T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
RADYO TELEVİZYON VE SİNEMA ANABİLİM DALI
İLETİŞİM BİLİMLERİ BİLİM DALI

TOPLUMSAL HAREKETLER BAĞLAMINDA HACK VE HACKTİVİZM

Doktora Tezi

ÖZLEM ÇETİN ÖZTÜRK

İstanbul, 2017

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
RADYO TELEVİZYON VE SİNEMA ANABİLİM DALI
İLETİŞİM BİLİMLERİ BİLİM DALI

TOPLUMSAL HAREKETLER BAĞLAMINDA HACK VE HACKTİVİZM

Doktora Tezi

ÖZLEM ÇETİN ÖZTÜRK

DANIŞMAN: PROF. DR. FİLİZ AYDOĞAN BOSCHELE

İstanbul, 2017

MARMARA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

TEZ ONAY BELGESİ

RADYO, TELEVİZYON VE SİNEMA Anabilim Dalı İLETİŞİM BİLİMLERİ Bilim Dalı DOKTORA öğrencisi ÖZLEM ÇETİN ÖZTÜRK'nın TOPLUMSAL HAREKETLER BAĞLAMINDA HACK VE HACKTİVİZM adlı tez çalışması, Enstitümüz Yönetim Kurulunun 11.07.2017 tarih ve 2017-17/14 sayılı kararıyla oluşturulan jüri tarafından oy birliği / ~~oy çokluğu~~ ile Doktora Tezi olarak kabul edilmiştir.

Tez Savunma Tarihi 26./07./2017

Öğretim Üyesi Adı Soyadı			**İmzası**
1.	Tez Danışmanı	Prof. Dr. FİLİZ AYDOĞAN BOSCHELE	
2.	Jüri Üyesi	Yrd. Doç. Dr. ALİ MURAT KIRIK	
3.	Jüri Üyesi	Doç. Dr. ERKAN SAKA	
4.	Jüri Üyesi	Doç. Dr. SELİN TÜZÜN ATEŞALP	
5.	Jüri Üyesi	Prof. Dr. AYŞEN AKKOR GÜL	

GENEL BİLGİLER

İsim ve Soyadı:	Özlem ÇETİN ÖZTÜRK
Anabilim Dalı:	Radyo, Televizyon ve Sinema
Program:	İletişim Bilimleri
Tez Danışmanı:	Prof. Dr. Filiz AYDOĞAN BOSCHELE
Tez Türü ve Tarihi:	Doktora – Temmuz 2017

ÖZET

TOPLUMSAL HAREKETLER BAĞLAMINDA HACK VE HACKTİVİZM

Kitle iletişim araçlarının toplumsal hareketlere etkisi, literatürde sıkça tartışılmıştır. Bu tartışmalarda, modern basının gelişiminden günümüz dijital iletişim teknolojilerine değin, iletişim teknolojilerinin toplumsal hareketlerdeki rolü sorunsallaştırılmıştır. Dijital iletişim teknolojilerinin sadece toplumsal, ekonomik ve siyasi dönüşümde etkisi olmadığı, aynı zamanda, toplumsal hareketler için de yeni olanaklar ve araçlar sağladığı savlanmaktadır. Bu çalışma, dijital iletişim teknolojileri ile toplumsal hareketlerin ilişkisini hack kavramı üzerinden tartışmaktadır. Çalışma kapsamında, hack ve aktivizmin birleşimi olarak tanımlanan hacktivizm kavramının toplumsal hareketler bağlamında sorgulanması amaçlanmaktadır. Bu çalışmada ayrıca, Türkiye'deki hacker ve hacktivist gruplar ele alınarak, Türkiye'deki hacktivizm biçimleri tartışılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Hack, Hacktivizm, Toplumsal Hareketler, Dijital İletişim Teknolojileri*

GENERAL KNOWLEDGE

Name and Surname:	Özlem ÇETİN ÖZTÜRK
Field:	Radio, Television and Cinema
Programme:	Communication Sciences
Supervisor:	Prof. Dr. Filiz AYDOĞAN BOSCHELE
Degree Awarded and Date:	Doctor of Philosophy – July 2017

ABSTRACT

HACK AND HACKTIVISM IN THE CONTEXT OF SOCIAL MOVEMENTS

The impact of mass communication on social movements has been frequently discussed in the literature. In these arguments, until the development of modern press to today's digital communication technologies, the role of communication technologies' in social movements is being problematized. It is asserted that digital communication technologies do not only influence social, economic and political transformation but also provides new opportunities and tools. This study discusses the relationship between digital communication technologies and social movements through hack concept. The scope of this study aims to question hacktivism, which is defined as a combination of hack and activism, in the context of social movements. Furthermore in this study, hackers and hacktivist groups in Turkey are being considered and hacktivism forms are being discussed.

Key Words: *Hack, Hacktivism, Social Movements, Digital Communication Technologies*

ÖNSÖZ

Bu çalışma, dijital teknolojilerin toplumun tüm alanlarına etkisini sorgulayarak, bu teknolojilerin toplumsal hareketler açısından yarattığı sınırlılıkları ve olanakları keşfetme isteğiyle şekillenmiştir. Böylelikle bu çalışma kapsamında, hack ve hacktivizm kavramlarını iletişim teknolojilerinin toplumsal hareketlere etkisi bağlamında tartışılmıştır.

Tüm doktora süresince, benden desteğini esirgemeyen, akademik bilgi ve tecrübesiyle bana yol gösteren değerli hocam ve danışmanım Prof. Dr. Filiz AYDOĞAN BOSCHELE'e, tez çalışmamın tamamlanmasındaki emeği, katkıları ve sabrı için sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Tez süresince yaptıkları çok değerli katkılarla, tezimin şekillenmesinde bana destek olan değerli hocalarım Prof. Dr. Mukadder ÇAKIR ve Doç. Dr. Erkan SAKA'ya teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca, değerli vakitlerini ayırarak tezime sundukları önemli öneri ve görüşleri için Prof. Dr. Ayşen AKKOR GÜL, Doç. Dr. Selin TÜZÜN ATEŞALP ve Yrd. Doç. Dr. Ali Murat KIRIK hocalarıma çok teşekkür ederim. Tezin tamamlanması süresince, benden hiç bir yardımı esirgemeyen arkadaşım Erdem YEDEKÇİ'ye teşekkür ederim. Tüm doktora çalışmam boyunca, desteğini hep hissettiğim eşim M. Ali Öztürk'e anlayışı, sabrı ve yardımları için çok teşekkür ederim. Son olarak, varlıklarıyla hayatımın her alanında en büyük gücüm ve dayanağım olan annem Zeliha ÇETİN'e ve babam Yusuf ÇETİN'e, tüm hayatım boyunca sundukları destek ve yaptıkları fedakarlıklar için minnettarım.

İÇİNDEKİLER

ÖZET ..... **i**
ABSTRACT ..... **ii**
ÖNSÖZ ..... **iii**
KISALTMALAR ..... **ix**

1. GİRİŞ **1**

2. XVIII. YÜZYILDAN GÜNÜMÜZE TOPLUMSAL HAREKETLER YAKLAŞIMLARI **7**

2.1. 1960'lara Kadarki Durum ve Toplumsal Hareketleri Ortaya Çıkaran Koşullar **7**

2.1.1. Marksist Yaklaşım ve Toplumsal Hareketler **13**

2.1.2. Kolektif Davranış Yaklaşımı ve Toplumsal Hareketler **26**

2.2. 1960'lardan Sonraki Durum ve Kaynak Mobilizasyonu Yaklaşımı **31**

2.2.1. Toplumsal Hareket Endüstrileri Yaklaşımı **34**

2.2.2. Politik Süreçler Yaklaşımı **36**

2.3. Yeni Toplumsal Hareketler ve Yaklaşımları **39**

2.3.1. Alain Touraine: Sanayi Sonrası Toplum ve Toplumsal Hareketler **41**

2.3.2. Alberto Melucci: Sanayi Sonrası Toplum ve Hareket Ağı **44**

2.3.3. Yeni Toplumsal Hareketler Yaklaşımına Yönelik Eleştiriler **46**

2.4. Dijitalleşen Toplumda 'Ağ Oluşturan' Toplumsal Hareketler **51**

2.4.1. Manuel Castells: Ağ Oluşturan Toplumsal Hareketler **55**

2.4.1.1. Ağ Toplumunda Üretim ve Kapitalizm 56

2.4.1.2. Ağ Toplumundaki İktidar ve Toplumsal Hareketeler 57

2.4.1.3. Castells'in Açıklamalarına Getirilen Eleştiriler 63

2.4.2. Michael Hardt ve Antonio Negri: İmparatorluk ve Çokluk Bağlamında Toplumsal Hareketler **66**

2.4.2.1. İmparatorluk ve Emperyalizm Tartışması 67
2.4.2.2. Çokluk ve Proleterleşme Tartışması 74
2.4.2.3. Hardt ve Negri'nin Açıklamalarına Getirilen Eleştiriler 79
2.4.3 Dijital Aktivizm: Toplumsal Hareketler Açısından Dijital İletişim Teknolojilerinin Yarattığı Sınırlılıklar ve Olanaklar 85
2.4.3.1. Toplumsal Hareketler Açısından Dijital İletişim Teknolojilerinin Yarattığı Sınırlılıklar 85
2.4.3.2. Toplumsal Hareketler Açısından Dijital İletişim Teknolojilerinin Yarattığı Olanaklar 91
3. HACK VE HACKTİVİZM 104
3.1. Hack 104
3.1.1. Hackin Ortaya Çıkışı 105
3.1.1.1. MIT'de Hackin Ortaya Çıkışı 105
3.1.1.2. Phreak: Telefon Sistemlerini Hacklemek 109
3.1.2. Hacker Kavramı 112
3.1.2.1. Cracker ve Hacker Ayrımı 115
3.2. Hacker Etiği 116
3.2.1. Tarihsel Bağlamda Hackerların Etik Değerleri 117
3.2.1.1. Birinci Kuşak: Laboratuvardaki Hackerlar 117
3.2.1.2. İkinci Kuşak: Bilgisayaralar Halka Aittir 121
3.2.1.2.1.Community Memory (Toplumsal Hafıza Projesi) .. 123
3.2.1.2.2. People's Computer Company (Halkın Bilgisayar Ortaklığı Projesi) 124
3.2.1.2.3.The Homebrew Computer Club (Ev Yapımı Bilgisayar Kulübü) 125
3.2.1.3. Üçüncü Kuşak: Kişisel Bilgisayarların Gelişimi ve Ticarileşme 128
3.2.2. Kapitalist Değerlere Karşı Hacker Değerleri 130

3.2.2.1. Pekka Himanen'in Hacker Çalışma Etiği Yaklaşımı .. 132
3.3. Hacktivizm 137
3.3.1. Kavramsal Tartışma 137
3.3.1.1.Elektronik Sivil İtaatsizlik Olarak Hacktivizm: Critical Art Ensemble (Eleştirel Sanat Topluluğu) ve Elektronik Sivil İtaatsizlik 139
3.3.1.1.1. Sivil İtaatsizlik Kavramı 144
3.3.1.1.2. Elektronik Sivil itaatsizlik Kavramı ve Sınırları... 146
3.3.1.2. Hacktivizm ve Siber Terörizm Ayrımı..... 150
3.3.2. Hacktivizmin Ortaya Çıkışı: Hackin Toplumsal Hareketlerle Etkileşiminin İlk Örnekleri..... 153
3.3.2.1. Chaos Computer Club Hacker Grubu ve Çernobil Eylemi..... 154
3.3.2.2. WANK Solucanı: Nükleer Katillere Karşı Solucanlar Eylemi..... 155
3.3.2.3. Cult of The Dead Cow Hacker Grubu: Back Orifice Projesi ve Hacktivismo Bildirisi..... 157
3.3.2.4. Zapatista Hareketine Electronic Disturbance Theatre Hacker Grubunun Destek Eylemleri..... 161
3.3.2.5. Dünya Ticaret Örgütü Protestolarına Electrohippies Collective Hacker Grubunun Destek Eylemleri 166
3.3.3. Tim Jordan ve Paul Taylor'da Hacktivist Politika Değerlendirmesi..... 173
3.3.3.1. Kitlesel Eylem Hacktivizmi 174
3.3.3.2. Dijital Olarak Doğru Hacktivizm..... 177
3.3.4. Anonymous 180
3.3.4.1. Anonymous'un Ortaya Çıkışı: Lulz'dan Hacktivizme. 181
3.3.4.2. Hacktivizmden Sokak Gösterilerine: Anonymous'un Chanology Projesi..... 185

3.3.4.3. Anonymous'un İnternet Politikası: İntikam Operasyonu – Korsanla Mücadele Eden Kurumlara Saldırıları 190
3.3.4.4. Anonymous'un İnternet Politikası: İntikam Operasyonu –Wikileaks'e Destek Eylemleri 192
3.3.4.5. Anonymous'un Toplumsal Hareketlerle Etkileşimi: Arap Baharına Destek Eylemleri 196

4. TÜRKİYE'DE HACKER GRUPLAR VE HACKTİVİZM 201

4.1. Amaç ve Kapsam 201

4.2. Yöntem 202

4.3. Önem 205

4.4. Türkiye'de Hacker Gruplar 206

4.4.1. Türk Hack Team 206

4.4.2. Aslan Neferler Tim 209

4.4.3. Ayyıldız Tim 212

4.4.4. Türk Güvenliği 218

4.5. Türkiye'de Hacktivist Gruplar: Cyber Warrior Ve Redhack 220

4.5.1. Cyber Warrior Akıncılar 220

4.5.1.1. Cyber Warrior Akıncılar'ın Ortaya Çıkışı ve Amacı ... 220
4.5.1.2. Cyber Warrior Akıncılar'ın Örgüt Yapısı ve Üyeleri .. 222
4.5.1.3. Cyber Warrior Akıncılar'ın Hacktivist Eylemleri 228
4.5.1.3.1. Doğrudan Türkiye Siyaseti İle İlgili Eylemleri..... 230
4.5.1.3.2. Müslüman Halklar İle İlgili Eylemleri 234
4.5.1.3.3. Dini ve Ahlaki Değerler İle İlgili Eylemleri 238

4.5.2. RedHack 240

4.5.2.1. RedHack'in Ortaya Çıkışı ve Amacı 241
4.5.2.2. RedHack'in Örgüt Yapısı ve Üyeleri 244
4.5.2.3. RedHack'in Hacktivist Eylemleri 248

4.5.2.3.1. 1997 ve 2012 Arası Dönemde RedHack: Basınla İlişkiler ve Sosyal Medyanın Etkileri 251
4.5.2.3.2. İnternet Politikasına İlişkin Hacktivizm Açısından Redhack 254
4.5.2.3.3. Toplumsal Hareketlere İlişkin Hacktivizm Açısından Redhack 259
4.5.2.3.3.1. Siyasal Söylemini Doğrudan Yansıtan Eylemleri 259
4.5.2.3.3.2. Sızıntı Eylemleri 261
4.5.2.3.3.3. Var Olan Toplumsal Harekete Destek Eylemleri 264
5. SONUÇ 271
KAYNAKÇA 282
EKLER 323

KISALTMALAR

ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AIDS	Acquired Immune Deficiency Syndrome (Edinilmiş Bağışıklık Yetersizliği Sendromu)
AOL	America Online
ARPA	Advanced Research Project Agency (Savunma Bakanlığı İleri Araştırma Ajansı)
AT&T	American Telephone and Telegraph Company (Amerikan Telefon ve Telgraf Şirketi)
ATTAC	Association pour la Taxation des Transactions financières et pour l'Action Citoyenne (Finansal İşlemlerin Vergilendirilmesi ve Yurttaşlara Yardım için Dernek)
BASIC	Beginner's All-Purpose Symbolic Instruction Code
BBC	British Broadcasting Corporation
Bkz.	Bakınız
BM	Birleşmiş Milletler
BO	Back Orifice
CAE	Critical Art Ensemble (Eleştirel Sanat Topluluğu)
CCC	Chaos Computer Club
CDC	Cult of The Dead Cow
CDoS	Centralised Denial of Service (Merkezi Hizmet Aksatma)
Çev.	Çeviren
DEC	Digital Equipment Corporation
DDoS	Distributed Denial of Service (Dağıtık Hizmet Aksatma)
DIY	Do-It-Yourself (Kendin Yap)
DTÖ	Dünya Ticaret Örgütü
DoS	Denial of Service (Hizmet Aksatma)
Ed.	Editör /Derleyen
EDT	Electronic Disturbance Theatre
EZLN	Ejército Zapatista de Liberación Nacional (Zapatista Ulusal Kurtuluş Ordusu)
FBI	Federal Bureau of Investigation (Federal Soruşturma Bürosu)
FSF	Free Software Foundation (Özgür Yazılım Vakfı)
GATT	General Agreement on Tariffs and Trade (Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması)
GCHQ	Government Communications Headquarters (Hükümet İletişim Merkezi)
GNU	GNU's Not Unix (GNU Unix değildir)
GPL	General Public License
IBM	International Business Machines (Uluslararası İş Makineleri)
IMF	International Monetary Fund (Uluslararası Para Fonu)
IRC	Internet Relay Chat (İnternet Aktarmalı Sohbet)
KHNP	Korea Hydro and Nuclear Power (Kore Hidro ve Nükleer Enerji Şirketi)

LGBTİ	Lezbiyen, Gay, Biseksüel, Transgender ve İnterseks
LOIC	Low Orbit Ion Canon
LOL	Laugh Out Loud (Yüksek sesle gülmek)
LULZ	Lol'un çoğulu olan *lols*'un ses alterasyonu
MITS	Micro Instrumentation and Telemetry Systems
MPAA	Motion Picture Association of America (Amerikan Sinema Filmleri Derneği)
NAFTA	The North American Free Trade Agreement (Kuzey Amerika Ülkeleri Serbest Ticaret Anlaşması)
NASA	National Aeronautics and Space Administration (Ulusal Havacılık ve Uzay Dairesi)
NSA	National Security Agency (Ulusal Güvenlik Ajansı)
OECD	Organisation for Economic Co-operation and Development (Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü)
P2P	Peer to Peer
PC	Personal Computer (Kişisel Bilgisayar)
PCC	People's Computer Company
PDP	Programmed Data Processor
PGP	Pretty Good Privacy
RIAA	Recording Industry Association of America (Amerikan Kayıt Endüstrisi Birliği)
RLE	Research Laboratory of Electronics (Elektronik Araştırma Laboratuvarı)
SAB	Science Advisory Board (Bilim Danışma Kurulu)
SQL	Structured Query Language (Yapılandırılmış Sorgu Dili)
SSL	Secure Sockets Layer (Güvenli Soket Katmanı)
TMRC	Tech Model Railroad Club (Demiryolu Teknik Modelleme Kulübü)
TOR	The Onion Routing
UCLA	University of California, Los Angeles (Kaliforniya Üniversitesi, Los Angeles)
UNCED	United Nations Conference on Environment and Development (Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı)
USEPA SAB	United States Environmental Protection Agency Science Advisory Board (Amerika Birleşik Devletleri Çevre Koruma Ajansı Bilim Danışma Kurulu)
Vb.	Ve benzeri
Vd.	Ve diğerleri
WANK	Worms Against Nuclear Killers (Nükleer Katillere Karşı Solucanlar)
WHO	World Health Organization (Dünya Sağlık Örgütü)
WTO	World Trade Organisation (Dünya Ticaret Örgütü)
Yippies	Youth International Party (Uluslararası Gençlik Partisi)

1. GİRİŞ

Bu bizim dünyamız şimdi... Elektronların ve elektronik düğmelerin dünyası, bilgi aktarım hızının güzelliği. Fırsatçı oburlar tarafından yönetilmeseydi sudan ucuz olacak servisleri, zaten var olan bir sistemi, bedava kullandığımız için bizleri suçlu diye itham ediyorsunuz. Keşfediyoruz... Ve siz bize suçlu dediniz. Bilginin peşinden gidiyoruz... Ve siz bize suçlu dediniz. Bizler derimizin rengi olmadan var olduk, milliyetsiz, hiçbir dine ait olmadan... […] Ben bir hacker'ım ve bu benim manifestom. Bu bireyi durdurabilirsiniz fakat hepimizi durduramazsınız.

The Mentor (Loyd Blankenship)
Phrack, Vol.1, 8 Ocak 1986)

Yeni iletişim teknolojileri ile toplumsal değişim arasındaki ilişki, her yeni iletişim teknolojisinin ortaya çıkışı ile birlikte, sosyal bilimciler tarafından tartışılan bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Yazılı basının, radyonun ve televizyonun gelişiminden bugün içinde bulunduğumuz dijital çağ olarak adlandırılan dijital iletişim teknolojilerinin hızla geliştiği döneme değin; iletişim teknolojilerinin, toplumun dönüşümündeki rolü ve toplum tabanındaki siyasal taleplerin ve mücadelenin bir aracı olup olamayacağı sorunsallaştırılmaktadır.

İletişim teknolojilerinin toplumsal hareketler açısından yarattığı olanaklar ve sınırlılıklar, hem Marksist hem de liberal perspektifteki yaklaşımların odağındadır. Bu açıdan, iletişim teknolojilerine atfedilen rol; Endüstri Devrimi ve Fransız Devrimi sonrasında endüstriyel burjuva kapitalizmin hızlı gelişimine koşut olarak, hızla gelişen sistem karşıtı taban hareketlerinde, tabanın konumlandırıldığı söyleme göre farklılık göstermektedir. 1960'lar öncesi dönemde, toplumsal dönüşümü talep eden tabanı, sınıf olarak değerlendiren Marksist yaklaşım, ekonomi-politik yapısına rağmen, iletişim teknolojilerinin devrimci mücadelede örgütlenme ve sınıf bilincinin

sağlanması için birer fırsat olarak değerlendirilmesi ve kullanılması gerektiğini ortaya koymuştur. Gustave Le Bon'un öncülüğünü yaptığı ve tabanı kalabalık olarak gören ve bu kalabalığı ise kendi fırsat ve çıkarları peşinde çaba harcayan bir güruh olarak gören yaklaşımlar ise iletişim teknolojilerini, telkin ve mobilizasyon aracı gibi işlevsel bir ele alış biçimiyle değerlendirmişlerdir. Ancak, özellikle 1960'lar sonrasındaki toplumsal hareketleri ele alan, yeni toplumsal hareketler yaklaşımlarında, toplumsal hareketin öznesi olarak sınıf veya kalabalık şeklinde konumlandırılan homojen bir tabanın yerini; çevre, cinsiyet ve etnisite gibi konularda değişim talepleri ortaya koyan, gündelik hayatın politikleşmesiyle ortaya çıkan çok sayıda ve çeşitli toplumsal hareketlerin özneleri almıştır.

Bu çalışmanın, araştırma konusunu teşkil eden, dijital iletişim teknolojilerinin toplumsal hareketler bağlamında ele alınışı ise yeni toplumsal hareketler yaklaşımının mirası ile sınıfsız, heterojen taban hareketlerinin dijital teknolojileri kendi seslerini duyurma amacıyla kullanmasına yönelik açıklamalarla şekillenmektedir. Bu bağlamda literatürde, toplumsal hareketlerin dijital iletişim teknolojilerini kullanma biçimleri, dijital aktivizm olarak tartışılırken; dijital iletişim teknolojilerinin, birbirinden farklı siyasal ve toplumsal talepleri olan çeşitli gruplar tarafından kendi seslerini duyurma, örgütlenme, kamuoyunda bilinirlik sağlama, kampanyalar düzenleme, projeler üretme gibi amaçlarla kullanması, ideal demokrasiyi yaratabilme potansiyelleri açısından tartışılmaktadır. Bu tartışmalar sonucunda ise dijital iletişim araçlarının, toplumsal hareketlerin yürüttükleri mücadeleyi güçlendirdiği ileri sürülmektedir. Ancak, bu fikre karşı olarak ise, dijital iletişim araçlarının da konvansiyonel medya için geçerli olduğu gibi ekonomi politik yapısı gereği, ticari ve siyasi işlevlerinin ötesine geçemeyeceği ve egemen yönetici kliklerin yararına işleyeceği savlanmaktadır.

Öte yandan, gene bu tartışmalarda, toplumsal hareketlerin sınıftan arınmış şekilde ele alınışına; maddi üretimin dönüşen yapısına bağlı olarak, dijital emek ile yeni sömürü biçimlerinin görmezden gelinmesi temelinde karşı çıkılmaktadır. Dijitalleşen toplumun, dijitalleşen özgürlük alanları tartışmasına karşılık olarak; proleterleşme süreçlerinin bugünkü dijital emeği de kapsayan sömürüsüne karşı

yürütülen mücadelenin, sınıf temelinde ele alınmasının gerekliliği ortaya konmaktadır. Bu çalışma kapsamında, sınıf temelinde toplumsal örgütlenmenin geçerliliğinin sorgulanması, toplumsal hareketlerin öznelerinin ve toplumsal hareketlerin dijital teknolojileri kullanma biçimlerinin anlaşılabilmesi için kilit önemdedir.

Tüm bu tartışmanın kesiştiği bir alanda ise dijital teknolojiyi, mücadele alanının kendisi olarak gören hackerların, siyasal amaçları için sistemleri hackleyerek ortaya koyduğu dijital aktivizmin başka bir boyutu olan hacktivizm karşımıza çıkmaktadır. Kabaca, hack ve siyasal eylemin birleşimi şeklinde tanımlanan hacktivizm; toplumsal hareketlere destek olma amacıyla ortaya konan eylemlerin bir parçası olarak elektronik sivil itaatsizlik biçiminde değerlendirilmekte ve dijital aktivizm biçimi olarak ele alınmaktadır. Diğer yandan, günümüzde hacker ve hacktivist grupların, doğrudan reel hayattaki bir toplumsal harekete destek olmanın ötesinde, kendi siyasal söylemlerini ortaya koydukları eylemler gerçekleştirdiklerini görmekteyiz.

Dolayısıyla, heterojen yapıdaki birbirinden farklı siyasal ve toplumsal talepleri olan çeşitli grupların dijital araçları kullanmasından farklı olarak, bu grupların parçası olmayan kendi siyasal mücadelesini, tamamen dijital alanda ortaya koyan bir hareket biçimi, hacker ve hacktivist gruplar ile karşımıza çıkmaktadır. Hacktivizmin toplumsal hareketler bağlamında nasıl ele alınabileceği konusunda ortaya konan az sayıdaki yaklaşım biçimi; hackin ve hacker grupların tarihsel olarak geçirdiği dönüşüm ile hacker grupların kendi siyasal söylemlerini oluşturarak eylemde bulunması açısından günümüzde sınırlı kalmaktadır. Bugün bir yandan, sadece toplumsal dönüşüm ve demokratik talepleri değil, statükoyu destekleyen hacker grupların varlığı; diğer yandan, uluslararası politikanın bir aracı olarak kullanılabilen hack saldırıları, hacki ve hacktivizmin bağlamını anlamayı karmaşık bir hale getirmektedir.

Bu çalışma kapsamında, hacktivizmin toplumsal hareketler bağlamında nasıl bir temele oturtulabileceği sorusuna cevap bulunmaya çalışılacaktır. Öncelikle, toplumsal hareketlerin öznesinin kim olduğunun; toplumsal formasyon alanlarının,

mücadele biçimlerinin ve dijitalleşen küresel kapitalizm içinde proleterleşme süreçlerinin dönüşümünün, toplumsal hareketler yaklaşımlarına nasıl yansıdığının irdelenmesi gerekmektedir. Bu bağlamda ise çalışmanın Giriş Bölümü'nü takip eden İkinci Bölümü'nde, toplumsal hareketlerin 18. yüzyılda kapitalizmin gelişimine koşut olarak ortaya çıkışından, dijital aktivizm biçimlerinin ele alınmasına kadar gelişen dönemde, nasıl kavramsallaştırıldığı ortaya konacaktır. Tarihsel perspektif içerisinde ilerleyecek bu bölümde, toplumsal hareketlerin nasıl kavramsallaştırıldığı tartışılırken; ortaya konan yaklaşımlarda sınıf ve sömürü biçimlerinin ele alınışı ve iletişim teknolojilerine atfedilen rol sorgulanacaktır.

Çalışmanın Hack ve Hacktivizm başlığını taşıyan Üçüncü Bölümü'nde ise; öncelikle hackin ortaya çıkışı ve hackerların ortaya koyduğu etik ve kapitalizm karşıtı değerler, bugün hack olarak nitelendirdiğimiz eylemi ve hacker grupların bu değerleri taşıyıp taşımadığını anlamaya yardımcı olması amacıyla ele alınacaktır. Bilindiği gibi, hack ceza kanunları uyarınca suç kapsamında değerlendirilmektedir. Ancak bu çalışmada hack, hukuki bağlamı göz ardı edilmeden, iletişim teknolojileri bağlamında ele alınacaktır. Sonrasında ise hacktivizmin, ilk kavramsallaştırılma biçimi olan elektronik sivil itaatsizlik ve meşru sınırlarının neler olduğu sorunsallaştırılacaktır. Ardından, hacktivizmin hangi bağlamlarda değerlendirilebileceği sorusuna temel sağlaması açısından, hackin toplumsal hareketlerle etkileşiminin ilk örnekleri ve ilk hacktivist grupların ortaya çıkışı ele alınacaktır. Son olarak ise hacktivizm ile ilgili literatürde temel bir yaklaşım biçimi sunan Paul Taylor ve Tim Jordan'ın kitlesel eylem hacktivizmi ve dijital olarak doğru hacktivizm ayrımına yer verilerek; bu ayrımın geçerliliği Anonymous üzerinden kısaca değerlendirilecektir.

Çalışmanın Dördüncü Bölümü olan Türkiye'de Hacker Gruplar ve Hacktivizm başlığı altında ise, hack ve hacktivizm konusunda önceki bölümde edindiğimiz kavramsal alt yapıdan hareketle, Türkiye'deki hacker gruplar ele alınacaktır. Türkiye'deki hacker gruplar üzerinden; hackin sistem karşıtı değerlerinin geçerliliği ve siyasal söylemle hacklemenin, hacktivizm sınırları içinde kalıp kalamayacağı sorgulanacaktır. Çalışmanın temel sorunsalı olan hacktivizmin

toplumsal hareket bağlamında nasıl değerlendirilebileceği sorusuna, Türkiye örneği ile bir cevap bulunmaya çalışılacaktır. Hacktivizmin, siyasal söylemle hacklemek olarak tanımlanmasında, siyasal söylemin ne olduğunun bir kriter olup olmadığına cevap aranarak, hacktivizm kavramsallaştırmasına katkı sunulmaya çalışılacaktır.

Türkiye'deki hacker grupların çalışma kapsamında incelenmesinde, her birinin kendine özgü yapısı ve dijital iletişim kanalları kullanması nedeniyle, kullanılan kaynaklar farklılık göstermektedir. Yapılacak incelemede, grupların web sitesi, blogları, sosyal medya hesapları içinde aktif şekilde kullanılan veya arşivlenmiş olarak erişilebilen dijital kaynaklar ile varsa, basına verilmiş röportajları kendi beyanlarını içerdiği için grupların amaç ve örgüt yapılarıyla ilgili birincil kaynaklar olarak değerlendirilecektir. Grupların eylemlerinin incelenmesinde ise hack kayıtları ile basında eylemleri hakkında yapılmış haberler kullanılacaktır. Araştırma yönteminin temel amacı, gruplar hakkında en fazla ve en güvenilir veri elde edilebilen dijital kaynakların kullanılmasıdır. Bu nedenle, çalışma kapsamında karma yapıdaki dijital kaynaklardan hareket edilerek deskriptif bir inceleme yöntemi benimsenmektedir.

Türkiye'deki hacker gruplar hakkında genel bir çerçeve sunmak amacıyla, öncelikle, kamuoyunda bilinirliği olan ve hack kaydı en fazla olan dört hacker grubu; Türk Hack Team, Ayyıldız Tim, Aslan Neferler Tim ve Türk Güvenliği ele alınacaktır. Bu grupların amaçları ve örgütleniş biçimleriyle ilgili bilgi elde edilmeye çalışılacaktır. Ayrıca amaçlarını daha somut bir şekilde ortaya koyabilmek için eylemleri hakkında genel bir perspektif sunulacaktır. Bu grupların ortaya koyduğu siyasal söylemlerin, hacker etiği ve hacktivizm kavramsallaştırması bağlamında değerlendirilip değerlendirilemeyeceğine ilişkin genel bir yaklaşım ortaya konacaktır.

Ardından ise Türkiye'de kendisini hacktivist grup olarak nitelendiren Cyber Warrior Akıncılar ve RedHack isimli iki grubun örgütlenme yapısı ve amacı, detaylı bir şekilde ele alınacaktır. İki grubun farklı ideolojilere sahip olması, çalışmanın sorunsallarından biri olan siyasal söylemin niteliğinin hacktivizm kavramsallaştırmasındaki yerine dair bir sonuca ulaşma açısından da önem teşkil

etmektedir. Bu nedenle, bu iki grubun siyasal söylemlerinin, amaçlarına ve örgütlenme biçimlerine nasıl yansıdığı ayrıntılı bir şekilde ele alınacaktır. Bu grupların eylemleri ise kendi siyasal söylemlerine uygun olarak sınıflandırılarak, hacker değerleri ve hacktivizm açısından incelenecektir. Bu iki grup çalışmaya konu edilerek, Türkiye'deki hacktivist grupların siyasal söylem ve amaçlarına ilişkin genel bir çerçeve sunulması amaçlanmaktadır.

Çalışmanın son bölümü olan Sonuç Bölümü'nde ise, çalışma boyunca hacker etiği ve hacktivizm kapsamında açıklanan değerler açısından, Türkiye'deki grupların genel bir değerlendirmesi ortaya konulacaktır. Bu değerlendirme ışığında, hacktivizm kavramsallaştırmasında, siyasal söylemin niteliğinin önemli olup olmadığı ve hacktivizmin toplumsal hareket biçimi olarak ele alınmasının olanaklı olup olmadığı sonucuna varılmaya çalışılacaktır.

2. XVIII. YÜZYILDAN GÜNÜMÜZE TOPLUMSAL HAREKETLER YAKLAŞIMLARI

2.1. 1960'lara Kadarki Durum ve Toplumsal Hareketleri Ortaya Çıkaran Koşullar

Toplumsal hareketler var olan düzenin belli bir yöndeki değişimine ilişkin talebi ortaya koyma amacıyla toplum tabanında gelişen reflekslerin tümünü kapsayan hareketler olarak kavranmaktadır. Genel anlamda, toplumsal hareketler; eltilere, otoritelere, belirli gruplara veya kültürel kodlara karşı kolektif eylem biçiminde ortaya çıkan, ortak amaçlar ve sosyal dayanışma temelinde şekillenen kolektif meydan okuma ve muhalefet olarak tanımlanmaktadır (Tarrow, 2011, s.9). Bu tanıma paralel olarak, toplumsal hareketlerin, paylaşılan kolektif kimlikler temelinde, siyasi veya kültürel çatışmaya dahil olmuş bireyler, gruplar veya örgütler arasındaki formel olmayan etkileşim ağları olduğu ortaya konmaktadır (Diani, 1992, s.1). Toplumsal hareketler literatüründeki önemli teorisyenlerinden Charles Tilly de, toplumsal hareketleri, iktidarı elinde bulunduranlar ile formel temsiliyetten yoksun kişiler arasındaki sürekli etkileşim dizisi olarak ifade etmekte ve bu etkileşimin de formel temsiliyetten yoksun olanların, iktidarın dağılımının veya uygulanışının değişmesi yönündeki kamuya açık talepleri ile ortaya çıktığını belirtmektedir (Tilly, 1984, s.306).

Bu açıklamalar, toplumsal hareketleri belli kurumsal ve örgütsel özelliklerle nitelendirmekte ve formel olmayan politik etkinliğin bir türü olarak ele almaktadır (Nilsen ve Cox, 2015, s.49). Diğer yandan, toplumsal hareketleri tarihsel bağlamına bakmaksızın, iktidarın dağılımına ve uygulanışına karşı muhalefet biçimi değerlendirmek de olanaksızdır. Çünkü Arrighi, Hopkins ve Wallerstein'in ünlü kitapları *Sistem Karşıtı Hareketler'*de belirttiği gibi "*baskıya muhalefet, hiyerarşik toplumsal sistemlerin varlığıyla eş zamanlı*"dır. Bu eserlerinde, tarihteki çeşitli başkaldırıların süreksizliği ile örgütlü muhalefetin varlığını birbirinden ayırılmakta; sistemli politik bir muhalefet olarak sistem karşıtı hareketler ele alınmaktadır. Arrighi, Hopkins ve Wallerstein, sistem karşıtı hareketlerin başlangıç noktası olarak 19. yüzyıla işaret ederek, bu dönemdeki toplumsal hareketleri ve ulusal kurtuluş

hareketlerini, sistem karşıtı hareket olarak değerlendirmektedirler (Arrighi, vd., 2015, ss.35-36).

Tilly de, örgütlü muhalefet temelinde bir ayrımı kabul ederek, toplumsal hareketlerin başlangıç noktası olarak 18. yüzyılı işaret etmektedir. Bu dönemde grevler, örgütlenmeler ve hareketlerin sürerliliklerinin başlangıcı olarak önceki dönemlerdeki muhalif hareketlerden farklılaştığını belirtmektedir (Tilly, 1999). 18. yüzyıldan ve özellikle 19. yüzyıldan itibaren kapitalist toplumsal ilişkilerin yaygınlaşması ve beraberinde getirdiği yabancılaşma, kırsaldan kentlere göç ile kentleşmenin ve aşırı çalışmanın yarattığı mutlak sömürü koşullarının dayanılmaz noktalara gelmesiyle, toplumların vergi, emek ve seçim konularında verdiklerin mücadele, literatürde bugün kullandığımız anlamıyla toplumsal hareketlerin başlangıcı olarak kabul görmektedir.

Toplumsal hareketeler için bir başlangıç noktası arayışımızın temelinde günümüzde ele alınmakta olan yaklaşımların, hem kapitalist toplum koşullarını hem de toplumsal hareketlerin dönüşümünü anlamakta tarihsel gelişim süreçlerini kaçırdığını düşünmemiz nedeniyledir. Verili her coğrafya ve her zaman dilimi için ayrı bir toplumsal hareket tanımlamasından ya da soyutlamalar şeklinde ortaya çıkan bir tanımdan uzak durabilmek adına, tarihsel bağlamına değinmek gerekmektedir. Bu nedenle çalışmanın İkinci Bölümü'nde; toplumsal hareketlerin tarihsel ardyöresini ortaya koymaya amacıyla, öncelikle Karl Marx ve Friedrich Engels'in kapitalist toplum ve sosyalist mücadele açıklamasına ve ardından Gustave Le Bon'un kitle yaklaşımına değineceğiz. Böylelikle, sonrasında ele alacağımız 1960 ve 1970'lerdeki hareketleri açıklamak için ortaya atılan iki temel yaklaşım olan, Avrupa'da gelişen yeni toplumsal hareketler yaklaşımının Marksist temel ve eleştirini; Amerika Birleşik Devletleri'nde (ABD) gelişen kaynak mobilizasyonu yaklaşımının kökenlerini anlayabilmek için gereken kavramsal ve tarihsel bağlamı ortaya koyacağız. Bu bağlamda, tarihsel süreçte iletişim teknolojilerinin toplumsal hareketler açısından önemini açıkladıktan sonra ise dijital iletişim teknolojilerinin toplumsal hareketleri dönüştürmesi üzerine otaya konan yaklaşımlarla ilgili kuramsal bir tartışma yürüteceğiz.

Toplumsal hareketleri ortaya çıkaran etkenler, Eric J. Hobsbawm'ın '*çifte devrim'* olarak nitelendirdiği 1789 Fransız Devrimini ve Endüstri Devriminin yaşandığı dönemde ortaya çıkmıştır. Bu nedenle, çifte devrim dönemi toplumsal hareketlerin hem koşullarının yaratılmasına zemin hazırlamış, hem de bu hareketlerin yaygınlaşmasına neden olmuştur. Hobsbawm, Fransa'da siyasi nitelik, İngiltere'de endüstriyel nitelik taşısalar da birbirini tamamlayan bu çifte devrimin dünyanın birçok bölgesine özellikle 19. yüzyılda sirayet eden etkilerini vurgulamaktadır: Ekonomi, İngiliz Endüstri Devrimi etkisinde demiryolu ve fabrika modeliyle şekillenirken; Fransız Devrimi etkisinde siyaset ve ideoloji şekillenmiştir (Hobsbawm, 2003, ss.9-10, 63). Ancak Hobsbawm'a göre önemli olan nokta ise, bu çifte devrimle yaşanan ivmenin sonunda ortaya çıkan zaferin, "*'endüstri' olarak endüstrinin değil, kapitalist endüstrinin; genel olarak özgürlüğün ve eşitliğin değil, orta sınıfın ya da burjuva liberal toplumun; 'modern ekonomi'nin veya 'modern devlet'in değil, merkezinde, birbirine komşu ve rakip Büyük Britanya ve Fransa devletlerinin bulunduğu dünyanın özgül bir coğrafi bölgesindeki devletlerin ve ekonomilerinin"* zaferi olduğudur (Hobsbawm, 2003, s.10).

Dolayısıyla, bu çifte devrimin sonucunda kapitalist endüstrinin ve burjuva liberal sınıfının zaferi yaşanmıştır. Bu durum, Aydınlanma ideolojisinin mirası olarak birbirini tamamlayan iki sonuç olarak karşımıza çıkmaktadır. Hobsbawm'a göre, Aydınlanma ideolojisi birbiriyle ilişkili olan ekonomik ve bilimsel ussallıkta temellenmektedir: Aydınlanma ideolojisinin laik, ussal ve ilerici bireyciliği; bireyi ortaçağ cehaletinden, kilisenin hurafelerinden, toplumsal hiyerarşiden kurtarma amacından gelmekte ve aynı zamanda ticaret ve üretimin ilerlemesine dayanmaktadır. Bu nedenle, tüm bunlardan kurtulmayı amaçlayan liyakat ve yetenek sahibi soylu olmayanların etkinliklerinin yarattığı toplum burjuva ve kapitalist bir toplum olarak şekillenmiştir (Hobsbawm, 2003, ss.29-31). Kapitalist toplumlarda toplumsal hareketlerin ortaya çıkışını daha iyi anlayabilmek için bu iki devrimi ve sonuçlarını biraz daha detaylı ele almak yararlı olacaktır.

Fransa'da nüfusun çoğunu oluşturan köylüler, feodal ödeme ve kısıtlamalarla devrim öncesinde de mücadele etmişler; köylü ayaklanmaları yaşanmış

ve durumlarını kısmen düzeltmişlerse de feodal uygulamaları kaldıramamışlardı. Feodal engelleri tamamen kaldırabilmek için ihtiyaç duydukları desteği ve öncüyü yükselen orta sınıf burjuvazide buldular. Yazarlar, devlet memurları, avukatlar, yargıçlar gibi eğitimli kesim ve tüccarlar, imalatçılar, bankerler gibi paraya sahip kesimin oluşturduğu gelişmekte olan burjuvazi, ticaret ve endüstrideki kısıtlamalardan, hükümetin küçük gruplara ayrıcalıklar ve tekel bağışlamasından, loncaların artık ilerlemeyi köstekler hale gelmesinden, yasalarda kendilerine söz hakkı verilmemesinden memnun değildi; yozlaşan feodal toplumla mücadele etmek istiyordu. Burjuvazinin parası, yeteneği, kültürü vardı; ancak, yasal hakları olmadığı için toprak sahibi soyluların imtiyazlarına sahip değillerdi. Burjuvazi iktisadi gücün politik güçle eşit olmasını istiyordu. İstekleri "*feodal olmayan bir toplumda, feodal zırhı sırtlarından atıp şöyle bir rahat oturan kapitalist ceket giymek*" idi (Huberman, 2009, ss.169-170).

Böylelikle, önderliğini burjuvazinin yaptığı zanaatkârların ve köylülerin mücadelesi sonucu Fransız Devrimi yaşandı. Ancak burjuvazi, devrim boyunca zenginleşirken, zanaatkârlar ve köylüler devrimin 'özgürlük, eşitlik, kardeşlik' şiarından paylarına düşeni alamamaktaydılar. Devrim sonunda, politik iktidar burjuvazinin olurken; çıkarılan yasalarla (Napoléon Kanunları) feodal mülkiyet ilişkileri yerini, burjuva mülkiyet ilişkilerine bırakmaktaydı. Özlüce, burjuvazi, kendi çıkarları ve kendi mülkiyetlerinin korunması için yasalar yapmaktaydı. Ayrıca, bu dönemde sendikalar ve grev yasaklanırken, işveren dernekleri korumaktaydı. Dolayısıyla, devrim sonunda burjuvazi her türlü malı istediği şekilde, yerde ve zamanda alma ve satma hakkı kazanmıştı. 18. Yüzyılın sonunda, feodalizm artık çökmüştü. Feodalizm yerini, malların serbest mübadelesine dayanan, kar elde etme önceliğiyle hareket eden kapitalizme bıraktı. Endüstriyel kapitalizmin koşulu olan sermeye birikimi ise, tüccarlarının kolonilerle yaptığı 'ticaret' sonucu elde edilen zenginlik ile sağlandı (Huberman, 2009, ss.169-170, s.178, s.181).

Burjuvazi üzerinde kendini inşa ettiği üretim ve mübadele araçlarının temeli olan sermaye birikimi ve tüccar sınıfın yükselişi, feodal toplumda doğmuştu; ancak, feodal mülkiyet ilişkileri artık gelişmiş olan yeni üretici güçlerle uyuşmaz hale

geldiğinde, örneğin burjuvazi devlete borç vermeye başladığında, feodal mülkiyet ilişkileri yerine, "*serbest rekabet, ona uygun bir toplumsal ve politik anayasa ve burjuva sınıfının ekonomik ve politik egemenliği geldi*" (Huberman, 2009, s.250, s.21). Avrupa'da feodalizmin sonunun gelmesi, burjuvaziye yeni olanaklar yaratmaya, onların endüstrideki yerlerini almalarına izin verse de toplumun geri kalanı için değişen sadece tabi oldukları efendinin feodal değil, burjuva olmasıydı. Bu dönemde başlayan endüstriyelleşme, toplumsal açıdan sancılı bir süreci beraberinde getirmekte ve Aydınlanmanın ilerici ussal ideolojisi, karanlık yüzünü göstermeye başlamaktaydı. Bu sorunların ortaya çıkışını anlayabilmek için endüstriyelleşmenin gelişimine değinmek gerekmektedir.

18. Yüzyılda başlayan ve 19. yüzyılın ortalarına kadar süren endüstriyelleşmenin ilk döneminde, makineleşmenin yaygınlaşmasıyla büyük fabrikaların ortaya çıkması, Avrupa'da nüfusun dönüşümünü beraberinde getirmekteydi. Temelde tarım işçilerinin oluşturduğu toplum, fabrikada eşya üreten topluma doğru dönüşmekteydi (Sander, 2003, ss.209-210).[1] 1789 ve 1870 arası dönemde, kilise, monarşi ve soylulara karşı yaşanan burjuva ve endüstri devrimleri, önce Avrupa'da ve sonrasında tüm dünyada köklü dönüşüme neden oldu. Bu dönüşüm; devletin liberal, sermayenin kapitalist ve emeğin sendikal temelde örgütlenmesine, nüfusun artmasına, başta basın olmak üzere iletişim araçlarının gelişimine, okuma yazmanın yaygınlaşmasına yönelik yeni eğitim sistemine, yeni kentlerin ve fabrikaların ortaya çıkmasına dayanmaktadır (Sander, 2003, s.216).

1870'e kadarki endüstriyelleşme sürecinde, kömüre ve demire dayalı üretim esasken, 1870 sonrasında bu hammaddelere ve enerji kaynaklarına, çeliğin,

[1] Erken Ortaçağ'da üretim ev/aile içi üretimde hanenin kendi kullanımı içinken lonca sisteminin ortaya çıkışıyla beraber birkaç kişiyi yanında çalıştıran ustadan küçük dengeli bir dış pazara satmak üzere üretim yapaya başladı, ancak; işçiler kullandıkları hammaddenin ve aletlerin sahibiyle ve sattıkları şey emekleri değil, emeklerinin ürünüydü. Dolayısıyla emeklerine yabancılaşmamışlardı. Sonrasında eve iş verme sistemiyle, lonca ustaları kendilerine ait olan aletlerle alıcılardan aldıkları hammaddeyi işleyerek yine aracılarla büyüyen dış pazara satmaya başladılar. Bu aşamada artık ücretle çalışan parça işçisi olmuşlardı; satılan şey emeğin ürününden ziyade artık emeğin kendisi olmaya doğru yol alırken, 19. yüzyıldaki fabrika sistemiyle işçiler artık ne üretimdeki aletlerin ne de hammaddenin sahibi olmaksızın bağımsızlıklarını bütünüyle yitirdiler. Makineleşmenin yaygınlaşmasıyla ustalığın önemi kaybolurken, sermaye önceki tüm dönemlerdekinden daha önemli bir konu oldu (Huberman, 2009, s.132).

elektriğin, petrolün ve kimyasal maddelerin eklenmesiyle, yani bilimin desteğiyle ve üretimin bireylerin tek tek çalışmalarına bağlı olmaktan kurtarılmasıyla, kitlesel meta üretimine geçilmişti. Endüstriyel kapitalizmin artık toplumsal etkilerin daha şiddetli ve gündelik hayatta daha yoğun hissedilen etkileri ortaya çıkmaktaydı. Endüstrinin gereksinimine en uygun alanlardan biri olan kimya gelişmesine bağlı olarak, hastalıkların tedavisinin kolaylaşması ve yapay gübreyle tarımdan aşırı ürün elde edilmesi Avrupa'da gıda ve sağlık sorunlarının aşılması sağlandı. Böylelikle, hızlı nüfus artışı ortaya çıkarken, demiryolu ağının genişlemesiyle göç hareketlilikleri artmaktaydı. Ayrıca, ilerleyen bilimsel ve teknolojik buluşlar, yeni endüstriyel teknikler, büyük işletmeleri yaratırken; buralarda çalışan işçilerin oluşturduğu yeni kentsel yerleşimleri ortaya çıkarmaktaydı. Bu gelişmelere bağlı olarak, endüstri devriminin ilk aşamasının ürünü olan, az sayıda işçi çalıştıran küçük aile işletmeleri yeni makinalarla rekabet edecek veya onları alacak mali güçleri olmadığı için teker teker yok oldu. Zenginlik, toplumun bir kısmı için sürekli artarken, geniş bir kitle hızla yoksullaşmaya başlıyordu. Endüstri devriminin doğrudan sonucu olarak, işçiler kentlerde toplanmış olan fabrikalarda çalışmaya mahkûm oldukça, kentler kırsalı ve kırsaldaki çalışma biçimini yutmaktaydı (Sander, 2003, ss.211-216).

Burjuvazinin ve endüstriyel ilerlemenin kazanımları, işçilerin üzerinde mutlak bir sömürüyü beraberinde getirmekteydi. Zengin ve yoksul arasındaki ayrım, eski çağlardan beri var olsa da bu dönemde makineleşme ve fabrika sistemiyle keskinleşti. Üretim araçlarından yoksun olan fakirler daha da fakirleşti. İşi hafifletmesi gereken makineler, kapitalistler için sermaye anlamına geldiği için sürekli çalışması gerekiyordu. Bu nedenle, işçiler uzun ve kötü çalışma koşulları altında fabrika disiplinine uyum sağlamak zorunda kalmaktaydı. Zira bu dönemde, insanla makine arasında ayrım yapılmadığını söylemek bile zordu: Leo Huberman'ın da belirttiği gibi, "*makineler para yatırımı demekti, oysa insanlar için böyle bir şey söz konusu değildi, onun için makinelerin bakımına insanlarınkinin daha fazla önem veriyorlardı.*" (Huberman, 2009, ss.199-200).

Diğer yandan, kadınların ve bilhassa çocukların erkeklerden daha ucuz işgücü olması nedeniyle, emekleri çok az para karşılığında sömürülmekteydi. Bunun

sonucunda ise makineler, insanları -özellikle erkekleri- işsiz bırakıyor ve emeği ucuzlatıyordu. Makineler açlığın ve sefaletin nedeni olarak görülmeye başlandı. Bu yüzden, kısa sürede makine kırma (luddite) eylemleri başlamış, parlamentoya kötü çalışma koşullarını şikayet eden binlerce dilekçe yollanmış, mahkemelere başvurulmuş olsa da başvurdukları merci zaten işvereni korumak üzerine kurulu olduğu için sonuç alınamamaktaydı. İşçiler, bu durumu değiştirmek ve başvurulan mercilere etki edebilmek ve taleplerini dinletebilmek için oy hakkı istedi. Böylelikle, İngiltere'de Çartist Hareket, oy hakkı ve daha iyi çalışma koşulları elde edilme amacıyla başladı. Hareketin talepleri, bir anda kabul edilmese de zaman içinde, başta oy hakkı olmak üzere, sendikalaşma hakkı, çalışma ve iskân şartlarının iyileştirilemesin yönünde kazanımlar sağlanacaktı. Sendikalaşma ise endüstrinin sıçramaları ile güçlenmekteydi. Endüstri devrimi, işçileri şehirlerde yoğunlaştırdığı gibi örgütlenme için gereken ulaşım ve iletişim yaygınlaşmasını sağlamıştı. Bu durum, işçi sınıfının örgütlenmesini ve sınıf bilincinin farkına varmasını da sağlayacaktı (Huberman, 2009, ss.208-213).

Özellikle sendikalaşmanın gelişmesiyle, işçi hareketlerinin örgütlü ve sistematik muhalefet etme biçiminde ortaya çıkması, sosyal bilimlerde toplumsal hareketlere ilişkin literatürün de şekillenmesini beraberinde getirmekteydi. Çalışmamızın bu kısmına kadar açıklama çabasında olduğumuz, endüstriyel kapitalizmin ortaya çıkardığı koşullar, toplumsal hareketlerin ortaya çıkmasına ve bu konuyu irdeleyen literatürün oluşmasına da neden olmuştur. Bu dönemde işçilerin hak talepleriyle şekillenen sistemli bir toplumsal hareketinin ortaya çıkmasına ilişkin kuramsal açıklamalar, Marksist teori ve kolektif davranış yaklaşımı ile ortaya konmaktadır. Çalışmanın devamında, burjuva kapitalist toplumunun ele alınma biçimine bağlı olarak, ortaya çıkan bu iki farklı temel paradigma ekseninde, toplumsal hareketleri kuramsal bir zeminde açıklama çabasında olacağız.

2.1.1. Marksist Yaklaşım ve Toplumsal Hareketler

Marksist perspektifte; çalışmayı azaltması ve refahı, ilerlemeyi beraberinde getirmesi gereken endüstriyel ve teknolojik gelişiminin, kapitalist toplumsal örgütlenme içinde işçileri kötü çalışma ve yaşam koşullarına mahkûm etmesinin

nedenleri ve çözümleri ortaya konmaya çalışılmaktadır. Marksist açıklamalarda toplumsal hareketler; işçi sınıfı hareketlerinin, kendinden önceki devrimci sınıf olan burjuvaziye ve onun yarattığı endüstriyel kapitalizme karşı devrimci mücadelesi olarak ele alınmaktadır. Bu bağlamda, öncelikle Marksizm'in kapitalizm eleştirisine ve sonrasında işçi sınıfı hareketine ilişkin açıklamalarına değineceğiz.

Marksist teori açısından, feodalizmden kapitalizme geçişin nedeni, feodal mülkiyet ilişkilerinin yeni üretici güçlerle uyuşmaz hale gelmesidir. Eski düzenin yerine yeni bir düzen gelmesi, yeni üretici güçlerin ortaya çıkmasıyla ve bu üretim güçlerini yöneten, üretim ilişkilerine yön veren sınıfın –burjuvazinin- hazır olmasıyla mümkün olmuştu. Feodalizmden kapitalizme bu şekilde bir geçiş olduğu gibi, Marx ve Engels'e göre, kapitalizmden de sosyalizme böyle bir geçişin yaşanacağı savlanmaktadır (Huberman, 2009, s.251). Marx ve Engels, feodalizmin yeni üretici güçlerle olan uyumsuzluğu gibi, kapitalizm de kendi iç çelişkileri sonucu sona ereceğini; "*işçi sınıfının kurtuluş şartı, bütün sınıfların [sınıflı toplum düzeninin] kalkmasıdır; nasıl ki üçüncü imtiyazlı sınıfın [yani] burjuvazinin kurtuluş şartı, bütün imtiyazlı sınıfların ortadan kalkması"* şeklinde ifade etmektedir (Marx, 1966, s.194).

Marksist perspektifte, servetin azınlığın elinde yoğunlaşmasının, makineleşmeyle artan işsizlik ve kötü yaşam koşullarının, kitlelerin artan sefaletinin nedeni, kapitalist toplumun temel çelişkilerinden kaynaklandığı ortaya konmaktadır. Bu çelişkinin temeli olarak ise, endüstriyelleşmeyle birlikte üretim toplumsallaşmasına karşın, kolektif çabanın ve emeği sonucu oluşan üretime sermaye sahip olması görülmektedir. Marx ve Engels, kapitalizmin temel çelişkisini, emeğin toplumsallaşırken, emeğin sonucu oluşan kârın bireysel, özel olması olarak açıklamaktadır. Onlara göre, bu çelişkinin kırılma noktası ise toplumsal üretim güçlerinin, özel mülkiyetin koyduğu sınırlamalarla engellenemeyeceği zaman oluşacaktır. Bu kırılma, üretim araçlarının mülkiyet ve denetiminin birkaç kapitalist mülk sahibinin elinden çıkıp, kapitalizmin çelişkilerinden en fazla zararı gören proleter üreticinin eline geçmesini sağlayacaktır. Böylelikle de kapitalizmden sosyalizme geçiş mümkün olacaktır. (Huberman, 2009, ss.251-253). Marx ve

Engels'in teorisi, işçi sınıfı hareketlerinin neticesinde yaşanacak kapitalizmin çelişkilerinin nasıl aşılacağını açıklamak üzerine kuruludur.

Bu bağlamda, Marksist teori açısından toplumsal hareket, burjuvazinin sınıf temeline dayanan sömürüsüne karşı, proletaryanın devrimci mücadelesi olarak ele alınmaktadır. Ancak Stephen Yeo'nun belirttiği gibi, burada önemle üstünde durulması gereken öncelikli konu, çoğu kez yanılgı yaratan işçi sınıf hareketinin sosyalizmden veya marxist teoriden ortaya çıktığı fikridir. Oysaki Marx'ın çabası işçi sınıfı hareketlerini anlama yönündeydi: İşçi sınıfı hareketleri dolayısıyla sosyalist perspektif gelişmiş ve işçi hareketleri de bu perspektiften etkilenmiştir. Yoe, Batı Avrupa'da 19. yüzyıl ortalarında ortaya çıkan işçilerin kapitalizmin mutlak sömürü sistemine karşı çıktıları, insanca yaşama koşullarını talep ettikleri ayaklanmaların enternasyonaller etrafında güçlü siyasal bir örgütlenmeye kavuşmasında kuşkusuz Marx ve Engels'in çabaları yadsınamaz olduğunu belirtmektedir (Yeo, 1993, s.301). Ancak Marksist düşüncenin ortaya çıkışı, işçi sınıfı hareketlerinin teorik bir projeksiyona kavuşturmasıyla geliştiğini de vurgulamaktadır: "*Rekabetten çok üretime, modern sanayinin özel kapitalist ilişkilerine, özel mülkiyetin baskı aracı olarak devlete ve felsefi bir fikir olmaktan çok gerçek sınıf hareketi olarak komünizme özel bir önem verilmesinde, bunların "toplumsal hareket"ten sosyalist düşünceye aktarılmasında rolü olmuştur. Bu fikirler, aslında, sosyalist düşünceden "toplumsal hareket"e geçmemiştir*" (Yeo, 1993, ss.301-302).

Dolayısıyla, Marksist teori işçi hareketlerini anlama çabasıyla şekillenirken, işçi hareketi de Marksist teoriden etkilenmiştir. Marksist teori, işçi sınıfı hareketlerinin ortaya çıkışıyla, kapitalist sömürü düzenini değiştirme rolünü işçi sınıfına yükleyerek hem kapitalist örgütlenmenin işleyişini ve çelişkilerini, hem de ona karşı yürütülecek devrimci mücadeleyi açıklamıştır. Marx ve Engels, bu mücadelenin; endüstriyel kapitalist örgütlenmenin, proletaryaya dayattığı insanlık dışı sömürü düzenin, sadece yine burjuvaziyle karşı karşıya kalan tüm sınıflar içinde devrimci sınıf olan proletarya tarafından yıkılarak başarıya ulaşacağını savlamıştır (Engels ve Marx, 2008, s.30). Marksist teoride işçi sınıfı hareketlerinin nihai amacı, sınıf temelindeki kapitalist örgütlenmeye son verecek devrimdir. Bu noktada işçi

sınıfı, iktidarı ele geçirmeyi amaçlamaktadır. Marksizm'in işçi hareketlerine yüklediği devrimci rolü anlayabilmek için, Marx'ın kapitalizm eleştirisinin ana hatlarını kavramak gerekmektedir. Marx, 1856 Nisan'ında Chartist People's Paper gazetesinin yıldönümünde şunları söylemektedir:

> *Günümüzde her şey kendi karşıtına gebe görünüyor. İnsan çalışmasını kısaltma ve bereketlendirme şaheser gücüne sahip makinelere [karşın, insanın] kendisini yoksulluk içinde, gücünün ötesinde çalıştığını görüyoruz. Ortaya yeni çıkmış zenginlik kaynakları, garip bir gizemli büyü ile yokluk kaynakları haline dönüşüyor […] İnsanoğlunun doğayı egemenliği altına aldığı hızla, insanın öteki insanın ya da kendi aşağılıklığının kölesi haline geldiği görülüyor. Bilimin saf ışığının bile, cehaletin karanlık zemininden başka bir şeyi aydınlatamadığı görülüyor. Bütün keşiflerimizin ve ilerlememizin, maddi güçleri entelektüel bir yaşamla doldurmak ve insan yaşamını maddi bir güçle aptallaştırmak sonucu verdiği görülüyor. Bir yanda modern sanayi ve bilim, öte yanda modern sefalet ve ayrışma arasındaki bu uzlaşmaz çelişki; üretici güçlerle çağımızın toplumsal ilişkileri arasındaki bu uzlaşmaz çelişki, apaçık, karşı konulmaz ve su götürmez bir olgudur. […] Toplumun yeni yaratılmış güçlerinin iyi bir biçimde çalışması için, bunların istediği tek şeyin yeni yaratılmış insanlar tarafından yönetilmek olduğunu biliyoruz - ve bunlar işçilerdir. Bunlar da, makinenin kendisi gibi, modern zamanın icadıdır* (Marx, 1976, s.605).

Marx'ın kapitalizm eleştirisinin odağında bu uzlaşmaz çelişki vardır. Buradaki çelişki, metanın içerdiği emeğin yararlı yönleri ile toplumsal yönleri arasındaki çelişkiden kaynaklanmaktadır. Marx için, kapitalizmin temel yapısal çelişkisi kapitalizmin tüm diğer çelişkilerini doğurur. Kapitalizmin tüm çelişkileri, nihayetinde "*metanın sahip olduğu değer ile kullanım değeri arasındaki temel-yapısal çelişkilerle; metanın içerdiği emeğin somut yararcı yönleriyle soyut toplumsal yönleri arasındaki çelişkilerden türer*". Üretici güçlerle üretim ilişkileri, üretim ve fiyatlanma süreçleri, ücretli emek ile sermaye arasındaki çelişkiler gibi kapitalizmin yapısal ve tarihsel diğer çelişkilerinin temelini oluşturur (Bhaskar, 1993, s.144).

Metanın sahip olduğu değer ile kullanım değeri arasındaki temel yapısal çelişki Marx'ın artı değer teorisi yorumuyla somutlaşmaktadır. Marksist teori, doğrudan tüketim amacıyla belirli bir ihtiyacı karşılayan bir ürünün sahip olduğu

değeri, o ürünün kullanım değeri olarak açıklamaktadır. Emek ürünü olan bir ayakkabının da, insan emeğinin ürünü olmayan kaynaktan çıkan suyun da belirli bir ihtiyacı karşılamasından kaynaklanan bir kullanım değeri vardır. Ancak, bu ürünün doğrudan tüketim amacıyla değil de satışı için üretilmesiyle, ürünün pazarda değişimine bir değer biçme gerekliliğiyle değişim değeri ortaya çıkmaktadır. Böylelikle, bu ürünün artık alınıp satılan, piyasada belirlenen bir değişim değeri söz konusu olmaktadır. Değişim değeri, piyasada niceliksel ifadesini bulur (Leontiev, 1979, ss.47-51). Bir malın değeri üretiminden sonra ve başka bir malın değişim değerinde ifade olabilir; gelişmiş kapitalizmde kullanım değeri de değerin evrensel eşdeğeri olarak para olarak karşımıza çıkmaktadır (Mohun, 1993, s.119).

Bu bağlamda Marksist teoride, burjuva kapitalizminde kullanım ve değişim değeri arasındaki farkı yaratma süreci, emeğin metalaşması sürecine içkin olarak açıklanmaktadır. Bu açıklama, üretim araçlarından yoksun olan sınıfın tek mülkü emek gücü olması temelinde şekillenmektedir. Şöyle ki; kapitalizmin gelişimiyle birlikte emek gücünün kendisi de bir meta haline gelmiştir. Zira üretim araçlarından yoksun olan sınıf emeğini, üretim araçlarına sahip olan sınıfa satmak zorundadır. Her meta gibi emek gücünün de bir değeri vardır: Emeğin değerini belirleyen işçinin yaşamak ve yeniden çalışabilme yetisi kazanmak için ihtiyaç duyduğu metaların değerine eşittir (Leontiev, 1979, ss.55-56).

Emek gücünün karşıladığı ihtiyaç onun kullanım değeriyken, emek zamanı için ödenen ücret değişim değeridir. Eğer bir işçi bir saat emeğinin karşılığında 10 birim ücret alıp, bu bir saat içinde 100 birim değerinde meta değeri üretiyorsa burada emek gücünün kullanım değeri ile metanın değişim değeri arasındaki çelişki ortaya çıkmaktadır. İşçinin ürettiği değer ile kendi emek gücünün değeri arasındaki fark artı-değerdir. İşçinin ürettiği değeri, yani üretilen metanın değerini işçinin katılmış olduğu emek sürecinin koşulları ve o sürecin piyasası belirlerken; emek gücü değerini emek piyasasındaki koşullar ve işçinin tüketmek zorunda olduğu metaların değeri belirlemektedir (Himmelweit, 1993, s.42). Buradaki çelişki emeğin sömürülmesine dayandığını belirten Susan Himmelweit, *"Kapitalist üretimin tarihi, sermayenin artı-değer haddini artırma çabaları, işçi sınıfının da artı-değer*

haddindeki artışlara karşı direnme çabaları üzerindeki mücadelenin tarihi olarak" görülebileceğini belirtmektedir (Himmelweit, 1993, s.42).

Çünkü Marx'a göre, artı-değerin yaratımı emeğin sömürülmesine dayanmaktadır. Marx, "*Artı-değer oranı, bu nedenle, emek-gücünün sermaye, ya da işçinin kapitalist tarafından sömürülme derecesinin tam ve kesin ifadesidir."* demektedir (Marx, 2011, ss.217). Dolayısıyla, sömürü, artı-değerin arttıkça sermayenin çoğalmasına dayanmaktadır. Sermayenin çoğalması, işçinin kendi emek gücü değerinde ürettiği değer -zorunlu çalışmanın- dışındaki ücreti ödenmemiş artı-emeğin sonucunda ortaya çıkan artı-değer, emeğin sömürülmesiyle yaratılır. Diğer yandan, artı-değer ve sömürü oranı arttıkça ve buna karşı mücadele de gelişmektedir. Sermayenin, emeğin sömürüsüne dayanan artışı kapitalizmin temelini oluşturmaktadır. Bu sömürü, sermayeye sahip olan, yani emek gücünü satın alan ve üretim araçlarına sahip olan ile emek gücünü satan, yani üretim araçlarının mülkiyetine sahip olmayan sınıf arasındaki mücadelenin kilit kavramıdır (Leontiev, 1979, s.57, s.61).

Marksist teoride, bu mücadele burjuvazi ile proletaryanın arasındaki sınıf mücadelesi olarak ortaya konmaktadır. Engels, *Komünist Parti Manifestosu*'nun 1888 tarihli İngilizce baskısına düştüğü notta burjuvazi ve proletarya sınıflarını özlüce şu şekilde açıklamaktadır: "*Burjuvazi denince toplumsal üretim araçlarının sahipleri olup ücretli emeği sömüren modern sermayeciler sınıfı, proletarya denince kendi üretim araçlarına sahip olmadıklarından emek güçlerini satmaya muhtaç olan modern ücretli işçiler sınıfı anlaşılır*" (Engels ve Marx, 2008, s.23). Marx ve Engels'e göre, burjuva sınıfı, feodal düzeni alaşağı ederken, dini ve siyasi yanılsamaları bertaraf ederken; aynı zamanda, emeği metalaştırırmış ve özgürlüğü ticaret özgürlüğüne indirgemiştir. Onlara göre, burjuva sınıfı, bir yandan modern temsili devlette siyasi hakimiyeti tek başına ele geçirerek, modern devlet iktidarını burjuvazinin ortak işlerini yürüten bir kurula indirgemiş, bir yandan da "*hekimi de hukukçuyu da rahibi de şairi de bilim adamını da kendi ücretli işçisi yapıp"* çıkmıştır (Engels ve Marx, 2008, s.24).

Ancak buna karşılık olarak, Marx ve Engels, burjuvazinin icat ettiği, büyük sanayileşmenin ürünü olan bu ücretli işçi sınıfı tarafından burjuva sınıfı alaşağı edileceğini belirtmektedir:

> *Burjuva sınıfının varoluşunun ve hakimiyetinin temel koşulu özel kişilerin elinde servetin birikmesi, sermayenin oluşması ve büyümesidir; sermayenin koşulu ücretli emektir. Ücretli emek sırf işçiler arasındaki rekabete dayanır. Burjuvazi sanayinin ilerlemesinin iradesiz ve dirençsiz taşıyıcısıdır. Bu gelişme işçilerin rekabetten kaynaklanan soyutlanmışlığının yerine, işçilerin ortaklaşmaktan kaynaklanan devrimci birleşimini geçirir. İşte bu nedenle büyük sanayinin gelişmesi, üstünde burjuvazinin üretim yaptığı ve ürünleri mülk edindiği temelin kendisini burjuvazinin ayaklarının altından çeker. Dolayısıyla burjuvazi en başta kendi mezar kazıcısını üretir. Burjuvazinin yıkılışı ve proletaryanın zaferi aynı ölçüde kaçınılmazdır* (Engels ve Marx, 2008, s.32).

Bu pasajdan çıkartabileceğimiz en kestirme sonuç; ücretli emek burjuvazi sanayisinin ilerlemesinin temel unsuru olduğu için -yukarıda açıkladığımız gibi, sermayenin kilit unsuru olan artı-değer, işçinin artı-emeğine dayandığından- işçi sınıfının artı-emeğinin sömürüsüne karşı burjuva sınıfı, işçi sınıfının eline devrimci bir güç vermektedir. Dolayısıyla, burjuvazinin emek-gücüne olan ihtiyacı ve işçi sınıfının kendi emeğinin sonucu oluşan değerin burjuva azınlığın elinde toplanmasından, yani tam da üretim araçlarına sahip olmamasından kaynaklanan emek sürecindeki konumu nedeniyle işçi sınıfı devrimci bir sınıf olarak belirtilmektedir.

Alex Collinicos, bu pasajın sermayenin kendiliğinden çökecekmiş gibi yorumlanışının yanlışlığını belirterek, bunun işçi sınıfının örgütlenmesi, bilinçlenmesi ve eylemleriyle mümkün olacağını; Marx'ın 'aşağıdan sosyalizm'in, işçilerin kendi eylemleriyle özgürleşmesinin savunucusu olduğunun altını çizmektedir. Collinicos, işçi sınıfının kurtuluşu, tüm sınıfların ortadan kalkacağı, yani kapitalizmin yıkılışıyla yeni bir sınıflı toplumun kurulmasına meydan verilmeyeceği, sömürü ve sınıfsal çatışmaların olmadığı komünist bir toplumun yaratılmasına hazırlık olacağı anlamı taşıdığını belirtmektedir. Bu açıdan, işçi sınıfının, sınıfları ortadan kaldırma gücü yukarıda açıkladığımız gibi kapitalist üretim ilişkiler içindeki konumundan kaynaklanmaktadır. Kapitalizm, kolektif işçi

yaratmaya, yani işçileri herkesin emeğinin diğerlerininkine bağlı olduğu çok daha büyük üretim birimlerinde bir araya getirmeye eğilimli olduğu için Marx, kapitalist gelişim sürecinin işçileri sömürülmeye direnmek için birleşmeye zorlayacağına inanmaktaydı (Callinicos, 2009, ss.166-167). Bu birleşmenin ortaya çıkışını Marx, *Felsefenin Sefaleti*'nde şu şekilde açıklamaktadır:

> *Büyük boyutlu sanayi, birbirini tanımayan halk kalabalıklarını bir yerde toplayıp yoğunlaştırır. [İşçiler arasındaki] rekabet, [işçilerin] çıkarlarını böler, ayırır. Fakat ücretlerin muhafazası, patronlara karşı sahip oldukları bu ortak çıkar, onları direnme ve güç birliği ortak düşüncesi etrafında birleştirir. Böylece güç birliğinin her zaman iki amacı vardır: işçiler arasında rekabete son vermek; öyle ki kapitaliste karşı genel ve ortak rekabeti birlikte yürütebilsinler. Direnmenin ilk amacı sadece ücretlerin muhafazası idiyse, başlangıçta ayrı ayrı olan güç birlikleri, kapitalistler de karşıt olarak baskı amacıyla birleşince, gruplar haline gelirler ve her zaman birleşik olan sermaye karşısında birliğin korunması, ücretlerin korunmasından daha gerekli hale gelir* (Marx, 1966, s.192).

Dolayısıyla, Marx'a göre, endüstriyelleşme kentlerde işçileri bir araya getirmiş, onlar arasında bir rekabeti ortaya çıkarmışsa da, sermaye birikimini sağladığı burjuva sınıfına karşı hayatını idame ettirebilecek ücreti koruyabilme temelindeki ortak çıkar etrafında birleştirmiştir. İşçiler bu temel çıkarı koruyabilmek için güç birliğine ihtiyaçları olduğundan, aradaki rekabet burjuvaya karşı genel ve ortak rekabet dönüşmektedir. Burjuva, tüm kurumları kendi çıkarları etrafında örgütleyerek birleştiği için ortaya çıkan birleşik sermaye sahibi sınıf karşısında, işçilerin birliğini koruyabilmesi ücreti korumaktan daha önemli bir hal almaktadır. Marx, işçilerin sendikalara para ödemesini bu birliğe duyulan ihtiyacın somut karşılığı olduğunu ortaya koymaktadır. Ancak aynı zamanda, işçilerin bir sınıf olarak etkinlikte bulunabilmeleri için sınıf bilinci geliştirmeleri gerektiğini de belirtmektedir. Proletaryanın sınıf bilincinin oluşumu, başlangıçta belli bir iş kollunun sendikal mücadelesi gibi sınırlı olan çatışma çıkar ortaklaşmasına genişleyerek sınıfın tümünün ortak davası haline gelerek bir parti biçiminde elverişli bir araçla, yaygın bir sınıf örgütlenmesiyle birlikte ortaya çıkmaktadır. Sınıf bilinci ve örgütlenmesi birbirlerini destekleyen süreçler olarak karşımıza çıkmaktadır (Fetscher, 1993, s.500). Marx, *Felsefe'nin Sefaleti*'nde sınıfın oluşumunu ve

mücadeleye girebilme koşulunu ancak işçilerin kendisi için bir sınıf haline gelmesiyle açıklamaktadır:

> *Ekonomik şartlar, ilkin memleket halkını emekçiler [işçiler] haline getirmişti. Sermayenin egemenliği, bu yığına [kitle, halk kütlesi] böylece, ortak bir durum, ortak çıkarlar yaratmış bulunuyor. Bu yığın böylece şimdiden, sermaye karşısında, bir sınıftır. Fakat henüz kendisi için değil. Ancak birkaç safhasını tespit etmiş bulunduğumuz mücadele içinde bu yığın birleşik hale gelir ve kendisini kendisi için bir sınıf olarak kurar. Savunduğu çıkarlar sınıf çıkarları olur. Fakat sınıfın sınıfa karşı mücadelesi siyasi bir mücadeledir* (Marx, 1966, s.192).

Marx'a göre, kapitalist burjuvazinin yarattığı sömürü işçileri birlikte hareket etmeye zorladığı sürece, örgütlenme kapitalist üretim ilişkileri içindeki konumlarından doğan gerçek güçlerini bulabilirler. Yukarıda andığımız gibi sermayeyi çoğaltacak artı-değer üretimini işçiler gerçekleştirdiği için dolayısıyla üretim sistemini felç etme yetisine sahiptirler. Ancak bu yetiyi kullanabilmeleri onların dayanışma içinde birlikte hareket edebilmelerini gerektirir. Zaten bu birlikteliği hali hazırda ekonomik koşullar yaratmıştır. Kapitalizm üretim araçlarının ve artı-değerin genişlemesini, kolektif işçinin birleşmiş emeğine bağlı kılarak emek sürecini toplumsallaştırır. Bu üretim araçları bireyeler tarafından işletilmez. Aynı şekilde işçi sınıfı da üretim araçlarına yalnızca sınıf olarak el koyabilir. Marx'a göre, sınıf çıkarları için üretim araçlarına el koyabilmeyi mümkün kılacak mücadeleye giriştiğinde, ancak işçi sınıfı kendisi için sınıf haline gelir. Kapitalist toplumdaki konumunun ve çıkarlarının bilincinde olan ve kapitalist toplumun yıkılmasındaki tarihsel rolünün farkına varan bir sınıf haline yani kendisi için sınıf haline gelir. Marx, işçilerin kendisi için sınıfa dönüşmesiyle, işçilerin üretim sürecindeki maddi çıkarlarının ve mücadelelerinin sonucu olarak komünizm yaratılabileceğini düşünür (Callinicos, 2009, ss.168-169, s.173).

Marx ve Engels, komünizmi, sermaye ve ücretli emek arasındaki sömürüye dayanan ve sürekli yeniden üretilen ilişkinin nedeni olarak gördüğü mülkiyet ilişkisinin proletarya tarafından sönümlenmesi olarak görmektedir. Onlara göre, komünizm burjuva özel mülkiyetinin son verilmesiyle sınıf karşıtlığının varoluş koşullarını ortadan kaldıracaktır. Marx ve Engels, tarih boyunca tüm mülkiyet

ilişkileri hakim konuma gelen sınıfın tüm toplumu kendi mülk edinme koşullarına tabi kılmasıyla biçimlendiğini belirtmektedirler. Burjuva sınıfı da, Fransız Devrimi sonrasında feodal mülkiyete son verip kendi mülkiyet ilişkileriyle sınıf karşıtlıklarına, ezilen sınıfın sömürülmesine dayalı üretim ve ürünleri mülk edinme düzeni olan burjuva kapitalizmini yerleştirmiştir. Bu nedenle, Marx ve Engels'e göre, komünizmin ayırt edici özelliği mülkiyet ilişkilerine son verilmesi değil; işçileri serfleştiren, işçilere kölece varoluşu bile sağlayamayan burjuva mülkiyet ilişkilerine son vermesidir. Zira onlar için, bir sınıfı ezebilmek için hakim olan sınıfın ezilen sınıfa kölece varoluşunu sürdürebileceği koşulları sağlaması gerekir; serf kendisini komün üyesi durumuna yükseltmiş, küçük burjuva da kendini feodal mutlakıyetin altında burjuva durumuna yükseltebilmişti. (Marx ve Engels, 2008, ss.31-34).

Ancak Marx ve Engels'e göre, işçi sınıfı tam tersine, sanayiyle birlikte artan sefalet içinde kendi sınıfının koşullarının altına düşmektedir. Bu nedenle de onlara göre; "*burjuvazinin artık toplumun hakim sınıfı olamayacağı ve kendi sınıf varoluş koşullarını öncelikli yasa olarak topluma dayatamayacağı apaçık ortaya çıkar. Burjuvazi yönetmekten acizdir, çünkü kölesine bu kölelik koşullarında bir varoluşu bile sağlayamaz, çünkü kölesinin öyle bir duruma düşmesine yol açar ki kölesi onu besleyeceği yerde o kölesini beslemek zorunda kalır.*" (Marx, Engels, 2008, s.32). Böylelikle de Marx ve Engels'e göre, sermaye ile ücretli emek karşıtlığına dayanan burjuva özel mülkiyetinin, işçinin yalnızca sermayeyi arttırmak için yaşadığı ve hakim sınıfın çıkarlarının müsaade ettiği minimum koşullarda yaşadığı "sefil niteliğini" ortadan kaldırarak; birikmiş emek, yani artı-değer ile artan sermayenin işlerin yaşan sürecini daha kapsamlı kılmanın, zenginleştirmenin, ilerletmenin aracına dönüştüren komünist bir toplum yaratılabilir. Marx ve Engels, komünist devrimin geleneksel mülkiyet ilişkilerinden kökten bir kopuş ile proletaryanın hakim durumuna yükselmesiyle olacağını savlamaktadırlar. Proletarya hareketini ise var olmuş tüm hareketlerden farklı olarak, "*muazzam çoğunluğun muazzam çoğunluk yararına bağımsız hareketi*" olarak nitelendirmektedirler (Marx, Engels, 2008, s.31).

Mars ve Engels'e göre, komünist devrim ile proletaryanın siyasi hakimiyeti sağlandığında üretim araçları proletaryanın elinde merkezileşecek ve üretici güçler

hızlıca arttırılacak; bütün üretim birleşmiş bireylerin elinde yoğunlaştığı zaman sınıf farklılıkları ortadan kalkacak ve dolayısıyla kamu iktidarı siyasi niteliğini yitirecek, iktidar olmanın gerçek anlamı olan birinin diğerini ezmek için kullandığı zor ortadan kalkacaktır. Böylelikle, proletaryanın hakim sınıf olması sonucunda ise eski üretim ilişkilerini sona erdirilerek, eski sınıf karşıtlığının varoluş koşullarını ortadan kaldırılmış olacağını şu şekilde açıklamaktadırlar: "*Genel olarak sınıfları ve böylelikle sınıf olarak kendi hakimiyetini ortadan kaldırmış olacaktır. Sınıfları ve sınıf karşıtlıklarıyla eski burjuva toplumunun yerini [her]birimizin özgürce gelişmesinin hepimizin özgürce gelişmesinin koşulu olduğu bir birlik alacaktır.*" (Marx, Engels, 2008, s.40).

Ayrıca, bu devrim için komünistlerin toplumsal ve siyasi düzene karşı olan her yerdeki devrimci hareketi desteklemesi ve "*bu hareketlerde ne ölçüde gelişmiş olduklarına bakmaksızın mülkiyet sorununu hareketin temel sorunu olarak öne çıkarılması"* gerektiğini ortaya koymaktadırlar (Marx ve Engels, 2008, s.51). Çünkü Marx ve Engels, ezilenlerin tümünün ortaya koyduğu toplumsal hareketlerin kökeninde, mülkiyet ilişkilerinin dönüştürülmesi ve nihayetinde bunun güncel haline son verilmesine yönelik siyasi iktidarı ele geçirme amacı görmektedirler.

Özetlemek gerekirse; Marx ve Engels'in ortaya koyduğu bu çerçeveden hareketle Marksist teoride toplumsal hareket; işçi hareketlerinin bir sınıf hareketi olarak, burjuva özel mülkiyetine ve üretim ilişkilerine son vererek sınıfın ve sınıf karşıtlıklarının son bulmasıyla neticelenecek bir devrim için iktidarı ele geçirme mücadelesi şeklinde ele alınmaktadır. Bu mücadelede ise, Marx ve Engels basına özel bir önem atfetmemekle beraber, Marx yazı işleri müdürlüğünü de yaptığı *Rheinische Zeitung* gazetesinde dönemin sansür politikaları eleştiren, basın özgürlüğünün önemini vurgulayan yazılar da kaleme almıştır. Marx için, özgürlüğün herhangi bir biçiminin reddedişi genel olarak tüm özgürlüğün reddedilmesi ve sonrasında özgürlük varmış görüntüsüne sahip olunmasına sebep olmakta ve özgürlük istisnai hal alırken, özgürlüğün yokluğu kural halini almaktadır (Marx, 19 Mayıs, 1842; Akt. Erdoğan, 2007, s.233).

Marx bu nedenle, basın özgürlüğünü de, toplanma ve örgüt kurma ile birlikte, demokratik toplum için zorunlu koşul olarak, diğer özgürlüklerle birlikte, reddedilemez, vazgeçilemez, engellenemez bir hak olarak görmektedir. (Marx, 15 Mayıs, 1842; Akt. Erdoğan, 2007, s.240). Marx, gazetedeki yazılarıyla, hem birleşmiş ve demokratik Almanya içindeki ve tüm dünyadaki devrimcileri desteklemek, hem de devrim düşmanı olan Rusya ile yazılarıyla savaşmak amacı taşımaktadır. (Erdoğan, 2007, s.231). Dolayısıyla Marx, bizzati kendisi basını mücadele için bir alan olarak kullanmaktaydı. Bu nedenle, sansüre kati suretle karşı çıkmakta ve sansürü destekleyen resmi yayın organlarını eleştirmekteydi. Marx, basının sansürlenmesinin, monarşinin lehine işlemesinden ve basının ticari yapısından gelen bir özgürlüğünün olduğu yanılsamasından kaynaklandığını düşünmektedir. Ancak ona göre, basın özgür değil, tersine, ticaret özgürlüğü nedeniyle, basın özgürlüğü düşüncesi bile ortadan kalkmaktadır: *"Basın özgürlüğünü ticaret özgürlüğünün bir çeşidi yapmak, savunmadan önce onu öldüren savunmadır, çünkü belli bir karakterin, başka bir karakter tarzı içinde özgür olduğunu iddia etmek, onu ortadan kaldırmaktır. Ticaretin özgürlüğü basının özgürlüğü değildir. Senin kendi biçiminde özgür olman, benim özgürlüksüz olmamla aynıdır"* (Marx, 19 Mayıs, 1842, Akt: Erdoğan, 2007, s.245). Marx, basın özgürlüğünün ticari özgürlük içinde düşünülmesini özgürlüksüzlük olarak nitelendirmektedir. Marx'a göre, basının ilk özgürlüğü, bir ticaret biçimi olmamasıyla sağlanabilir (Erdoğan, 2007, s.245).

Vladimir İ. Lenin ise proletaryanın mücadelesinde basına devrimci bir yol yükleyerek sosyalist mücadelenin stratejik araçlarından biri olarak ele almıştır. Lenin *Ne Yapmalı?* adlı kitabında, tüm Rusya'ya dağıtımı yapılacak ulusal devrimci bir gazetenin kolektif bir örgütleyici olarak stratejik önemini vurgulamaktadır. Lenin'e göre, tüm ülkeyi kapsayan gazete, güçlü siyasal örgütleri eğitmek için; siyasal ajitasyon ve örgütsel çalışma için hareketin alanını genişletmek için gerekli bir araçtır. Lenin, basının kentler arasında gerçek bağlar saylayarak, mücadelenin parçalanmışlığının, insanların dünyadan habersiz kalmasının, kimden neyi öğreneceğini bilmeyişinin, kendini sıkışmış hissetmesinin önüne geçeceğini belirtmektedir. Ayrıca Lenin, mücadele için nasıl deneyim elde edilebileceğinin ve

geniş bir eyleme nasıl katılacağının öğretilmesinin de gazete aracılığıyla sağlanacağını düşünmektedir (Lenin, 1992, s.174, s.181).

Dolayısıyla, Lenin'e göre, gazetenin ilk misyonu, devrimci stratejilerin ve enformasyonun ulusal düzeyde yayılarak dayanışma ve eğitim sağlamasıdır. Lenin, gazetelerin ulusal çapta dağıtımı ile kentler arasında daha dağıtım esnasında bir iletişim ve bağ oluşturması ve eylem çağrılarının ulusal düzeyde yayılmasıyla, ulusal çapta geniş eylemler düzenlenebilmesine olanak sağlayacağını belirtmektedir. Ayrıca Lenin, gazetelerin dağıtımı ile deneyim, malzeme, güç ve kaynak alışverişi de sağlanabileceğini ve böylelikle, hem çalışma alanının genişleyeceğini hem de deneyimlerin paylaşıldıkça yerel düzeyde de daha yaratıcı ve zengin çalışmaların ortaya çıkacağını düşünmektedir (Lenin, 1992, ss.181-183).

Lenin, ulusal dağıtımı olacak ve en az ayda dört defa çıkabilecek bir gazetenin devrime katkısını; *"[...]bütün yolların Roma'ya gittiği gibi, bir devrime giden bütün geçitler boyunca insanları yorulmadan ileriye doğru yürümeye isteklendiren bir ortak gazetenin yardımıyla gerçek bağlar kurmaya"* başlanabilmesi şeklinde ifade etmektedir (Lenin, 1992, s.181). Dolayısıyla, Lenin için gazete örgütleme, enformasyon yayma, eyleme çağrıları yapma, dayanışma, deneyim aktarma, çalışma alanını genişletme ve çalışmaları zenginleştirme, bilinçlendirme konularında devrimci bir rol oynayabilecek bir araçtır. Ayrıca, Lenin iletişim ve kapitalist emperyalizm arasındaki bağlantının da altını çizmekte; "*hızlı kabloların, telgraf sistemlerinin, demiryollarının ve buhar gemilerinin gelişimi coğrafi engelleri ortan kaldırdı ve kıtalararası ticareti düzenledi. Bu ağlar sermayeyi, teknolojiyi, insanları, haberleri, fikirlerin değişimini sağladı; bu piyasaların, ticaretin, bankacıların etkileşimini sağladı*" demektedir (Aydoğan, 2011, s.11). Lenin'in basına yüklediği, devrimdeki stratejik rolü aslında, sermayenin sağladığı bu etkileşimin negatif imaj versiyonunun, devrim için kullanılması olarak değerlendirebiliriz. Dolayısıyla, Lenin, Marx'ın sansüre karşı çıkan ve monarşiyi güçlendiren burjuva basınına ve sermayenin teknoloji ile artan küresel etkileşim gücüne karşı olarak, devrimci ulusal basının güçlendirilmesini önerdiğini sonucuna varabiliriz. Özlüce, Marx'ın, gazetenin hem devrimci öneminin hem de bunun

sınırlılıklarının altını çizdiği; Lenin'in ise gazetenin devrim açısından stratejik yönünün ön plana çıkarılması gerektiğini vurguladığını söylemek mümkündür.

Çalışmanın bu kısmında ele aldığımız açıklamalardan hareketle, Marksist yaklaşımda; toplumsal hareketin, burjuva kapitalizmine dayanan siyasi ve toplumsal düzeni alaşağı etmek üzerine temellendirildiği ve basına, bu alaşağı edişte stratejik bir rol yüklendiği sonucunu çıkartmak mümkündür. Marksist teori, işçi sınıfı hareketinin, burjuva iktidarını alaşağı edişini devrim olarak nitelendirildiğini açıklama çabasında bulunduk. Ancak, bu dönemdeki işçi hareketleri sadece Marksist açıdan açıklanmamıştır. Toplumsal dönüşümü kitle kavramı çerçevesinde açıklayan ve işçi hareketlerini de seçkinci bakış açısıyla değerlendiren yaklaşımlar da ortaya konmuştur. Bu yaklaşımlar, toplumsal hareketleri kolektif davranış biçimi olarak açıklamaktadır. Bu nedenle, çalışmanın devamında, işçi hareketlerini kolektif davranış perspektifinden açıklayan yaklaşımlara değinerek, kuramsal tartışmamızı genişleteceğiz.

2.1.2. Kolektif Davranış Yaklaşımı ve Toplumsal Hareketler

19. Yüzyılın ortalarından itibaren yaşanan endüstriyelleşme süreçlerin sonucu olarak; kapitalist iş bölümünün genişlemesi, fabrika örgütlenmesi, kitlesel meta üretimi, nüfusun kentlerde toplanması, karar alma süreçlerinin merkezileşmesi ve iletişim teknolojilerinin gelişmesi, işçi hareketlerinin yükselmesiyle birlikte kitle toplumu olgusu ortaya çıkmıştır. (Aydoğan, 2000, s.94). Burjuva devrimi ve sanayi devriminin sonucu olarak kitlelerin kente göçüyle yaşanan bu süreçte, ekonomik, siyasi ve toplumsal formasyonların dönüşmesini ifade etmek için 'kitle toplumu' kavramı kullanılmaya başlamıştır. (Mettelart, Mettelart, 2009, s.17).

Kitle toplumunun ortaya çıkışıyla, yaşanan sorunlara aranan çözümler, kalabalıklar yaklaşımında ortaya atılmaktaydı. Bu sorunlar genel olarak egemen sınıfın yaşadığı sorunlardı; aranan cevaplar ise ezilen sınıfın nasıl sakin tutulacağına ilişkin verileri toplayabilme ve durumu saptayabilmeye ilişkindi. Literatürde kalabalıklar yaklaşımı olarak nitelendirilen bu çalışmaların en etkili isimlerinin başında Gustave Le Bon gelmektedir. Çalışmanın *1960'lara Kadarki Durum ve Toplumsal Hareketleri Ortaya Çıkaran Koşullar* başlığı altındaki bölümünde

açıkladığımız gibi; kapitalist örgütlemenin çelişkileri, emekçi ve haktan yoksun bir çoğunluğun siyasete daha fazla katılma isteği, özellikle genel oy hakkıyla ortaya çıkan kitle tabanlı örgütlemelerle beraber yaşanan ekonomik ve toplumsal çatışmalar, 19. yüzyılın başındaki iyimser gelişmeci ideolojiye önemli bir darbe vurmaktaydı. Ancak egemen seçkinci bakış açısı, toplumun alt tabaklarının çıkardığı sorunlar olarak toplumsal hareketleri düzeltilmesi gereken anomaliler olarak değerlendirmekteydi. Bu, kitlelerin taleplerinin yönetici seçkin sınıf için yarattığı korkuyla ortaya çıkan bir aşağılama refleksi olarak belirmekteydi (Çetinkaya, 2015, ss.28-29).

Seçkinci bakış açısına sahip olan Le Bon, *Kitleler Psikolojisi* adlı kitabında, 19. yüzyılın sonunda ortaya çıkan durumda, eski inanç ve "toplumun direklerinin" kaybolduğu, eskiden ne düşündüklerinin önemi olmayan kalabalıkların nüfuz, baskı ve hükmünün kalabalıklara güç verdiği bir çağa, "kitleler çağı"na girilmekte olduğunu belirtmektedir (Le Bon, 1997, s.11). Le Bon' göre, sendikal örgütlenme, özel mülkiyet karşıtlığı, mülkiyetin topluma dağılımı, sosyalizm gibi kalabalıkların isteklerini hızla güçlenerek uygarlığa tehdit haline gelmektedir. Ancak Le Bon, uygarlıkların sabit kurallarla, belli bir disiplin içinde entelektüel küçük aristokrasi tarafından yönetilmiş olduğunu belirterek, bu istekleri eleştirmektedir. Çünkü ona göre, bir uygarlık için gerekli olan sabit belirli kurallar, disiplin, içgüdüsel olandan rasyonel olana geçiş, geleceği öngörme, yüksek kültür seviyesi koşulları, kalabalıklar için anlamsızdır ve terk edilmiştir. Bu nedenle Le Bon, nasıl ki bir mikroplar dermansız bir vücutta veya kadavrada yıkıcı işlev görüyorsa, kalabalıkların da aynı şekilde bir uygarlığın yapısı çürüdüğünde onun yıkılmasını kolaylaştıran etken olarak açıklamaktadır. Kalabalıkları, sayıca üstünlüğe dayanan yıkıcı gücünden başka bir şeyi olmayan uygarlığın tehditleri olarak görmektedir. Le Bon'un şahit olduğu ve betimlediği kitle, yukarıda andığımız işçi sınıfının bireylerdir. Ona göre, bu sınıf ve düşünsel temelini aldıkları kişiler; toplumu, ilkel komünizme, yani uygarlık öncesi duruma götürerek var olan uygarlığı yıkmak istemektedirler. Le Bon'a göre bu uygarlığın yok oluşu sürecidir. (Le Bon, 1997, ss.12-14; 2002, ss.11-12).

Diğer yandan Le Bon'a göre, kitleler hep psikolojinin konu aldığı gibi kriminal boyuta indirgenmemeli, kitleler erdemli ve kahramanca da var olabilirler. Le Bon ilginç bir şekilde budan sonrasında yasa koyucuların kitlelerin ruhundan anlayan adeta birer psikolog olarak başarı sağlamasının mümkün olduğundan bahsederek; kitlelerin psikolojisini anlamanın önemini belirtmektedir. Kitlelerin psikolojisini, bir araya gelen bireylerin kendi bireysel koşullarını terk etmesi ve kolektif bir bütün haline geldiğinde başka bir psikolojiye sahip olmasıyla açıklamaktadır. Le Bon, uygarlığın yılma sürecinin durdurulabilesi için bu kolektif ruhun anlaşılması gerektiğini belirtmektedir. Çünkü ona göre, kitleler halinde bir araya gelmiş bireylerin bilinçli kişiliği kaybolmakta ve bu bireyler bilinçaltı ile hareket ederek duygu ve düşünceleri telkin yoluyla hipnotize edilmiş gibi harekete geçirilebilmektedir. Bu şekilde kendi iradesini kaybeden birey kitleye bağlı olduğunda uygarlık koşullarından vazgeçmektedir. Le Bon'a göre, birey olarak kültürlü olan biri kitleye dahil olduğunda "*içgüdüleriyle hareket eden bir yaratık, bir vahşi [barbar] olmuştur. Artık ilkel bir adamın davranışına, şiddetine, merhametsizliğine, heyecanlarına ve kahramanlıklarına sahiptir*." (Le Bon, 1997, ss.15-28; 2002, ss.13-20).

Ayrıca Le Bon, kitleler çağının ortaya çıkışında basının oynadığı rolü de vurgulamaktadır. Le Bon'a göre gazeteler sürekli aynı şeyleri tekrar ederek kitlelerin fikrini oluşturmaktadır (Le Bon, 1997, s.113). Ona göre, gazeteler, öncesinde önemli fikirlerin yer aldığı mecralarken, sosyeteye dair eğlence, dedikodu haberlerinin ve ilanların yer aldığı basit haber ajansları haline gelmiştir. Le Bon, öncesinde fikirlere öncülük eden basını, kalabalıkların düşüncelerini gözetmeye ve onları telkin etme işlevi görmeye başladığı için eleştirmektedir. Le Bon, eskiden basın tarafından hükümetlerin faaliyetleri kontrol altına alınabilirken, bu dönemde gazetelerin ve yazarların bu nüfuzunun yok olduğunu; gazetelerin sadece görüşleri yansıtır hale geldiğini belirtmektedir. Aslında Le Bon'un vurguladığı nokta, kitlelerin içgüdüleriyle hareket etmelerinde basının bir güdüleyici, telkin aracı olarak çalışmasıdır. Temel olarak Le Bon, kitlelerin fikirlerinin hükümet tarafından da basın tarafından da önemsenmesine karşı çıkmaktadır (Le Bon, 1997, ss.132-134). Zira yukarıda ele aldığımız gibi basın, sosyalist oluşumların da görüşlerini yansıtmakta ve

hatta kitleleri örgütleme aracı olarak da işleyebilmekteydi. Bu nedenle, Marx sansüre karşı çıkarken,[2] Le Bon 'vahşilerin' görüşlerinin yansıtılmasını gereksiz görmekte basının daha fazla burjuva olmasını istemektedir.

Sonuç olarak, Le Bon için kalabalık oluşturmuş biri, artık birey olmaktan çıkarak olduğundan farklı ilkel hareketler sergilemektedir. Telkinler yoluyla hipnotize olmuş bir şekilde ilkel içgüdüleriyle davranabilen kalabalıkların hak talepleri ve örgütlülükleri bir irrasyonellik durumudur. Le Bon'a göre, bu noktada ise, bir telkin aracı olarak basının önemi büyüktür. Le Bon, toplumsal hareketlerin irrasyonelliği üzerine yapılan çalışmaları etkilemiş ve sonrasında toplumsal hareketlerin bir çeşit anomali olarak değerlendirilmesine ön ayak olmuştur. Toplumsal hareketlerin irrasyonel bir temelde gerçekleştiği iddiası sonrasındaki farklı yaklaşım biçimlerinde ortaya konmaya devam etmiştir. Y. Doğan Çetinkaya, sonrasında gelişen literatürde, kitle toplumu kuramlarının kolektif davranış açıklamalarıyla Le Bon'un irrasyonelliğe yaptığı vurgunun devam ettiğini belirtmektedir. İkinci dünya savaşından sonra, toplumsal hareketler modernleşmenin faydalarından henüz nasibini alamamış kitlelerin yaşadığı mağduriyete tepkiler olarak değerlendirilmektedir. Bu toplumsal kesimlerin modernleşmenin faydalarından yararlanmaya başlamasıyla, sorunların aşılacağına yönelik kolektif davranış yaklaşımları ortaya konmaktadır. (Çetinkaya, 2015, ss.30-31).

Yaklaşımın bütünü içinde farklılıkları olsa da Nick Crossley, kolektif davranış yaklaşımının genel olarak toplumsal hareketleri; şikayet, yoksunluk, anomi, yapısal gerilim gibi zorluklar karşısında verilen tepkiler olarak değerlendirdiğini belirtmektedir. Kolektif davranış yaklaşımında, bu zorluklar protestonun ve bir hareketin oluşumu için hem gerekli he de yeterli görülmektedir. Ancak, bu protesto ve toplumsal hareketler irrasyonel psikolojik tepkiler; kolektif histerinin ve güruh psikolojisinin (mob pschology) tezahürü olarak ele alınmaktadır. Bu güruha dahil olan bireyler ise topluma yeterince entegre olamamış kişiler olarak değerlendirilmektedir. Bu yaklaşım, toplumsal hareketlerle birlikte moda, panik gibi tüm kolektif davranış biçimlerini kendilerine özgü politik doğalarını ya da

[2] Çalışmanın *2.1.1. Marksist Yaklaşım ve Toplumsal Hareketler* başlıklı bölümüne bakınız.

farklılıkları göz ardı ederek aynı kefeye koymaktadır. (Crossley, 2002, s.11). Dolayısıyla Crossley'den hareketle, kolektif davranış yaklaşımda toplumsal hareketler herhangi bir kolektif davranış gibi ele alınırken aynı zamanda bunların akıldışı olduğu ısrarla vurgulandığı sonucu çıkarabilmekteyiz.

Ancak Jean Cohen, biraz daha ayrıntılandırarak, kolektif davranış yaklaşımının özellikle kurumsal olmayan kolektif davranış açısından ele aldığını belirtmektedir. Bu bağlamda kolektif davranış yaklaşımı, sosyal normlara dayanmayan, tanımlanmamış, yapılaşmamış durumlarda, yapısal çöküş sonucu ortaya çıkan rahatsızlık, hayal kırıklığı, saldırganlık duygusunun bireyi kolektif davranışa atılmaya itmekte olduğu savlamaktadır. Bu yaklaşıma göre, kolektif davranış, ani kalabalık hareketinden toplumsal harekete doğru evrilen bir hayat döngüsüne sahiptir. Bu döngü içinde bir sosyal hareketin oluşması ve büyümesi söylenti, hızla büyüyen tepki, haberlerin, söylentilerin yaygınlaşması gibi kaba iletişim süreçleri sonucunda ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla bu yaklaşımda, toplumsal harekete bireysel katılım, hızlı sosyal değişime verilen bir tepki olarak değerlendirilirken; kalabalık, kolektif davranışın anatomisindeki en basit atom olarak ele alınır. Ayrıca bu yaklaşım dahilde değerlendirilen teorisyenler verilen tepkinin psikolojik olduğuna, kaba iletişim biçimlerine ve geçici amaçlara vurgu yapmaktadır. Dolayısıyla, zımni ya da aleni olarak olsun, kolektif davranışın değişime gösterilen, irrasyonel tepki olduğu belirtirmiş olur (Cohen, 2016, ss.103-104).

Sosyal bilimlerde, hem kolektif davranış ekseninde ortaya koyulan toplumsal hareketlerin irrasyonelliği üzerine yapılan açıklamalar, hem de Marksist yaklaşımın işçi hareketlerinin devrimci sınıf olarak ele aldığı açıklamalar 1960 ve 1970'lerin toplumsal hareketlerini açıklamak için yetersiz görülmeye başlandı. Bu dönemde ortaya çıkan barış hareketleri, çevreci hareketler, anti-nükleer hareketler, kadın hareketleri, LGBTİ hareketlerinin Amerika'da ve Avrupa'da ortaya çıkışıyla birlikte, toplumsal hareketlere ilişkin Marksist ve kolektif davranış yaklaşımlarının geçerliliği sorgulanmaktaydı. Bunun sonucunda bu hareketlerin; parti ya da sendika çevresinde örgütlenmeden hareketin hedeflerine uygun olarak kamuoyu ve medya desteği sağlamaya çalışması ve devlet iktidarını ele geçirmek gibi bir amaçlarının olmaması

nedeniyle, kimlik temelli yaşam tarzı hareketleri olarak ele alınması söz konusu olmaktaydı (Çayır, 2016, ss.12-13).

Arrighi, Hopkins ve Wallerstein'a göre bu hareketlerin ortaya çıkışı, aslında 1945 ve 1960 arası dönemde özellikle Batı Avrupa'da komünist ideolojiden kopulmasına bağlıdır. Arrighi, Hopkins ve Wallerstein'a göre, komünist ideolojinin mirasını reformist olarak sürdürdüğü iddiasında olan sosyal demokrat partiler; sendikal haklar, çalışma saatleri ve koşulları, barınma, sosyal haklar ve en önemlisi devletin politik yapısı içinde yer edinmek gibi amaçlarından çoğunu elde etmişlerdi. Ancak sosyal demokrat partiler, kendilerini işçi sınıfıyla sınırlı tutmaya mahkûm bir konumda bulmaları neticesinde; ücretli emek gücünün kadınlaştırılmış, etnikleştirilmiş ve vasıfsız veya yarı-vasıflı kısmını politik bakımından kapsamakta zorlanmaktaydılar. Bu nedenle, Arrighi, Hopkins ve Wallerstein'a göre, 1960 ve 1970'lerdeki hareketlerin kendilerini bu üç grubun toplumsal temelinde bulması tesadüf değildir. Barış, ekoloji, kadın, azınlık ve içerdeki üçüncü dünya hareketi gibi hareketlerin tek derdi sosyo-ekonomik koşullar bakımından yaşam tarzına ve kimliksel farklılıklarına değil; aynı zamanda, sosyal demokrat veya komünist partilerin değişim gereğini gerçekleştirmek için öne sürdükleri tarihsel politik stratejiye karşı da hoşnutsuzluklarını dile getirmekti. (Arrighi, vd., 2015, ss.86-87). Bu hareketler, ABD'de ve Batı Avrupa'da iki farklı yaklaşımla ele alındı. ABD'de kolektif davranış yaklaşımının bir devamlılığı ve eleştirel okuması olarak kaynak mobilizasyonu yaklaşımı ve Batı Avrupa'da Marksist yaklaşımın eleştirel bir okuması olarak yeni toplumsal hareketler yaklaşımı olarak iki farklı bakış açısıyla ilerledi. Çalışmanın devamında bu iki yaklaşımı açıklayarak, 1960 sonrası dönemde toplumsal hareketlerin ve yaklaşımlarının dönüşümünü ele alacağız.

2.2. 1960'lardan Sonraki Durum ve Kaynak Mobilizasyonu Yaklaşımı

Kolektif davranışın rasyonelleştirmesi çabası olarak, toplumsal hareketler literatüründe kaynak mobilizasyonu yaklaşımı ele alınmaktadır. Bu yaklaşım, ekonomist Mancur Olson'un ortaya koyduğu teori temelinde şekillenmiştir. Olson'ın ortaya koyduğu yaklaşım, toplumsal hareketleri kolektif davranış olarak değil, eylem olarak nitelendirmektedir. İnsanların harekete geçme nedeni irrasyonel kör inançlar

ya da geri kalmışlık değil, daha fazla çıkar elde edebilme çabası olarak ele alınmaktadır. Dolayısıyla bu yaklaşımda, bireylerin son derece rasyonel bir şekilde çıkarları doğrultusunda hareket ettikleri ortaya konmaktadır. Toplumsal hareket içindeki bireylerin emel motivasyonları, bireysel çıkarlarını maksimize etme isteği olarak açıklanmaktadır (Çetinkaya, 2015, s.31). Ancak Olson'a göre kolektif eyleme geçmek için baskı veya maddi çıkar ümidinin olması gerekmektedir. Olson'ın yaklaşımında, kolektif eylemde bireyler, hem kendi çıkarlarını hem de o kolektif eylemi ortaya koyan grubun çıkarının korumak için bir araya gelse de birey maliyet ve fayda hesabıyla gruptan ayrı bir şekilde davranabilmektedir. Dolayısıyla baskı ve fayda denklemine göre ancak kolektif eylem ortaya çıkabilmektedir. (Cohen, 2016, ss.106-107). Olson'a göre bu gruplar kamusal alanda kendi çıkarlarını savunabilmek için siyasal iktidara etki etmek isteyen baskı gruplarıdır. Ancak bu baskı gruplarının grup çıkarları temelinde örgütlenme şansı hepsi için eşit değildir. Bazılarının örgütlenebile şansı diğerlerine göre daha yüksektir. Örgütlenmenin zaman, para ve çeşitli riskler gibi maliyetleri karşılığında, örgütlenmenin sonunda buna değecek bir faydanın var olması gerekir ve bu faydanın örgütlenme maliyetine katlanmış kişilere sağlanması gerekir. Sadece grup üyelerine sağlanan bu faydayı seçici fayda olarak niteleyen Olson, tüm kesimlere sağlanacak bir fayda için faydanın maliyetini kimse üstlenmeyeceğini belirtmektedir. Seçici fayda olmadan da bir grubun örgütlenmesi çok zor olduğunu belirtmektedir. Dolayısıyla, rasyonel bireyin sadece kendine tahsis edilecek faydanın peşinden koştuğu; genel iyi için oy kullanmanın dışında yapacağı, üstleneceği herhangi bir maliyet bulunmadığı açıklanmaktadır (Demirel, 1999, ss.118-119).

Beklendiği üzere, Olson'ın yaklaşımı bireyleri sadece çıkarları doğrultusunda eylemde bulmalarıyla açıklaması nedeniyle literatürde oldukça eleştirilmiş. İlk eleştiri noktası, Olson'ın bireylerin neden bir harekete katılmadığını açıklarken, neden katıldıklarına ilişkin gelişkin yeterli bir açıklama yapmamasına dayanmaktadır. Seçici fayda, insanları bir araya getiriyor; ancak bu seçici faydanın nelere ihtiyaç duyduğunun ve nasıl sağlandığının yeterli bir açıklaması bulunmamaktadır. Çünkü rasyonel tercih modelinin kolektif eylemi açıklamadaki başarısızlığının temelinde çıkarları sabit, değişken olmayan bir karakterde kabul

edilmesi yatmaktadır. (Klandermans, 2004, s.363). Ancak bu eleştirinin ötesinde, insanlar sadece somut menfaatlerini peşinde, bireysel faydaları için bir araya gelmesine çok da gerek olmadığını düşünmek mümkündür. İnsanlar gündelik çıkarlar için bir araya gelmiş bir grup halinde neden davrandıkları açıklanmamakla birlikte, bu durum kurumsal lobicilik faaliyetlerini açıklayabilen bir yaklaşım izlenimi yaratmaktadır. Zira bireyler içinde yaşadıkları toplumsal koşulları değiştirmeyi dayanışma olmaksızın gerçekleştiremezler. Hatta hedefledikleri toplumsal değişime gündelik bireysel çıkarların üstünde bir değer atfetmektedirler.

Öte yandan Olson, toplumsal hareketlerin aktörlerini irrasyonel, sapkın davranan kalabalıklar, yığınlar olarak açıklamak ve toplumsal hareketleri geri kalmışlığın bir göstergesi olarak ortaya koymak yerine; toplumsal hareketleri, rasyonel olarak bireylerin kendi istençleriyle ortak bir hedef için motive oldukları eylem olarak açıklaması, toplumsal hareketleri davranışçı irrasyonel okulun kalabalıklar yaklaşımından kurtarıp tartışılabilir bir olgu haline dönüştürmüştür. Kaynak mobilizasyonu yaklaşımı, Olson'ın yaklaşımının geliştirilmiş bir versiyonunu sunar. Olson'dan hareketle ancak ondan farklı olarak, kaynak mobilizasyonu teorisyenleri, büyük ölçekli hareketleri örgütlenme, çıkarlar, kaynaklar, fırsatlar ve stratejiler gibi değişkenler üzerinden açıklamaktadırlar. Kaynak mobilizasyonu yaklaşımlarında, kalabalığın veya kitlelerin yerini rasyonel aktör olarak birey ve grup almaktadır (Çetinkaya, 2015, ss.31-32).

Kaynak mobilizasyon teorisi, bir toplumsal hareketin içindeki bireylerin kaynaklarını edinme ve diğer bireyleri mobilize etme yeteneğiyle ilgilenmektedir. Burada ifade edilen kaynaklar; para, insanların zamanı ve becerileri, medyaya erişim, mülk ve ekipman gibi maddi malları içermektedir. Böylelikle, toplumsal hareketler için dışarıdan desteklerin önemini vurgulanmaktadır. Kaynak mobilizasyonu teorisi, toplumsal hareketlerdeki katılımcıların rasyonel insanlar olduğu varsayımına dayanır: katılımcının, hareketin başarıya ulaşması için bir miktar ekonomik ve siyasi kaynağa sahip olması gerektiğini varsayar. Başka bir deyişle, yaygın hoşnutsuzluk tek başına toplumsal bir hareket üretemez; yeterli kaynaklar ve motive olmuş insanlar gereklidir (Kendall, 2011, s.670).

Kaynak mobilizasyonu teorisyenleri, kendi aralarında bir takım farklılar gösterse de Cohen bu yaklaşımın ana hatlarını şu şekilde açıklamaktadır: Her ikisi de kurumsallaşmış çıkar çatışmalarını içerdiği için hem kurumsal hem de kurumsal olmayan kolektif hareketler arasında temel bir fark olmadığı vurgulanarak, kolektif davranışın çatışmaya dayalı yapısı ortaya konulmaktadır. Amaçlar ve şikâyetler, hareketlerin oluşumunu açıklamak için yeterli görülmemekte; kolektif hareket, grupların çıkarlarını rasyonel bir biçimde savunmalarına dayanmaktadır. Bu nedenle de kaynaklar ve fırsatlardaki değişime bağlı olarak bir hareket oluşmaktadır. Bu yaklaşımda, bir hareketin başarısı, siyasi bir aktöre dönüşmesi veya maddi faydanın artması ile değerlendirilmektedir. Dolayısıyla, kaynak mobilizasyonu yaklaşımında birey değil, örgütlemenin rasyonalitesine vurgu yapılarak kolektif aktörün çıkarlarına yönelmesine odaklanılmaktadır. Bu nedenle yaklaşımın odağında, toplumsal hareket yerine, çıkarları çelişen gruplar içindeki kolektif aktörün örgütlenmesine yer verilmektedir. Özetle, bu yaklaşımın temelinde, ekonomik kaynakların paylaşımında çıkarları çatışan grupların, çıkarlarını rasyonel bir şekilde savunmalarıyla örgütlenen kolektif bir hareket söz konusudur (Cohen, 2016, ss.105-106). Bu yaklaşımın daha gelişkin bir modeli ise John McCarthy ve Mayer Zald tarafından 'toplumsal hareket endüstrileri' nitelendirmesiyle ortaya konmaktadır. İki teorisyenin açıklamalarından hareketle, kaynak mobilizasyonu yaklaşımının gelişimini ele almak, çalışmamızın toplumsal hareket yaklaşımlarının dönüşümünü açıklama çabası açısından yararlı olacaktır.

2.2.1. Toplumsal Hareket Endüstrileri Yaklaşımı

Kaynak mobilizasyonu yaklaşımının örgütlenmeyi daha detaylı açıklayan bir versiyonunu, kolektif aktörlerin nasıl harekete geçtiğini daha somut bir şekilde ele alarak John McCarthy ve Mayer Zald açıklamaktadır. McCarthy ve Zald'a göre, toplumsal hareketlerin ortaya çıkması için ekonomik kaynakların mobilizasyonu gerekmektedir. Toplumda belli tepkiler her zaman var olmaktadır; ancak bu tepkileri harekete dönüştüren itici güç mobilizasyon oldur. Mobilizasyon, kurumsal örgütler aracılığıyla hayata geçerek kaynak toplayıp, personel oluşturup fikirlerini potansiyel alıcılarına aktarılmasıyla meydana gelmektedir. McCarthy ve Zald, toplumda birbiriyle ilişkili ve rekabet halinde olan birçok örgütün var olması nedeniyle de tüm

hareketleri ve örgütleri içeren 'toplumsal hareket endüstrisi' kavramsallaşması ortaya atmışlardır. Böylelikle, bir yandan Olson'ın rasyonel bireyi, onların yaklaşımında çok daha açık bir şekilde rasyonel örgütlülük halini almaktayken, diğer yandan da örgütlülüklerin karmaşık yapısı ortaya konmaktadır (Çetinkaya, 2015, s.34).

McCarthy ve Zald'e göre, sosyal hareketlerin geleneksel yaklaşımda ele alınışında, harekete gerekli kaynakları ve emeği sağlayan mağdur insanlar merkezdedir. Oysa onlara göre, bir harekete bilinçli nedenlerle de bireysel ya da kurumsal destekler söz konusu olabilir; dolayısıyla, mağduriyete dayanmayan destekler söz konusu olabileceği gibi, destekleyen kişiler hareketin değerlerine tam olarak bağlılık da duymayabilir. McCarthy ve Zald, bir toplumsal hareket örgütüne handiyse şirketmiş gözüyle bakarak; örgütlerin, stratejik taktikler geliştirerek sempati ve destek toplamaya çalıştıklarını, destekleyenlerin gözünde belirli etkiler yaratmaya çalıştıklarını belirtmektedirler. Bu taktikler, örgütler arası rekabet ve işbirliğinden etkilendiği için birden fazla toplumsal hareket örgütleri birbirini destekler veya rekabet eder. Toplumsal hareket örgütlerinin, belli hareketler içinde bir araya gelmesi veya rekabet etmesi nedeniyle, toplumsal hareket endüstrileri terimini kullanmaktadırlar. Toplumsal hareket endüstrilerinin tanımı, ekonomi endüstrisi ile paralellik göstermektedir.[3] Bir toplumsal hareket endüstrisinin içinde hangi toplumsal hareket örgütlerinin dahil edileceği ve o endüstrinin ne endüstrisi olduğunu adlandırmak zordur. Örneğin kürtajın yasallaşmasıyla ilgili bir hareket endüstrisinde birçok toplumsal hareket örgütü olacaktır; ancak bu örgütler aynı zamanda daha geniş çaplı kadın kurtuluş hareket endüstrisinin de parçası olacaktır. Aynı şekilde, 1965 öncesi sivil haklar hareketi, daha geniş sivil özgürlükler hareketinin bir parçası olarak düşünülebilir. Bu nedenle de toplumsal hareket sektörü kavramını kullanma ihtiyacı duyarlar: Toplumsal hareket sektörü, bağlı oldukları toplumsal harekete bakılmaksızın bir toplumdaki tüm toplumsal hareket endüstrilerinden oluşurlar (McCarthy, Zald, 1977, ss.1212-1220).

[3] McCharty ve Zald, ekonomistlerin bir endüstri içindeki firmaları dahil etmeleri için daha geniş veya daha dar kriterleri seçme zorluğu ile karşı karşıya olmalarından hareketle şu örneği verirler: Bir mobilya endüstrisi, bir oturma mobilyacılığı endüstrisi veya sandalye endüstrisi olarak tanımlanabilir. Ürün kullanımının yakın ikame edilebilirliği ve dolayısıyla talebin karşılıklı bağımlılığı, endüstri sınırlarını tanımlamak için teorik temel oluşturur. Onlara göre, aynı durum, toplumsal hareket endüstrileri için de geçerlidir.(McCarthy, Zald, 1977, 1219)

Özetle, McCarthy ve Zald'a göre, toplumsal hareket örgütleri, toplumsal hareket endüstrilerini ve bu endüstriler de toplumsal hareket sektörünü oluşturmaktadır. Para, zaman, medya kullanımı, maddi araçlar gibi kaynaklara ulaşmada bu sektörün içindeki rekabet ve birliktelik alanları belirleyicidir. Daha fazla kaynağa sahip bireyler, doğrudan kendi maddi çıkarları ile bağlantılı endişeler sergiledikleri için birden fazla toplumsal hareket örgütüne ve toplumsal hareket endüstrisine dahil olabilmektedir. Bu nedenle, bir toplumsal hareket örgütü, bu bireyi kendine çekmek için çabalamaktadır. McCarthy ve Zald'ın kaynak mobilizasyonu modeli, kaynak kullanılabilirliği, tercih yapılarının mevcut organizasyonu ve tercih talebini karşılamak için girişimler arasındaki etkileşimi vurgulamaktadır (McCarthy, Zald, 1977, s.1213, s.1232, ss.1236-7).

McCarthy ve Zald, ileri endüstriyel toplumlarda insanlar ve gruplar için giderek daha fazla yararlanılan kaynaklara odaklanan bir teori önermektedir. Ancak genişleyen kişisel kaynakların, profesyonelleşmenin ve bu tür toplumlardaki hareketlerin sağladığı dış mali desteğin bir çözüm sunduğunu savunarak, toplumsal hareket örgütlerini tamamen kurumsal resmi yapılarla özdeşleştirmektedirler. Dolayısıyla, ortaya koydukları yaklaşım, kurumsal olmayan taban hareketlerini görmezden gelmektedir (Tarrow, 2011, s.24). Bununla birlikte, sınırlı kaynaklara sahip gruplar tarafından getirilen toplumsal değişiklik talepleri de teorilerin dışında tutulmaktadır (Kendall, 2011, s.670). Kaynak mobilizasyonu yaklaşımı çerçevesinde McCarthy ve Zald'ın toplumsal hareketlerdeki mobilizasyonun örgütlenmesi üzerine ayrıntılı bir açıklama getirmekle beraberi kaynakları mobilize eden süreçleri ele almamışlardır. Kaynakları mobilize eden süreçlerin neler olduğu politik süreçler yaklaşımıyla ortaya konmuştur.

2.2.2. Politik Süreçler Yaklaşımı

Kaynak mobilizasyonu yaklaşımında kaynakları mobilize eden sürecin daha detaylı bir açıklaması, çoğunlukla yine bu yaklaşım içinde ele alınan politik olanaklar/süreçler yaklaşımıyla ortaya konulmaktadır. Politik süreçler yaklaşımı, toplumda hâlihazırda var olan tepkilerin harekete dönüşmesini politik süreçlerin bir sonucu olarak değerlendirir. Bu yaklaşım, toplumsal hareketler ve devletlerarası

ilişkilere yoğunlaşarak toplumsal hareketleri, politik ve ekonomik elitler arasındaki çatışma sayesinde ortaya çıkan olanakları kullanmaları açısından açıklamaktadır. Ancak bu olanakların ortaya çıkmasında toplumsal hareketin bir etkisi yoktur; toplumsal hareket burada dışsal konumdadır. (Çetinkaya, 2015, s.35). Politik süreçler yaklaşımı, sosyal bilimlerde kültür öğelerinin, duyusal süreçlerin öneminin artmasıyla beraber gelişmiştir. Kaynak mobilizasyonu yaklaşımı dahilideki yapılan açıklamaların; durağan ilişkilere odaklanmış olması, olanakların ve örgütsel kaynakların gelişimine aşırı vurgu yapmış olması, hareketin ortaya çıkışındaki çatışmalara vurgu yapılıp sonraki aşamaların es geçilmesine eleştiriler ortaya konularak, politik süreçler formülasyonu geliştirilmiştir (Çetinkaya, 2015, s.41).

Bu yaklaşım önde gelen isimlerinden olan Charles Tilly, örgütsel kaynaklara odaklanmak yerine, toplumsal hareketlerin ortaya çıkışını politik süreçlerle ilişkilendirmektedir. Toplumsal hareketleri dışlanmış olan çıkar grupları yerleşik politikaya erişmeye çalışması şeklinde açıklayan Tilly, bu süreci tarihi bir perspektiften incelemekte, süreci dönemselleştirerek kolektif hareket repertuvarlarını haritalandırmaktadır. McCarthy ve Zald'ın aksine, spesifik örgütlü aktörler olarak toplumsal hareketleri ele almak yerine, toplumsal huzursuzluğu ve özelliklerini belirleyen genel dinamikler üzerinde durmaktadır. Tilly, toplumsal hareketleri, iktidar sahipleri ile resmi temsilden yoksun seçmenler adına konuşmayı talep eden kişiler arasındaki sürekli bir etkileşim serisi olarak ele almaktadır. Bu etkileşim serisi içerisinde, bu kişiler iktidarın dağılımı veya iktidarın uygulanışında değişiklik taleplerini, kamusal görünürlüğe ulaştırmakta ve kamusal destek gösterileri ile bu talepleri duyurmaktadır (Tilly, 1984, s.306) Tilly için sosyal hareketler örgütlü, sürekliliği olan, ne yaptığının farkında olan bir meydan okumadır (Diani, 1992, s.5).

Toplumsal hareketleri sıradan insanların kamu politikalarına katılım aracı olarak değerlendiren Tilly, demokratik fırsatların genişlemesi ve daralmasıyla toplumsal hareketlerin yükselmesi ve daralması arasında tarihsel bir bağ kurmaktadır (Tilly, 2004, s.3). Tilly'e göre, tarihsel olarak da kapitalist ekonomi ve ulus devlet kendi niteliklerine uygun bir kolektif hareket mantığı geliştirmiştir. Aktörler, bu mantık çerçevesinde çıkarlarını korumak, piyasa ekonomisini ve devleti kontrol

etmek için siyasal gücü hedeflemektedir. Tilly, kolektif aktörler tarafından ortaya konan hareket repertuvarı, döneminin kolektif örgütlenme biçimiyle ilişkilendirmektedir. Kolektif davranış tarihsel olarak panayırlarda bir araya gelmeden resmi örgütlenmelere doğru dönüşmüştür. 18. Yüzyılın vergi ayaklanmaları yerini 19. Yüzyılda grevler ve gösterilere bırakmıştır. Dolayısıyla Tilly'nin tarihsel yaklaşımında; ekonominin, iktidarın biçiminin, toplumların gündelik rutinlerinin, şehirleşmenin dönüşmesiyle kolektif davranış da dönüşmektedir (Cohen, 2016, ss.107-108).

Diğer yandan Tilly, toplumsal hareketlerin üç unsurunun sentezinden otaya çıktığını belirtmektedir: (1) Hedefte olan otorite üzerinde kolektif iddialarda bulunmak için sürdürülen örgütlü kamu çabaları olarak kampanyalar; (2) özel amaçlı dernekler ve koalisyonlar, halk toplantıları, resmi yürüyüşler, gece nöbetleri, mitingler, gösteriler, imza kampanyaları, basın açıklamaları gibi siyasal eylemlerin kombinasyonu olarak toplumsal hareket repertuvarı; (3) katılımcıların kendilerini kamusal olarak temsil etme biçimleri. Tilly, bu üç unsurun etkileşimiyle toplumsal hareketlerin oluştuğunu ortaya koymaktadır (Tilly, 2004, ss. 3-4).

Tilly'nin politik süreçlere ilişkin açıklamaları daha önce kaynak mobilizasyonu yaklaşımının paradigmaya dahil etmediği dinamik ilişki biçimlerini tarihsel olarak ortaya koymaktadır. Böylelikle, kaynak mobilizasyonu yaklaşımının sınırları oldukça genişlemektedir. Ancak James M. Jasper, kaynak mobilizasyonu yaklaşımının sınırları ne denli gelişirse gelişsin, iradeyi dışladığı için yetersiz bulmaktadır. Jasper, bu yaklaşımı, kültürü bir yapı olarak ele alıp aktörlerin stratejik seçimlerinin ve tercihlerinin öneminin es geçmesini ve kullandığı kavramların genelliğini eleştirmektedir. (Çetinkaya, 2015, ss.42-43). Jonhston, Larana ve Gusfield, bu noktada temelde yatan sorunun, kaynak mobilizasyonu yaklaşımının eski teorilerdeki, yapısal gerilim ve ideolojilerin hakimiyetini yok saymasıyla ilgili olduğunu belirtmektedir. Özellikle Tilly, McCarthy ve Zald'ın gerginliklerin toplumda daima var olduğuna ve mobilizasyon için kaynakların ve rasyonel yönelimin gerekliliğine yaptıkları vurgu, aktörlerin hislerinin ve ideolojilerin etkisi altında hareket etmediklerine dair bir açıklama getirmektedir. Ancak bu vurgu

örgütlenme biçimini açıklarken var olan ideolojilerin göz ardı edilmesini de beraberinde getirmiştir (Johnston vd., 2016, ss.123-124).

Öte yandan, kaynak mobilizasyonu yaklaşımını rasyonel aktör veya örgütler ile kendinden önceki kalabalıklar yaklaşımıyla hesaplaşmaya girerek toplumsal hareketleri normal gelişimler olarak ortaya atmıştır. Ancak bunun bir sonucu olarak da, toplumsal hareketlerin sistem karşıtı karakterini silikleştirmiştir. Toplumsal hareketlerin sistem karşıtı karakterin silinmesi her şeyin verili sistem dahilinde sunulması sonucu "toplumsal hareket toplumu" içinde yaşadığımız savları ortaya atılmıştır. Dolayısıyla, sistem dahilinde kalan her türlü kolektif hareketin ortaya çıkışındaki nasıl sorusuna cevap aranırken; temelde var olma nedeni olabilecek sisteme karşıtlık söylemi evcilleştirilmiş ve böylelikle temelde sorulması gereken kolektif hareketin niçin oluştuğu sorusuna yer verilmemiştir (Çetinkaya, 2015, ss.41-42). Bu sorunun cevabını ise, kaynak mobilizasyonu yaklaşımıyla aynı dönemde Batı Avrupa'da gelişen ve 1960 sonrası hareketleri açıklamak için farklı bir bakış açısı ortaya koyan yeni toplumsal hareketler yaklaşımında arayarak çalışmamıza devam edeceğiz.

2.3. Yeni Toplumsal Hareketler ve Yaklaşımları

1980'lerde toplumsal hareketler literatüründe popüler olmaya başlayan yeni toplumsal hareketler yaklaşımı, özellikle 1960 ortalarından sonra gelişen toplumsal hareketler olan feminist, çevreci, öğrenci, etnik grup, barış, yerel özerklik gibi hareketleri sosyokültürel bir bakış açısıyla ortaya koymaya çalışır. Yeni toplumsal hareketlerin kavramsal olarak varlığı, eskinin ne olduğuyla yeninin kendini tanımlamasına olanak verecek şekilde geliştiğini söyleyebiliriz. Özellikle İkinci Dünya savaşından sonra gelişen kolektif hareketlerin toplumsal temeli; yaş, cinsiyet, cinsel yönelim, etnisite gibi kimlik kategorileri temelinde açıklandı. Eskinin sınıf temelli toplumsal hareketleri, yeni solun etkisiyle kimlik temelli olarak "yeni" addedildi. Eskinin dolayımıyla söz konusu olan yenilik ise temelde sınıfsal hareketlerin kaybolduğuna veya kurumsal temele oturmuş olduğuna ilişkindir. (Çetinkaya, 2015, s.44 ve ss.47-49). Bu noktayı daha sonra ayrıntılandırmak üzere, öncelikle başlangıç noktası için yaklaşımının ana hatlarını ortaya koyacağız

Yeni toplumsal hareketle yaklaşımı içerisinde farklı teorisyenlerin çalışmaları detaylarda farklılaşmakla birlikte, yaklaşımın ortaya koyduğu genel ortak çıkarımlar söz konusudur. Bu yaklaşıma göre, sınıf çatışmasına dayanan geçmişin hareketlerinden farklı olarak, yeni toplumsal hareketlerin tabanı sınıfsal yapıyı aşmaktadır. Yeni toplumsal hareketlere katılanların yaş, cinsiyet, cinsel yönelim, etnisite, meslek gibi toplumsal rolleriyle ve statüleriyle açık bir ilişki sergiledikleri belirtilmektedir. Yeni toplumsal hareketlerin ideolojik çerçevesi, bütünleştirici ve homojenleştirişi bir unsur olarak belirmez; değerler ve fikirler açısından çoğulculuk, pragmatik yönelimlere sahip olma, karar alma sürecine dahil olma söz konusudur. Yeni toplumsal hareketlerde, eskideki şikayet ve mobilize edici unsur olarak işçi sınıfının ekonomik konuları yerini, kimlik sorunlarıyla ilgili kültürel ve sembolik unsurlara bırakmaktadır. Yeni toplumsal hareketlerin en önemli unsurlardan bir diğeri ise artık kolektif ve bireyselin bulanıklaşmış olmasıdır: Sınıfsal veya yapısal bir tanımlama, harekete atfedilmediği için bireyin kendini tanımlayışı onu harekete geçiren unsurdur. Zira yeni toplumsal hareketler, insan hayatının kişisel yönlerini yansıtmaktadır; bireylerin gündelik haytalarına sirayet etmiş konularla ilgilidir; gündelik olanın politik olması söz konusudur. Diğer yandan, sivil itaatsizlik ve şiddete karşı durma gibi, işçi sınıfının uyguladığından farklı radikal mobilizasyon taktileri kullanılmaktadır. Dahası yeni toplumsal hareketlerin örgütlenmesi ve genişlemesi alternatif katılım ve karar alma biçimlerini gelişimiyle dinamik olarak ilerlemektedir: Merkezi olmayan, daha çok yerel özerklikler şeklinde bir araya gelerek büyüyen, dağınık ve bölünmüş örgütler söz konudur. (Johnston vd., 2016, ss.125-128). Yeni toplumsal hareketler yaklaşımının bu ortak çıkarımlarına getirilen eleştirileri ele almadan önce yaklaşımın kimlik boyutuna yaptığı vurguyu açıklamak yaklaşımı daha anlaşılır kılacaktır.

Cohen'e göre, yeni toplumsal hareketler yaklaşımında kimlik vurgusunun ön plana çıkarılmasının nedeni, eski paradigmaların çöküş tezleri ve irrasyonel kolektif hareket kavramsallaştırmalarını yeniden üretmekten kaçınan çatışmacı kolektif hareketteki bütünleşmenin ön plana çıkarılmak istenmesidir. Aynı zamanda, toplumsal hareketlerin Marksist analizinin, ekonomik sınıf ve krizlerin kolektif kimliği belirlemedeki önceliğinin günümüz kolektif aktörlerinin analizi için uygun

olmadığının düşünülmesidir. Diğer yandan, kaynak mobilizasyonu yaklaşımının öne sürdüğü, neo-faydacı ve rasyonel aktör modelinin, çatışmacı etkileşimi rakipler arasındaki siyasal alışverişler, müzakereler ve stratejik hesaplarla açıklamasının çok sınırlı bulunması söz konusudur. Cohen'e göre bu nedenle, kolektif etkileşimi açıklamak için stratejik ve araçsal rasyonalite ve ekonomik yapısal krizler yerine, çatışmanın siyasal yönlerine ve kimliğin neden bu kadar önemli hale geldiğini ortaya koyabilecek bir yaklaşıma ihtiyaç duyulması, yeni toplumsal hareketlerin kimlik yönelimli açıklanışını zorunlu kılmıştır (Cohen, 2016, ss.111-112). Yeni toplumsal hareketler yaklaşımı içerisinde, Alain Touraine ve Alberto Melucci'nin ortaya koydukları kuramsal çerçeve temel dayanak noktası olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle, öncelikle Touraine'in sonrasında ise Melucci'nin yaklaşımlarını ele alarak yeni toplumsal hareketlerin kuramsal ardyöresini ortaya koymaya çalışacağız.

2.3.1. Alain Touraine: Sanayi Sonrası Toplum ve Toplumsal Hareketler

Yeni toplumsal hareketler yaklaşımında kimlik yönelimli açıklamaların detaylı ve öncü ele alınışını Alain Touraine'de bulmaktayız. Touraine, yeni toplumsal hareketleri, sanayi sonrası 'yeni' toplum türünün hareketleri olarak ele almaktadır. 1969'da sanayi sonrası toplum kavramını, kendinden önce gelen -hem kapitalist hem sosyalist- endüstri toplumlarından ne kadar farklı olduklarını vurgulamak için kullanarak yeni bir toplum türünün doğduğunu ortaya koymaktadır. Ayrıca Touraine, sanayi sonrası toplum olarak nitelendirdiği bu yeni toplum tipi için ekonomik örgütlenmeleri ve üretim metotlarına uygun olacağını düşündüğü programlanmış toplumlar kavramını kullanmaktadır Touraine'e göre, programlanmış toplumun en yaygın özelliği ise ekonomik kararların ve mücadelelerin artık özerklik veya merkezi önem taşımamasıdır (Touraine, 1971, ss.3-4).

Touraine'e göre, programlanmış toplum kavramı, iktidarın ve ekonominin dönüşümüne bağlı olarak mücadele alanının da dönüşüm geçirdiğini vurgulamaktadır. Touraine, bu dönüşümü; en fazla sanayileşmiş ülkelerde, gücün temel etkenleri olarak fetihlerin, yani yeni sömürgeler elde etmenin, işletme mantığının ve makineleşmenin yerini, insanların yönetiminin, yani politikanın

almasıyla açıklamaktadır. Touraine'e göre, sanayi çağındaki gücün odağı sanayi sonrası toplumda politikaya geçmiştir ve bu nedenle de taleplerini ortaya koyan hareketler doğrudan politik olan mücadelelere girişmektedirler. Touraine, iktidarın her yerde daha az bütüncül bir karakter taşır halde olduğunu belirterek; iktidarın artık tamamen güçlü bir tanrısal varlık olmadığını vurgulamaktadır. Çünkü yaşanan bu dönüşümler 'sosyal bir mutasyonu' beraberinde getirmiş ve 1960'lı yıllardan itibaren programlanmış toplumun doğmasına neden olmuştur (Touraine, 2011, ss.19).

Touraine'in programlanmış toplum adını verdiği sanayi sonrası toplumda, en önemli dönüşümün temeli, merkezi yatırımların sanayi toplumlarında olduğu gibi iş örgütlenmesi boyutunda değil, üretim yönetimi boyutunda yer almasında yatmaktadır. Sanayi toplumunda, kapitalist veya sosyalist olsun, sınıf hâkimiyeti taylorist bir yapıdadır; iş örgütlenmesi üretim ilişkilerinin tanımlandığı şekilde var olduğu için, yani tanımlamanın işveren-sermaye sahibi tarafından yapıldığı için mücadele fabrikalarda, atölyelerde, iş yerlerindeydi. Ancak programlanmış toplumda sınıf hakimiyeti, iş örgütlenmesinden ziyade, üretim aletlerinin ve enformasyonun yönetilmesine -belli bir tipteki enformasyonun sağlanması ve işlenmesini içeren yönetimi- ve bunların genelde tekelci olan kontrolüne dayanmaktadır (Touraine, 2011, ss.19-21). Touraine'e göre, sanayi toplumunda maddi malların sahip olduğu önem, programlanmış toplumda kültürel malların kitlesel üretim ve dağıtımına; demir, çelik, tekstil, kimya, elektrik ve elektronik sektörleri, programlanmış toplumda bilgilerin, tıbbi bakımın ve enformasyonun üretimi ve dağıtımına, yani eğitim, sağlık ve medyanın üretimi ve dağıtımına dönüşmüştür. Bu nedenle Touraine, artık, mücadelenin üretim araçlarının yönetimi için değil; eğitim, sağlık hizmetleri, kitle iletişimi gibi yeni kültürel üretimler için yürütüldüğünü ortaya koymaktadır Ancak Touraine, maddi üretim araçları yerine kültürel üretim araçlarının denetimini ele geçirmek için bir mücadelenin varlığından bahsetmemektedir. Toplum dönüşmüş, maddi üretim yerini kültürel üretime bırakmıştır; bu konudaki mücadele işçi sınıfının mücadelesi gibi üretim araçlarının denetimini ele geçirme amacı gütmemektedir (Touraine, 2012, ss.311-313).

Touraine için, enformasyonun kontrolü sosyal hayatın organizasyonunun kontrolü anlamına gelmektedir. Bu nedenle de direniş artık fabrika işyeri gibi belli bir alanda sınırlı kalamaz; sermayeye ya da fabrikadaki işe karşı mücadele artık esas nokta değildir. Touraine'e göre, programlanmış toplumda esas nokta, artık mücadelenin tam olarak toplumsal olmasıdır; toplumsal faaliyetlerin hızla artan bir kısmı artık büyük enformasyon ve yönetim aletleri tarafından yönetildiğinden genelleşmiş bir mücadele söz konusudur. Toplumsal mücadele uzun süre, sendikalaşma ve siyasal partiye dönüşme gibi siyasi ve yasal hukuk üzerinden yürütülmüştü; ancak programlanmış toplumda sosyal mücadele her yerde ve her alanda olmak zorundadır. Zira Touraine'e göre, bir yönetim aletinin, artık arz kadar talebi; sosyal ve kültürel şartları ve biçimleri yönlendirdiği bir toplum söz konusudur. Bu nedenle de Touraine, toplumsal mücadelenin savunusunun, yönetim aygıtına karşı siyasi haklar veya işçilerin hakları için değil, yaşama biçimini kendi seçen tüm nüfusun hakkı olarak, onun politik kapasitesini ortaya koymak için yapıldığını belirtmektedir. Bunun sonucunda ise, politik eylem her yere yayılmıştır; sağlık tedavileri, cinsellik, eğitim, enerji üretimine kadar her alana yayılmıştır (Touraine, 2011, ss.19-21).

Özetle, Touraine'e göre, gündelik hayatın her alanına yayılmış yönetim aygıtlarının kültürel ve toplumsal biçimler üzerinde bir hakimiyeti söz konusu olduğundan, mücadele de gündelik olan tüm alanlara yayılmaktadır. Ona göre, bir toplumsal hareket, hiçbir şekilde bir toplumsal duruma cevap olarak tanımlanamaz. Tam tersine, toplumsal hareket, tarihsellik ve kültürel modellerin kontrolü için savaşan toplumsal hareketler arasındaki çatışmanın sonucudur. Touraine'e göre, bu çatışma, siyasal sistemin çözülmesi veya tersine kurumsal reformlarla sonuçlanabilir, ancak gündelik olarak sosyal ve kültürel örgütlenme biçimlerinde, otorite ilişkilerinde kendini belli eder (Touraine, 1984, s.8). Böylelikle Marksist yaklaşımın ortaya koyduğu sınıf çatışmasının yerini, toplumsal hareketler arasındaki çatışmaya bıraktığı ve toplumsal formasyonların tümüne sinmiş durumdaki bir çatışmanın varlığını kendini dışa vurduğu sonucuna varabiliriz. Ancak bu durumda, programlanmış toplumdaki toplumsal hareketler, bir duruma cevaben gelişmiyorsa, amacının tam olarak ne olduğu sorusu doğmaktadır. Touraine'e göre toplumsal

hareketlerin önemi, *"mevcut kültürel kaynakların ekserini idare etme izni verilmiş bir aktörün- bunu yönetici sınıf olarak adlandıralım- hakimiyet ilişkilerini sorgulamasıdır*" (Touraine, 2016, s.41).

Dolayısıyla, kültürel kaynakların kontrolü için mücadele, kendilerini bu kültürel modellerin aktörleri ve sahipleri olarak görenler ile bunları bağımlı bir pozisyondan paylaşanalar arasındadır; yani, kültürel kontrol üzerinde başat ve tabi olanlar arasında bir mücadele söz konusudur. Ancak bu sınıfsal değil, kültürel yönelimlerin farklılığına dayanmaktadır. Touraine'e göre işçi hareketleri ve sermaye arasındaki çatışmada, her ikisi de sanayiye inanmakta olduğu için aynı kültürel yönelime sahipti. Biri, makinler ve emeğin örgütlenmesinin işçiler ve tüm nüfusa hizmet ettiği sürece iyi olduğunu söylerken; diğeri, kârın sanayileşmeyi geliştirmesinin tüm nüfusun refahı için iyi olduğunu belirtirken, aslında sanayiye inanmakta ve aynı kültürel yönelimleri paylaşmaktaydı (Touraine, 2016, s.39). Touraine'in açıklamalarında görüldüğü gibi, toplumsal hareketelerin yeni olarak nitelendirilmesi, temelinde yeni bir toplum tipinin gelişmesiyle ilişkilendirilmektedir. Benzer bir yaklaşımı Touraine'in sanayi sonrası toplum açıklamasıyla örtüşen biçimde, Alberto Melucci'nin 'hareket ağı' kavramsallaştırmasında da görmekteyiz. Melucci'nin yaklaşımına değinmek, yeni toplumsal hareketlerin kuramsal çerçevesini kavrama çabasına katkı sağlayacaktır.

2.3.2. Alberto Melucci: Sanayi Sonrası Toplum ve Hareket Ağı

Yeni toplumsal hareketler yaklaşımının Marksist ve işlevselci bakış açısına eleştiri getirerek ortaya koyduğu açıklamaları, Alberto Melucci'nin yaklaşımında daha somut bir şekilde anlaşılmaktadır. Melucci'ye göre kolektif hareketin yapısal bir krizin sonucu ya da ortak inançların bir ifadesi olarak ele alınması; yapı ile aktör arasındaki düalizmden kaynaklanması hem Marksist hem de işlevselci yaklaşımın ortak ve yetersiz kaldığı noktalarıdır. Kolektif davranış ve kitle toplumu yaklaşımları, kolektif hareketin içindeki çatışma boyutunu göz ardı ederken, Marksist yaklaşımda sınıf durumundan sınıf bilincine nasıl geçildiğini açıklayamamaktadır. Dolayısıyla, kimliğin nasıl oluştuğu ve kimliğin kurgulanışı Marksist yaklaşımda eksik kalmaktadır. Diğer taraftan sonrasında gelişen kayak mobilizasyonu yaklaşımı

da hareketi sadece veri olarak kabul eder; toplumsal hareketin nasıl oluştuğunu ortaya koyarken niçin sorusuna cevap vermez. Melucci'ye göre bu soruların cevabı için, hareketlerin sosyal yapılar olmasından ve krizin sonunda ortaya çıkan ya da inançların ifadesinden ziyade, kolektif hareketin örgütsel bir inşa olduğunun anlaşılması gerekmektedir (Melucci, 2016, ss.77-79)

Melucci'ye göre kolektif hareket tipleri yaş, cinsiyet, sağlık, doğa ve insan neslinin devamı gibi daha önce gündeme gelmemiş sosyal çelişkilerden kaynaklanmaya başlamış ve geleneksel muhalefet hareketlerindeki politik formlardan, kültürel alana bir kayma söz konusu olmuştur (Melucci, 2016, s.75). Bu kaymanın nedeni ise kamu politikalarının vatandaşlar üzerinden daha doğrudan ve görünür etkisi olması ile ilgilidir. Melucci de Touraine ile benzer eksende, sanayi sonrası toplumların artık ekonomik temelde yükselmediğini; ekonomik, kültürel ve politik yapıların aratarak bütünleşmiş olduğunu ve maddi metaların artık büyük enformasyonel ve sembolik sistemler aracılığıyla üretildiğini ve tüketildiğini ortaya koymaktadır. Touraine'le aynı görüşü paylaşarak toplumsal çatışmaların, geleneksel ekonomik endüstriyel sistemden kültür alanına kaydığını belirtmektedir. Melucci, çatışmanın bireysel kimliği, günlük hayattaki zaman ve mekanı, bireysel hareketin motivasyonunu, kültürel modelleri etkilediğini ifade etmektedir. Melucci'ye göre, artık çatışmadaki aktörler de belli bir toplumsal durum ve kültürle tanımlanan durağan sosyal gruplar veya sosyal sınıflar olarak karşımıza çıkmamaktadır. Bu aktörler, geçicidir ve işlevleri çatışmaya konu olan sorunu görünür kılmaktır. Dolayısıyla, sadece maddi hedefler için mücadele etmek ya da sisteme katılımlarını arttırmaya çalışmak gibi hedefleri yoktur; sembolik ve kültürel yararları için savaşmaktadır. Bu durum, Melucci'nin çatışmanın sistemin kültürel üretimini etkiledikleri savının tezahürü olarak karşımıza çıkmaktadır. (Melucci, 2016, ss.81-83).

Diğer yandan, Melucci, günümüz hareketlerinin gündelik hayatla iç içe geçmiş küçük gruplardan oluşan ağ şeklinde olduğunu belirterek, toplumsal hareket kavramı yerine *hareket ağı* kavramını önermektedir. Melucci'ye göre, birbirlerinden ayrı küçük gruplardan (nükleer politika karşıtları, barış, kürtaj gibi belirli konular

temelinde ortaya çıkmış gruplar) oluşan bu ağ bir değiş-tokuş sistemidir. Çünkü kişilerin ve bilgilerin ağ boyunca akışı söz konudur ve bağımsız radyolar, kitap evleri ve dergiler belirli bir bütünlük sağlama işlevi görmektedir. Dolayısıyla bu medyaları, Melucci'nin deyimiyle şeylerin anlamını belirleme işlevlerini yerine getiren enformasyonel sistemler olarak düşünebiliriz. Melucci'ye göre, hareket ağının üç temel özelliği vardır: (1) Çoklu üyeliğe izin verir, örneğin nükleer politikalara karşı olan biri kürtaj yasağına da karşı olabilir; (2) grup için istenen aktivizm yarı zamanlı veya kısa dönemlidir; (3) birçok gruba katılım için istenen, bireysel olarak zaman ayırma ve duygusal dayanışmadır. Ayrıca, Melucci, toplumsal hareketlerin hedefleri açısından, ağ şeklinde örgütlenmenin sadece bir araç değil, aynı zamanda mesaj olduğunu belirtmektedir. Zira Melucci'ye göre, ağ yapısı, hareketlere kısa dönemli ve vazgeçilebilir bağlılık, pozisyonu daima tartışmaya açık çoklu liderlik, esnek örgütsel yapı, kolektif kimliğin kaynağı olduğu gibi, aynı zamanda sisteme sembolik başkaldırının da temelleridir. Hareket kültürel kodlara odaklandığı için, ağın bu nitelikleri sembolik bir tehdittir. Bu nedenle, Melucci "*araç- ya da yeni bir araç olarak sosyal hareket-mesajdır [… Ağ hareketi] tüm toplumu ilgilendirecek şekilde sosyal hareketin anlamını yeniden tanımlar*" demektedir (Melucci, 2016, ss.85-86). Dolayısıyla Melucci için yeni toplumsal hareketler, toplumu dönüştürmeye toplumsal hareketin ağ şeklinde örgütlenmesiyle ve toplumsal harekete verilen anlamı dönüştürmekle başlamaktadırlar.

Yeni toplumsal hareketler yaklaşımı çerçevesinde, ortaya konan bu temel açıklamalar, belirli açılardan eleştirilmektedir. Bu eleştiriler, yaklaşımın; örgütlenme biçiminde sendika veya parti temelli olmayan, kurumsal olmayan yapıların varlığı, örgütlenmenin gruplar arasındaki geçişkenliği, örgütlenmenin ve eylemlerin farklı örneklerinin yaşanıyor olmasına ilişkin açıklamaları ekseninde ortaya konmaktadır. Çalışmanın devamında, bu eleştirileri irdeleyerek, toplumsal hareketlere ilişkin tartışmamızı sürdüreceğiz.

2.3.3. Yeni Toplumsal Hareketler Yaklaşımına Yönelik Eleştiriler

Yeni toplumsal hareketler yaklaşımın temel argümanlarına yönelik olarak ayrıntılı çıkarımlarda bulunan Nelson Pichardo'nun itirazlarını öncelikle ele alarak,

yaklaşıma yöneltilen eleştirilerin genel bir çerçevesini sunacağız. Pichardo, toplumsal hareketler yaklaşımının, çağdaş hareketlerin geçmişteki hareketlerden temelde farklı olduğu ve farklılıkların, çağdaş hareketlerin ideolojisi ve hedefleri, taktikleri, yapısı ve katılımcılarında ortaya çıktığı iddiasına itiraz etmektedir. Yeni toplumsal hareketler yaklaşımında, hareketlerin ideolojisi ve hedeflerinin ele alınışında, sanayi sonrası yeni bir ekonomik yapılanmaya dayandırılan argümanlara rağmen, ekonomik yeniden dağılım süreçleri yerine, yaşam kalitesini ve yaşam tarzı endişelerine odaklanmasını eleştirmektedir. Pichardo'ya göre, yeni toplumsal hareketler yaklaşımında toplumsal hareketleri kimlik iddialarının üzerinde temellendirildiğini ve kimlik yeni toplumsal hareketlerin ayırt edici özelliği olarak sunulduğunu; ancak daha önceki tüm hareketlerin de kimlik iddialarını ifade etmek olarak da tanımlanabileceğini belirtmektedir. (Pichardo, 1997)

Ayrıca Pichardo, yeni toplumsal hareketlerin, liderliği döndürme, tüm konularda ortak oy kullanmaya ve geçici geçici organizasyonlara sahip olma eğiliminin; bürokratik olmayan açık, merkezsiz, hiyerarşik olmayan bireylerin ihtiyaçlarına daha duyarlı örgütlenmenin varlığının iddiasını de geçerli bulmamaktadır. Çünkü ona göre, kadın ve çevre örgütleri gibi bu durumun geçerli olmadığı hareketler söz konusudur. Bu hareketler, parti sistemine entegre olmuş ve düzenleyici, uygulama ve karar alma organlarına düzenli erişim kazanmış veya düzenli olarak seçim temsilciliğine itiraz eden ve hatta siyasi partiler kuran toplumsal hareketlerdir. Diğer yandan Pichardo, katılımcılar açısından da işçilerin dışında kalan ev kadınları, öğrenciler, emekliler gibi yeni orta sınıf olarak tanımlanan grupların, yeni toplumsal hareketlerin karakteristiği gibi yansıtılmasına da karşı çıkmaktadır. Pichardo, orta sınıf protesto dalgalarının 1800'lerin başından beri Avrupa'da ve Amerika Birleşik Devletleri'nde kölelik karşıtı, seçme ve seçilme hakkı gibi hareketlerin olduğunu ve bu hareketlere orta sınıf olarak tabir edilen birçok kesimin de katıldığını belirtmektedir. Dolayısıyla, Pichardo'ya göre, toplumsal hareketlerin katılımcıları olarak gösterilen orta sınıfın, yeni olup olmadığı gerçekten sorulması gereken sorudur. Dahası, toplumsal hareketlerin geleneksel olmayan taktikler kullanmaya eğilimli olmasıyla birlikte, geçmişin sosyal hareketleri tarafından sıklıkla kullanılan lobicilik, mahkemeye başvurma gibi yolları da kullandıklarını

belirtmektedir. Bu yüzden, Pichardo için, yeni toplumsal hareketler yaklaşımının, yenilik vurgusunun yeterli bir açıklaması olmadığı gibi, bu yaklaşım toplumsal hareketlerin sadece sol eğilimli olan bir kısmını ele almaktadır (Pichardo, 1997, ss.414-416 ve s.418).

Pichardo, sanayi döneminde toplumsal hareketlerinin merkezi olarak işçi sınıfıyla karakterize edilip edilemeyeceğine bakılmaksızın, çağdaş hareketlerin karşılaştırıldığı standart olduğunu belirtmektedir. Diğer yandan işçi sınıfını, devrimci protestonun merkezinde gören toplumsal teoriler, 1965 sonrası hareketlerin neden yaşam kalitesiyle ilgileri konulara odaklandığı yeterli derecede açıklayamamıştır. Pichardo'ya göre, tahmin edilen Marksist devrimin ortaya çıkmamasıyla beraber, hareketlerin işçi sınıfından uzaklaşması ve çağdaş zamanlarda protesto biçiminin değişmesi ile Marksist teorisyenler fikirlerini yeniden formüle etme ihtiyacını görmeleri sonucunda yeni toplumsal hareketler yaklaşımı ortaya çıkmıştır. Pichardo, bu reformülasyon ihtiyacıyla birlikte, yeni toplumsal hareketler söyleminin çoğunun Marksizm'in algılanan eksikliklerine doğrudan bir tepki olarak değerlendirilebileceğini belirtmektedir. Diğer yandan Pichardo Marksist teorilerin, işçi sınıfından kaynaklanmayan protestoları marjinalize etme eğilimde olduğunu ve benzer şekilde yeni toplumsal hareketler teorilerin de sol kanattan çıkmayan toplumsal hareketleri marjinalize ettiğini, sağ kanattaki toplumsal hareketleri yok saydığını belirtmektedir. Zira Pichardo'ya göre, Hristiyan sağ ve milis hareketleri de sanayi sonrası toplumun yabancılaşma etkilerine muhafazakâr bir tepki göstermektedir. Bu nedenle, Pichardo için, yeni toplumsal hareketler yaklaşımı sadece sol kanat hareketlerinin gözlemlerine dayanmakta ve ideolojik önyargı taşımaktadır (Pichardo, 1997, s.413, s.419 ve s. 426).

Pichardo'nun sıraladığımız eleştirilerin çoğuna katılmakla beraber, Marksist teorilerin, işçi sınıfından kaynaklanmayan protestoları marjinalize etme eğilimde olduğunu iddia etmek, yeni toplumsal hareketler teorisyenlerinin sınıf kavramını ele alışındaki ekonomik indirgemeciliğiyle aynı hataya düşmesine neden olduğu iddia edilebilir. Diğer yandan Xavier Lafrance'a göre de, yeni toplumsal hareketler yaklaşımı, sosyal olguların ekonomik belirleniminin ve sınıfın olduğu kabul etse bile,

toplumsal hareketler için bunu bir belirleyici güç veya etken olarak ele almamaktadır. Lafrance'a göre, yeni toplumsal hareketler yaklaşımda, toplumsal sınıflar, sanayi kapitalizmine özgü bir toplumsal olgu olarak sabit ve hiç değişmeyen bir öze sahip ve tamamen yapısal ekonomik etkenlerin oluşturduğu, mavi yakalı işçilerin fabrikalarda ve sanayi bölgelerinde toplandığı bir tabloyu canlandıracak şekilde sunulmaktadır. Bu durumda Marksistlerin tarihsel belirlenimciliği eleştirilirken, aynı şekilde aslında tarihsel spesifik ve sınırlı bir döneme dayandırılıyor olmasıyla, yeni toplumsal hareketler yaklaşımı günümüz kapitalist toplumunda sınıfın yok olduğunu ilan etmektedir. Lafrance'a göre, bu yaklaşım bazı Marksistlerin yok sayabildiği toplumsal mobilizasyonu hesaba katması açısından katkı sunabilir ve toplumsal hareketlerin kültürel boyutunu aydınlatabilirdi. Ancak sınıfı şeyleştiren bir yaklaşımın sunulması kolektif hareketin geçmişi ve çağdaş biçimleri arasında radikal bir kopuş önermeleri, günümüz işçi mücadelesini, mobilizasyonun arkaik formları olarak görmeye itmiştir (Lafrance, 2012, ss.222-223).

Ancak bu konu, sınıf tanımının, özellikle işçi sınıfının nasıl tanımlandığı ile ilgili bir soruyu beraberinde getirmektedir. Raymond Williams, yeni toplumsal hareketler olarak nitelendirilen bu hareketlerin örgütlü sınıf çıkarları ve kurumları dışına başlamış olmasının ve diğer yandan örgütlü sınıfsal kurumların uğraşmaya zaman bulamadıkları veya hiç fark etmedikleri ihtiyaç ve görüşlerden doğmuş olmasının bir sonucu olarak, yanlış bir yorumlama ile "sınıf politikasının ötesine geçmek" fikrinin ortaya çıktığını belirtmektedir. Williams'a göre örgütlü kurumların sınırlarının dar olması doğru olmakla beraber, bu barış hareketleri, ekoloji hareketleri gibi 'yeni' sorunların kaynağı sanayi üretimi tarzının başlıca sistemlerine ve özellikle de sınıflar sistemine ilişkindir. Williams, bunu kavramak için yeni yaklaşımların sınıf reddinin ve sınıfın – sınıflar arası ayrımı belirleyen ve sınıfları tanımlayan ölçütlerin- ne olduğunun ortaya konması gerektiğini belirtmektedir. Ayrıca ona göre, bu ölçütlerin ve iş kollarında ve daha genel anlamda ekonomik alanda meydana gelen tarihi değişimleri de anlamak gerekmektedir. Zira Willams'a göre hâlihazırda kabul gören işçi sınıfı tanımı, kol işçisi olan ücretli emekçileri tanımlamaktadır. Diğer yandan, Marksist tanımlamada kol işçisi olsun olmasın, ücretli işçi tanımı kapitalist

üretim ilişkileri içinde artı değerin kendilerinden çekilip alındığı işçileri tanımlamaktadır. Ancak Williams her iki tanımın da ekonomik alanda faal olmayan emekliler- işsizler- bireyleri dışladığını belirtmektedir. Williams'a göre, işçi sınıfının değişimini ele alırken hangi ölçütün kabul edileceği önemlidir: Kol işçisi olarak kabul edilirse, proletarya ciddi anlamda daralmış olur; artı-değerine el koyulan ücretli çalışan sayısı kabul edilir ise proletarya inanılmaz genişlemiş olur. Diğer yandan, işveren ve mülk sahiplerinden oluşan klasik burjuva sınıfı da sayısal olarak çok gerilemiş olacaktır (Williams, 1989, ss.152-155)

Ancak Williams'a göre asıl sorun işçi sınıfının tanımından başka bir yöne doğru kaymaktadır. Williams, kendi kuşağına da eleştiri getirerek işçi sınıfı çıkarının genel çıkarı beraberinde getireceği gibi bir beklentinin yok olması ve dahası genel çıkarın sınırlarının çok fazla genişlediği halde, örgütlü işçi sınıfı kurumlarının bu genişlemeyi es geçmesi olarak yorumlamaktadır. Williams bunu "*gerçek mücadele o kadar genişlemiş ve belirleyici konular o kadar değişmiştir ki, artık sadece düşünce ve yöntem açısından tamamen çağdaş olan ve yeni bir genel çıkar tanımı içerisinde daha geniş kapsamlı çıkar ve ihtiyaçları içeren yeni bir sosyalist hareketin gerçek bir geleceği olabilir*." şeklinde ifade etmektedir (Williams, 1989, ss.165-168).

Williams, yeni ihtiyaç ve görüşleri kapsayacak yeni bir sosyalizm tanımlamasıyla, ücretli çalışan anlamında sınıfın genişlemiş yapısının uyumlanabileceği görüşünü savunmaktadır. Zira Williams'a göre, yeni hareketlerin konu edindiği sorunların temelinde kapitalist örgütlenme biçimi yatmaktadır. Dolayısıyla, yeni hareketler de kapitalist sistemin ortak üretim araçlarını ele geçirip insanları mülksüzleştirdiği ve emeğin artı-değerinin özel kişilerce temellük edilmesine yol açtığı için genel çıkarın karşısında yer aldığını dolaylı olarak vurgulanmaktadır. Ancak Williams'a göre, kapitalist sisteme karşı girişilen her türlü eylemin, genel çıkar ile ilgili olduğu görüşü popülerliğini yitirmiştir. Bu nedenle Williams, yeni toplumsal hareketler biçiminde gelişen feminist hareketler, çevreci hareketler, barış hareketleri gibi hareketler kapitalizmin doğayı ve insanı hammadde olarak görme düsturuna karşı bir savunuyu sunmasının, yeni bir sosyalizm tanımı yapılmasını gerektirdiğini belirtmektedir. Williams'a göre tüm bu yeni savunuları

kapsayacak; genel çıkarın, doğayı ve insanı hammadde olarak görmediğini ortaya koyan bir sosyalizm kavramsallaştırılması gerekmektedir (Williams, 1989, ss.157-158 ve ss.248-249).

Dolayısıyla, Williams'tan hareketle şu sonuca varmak mümkündür: Sınıfın ne şekilde tanımlanacağı konusunda, her yaklaşım kendi belirleyeni ile bir argüman sunabilmektedir. Bu nedenle, asıl önemli olan konu, var olan hareketlerin, sosyalizmin dışında görünen, ancak temelde aynı savunuyu paylaşabilen konularının değerine odaklanabilmenin gerekliliğidir. Fakat toplumsal hareketler literatüründe, yeni toplumsal hareketler yaklaşımının, sınıf temelinde örgütlenmenin geçerliliğini sorgulamaya başlamasıyla beraber, bu önemli nokta es geçilmektedir. Bunun bir sonucu olarak da, kolektif eylemin faili olarak, sınıfın ne olduğu ve neden artık var olmadığının açıklanmasına odaklanılmaktadır. Bu durum ile Touraine ve Melucci'nin açıkladığımız yaklaşımlarının uzantısı olarak gelişen ve "ağ" fikrinin çeşitli açılardan ele alan yaklaşımların, toplumsal hareketlerin öznesini açıklama girişimlerinde karşılaşmaktayız. Ağ fikriyle gelişen yaklaşımlar, dijital iletişim teknolojileriyle birlikte toplumsal örgütlenmenin hem hareketler hem ekonomi hem de kültürü kapsayacak şekilde ağ toplumunun ortaya çıktığını savlamaktadır. Çalışmamıza, ağ toplumunu analizlerini ele alarak, günümüzün toplumsal hareketlerinin biçimlenişini ve iletişim teknolojileriyle en grift halde açıklanışını ve eleştirilerini açıklama çabasıyla devam edeceğiz.

2.4. Dijitalleşen Toplumda 'Ağ Oluşturan' Toplumsal Hareketler

Sosyal bilimlerde, ağ toplumu kavramının ünlenmesini sağlayanların başında gelen isimler, Jan A.G.M. van Dijk ve Manuel Castells'dir. Ağ toplumu yaklaşımlarının temel argümanı, aslında sanayi sonrası toplum fikriyle aynı paradigmanın bir uzantısı olarak görmek mümkündür. Ağ toplumu fikri, dijital iletişim teknolojilerinin gelişimiyle birlikte, artık sanayi sonrası dönemi aşan bir yapının politik, kültürel ve ekonomik sonuçlarının, toplumsal formasyonların tüm alanlarına sirayet ettiği iddiası taşımaktadır.

Jan van Dijk 1991'de *Ağ Toplumu* kitabı ile ağ toplumunun gelişkin bir kavramsallaştırması sunmaktadır. Van Dijk, ağ toplumunu, 20. yüzyıl boyunca

enformasyon ve iletişimin çok önemli hale gelmesiyle beraber, "*sosyal ve medya ağlarında oluşan bir altyapının toplumun her seviyesindeki – bireysel, grupsal/örgütsel ve sosyal- örgütlenme tarzını belirlediği modern bir toplum türü"* olarak tanımlamaktadır (van Dijk, 2016, s.42). van Dijk, sosyal ağların insanlık tarihi kadar eski olduğunu; en azından konuşmanın icadından beri, toplumların ağlar içerisinde örgütlendiğini öne sürer. Bu nedenle, ağ toplumu fikrinin, tamamen yeni bir olgu olduğunu öne süremese de, ağ toplumu önermesini sürdürmektedir. J.R. ve W. McNeill'in tarihsel çalışmasından hareketle; ağı, grupların birbirleriyle etkileşime geçmesi ve iletişim kurması temelinde ele almaktadır.[4] Bu bağlamda, van Dijk, ağ toplumunu, tarihsel bir konuma oturtma çabasıyla, insanlık tarihinin son 160 yılında oluşmuş insan ağının, küresel ağ olduğunu belirtmektedir. van Dijk'a göre, bu küresel ağın ilk dönemi, kitle iletişim araçlarının dolayımıyla oluşan kitle toplumu; ikinci dönemi ise, artık ağın toplumun içine doğru döndüğü, yani toplumların işleyişini ve alt yapısını niteliksel olarak dönüştürdüğü ağ toplumudur. van Dijk, bilişim ve iletişim teknolojilerinin etkisi altında evrim geçiren toplumun değişen

[4] J.R. ve W. McNeill beş dünya tarihini, dünya çapındaki beş ağ ile açıklar. İlk ağ, avcı-toplayıcı kabileler halinde insan türünün dünyaya yayılmasıdır: Fikirler, şarkılar, danslar gibi kültürel ifadeler, ok, yay gibi teknolojiler, farklı kabileler arası evliliklerle genlerin değiş tokuşunun yaşandığı bir dönemde bu değiş tokuşların oluşturduğu ağ söz konusudur. İkinci ağ ise şehir ağlarıdır: malların, enformasyonun ve enfeksiyonun değiş tokuşunu sağlayan, birincil toplulukların sınırının aşıldığı ulaşım konvoyları, gemilerle oluşan bir ağdır. Üçüncüsü ise eski dünya ağıdır: daha iyi yollar, yüksek kapasiteli gemiler ve alfabe sayesinde oluşan iletişim ve ulaşım ağının yarattığı bürokratik imparatorlukların oluştuğu döneme tekabül eder. Bu dönemde farklı medeniyetler ve onların kırsal bölgeleri birbirlerinden fikir, gelenek alışverişi yaptığı gibi aynı zamanda kendilerininkini savunduğu, görüşlerin çarpıştığı ilk gerilimler yaşanmıştır. Dördüncü ağ ise 1450'lerden itibaren Avrasya ve Amerika'nın bir araya geldiği kozmopolit bir ağdır. Avrupa topluluklarının Amerika yerlilerini karı karşıya getiren ölümcül hastalıklar dahil her şeyin değiş tokuşunun yapıldığı bir dönemdir. 1450-1800 arasında insanların büyük şehirlere taşınarak aha büyük sosyal ağlar oluşturdu ve enformasyon çok daha hızlı ve ucuz yayıldı. Beşinci ağ ise, son 160 yılı kapsayan küresel ağdır. Kentleşme ve nüfus arttığı, insan ağının yayılmak yerine yoğunlaştığı, iletişimin hacmi ve hızının önemli derecede arttığı, trenler, otomobiller ve uçaklar ve ayrıca telefonlar, radyolar, televizyon ve en son olarak da bilgisayar ve ağlar ile ulaşım ve iletişim için yeni araçların kullanımı ve sayısında patlama yaşandığı bir ağdır. Bu dönemin ilk aşamasının kitle toplumu olarak ele alan van Dijk ikinci aşamasını ağ toplumu olarak ele almaktadır. İlk dönem kitle iletişim araçlarının dolayımıyla oluşan kitle toplumu; ikincisi dönem ise, küresel insan ağının yoğunlaşmasıyla, bu ağ giderek toplumun içine doğru döndüğü mevcut toplumların altyapısı ve işleyişini de niteliksel olarak değiştirdiği her türlü ve her seviyedeki sosyal ve medya ağlarına dayanan ağ toplumuna tekabül eder. (van Dijk, 2016, ss.45-47). Ancak bu yaklaşımda mal, fikir, hastalık, gen, enformasyon herhangi bir şeyin veya her şeyin değiş tokuşuna ağ denmekte olduğu ve değiş-tokuşu yapılan her ne ise onun karakteristiği ile bir dönemselleştirme yapılmaktadır. Ancak bu ilk dönemden küresel ağın ikinci yarısına kadar tüm toplumu her alanda etkilemiş bir durumdur ve 'ağ toplumu'na özgü değildir. Diğer yandan böyle bir dönemsellştirmenin kriterinin tam olarak ne olduğu anlaşılmamaktadır. Şeylerin değiş tokuşu sonrası oluşan toplumsal biçimlerin etkilerinin neler olduğu da tam olarak netleşmemektedir. Böyle bir noktada ağ toplumunu tarihsel bir konuma oturtma çabası söz konusu olsa da bu yüzeysel bir boyutta kalmaktadır.

örgütlenme biçimleri ve alt yapılarını, yaklaşımının odağına taşıyarak ağ toplumu nitelendirmesi yapmaktadır. Bu bağlamda van Dijk, ağ toplumunun özelliklerini şu şekilde açıklamaktadır: (1) Ağ toplumunun temel birimi, ağlarla bağlanan bireydir; bu nedenle, geleneksel yerel bütünlükler (aile, topluluk, büyük bürokratik yapılar) parçalanmaya başlamıştır. Önceki toplum tipi olan kitle toplumuna göre, birey daha izoledir ve dayanışma daha zayıftır. (2) Artan kişilerarası ve kitle iletişim medyası dolayımıyla gerçekleşen iletişim, giderek yüz yüze iletişimin yerini almakta ve onu tamamlamaktadır. Ancak yüz yüze iletişim hala önemlidir. İnteraktif medya araçları önem kazanmakta ve sanal topluluklar, küçük ve dağınık hane halkına sahip ağ toplumunun zayıflamış fiziksel topluluğuna eklenmektedir. Sanal zaman ve mekânlarda, eş zamanlı olarak küresel ve yerel koşullarda hareket etme, algılama ve düşünmeyi sağlayacak biçimde dönüşüm söz konusudur. (3) Ağlarda hiyerarşik sosyal yapılar, nispeten düz ve yataydır; daha az merkezidir, ancak halen merkezlere sahiptir. van Dijk için, örümcek ağındaki düğümlerin varlığını gibi ağ toplumu da çok merkezli bir yapıdadır. Ancak ekonomi, politika, hükümet, kültür ve cemiyet hayatında bazı düğüm noktaları diğerlerine göre daha önemlidir ve birbiriyle işbirliği içerisinde olan ve rekabet eden çoklu merkezler söz konusudur. van Dijk bu açıklamaları, ağ toplumunun özellikleri olarak belirtmekle beraber; bu özelliklerin ağların diğer örgütlenme ve iletişim tarzlarına kıyasla daha yatay, demokratik, açık, serbest, erişilebilir, fiziksel olarak daha fazla koşullardan arınmış veya sosyal bütünlüğe sahip olduğu anlamına gelmediğini belirtmektedir (van Dijk, 2016, ss.55-76).

van Dijk, küresel kapitalist ekonominin, ağa dayalı enformasyonel ekonomi olduğunu belirtmektedir. Ona göre, bu yeni ekonomi biçimi yeni medyanın üretim, dağıtım ve tüketimde, yeni bir akış yaratarak üretimi merkezisizleştirmiş; ancak, diğer yandan sermaye ve kontrolü merkezileştirmiştir. Bu noktadaki kasıt, daha çok dijital şirketlerin değişen yapısı ve tüketici davranışları, tasarım, deneyimleme, şirket büyümeleri açısından bir irdelemeye odaklanarak; arza değil, talebe yönelik üretimin yapılmasıdır (van Dijk, 2016, ss.115-141). van Dijk'ın teknoloji şirketlerinin Çin, Hindistan gibi ülkelerdeki emek sömürüsüyle ilgilenmesi anlamında yaptığı bir çıkarsama değildir; vardığı nokta dijitalleşen finansın daha kontrol edilebilir ve

merkezi olduğu; kârın payın şirketler açısından arttığıdır. Bu saptama doğru olmakla beraber, bu saptamanın küresel emek süreçleriyle ilgili sonuçları eksik görünmektedir.

Diğer yandan, van Dijk, internetin doğası gereği demokratik varsayılabileceği iddiasına katılmaz. Ağların hem demokrasiyi desteklediğini, hem de demokrasiye zarar verdiğini belirtmektedir. İnternetin demokrasiyi ilerletmek isteyen gruplar tarafından araçsal olarak kullanılabileceği gibi, anti-demokratik gruplar tarafından da kullanabileceğini belirtmektedir. Ayrıca, ağların demokrasiyle ilişkisi konusunda, ağ ekonomisinde olduğu gibi internetin de hükümetler tarafından merkezi şekilde kontrol edilmekte olduğunu, tüm vatandaşların kayıt altına alınmasına yaradığını vurgulamaktadır. Bu nedenle van Dijk, internet doğası gereği demokratik olmadığını, ama vatandaşların hükümete elektronik katılımı açısından birçok fırsatı da barındırdığını belirtmektedir. Ancak van Dijk'a göre hükümetler karar verme güçlerine dair engellemeyi kabul etmeyeceklerinden, elektronik katılım vatandaşların inisiyatifinde olmalıdır. Bunlara ek olarak, van Dijk'a göre, ağ toplumları dünyanın her yerinde aynı olmadığı gibi, aynı yerdeki her grup için de aynı değildir; dijital bir bölünme söz konusudur (van Dijk, 2016, ss.151-193).

Öte yandan van Dijk, ağların sınıf yapısı üzerindeki etkisini açıklarken, sınıfı üretim araçlarına sahip olmak, örgütlenmenin kontrolü, beceri ve vasıflara sahip olmak olarak açıklamaktadır. İnternet daha ucuz üretim olanakları sunduğu için, ağda birinin kendi işini başlatması mümkündür. van Dijk'a göre, bunun için gerekli olan ağ, az bir sermaye ve beceridir. Ancak van Dijk'ın hayıflandığı nokta, ufak bir azınlığın bunu yapabilmesi ve bunu yapabilenlerin medya yoğunlaşması nedeniyle, büyük şirketler tarafından satın alınmasıdır. Diğer yandan, dijital beceriye sahip olanlarla olmayanlar arasında bir kutuplaşma yaşandığını da belirtmektedir. Örneğin, veri girişi yapanla yazılım programlayan veya program tasarlayan arasında bir kutuplaşma söz konusudur. van Dijk açısından, benzer şekilde, İngilizce bilmeyen yerli ve etnik çoğunluklar için de böyle bir kutuplaşma söz konusudur. van Dijk sınıfsal yapıyı istihdam olanakları şeklinde görmekte ve bu yapının iş piyasalarında değişeceğine değinmektedir. (van Dijk, 2016, ss.269-272)

van Dijk'ın çalışması ağ toplumu kavramsallaştırmasını, internet dolayımlı teknolojilerin gelişimiyle birlikte ortaya atılmış birçok kavramı barındıran ve giriş niteliğinde sorulabilecek soruları sıralaması açısından, literatüre önemli bir katkı sunmaktadır. Ancak, van Dijk, ağ toplumuna dönüşme süreç ve koşulları ile bu toplumdaki hareketlerin dönüşen yapısına dair ayrıntılı açıklama sunmamaktadır. Böyle bir açıklamayı ise ağ toplumunun enformasyonelleşmiş dönüşümü ve bu dönüşümde toplumsal hareketlerin de ağlar oluşturması yönündeki yaklaşım biçimiyle Manuel Castells'in çalışmalarında bulmaktayız.

2.4.1. Manuel Castells: Ağ Oluşturan Toplumsal Hareketler

Manuel Castells, mikro elektronik, telekomünikasyon ve bilgisayarların enformasyon sistemlerinde bütünleştiği; internet ile veri aktarımının, iletişimin başat ve evrensel biçimi haline geldiği enformasyonel bir çağda yaşadığımızı ortaya koymaktadır. İnternet ve kablosuz iletişim teknolojilerinin gelişimiyle birlikte, enformasyonun üretimi, dağıtımı ve işlenmesine bağlı olarak enformasyon teknolojisi devrimi yaşanmıştır. Castells'e göre, sanayi toplumunu yaratan sanayi devrimlerinin kilit unsuru, buhardan nükleere kadar enerji kaynaklarının dağıtımı ve üretimi olduğu gibi, günümüzün teknoloji devriminin kilit unsuru da enformasyon teknolojileridir. Castells, dijital teknolojinin, her türlü mesajın (ses, görüntü, veri) paketlenmesini sağlayan ve bağlantıları kontrol merkezleri kullanmadan iletebilen bir ağ oluşturduğunu belirtmektedir. Castells'e göre, enformasyonun üretimi, dağıtımı ve işlenmesine bağlı olarak yaşanan devrimin yarattığı toplum tipi, bir enformasyon toplumundan ziyade, ağ biçiminde örgütlenmiş enformasyonel bir toplumdur. Castells, teknolojik bir determinizmle, enformasyonun tüm insani etkinliklere yayıldığını; bireysel ve kolektif tüm varoluşsal süreçlerin yeni teknolojik araçlarla şekillendiğini ortaya koymaktadır (Castells, 2008, s.40, s.58 ve ss.89-91).

Castells'in ağ toplumu yaklaşımında ele aldığı ağ kavramı, her ne kadar enformasyonel teknolojinin, dijital ağların sonucunda ortaya çıkmış toplum tipini nitelendirmek için kullanılsa da; ağ sadece internet ağları dolayımıyla var olan bir nitelendirmenin ötesine geçmekte ve bir örgütleniş yapısını temsil etmektedir. Çünkü Castells, ağı, "*birbiriyle bağlantılı düğümler dizisi*" olarak tanımlamaktadır. Ayrıca,

bu düğümlerin neler olduğunun, somut olarak ele alınan ağa göre değiştiğini belirtmektedir.[5] Castells'e göre, enformasyonel teknolojinin eklemlendiği toplumsal kurum veya formasyona kattığı özellik ise ağları yeni düğümlerle bütünleştirebilen, merkezi olmadan yoğunlaşmasını sağlayan dinamik ve açık bir sistem haline getirmesidir. Bu dönüşümü enformasyon teknolojileri devrimi olarak nitelendiren Castells'e göre, dijital ağ toplumsal yapıya içkin bir karaktere dönüşmüş ve toplumun kültürel, ekonomik ve siyasi olarak örgütlenme biçimini küresel çapta dönüştürmüştür. Castells, enformasyon ve bilginin, toplumun tüm formasyonlarının dönüşümü sağlayan özgül bir örgütlenme modeli söz konusu olduğundan, ağ şeklinde örgütlenmiş toplumları 'ağ toplumu' olarak nitelendirmektedir (Castells, 2008, ss.622-623).

2.4.1.1. Ağ Toplumunda Üretim ve Kapitalizm

Castells'e göre, ağ toplumunun küresel ve ağ örgütlenmesine dayalı enformasyonel yeni bir ekonomisi vardır. Castells, yeni ekonominin küresel sermaye, yönetim ve bilgi ağları etrafında örgütlendiği öne sürmektedir. Şirketler, bölgeler, ülkelere kadar ekonomideki tüm birimlerin üretkenliği ve verimliliğinin, bu birimlerin enformasyon üretme, işleme ve uygulama kapasitelerine bağlı olduğu belirtmektedir. Bu yeni ekonomi kavramsallaştırmasında, verimlilik ve üretkenlik gibi sermaye ve emek ilişkisini belirleyen bağlamlar, doğrudan enformasyona dayalı bir kapasitenin ifadesine bürünmektedir. Castells, tam da bu nedenle, ekonominin enformasyonel olduğunu; sermaye, emek, hammadde, yönetim, teknoloji, piyasalar gibi tüm üretim, tüketim ve dolaşım bileşenlerinin tüm ekonomik birimleri arasındaki bağlantılarla oluşturduğu ağ üzerinden küresel ölçekte örgütlendiğini belirtmektedir. Castells'e göre, ekonominin bu örgütleniş biçimi, küresel ve büyük ölçüde bir finansal akışlar ağı etrafında yapılanmış enformasyonel kapitalizmi yaratmıştır. Castells'in, enformasyonel kapitalizm ile kastettiği husus; değer üretiminin, maddi üretimden ayrıldığı dijitalleşmiş spekülatif finans piyasalarıdır. Bu nedenle ona göre,

[5] Örneğin; küresel ekonomi ağının düğümleri; menkul kıymetler piyasalarından, Avrupa Birliğini yöneten siyasi ağın düğümleri ülkelerin bakanlar kurulundan, Avrupa Komisyonu'ndan; küresel yeni medya ağının düğümleri; televizyon sistemleri, stüdyolar, bilgisayar grafiği ortamları, haber ekipleri, sinyaller üreten, gönderen, alan seyyar aygıtlardan oluşmaktadır Castells, 2008, 623). Dolaysıyla bu düğümlerin somut varlıkları söz konusudur.

küresel kapitalist ağ örüntüsünün bugünkü yapısı, "*tarihte ilk kez bütün gezegenin kapitalist olduğunu*" söylemeyi mümkün kılmaktadır (Castells, 2008, s.99 ve ss.201-202).

Castells'e göre, sermaye küresel olarak tek bir birim gibi işleyerek; sermaye birikimi ve değer yaratımı, finansal akışlar ağında, yani enformasyon ağlarına dayalı küresel finans piyasalarında gerçekleşmektedir. Castells, buna bağlı olarak da sermaye birikimi ve büyümesinin, finansal ağ boyunca yoğunlaşarak tüm küreye yayıldığını ortaya koymaktadır. Ancak, bu küresel finans akışı saptamasından çıkaracağımız sonuç; küresel olarak yayılan sermayenin işlem görmesi ve sermayeye sahip olanının hakimiyet alanının genişlemesidir. Castells, kapitalizmin küresel çapta sınırsız akışlar içerisinde ağ boyunca yeniden örgütlendiği bu biçiminde; küresel kapitalist bir sınıfın olmadığını, "*ekonomiler üzerinde belirleyici olan, toplumları etkileyen bir küresel sermaye ağı*" olduğunu vurgulamaktadır. Castells, bu durumu, "*yüzü olmayan kolektif bir kapitalist vardır*" diyerek belirtmektedir. Dolayısıyla, doğudan tanımlanabilen bir kapitalist sınıf değil; kapitalistlerin oluşturduğu finansal akışlara yön veren bir bütünleşik, kolektif kapitalist olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır. Castells'in yaklaşımında, kolektif kapitalizmin hüküm sürdüğü ağ toplumunda, iktidar ise meta-ağ adını verdiği bir yapıdadır. Ağ toplumundaki bu iktidar yapısı, kimliklerin dönüşümünü ve dolayısıyla toplumsal hareketlerin dönüşümü beraberinde getirmektedir (Castells, 2008, ss.624-627). Castells'in bu noktadaki açıklamaları, emek süreçlerini kapsayan bir nitelikte olduğu için; ağ toplumdaki emek süreçleri, iktidar yapıları ve kimliklerin dönüşümüyle ilgili yaklaşımlarına değinilerek, toplumsal hareketleri ortaya koyuş biçimini daha anlaşılır kılınacaktır.

2.4.1.2. Ağ Toplumundaki İktidar ve Toplumsal Hareketeler

Castells'e göre, enformasyonel kapitalizmin gelişimiyle yaşanan sermaye ve emek ilişkilerindeki ve dolayısıyla emek sürecindeki dönüşüm, işçi sınıfının zayıflamasını beraberinde getirmiştir. Castells, küresel enformasyonel kapitalizm içinde, kapitalist sınıf muğlaklaştığını; sermayenin küresel, emeğin ise yerel kaldığını ve bunun sonucunda, emek örgütlenmesinin parçalanarak, kolektif kimliğini

yitirdiğini ve bireyselleştiğini açıklamaktadır (Castells, 2008,ss. 628-630). Castells'e göre, emek örgütlenmesinin parçalanmasının nedeni, emeğin ağlar boyunca, farklı iş biçimleri şeklinde küresel olarak yayılmasıdır.[6] Ona göre, üretim sürecinde çalışan insanların birbirinden haberdar bile olmadığı bir durumun ortaya çıkmasıyla, emeğin kolektif karakteristik sergilemesi mümkün değildir. Bu nedenle Castells, çeşitli işçi sınıfları ile kapitalistler arasında bir mücadelenin, "*sermaye akışlarının çıplak mantığı ile insanî deneyimin kültürel değerleri arasındaki daha temel karşıtlık kapsamında"* gerçekleştiğini belirtmektedir (Castells, 2008, s.630).

Castells'in bu açıklaması, toplumsal hareketlerin kültürel değerler etrafında ortaya çıktığını ve sınıfsal temelinden bağımsız düşünülerek ortaya konduğunu savlayan yeni toplumsal hareketler yaklaşımlarıyla uyumlu bir kavrayış sergilemektedir. Çünkü Castells'in yaklaşımında da işçi hareketleri yok sayılmasa da, işçi sınıfı artık toplumsal değişimin tarihi öznesi değildir. Castells'e göre, ağ toplumunda, sanayi toplumunun kurumları ve örgütlenmeleri, ulus devlete dayalı demokratik liberalizme veya emeğe dayalı sosyalizme dayanan siyasi ideolojiler ve onların kurumları fiilen anlamsız haldedir. Bu nedenle Castells, işçi sendikalarının etkili siyasi aktör olarak varlıklarını sürdürebileceğini ancak işçi hareketini ayakta tutamayacaklarını belirtmektedir. Çünkü ona göre, işçi hareketi, emeğin bireyselleşmesine ayak uyduramamıştır: Sendikalar varlığını koruyarak silinip gitmese de, işçilerin temsilinin başlıca dayanaklarından biri olarak gücünü kaybetmeye başlamış ve kamu kurumlarıyla bütünleşmiş, sadece siyasi bir eyleyen (ajan) haline gelmiştir. Bu yüzden de Castells'e göre, işçi hareketi bilgi çağında toplumsal kontrolü yeniden kurabilecek, toplumsal kurumları yeniden inşa edebilecek bir kimlik doğurmaya uzak görünmektedir. Dolayısıyla Catells'in yaklaşımında, ekolojistler, feministler, dini fundamentalistler, milliyetçiler, yerelciler ve kapitalist küreselleşme karşıtları olarak beliren tüm yeni toplumsal hareketler ağ

[6] Şöyle düşünmek mümküdür; bir akıllı telefonun projelendirme süreçleri, tasarımı, üretimi, yazılımı, işletim sistemi, ona yüklenebilen uygulamaların her birinin tasarımı, yazılımı, kısacası telefondaki her bir fiziki parçanın ve içeriğini oluşturabilecek her bir parçanın üretim süreçleri küresel olarak dünyanın başka bir kısmında yapılmaktadır. Castells'in emeğin parçalanması ve bireyselleşmesi dediği durum bu üretim süreçlerinden kaynaklanmaktadır.

toplumunun olası özneleri olarak ele alınmaktadır. (Castells, 2006, ss.533-534 ve ss.541-542).

Castells'in ağ toplumundaki toplumsal hareketleri analizi, iktidarın ve dolayısıyla kimliklerin dönüşümü temeline dayanmaktadır. Castells'e göre kimliğin toplumsal inşası, iktidar ilişkilerinden bağımsız oluşmamaktadır Bu nedenle Castells, iktidar ilişkilerine göre konumlandırdığı, meşrulaştırıcı, direniş ve proje kimlikleri şeklinde üçlü bir sınıflandırma yoluyla, toplumsal hareketleri açıklamaktadır. Castells'in ortaya bu sınıflandırmadaki meşrulaştırıcı kimlikler, egemen kurumlar tarafından egemenliklerini genişletmek ve akıcılaştırmak için inşa edilen kimliklerdir. Direniş kimliği ise, başat olanın değersizleştirdiği, yaftaladığı konum ve koşullarda bulunan aktörler tarafından geliştirilmektedir. Bu kimlik, başat normlardan farklı veya onlara karşı "*direniş ve ayakta kalma siperleri oluşturur*". Proje kimlik ise, "*toplumsal aktörlerin, kendilerine sunulan kültürel malzeme temelinde toplumdaki konumlarını yeniden tanımlayan yeni bir kimlik inşa etmeleri"* ile ortaya çıkmaktadır. Proje kimliğini, direniş kimliğinin hayata geçirilmiş, kedisinin tanınmasını sağlayacak kimlik inşasını yaratma eğilimi olarak ele alınabilir. Çünkü Castells'e göre, direniş kimlikleri, projeler başlatarak, toplumsal kurumlarda egemen hale gelip meşrulaştırıcı kimliğe dönüşebilmektedir (Castells, 2006, ss.14-15).

Dolayısıyla, kendi anlam inşasını kurmaya dayanan, hangi kimliğin diğer kimliklerin inşasını ve egemen kimlik yaratacağının bir mücadelesi şeklinde ortaya çıkan toplumsal hareketler söz konusudur. Bu açıklamada, kimlik kültürel ve toplumsal kurumlarca şekillendiği görmekteyiz. Sınıflı toplum yapısında üretim araçları karşısındaki konum belirleyiciyken, burada toplumun başat kurumlarının anlamlandırmalarının karşısında inşa edilen tanımlama söz konusudur. Castells'in açıklamalarını, sanayi toplumundaki işçi hareketlerine biçilen rol, onun tanımlamasıyla proje kimlikleri yaratan toplumsal hareketlere geçmiştir: İşçi hareketi, tarihsel olarak aşılmış olduğundan da, ağ toplumunun yeni tarihsel özneleri direniş kimliğinden doğacak proje kimlikleri şeklinde yorumlayabiliriz. Meşrulaştırıcı kimliği tanımlayan iktidarı açıklamak için ise, Castells'in meta-ağ kavramsallaştırmasına değinmek gerekmektedir.

Castells'in iktidar kavramsallaştırması iktidar sahiplerinin, zor ve sembolik manipülasyon yoluyla, değer ve çıkarlarına göre toplumsal kurumları inşa etmesi yönündeki temel öncüle dayanmaktadır. Ona göre, insanların düşünme biçimleri, toplumları örgütleyen normları ve değerleri belirlediği için daha kalıcı ve kesin bir iktidarın icrası, insanların zihinlerinde anlamlar yaratılmasıyla sağlanır. Toplumsallaşmış iletişim süreçleri ise, başlıca toplumsal anlam üretme kaynakları olarak ele alınmaktadır. Castells'e göre, iletişim ortamlarının biçiminin değişmesiyle birlikte, anlam üretme biçimleri ve dolayısıyla iktidar ilişkileri de değişmiştir (Castells, 2012, ss.20-21). İktidar, artık maddi olmayan küresel ağlara yayılmış çok boyutlu bir iktidardır. Bu çok boyutlu iktidar ağında, küresel finans ağları ve küresel multimedya ağları birbirleriyle bağlantılı olarak bir meta-ağ şekilde iktidara sahiptir.[7] Castells'e göre, bu meta-ağın iktidarını devam ettirebileceği, iktidarını güvenle icra edebileceği yer insanların zihinleridir. Bu nedenle de toplumsal norm ve kuralların dayanağı olan kültürel kodların anlamlandırma pratikleri üzerindeki egemenliği, kilit rol oynamaktadır. Castells'e göre, kültürel kodlar, sürekli bilgi akışları içinde değişken bir yapıdadırlar. Bu nedenle, iktidar yapısı içerisinde kimlikler; çıkarlar, değerler ve projeleri deneyimleyenler oldukları için önemli ve güçlüdürler. Kimlikler, iktidarı toplumsal yapının bazı alanlarına bağlamakta ve kurumları oluşturan kültürel kodlar için verilen enformasyonel mücadelede, direniş ve saldırı konumlarını bu noktada inşa etmektedirler (Castells, 2006, ss.540-541). Castells'e göre, ağ toplumundaki bu enformasyonel mücadeleye girişen toplumsal değişim aktörleri, ağ üzerinde mücadele ederek, kültürel kodlarını geçerli kılacak olan proje kimliklerdir. Castells'e göre mücadeleye girişen kimlikler, "*kitlesel medya mesajlarının üretimiyle uğraşarak, özerk yatay iletişim ağları geliştirerek acıları, korkuları, hayalleri ve umutlarının malzemesinden hayatları için yeni programlar icat edebilir; deneyimlerini paylaşarak projelerini inşa edebilirler".* Böylelikle, bu kimlikler, kendileri ağlar oluşturarak kolektif hale gelebilmektedirler. Castells'e

[7] Castells'e göre, bu meta-ağ, diğer siyasi, kültürel askeri, küresel suç, bilim, teknoloji ve bilgi üretim ağlarına bağlı olsa da bunlarla kaynaşmaz; her biri, toplumun normları ve kurallarını kendi çıkarlarına uygun olarak denetleyebilmek için, ortaklık ve rekabet esasında her seferinde yenilenen tekil bağlar kurmaktadır.

göre, kolektif hale gelen kimlikler; "*tek başına çektikleri ümitsizliğin güçsüzlüğünü, arzularıyla ağlar oluşturarak aşarlar".* (Castells, 2012, ss.22-23).

Castells'e göre toplumsal iletişim süreçleri toplumsal anlam üretmenin başlıca kaynakları olduğunu için, karşı iktidar girişimi, iktidarda olanların denetiminden bağımsız bir iletişim sürecine ihtiyaç duymaktadır. Ağ toplumunda mücadeleye girişenler, tarihsel olarak tüm toplumsal hareketlerin ihtiyaç duyduğu özerk iletişim kanalını, internet ağlarında ve kablosuz iletişim platformlarında bulmaktadır. Castells'e göre, toplumsal hareketler eylemlerin belirlenmesi ve koordinasyon amacıyla dijital sosyal ağlar kullanılır; ancak bu iletişim süreçlerinin sadece bir bileşenidir. Diğer temel bileşen ise, kamusal görünürlük kazamamakla ilgilidir. Castells'e göre, kamusal alan egemen olan ağların çıkarlarının işgali altındadır; bu durumu tersyüz edebilmek amacıyla iletişim süreci kentte taşmaktadır. Castells'e göre, görünür hale gelmeyi sağlayan işgaller ve sokak gösterileri, dijital uzam ile birlikte yeni bir kamusal alan yaratır: Bu kamusal alanın bir yanı dijital uzamda, bir yanı kent uzamındadır. Castells, iletişimin özerliğini toplumsal hareketlerin kilit unsuru olarak ele almaktadır. Ona göre, kentle dijital uzamın içkin yapısından ortaya çıkan kamusal alan, ağ oluşturan toplumsal hareket için özerk bir iletişim alanıdır. Castells, bu alanı özerklik alanı olarak tanımlamaktadır. Özerlik alanı, ağlar oluşturan toplumsal hareketlerin yeni uzamsal biçimidir. Castells, ağ toplumunun bu yeni kamusal alanında ortaya çıkan toplumsal hareketleri, 'ağ oluşturan toplumsal hareketler' olarak nitelendirmektedir. Castells'e göre, toplumsal hareketlerin oluşturduğu ağlar; hareketin içinde, dünyadaki diğer hareketler arasında, hareketle medya arasında ve genel olarak hareketle toplum arasındadır. Castells, böylelikle de hareketin çevresinde açık uçlu bir 'ağlar ağı' oluştuğunu belirtmektedir. Ayrıca Castells'e göre, hareket, genellikle internette kurulan sosyal ağlardan doğmakta ve kentin uzamına işgal veya gösteriyle taşınarak geniş bir hareket haline gelmektedir. Dolayısıyla Castells'in yaklaşımında, toplumsal hareketin sokak ve internetin etkileşiminden ortaya çıktığını görmekteyiz. (Castells, 2012, ss.22-25 ve ss.191-192).

Castells, ağ oluşturan toplumsal hareketlerin belli başlı özelliklerini sıralamaktadır. Bunlardan ilki, az önce değindiğimiz kent uzamını ve dijital uzamı birleştirmeleridir. Ancak bu birleşimde, toplumsal hareketin süreklilik göstermesini sağlayan uzamın internet ortamı olduğunu belirtmektedir. Castells, toplumsal hareketler birçok ağdan oluşan "ağlar ağı" olarak nitelendirdiği için; birçok merkezin koordinasyonu sağlanırken, tek bir merkeze, lidere, komuta merkezine ya da dikey bir örgütlenmeye ihtiyaç duyulmadığını belirtir. Castells'e göre, yatay örgütlenme hem hareketin bastırılmasını engeller hem de harekete süreklilik kazandırır. Zira harekete katılanlar olduğu sürece bir lidere ihtiyaç duymaksızın hareket devam edebilmektedir. Castells'e göre, aynı zamanda, ortaya çıkan hareket için, yerelle küreselin ayrılığı ortadan kaybolmakta; hareketler viral özellik kazanmaktadır. Castells, viral özelliği, hem mesajın internette yayılması anlamında, hem de dünyanın bir yerindeki hareketin bir başka yerdeki harekete esin olması, birbirlerini teşvik edebilmeleri, değişim umudunu tetikleyebilmeleri açısından ortaya koymaktadır. Castells'e göre, ağ oluşturan hareketlerin bir diğer özelliği, kökenleri bakımından kendiliğinden olması; belli bir öfkenin sonucu ortaya çıkmalarıdır. Castells bu nedenle, hareketlerin genellikle eylem çağrısıyla başlarken, çağrıyı kimin yaptığındansa çağrının içeriğinin, alıcıların duygularına yönelik olmasının ve öfkeyi dışa vurma niteliği taşımasının daha önemli olduğunu savlamaktadır. Özlüce, mesajın içeriği, mesajı verenden daha önemlidir. (Castells, 2012, ss.191-195).

Ayrıca Castells'e göre, ağlar oluşturan toplumsal hareketlerin diğer önemli özelliği ise prensip olarak şiddet dışı hareketler olmasıdır. Castells, ağlar oluşturan toplumsal hareketlerin, genellikle barışçıl eylemler düzenlediğini ve eylemlerin nasıl olacağı üzerine tartışma için forumlarda bir araya gelinerek, ortak karar alma eğiliminin baskın bir özellik olduğunu belirtmektedir. Bu sebeple Castells'e göre, fikir birliği bu hareketler içinde belirli hedefleri olan bir program sonucunda ortaya çıkmaz; ilgili konuyla ilgili kafa yorma ve protestoya dayanır. Castells, hareketlerin kendini bulma üzerine yaptığı bu tartışmayı özdüşünümsel bir nitelik olarak tanımlamaktadır. Castells'e göre, bu özdüşünümsel yapı, yeni bir demokrasi ütopyası yaratmaktadır. Özdüşünümsel yapı, ideal bir demokrasiyi ifade etmektedir. Castells, ütopyaların fantezi olmadığını ve siyasi sistemlerin kökenindeki ideolojilerin de

ütopyalardan doğduğunu belirterek bu konudaki umudunu açıklamaktadır (Castells, 2012, ss.196-197).

2.4.1.3. Castells'in Açıklamalarına Getirilen Eleştiriler

Castells'in demokrasi ütopyasına ulaşılması yönündeki umuduna, g ortaya koymuş olduğu iktidarın meta-ağ yapısı ve bunların karşısında var olan toplumsal hareketlerin karşı iktidarı icra alanı olarak sadece özerk iletişim alanına sıkıştırmış olması başlı başına engel olduğu iddia edilebilir. Diğer yandan, Castells'in ütopik bir demokrasi umuduyla neticelendirdiği yaklaşımında, ortaya koyduğu ağ tolumu ve ağ oluşturan toplumsal hareketler açıklamalarına, farklı açılardan çeşitli eleştiriler yöneltmektedir. Bu eleştirileri açıklamak, günümüzün toplumsal hareketler literatürü içinde tartışılan konuların netlik kazanmasına yardımcı olacaktır.

Castells'in yaklaşımını farklı açılardan eleştiren Christian Fuchs'a göre, öncelikle, Catells'in toplumsal hareketlerin internet ortamlarından başladığı görüşü geçersizdir. Fuchs Castells'in bu konudaki argümanlarını spekülatif bulmakta; Tahrir eylemlerini örnek vererek, yüz yüze iletişimin en büyük rolü üstlenmiş olduğunun altını çizmektedir (Fuchs, 2014a, ss.120-121). Aynı şekilde, Paolo Gerbaudo da çalışmasında yüz yüze iletişimin önemini vurgulamış, sosyal ağların etkisinin abartıldığı kadar önemli bir rol taşımadığını ortaya koymuştur (Gerbaudo, 2014).

Ayrıca Fuchs, Catells'in teknokratik bir dil kullanmayı tercih etmesini de eleştirmektedir: Sosyal ağlar, teknolojik ağlar, tekno-sosyal ağların tümü, bilgisayar bilimleri ve teknolojilerinden yola çıkılarak açıklanmaktadır. Fuchs'a göre, böyle bir terminoloji kullanılması, bilgisayar ağlarının toplumsal ağlarla aynı nitelemelere sahip olması; "*toplumun kültürel normlara, beklentili düşünmeye ve bilgisayarların sahip olmadığı belirli eylem özgürlüğüne sahip dönüşlü, öz bilinçli insanlardan oluştuğunun*" önemi kaybolmasına neden olmaktadır. Özlüce Fuchs'a göre, sosyal ağların ve teknolojik ağların nitelikleri birbirinden ayrı tutulmalıdır. Fuchs, Castells'in sosyal olan ve teknolojik olan için benzer bir terminolojiyi kullanmasının nasıl bir yarar sağladığının açıklamasız kaldığını belirtmektedir. Fuchs'a göre, "*toplum bilgisayarlar tarafından şekillendirilir, ancak kendisi bir bilgisayar değildir*." Fuchs'un, Castells'in ağ metaforuna eleştirisi, teknolojinin toplumları

etkiliyor olmasının, toplumun teknolojik bir niteliğe indirgenmesini gerektirmediği temeline dayanmaktadır. Fuchs'a göre, zaten teknoloji, insanların üretken toplumsal etkileşiminin birçok sonucundan biri olduğu için, toplumsal özellikleri barındırması olağan bir sonuçtur (Fuchs, 2014a, ss.105-106)

Fuchs, tüm bunların yanı sıra, Castells'in kullandığı, güç, iktidar, özerlik, enformasyon gibi kavramların, belirli tanımlarının olmadığını; dolayısıyla, terimlerin "*hiç düşünmeden kullanılışının*" sosyal kuramını zayıf hale getirdiğini belirtmektedir (Fuchs, 2014a, ss.108-109) Örneğin, Castells'in kuramında enformasyon kavramı çok ciddi bir dayanak noktasıyken; dijital ağlarda, forumlarda paylaşılan enformasyon anlamında, mesajın içeriğine odaklanılır ve enformasyonun içeriği olarak enformasyon ele alınırken; bazen enformasyonun teknolojiyi yarattığını belirtmesi gibi, dijital olarak sadece 1 ve 0'lardan oluşan bir sisteme gönderme yapılmaktadır.

Ayrıca Fuchs'a göre, Castells'in özerk bir iletişim alanı olarak dijital medyayı görmesi de kuramını zayıflamaktadır. Castells'in yaklaşımında, özerk bir iletişim gücü ve karşı iletişim gücünün karşı karşıya gelmesi söz konusudur. Dolayısıyla Fuchs, Castells'in tahakkümsüz bir iletişimi yok saydığını ve dahası bu yolla baskısız toplum olasılığı da yok saydığını belirtmektedir. Bu nedenle Fuchs'un gözünde baskıyı doğallaştırmış olmaktadır (Fuchs, 2014a, ss.124). Robert Prey de Castells'in ağ metaforunun iktidarın etkileri bakımından masum bulmamaktadır; ağ metaforunun, toplumdaki yeni örgütsel biçimleri açıklayabilmeye yardımcı olsa da, sömürü süreçlerini ihmal ederek, toplumsal eleştiriyi dışladığını belirtmektedir. Prey'in eleştirisi, aslında Castells'in toplumsal süreçleri ekonomik, politik, siyasi ve iktidara ilişkin tüm süreçleri muğlak kavramsallaştırmalarla ele alırken; bunlar arasındaki bağlantıları yeterince ortaya koyamamasından kaynaklanmaktadır. Prey'e göre, Castells dışlamayı, ağ toplumundaki adaletsizliğin temel nedeni olarak yansıtırken, sömürü süreçlerini bir kenara bırakmıştır. Oysa Prey, sömürü ve dışlama süreçleri arasında içsel bir ilişki olduğunu hatırlatmaktadır. (Prey, 2014, ss.292-293)

Nicholas Garnham ise, sömürü ve baskının doğallaştırılmasının ideolojik etkisine değinmektedir. Castells'in ağ kavramsallaştırmasının ideolojik bir işleve

sahip olduğunu belirtmektedir. Garnham, Castells'in kapitalizm, ekonomi, teknoloji ve toplumun kendisi başta olmak üzere her şeyin enformasyonel yeni bir türünün olduğunu ortaya koymasını eleştirmektedir. Garnham'a göre yeninin ilanı, ekonomik ve politik gücü elinde bulunduranları meşrulaştırıcı bir işlev görmektedir. Garnham, teknolojiye bağlı olarak kapitalizmin ve etkilerinin gelişmesinin zaten olağan olduğu ve bu artan etkinin analiz edilmesi gerektiğini belirtmekle beraber; Castells'in ağ metaforunu ekonomi, iktidar ve siyasetin işleyişinde bir kırılma noktası olarak "yeni" ilanını geçersiz bulmaktadır (Garnham, 2000, ss.55-58).

Ayrıca Garnham, kapitalist üretim ilişkilerin ve işleyiş biçiminin iletişim ağları tarafından desteklenmesini yeni bir gelişme olarak ele alınıp; bu temel üzerine bir kuramsal yaklaşım ortaya konmasını kabul etmemektedir. Zira Garnham'a göre, en azından posta sisteminin gelişiminden beri, bu, bilinen bir gerçekliktir. Diğer yandan, kapitalist bir sınıfın olmadığı varsayımını yüzü olmayan bir kapitalist kolektif olarak ifade etmesinin de yeni olmadığını, banka ve kredi sisteminin gelişiminden beri var olan tarihsel bir sürecin devamı olarak yaşandığını belirtmektedir (Garnham, 2000, ss.67-68). Garnham'ın eleştirisinin en önemli yanı ise, yeniliğin ilanı ve enformasyonu temel alan bir toplumsal kuram çabasının yaşanan tarihsel periyodun egemen ideolojisi olduğunu belirtmesidir. Çünkü Garnham'a göre, ortaya konulan yenilikler gerçekte, uzun süreden beri yaşanan yapısal dönüşümlerin ve süreçlerin sonucudur; sermayenin esnekliği ve kendini kesintisiz bir şekilde yeniden üretebilen kapitalizmin gelişimi söz konusudur (Garnham, 2000, ss.88-89) .

Castells'e yöneltilen eleştirilerin bir kısmının; Castells'in doğrudan yeni bir toplum tipi olarak ağ toplumunu ortaya koyması ve bu toplumda dijital iletişim teknolojilerinin rolüne ilişkin değerlendirmelerine yönelik olduğu ortaya çıkmaktadır. Ancak, Castells ağ metaforunun yaklaşımının temeline alsa da bu metaforu kullanarak yeni bir küresel dünya düzenini anlama çabasında olan tek teorisyen değildir. Micheal Hardt ve Antonio Negri de, 'imparatorluk' ve 'çokluk' ekseninde ortaya koydukları yaklaşımlarında yeni küresel bir sistemin varlığını ortaya koymakta ve dijital iletişim teknolojilerinin rolünü açıklamaktadırlar. Castells

ile paradigmatik ve kuramsal olarak farklı bir ardyöreyi ortaya koymalarıyla birlikte, Hardt ve Negri'nin imparatorluk nitelendirmesi de Castells'in ağ toplumu kavramı gibi günümüzdeki küresel sistemin ekonomik, toplumsa ve siyasi açıdan dönüşümünü vurgulamak amacıyla kullanılmaktadır. Aynı şekilde, Hardt ve Negri'nin 'çokluğun ağ hareketleri' kavramsallaştırması, Castells'in ağ oluşturan toplumsal hareketeler nitelendirmesi gibi, günümüz küresel düzeninde ortaya çıkan toplumsal hareketleri açıklamak için kullanılmaktadır. Çalışmanın devamında, günümüz toplumsal hareketlerini anlama çabamızı, Hardt ve Negri'nin yaklaşımını ele alarak, kendilerinden önceki teorik bağlamdan kopuşlarına ilişkin bir tartışmayla sürdüreceğiz.

2.4.2. Michael Hardt ve Antonio Negri: İmparatorluk ve Çokluk Bağlamında Toplumsal Hareketler

Michael Hardt ve Antonio Negri, çağdaş dünyayı tanımlamak ve ekonomik ve toplumsal alanda küresel olarak yaşanan dönüşümü ortaya koymak için küresel dünya düzenini imparatorluk olarak tanımlamaktadırlar. Bu imparatorluktaki, karşı-imparatorluk hareketi diyebileceğimiz toplumsal hareketlerin faillerini ise çokluk olarak nitelendirmektedirler. İmparatorluk kavramını, emperyalizmin kavramsal olarak, artık küresel iktidar yapılarını anlatmakta yetersiz kaldığını düşündükleri ve Antik Roma İmparatorluğu'nda monarşi, aristokrasi ve demokrasinin olduğu karma kuruluş yapısının günümüz dünya düzenini açıklamakta esin olduğunu belirterek, kullanmaktadırlar. Hardt ve Negri'ye göre; ulus-aşırı örgütlenmeler, ulus-devletler, yerel ve bölgesel sivil toplum kuruluşları gibi farklı ölçekteki otonom (özerk) yapıların bir arada küresel işleyişi ve örgütlenişi, iktidarın karma kuruluş yapısını ortaya çıkarmaktadır. Bu nedenle de, imparatorlukta temel tek bir iktidar merkezinin olmadığını belirtmektedirler. Hardt ve Negri'ye göre, imparatorluğun tek bir merkezinin olmaması ise imparatorluk dışında bir alan kalmayacak şekilde everilmesini beraberinde getirmektedir. Yaklaşımlarındaki çokluk kavramı ise, bir dışarısı kalmamasıyla mecburen imparatorluğun içinde ve ona karşı olan alternatif yaratabilme gücüne sahip olan, halk, kitle, nüfus, güruh, kalabalıktan farklı olarak, emek öznesinin etkin bir çok-boyutluluğu olarak ortaya konmaktadır (Hardt ve Negri, 2012, ss.11-12). Hardt ve Negri'nin bu iki kavram etrafında ortaya koydukları

yaklaşımı, küresel düzenin değişimini ve toplumsal hareketlere sirayeti etrafında detaylıca değerlendirmeye çalışacağız.

2.4.2.1. İmparatorluk ve Emperyalizm Tartışması

Hardt ve Negri, yeni küresel dünya düzeni olarak imparatorluk kavramını, mecazi bir gönderme olarak değil; teorik olarak, kavramın ortaya koyduğu şekliyle ele aldıklarını belirtmektedirler. Asıl vurguları, gücün emperyal hale gelerek sınırlarının olmaması üzerinedir. İmparatorluk kavramını önermelerinin nedeni ise, emperyalizm kavramının miadını doldurmasının sonucu olarak açıklanmaktadır. Hardt ve Negri, emperyalizmi, tek bir ülkenin hakimiyet alanının yayılması ve bir merkezden yayılan emperyal güç olarak ele almaktadırlar. Günümüzde emperyal gücü kullanan imparatorluğu, ucu bucağı ve dışarısı olmayan ve emperyal iktidarının tüm yer küreye yayıldığı yeni bir rejim olarak nitelendirmektedir. Bu nitelendirmenin ardında, ilk neden olarak, ulus fikrinin ve ulus-devletlerin gerilediği düşüncesi yattığını açıklamaktadırlar. Çünkü Hardt ve Negri'ye göre, bu yeni emperyal rejimde, BM, IMF, Dünya Bankası ve GATT gibi kuruluşlar imparatorluğa geçiş sürecinde "*tarihi bir kaldıraç*" görevi üstlenmiş; emperyal iktidara, hukuki bir zemin sağlamıştır. Ancak, bu ulus-aşırı örgütlenmeler, ulus-devletlerin eş söz sahibi olmasını sağlayan bir platform olarak işlevini küresel düzen içinde koruyamayacaktır. Bu yüzden de Hardt ve Negri'ye göre, artık ABD gibi süper güç sayılabilecek, tek bir ulusun ya da soğuk savaş dönemindeki gibi, birkaç emperyalist gücün arasındaki rekabetten kaynaklanan emperyalist bir iktidar söz konusu değildir; Artık, "*üst-belirleyen, bir-örnek yapılandıran ve tartışmasız, post-kolonyal ve post-emperyalist olan tek bir ortak hak kavramı altında toplayan tek bir iktidar fikri"* söz konusudur. Hardt ve Negri, tek bir iktidar fikrinin temelini sarsan ilk önemli unsuru, kolonyalizm sonrası uluslararası piyasaların düzensizliği, devletlerarasındaki çatışmaların sona ermesiyle ulus-devletin gerilemesi olarak görmektedirler (Hardt ve Negri, 2012, ss.15-19, ss.25-27, s.53 ve 2011,s.11).

Hardt ve Negri'ye göre, emperyal iktidara zemin hazırlayan ikinci unsur ise, dev ulus-üstü korporasyonlardır. Sermaye, her zaman tüm dünyayı hedefleyerek örgütlenmişse de, gerçek anlamda küresel amaçları, 20. yüzyılın ikinci yarısında

belirmiştir. Dev ulus-üstü şirketlerin talepleri, ulus-devletleri; malların, paraların ve insan akışının kaydını tutmaya indirgenmiştir. Çünkü bu dev ulus-üstü şirketlerin temelde istedikleri, farklı piyasalar arasında emek gücünün, sektörlerin, kaynakların tüm hiyerarşik yapılanması ve dağıtımına hakim duruma gelebilmektir. Hardt ve Negri'ye göre, bu hakimiyet isteğine en uygun zemin de, dekolonizasyon süreciyle emperyalist ülkelerin tahakküm ilişkileri yerine yeni bir hiyerarşik yapının, üretim yerleri ve üretim akışlarının merkezi yapısının bozulması sonucu örgütlenen yeni bir dünya piyasasının gelişimiyle ortaya çıkmıştır. Hardt ve Negri, özellikle Vietnam Savaşı'ndan sonra yeni bir dünya piyasasının örgütlenmesiyle, yatırımları seçen, finansman ve para akışını yöneten ama yalnızca metaları değil, öznellikleri üreten karmaşık bir aygıt olarak dünya piyasasının birleşme eğiliminin ortaya çıktığını vurmamaktadırlar. Bu dönüşümde, ulus-aşırı korporasyonların, post-kolonyal ülkelerin ve bağımlı bölgelerin politik ve ekonomik dönüşümünde etkin rol oynadığını; bu korporasyonların etkinlik alanının böylelikle, yerkürenin her ucuna yayıldığını belirtmektedirler. Hardt ve Negri Hardt ve Negri'ye göre, bu yayılım için, bağımlı bölgelerde üretici kuşağının yaratımı için teknoloji transfer edilip yeni bir emek gücü oluşturulurken; servet akışlarının tek bir kanalda toplanmasıyla yeni bir dünya piyasası oluşmuştur (Hardt ve Negri, 2012, ss.53-54 ve ss.254-255).

Bu şekilde, dünya piyasası servetin tek kanalda toplanmasıyla birleşirken, emek gücü ise tam tersine yayılmıştır. Emek gücünün yayılımı, emperyalist düzende koloniyle metropol arasındaki dikey hiyerarşiye dayanırken; dünya piyasası düzeninde yatay biçim almıştır. Hardt ve Negri, emeğin bu yatay hareketliliğini rizomatik bir yapıda olduğunu belirtmekte ve "*küresel piyasa, hareketliliği her yöne dağıtan gerilimler içinden geçerek kurulur; bu, ağaçsı (arborescent) değil; kök gövdesi gibi her yöne açılan bir hareketliliktir, yani rizomatiktir*" diyerek açıklamaktadırlar (Hardt ve Negri, 2012, s.261).

Samir Amin, Hardt ve Negri'nin bu fikirlerine kesin bir şekilde karşı çıkmaktadır. İmparatorluk kavramını emperyalizme koşut olarak kullanmalarını, emperyalizm kavramını dar politik boyutlarına indirgemeleriyle ilgili olduğunu

düşünmektedir. Amin, Hardt ve Negri'nin emperyalizm kavramını, bir devletin resmi iktidarının kendi sınırlarının ötesine yayılmak olarak ele aldıklarını; ancak, bu tanımın karşılığının emperyalizm değil, kolonyalizm olduğunu belirtmektedir. Amin bu nedenle ikilinin, kolonyalizm bittiğine göre emperyalizmin de bitmiş olduğu varsayımı ortaya koyduklarını belirterek; imparatorluk kavramsallaştırmalarını, *"içi boş önerme"* olarak nitelendirmektedir (Amin, 2006, s.131). Hardt ve Negri dekolonizasyon sürecinde dünya piyasasının birleşimin önem vermekle beraber, emperyalizmin silindiğini söyleyip daha aşkın bir emperayallikten bahsetmek için imparatorluk kavramını öne sürseler de, Amin bunun geçersiz olduğunda ve hatta liberal ideolojiye hizmet ettiğinde ısrar etmektedir. Ona göre dünya sistemi öncesinden de emperyalisttir ve bunun nitelendirmesinin imparatorluk gibi bir kavram olarak düşünmek, birçok emperyalist unsurun perdelenmesine neden olmaktadır (Amin, 2006, s.133).

Amin, dünya sisteminin evriminin aşikar olduğunu kabul etmektedir; ancak, dünyanın ekonomik ve politik yönetiminde ulusal çıkar kavramını aşacak yönde, hele ki olumlu yönde aşmasını kabul etmez. Amin'in bu reddedişinin ilk nedeni, Hardt ve Negri'nin dev ulus-üstü korporasyonlarla oluşturduğu dünya piyasası olarak nitelendirdiği faaliyet alanının genişliğine dayanarak ulusallığı bertaraf etmiş olmalarına yöneliktir. Çünkü Amin, dünya kapitalizminin ulus-aşırı alanda faaliyet gösteriyor olmasının, onun ulusal yönünden arındığı anlamına gelmediğini vurgulamaktadır. Zira Amin'e göre, sermaye katmanları ulusal niteliği olan mali grupların denetiminde olduğu gibi, kapitalist ekonomi de devlet olmaksızın var olamaz. Amin, henüz ulus-aşırı bir dünya devleti olmadığına göre, ulus niteliğinden ve devlet varlığından arınmış bir dünya kapitalizmi önermesinin geçersiz olduğunu belirtmektedir. Amin'in ikinci argümanı, emperyal iktidarın ve toplumsal emeğin, hem her yerde hem merkezin içinde (dışarısı olmayan bir düzen) olması iddiasının, merkez (birinci dünya) ve çevre (üçüncü dünya) ilişkisinin reddi anlamına geldiğine dayanmaktadır. Bu bağlamda Amin, Hindistan'da da ABD'de de zenginler ve fakirlerin bulunmasının, bu iki ülkedeki toplumsal formasyonların eş değer görülmesine ve dünyayı biçimlendirme konusunda üstelendiklerin rolün eş görülmesine indirgendiğini düşünür. Amin'e göre, merkez ve çevre arasındaki ayrım

günümüzde çok daha fazladır: 1945-1980 arası dönemde çevre ülkelerin kalkınması, yani en azından aktif özne olabilmelerinin ucu açıkken, bugün rolleri tamamen pasif olan egemen sermaye ile uyum içinde olmalarına indirgenmiştir (Amin, 2006, ss.131-133). Dolayısıyla Amin'e göre, imparatorluk *"selefinden daha az emperyalist değil, daha fazla emperyalisttir!"* (Amin, 2006, s.133). Bu nedenle, Amin, ulusalcılığın ve komünizmin yenilgiye uğramış olduğunu kabul ederek, küreselleşmiş liberalizmin nesnel bir ilerleme sergilediğini belirten mevcut popülist söylem çizgisinde olduklarını düşündüğü Hardt ve Negri'nin egemen liberal ideoloji ile uyum içinde görmektedir. Ona göre, Hardt ve Negri içinde bulunduğumuz küresel kargaşayı meşrulaştıran bir yaklaşım ortaya koymaktadırlar (Amin, 2006, s.140).

Holloway ise, Hardt ve Negri'nin imparatorluk fikriyle emperyal egemenliği açıklamalarını paradigmatik olarak değerlendirmektedir. Holloway'in üzerinde durduğu nokta, yeni paradigmalar şeklinde yapılan analiz biçimidir. Paradigmatik yaklaşımın, güncel değişimleri anlamak açısından birçok unsurun bir aradalığıyla genel doyurucu bir resim sunabilen bir metot olduğunu kabul etse de, bazı sorunlar ortaya çıkardığını belirtmektedir. Çünkü Holloway'a göre paradigmatik yaklaşım kimliklendirme ve sınıflandırmada aşırıya kaçmaktadır. Öne sürülen yeni paradigmanın tarihsel açıdan öncesi kesilip atılır; böylelikle de, sistem krize hiç girmeden yeni yönetim sistemi ilan edilmiş olur. Holloway'e göre, Hardt ve Negri'nin imparatorluk formülasyonuyla ortaya koymayı amaçladıkları şey kapitalizmdeki kırılmayı göstermek olsa da, benimsedikleri paradigmatik yaklaşım nedeniyle zamanı durdurmuşlardır. Böylelikle de her şeyin uyum içinde bir işleve sahip olduğu yanılgısı ortaya koyduklarını belirtmektedir. Daha açık bir ifadeyle Holloway'e göre, Hardt ve Negri, kapitalist sistemdeki krizin sermaye için sorunun değil, işleyiş ve eğilimlerin göstergesi olarak değerlendirmektedir. Bu bağlamda Holloway, krizin kapitalizmdeki kırılmanın bir yeniden üretme gücü olarak değerlendirildiğini belirtmektedir. Holloway'e göre, kapitalizmde kırılmanın da bir işlevinin var olduğu, bir paradigmadan diğerine geçişte işlevini yerine getirmiş olduğu yanılsaması yaratılmaktadır. Bu nedenle, Holloway'e göre "*paradigmatik yaklaşım işlevselciliği gölgeler*" ve bu paradigmatik tuzağa Hardt ve Negri de düşmüştür. Başka bir deyişle Holloway'e göre, ikilinin yaklaşımında, emperyalizmin

işlevini tamamlamış ve yaşanan kırılmada kendini yeniden kurduğu imparatorluğa evirmiştir (Holloway, 2015, ss.226-230).

Ancak Hardt ve Negri, Holloway'in bu iddialarını dayandırdığı paradigrmatik yaklaşıma yönelik eleştirilere kendileri de katılmaktadır. Hardt ve Negri, ekonominin enformatikleşmesini açıklarken, ekonomi paradigmaları içinde tarımdan endüstriye, endüstriden hizmet ve enformasyon sektörüne geçişi, bir çağı bitirip diğerine geçişi tüm toplumsal formasyonların dönüşümüyle açıklayan paradigmatik yaklaşım biçimlerindeki kopuş tezlerini reddetmektedirler. Enformasyonu bilindik gelişmeci modelin son durağı olarak ifade etmek yerine, tüm bu sektörlerin ardılının eskisini tahakküm altına aldığının altını çizmektedirler. Örneğin, endüstrinin tarımı yok etmeyip tarımı endüstrileştirdiği gibi, enformasyon da endüstriyi yeniden tanımlamaktadır. Onlara göre, bu yeniden tanımlama süreci, hem sektörler arası hem de coğrafi bir hiyerarşizasyonu beraberinde getirmektedir Dolayısıyla, Hardt ve Negri'ye göre, paradigmalar arası bir geçiş söz konusu olmakla beraber, bu geçişler kırılma şeklinde değil; bir sürerlilik şeklinde egemen olan pardigmanın diğerlerini içerimlemesi söz konusudur. Dolayısıyla, Holloway'in kendileri için belirttiği eleştirinin dayanak noktalarını kısmen, Hardt ve Negri'nin tahakkümün sürekliliği gösterme çabasıyla geçersiz kılındığını iddia etmek mümkündür. Ancak bir paradigmadan diğerine geçişi yaklaşımlarının temeline oturtarak enformatikleşmiş ekonomi paradigması sunmaları, Holloway'in temelde yönelttiği eleştirilerin geçerli olduğunu da göstermektedir (Hardt ve Negri, 2012, ss.286-287 ve s.308). Bu konuyu daha anlaşılır kılmak, Hardt ve Negri'nin ekonominin enformatikleşmesi konusundaki yaklaşımlarını ve imparatorluk kavramsallaştırmalarını anlayabilmek için faydalı olacaktır.

Hardt ve Negri'ye göre, telekomünikasyon ve enformasyon teknolojilerindeki ilerlemeler, fabrikalara dağılmış olan üretimin ayağını topraktan kesmesine imkân vermiş, iletişim ve denetimin uzaktan etkili bir biçimde yürütülmesiyle tek bir metanın üretimi çeşitli bölgelere dağıtılabilmesi hem emeğe hareketlilik sağlamış, hem de sermayeye mekânsal özgürlük sağlamıştır. Üretim merkezisizleşmiş yapısını ağ şeklinde tarif eden ikili için, üretim bandının yerini

üretimin örgütsel modeli olarak ağın aldığı enformatikleşmiş bir ekonomi söz konudur. Hardt ve Negri'ye göre, küresel sistem içinde madun olan bölgelerle egemen olan ekonomiler arasındaki tahakküm ilişkilerine dayanan yeni bir hiyerarşi oluşmuştur. Ancak, madun olan bölgelerin de enformatikleşip gelişeceği yönünde bir durum ortaya çıkmamakta; tersine üretim sürecinde coğrafi farklılaşma yaratarak yeni bir küresel hiyerarşi yaratmaktadır. Böylelikle de Hardt ve Negri'ye göre, tüm sektörler birbirleriyle yan yana birbirlerine karışmış halde var olmakta ve bütün üretim tarzları, dünya pazarının ağları içinde varlığını sürdürmektedir. Bu bağlamda, Hardt ve Negri, doğrudan bir merkez çevre ilişkisi içinde olmasa da egemen ve madun ikililiğinde bir tahakküm söz konusu olduğunu belirtmektedirler. Diğer yandan, ikiliye göre, üretim merkezisizleşmesi, finansal yönetim için Londra, Tokyo, New York gibi finansal kontrol ve planlama merkezlerinin ihtiyacını doğurmuştur. Dolayısıyla, sermayenin akışının birkaç merkezden yönetimi ortaya çıkmaktadır. Dünya piyasasının tahakkümü, bu merkezlerden kendini küresel boyutta sirayet ettirebilmekte ve böylelikle Hardt ve Negri'nin sermayenin ve üretimin yersizyurtsuzlaşması olarak nitelendirdiği durum ortaya çıkmaktadır (Hardt ve Negri, 2012, ss.289-293, s.299 ve s. 301).

Ancak, bu noktada şu sorun ortaya çıkmaktadır; imparatorluk aslında merkeze ihtiyaç duymaktadır. Dolaysısıyla, sermaye ve üretim kendi güncel hiyerarşisi içinde ilerlerken, aslında bir merkezi olan ve dünyanın geri kalınını bu merkezler dışında, çevre durumuna indirgemekte olduğu iddia edilebilir. Bu noktada tekrar Amin'in ortaya koyduğu eleştiriyi anımsayarak; Hardt ve Negri, Tokyo, Londra ve New York finans merkezlerine ihtiyaç duyulmasıyla, aslında iddia etmiş oldukları imparatorluğun ulus-aşırı yapısının egemenliği ve ulus fikrinin sönümlendiği iddiasını geçersiz olduğu ortaya atmak mümkün görünmektedir. Bu da, Amin'in belirttiği gibi günümüzde geçerliliği olan hala ulusal nitelini korumakta olan emperyalist güçlerin varlığını işaret etmektedir (Amin, 2006, ss.132-133) .

Amin ise, emperyalist gücün değişen yapısını ve ulusal niteliğini de belirterek açıklamak için kolektif emperyalizm dediği bir yoğunlaşma biçiminden bahsetmektedir. Ona göre, kapitalizmin gelişimine bağlı olarak emperyalist düzen

güçlenmiştir. Amin, kapitalizmin gelişimini ise örgütlenmesinin genelleşmiş tekelci bir yapıya dönüşmesi olarak ele almaktadır. Amin'in genelleşmiş tekel yorumu 1975'ler sonrasında esasen kapitalizmin evrimiyle ilgili olarak ortaya çıkmıştır (Amin, 2017, s.13). Paul Sweezy, tekelci kapitalizmi, kapitalizmin, üreticiler arasında serbest rekabetten uzaklaştığı ve tekellerin oluşmasına yol açan eğilimlerle, sermayenin artan organik bileşimi şeklindeki bir gelişim süreci olarak ele almaktadır. Tekelci kapitalizmde rekabet değil, şirketlerin tekeller oluşturması temelinde, sermayenin yoğunlaşması ve merkezileşmesi söz konudur (Sweezy, 1975, s.26 ve s.29). Amin'e göre, genelleşmiş tekelci kapitalizm ise tekel gücünün merkezileşmesi ve tüm üretken sistem üzerindeki kontrol kapasitesinin artmasıyla ilgilidir. Amin, tekelci kapitalizmin genelleşmesinin, sermayenin yoğunlaşması ve merkezileşmesi bağlamında bir gelişim olmadığını; sermaye ve tümden ekonomi üzerindeki kontrolünün merkezileşmesi olduğunu belirtmektedir. Amin'e göre, bu genelleşme, imalat sanayinin, çevre bölgelere kaymasıyla küreselleşmenin derinleşmesi ve tüm ekonomik faaliyetlerin taşeronlaşmasıyla yaşanmaktadır (Amin, 2017, s.10).

Amin, kapitalizmdeki bu dönüşümün önemli sonuçlarından birinin, tarihsel ulusal emperyalizmlerin yerini alan ABD, Avrupa, Japonya üçlüsünün kolektif emperyalizminin ortaya çıkışı olduğunu belirtmektedir. Amin'e göre, bu kolektif emperyalizm, dünyanın geri kalanını, çevre ülkelerdeki tebaa halindeki ve henüz getirilmek üzere olanların, ortak olarak yönetilmesi ihtiyacını karşılamaktadır. Ancak Amin, bu durumun, aralarında rekabetim olmadığı anlamına da gelmediğinin altını çizmektedir. Amin'e göre tekelci kapitalizmin genelleşmesiyle ortaya çıkan bir diğer sonuç, kolektif emperyalist üçlünün dışında kalanların, ya (Çin gibi) ortak düşman ya da (Rusya gibi) taşeron statüsüne dönüşmesidir. Dolayısıyla Amin, Hardt ve Negri'nin ortaya koyduğu gibi dünya sisteminin yaşadığı küreselleşmenin, ulus çıkarlarını ve ulus-devleti yok etmediğini tam tersine, yeni bir kolektif emperyalizm yarattığını iddia etmektedir (Amin, 2017, s.13, s.15, s.17 ve 2006, s.134). Bu yüzden, çalışmamız açısından, Hardt ve Negri'nin de katkısıyla sadece enformasyon teknolojilerine biçilen rolün bu emperyalist düzende ekonominin kontrolünü güçlendirdiğine dair bir çıkarımda bulunmak mümkün görünürken; emperyalizmin sona erdiği iddiası geçersiz görünmektedir.

2.4.2.2. Çokluk ve Proleterleşme Tartışması

Hardt ve Negri, imparatorluğun emperyal gücüne karşı var olan tahakküm ilişkisini dönüştürme gücünü açıklamak için çokluk kavramına başvurmaktadırlar. Hardt ve Negri'nin çokluk açıklaması, imparatorluğun önceki emperyalist rejimlerden çok daha büyük bir devrim potansiyeli yarattığı iddialarında temellenmektedir. Çünkü onlara göre, imparatorlukta tüm ezilenlerin, sömürülenlerin bir araya gelebilme ve politik güç yaratabilme potansiyeli vardır: Bu potansiyeli taşıyan tüm tekilliklerin bir araya gelmesiyle çokluk oluşmaktadır. Hardt ve Negri, çokluğun oluşumunun aslında 20. Yüzyıldaki "*üreticiler çokluğu*" olarak tarif ettikleri işçi sınıfı hareketlerine kadar geriye götürmektedirler. 1917'de yaşanan komünist devrimler, 1930'lar ve 1940'lar boyunca süren antifaşist mücadeleler ve 1960'larda başlayan özgürlük mücadelelerin kazanımları, yurttaşlık haklarını ve bunların pekiştirilmesini sağlayarak, emperyal iktidara karşı çokluğun oluşmasının koşullarını yaratmıştır (Hardt ve Negri, 2012, ss.386-387). Hardt ve Negri'ye göre çokluk, handiyse iktidarda olmayan herkesi kapsayan bir bütünlüğün politik özneye dönüşmesi anlamı taşımaktadır. Diğer yandan, Hardt ve Negri çokluğun bir sınıf kavramı olduğunu da ortaya koymaktadırlar. Ancak Marx'ın ortaya koyduğu sermaye ve emek ayrımına dayanan, sermayenin kaşsısına çıkan proletaryanın birliği anlamında bir sınıf anlayışını kabul etmemektedirler. Çokluk; proletarya kavramının, sermayenin idaresi altında emek veren ve üreten herkese yayılması olarak ortaya atılmaktadır. Hardt ve Negri, çokluğun, sermayenin altında çalışanlar ile sermayenin iradesini reddeden sınıf olma potansiyeli taşıyan herkesi kapsadığını belirtmektedirler. Bu potansiyel, yalnızca ekonomik bir kategorinin değil, işçi sınıfının siyasal misyonundan kaynaklanan siyasal kategorinin tezahürü olarak ele alınmaktadır. İkiliye göre, emeği bölen tür farkları artık geçerli değildir; farklı emek tiplerinin iletişim kurması, işbirliğinde bulunması ve ortak bir paydada buluşmasının koşulları imparatorlukta oluşmuştur (Hardt ve Negri,2011, ss.117-121).

Diğer yandan, Hardt ve Negri tarafından, çokluğun devrimci potansiyeli vurgulanmaktadır. Bu devrimci potansiyel, çokluğun otonomluğu ile ortaya konmaktadır. İkili, bu potansiyeli ortaya çıkaracak ve gücünü otonomluğundan alacak çokluğun üç politik talebin ortaya koymasını önermektedirler. Çokluğun sahip

olduğu otonomluğu; çokluğun çalışmasının tüm hayatı üretmesi ve yeniden üretmesine dayanan çokluğun üretim gücünden geldiğini belirtmektedirler. Hardt ve Negri'ye göre çokluğun kitlesel göçü, rizomatik bir ağda emek gücünün yayılması anlamına gelmektedir. Bu göç ile çokluk, yeni coğrafyalar ve şehirler yaratarak uzama yeniden şekil vererek otonomluk kazanmaktadır. İkiliye göre, bu göç ile oluşan ağda çokluk, yeni özgürlüklerin kurulduğu uzamı yeniden ele geçirmekte ve kendini aktif özne olarak kurmaktadır. Bu bağlamda ise, çokluğun göç ile birlikte kendi otonomluğunu olumladığını belirttirmektedirler. Çokluğun politik özne olarak ilk talebinin 'küresel yurttaşlık' olmasını önerirler. İkiliye göre, çokluk kendi göçü üzerinde kendi kontrolünü bu yolla sağlayabilecektir. Diğer yandan çokluk, zamanı da sürekli üreterek ve yeniden üreterek yeniden kurmaktadır. Bu nedenle Hardt ve Negri'ye göre, zaman, çokluğun hareketlerinde oluşan ve yaşayan kolektif bir deneyime dönüşmekte; böylelikle de ortak faaliyet ve kolektif varoluş iletişim ağlarıyla çokluğun içinde yeniden şekillenmektedir. Burada teorisyenlerin öne sürdüğü nokta, ortak faaliyet olarak, emeğin süresiz üretimi zamanın bir anlamda ortadan kaybolmasıdır. Çokluğun emeği dünyayı sürekli yeniden yaratarak yaratıcı eylemlilik ortaya koyduğu; bu eylemliliğin ise "*ölçü ötesi zamanı"* oluşturduğu belirtilmektedir. Hardt ve Negri, bu bağlamda, maddi ve maddi olmayan emeğin sürekli devam etmesinin, zamanı ölçülemeyen bir yapıya dönüştürdüğünü ortaya koymaktadırlar. Hardt ve Negri açısından, zamanın aşılmasında, ortak faaliyet biçimi olarak emek ortaya konduğu için öznelliğin kuruluşu; yeni bir proletaryanın kurucu bir güç olarak ortaya çıkmasıyla söz konusu olmaktadır. Bu bağlamdan hareketle, Hardt ve Negri, zaman ve uzama şekil verebilme gücü olan yeni bir proletaryanın oluşumuna işaret etmektedirler. (Hardt ve Negri, 2012, ss.389-393).

Hardt ve Negri, bu yeni proletaryayı, endüstriyel işçi sınıfı olarak değil; sermayenin yönetimi altında sömürülen ve üretim yapan herkes olarak ele almaktadır. Onlara göre, sermayenin ve üretim ilişkilerinin küreselleşmesiyle, tüm emek biçimleri proleterleşmeye başlamış ve proletarya her zamankinden daha genel 'toplumsal emek figürü' haline gelmiştir. Hardt ve Negri, bu toplumsal emeği üreten proletarya olarak toplumsal işçi kavramını ortaya atmaktadır. İkiliye göre, endüstriyel dönemde, sadece işçilerin emeği üretken emek olarak görülmekteyken;

artık, sermayenin üretimi toplumsal hayatın üretimi ve yeniden üretimiyle iççice geçtiği için ölçülemeyen bir emek söz konusudur. Bu ölçülemeyen emek maddi olmayan emeğe karşılık gelen enformasyona dayalı emek biçimlerini içermektedir. İkiliye göre, sermayenin sömürdüğü emeğin, hem maddi hem de maddi olmayan emeğin, hem kol hem de kafa emeğinin, ürettiği ve yeniden ürettiği toplumsal hayatın kendisidir. Tam da bu nedenle, yani üretimin ve sömürünün alanının tüm toplumsal hayatı kapsaması nedeniyle, Hardt ve Negri açısından, proletaryanın kapsamı genişlemiş olduğu ve proletarya 'toplumsal işçi' olarak her an toplumsal hayatın üretimi ve yeniden üretimini sağladığı için zamanın ve emeğin ölçülebilirliği kaybolmuştur. Öte yandan, Hardt ve Negri'nin toplumsal işçi kavramsallaştırmasında, uzam ve zaman toplumsal işçinin üretiminin yarattığı güç tarafından sömürülürken, yine bu güç sayesinde politik taleplerini yerine getirebildiği savlanmaktadır. Bu nedenle Hardt ve Negri, çokluğun küresel yurttaşlık talebinden sonra, 'yurttaşlık geliri'nin talep etmesini önermektedirler. Çünkü onlara göre, emek gücü, kolektif ve toplumsal hale geldiği ve üretim ve yeniden üretim çokluğun toplam emeğiyle ortaya çıktığı için, tüm nüfusu kapsayacak bir toplumsal ücret talebi oluşturulmalıdır. Zira Hardt ve Negri, günümüzde emeğin bireyselleştirilemez ve ölçülemez halde olduğunu; hangi emeğin üretici olduğu bilinemeyeceğini savlamaktadırlar (Hardt ve Negri, 2012, s.264 ve ss.392-395). [8]

Diğer yandan, Hardt ve Negri, toplumsal hayatın üretimin ve yeniden üretim dil ve iletişim yoluyla gerçekleşmesi nedeniyle, çokluğun somut mücadelesinin sermeye tarafından şekillendirilen dil ve iletişim üzerinde olması gerektiğini vurgulamaktadırlar. Bu nedenle, çokluğun yeniden üretim alanları olan dil ve iletişimi mücadelesine dahil etmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Hardt ve Negri'ye göre, nasıl ki sosyalist ve komünist ideolojide, üretim araçlarının ele geçirilmesinin amaçlanmışsa; imparatorlukta da maddi olmayan üretim bağlamında, üretici tüm

[8] Şöyle düşünebiliriz; üretimi ortaya koyan emek gücü ayrışabilirken, yeniden üretimi sağlayan emek gücü belirlenemez. Örneğin YouTube'a yüklenen bir videonun, Twitter'da bir hashtagle paylaşılması, çok fazla tıklanması sayesinde YouTube'un reklam gelirlerinin artmasında, üretici emek tweet atanlar mı, videoyu çekenler mi, onu yükleyenler mi, YouTube çalışanları mı, hashtag'i başlatan mı? Bu soruların, gerçekten tam bir karşılığı yoktur. Hardt ve Negri'nin, üretim ve yeniden üretimin içkin yapısı derken, ortaya koydukları budur. Yurttaşlık geliri de, bunun gibi birçok aktif tüketici ediminin, yeniden üretimi yaratması açısından da açıklanabilir. Bu nedenle Hardt ve Negri, toplumsal ücret veya yurttaşlık geliri talebinin ortaya konmasını gerekli görmektedirler..

makinaların sahiplenilmesi amaçlanmalıdır. Hardt ve Negri, imparatorluğa geçişin; iletişimi, üretimi ve hayatı doğrudan kapsayan karmaşık bir bütün halinde açık bir çatışma alanı yarattığını belirtmektedirler. İkili, bu çatışma alanında, imparatorluğun dilsel ve iletişimsel üretimle, sömürüyü dayatmakta olduğunu savlamaktadır. Bu nedenle de, çokluğun dilsel ve iletişimsel makinaları ele geçirmesi gerektiği savunmaktadırlar. Elbette ki, Hardt ve Negri açısından teknolojinin yansız ve tarafsız olmadığından, dil ve iletişim makinalarının yeni bir kullanılabilirliğinin olduğunu kavrayabilmek, çokluğun üretimin otonom faili olmasını sağlamaktadır. Çünkü onlara göre, mücadele, dil ve teknolojinin anlamları üzerinden yeni bir dünyanın kuruluşunun kolektif aracına sahip olmakla ilgilidir. Bu açıdan Hardt ve Negri'ye göre, çokluğun üçüncü politik talebini ortaya çıkmaktadır: "Yeniden sahiplenme hakkı". Bu hak, iletişimsel ve dilsel makinaların sahiplenilmesini içermektedir. Hardt ve Negri'ye göre, proletaryanın üretim araçlarını kontrol etme talebinin, imparatorluktaki yeni hali bu hak çerçevesinde ortaya konmalıdır. Hardt ve Negri'nin bakış açısında, iletişim, enformasyon, bilgi ve duygulanımlara özgür erişim ve onları kontrol etme hakkının, çokluğun zihinlerinin tahakkümünü engelleyeceğini belirtebiliriz (Hardt ve Negri, 2012, ss.395-397).

Sonuç olarak Hardt ve Negri, çokluğun bu üç politik talebinin sonrasında çokluğun nihai zaferini ne olacağına dair mutlak demokrasi cevabını vermektedirler. Hardt ve Negri'ye göre, komünizm fikrinin kapitalist gelişme süreçlerindeki bir karşı-iktidar rolü oynadığı gibi, bugün post-fordist, enformasyona dayalı üretim rejimlerinde de toplumsal işçinin, eşitlik ve özgürlüğe dayalı mutlak demokrasiye yönelik mücadelesi 'kurtuluş projesi'dir. Ancak onlara göre, "*bu demokrasi, modernliğin büyük devrimlerinden doğan ancak asla gerçekleşmemiş bir hayaldir*". (Hardt ve Negri, 2011, s.84) Hardt ve Negri, kurtuluş projesi olarak nitelendirdikleri demokrasi mücadelesinin, nasıl gerçekleşeceği konusunda yukarıda açıklamaya çalıştığımız üç politik talebin gerçekleşmesini önerirler. Ancak bu taleplerin ortaya çıkacağı mücadele biçimlerinin, çokluğun kendi özgüllükleri sonucunda kendisinin keşfedeceğini henüz deneyimlenmemiş modellerin gelişmesiyle mümkün olacağını düşünmektedirler (Hardt ve Negri, 2012, ss.400-401).

Hardt ve Negri, 1990'lar sonrası gelişmekte olan direniş biçimlerinin bu modelleri ortaya koymaya başladığını belirterek; bu direniş biçimlerini; yatay, merkezsiz örgütlenen ve iletişim teknolojilerini yoğun kullanan *ağ mücadeleleri* olarak nitelendirmektedirler. Hardt ve Negri'ye göre, enformasyon, iletişim ve işbirliği ağları yeni mücadeleleri şekillendirmeye başlamış ve hareketler, internet gibi teknolojileri sadece örgütlenme aracı olarak kullanmakla kalmayarak, giderek bu teknolojileri kendi örgütsel yapılarının modeli olarak benimsemişlerdir. İkiliye göre, ağ örgütlenmesi, merkezi ve birleşik bir komuta zincirine veya herhangi bir hiyerarşiye dayanmamakta; örgütlenmenin bileşenlerinin ve iletişim ağlarının kesintisiz çoğulluğuna dayanmamaktadır. Özetle Hardt ve Negri'ye göre, ağ örgütlenmesi ve mücadelesi imparatorluktaki üretimin ve emeğin morfolojisini izlemektedir. Ayrıca onlara göre, çokluğun ağ mücadelesi iktidarı hedeflemek yerine, yeni yaşam biçimi yaratma amacı taşımaktadır. İktidarı hedeflemeyen bir mücadele fikri, yeni toplumsal hareketler yaklaşımıyla uyum içinde görünmektedir. Hardt ve Negri'ye göre, hareketlerin ağ biçiminde örgütlenmesi, demokrasinin öğelerini geliştirerek, örgütün kendisini bir araca indirgemeyip amacın kendisini örgüt kılmaktadır. Bu nedenle, Hardt ve Negri'nin yaklaşımda, çokluğun ağsal örgütlülüğü demokrasi modeli olarak sunulduğundan, otonomiye vurgu yapılmakta ve hareketlerin, merkezi bir hiyerarşinin, liderlerinin ya da sözcülerinin olmadığı ortaya konmaktadır. İkiliye göre, toplumsal hareketlerin ağ yapısında örgütlenmeleri, bu hareketlere; grev, sendika, sivil itaatsiz, gerilla hareketleri gibi birçok biçimdeki geleneksel direniş yollarını kendi yeni modelleriyle birleştirebilecekleri, dağınık bir ağ yapısı sağlamaktadır. Hardt ve Negri'ye göre, bu dağınık ağ yapısı, hem hâkim ekonomik ve toplumsal üretim biçimlerine tekabül eden hem de hâkim iktidar yapısına karşı en güçlü silah olan, tamamen demokratik bir örgütlenme modeli sunmaktadır (Hardt ve Negri, 2011, ss.98-104). Ancak Hardt ve Negri'nin toplumsal hareketlere ilişkin bu açıklamalarının belirli sınırlılıklar ve yanılgılar içerdiği yönünde eleştiriler ortaya konmaktadır. Günümüz toplumsal hareketlerinin farklı bakış açılarındaki değerlendirilme biçimlerine değinmek amacıyla, bu eleştirileri açıklamak, çalışmamız açısından önem taşımaktadır.

2.4.2.3. Hardt ve Negri'nin Açıklamalarına Getirilen Eleştiriler

Günümüzdeki toplumsal hareketlerin yapısına baktığımızda, ağların kullanımlılarının çok güçlü olduğunu ve dolayısıyla merkezi olmadığını tahayyül etmek mümkündür. Ancak Polo Gerbaudo'nun çalışmasının gösterdiği gibi, lidersizlik ve merkezi olmayan örgütlenmeler günümüz direnişleri için sanıldığı gibi geçerli değildir. Gerbaudo'ya göre, sosyal medyada hareketlerin anonim isimlerle aktif olması, lidersizlik izlenimi verse de, çekirdek bir grup örgütlenmede önemli rol taşımaktadır. Ayrıca, halk hareketlerinde, hem halen yüz yüze eylem biçimleri, hem de eylemlerin fiziki bir merkezinin olması önem taşımaktadır (Gerbaudo, 2014, s.156, s.215, s.231 ve s.248). Gerçekten de 1990'lar sonrası işgal et hareketleri ve sonrasında Arap Baharı, Gezi Eylemleri ve şu anda ABD ve Avrupa süren eylemler hep bir meydanın veya bir kurum binasının adıyla anılmaktadır. Ancak Hardt ve Negri'ye yönelik eleştiriler mücadelenin biçimlerine ve örgütlülüğüne yönelik hatalı veya eksik ele alışlardan ziyade, kuramlarını oluştururken ortaya koydukları kavramların geçersizliğine ilişkindir. Bu bağlamda, çalışmamızın *İmparatorluk mu? Emperyalizm mi?* başlığı altında, Hardt ve Negri'nin emperyalizm kavramını, imparatorluğa koşut olarak kullanılmasına karşı çıkıldığını açıklamıştık. Şimdi ise çokluk kavramını ortaya koyarken getirdikleri açıklamaları, toplumsal işçi ve maddi olmaya emek kavramlarını tartışarak irdeleyeceğiz.

Öncelikle, Christian Fuchs'un da belirttiği gibi, Hardt ve Negri toplumsal işçinin kimlerden oluştuğunu açıklamamaktadırlar. Bu bağlamda Fuchs, sömürülen herkesten oluşan çokluğun sınıf fraksiyonlarının şu şekilde sıralanabileceğini belirtmektedir: Sanayi işçileri, bilgi işçileri, ev işçileri, işsizler, göçmenler, emekliler, öğrenciler, prekarya ve kayıt dışı işçiler. Sanayi işçileri, ücretli emekçiler olarak fiziksel mal üreten kesimi; bilgi işçileri, ücretli emekçi veya kendi hesabına bilgi mal ve hizmetleri üreten kesimi; hala çoğunluğunu kadınların oluşturduğu ev işçileri olarak, insan gücünü yeniden üretmek için bedava tüketilen yerli mal ve hizmetlerin bilgisini üreten kesimi; işsizler, ev işleri gibi bedeli ödenmemiş yeniden üretimin bilgisini üreten kesimi; göçmenler ve işçiler, aşırı sömürülen ucuz ve vasıfsız emeği üreten kesimi; emekliler, ücretsiz yeniden üretimde işçiler olarak davrandıkları ölçüde sömürülen kesimi; öğrenciler, bedava entelektüel bilgi ve beceri üreten ve

yeniden üreten kesimi; prekarya ve kayıt dışı işçiler yarı zamanlı, geçici, kısmi olarak güvensiz şekilde ve düşük ücretle istihdam edilen veya serbest (freelance) çalışan kesimi nitelendirmektedir (Fuchs, 2014b, ss.165-166).

Fuchs'a göre, bu kesimlerin tümü toplumsal işçiyi oluşturmaktadır. Fuchs, toplumsal işçi teriminin, üretim ve yeniden üretimi kapsayan genişlemiş yeni bir proletarya olarak, Marx'ın kolektif işçi fikrini sürdüğünü düşünmektedir. Toplumsal işçi kavramının, Marx'ın kolektif işçi kavramını enformasyonel ve post-fordist kapitalizmi de içerecek; düzensiz ve ücretsiz emeği de kapsayacak şekilde değerlendirme imkanı sunduğunu belirtmektedir (Fuchs, 2015, ss.381-382). Fuchs öte yandan, toplumsal işçinin emeğinin, maddi olan ve maddi olmayan emek şeklinde ayrımlanmasına karşı çıkmaktadır. Maddi olmayan emek kavramının enformasyona dayalı emek biçimleri için kullanılmasını yerinde bulmamaktadır. Ona göre, maddi olmayan sıfatlandırması; enformasyona dayalı çalışmanın veya enformasyonel emeğin, doğadan ve maddi olandan ayrı olduğu izlenimi yaratmaktadır. Fuchs'a göre, bu durum sanki iki farklı çalışma türüyle sonuçlanan madde ve tinin var olduğu izlenimi yaratmaktadır. Ancak, enformasyonun kendisi de madde olduğu için enformasyona dayalı çalışma doğadan ve maddeden ayrı değildir. Fuchs'a göre, internete dayanan dijital medya yardımıyla örgütlenen çalışma biçimi enformasyonel çalışmadır: dijital medyayı çalışma aleti olarak kullanan belirli türde bir enformasyonel çalışmadır. Bu açıdan Fuchs, çalışmayı tarımsal, sanayi, enformasyonel türlerinin tümünü içeren geniş bir kategori olarak görülememesi gerektiğini belirtmektedir (Fuchs, 2015, ss.365-368).

David Camfield da, Hard ve Negri'nin maddi olmayan emek kavramı eleştirmektedir. İkilinin bu kavramı yeni bir kapitalizm aşamasının, yani imparatorluğun ve enformatikleşmiş ekonominin sonucu olarak, hem her şeyi kapsar hem de her şeyin kendisi olan bir emek çeşidi olarak ortaya koyduklarını belirtmektedir. Bu açıdan da Camfield, Hardt ve Negri'nin maddi olmayan emek kavramını; meta üretmeyen ancak toplumsal ilişkileri ve özneleri üreten emek biçimi olarak, imparatorluğa özgü yeni bir önemle ele alışlarını kabul etmemektedir. Camfield, Marx'ın emek ve üretim kavramına geniş yer vermesinin temel nedeninin,

zaten üretimin tüm toplumsal hayata içkin olması olduğunu hatırlatarak, Hardt ve Negri'nin imparatorluğa özgü bir kavramışçasına maddi olmayan emek açıklamalarını reddetmektedir. Bu bağlamda Camfield, Terry Eagleton'dan hareketle, Marx'ın üretime fazla önem atfetmiş olmasının, üretimi iktisadi dar bir anlamla sınırlandırmayıp; Marx'ın üretimi, bireyin kendini gerçekleştirmesiyle eş görüyor olmasının önemi vurgulamaktadır. Ayrıca Camfield, Marx'ın temel önermesinin zaten üretimin, özneyi ve toplumu üretmeye eş değer olduğunu belirtmektedir. Bu nedenle de Camfield, maddi üretimin doğasının değişken olması ve maddi üretimin, zaten maddi olmayana içkin olması nedeniyle, Marx'ın ortaya koyduğu biçimle de maddi olmayan emeğin kavranabileceğini açıklamaktadır. Dolayısıyla Camfield'a göre, emek ve üretim kavramlarının maddi olan ve olmayanları başarısızca ayırma çabasındansa, içerdiği toplumsal ilişkiyi, emeğin dünyayı nasıl kurduğunu, kavramların Marksist versiyonunu kullanarak da anlamak mümkündür. Diğer yandan, Hardt ve Negri çokluğun ortaya çıkmasında maddi olmayan emeğe kritik bir önem atfettikleri için Camfield, bu bağlamda çokluğun politik açıdan havada kalan bir kavrama dönüştüğünü belirtmektedir (Camfield, 2007, ss.180-184). Zira Camfield'e göre, Hardt ve Negri'nin çalışmasında, *"maddi olmayan emek, iddia edilen tarihi yükselişi iyi açıklanmamış ve farklı soyutlama seviyelerinde ve farklı sosyal formlardaki üretimler arasında ayrım yapmaya olanak tanımayan her şeyi kapsayıcı bir terimdir*" (Camfield, 2007, 197).

Diğer yandan, Camfield'a göre, maddi olmayan emek kavramının sorunlarından biri diğeri de işçi sınıfı formasyonlarının karmaşık heterojen yapısını görmezden gelme anlamı taşımasıdır. Camfield'a göre Hardt ve Negri, "*kalıplaşmış işçi veya emekçi tipolojisi üzerinden […] hatalı biçime kapitalizmin her tarihi dönemine kendinden menkul bir sosyo-teknik emekçi tipolojisinin hegemonyasını yerleştirmektedir*." Bu nedenle, Camfield, ikilinin emek ve işçi bağlamında ortaya koyduğu fikirleri karmaşık ve handiyse gereksiz görmektedir (Camfield, 2007, s.198).

Benzer şekilde, Holloway de Hardt ve Negri'nin emek kavramsallaştırmasını sorunlu bulmakta ve toplumsal işçi kavramlarının, sermayeyi

sadece iktisadi bir kategori olarak görmeleriyle ilgili olduğunu düşünmektedir. Holloway'e göre, Hardt ve Negri'nin yaklaşımında, sermayenin ve sınıf mücadelesinin gelişimi, iki ayrı gelişim süreci olarak ele alınmakta ve bu nedenle de sermaye ve emeğin birbirine içkin yapısı göz ardı edilmektedir. Oysa Holloway'e göre, sermayenin içinde emeğin gücü olduğu gibi, emek de sermayenin içinde zapt edilmektedir; bu nedenle, emeğin ve sermayenin gücünün abartılması bu içsel ilişkiyi yok saymak anlamına gelmektedir (Holloway, 2015, ss.232-234). Hardt ve Negri'nin yaklaşımında ortaya koyduğu çokluğa atfedilen otonomluğun kaynağı, çokluğun çalışmasıyla ortaya çıkan üretimin imparatorluk için vaz geçilmez sayılması yatmaktadır. Ancak Holloway'in bu açıklaması ile emeğin zapt edilmesi ile çokluğun emeğinin vaz geçilmez olduğu açaıklaması geçersiz görünmektedir. Bu durumda da, sermaye ve emek tarafında gücün karşılıklı olarak nüfuz edişi ciddiye alınmadığında, birbirinden arınık iki güçlü öznenin karşı karşıya gelişinin ötesinde resmedilecek bir konu kalmamaktadır. Çokluğun üretimine imparatorluğun bağımlı oluşu bu güçlü politik öznenin itaatsizliğinin imparatorluğu alaşağı edeceği umudunun kaynağıdır. Bu nedenle Hardt ve Negri çokluğun, küresel dünya piyasalarının bütün insanların birbirinin yerine geçebilir olduğuna ilişkin ideolojik yanılsamayı tersine çevirdiğini ve kendi tekilliğini olumladığını belirtmektedir. (Hardt ve Negri, 2012, s.388). Ancak bu durum gerçekten Holloway'in belirttiği gibi sermaye ve emek arasındaki içsel ilişkinin görülmeyip, çokluğun gücünün, sonu nereye varacağı ve nasıl direnişi keşfedeceği belli olmayan bir gücün abartılmasına işaret etmektedir (Holloway, 2015, s.234).

Bu bağlamda, herkesten oluşabilen çokluğun bu abartılmış gücünün ardında, Amin, liberal ideolojini izlerini görmektedir. Amin, çokluk tekilliklerden oluşan bir yapının toplamı olarak ele alınmasında ve bu tekilliklerden oluşan güçte, idealist ideolojinin yeniden icat edildiğini belirtmektedir. Amin'e göre, liberal ideolojinin bireyselciliğinin bir tezahürü olarak çokluğun tarihin öznesi olarak yansıtılmaktadır. Amin, bireyi tarihin öznesi kılmanın ve çokluğu da demokrasiyi sağlayacak güç olarak görmenin "*idealist bir icada geri dönmek"* olduğunu belirtmektedir. Ancak gerçekte, tarihin daha önceki sistemlerinde ya da bugünkü kapitalizmde bireyin tarihin öznesi haline dönüşmediğinin altını çizmektedir. Amin, Hardt ve Negri'nin

ulusların yok olduğu gibi, sınıfların da artık tarihin özneleri olmaktan çıktığını belirtmelerindeki ve tarihi özne olarak çokluğu ortaya atmalarındaki dönüm noktasını belirsiz bulmaktadır. Zira Amin'e göre, bireyin tarihin öznesi olması ancak ileri sosyalizm aşamasında mümkündür. Henüz böyle bir tarihi dönüm noktasını, bugünün gerçek özneleri olan sınıflar elde edememiştir. Amin, sınıfların tarihin öznesi olarak ele alınmaması için nasıl bir gerekçesinin var olduğunu sorgulayarak; "maddi olmayan üretim", "yeni ağ" toplumu veya "yersiz yurtsuzlaşma" gibi birçok kavramla ortaya koyulan bir dönüşümü bulanık bulmaktadır. Ayrıca Amin, Hardt ve Negri'nin, kendilerinden önce ortaya atılan ağ toplumu fikirlerinden çok önemli bir farklılık ortaya koymadıklarını belirtmektedir. Öte yandan, Amin, çokluğun, küresel mutlak bir demokrasiyi yaratacağına dair inancı da oldukça liberal bulmaktadır. Ona göre, küresel yurttaşlık, göç etme özgürlüğü gibi liberalizmin içinde izin verilmesi mümkün olan sınırlar içindeki demokrasi de liberal demokrasi anlayışını aşamamakla ilgili bir sorundur. Ayrıca Amin'e göre, liberal kapitalizme karşı bir alternatifin inşa edilmesi için dünyanın farklı bölgelerine özgün ihtiyaçların ve isteklerin devasa çeşitliliğinin tanınması gerekmektedir (Amin, 2006, ss.135-139).

Amin, Hardt ve Negri'nin, bu çeşitliliği göz ardı ederek, çevre toplumları düşünmeden, küresel bir demokrasinin kurucusu olarak çokluğun icat ettiklerini savunmaktadır. Bu bakımdan Amin'e göre, çokluk, "*dünyanın Amerikalaştırılmasının zaferini taçlandırmaktadır*" (Amin, 2006, s.138). Amin'den hareketle çokluğun sınıf gerçekliğini ve sosyalist bir düşünceyi örtbas etme işlevi gördüğünü söyleyebiliriz. Çünkü Amin'e göre, kapitalist gelişmenin aciliyetlerine teslim olmanın dışında bir alternatif yokmuşçasına; kapitalizmin yıkıcı sonuçlarıyla, kapitalizmle bütünleşerek mücadele etmek tek yolmuşçasına bir söylem içinde olmak liberalizme yenik düşmüş sosyal demokrasinin söylemidir (Amin, 2006, ss.142-143).

Çokluğun tarihi özne olması ve onun mücadelesinin de küresel mutlak bir demokrasiyi sağlaması üzerinden bir direniş yaratılmasına şiddetle karşı çıkan Amin, kendisi bir öneri de bulunarak genelleşmiş proleterleşme sürecinden bahsetmektedir. Amin'in proletaryayı ele alışının, yenisi icat edilebilecek bir kavram olmadığını savunduğunu söyleyerek özetleyebiliriz. Zira ona göre, proletarya zaten verili bir

zamana ve yere özgü bir kavram değil; 19. yüzyılın ikinci yarısından bu yana sermaye birikimine içkin olan bir süreci yansıtan bir kavramdır. Amin, Marx tarafından bu sürecin, sıradan insanların çoğunun emek gücünü sermayeye satan insanlara dönüştürmesiyle açıklandığı belirtmektedir. Ancak Amin'e göre, Marksizm'in belli versiyonları (özellikle ikinci ve üçüncü enternasyonallerde ortaya konulan biçimleri) 19. yüzyılda fabrika işçilerini ve 1960'larda da fordist sistemde örgütlenmiş işçileri proletarya olarak değerlendirdiği ve sınıf mücadelesi de bu işçi gruplarının etrafında örgütlendiğinden, bir yandan sosyalist mücadeleye ket vurulmuş, diğer yandan da günümüzde yeni proletarya ele alışlarına neden olmuştur (Amin, 2016, ss.119-120).

Amin'e göre, proleterleşme sürecinde olan diğer kesimlerin ihmal edilmesi nedeniyle, kapitalizmin sorgulanmamasına ve proletaryanın ileri unsurlarının sermaye ile yeniden bütünleşmesine neden olmuştur. Amin, hem bu ihmali hem de çokluk kavramını bertaraf ermek amacıyla, 'genelleşmiş proleterleşme' yaklaşımı ortaya atmaktadır. Amin'in ortaya koyduğu yaklaşımda; proleter konumun herkese dayatılması ve proletarya içindeki parçalanmaya vurgu yapmaktadır. Öncelikle Amin'e göre, hem işçilerin hızla aratan bir kesiminin dolaylı (taşeronluk) veya dolaysız (şirket çalışanı) yoldan emek güçlerini sermayeye satmasıyla, hem de küçük ve orta ölçekli şirketlerin, serbest (freelance) çalışanların çoğunun faaliyetleri için proleterleşmenin genelleşmesi söz konusudur. Amin'e göre, günümüzde hemen hemen bütün işçiler emek güçlerini ve zihinsel güçlerini satmaktadırlar; ancak, proleterleşme süreçleri merkez ve çevrede farklılıklar göstererek ilerlemekte kendine özgü yapılar ortaya koymaktadır. Çevre kapitalist toplumlarının şekillenmesi her bölgenin kendine özgü proleterleşme süreçlerinin yaşanmasını beraberinde getirmektedir. Bu nedenle Amin açısından, Hardt ve Negri'nin çokluğu aslında, küresel sisteme kendi bölgelerinin özgünlüklerinde entegre olmuş işçi sınıfıdır. Özetle Amin'e göre, işçi sınıfı farlılıkları küresel kapitalist gelişmenin evrelerine göre şekillenmektedir. Dolayısıyla bir ülkeden diğerine ve aynı ülke içindeki farklı bölgelere göre değişen bir proleterleşme süreci söz konusudur. Ancak Amin'e göre, emperyalizmin boyutunu gösteren durum, doğrudan proleterleşmenin gelişmesiyle

değil; ülkelerin taşeron statülüsüne indirgeyen genelleşmiş tekelci kapitalizmin kolektif emperyalizm sergilemesiyle ortaya çıkmaktadır. (Amin, 2016, ss.122-124).

Amin'in kolektif emperyalizm yaklaşımına katılmakla beraber, iletişim teknolojilerinin rolüne değinmemiş olması, çalışmamızın açıklama çabasında olduğu toplumsal hareketler ve iletişim teknolojileri ilişkisi açısından sınırlı bir açıklama olarak görünmektedir. Bu nedenle, dijital teknolojilerin, Amin'in kavramsallaştırdığı kolektif emperyalizme direnme noktalarını destekleyip desteklemediği sorusu ortaya çıkmaktadır. Çalışmanın devamında, hem bu soruya cevap aramak hem de toplumsal hareketlerin dijital iletişim teknolojilerini kullanımını daha somut bir şekilde açıklama çabasıyla çalışmamızı sürdüreceğiz. Ayrıca çalışmamızın yeni toplumsal hareketler yaklaşımlarını incelediğimiz bu bölümünde, şimdiye kadar tartıştığımız kuramsal çerçeve, toplumsal hareketlerin dijital iletişim teknolojileriyle dönüşen yapısını anlamak üzerine şekillenmekteydi. Bu nedenle çalışmamızda, toplumsal hareketlerin dijital iletişim teknolojilerini nasıl ve hangi bağlamda kullandıklarını ortaya koymak amacıyla, dijital aktivizm olarak ele alınan açıklamalara yer vererek, günümüzün toplumsal hareketlerini anlama çabamıza devam edeceğiz.

2.4.3 Dijital Aktivizm: Toplumsal Hareketler Açısından Dijital İletişim Teknolojilerinin Yarattığı Sınırlılıklar ve Olanaklar

2.4.3.1. Toplumsal Hareketler Açısından Dijital İletişim Teknolojilerinin Yarattığı Sınırlılıklar

İletişim teknolojilerinin dijitalleşmesinin, toplumsal yapının tüm katmanlarına farklı boyutlarda olumlu ve olumsuz etkileri olduğu ortaya konmaktadır. Bu etkiler toplumsal hareketler açısından, toplumsal dönüşümü talep eden gruplara yeni araçlar kazandırması bağlamında açıklanmaktadır. Toplumsal hareketlerin, dijital teknoloji yararlanarak ortaya koyduğu eylemlilik biçimleri, dijital aktivizm olarak nitelendirilmektedir. Dijital aktivizm, hem bir toplumsal hareketin kullandığı dijital teknolojiyi, hem de bu teknolojinin yarattığı ekonomik, sosyal ve politik bağlamı ifade etmektedir (Joyce, 2010, s.2). Bu bağlamda ortaya konan olumlamacı yaklaşımlarda, ütopik bir ele alış biçimiyle, dijital iletişim teknolojileri, ideal demokrasiye ulaşmanın araçları olarak gösterilmektedir (Resnick, 1998, s.48).

Ancak, toplumsal hareketlerin dijital araçları kullanmasıyla ilgili olarak kimi sınırlılıklar da söz konusudur. Öncelikle bu sınırlılıkların neler olduğuna ilişkin genel bir açıklama getirerek, sonrasında ortaya konan olanakları, bu sınırlılıklar üzerinden tartışmanın, çalışmamız açısından daha yerinde olacağını düşünmekteyiz.

Dijital teknolojinin gelişimine bağlı olarak, toplumsal hareketlerin, önceki yüzyılın hareketlerine göre, kite iletişim araçlarını kullanma pratikleri; teknolojinin ucuzlaması, yaygınlaşması ve teknolojiye erişimin genişlemesi ile birlikte artmıştır. Ancak, dijital iletişim teknolojileri de bir kitle iletişim aracı işlevi gördüğünde, denetlenir ve kontrol edilir; bu nedenle de yeryüzünün her yerinde de aynı olanakları sağlaması kısıtlanır. Dahası, sermayenin toplumsal üretim üzerindeki egemenliğinin doğası gereği olarak, kitle iletişim araçlarının varlık nedeni, egemenlerin lehine üretim yapmalarıyla ilişkilidir. İletişim araçlarını, kültür endüstrisi kavramsallaştırmaları içinde ele alan Theodor Adorno ve Max Horkheimer'a göre, endüstriyel üretim yasaları içinde; kültürel ürünler, filmler, radyo programları, dergiler endüstrinin teknik mantığını yansıtmakta ve bir sitem meydana getirmektedirler. Bu nedenle, Adorno ve Horkheimer, "*tekel koşulları içinde tüm kitle kültürü özdeştir*" ve "*tekelin varlığını ört bas etmek konusunda artık kaygı duymamaktadırlar*" demektedirler (Adorno ve Horkheimer, 2013, s.48).

Öyle ki, artık kendilerini, endüstri olarak sunmakta bile beis görmeden; sinema endüstrisi, televizyon endüstrisi olarak ticari konumlarını ifade etmektedirler. Kültür endüstrisinin serileştirme, standartlaştırma ve iş bölümü izini belirgin bir şekilde taşıyan kitle kültürü yaratılmakta ve bunun sonucunda kültür emtialaşırken, bireyler de etkisizleşmektir (Mattelart ve Mattelart, 2009, ss.61-62). Bu durumun sonucunu ise, Adorno ve Horkheimer;

> *Kültür tümüyle metalaştı, ondan bir şeyler öğrenecek olanların içine nüfuz etmeden enformasyon biçiminde yayıldı.[...] Egemenlerin saçmalığı sağlıklı bir bilinç için öyle açık bir hale gelmiştir ki, bu sistem varlığını sürdürebilmek için hasta bir bilince ihtiyaç duyar. Sadece zulme uğrama korkusuyla yaşayanlar, başkalarına zulmetmelerine izin verildiği sürece, egemenliğin eninde sonunda dönüşeceği zulme ses çıkarmazlar"* şeklinde belirtmektedirler (Adorno ve Horkheimer, 2010, s.260).

Jay M. Bernstein'in belirttiği gibi, Adorno ve Horkheimer'ın altını çizdikleri nokta, kültür endüstrisinin etkinliği, bir ideolojinin savunuculuğunu yapmasından ve metanın hakiki doğasını gizlemekten kaynaklanmaz; mevcut durum karşısında herhangi bir alternatifin var olduğu fikrini uzaklaştırmasından kaynaklanmaktadır (Bernstein, 2013, s.21). Bu durum, "*teknolojinin evrimiyle ilgili bir yasanın kendiliğinden var oluşuna*" ilişkin değil; onun, "*ekonominin içindeki işleyişinin bir sonucudur*". Teknolojiye ekonomik olarak egemen olanın alanı, teknolojinin toplum üzerinde güç kazandığı alandır (Mattelart ve Mattelart, 2009, s.62). Aslında, Adorno ve Horkheimer'ın bize işaret ettiği noktalar, bugün yeni iletişim teknolojilerinin de ekonomik yapısı ve işlevi bakımında geçerliliğini korumaktadır.

Diğer yandan, Dallas Smythe'in, kitle iletişim araçlarının kilit rolüne ilişkin belirttiği önemli bir nokta da günümüz dijital iletişim araçları için geçerli görünmektedir. Smythe 1981 yılında, kitle iletişim araçlarının, tekelci kapitalizmin talebi yönlendirmek için bir keşfi olduğunu belirterek; bu araçlarının ana ürününün mesaj değil, izleyiciler olduğunu belirtmektedir. Ona göre, izleyicilerin üretimi tüketimi ve emeği olmadan, tüketici mal ve hizmetlerinin kitlesel üretimi de imkânsızdır. Smythe, bilinç endüstrisi olarak kitle iletişim araçlarının işlevinin, satın almaya ve vergileri ödemeye, oy vermeye dürtülenmiş halkı üretmek ve aynı zamanda izleyicileri kitte halinde üretip reklamcılara satmak olduğunu savunmaktadır (Alemdar ve Erdoğan, 2010, ss.232-233). Dolayısıyla Smythe için, ortaya çıkan ürün, yani meta, izleyicinin kendisidir. Bu noktadan hareketle Fuchs, internetteki ticari platformların, kullanıcılarının emeğine dayanan sömürüyü tarif etmek için; izleyici metası kavramından hareketle, 'internet üretketicisi' kavramını kullanmaktadır. Fuchs, internetin hem üreteni, hem tüketeni olarak kullanıcıyı ifade eden bir kavramı işaret etmektedir; ancak, bunun ötesinde, ticari web operatörleri ve reklam verenler, kişisel verileri ve çevrimiçi tüm faaliyetleri sürekli olarak izler, kaydeder, depolar, birleştirir ve analiz eder. Bu yüzden Fuchs'a göre, gözetim yoluyla sağladığımız bireysel veriler ile de üretkenci durumuna dönüşmekteyiz. Fuchs'a göre gözetim, ticari sosyal medyanın sermaye birimi modelinin doğasında olan bir özelliktir (Fuchs, 2015, s.143 ve ss.152-153). Bu nedenle çalışmamıza,

gözetimin sermaye birikiminin içkin yapısının toplumsal hareketler üzerindeki etkilerini, gözetimin boyutlarını açıklayarak devam etmek faydalı olacaktır.

Dijital teknolojiler sayesinde enformasyonun uzmanlaşmış ve bireysel gereksinimlere göre biçimlenebilir; istenilen zamanda ulaşılabilir hale gelişiyle her erişimimizde, tüm sanal ortamlardaki varlığımızda birer iz bırakmaktayız. Bu izler sayesinde de bilgisayarlar ve yeni iletişim teknolojileri modern toplumu bir gözetim toplumu haline getirmektedir. (Aydoğan, 2010, s.6). Jeremy Bentham'ın *Panoptikon* kitabında, gözetimi " *bugüne kadar örneği olmayan, zihin üzerinde zihinsel iktidar elde eden yeni bir yöntem olarak*" tanımlamaktadır. Bentham'ın mimari modelinden hareketle, Micheal Foucault, insanların gözetlendiklerini düşünmelerinin, onları her an gözetim altındaymış gibi davranmaya iterek denetim işlevini yerine geldiğini ortaya koymaktadır (Mattelart, 2012, ss.13-14). Bugün yeni iletişim teknolojileriyle birlikte, insanların çevirim içi olarak iz bıraktıklarının giderek daha fazla farkında olmaya başlamalarıyla, panoptikondaki gibi zihin üzerinde gözetlenme hissi ile oluşturulan bir denetimin sağlanması mümkün hale gelmiştir. Mark Poster da bu açıdan interneti, 'süper-panoptikon' olarak değerlendirmektedir. Poster'a göre, süper-panoptikonun, panoptikondan farkı, internete gönüllü olarak giriyor olmamızdır. Poster tarafından İnternet; duvarların, pencerelerin, kulelerin, gardiyanların olmadığı bir alan olarak, toplumsal denetimin tahayyül edilemeyen olanaklarını yaratması açısından bir süper-panoptikon olarak kavramsallaştırılmaktadır. Küresel bir süper-panoptikon olan internet, mekânsal bir zaruriyet olmaksızın insanlar seyredilebilmekte ve gözetlenebilmektedir (Bauman, 2010, 60). Bu açıdan, tüm çevirim içi davranışları denetim altında tutularak bunun çevirim dışı hayatta da bir oto-denetime dönüşmesi sağlanabilir görünmektedir. Bu durum, toplumsal hareketlere destek verme konusunda da bir sınırlılık getirmektedir.

Anthony Giddens ise gözetimin aslında modern dünyanın oluşumunda, devletin rolünün ve denetiminin yaygınlaşması için gerekli bir araç olduğunu ortaya koymaktadır. Giddens'a göre, ulus-devletin; dağıtım kaynakları (planlama, yönetim) ve yetki kaynakları (iktidar ve denetim) olmak üzere iki önemli aracı vardır ve bu araçları etkin bir şekilde kullanabilmesi için sahip olması gereken anahtar

gözetimdir. Giddens, endüstrileşme ile savaşlar arasındaki ilişkiye bakıldığında; bilgiyi elde tutabilmenin, modern askeriyenin kalbi olduğu için komut, kontrol, iletişim ve bilgiden meydana gelen zekice örülmüş bir ağın, silahlardan daha etkili ve tehlikeli olduğunu düşünmektedir. Bu nedenle de Giddens'a göre, denetimin sağlanabilmesi açısından tüm insanların kayıt altında tutulması gerekir (Webster, 1995, ss.51-52). Gözetim tarihsel olarak çok gerilere gitse de dijital teknolojilerden önce bireyleri izlemek pahalı ve zor olduğu için hükümetler doğum, evlilik tarihi, anne baba adı gibi kayıtlar tutardı; şirketler ise, müşteriler bir şey satın aldığında onun bilgilerini kayıt altına alırdı. Teknoloji ucuzladıkça hemen hemen her anımızı kaydedilir hale geldi. Bu nedenle, ücretsiz olarak kullandığımız dijital ürünlerin bedelini bile gözetlenerek ödemekteyiz (Çakır, 2015,s. 267 ve s. 270).

Dolayısıyla, dijital teknolojiler için donanımlar[9] olmasa da yazılım ve programlarının çoklukla ya tamamen ücretsiz ya da deneme sürümleriyle piyasaya sürülmektedir. Bu sırada ise üretkencilik sağladığımız içerikten değil; yarattığımız veriden oluşmaktadır. Hatta bu verileri doğrudan işlemek ve analiz etmek için kurulmuş, çoğu dijital pazarlama alanında varlık sürdüren ancak hükümetler için de çalışan dijital veri toplama şirketleri oluşturulmuştur. Örneğin; ABD'de bulunan en büyük veri depolama devi Acxiom'un 23.000 sunucusunda 50 trilyondan fazla veri alışverişi yapılmakta; 200 milyondan fazla Amerikalıya ait 1.500 veri ünitesine her birey için açılmış dijital dosyalar kaydedilmektedir. Bu verilerin çoğu ise sosyal medya platformlarından elde edilmektedir. Harcama, demografik özellikler gibi, bireyleri yetmiş hayat tarzına göre sınıflandırarak bunu müşterilerine satmaktadır. ABD'deki en büyük yüz şirketin yarısına yakını, Acxiom'un müşterisi olmakla beraber; FBI (Federal Bureau of Investigation / Federal Soruşturma Bürosu), Pentagon ve Ulusal Güvenlik birimleri de müşterileri arasına girmiştir (Foster ve McChesney, 2015, s.92).

[9] Esasen donanımların henüz bedava dağıtılmadığı bir gerçek olmakla beraber, çalıştığımız işyerlerinin bizlere verdiği içinde çip barından her türlü aygıt da bir donanımdır. Diğer yandan, deri altı çipleri bile işveren tarafından kullanılmaya başlanmıştır. Bunların tümü hayatın tümünde olsa bile veya henüz hayatın tümüne sirayet etmemiş olsa bile en azından işyerinde çalışanın gözetim ve denetimi işlevi görmektedir.

Artan gözetim hem hükümetlerin, hem şirketlerin yararına işlerken aynı zamanda aralarındaki işbirliği ve rekabetin de araçlarına dönüşmüştür. 2013 yılında eski NSA (National Security Agency / Ulusal Güvenlik Ajansı) çalışanı olan Edward Snowden'ın, NSA'in PRISM programına ilişkin sızdırdığı bilgilerle, gözetimin boyutları ve tekelci kapitalist emperyalizmin içindeki yeri, gözler önünde serilmekteydi. PRISM programı, ABD istihbarat teşkilatının e-postalar, sosyal medya ağlarındaki yazışmalar, anlık mesajlar da dahil olmak üzere çok büyük miktarda dijital veriye erişimini sağlıyordu. Gerekçe ise ABD güvenliği için teröristlerin izlenmesiydi. Sızan PRISM belgeleri ise Microsoft, Yahoo, Google, Facebook, PalTalk, YouTube, Skype, AOL ve Apple gibi büyük teknoloji şirketleri başta olmak üzere, NSA'in yüzden fazla Amerikan şirketinden veri sağladığını ortaya koymaktaydı. Bireysel olarak bu şirketler üzerinden buluta yüklenenler de dahil olmak üzere, tüm sistemlerin arka kapılarına NSA'in doğudan erişim sağlamakta olduğu ortaya çıktı. Dahası NSA, dokuz ABD hizmet sağlayıcı şirketten de veri elde edildiği de sızan belgeler ile ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla, NSA'in doğrudan sunuculardan veri çekebildiği, yani istediği her bilgisayarın hareketini izleyebildiği ortaya çıkmış oldu. Ayrıca, UPSTREAM adlı fiber optik kablolara sızan bir program ile ABD içi ve dışındaki tüm fiber optik kablolara doğrudan erişim sağlayabildiği de ortaya çıktı. Böylelikle, NSA'in ülke dışındaki verileri de izleyebildiği gözler önüne serilmekteydi (Harding, 2014, ss.178-181). Diğer yandan, Verizon ve AT&T işbirliği ile NSA, ülke içinde ve dışında yapılan tüm telefon aramalarını kaydedebilmekte; konuşmaları dinliyordu (Regan, 2015, s.117).

NSA'in gözetleme kapasitesi, bir çırpıda sıralanabilecek devlet başkanlarının dinlenmesi, uluslararası telefon dinlemeleri, web kameraları, mikrofonlar gibi donanımların radyo frekansı sayesinde çevrim dışıyken bile dinlenmeleri gibi[10] birçok dinleme ve gözetleme yönteminin uygulanmasını da

[10] ilk sızan belgelerin Der Sprilberg'deki haberi için bkz.: Spiegel Online (29 Aralık 2013), "Documents Reveal Top NSA Hacking Unit",

http://www.spiegel.de/international/world/the-nsa-uses-powerful-toolbox-in-effort-to-spy-on-global-networks-a-940969.html, (10.01.2016). Ayrıca Snowden'ın sızdırdığı dosyalarla ortaya çıkan gözetleme teknik ve sonuçlarıyla ilişkin özet bir bilgi için bkz.: PC Mag (11 Şubat 2014), "The 10 Most Disturbing Snowden Revelations",

http://www.pcmag.com/article2/0,2817,2453128,00.asp, (10.01.2016).

içermektedir. Tüm bunlar, NSA tarafından ve bazen ABD'nin hakim konumu sabit kalmakla beraber, İngiliz versiyonu olan GCHQ (Government Communications Headquarter / Hükümet İletişim Merkezi) gibi diğer istihbarat büroları ve diğer hükümetlerle de yaptığı işbirlikleriyle, uygulanan gözetimin boyutunu ortaya koymaktadır. Jonh Bellamy Foster ve Robert W. McChesney, tüm bunların sonucunun "*dev şirketlerin ve devletin güvenlik düzeyiyle bir araya gelerek halkın genelinin harcanması*" olduğunu belirtmektedir. Ayrıca Foster ve McChesney'e göre, toplumun geneli, bu askeri, finansal, dijital kompleksin toplumun içindeki muhalefeti bastırmak için nasıl kullanılarak demokrasinin tehlike altında olduğunun bile farkında değildir (Foster ve McChesney, 2015, s.103). Hatta bu durumun çok daha somut bir örneğini, Lauren Regan ortaya koymaktadır. Regan, çoğu eski FBI ajanlarının açtığı dedektiflik büroları ile ekolojik adalet gruplarının hedefindeki şirketlerin ve hükümetlerin işbirliğiyle, bu grupların içine sızılara yanlış bilgi yaymaktan, grup üyelerinin bilgisayarlarını hackleyip bilgi elde ederek, onlarla ilgili teröre ilişkin rapor hazırlamaya kadar varan bir sürecin varlığından bahsetmektedir. Bu gibi süreçler, bahsettiğimiz dijital gözetleme kompleksinin sonucunda giderek kolaylaşmakta ve yoğunlaşmaktadır (Regan, 2015, ss.119-120).

2.4.3.2. Toplumsal Hareketler Açısından Dijital İletişim Teknolojilerinin Yarattığı Olanaklar

Çalışmamızda ele aldığımız bu sınırlılıklar çerçevesinde, toplumsal hareketler açısından internet dolayımlı teknolojilerin merkezi kilit bir rol oynaması oldukça zor görünmektedir. Ancak, toplumsal hareketlerin dijital teknolojilerden yararlandığı ve bu teknolojilerle eylem biçimleri ortaya koyduğu da inkar edilemez bir gerçeklik olarak karşımıza çıkmaktadır. Toplumsal hareketlerin dijital teknolojiden yararlanma yollarını tarif etmek ve dijital ortamdaki eylem biçimlerini nitelendirmek için literatürde, dijital aktivizm, çevrimiçi aktivizm, siber aktivizm, internet aktivizmi gibi tanımlamalar kullanılmaktadır. Temelde, aktivizm açısından en az iki farklı durum karşımıza çıkmaktadır: toplumsal hareketlerin dijital ortamı kullanması ve dijital ortam kullanılarak yeni dijital eylem biçimlerinin ortaya konması (Uçkan, 2012; van Laer ve van Aelst, 2010). Bu nedenle de, literatürde dijital teknolojinin aktivist kullanımıyla ilgili bir sınıflandırma çabası ortaya

çıkmıştır. Dijital aktivizmin sınıflandırılmasıyla ilgili çalışmaları ele alarak, dijital aktivizm biçimlerinin ve bu biçimlerin toplumsal hareketler açısından yarattığı olanakların neler olduğuna ilişkin yaklaşımları tartışarak çalışmamızı sürdüreceğiz.

1998 yılında, David Resnick, internetin dünyanın birçok yerinde yaygınlaşmasının beraberinde getirdiği demokrasinin yeniden canlandırılmasına ilişkin ütopik yaklaşımları ve teknokratik egemenliğin korkutucu boyutlara ulaşacağına dair distopik yaklaşımları aşırı bularak, internet ve siyasete ilişkin kendi yaklaşımını üçlü bir tipoloji ile ortaya koymuştur. Ona göre, internet ve siyaset en az üç siyasi fenomenden oluşmaktadır: İnternette siyaset; interneti etkileyen siyaset; internetin politik kullanımı (Resnick, 1998, s.48 ve s.55).

Resnik'e göre, internetteki politika; sanal toplulukların yaşamını etkileyen ve reel hayat üzerinde etkisi çok az olan veya hiç olmayan diğer internet aktivitelerini düzenlemeyi içeren özdenetim ve etik politikalarıdır. Resnick bunları, intra-net (internet-içi) siyaset olarak nitelendirmektedir. Bu kategori, sanal topluluğun kendisi dışındaki siyasi veya tüzel kişilere atıf yapılmadan kararlaştırılabilecek düzenlemelerle ilgilidir; teknik standartlar ve davranış normları oluşturma, haber grupları ve liste servisleri arasındaki uyuşmazlıkları çözme, yeni sanal topluluklar oluşturma kuralları ve yapılandırma gibi konuları içermektedir. Konsensüse dayalı olan, sanal toplukların kendi kendini yönetme politikalarına ilişkin öz-denetimle ilgili bir kategoridir. Resnick, bu politika türünün internetin kendi kendini katılımcı, eşitlikçi ve gönüllülük üzerine yönetmesinden esinle ütopik spekülasyona ilham kaynağı olduğunu; ancak, internetin yeni nesil kullanıcılarıyla, internetin ticarileşmesiyle, bu siyaset türünün eski günlerde kaldığını belirtmektedir. (Resnick, 1998, s.56)

Resnick, bunları 1998'de söylemekteydi, mobil teknoloji ve sosyal ağlar bugün şahit olduğumuz yaygınlıkta değildi; yasal düzenlenmelerin yeni geliştiği ve henüz sosyal medya ve teknoloji şirketlerinin kendi kullanım politikalarının olmadığı bir zaman dilimiydi. Ayrıca kullanıcı sayısı, Batı dünyası dışında henüz bugünkü sayıların çok gerisindeydi. Resnick için bu siyaset türü, internetin geçmişinde kalmış olsa da; internette toplulukların örgütlenme biçimlerinin demokratik yapısının reel

dünyadaki demokrasiye model olacağı düşüncesi, çalışmamızın *Dijitalleşen Toplumda Ağ Oluşturan Toplumsal Hareketler* başlığı altında yaklaşımlarını ele aldığımız, Castells'de ve Hardt ve Negri'de halen devam etmektedir.

Resnick'e göre, interneti etkileyen politika kategorisi ise internetin hem yeni bir kitle iletişim biçimi, hem de ticari bir araç olması nedeniyle ortaya çıkan kamusal politika konularını içermektedir. Hükümetlerin politikalarını ve yönetmeliklerini ele alan interneti etkileyen bu politikalar genel ahlak, ulusal güvenlik, ticari esaslar gibi konuların sanal dünyada düzenlenmesiyle ilgili bir kategoridir. Genellikle, ilk türdeki politikayı savunanların karşı çıktığı bir politika türü olarak, hükümetlerin siber alanı sınırlarının dışında özgür otonom bir bölge olarak kabul etmemeleri nedeniyle düzenlemesini kapsamaktadır. Siber alanda hukuki düzenlenmeler sansür, gözetleme, dinleme, ifade özgürlüğü ihlalleri gibi konular etrafında şekillenen bir yol izlese de, hem siber alanı denetlemek ve yönetmek açıkça ulusal sınırları aşmakta hem de gizliliği korumak ve hükümet gözetiminden uzak durabilmek için şifreleme teknikleri geliştirilmektedir. Bu nedenle Resnick'e göre, siber alanın düzenlenmesi gelişmiş sanayi toplumunun yerleşim alanına dönüştürülerek marjinal sınırları normalleştirme amacı gütmeye başlamıştır. Ayrıca Resnick, internet günlük yaşamın dokusuna sokulduğunda, ülkelerdeki evrensel erişim ve uluslararası eşit erişim için talep arttıkça bu düzenlenmelerin daha sorunlu hale geleceğini de belirtmiştir (Resnick, 1998, ss.57-60). İlerleyen yirmi yılda, Resnick'in belirttiği düzenlemeler hızla arttıkça, hükümetlerin ifade özgürlüğü politikaları reel hayatta neyse, sanalda da aynı yaklaşımı izlemeye devam etmekte; ancak, siyasi engelleme veya kısıtlamaya karşı teknikler de hızla gelişmektedir.

Resnick'in ortaya koyduğu internetin politik kullanımı kategorisi ise reel siyaseti etkilemek için internetin kullanılmasını içermektedir. İnternetin politik kullanımı; siyasi partilerin ve hükümetlerin, aktivistlerin, çıkar gruplarının, kamu yararına çalışan grupların politik hedeflere ulaşmak için yaptıkları faaliyetleri ifade etmektedir. Resnick'e göre, bu faaliyetlerin doğrudan internet üzerindeki politikalara yönelik hedefleri yoktur. Bu faaliyetler; üyeleri veya destekçileri ile iletişim kurmak ve hem üyelerini hem de genel kamuyu bilgilendirmek için web siteleri kurmalarını,

e-posta ve e-posta listeleri kullanmalarını içermektedir. Ayrıca Resnick'e göre, internette kampanya, lobicilik, siyasi destek ve örgütleme gibi siyasi faaliyet türleri gerçekleşmekte ve çoğunlukla siyasi yaşamın bir uzantısı olarak serbest dönen bir siyasi hayata sahne olmaktadır. Ancak ona göre, özellikle aktivistlerin bilgiyi bulmak ve yaymak, politik sempatizanlarla bağlantı kurmak ve örgütlemek, devlet görevlilerine ve siyasi temsilcilerine lobi yapmak için interneti kullanmalarının siyaseti dönüştürücü etkileri olabilecektir. Ona göre, internetin doğası belirsiz olmasına rağmen, kesinlikle çevrimdışı siyasi hayatı etkileyecektir (Resnick, 1998, ss.60-63).

Resnick'in sınıflandırması ontolojik açıdan geçerliliğini korusa da, internetin politik kullanımıyla ilgili olarak ortaya koyduğu yaklaşım bağlamında sonraki yirmi yıl içinde, onun beklediğinden çok daha gelişkin bir şekilde politika ve internet biçimlenişi yaşandığını görmekteyiz. Dijital ortamlar, hem partilerin, adayların, sivil toplum örgütlerinin, hem aktivistlerin kampanya ve eylemleri için reel hayatın zaruri bir uzantısı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bugün internette ortaya konan eylem ya da siyaseti etkileme biçimleri çok fazla çeşitlilik göstermeye başlamıştır. İnternetin politik kullanımıyla ilgili olarak hem toplumsal hareketlerde bir iletişim aracı olarak kullanılması hem de doğrudan eylem alanı olması yönünde bir gelişme yaşanmaktadır.

Bu doğrultuda, Jeroen van Aelst ve Peter van Laer, toplumsal hareketlerin eylem repertuarlarını, internet temelli ve internet destekli olarak ikiye ayırmaktadırlar. İlki, reel hayatta var olan toplumsal hareketin, dijital araçlar kullanılarak desteklenmesini ifade ettiğini belirtmektedirler. Başka bir deyişle, sokaktaki hareketin dijital ortamlar aracılığıyla desteklendiği 'gerçek' eylemleri içermektedir. İnternet temelli toplumsal hareket biçimi ise, yeni veya geleneksel taktiklerin değiştirilmiş biçimlerini içeren, tamamen sanal dünyada yaratılan 'sanal' eylemleri ifade etmek için kullanılmaktadır. İnternet temelli ve internet destekli eylemler arasındaki ayrımın ince ve geçirgen olduğunu belirtmektedirler (van Laer ve van Aelst, 2010, ss.233-233). Ancak bu geçişken yapı, bu iki ana başlık altında sıraladıkları eylem biçimlerinin birbiriyle iç içe geçmesi anlamında değil; internet

destekli ve internet temelli olarak yapılan ikili çatı sınıflandırma arasındaki geçişkenliği ifade etmektedir. Bu nedenle de, bu iki ana başlığın alt kategorilerine ayırdıklarında birbiriyle iç içe geçmiş alt başlıklar karşımıza çıkmaktadır.

van Laer ve van Aelst, internet destekli eylemleri altı başlık altında incelerler. Bunlar; (1) kolektif eylemi desteklemek veya bunlara katılmak için para bağışı, (2) tüketici davranışlarına yön verilmesi, (3) yasal gösterilere ilişkin bilgi paylaşımı ve düzenlenmesi, (4) ulus ötesi gösterilerin düzenlenmesi, (5) ulus ötesi toplantıların yapılması, (6) oturma eylemi ve işgal hareketleri gibi daha şiddetli protestoların düzenlenmesindir. Bunlar, var olan hareketleri ve onların eylemlerini desteklemeyi içeren kategoriler olarak değerlendirilir. İnternet temelli eylem biçimlerini de altı başlık altında; (1) çevrimiçi imza kampanyaları, (2) e-posta bombardımanı ve sanal oturma eylemi, (3) protesto amaçlı web sitesi açma, (4)alternatif medya siteleri (5) culture jamming (kültür bozma) ve (6) hacktivizm olarak sıralamaktadırlar (van Laer ve van Aelst, 2010).

Para bağışı kategorisi, dijital teknolojilerin hem doğrudan bağış siteleri üzerinden, hem de click and give (tıkla ve ver) [11] siteleri üzerinden sadece tıklayarak sponsor desteğinin sağlanmasına yardımcı olarak bağış yapılması kolaylaştırmasını açıklamaktadır (van Laer ve van Aelst, 2010, ss.236-237).[12] Bağış amaçlı satışları ve farklı yöntemleri de ekleyerek, bu kategoriye toplumsal hareketlerin fon sağlayabilmesini kolaylaşması olarak değerlendirmek mümkündür. Diğer yandan, van Laer ve van Aelst'in internet temelli olarak nitelendirdikleri protesto için açılan web sitelerinde de bağış toplamak için çeşitli bölümler yer almaktadır. Hatta bu sitelerde imza da toplanmaktadır. Ancak, çevrimiçi imza kampanyaları da internet temelli olarak ele aldıkları alt başlıkları arasında yer alır. Laer ve van Aelst'in imza kampanyaları düzenlemesine ilişkin başlıkları, hem change,org, ipetitions.com gibi

[11] Örnek clik and give sitesi için; click and give sitelerinin en eskilerinden olan ve halen farklı toplumsal konularda genişleyerek devam eden the hunger site projesini, https://thehungersite.greatergood.com/clickToGive/ths/home?gg_source=ctgtabs&gg_medium=sitenav&gg_campaign=ggc (22.03.2017) adresinden inceleyebilirsiniz.

[12] Desteklenmek istenen kuruma veya harekete bağış amacıyla çeşitli ürünlerin satın alınmasını da bu kategori altına ekleyebiliriz. Hayvan evlat edinme, ağaç hediye etme, t-shirt ajanda, anahtarlık, bez torba gibi ürünleri satın almak gibi çok farklı bağış yöntemleri gelişmiştir.

farklı amaçlar için bir platform olarak işleyen imza sitelerini, hem de belli toplumsal hareketlerin o anki belli amaçlarına ilişkin oluşturdukları siteleri içermektedir (van Laer ve van Aelst, 2010, ss.240-241). Genellikle ikinci türdeki siteler, aynı zamanda hareketle ilgili genel bilgileri ve eylemleri de içeren bir yapıdadır. Bu nedenle internet, protesto için web sitesi açmakla benzer bir işlevi taşımaktadır. Dolayısıyla bu kategorilerin artık birbiriyle iç içe geçen yapıları söz konusudur. Belli bir protesto amacıyla açtığınız siteye change.org'a yönlendirme yaparak imza isteyebilir, aynı site üzerinden bağış da toplayabilirsiniz. Dolayısıyla, her alt başlık birbiriyle iç içe geçmiş yapıdadır.

Laer ve van Aelst'in sınıflandırmasında, tüketici davranışının bir eylem biçimi olarak ortaya konması söz konusudur. Bu alt başlık, boykot ve adil ücretlendirme için tüketici davranışlarının internet üzerinden şekillenmesini içermektedir (van Laer ve van Aelst, 2010, s.237). Bu kategoriye, tüketiciliği azaltmak için yeniden kullanım ve paylaşım amacıyla geliştirilen projeleri de dahil etmek mümkündür. Dolayısıyla, bu kategoride, bir eylem biçiminden ziyade; eylemin amacına ilişkin bir durum karşımıza çıkmaktadır. Tüketici davranışlarına ilişkin bu kategoriyi, daha çok küresel kapitalizmin dayanağı olan fiyatlandırma politikaları ve adil pazar düzenlemelerine duyulan ihtiyacı ortaya koyma niyetindeki hareketlerin benimseyeceği bir eylem biçimi olarak ortaya konmaktadır. Ancak, ürün boykotları güncel olaylar karşısında bir marka, şirket, ülkenin tutumuyla ilgili tepkileri ortaya koymak için de yapılmaktadır.

İkilinin bir diğer başlığı ise, "*web sitesi açmaktan biraz daha farklı*" olarak alternatif medyanın, siyasi ve kültürel mücadeleler hakkında alternatif bakış açıları yayımlamak ve yaymak için yeni internet alanından yararlanarak kendi sitelerini oluşturmalarıdır. Bu şekilde alternatif medya siteleri, bilgi tekelleşmesi ve anlam üretme mücadelesi vermektedirler (van Laer ve van Aelst, 2010, s.243). Aslına bakılacak olursa, alternatif medya, internetten en fazla yararlanma kapasitesine sahip olarak, yeni gazetecilik pratikleri sergilemektedir. Gazeteciliğin dijital dünya ile dönüşen yapısına, vatandaş gazeteciliğine ilişkin herhangi bir değerlendirmede

bulunmasalar da internet alternatif haber kaynakları ve mecraları için çok gelişkin oluşumlar yaratmıştır.

Kültür bozumu (culture jamming) ise, şirket logolarının görsel olarak değiştirilmesi, sloganlarına yeni anlamlar eklenmesi gibi ironi ve mizah içeren kolaj, dönüştürme veya karşılaştırma gibi özellikle reklam görselleri üzerinde oynayarak ya da birçok şekilde yapılan kültür aktivizmidir. İkili kültür bozumunun 1960'lara dayandığını söyleseler de, internetin reklam taklitlerinin yaratılmasını kolaylaştıran ve kampanyalarını ve sanatsal yapıtlarını daha geniş ve uluslararası bir kitleye taşıması açısından önemsediklerini söyleyip tamamen internet temelli bir eylem olarak ele almaktadırlar (van Laer ve van Aelst, 2010, s.243). Oysa kültür bozumu, dijital teknolojilerin yardımıyla kolaylaşmış olsa da tamamen varlığı internet teknolojine borçlu değildir. Yayılımını kolaylaştırma tüm diğer kültür aktivizmi biçimleri için de bu durumun geçerli olduğunu söyleyebiliriz.

van Laer ve van Aelst, belli bir siyasetçiye ya da yöneticiye ait e-posta adresine veya hedef e-posta sistemine çok büyük miktarda e-posta yollanması anlamına gelen e-posta bombardımanını ve çok sayıda insanın aynı anda siteye giriş yapmasıyla siteden fazla veri talebiyle çökmesine veya yavaşlamasına neden olan sanal oturma eylemlerini, internet temelli eylem biçimi olarak ayrı bir kategori olarak ele almaktadırlar (van Laer ve van Aelst, 2010, ss.241-242). Ancak çalışmamızın *Hacktivizm* başlığı altında göreceğimiz gibi, bu eylemler, hacktivizmin erken dönemlerinde, hacktivistlerin kullandığı taktiklerdir. Hacktivizmi de, politik amaçla hedeflenen web sitelerinin çökertilmesi, virüs, solucan gibi yazılımlarla eylemde bulunmak, hedeflenen web sitelerinin ana sayfalarındaki içeriği değiştirmek, istenilen mesajları vermek gibi hedefteki web sitesinin değiştirilmesi veya çökertilmesi olarak ele almaktadırlar. Diğer yandan, van Aelst ve van Laer, yasal gösterileri, ulus ötesi gösterileri, ulus ötesi toplantıları ve oturma eylemi, işgaller ve

daha şiddetli protesto biçimlerini ayrı ayrı eylem türleri olarak ele almaktadır. (van Laer ve van Aelst, ss.237-240)[13].

Elbette ki bunlar birbirinden farklıdır; her eylemde kendine özgü nitelikleri olan farklı eylem biçimleridir. Ancak yürüyüş, oturma eylemi veya işgal eylemlerinin yerel ve küresel boyutta yapılması hareketin büyüklüğü ve amaçlarıyla ilgili bir farklılık ortaya koymaktadır. İnternetin desteği arttırması ve eylemlerde internetin rolü açısından işlevsel çok net bir farklılığı söz konusu değildir. Harekete çağrıyı, eylem sırasında ve sonrasında koordinasyonu, enformasyon paylaşımını, görünür olmayı, belgelendirmeyi, fon sağlamayı, deneyim paylaşımını anlık iletişim ve desteği kolaylaştırır. Ancak bunların internet destekli olarak ayrı kategoriler olarak düşünülmesindense, hareketin büyüklüğü ve amacına odaklanılacak ayrımlar karşımıza çıkmaktadır.

Anestasia Kavada da, van Lear ve van Aelst'in ele aldıkları web sitesi, sosyal medya kullanımı gibi benzer araçların kullanılmasından bahsetmekle beraber, bunları, harekete katkısına göre sınıflandırmaktadır. Toplumsal hareketlerin interneti kullanmalarının harekete sağlayacağı katkıları; bilgiye erişim ve bilgi paylaşımı, koordinasyon ve karar verme, güven ve kolektif kimlik oluşturmayı kolaylaştırması

[13] van Laer ve van Aelst bu başlıkları şu şekilde açıklamaktadırlar; Yasal gösteriler, toplumsal hareketlerin sokak gösterileri için koordinasyon ve seferberlik çabalarını arttırmak için interneti yoğun bir şekilde kullanılmasını içeren bir kategori olarak ele almaktadırlar. Bu, esas olarak eylemin nedenleri ve hedefleri ile eylemin kendisiyle ilgili daha stratejik bilgiler olmak üzere, bilgi dağılımı ile ilgilidir. İnternet aracılığıyla organizasyonlar, zaman, yer ve eylemcilere nasıl organize olunacağının, haklarını ve kendilerini nasıl koruyacakları hakkındaki bilgilerin paylaşılmasını içermektedir. (van Laer ve van Aelst, ss. 237-238). Ulus ötesi gösteriler: İnternetin verimli kullanılmasıyla aynı amaç için yakın ya da aynı anda dünya ölçeğinde küresel eylemlerin yapılması, ulus ötesi gösterilerin düzenlenmesini sağlar. Internet sayesinde, aktivistlerin iklim değişikliği gibi konularda protesto yapmak için aynı coğrafi bölgede olmaları gerekmez ve dağınık protesto eylemlerini çevrimiçi olarak etkili bir şekilde birbirine bağlayabilir. (van Laer ve van Aelst, ss. 238-239). Ulus ötesi toplantılar: İnternetin enstrümantal avantajları sayesinde ulus ötesi forumların ve toplantıların yapılması kolaylaştı. Özellikle Küresel Adalet Hareketi toplantıları, Dünya Sosyal Forumu (WSF) ve Avrupa Sosyal Forumu (ESF) gibi ulus ötesi forum ve zirvelerin gerçekleşmesinde Internet rol oynadı. İnternet bu tür bir etkinlik için mobilizasyon ve organizasyonu, delegelerin kaydı ve atölye çalışmalarının planlanması, E-posta bültenleri delegelerin bilgilendirilmesi gibi kolaylıklar sağlamıştır. Oturma/işgal eylemleri ve daha şiddetli protesto biçimleri: İnternet, oturma eylemi ve işgal hareketlerinde ve daha şiddetli protesto biçimlerinde yasal olmayan eylemlerin zamanı, yeri ve taktiksel yer değiştirmelerle ilgili bilgilerin yayılması; eylemcilerin polisle etkileşiminin, eğer şiddet uygulanıyorsa bunun belgelendirilmesi ve yayılmasını; deneyimlerin paylaşılmasını kolaylaştırır. (van Laer ve van Aelst, ss.239-240).

şeklinde sıralamaktadır (Kavada, 2010).[14] Ancak Kavada, eylemcilerin çevrimiçi araçları nasıl kullandıklarının, toplumsal hareketin stratejisine, siyasi kültürüne ve önceliklerine bağlı olduğunu belirtmektedir. Örneğin, 2004'te Londra'da düzenlenen Avrupa Sosyal Forumunda aktivistlerin, örgütlenmenin dikey ve yatay olması temelinde iki kampa ayrılmalarının sonucu, internet araçlarının kullanılmasına da yansıdığı belirtmektedir. Forumun organizasyon yapısının, forumun açıklık, eşitlik ve kapsayıcılık ilkelerini esas alarak yatay örgütlenmesi gerektiğine inanan grup; bu bağlamda web sitesinin de bu ilkeler etrafında şekillenmesini istiyordu. Onlara göre daha etkileşimli araç ve uygulamalara açık olan ve Wiki'ye dayanan aşağıdan yukarıya içerik oluşturan bir yapıda web sitesi açılmalıydı. Dikey örgütlenmeden yana olanlar, kitlesel bir hareketin yaratılmasına odaklanmak istediklerinden, web sitesinin de güvenilir ve yetkili bir ağızdan bilgi sunması gerektiğini savunarak içeriğin yukarıdan aşağıya daha güvenilir bir yapıda oluşmasını istedi. Nu örnekten hareketle, Kavada, örgütlenme yapısının, politik kültür ve strateji toplumsal hareketlerin internetin sağladığı olanakları kullanma biçimlerini değiştirdiğini ortaya koymaktadır (Kavada, 2010, s.112).

Bunlara ek olarak Kavada, çevrimiçi araçlarının enformasyonu daha geniş kitleye ulaştırmada, onları harekete geçirebilmede sağladığı hıza karşın; gevşek ve esnek yapılar oluşturduğu için, katılımcıların protesto bittikten sonra çözülmeye meyilli olduğunu belirtmektedir. Ayrıca Kavada'ya göre, insanların tek bir tıklama ile bir sosyal harekete katılması, kolayca terk edebilmeleri anlamına da gelmektedir

[14] Kavada çevrimiçi araçları ve sağladığı yararları şu şekilde sıralar: (1)Toplumsal hareketler haberleri, yayınları, raporlara erişim sağlayabilir, Wikileaks gibi siteler üzerinden normalde gizli tutulan enformasyona erişebilir, Google Alerts, Technorati, Digg gibi enformasyonu izleyen, analiz eden ve paylaşan uygulamaları kullanarak yeni gelişmeleri takip edebilir. (Kavada, 2010, s.105). (2) Bilgi paylaşımı için, yürütülen harekete ilişkin web sitesi kurabilir, belirli olay ve eylemler için ayrı web siteleri açabilir, Indymedia gibi alternatif medya platformlarını kullanabilir, Twitter, Blogger, Youtube, Filickr gibi fotoğraf, video paylaşım platformlarını, blog, mikroblog platformlarını kullanabilir. Sosyal medya ve e-posta ile paylaşmak istediği enformasyonu viral hale getirebilir. (Kavada, 2010, ss.106-107). (3)Toplumsal hareketin koordinasyonu ve karar alma süreçlerinde; e-posta listesine, Facebook grubuna kaydolma gibi insanların harekete üye olmasının; Skype, Facebook grupları, e-posta listeleri gibi eylem üzerine tartışma alalarının; toplantıların ve etkinliklerin planlamasının; elektronik oylama araçlarıyla oylama yapılmasının sağlayabilir; yapılacaklar listelerinin hazırlanması ve yayılmasının sağlayabilir (Kavada, 2010, s.109). (4)YouTube, Facebook, e-posta listeleri vb. platformlarda eylemcilerin belli konularda tartışmaları ve etkileşime girmeleri ve ortak deneyimler üzerine düşünmeleri hareket içindeki bireylerin birebir etkileşimini arttırarak, kolektif kimlik oluşturma, bağlılık ve dayanışma yaratması bakımından da etkili olmaktadır. (Kavada, 2010, s.111).

(Kavada, 2010, s.113). Bu nedenle de düzenli yüz yüze toplantılar, kısa vadeli pratik hedefler etrafındaki işbirliği, açık anlatımlar ve kalıcı bir çevrimiçi alanın yaratılması, aktivist ağlara daha istikrarlı bir yapı sağlayabileceğini belirtmektedir. Kavada, toplumsal hareketlerin çevrimiçi araçları kullanmalarının sağlayacağı yararların ancak reeldeki araçlarla da desteklendiğinde istikrar sağlayabileceğini belirtmektedir (Kavada, 2010, s.118).

Diğer yandan Laura J. Gurak'ın belirttiği gibi, dijital aktivizm ile dijital olmayanı arasında giderek ayrım yapamaz duruma gelmek üzeriyiz. Ona göre, dijital medya; öğrenme, iş yapma, yönetme, siyasi kampanyalar yürütme ve insanları harekete geçmeye çalışan diğer çeşitli biçimlerin bir parçası haline geldiğinden, dijital aktivizm özel bir kategoriden ziyade bir süreklilik içinde olacaktır. Öte yandan Gurak'ı altını çizdiği bir konu da; hem yüz yüze iletişim, hem telefonla iletişim hem konvansiyonel medyanın kullanılması veya medyada geleneksel olarak yer alma biçimleri de toplumsal hareketlerin araçları olmaya devam ederken, bunu belirleyen hedeflenen sonuç ve konudur. Gurak'a göre, tüm toplumsal eylemlerin dijital bir bileşeni oldukça, kullanım kolaylığı, düşük maliyet ve diğer faktörlerin demokratikleştirici bir etkiye sahip olacak ve enformasyon sağlamanın tek kaynaklı hiyerarşik iletişim biçimlerinden giderek uzaklaşılacaktır. Ayrıca Gurak, toplumsal eylemlerin dijital araçları kullanmalarında en büyük artıyı ve eksiyi sağlayan konunun, dijitalin aynı özelliğine dayandığını belirtmektedir: Hız ve çok geniş bir kitleye ulaşma kapasitesi. Toplumsal hareketlerin çevrimiçi araçları kullanmalarındaki en kritik noktalardan birinin, kaynağın güvenilirliği olduğunu hatırlatmaktadır. Ona göre, e-posta, Facebook veya Twitter gönderileri ile mesajlar çabucak ve inanılmaz hızlı ve geniş bir kitleye ulaşmaktadır. Çok sayıda insana çok hızlı ulaşılması, özellikle acil durumlarda kritik olabilir; ancak, bu özellikler aynı zamanda misenformasyonun kolaylıkla yayılmasını da sağlamaktadır. Gurak, hız ve geniş kitleye ulaşmayı, iki yanı keskin bir bıçak olarak nitelendirmektedir. Çevrimiçi araçların, toplumsal hareketlere hızla geniş kitleye ulaşma katkısı, misenformasyon ve kaynağın güvenilirliği sonunu da doğurmaktadır. Bu nedenle Gurak'a göre, dijital araçların kullanımı, toplumsal hareketler bu sorunu bertaraf edilebildiği ölçüde etkili olabilecektir (Gurak, 2014, ss.15-17).

Trebor Scholz ise başka bir noktaya dikkat çekmektedir. Bugün özellikle toplumsal hareketlerde yoğunlukla kullanılan sosyal medya platformları olan YouTube, Facebook ve Twitter'ın dev şirketler olarak dijital pazarda var olmaları sağladığı bir faydayı ortaya koymaktadır. Scholz'a göre, bu sosyal platformların ticari yapıları ve şirket büyüklüğü, bu platformların engellenmelerini de zorlaştırabilmektedir. Bu açıdan Scholz, tecimsel yapıların toplumsal hareketler için bir avantaj yaratabildiğini belirtse de tecimsel olmayan oluşumların desteklemesinin esas önemde olduğunu vurgulamaktadır. Öte yandan Scholz, yaygın kullanılan sosyal platformların, eylemcilerin planlarını ve eylem haritalarını baskıcı yönetimlerdeki güvenlik güçleri tarafından istihbarat olarak değerlendirilmesine de olanak tanıdığını belirtmektedir. Yukarıda andığımız, Regan'ın ekolojik adalet hareketleri için örneklediği nokta aslında tam olarak Scholz'un bu kaygısının karşılığı olarak görünmektedir. Bu nedenle Scholz, toplumsal hareketler için sosyal medyanın çok geniş bir kitleye seslenebilme olanağı açısından etkili araçlar olmakla beraber, güvenlik ve gizliliğe önem verilmesi gerektiğinin altını çizer. Scholz için, tek başına dijital aktivizm araçları, savaşı durdurabilecek ya da o toplumsal hareketin amacını nihayete erdirebilecek güce sahip değildir. Ancak ona göre, dijital aktivizm araçlarının özellikle baskıcı rejimlerin etkisini azaltabilme potansiyeli vardır. Scholz'a göre, Enformasyon sağlamanın imkansız hale geldiği durumlarda, olaylarla ilgili kamuoyu oluşturmak ve farkındalık yaratmak açısından oldukça etkili olduğu da aşikardır. Bu türden durumlarda, ticari sosyal medya platformlarının, herhangi bir nedenle uzun süre engellenmesi uluslararası bir haber niteliği taşır hale gelmiştir. Ancak Scholz'a göre, ticari olan sosyal platformların monokültür yaratma etkisinden kurtulabilmek için Crabgrass[15] gibi sürdürülebilir, uzun vadeli ve ticari olmayan altyapıların oluşturulmasına destek olunmalıdır. Diğer yandan tecimsel olmayan uygulamalar, ticari uygulamalar tarafından doldurulmayan bir alanda yaratıldığı zaman, daha fazla başarı sergileyebilmektedirler. Scholz bu duruma, kitle kaynak (crowdsourcing)[16] konseptinin siyasi aktivizm için kullanıldığı, veri depolama ve

[15] Crabgrass, https://crabgrass.riseup.net/, (15.01.2016) adresinden ulaşılabilinen platform, 1999 yılında kurulmuş ve hala aktif olarak işlemektedir.

[16] Kitle kaynak, kavramını akademik olarak ilk kez Daren C. Brabham kullanıştır. Brabham'a göre kitle kaynak "*çevrimiçi dağıtılmış sorun çözme ve üretme modelidir."* Temel olarak kitleden verilen destekle yürütülen araştırma ve üretimin sağlanmasıdır (Saka, 2015a, ss.41-42).

haritalama çalışması yapan Ushahidi'yi[17] örnek verir. Swahili dilinde "şahit" anlamına gelen Ushahidi, Twitter ve SMS ile veri yollanabilen kitlelerden gelen verileri işleyerek çalışan bir sistem olarak önemli projelere imza atmıştır. (Scholz, 2010, ss.28-31).

Dolayısıyla Scholz, sosyal medyanın ticari yapısının ötesine geçilebilecek dijital araçların geliştirilmesini önemsemektedir. Diğer yandan, tecimsel platformlardan yararlanmanın da çeşitli erişim engellemelerinin söz konusu olabildiği durumlarda işlevsel olduğunu ortaya koymaktadır. Ayrıca, dijital aktivizm araçlarının dünyayı dönüştürmeye yetmeyecek olsa da, etkili olabilen araçlar geliştirileceğine inanmaktadır. Bu nedenle de bireylerin destek verme biçimlerini basite indirgeyen slacktivizm[18] ve clicktivizm[19] gibi yaklaşımları geçersiz bulduğunu açıklamaktadır (Scholz, 2010, ss.28-31). Slacktivizm, Evgeny Morozov gibi tekno-kötümser teorisyenler tarafından, dijital iletişimin bireysel niteliği nedeniyle, etkili kolektif eylemin gerçekleştirilmesi için gerekli şartları taşımadığını vurgulamak için kullanılan terimdir (Gerbaudo, 2015, s.920). Morozov, Facebook ve Twitter gibi dijital araçlarının, "*basit bir şekilde sadece araçlar olduğunu ve toplumsal değişimin siyasal kurumlar ve reform hareketleri ile angaje olan uzun çabalar*" ile geliştiğini öne sürmektedir (Morozov, 2017, s.23). Morozov'un bu tespitine katılmakla beraber, toplumsal hareketler açısından günümüz dijital araçlarının rolünü, 1989 devrimlerinin yaşandığı dönemde faks makinelerine biçtiği rolle eş değer tutmasına katılmak mümkün değildir (Morozov, 2017, ss.26-27). Çünkü dijital iletişim araçlarını ve toplumsal hareketlerdeki rolünü bu şekilde ele almak, bu araçların uzun

[17] İlk kez, 2008 yılında Kenya seçimleri sonrası oluşan şiddet olaylarını haritalanması için kullanıldı. Sonrasında dünyadaki birçok seçim, afet, şiddet olaylarında veri depolama ve interaktif haritalama amacıyla kullanılan ticari olmayan açık kaynaklı bir platform olarak kullanıldı. Ayrıntılı bilgi için bkz.: Ushahidi, "About Ushahidi", https://www.ushahidi.com/about, (15.01.2016).

[18] Türkçeye 'pasif eylemcilik' olarak çevrilmekte olan slacktivizm; dijital araçların kullanılarak farkındalık, sosyal değişim veya eyleme katılan kişilere tatmin sağlaması amacıyla düzenlenen düşük maliyet ve düşük riskli çevirimiçin eylem biçimleri olarak tanımlanmaktadır (Rotman, vd, 2013, s.821). Ancak çoğunlukla, dijital aktivist araçlarla ortaya konan çabalarının gerçek hayata bir etkisi olmadığına ve bu eylemlerin boşuna ve naif olduğuna ilişkin eleştriyi barından bir anlamda kullanılmaktadır (Lee, Hsieh, 2013).

[19] Türkçeye 'tıklama eylemciliği' olarak çevrilmekte olan clicktivizm; vatandaşların kampanya metinlerini tıklayarak, 'gerçek' katılım sergilemeden, basitçe ürettiği çevirimiçi aktivizmi tanımlamaktadır. Çoğunlukla bu terim de slacktivizm ile aynı şekilde, gerçek hayata dijital aktivizmin bir etkisinin olmadığını vurgulamak amacıyla kullanılmaktadır (Breindl, 2017, s.1429 ve s.1431).

siyasal mücadelelerde kullanılmasının sağlayabileceği katkıları, baştan yok saymak anlamına gelmektedir.

Bu bağlamda, Scholz'un belirttiği gibi dijital aktivizm araçları, tek başlarına büyük değişim yaratmaya yetmese de bu araçların toplumsal hareketler açısından etkilerini yadsımak doğru görünmemektedir (Scholz, 2010, s.31). Dolayısıyla, tüm bu dijital eylem biçimleri toplumsal hareketlere belirli ölçüde destek sağlamaktadır. Ancak asıl sorun, dijital eylem biçimlerini oluşturan araçların, nasıl toplumsal hareketi yürüten kesimler için sansür, gözetim ve ticarileşmenin birbirine içkin yapısı karşısında kullanılmaya devam edebileceğidir. Hükümetlerin sansür, gözetim mekanizmaları ile endüstrinin gözetim, kâr ve sömürü birlikteliğinin ötesine nasıl bir yol ile gidilebileceği sorusunun cevabını bulmak gerekmektedir. Bu nedenle, toplumsal hareketlerin dijital teknolojiyi etkili bir şekilde kullanması için teknolojiyi geliştirme konusunda yetkin olan grupların desteklerinin olması, zorunluluk olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda ise hackerların toplumsal hareketlere verdikleri desteğin bu zorunluluğu yerine getirme rolü oynayacağı savlanmaktadır. Öyle ki McKenzie Wark, hackerları dijital dünyanın kapitalist sistemini sorgulayan ve bunu yıkmaya muktedir sistem karşıtı yeni devrimci sınıf olarak nitelendirmektedir (Wark, 2008). Wark, proleterleşme süreçlerini kısıtlı bir perspektiften ele alarak hackerlara aşkın bir rol atfetse de hackerların, toplumsal hareketler bağlamında nasıl konumlandırılacağı sorusu geçerliliği korumaktadır.

Diğer yandan, günümüzde çeşitli hacktivist gruplar hem toplumsal hareketleri destekleyerek hem de dijital teknolojilerin tecimsel yapısına karşı çıkarak çeşitli eylemler ortaya koymakta ve projeler geliştirmektedir (Jordan ve Taylor, 2004, ss.3-4). Çalışmamız kapsamında bu noktadan hareketle, hacktivizmin; hem internet politikası yürütmesi, hem hack yoluyla toplumsal hareketi desteklemesi, hem de kendisi bir toplumsal hareket yaratabilme potansiyeline sahip olması nedeniyle, dijital olanakların toplumsal hareketlere katkısı bağlamında, şimdiye kadar andığımız eylemliliklerden ayrı bir konumda bulunduğu iddiası ortaya konmaya çalışılacaktır. Bu nedenle, çalışmanın devamında öncelikle hackin ne olduğunu ve sonrasında hacktivizmi toplumsal hareketler bağlamında nasıl ele alınabileceğini tartışacağız.

3. HACK VE HACKTİVİZM

3.1. Hack

Hack ve hacker tanımlamaları, bilgisayar tarihi boyunca hack eyleminin nasıl yapıldığı, neyi amaçladığı ve kimin hacker olduğu soruları etrafında farklı jenerasyonlarda biçim değiştirmiştir. Aşağıda ayrıntılı bir şekilde tartışacağımız üzere, bugün hacker olarak adlandırdıklarımızın aslında yaptıklarını sadece cracker[20] olarak ele alan ya da kötü/iyi hack temelinde ayrımlara ulaşan teorisyenler ve hackerlar bulunmaktadır. Şüphesiz ki, hack üzerinde farklı tanımlamaların getirilme çabasının en önemli nedeni, hackin kriminal boyutunu hack fiili ile özdeşik tutmaktan uzak durma isteğidir. Bu nedenle, çalışma kapsamında, hack çok farklı anlamlarda yorumlanmakta olsa da hackin özünde var olan gerçekliklerin neler olduğuna ve hackin ne anlama geldiğine cevap bulma çabasında olacağız.

Hack, kelime olarak çok farklı anlamlara geliyormuş gibi bir algının var olması, esasında liberal paradigmanın tüm diğer anlamlandırmaları gibi varsayımsaldır. Genellikle sistemlere izinsiz girme, sitemleri kırma gibi olumsuzluk atfedilen sözlük anlamları karşımıza çıkmaktadır. Medyada da korsanlık, dolandırıcılık gibi kelimelerle kendine yer bulsa da Microsoft, Apple, Lotus vb. gibi bilgisayar dünyasının popüler ve kazançlı şirketleri var oluşlarını hack dünyasına borçludur. Aslında başından beri bilgisayar sistemlerinin gelişimini sağlayan hacklemenin altında yatan merak dürtüsü olmuştur.

Çalışmanın devamında detaylıca değinecek olsak da, hackin olumsuz algılanışında kriminalizasyonun konjonktürel gerçekliği söz konusunu olduğunu şimdiden not etmek yerinde olacaktır. Paul Taylor, 1999'daki *Hackers Crime In The Digital Sublime* adlı çalışmasında, hackerların korsan dolandırıcı gibi ifadelerle medyada yer bulmasını sadece hack eyleminin kendisinden değil, toplumsal atmosferin değişiminden de kaynaklandığı ortaya koymaktadır. Hack teriminin dönüşümünün, bazı bilgisayar kullanıcılarının içerisinde marjinalleştiği karmaşık bir

[20] Bkz. Bölüm 3.1.2.1.*Crack ve Hack* s. 12-13.

toplumsal sürecin parçası olduğunu belirtmektedir (Taylor, 1999). Bu tespitin günümüzdeki geçerliliğini tartışabilmek için öncelikle hackin ne olduğunu ve tarihsel süreçte nasıl ortaya çıktığını anlayabilmek gerekmektedir.

3.1.1. Hackin Ortaya Çıkışı

3.1.1.1. MIT'de Hackin Ortaya Çıkışı

Hack, 1950'lerde önce Massachusetts Institute of Technology'deki (MIT) sonrasında ise Cornell ve Harvard Üniversitelerindeki bilgisayar laboratuvarlarında, bugün hacker olarak değil, bilgisayar dâhileri olarak adlandırdığımız, o günlerde de popüler betimlemede *inek* (nerd) olarak adlandırılan teknoloji meraklısı öğrenciler tarafından ortaya çıkmıştır. Bu öğrenciler, daha sonra Silikon Vadisi'ndeki ilk yeni girişimci şirketleri kuranlar ve open source /free sofware (açık kaynak /özgür yazılım) hareketinin öncüleri olacaktır. Onların, sistemleri inceleyerek buldukları problemlere ürettikleri çözümler, sistemleri üretildikleri amaçların ötesine taşıyarak yazılım ve işletim sistemlerinin ciddi bir yol kat etmesini ve bilgisayar tarihine bambaşka bir boyut kazandıracak olan kişisel bilgisayarların yaratılmasını sağlamıştır (Thomas, 2002, Graham, 2004 ve Levy, 2010).

Terminolojik olarak değerlendirdiğimizde, hacklemek (hacking) fiilinin sözlükteki tanımı 'kabaca kesmek veya doğramak, ezmek, bir işi idare etmek, baş edebilmek' gibi anlamlardan 'bir bilgisayardaki verilere izinsiz erişim sağlamak' anlamına dönüşmüştür (Taylor, 1999, s.14). Bu dönüşüm, aslında hack fiilinin de hacklenmesi olarak düşünülebilir. Hackin ortaya koymaya çalıştığı dönüştürme ve değiştirme etkisinin metaforik bir karşılığı olarak değerlendirmek mümkündür. Kesmek ve doğramak anlamı, hacklenmiş ve hatta kullanılmaz olmuştur. Hackerların esasında yaptıkları tam da budur: Sistemleri hackleyerek onların ilk halleri, işlevleri ve anlamları üzerinde mücadeleye girip sınırlarını keşfederek kendi yarattıkları işlevlerle kendi anlamlandırmalarını ortaya koymaktadırlar. Hackin, bilgisayar tarihindeki yerini anlamak ve dolayısıyla, MIT'de kelimenin nasıl kullanıldığına değinmek günümüzde yapılan hackin kökenini anlamak açısından yararlı olacaktır.

MIT Museum tarafından hazırlanan *Nightwork: A History of Hacks and Pranks at MIT* (Peterson, 2011) adlı kitapta hack, MIT kampüsünde sadece eğlence amacıyla yapılan haylazlıklar olarak ele alınmaktadır. Bu kitap, özellikle bizim anladığımız anlamda bilgisayar hacklerini değil, günümüzde de devam etmekte olan MIT tarihindeki yaratıcı ve büyük şaka yapma geleneğini hack olarak ifade etmektedir. Bir bakıma, bu kitabı MIT'de yapılan yaratıcı haylazlıkların almanağı gibi değerlendirebiliriz. Hackin anlamsal kökenine bakıldığında, MIT öğrencilerinin onları çalışmaktan alıkoyan herhangi bir aktiviteyi nitelendirmek için kullandıklarını görmekteyiz. Bu aktiviteler haylazlık etmek, arkadaşlarıyla laflamak, dışarıya çıkmak gibi çalışmak dışındaki herhangi bir şey olabilmekteydi (Leibowitz, 2011, s.5). Ancak bu aktiviteler zamanla yaratıcı ve şaşırtıcı şakalara dönüşmüştür. Örneğin, eski bir arabayı yurt penceresinden sarkıtmak, rakip yurdun penceresine yumurta atmak ya da kampüsteki heykeli tahrip edip dışarı atmak gibi zararsız ama sınırları zorlayan yaratıcı eğlenceler, hack kelimesiyle ifade edilmeye başlanmıştı[21] (Williams, 2002, s.151). Dolayısıyla hack, şaka anlamında da sınırları zorlamaya dayanan bir anlam taşımaktadır. 1950'lerin başında, hack terimi artık geleneksel hale gelmiş bu şakaları adlandırmak için kullanılırken MIT içinde bir kulüp hacke bambaşka anlamlar katmaktaydı: Nihai bir sonucu olmayan ya da alışılmadık ve özgün bir şekilde sistemlerdeki problemlere ürettikleri çözümleri de içeren bir anlam katarak kavramı genişletmektedir (Leibowitz, 2011, s.5).

Hack kelimesinin MIT jargonunda ilk anlamı şaka ve eğlence olsa da bu eğlencenin sistemlerde yaşanması ve saygı duyulan bir iş olarak anlam kazanması MIT'deki Tech Model Railroad Club[22] (TMRC/Demiryolu Teknik Modelleme Kulübü) içerisinde gerçekleşmiştir. Bu kulüp bünyesine, telefon sistemleri aracılığıyla, oda büyüklüğünde karmaşık sinyal sistemleri kullanılarak demir yolu modellemesi yapılıyordu. Kulüpte sinyaller ve enerji ile ilgilenen bir grup, her şeyi keşfetme isteği içerisindeydi. Örneğin, sadece merak ettikleri için kulüp telefon

[21] İlk hack örneklerinin fotoğrafları için bkz. Ek-1, Fotoğraf 1 ve Fotoğraf 2.

[22] TMCR hakkında MIT News'un hazırladığı kısa videoyu bu linkten izleyebilirsiniz: Youtube MIT Channel (07 Aralık 2012), "The Tech Model Railroad Club of MIT", https://www.youtube.com/watch?v=STVdCJaG0bY, (20.01.2016). Ayrıca TMRC odasının fotoğrafları için bkz. Ek-1 Fotoğraf 3, Fotoğraf 4 ve Fotoğraf 5.

sistemi ile Doğu Kampüsü arasında yasal olmayan bir bağlantı kurmak için çalışıyorlardı. Vakitlerinin çoğunu kulüpte geçiren bu öğrenciler, kendi aralarında da bir jargon oluşturmaya başlamışlardı. Çalışmamaya başlayan donanım için *kaybediliyor* (loosing), bozulan herhangi bir şey için *tanınmaz* (munged), kulüp odasındaki masalara ofis değil, *orifis* (orifice/delik), çöpe *hurda* (cruft) diyorlardı. (Levy, 2010, ss.4-10 ve 2014, ss.4-10). Yukarıda andığımız tarzdaki eşek şakalarına verilen isim olan hacki de "*sadece belli bir hedefi gerçekleştirmeye yönelik değil, üzerinde çalışmakla bile fazlasıyla haz alınan projeleri veya tasarlanan ürünleri"* nitelendirmek için kullanıyorlardı. Kendilerine hacker demeye başlayan bu grup için işin özünde gene eğlence vardı. Her fırsatta derslerini ve notlarını umursamadan saatlerce sistemler üzerinde çalışıyorlardı; bundan aldıkları keyif en büyük eğlenceleri haline gelmişti (Levy, 2014, s.10). Gerçek hayatta kampüste yaşanan şaka olarak hack, 0'lar ve 1'ler ile yapılmak isteniyordu ve yapılabileceklerin sınırları merak ediliyordu.

Steven Levy'nin deyimiyle TMRC hackerlarının dünyayla olan ilişkileri bir şeylerin nasıl çalıştığını anlamak üzerine kuruluydu. 1950'lerin sonuna doğru, oda büyüklüğündeki delgi sitem kartları[23] ile uzun süreler sonucunda programlanabilen bir bilgisayarı görebilmiş kişi sayısı oldukça azdı. Kulüpteki bu üyeler de MIT'de bulunan IBM 704[24] model bilgisayar üzerinde çalışıp sistemini çözmek için her yola başvuruyor, ancak birkaç milyon dolar değerindeki bir bilgisayarın olduğu yere girebilmek için uzun prosedürlerle izin alsalar da ancak onu izleyebiliyorlardı. *Rahip* adını taktıkları bilgisayar sorumlularına, yazdıkları program kartlarını verip uzun

[23] Delgi ya da delme şerit sistem olarak da Türkçe anılan keypunch sistemdir. Kart üzerindeki delikler aracılığıyla okuma yapılır ve ana bilgisayara gönderilir. Keypunch örneği için bkz.; Columbia University, "Columbia University Computing History", http://www.columbia.edu/cu/computinghistory/029.html, (12.01.2016). Ayrıntılı bilgi için Computer History Archives Project (CHA) tarafından hazırlanmış video şu linkten izlenebilir: Youtube Computer History Archives Project Channel (05 Ocak 2016), "Computer Punch Cards Historical Overview - IBM Remington Rand UNIVAC - History Archives", https://www.youtube.com/watch?v=kKJxzay85Vk, (02.02.2016).

[24]Büyüklüğünden ve hantal yapısından dolayı MIT'de IBM 704'e Hulking Giant (Koca Dev) adını vermişlerdi. IBM 704 ile ilgili CHA tarafından hazırlanmış videoya şu linkten ulaşabilirsiniz: Youtube Computer History Archives Project Channel (07 Haziran 2015), "IBM 704 Computer Film Narrated - 1954 - Computer History Archives ", https://www.youtube.com/watch?v=DKaVvv15Heo, (02.02.2016). Ayrıca bkz. Ek- 1, Fotoğraf 6 ve Fotoğraf 7.

süre sonra programın sonucu ve eksiklerini öğrenebiliyorlardı. Ancak bu durum hem çok zaman alan hem verimsiz hem de her şeyi öğrenmek isteyen birinin sabrını oldukça zorlayan bir durumdu. Bu durum, TX-0[25] adını taşıyan dünyanın ilk transistörle çalışan bilgisayarının, askeri teknoloji üretmek için kurulmuş Lincoln Laboratuvarı'ndan MIT'nin Elektronik Araştırma Laboratuvarı'na (RLE /Research Laboratory of Electronics) gelmesiyle değişmişti. Hackerlar, bu laboratuvarda daha az prosedürle daha rahat koşullarda çalışabiliyordu. TMRC'deki hackerların *Tixo* veya *Tix Ohh!* dedikleri TX-0, aslında Lincoln Laboratuvarı'nda geliştirilen TX-2[26] isimli dev bir bilgisayarı test etmek için oldukça sınırlı komut kullanımına olanak tanıyan küçük bir odayı kaplayan zamanın en küçük bilgisayarıydı (Levy, 2014, ss.3-27).

Wesley Clark and Ken Olsen tarafından geliştirilen TX-0'ın bilgisayar tarihindeki en büyük önemi, ilk interaktif bilgisayar olmasıydı. TX-0'in yaratılmasındaki amaç, merkezi bilgisayarın toplu işlem yapmasını takip edebilmekti. TX-0'ın var olan datayı, toplu işlem yapmadan gerçek zamanlı olarak analiz edebiliyor olması, ona interaktivite özelliği kazandırmaktaydı. Ancak TX-0, Lincoln Laboratuvarı'ndaki ileri teknolojinin küçük bir parçasıydı ve asıl ilgi odağı değildi (Hey ve Papay, 2015, ss.141-142).

TMRC hackerları için TX-0 üzerinde çalışmak, onun interaktif bir yapıda olması nedeniyle bulunmaz bir nimet olarak görülmekteydi. Ayrıca, ikincil bir plana atılmış bu teknoloji daha az kuralla korunduğu için *rahiplere* ihtiyaçları olmadan üzerinde çalışabiliyorlardı. Bu bilgisayarın önemi, program için kart kullanmadan komut girilebilmesi ve programdaki sorunun anında fark edilebilmesiydi. Hackerlar yapabileceklerinin neler olduğunu keşfetmek istediklerinden TX-0 onlar için her şeyin yapılabileceği muazzam bir oyuncak haline geldi. İnteraktif yapısının üzerine giderek yazdıkları kodları geliştirdiler ve birbirlerinin yazdıkları kodları kontrol edip bu yazılımların potansiyellerini ortaya çıkarmaya çalıştılar. Öyle ki içlerinden birinin

[25] MIT'deki TX-0'ın kaydedilmiş görüntüsünü şu linkten izleyebilirsiniz: MIT, http://projects.csail.mit.edu/video/history/aifilms/105-museum.mp4, (02.02.2016). Ayrıca bkz. Ek-1, Fotoğraf 8 ve Fotoğraf 9.

[26] Bkz. Ek- 1, Fotoğraf 10.

bir müzik aleti gibi TX-0'dan ses çıkarmaya çalışması, o dönemdeki sıradan herhangi birine saçma gelebilirdi. Zira 3 milyon dolarlık bir bilgisayardan beş dolarlık bir müzik aletinden de çıkabilecek müziğin sesini duyma çabası, sıradan biri için saçmaydı. Ancak kendi aralarında böyle bir işi başarmış olmak büyük bir heyecan ve gururla karşılandı. Böylelikle de bilgisayardan müzik dinleyen ilk insanlar olmanın yanında, bir hacker ruhunun ortaya çıkmasını sağladılar. Bu dönemde, hackerlar, birbirlerinin işleri üzerinde kafa yoruyor ve işbirliği içinde çalışıyorlardı. Birbirlerinin hatalarını bulup dalga geçseler de programların daha iyi olmasını sağlıyorlardı. Bu dönemde hackerların bilgisayarlar üzerinde yapılacak çok şey olduğunun farkına varması ile bilgisayarlar, iş dünyası ve askeri işleyişin tahakkümünden kurtulmak zorunda kalacaktı (Levy, 2014, ss.3-27).

3.1.1.2. Phreak: Telefon Sistemlerini Hacklemek

MIT'deki hack, sadece bir türdeki hackin başladığı yerdir. Gene 1950'lerde yaygın olan başka bir çeşit hack, telefon sistemleriyle başlamıştı. Çağrı yönlendirmede kullanılan ses frekansları yeniden yaratarak telefon sistemlerine giriş yapılmaktaydı. Telekomünikasyon sitemlerini keşfetmek için sisteme girişler *phreak* olarak adlandırıldı. Telefon sisteminin hackerları olarak *phreaker*ın niyeti, telefon ağlarını keşfetmek ve bedava görüşme yapmanın yolunu bulmaktı. Ağlara girmek için phreakerlar çok çeşitli elektronik cihaz kullanmaktaydılar (Coleman, 2012, s.100 ve Taylor, 1999, s.185).

Gabriella Coleman, çoğunlukla MIT çerçevesinde anlatılan hack tarihi içerisine, phreakerların da eklenmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Zira ona göre, üniversite temelli ve devlet tarafından finanse edilen görece steril ve yasal olan ortamın dışında da gelişen bir hack türü söz konusudur (Coleman, 2014, s.285). Benzer şekilde, Turkle da hacki sadece bilgisayar bağlamında ele almaz; ona göre, bilgisayardan bağımsız olarak başka herhangi bir teknolojiyi kullanarak herhangi bir hack türü söz konusu olabilmektedir. Turkle'a göre, önemli olan, karmaşık bir teknolojiyi alışılmış kullanımı dışında kullanabilmektir (Turkle, 2005, s.208). Coleman ve Turkle'dan hareketle, hacki sadece bilgisayar bilimlerindeki teknolojik ilerleme sağlayan dahiyane adımlar olarak görmemek gerektiği söylenebilir.

Hatta bu konuda hacke farklı bir açıdan yaklaşan Otto von Busch, hackin bir değiştirici kültür olarak hep var olduğunu, ancak daha geniş kapsamlı teknolojik bir aktivite olarak belirmesinin radyo ve arabaların modifikasyonu ile 1920'lerde başladığını belirtmektedir. Hackin bir çeşit DIY (Do-It-Yourself / Kendin yap) kültürü olduğunu düşünen von Busch'a göre, kodu hacklemek ve yeniden kullanmak, bilgisayar sistemlerine girişte harcanan kestirme bir yol bulmak olduğu kadar, '*garip bir modifikasyon ruhu*' yakalamakla da ilgilidir (von Busch, s.2006). Ancak her türlü modifikasyonu hack saymak, tüm insanlığın alet kullanım tarihini handiyse hack tarihiyle eş tutmaya kadar gidebilecek olduğundan, von Busch'un görüşü tartışmalı görünmektedir. Ancak kullandığı *garip modifikasyon ruhu* tabiri, hack ruhunun güzel bir betimlemesi olarak değerlendirilebilinir. Hack tarihinde, en *garip* ve en ünlü olaylarından biri de Captain Crunch'ın [27] yaptığı phreaktir.

Captain Crunch olarak bilinen John Draper, radyo teknisyeni olarak hava kuvvetlerinde çalışmaktaydı. Draper, devre sistemleri, alıcılar hakkında oldukça meraklı birisiydi. Oyuncak bir düdüğün, o zamana dek en karmaşık kapalı sistem olan Telephone and Telegraph Company'nin (AT&T /Amerikan Telefon ve Telgraf Şirketi) uzak mesafe görüşme sistemine erişim için kullandığı tona eşit olan, 2600 hertz'lik[28] bir sinyal çıkardığını keşfetti. Bu sesi kullanabildiği kendi sistemini yaratan Draper, önce uzak mesafe bir telefon numarası çevirip sonrasında 2600 hertz'lik bu sinyal sesiyle aranan görüşmeyi kesiyor, ancak herhangi bir ücret olmadan telefon hattını açık bırakıyordu. Dolayısıyla, herhangi bir numarayı tamamen ücretsiz arayabiliyordu. Draper'in yaptığı efsaneleşmiş hack, "*The Call Around The World* " (tüm dünyayı arama) olarak bilinen California'da iki telefon ve bu düdük ile sağladığı sinyalle yaptığı hackti. Uluslararası telefon devre ve kodlarını bilen Draper, önce ilk telefonla ikincisini arayarak düdük marifetiyle California içinde arama yapmaya başlayıp Tokyo, Hindistan, Yunanistan, Londra, New York'u arayıp tekrar California'ya döndü ve ikinci telefonu çaldı; yani ilk aramasında tüm

[27] Adını *Cap'n Crunch* adlı kahvaltılık mısır gevreğinden hareketle oluşturur. Zira bu mısır gevreğinden hediye olarak çıkan bir düdük yardımıyla 2600 Hz'lik sese ulaşmıştır.

[28] İlk hack dergilerinden biri olan ve halen yayınlanan *2600: The Hacker Quarterly* isimli dergi adını Captain Crunch'a atfen onun 2600 hertze ulaşmasından alır. Bkz.; 2600, http://www.2600.com/, (02.02.2016).

dünyayı gezmiş oldu. Daha sonra bu tipte bir aramayı dört telefon ile denedi; kendisini dünya genelinde iki yönden aradı. Bu, Draper'ın tesadüfen bulduğu bir şeyin ötesindedir; telefon sistemlerine olan ciddi merakı ve bilgisi sayesinde böyle bir phreak gerçekleştirebildi. Turkle'a göre, bu basit gibi görünen ama bir şekilde alışıldığının dışında teknolojinin kullanılmasıdır; ufak bir hileyi, müthiş bir hacke dönüştürmüştür. Bu nedenle Turkle, uzmanlığın ve ustalığın, hack kültürünün özünü oluşturduğunu, bu uzmanların ise gayri resmi olarak kabul edildiğini belirtmektedir. Turkle'a göre, "*hacker, her zaman sistemin dışındadır ve sistemin kurallarıyla oynamaz"* (Turkle, 2005, ss.207-208).

Birçok kez hapse giren Draper'ın ilgisi, hiçbir zaman ücretsiz olarak birini arayabilmekle ilgili olmamıştı; o, telekomünikasyon sistemini merak ediyordu. Kendisi de yaptıklarıyla, sistemi öğrenmeyi amaçladığını söylemiştir. Zira ona göre, bir telefon firması da bir bilgisayar da en nihayetinde bir sistemdi ve onun istediği şey, sistemi öğrenmek ve o sistemde neler olabileceğini keşfetmekti. Hacki oluşturan şey de bu merak ve öğrenme isteğidir. Aslında yapılan şeyin yasal olması ya da olmaması birçok hacker için çok da önemli bir nokta değildir. Esas ilgileri her zaman nasıl olur sorusuna yanıt aramakla ilgili olmuştur (Mungo ve Glough, 1993, ss.14-20).

Gabriella Coleman, meritokratik akademi normlarının uzantısı olarak etik tutumlar sergileyen üniversite kökenli hackerlardan farklı olarak, phreakerların alaycılık barındıran gösteriden ve çoğunlukla kanunları ihlalden kaynaklanan estetik ve etik duyarlılıklar sergilediklerini öne sürmektedir. Ancak bu durum, bazen akademinin içindeki hackerlar için de geçerli olmaktaydı. Öncelikle, az önce andığımız üzere MIT'de bilgisayar ya da herhangi bir sistemin hacklenmesinin ötesinde, hack MIT jargonunda eşek şakaları anlamına geliyor ve dolayısıyla mizah ve norm dışılığı içinde barındırabiliyordu. Bu nedenle bu durumun, daha sonra değineceğimiz kapitalizme ayak uydurmuş, markalar yaratan hackerlar için geçerli olduğunu söylemek çok daha mümkün görünmektedir. Diğer yandan, Coleman'ın ortaya koyduğu daha önemli nokta ise, phreakerların kurumsal bağımsızlıklarının onları siyasileşmelerine olanak tanıyabilmesidir. Coleman'a göre phreakerlar,

YIPPIE (Youth International Party / Uluslararası Gençlik Partisi)[29] gibi bazı politik gruplarla ilişki içinde oldukları için, hackin diğer türlerini gerçekleştirenlerden daha cüretkar, neşeli, atak ve cesaretlidirler. Coleman, bu özelliklerin, phreakerların "*dilsel pratiklerinde ve ukalalık barındıran estetik anlayışlarında"* da hakim olduğunu belirtmektedir. Coleman'a göre, phreakerların bu geleneği görece "*yeraltı hackerlar"ı* tarafından sürdürülmüştür (Coleman, 2012, s.101). Hack dünyasında yeraltı hackerları, iyi hacker, kötü hacker ve benzeri şekilde yapılan birçok ayrım söz konusudur. En temel ayrım hackerlar ve crackerlar arasında yapılmaktadır. Bu ayrımlara değinmeden önce, öncelikle hackin ve dolayısıyla, hackerların genel kabul gören anlamlarını tartışmak gerekmektedir.

3.1.2. Hacker Kavramı

Günümüzde Kentucky Üniversitesi Bilgisayar Bilimleri Bölümü'nde profesör olan Raphael Finkel, 1975'te Stanford Üniversitesi'nde doktora öğrencisiyken, hack dünyasında üretilen jargonu içeren sözlük niteliğinde, 'jargon-1' veya 'the File' adıyla anılan bir dosya hazırlamıştı. Bu dosya, daha sonrasında sürekli yenilenerek, değiştirilerek, eklemelerle genişleyerek Jargon File adıyla devam edegelmiş ve hackerların kendi arasında eğlence, iletişim amaçlı ve teknik tartışmalarda kullandıkları tanımlamaları, değerleri, teknik terimleri ve argoları içeren geniş bir kaynağa dönüşmüştür (Raymond, 1996, ss.5-6). Bir bakıma hacke dair her şeyin derlemesi gibi ele alabileceğimiz bu sözlük, Eric Raymond tarafından kitap haline getirmiştir ve 1993'te *The New Hacker Dictionary* adıyla yayınlanmıştır. Buradaki hack ve hacker tanımı hackerların ve akademisyenlerin çoğu tarafından kabul edilmektedir.

Jargon File'daki hack tanımı, MIT hackerlarından olan ve sonrasında UCLA'da profesörlük yapmış olan Philip Agre'den hareketle yapılmıştır. Agre, "*Hack kelimesinin gerçekten 69 farklı anlamı yok. Aslında hackin tek bir anlamı var, eklemlemeye kafa tutan fazlasıyla kurnaz ve derin olanıdır. Kelimenin verili bir kullanımı tarafından kastedilen yan anlamı bağlamdaki aynı derinlikteki yollara*

[29] Bkz.: Wikipedia, "Youth International Party", https://en.wikipedia.org/wiki/Youth_International_Party, (03.02.2016).

bağlıdır." demektedir. Buradan hareketle, Jargon File'da hack, ustalığın uygun bir uygulaması olarak karakterize edilir. Hack ile ortaya çıkan maharetin, ister basit uydurma bir iş ister özenilerek yapılmış bir sanat eseri olsun, hayran bırakıcı nitelikte olması gerektiğini belirtilir. Dolayısıyla, hackin nasıl yapıldığından ziyade, sonucun hayran bırakacak bir marifeti ortaya çıkarmış olması beklenmektedir (Raymond, 2003). Hacker ise "*programlanabilir sistemleri gereken asgari düzeyde öğrenmeyi tercih eden çoğu kullanıcının aksine, programlanabilir sistemlerin ayrıntılarını ve onların kapasitelerini nasıl genişleteceğini keşfetmekten zevk alan kişi*" olarak tanımlanmaktadır. Hackerlar, programlamayı teorikleştirmekten ziyade, programlama eyleminin kendisinden, çalışan bir sistemin kapasitesini geliştirecek yaratıcı kodlama yöntemleri bulmaktan ve sistemdeki kısıtlamaların ve aksaklıkların yaratıcı bir şekilde üstesinden gelmekten zevk alan kişilerdir (Raymond, 1993, ss.233-234).

Hackerların aldıkları zevk ve duydukları haz ile ilgili açıklayıcı betimlemelerinden biri, Paul Garham tarafından yapılmaktadır. Graham, resim eğitimi almış bir yazılımcı olması nedeniyle, resim ve hacki birbirine oldukça yakın iki şey olarak görmektedir. Ona göre, hacklemek de resim yapmak da temelde yaratmaktır ve yaratıcı olmayı gerektirmektedir. Garham, hackerların da bir mimarın, yazarın, ressamın yaptığı gibi, iyi şeyler yapma ve kendini ifade etme amacında olduğunu belirtmektedir. Ancak bu iyi şeyler, yeni teknikler bularak daha iyiyi yaratmayı gerektirmektedir (Graham, 2004, s.18). Böyle bir yorum sonucunda, bir hackerın yazdığı kod, kendini ifade etme ve kendini keşfetme aracı olarak değerlendirilebilinir. Ancak Steve Oualline'a göre, hack, yaratıcı bir programlama yaratmanın ve kod yazmanın ötesindedir. Kod yazmak zaman alan uzun bir uğraştır. Bu yüzden Oualline, iyi bir hackerın iyi kodun nasıl yazılacağını bildiğini ama mükemmel bir hackerın hiç kod yazmadan sorunu nasıl çözeceğini bildiğini söylemektedir (Oualline, 2008, 10). Bu yüzden de hacklemeyi bir kişinin kendisini eğiterek de edinileceği bir beceri olduğunu söyleyen Kevin D. Mitnick ve William L. Simon, işin içinde yaratıcı bir sanat olması gerektiğini ve zeki bir yolla güvenliğin bertaraf edilebilmesi gerektiğini vurgulamaktadır (Mitnick ve Simon, 2005, s.91).

Dolayısıyla, iyi bir hackin; yaratıcılık, marifet ve olabilen en kısa ve basit yolla istenilen sonuca ulaşılmasını gerektirdiği söylenebilir.

Paul Taylor, hackin üç ana karakteristiği olduğunu belirtmektedir: Basitlik, hüner ve yasa dışılık. Taylor'a göre, eylem basit ama etkili olmalı; karmaşık teknik bilgi içermeli ve kurallara karşı olmalıdır (Taylor, 1999, s.16). Burada değinilen kurallara karşılık durumu, zaten hackin doğası gereği gerçekleşir. Merak ve sistemin nasıl çalıştığını çözmek ya da açığını ortaya koymaya çalışmak, hâlihazırda yasal kurallara aykırıdır. Yukarıda dediğimiz gibi yasadışı olmak dahil herhangi bir kurala uymuyor olmak, bir hackerın merakını ve değiştirme isteğini durdurabilecek bir sebep değildir. Draper'ın birkaç kez hapse girmiş olması ya da phreakleri sonunda hapse gireceğini bilmesi onu durdurmamıştır. Hack, yasadışı yolla sistemlere girme olarak tanımlayan egemen yan anlamlarının dışında, eskiden ve şimdi olduğu gibi beceriklice yapılmış bir programlama performansına gönderme yapmaktadır. Hack, herhangi bir teknolojiden alışılmışın dışında özgün bir yolla faydalanmayı denemektir. Farklı yorumlamalardaki uyuşmazlık hackin marifetlerinin onun yasallığını aşıyor olmasındandır (Taylor, 1999, ss.15-16).

Gunkle'ın belirttiği gibi, hacklemek ağ kültürünün en karmaşık ve yanlış anlaşılan kavramı olsa da yaratıcı ve inovatif programlamaya bir çeşit saplantılı bağlılık olarak tanımlanabilmektedir. Burada söz konusu olan, özellikle sistemlerin yeniden yaratıcı bir şekilde yapılandırılmasıdır (Gunkel 2005, ss.595). Tıpkı TMRC hackerlarının ve Draper'ın yaptığı gibi, var olan sistemin daha iyi olabilmesini sağlama konusunda bir saplantı söz konusudur. Birazdan detaylandıracağımız GNU projesinin mimarı olan Richard Stallman'ın ifadesiyle, hackerların "*eylemlerin*[in] *ortak noktası şakacılık, zekilik ve keşiftir. Hack, neyin mümkün olduğunun sınırlarını şakacı bir zekâ ile keşfetmektir. Şakacı zekâyı sergileyen eylemlerin hack değeri vardır*" (Stallman, 2002). Dolayısıyla bu sınırların kural ya da yasalara takılıyor olması, hackerlar için çok da mühim bir konu değildir. Ancak hackerların kendi arasında, neyin hack olarak ele alınacağı tartışmalı bir konudur.

3.1.2.1. Cracker ve Hacker Ayrımı

Hack ve crack ayrımına dayanarak neyin hack olduğu tartışması ortaya atılmaktadır. Örneğin yukarıda andığımız *Nightwork: A History of Hacks and Pranks at MIT* isimli yayında, hack olarak andığımız MIT şaka geleneği ele alınırken bilgisayar veya telefon sistemindeki tüm hackler –MIT içindekiler da dahil tutularak crack olarak tanımlanmaktadır (Peterson, 2011, s.5). Bu, MIT'nin kendi geleneklerine sahip çıkma ve kriminal herhangi bir şeyi kabul etmeme çabasıyla açıklanabilecek olsa da cracki ve hacki bu şekilde ayırmak, yerleşik bir hack tanımı bilgisayar hackine gönderme yaparken manasını yitirmektedir. Diğer yandan, hackerların bazıları, diğer hackerları ya cracker olarak adlandırır ya da hacker olarak kabul etmezler. Örneğin, UNIX Terrorist lakaplı bir hacker, bugün çoğu insan tarafından hacker olarak kabul edilen Linus Torvalds ve Richard Stallman[30] gibi isimlerin hacker olmadığını belirtmektedir. Çünkü açık-özgür kaynak yazılımcıları hacker olarak kabul etmez. Ona göre, bir şeylerin nasıl çalıştığını bilmek veya bir yazılım üretebilmek kimseyi hacker kılmamaktadır. Torvalds ve Stallman gibi isimleri, telif hakkı mekanizmalarını atlatan yazılımcılar olarak nitelendirmekte ve onları gerçek hacker olarak kabul etmemektedir (Coleman, 2012, s.100)[31].

Jargon File'da, crack, sistem güvenliğini kırmak olarak kullanılmaktadır. Cracker, özellikle 1980 sonlarında, virüs yazanlardan hackerların kendilerini ayırt etmek için kullandıkları bir kelime olmuştur (Raymond, 1996, s.130). Raymond'ın hacker ve cracker arasında yaptığı ayrım, bir şeyleri inşa edenler olarak hackerları görmesine ve yok edenler olarak crackerları görmesi olarak yorumlanmaktadır. Ancak bu defa da Stallman ve Torvalds hacker olurken; diğer hackerların çoğu, sadece cracker olarak değerlendirilebilir. Bu karmaşıklığı bir kenara koymak için terimlerin nasıl yaygın kullanıldığını anlamakta yarar vardır. 1980'lerde hem hacker hem de cracker terimleri yasadışı yolla başkalarının bilgisayarlarına giren kişileri tanımlamak için kullanılmıştı. Cracker, hem yeraltı hem de kurumsal ve yasal olan

[30] Torvalds ve Stallman ile ilgili olarak bkz.

[31] LINUX Terrorist 'in açıklamasının geçtiği yazını tamamı için bkz.: *Phrack Prophile On The UNIX Terrorist*, Phrack, 4 Kasım 2008. Phrack Magazine (4 Kasım 2008), "PHRACK PROPHILE ON - The UNIX Terrorist", http://phrack.org/issues/65/2.html#article, (05.02.2016).

bilgi güvenlik endüstrisi olmak üzere, tüm teknoloji temelli gruplar tarafından kullanılan bir terim oluştur. Bu kullanımdaki amaç hacker teriminin teknolojinin zekice manipüle edilmesine refere eden yanını koruyup, hackerlığa daha fazla değer vererek ayrım yapmaktı (Jordan ve Taylor, 2004, ss.11-12). Böyle bir ayrımın yapılması, yapılan işe verilen önem ve duyulan saygıya olan atıf olarak görülebilir. Aksi takdirde, sadece meritokratik akademi içinde kalmış olanlar, hacker olarak varsayılabilir. Başka bir deyişle TMRC hackerları 'gerçek hacker' olarak kabul ederken John Draper'ın sadece cracker olduğunu düşünmek hatalı bir kavrayış olacaktır.

Coleman'ın da belirttiği gibi, genellikle hackerlar; iyi, kötü, gerçek, gerçek olmayan hacker gibi 'jandarmalık' yapmaya kalkışmazlar. Zira bir dizi konu ve sorunlar, değerler, deneyimler ve yapılan işler birbiriyle bağlantılıdır. Örneğin, hackerlar özgürlük, gizlilik ve erişim değerini benimsemeye eğilimdirler ve onları bir arada tutan kültürel bağ bilgisayarlardır. Programlama, sistem yönetimi ve güvenlik konularında çok iyi uzmanlaşmış olan hackerların bazıları, sistemlere yetkisiz giriş yapabilirler ya da yasadışılık derecesine göre çeşitlenen farklı şeyleri yapabilirler. Coleman, hacklemenin politik ve kültürel göstergelerinin, trolleme gibi çağdaş internet kültürünün segmentlerini etkilemede ve biçimlendirmedeki rolünü anlamak isteyen her çabanın, hackin etik ve sosyal değişkenliğine değinmek zorunda olduğunu belirtmektedir (Coleman, 2012, s.100). Coleman'ın bu haklı tavrı uyarınca, hacki daha iyi anlayabilmek için hackin ilk günlerinden bu yana oluşmaya başlamış etik tutumunu irdeleyerek çalışmamızı detaylandıracağız.

3.2. Hacker Etiği

Hackerların keşfetme arzuları, sınırları zorlama çabaları, nelerin olabilir olduğuna dair merakları, var olanı olduğu gibi kabul etmeyi akıllarından bile geçirmemeleriyle ilgilidir. Bir sistemde bir sorun ya da keşfedilmeyi bekleyen bir şey varsa; tüm ilgilerini ona yönlendirip neyi bildiklerini ve bilmediklerini, neleri nasıl yapabileceklerini görmek istemektedirler. Hackerların ortaya koyduğu etik değerler de bu merak ve keşfetme arzularının sonucunda şekillenmiştir. Bu nedenle, ilk önemli hacker etik değeri, TMRC'deki hackerların, enformasyonun özgür olması

yönündeki düşünceleriyle ortaya çıkmıştır. Enformasyonun, bir şirketin veya herhangi bir kurumun tekelinde olması, hackerlar için anlaşılması zor bir durumdur. Enformasyon özgür olsaydı ve kurallara tabi tutulmasaydı nelerin olabileceğini çok merak ediyorlardı. Bu nedenle hackerların etik değerleri enformasyonun özgür olması gerektiği inancıyla şekillenmiştir (Levy, 2010, s.4, s.17, s.28 ve ss.30-31). Bu yüzden öncelikle, ilk günlerinden bu yana hackerların ortaya koyduğu değerleri açıklamaya çalışacağız. Bu bölümde, hackerların etik değerlerini, tarihsel bağlam içerisinde ele alarak; başlangıcından, yazılımın meta haline geldiği sürece kadar değerlendirip sonrasında, bu etik değerlerin kapitalizmle olan ilişkisi irdeleyeceğiz.

3.2.1. Tarihsel Bağlamda Hackerların Etik Değerleri

Hackerların etik değerlerine ilişkin yazılmış en kapsamlı yayınlardan biri Steven Levy'nin *Hackers: Heroes of The Computer Revolution* (1984) isimli kitabıdır. Levy, hackerları üç kuşağa ayırarak incelemektedir: Birinci kuşağı, *gerçek hackerlar* olarak nitelendirmekte ve 1950'ler ve 1960'lardaki MIT'deki hackerları bu kuşak içinde ele almaktadır. İkinci kuşak ise, donanım hackerları olarak, üniversite dışında 1970'lerde ortaya çıkan hackerlardır. Son kuşak ise Levy'nin oyun hackerları dediği 1980'lerdeki yazılım hackerlarıdır. Çalışma kapsamında, bu sıra takip edilerek hem hackin kısa tarihi anlatılacak hem de hackerların etik değerleri açıklanmaya çalışılacaktır. Üçüncü kuşak ile bilgisayar dünyasının ticarileşen yapısı sonraki bölümlerle bağlantılı şekilde ortaya konacaktır.

3.2.1.1. Birinci Kuşak: Laboratuvardaki Hackerlar

Douglas Thomas, 1950 ve 1960 dönemlerine yayılan ilk kuşak hackerları, kendilerinden önceki bilgisayar bilimleri alanındaki paradigmaya karşı entelektüel bir meydan okuyuş olarak nitelendirmektedir (Thomas, 2002, s.ix). Bu meydan okuyuşun detaylarını Levy'nin ilk kuşak için belirttiği etik kodlarda görmekteyiz. TMRC hackerlarının, TX-0 üzerinde çalışırlarken alenen bir manifesto niteliği taşımasa da, kendi içlerinde etik kodlar oluşturduğunu belirten Levy, bunları altı başlık altında toplamaktadır:

1) Bilgisayarlara -ve dünyanın nasıl işlediği hakkında bir şeyler öğrenebileceğimiz herhangi bir şeye- erişim sınırsız ve bütündür. Her zaman Yerinde Uygulamaya (Hads-On Imperative) inan!
2) Tüm enformasyon herkese açık olmalıdır.
3) Otoriteye güvenme - merkezisizleşmeyi (decentralization) yaygınlaştır.
4)Hackerlar ünvanları, yaşları, ırkları veya pozisyonları gibi düzmece özellikleriyle değil, sadece hackleriyle yargılanmalıdır (değerlendirilmelidir).
5) Bilgisayarda sanat ve estetik yaratabilirsiniz.
6) Bilgisayarlar hayatınızı daha iyiye götürür. (Levy, 2014, ss.29-41)

İlk üç sırada yer alan etik kodlar, hackerların her şeyi bir sistem olarak algılıyor olduklarını ya da öyle olmasının daha iyi olacağını düşündüklerini ortaya koymaktadır. Diğer yandan bu ilk üç etik değer, sistemlerin nasıl çalıştığını anlamaktan onları kısmen bile alıkoyan herhangi bir kısıtlama biçimini kabul etmedikleri ortaya çıkarmaktadır. Levy, onların diyot seti ya da röleye ihtiyaçları olduklarında, bunları depolardan gizlice almayı, çalmak olarak görmediklerini belirtmektedir (Levy, 2014, ss.30-31). Yukarıdaki cracker tartışması veya Draper'ın hacker olup olmadığı tartışması da tam olarak bu noktada anlamsızlaşmaktadır. Zira sonucu, işe yaracaksa herhangi bir şeye erişememek, bu konuda sınırlandırılmak hackerlar için TMRC'den beri anlamsız bir konudur. Ancak teknolojinin insanlık yararına işlemesi gerektiğine inanmaları nedeniyle, sınırlamaları reddetmelerinin kimseye zarar vermiyor olmasını gerektirdiğini de belirtmeliyiz.

İlk kuşak hackerlar kendilerini, ileri teknolojinin tehditlerinden, dünyayı teknolojiye erişebilir, açık, özgür ve güzel kılarak arındırmaya adamışlardı. Bu nedenle, Thomas, ilk kuşak hackerların, kendilerini 'teknoloji gardiyanı' olarak gördüklerini belirtmektedir. Thomas'a göre, bu gardiyanlık, teknolojinin asla insanlığa zarar vermek için kullanılmamasına ilişkinidir. Thomas'a göre, teknoloji konusunda antropomorfizm etkisi altındaydılar; giderek enformasyonu kişileştirilmekte ve enformasyona canlı formunda yaşayan bir varlık anlamı yüklenmekteydi. Bu nedenle de Thomas, kullandıkları "*enformasyon özgür olmak istiyor!*" mottosunun hem enformasyonun kendisi için bir istek hem de bir farkındalık içerdiği açıklamaktadır. Ancak ironik olarak, teknolojinin gelişimi bu

istek ve farkındalığı tehdit etmekteydi. İnsanlar, hem teknolojiyle birlikte özgürlüklerini yitirdiklerinden hem de kendilerini çağın en iyi teknolojisinden habersiz, iletişim halinde olmayan bir durumda buldukları için endişeleniyordu. Hackerların, bu kaygıları gidermek için çözümü enformasyonun özgürleşmesiydi. İlk kuşak hackerların gözünde; teknoloji, enformasyonu sınırlandırmazsa, insanlığı kısıtlaması da olanaksız olacaktı. (Thomas, 2002, s.11).

Tüm enformasyonun açık, erişilebilir olması gerektiği tartışmasız tüm diğer kuşaklarda da en çok sahiplenilen değer olmuştur. Wiliams'ın da belirttiği gibi, kısıtlamalardan bağımsız bir keşfetme isteği, hackerların sonraki dönemleri için temel değer olmuştur (Williams, 2002, s.151). Hackerlar için, sistemi düzeltmeye yarayabilecek bir bilgiye erişmelerinin kısıtlanması ya da kendi yaptıklarını erişime sunmamak yaratıcılığı yok edici olarak algılanmaktadır. Bu durum, TMRC'de enformasyonun açık olması aynı programların farklı sürümleri yerine en iyi sürümün herkesin erişimine açılıp üzerinde iyileştirmeler yapmaya herkesin katılması şeklinde fiilen yaşanmaktaydı (Levy, 2014, s.31). Bu değer çalışma prensibi olarak da sonraki kuşakları etkileyecektir.

Hackerların yukarıda andığımız IBM704'ün *rahipleri* yüzünden yaşadıkları sorun, bilgisayarların aslında tüm hayatı kolaylaştırabilecekken, kutsallaştırılıp sadece en önemli görülen işlerin yapılması için bir makine olarak görülmesine karşı olmaları nedeniydi. Bu yüzden, yapılabilecekleri yok saydıkları için ister IBM gibi bir şirket ister üniversite ister devlet olsun, herhangi bir otoriteye güvenmemek gerektiğine inanmaktaydılar. Onlara göre, herhangi bir otoritenin bürokratik engelden başka bir işlevi yoktu (Levy, 2014, ss.31-34). Bilgisayarlarla yapılabileceklerin sınırsızlığına inandıkları için, bilgisayar sistemlerini incelerken ilk yaptıkları işlerden biri bilgisayardan melodik bir ses çıkartabilmek olmuştur. Ancak onların sanat ve estetik olarak gördükleri şey, çıkan sesin mükemmelliği ya da beste değil, yazılan kodun şaheser olmasıydı. Graham'ın söylediği gibi, onlar için ortaya çıkan yazılım, bir resimden çok da farklı değildi (Graham, 2004, ss.18-33). Steven Levy, '*bilgisayarlar hayatınızı daha iyiye götürür*' şeklindeki etik kodu ise, '*sinsi bir manifesto'* olarak değerlendirmektedir. Bu etik kod, hackerların, kendi değerleri

etrafında şekillenmiş bir dünyanın, herkes için faydalı olacağına inanmaları anlamına gelmektedir. Bu etik değer, onların bilgisayar sistemleri için yaptıklarıyla ve sistem üzerinde çalışma prensipleriyle ilerleyen bir dünya sisteminin, daha iyi bir dünya olabileceğini ifade etmektedir (Levy, 2014, ss.36-37).

Ancak hackerların, kendi etik değerleriyle dünyanın daha iyi bir yer olacağına ilişkin inançları, onların bilgisayarlar dışında çok fazla bir şeyle ilgilenmemelerine de neden olmaktaydı. Dolayısıyla, bu durum bir sorun yaratmıştı; kendilerini bilgisayarların dışındaki dünyadan soyutlamışlardı. Özgürlüklerinden ödün vermeyen bir grup, ait hissetmedikleri bir dünya ile yüzleşmek zorundaydı. Bunun en büyük nedenlerinden biri, hackerların artık TX-0 üzerinde değil, Yapay Zeka Laboratuvarı'nda çok daha esnek kurallarla PDP-1 sistemi üzerinde çalışabilmeleri oldu. Bu nedenle, tüm ilgileri PDP serisi bilgisayarlar üzerine yoğunlaştırarak kendilerini dünyadan soyutladılar. Sonrasında kendilerini dünyadan soyutlandıklarının farkına vardıklarında geç olduğunu hissettiler: Amerikan Savunma Bakanlığı'nca finanse ediliyorlardı ve '68 ruhuyla uyuşmuyorlardı. İçlerinden bazılarının öğrenci eylemlerine katılmışlığı ve ideolojik olarak savaş karşıtı görüşleri olsa da bilgisayar teknolojisinin ve bilimlerinin savaş teknolojilerinin gelişimine yarar sağlamasını önemsemiyorlardı. Bu duruma karşı kendilerini savunmak adına, kendilerinden savaş teknolojileriyle ilgili herhangi bir şeyin istenmediğini ve savaş teknolojilerine dair bir çalışmalarının olmadığını ifade ediyorlardı (Levy, 2014, ss.139-148).

Savunma Bakanlığı ARPA (Advanced Research Project Agency / Savunma Bakanlığı ileri Araştırma Ajansı) tarafından sağlanan finansmanının bilgisayar araştırmaları için ve özel askeri uygulamalar üretmesi için bir talepte bulunmadığı açıklanıyordu. Ancak ARPA'nın finansal işlerinden sorunlu Robert Taylor sağlanan finansmanı askeri ve görev odaklı projelerden yalın bilgisayar bilimlerinin ilerlemesine yarayan projelere yönlendirdiklerini itiraf edecek ve ARPA fonlarını '*kirli para'* olarak nitelendirecekti. (Levy, 2014, s.141). İlk kuşak hackerlar arasında yer alan Mike Beeler bu durumu şöyle özetleyecekti:

> *Daha önceleri [altmışlarda], yaklaşım, 'işte yeni cihaz, bakalım neler yapabiliyor' şeklindeydi […] Oysa artık ulusal hedeflere göre hareket etmek zorundaydık. Hem de bizim yaptığımız bazı şeyler görülmemiş şeylerdi ama uygun değildi […] Tüm bu büyüleyici kültürün ütopik bir durum olduğunun farkına vardık. Biraz izoleydik ve dünyaya duyurmak için bilgi yayılımında eksikliğimiz vardı. Bunların hepsini kaybedeceğimizden endişeleniyordum* (Levy, 2014, ss.165-166).

Levy, hackerlerın izole hayatının, ikinci kuşak olarak tanımladığı donanım hackerları ile korkulduğu gibi ilerlemediğini ortaya koymaktadır. Çünkü bu dönemde, hacker kültürü siyasallaşmaya başlayarak politika ile hacki birleştirme çabaları ilk kez ortaya çıkmaya başlayacaktı. Yeni kuşak hackerlar artık laboratuvar dışındaki hayatta var olmaya ve gerçek dünyayla da ilgilenmeye başlayacaklardı (Levy, 2014, ss.170-172).

3.2.1.2. İkinci Kuşak: Bilgisayaralar Halka Aittir

Bu dönemi niteleyen en önemli özellik, Model Instrumentation Telemetry Systems'ın (MITS/ Model Enstrümantasyon Telemetri Sistemleri)[32] ürettiği Altair[33] bilgisayarlarını geliştirme çabasıyla, hacker ruhunun laboratuvardan çıkıp dış dünyayla ilgilenmesi olmuştur. Altair'in en önemli özelliklerinden biri teknik olarak geliştirilmeye açık yeni özellikler eklenebilen yapısıydı. Bu durum da, hackerların eklenebileceklerin sınırlarını keşfetmek için yeni donanımlar geliştireceği bir dönemin yaşanmasını sağladı. Altair, 1975 yılında 395 dolar ile satışa sunulan ilk mikro bilgisayar kitiydi. Altair'in oluşturmasının ardındaki fikir ise merkezi bilgisayarlara karşı bir meydan okumaydı. Altair'in tasarım ekibinin misyonu, teknolojiyi özgürleştirmek olarak lanse edildi: Bilgisayarları, "*milyonlarca insana erişilir kılmak ve Birleşik Devletler'in aptal hükümetinin hiçbir şey yapamayacağı kadar hızlı*" hale getirmek şeklinde ifade edildi. Tasarım ekibinden David Bunnell, teknoloji özgürleşmediği takdirde "*1984'ün gerçekten 1984 olabileceğini"* ve kişisel bilgisayarların "*küçük insanlara, bir iş başlatmak için, devrim organize etmek için ya da sadece güçlü hissetmek istediklerinde savaşma şansı"* verdiğini belirtmiştir

[32] MITS, Model İnstrumentation Telemetry Systems'ın Man in the Street (sokaktaki adam) ifadesinin kısaltaması olduğu da iddia edilmektedir. (Levy, 2014, 207).

[33] Bkz. Ek-1 Fotoğraf 11.

(Mungo ve Glough, 1993, s.22). Dolayısıyla, Bunnell'in, kişisel bilgisayarların var oluşunu hâlihazırda bir direnme aracı olarak gördüğünü söyleyebiliriz. Zira bilgisayarlar halkta sunulmaksızın, ordunun ve dev şirketlerin egemenliği altında gelişiyordu ve böylelikle, tüm diğer insanları bu teknolojinin kullanımından alıkonulmuş oluyordu. Öte yandan, Altair'in oluşumunun ardındaki ve dönemi etkileyen yanının, bilgisayarların tekelinin, dev şirket ve hükümetlerin elinde olmasına yönelik bir başkaldırıyı ifade etmesi olduğunu söyleyebiliriz.

Altair'in piyasaya sürüldüğü sıralarda IBM, DEC gibi büyük şirketler merkezi bilgisayarlar ya da mini bilgisayarlar üretiyorlardı; ancak kişisel bilgisayar gündemlerinde değildi. Zira asıl hedefleri, iş dünyası için bilgisayar üretimi yapmaktı. Bu dönemde, kârı maksimize etme isteğiyle donanım ve yazılım ayrı ayrı satılmaya başlandı (Hey ve Pápay, 2015, s.148). Bu dönemde Altair'in piyasaya çıkışı hackerların ilgisini, donanım üzerine yoğunlaştırdı; ilk kuşağa benzer şekilde merak ve keşfetme isteği taşıyorlardı, ancak ilk kuşağın kendilerinin de itiraf ettiği izole hayatlarının ötesine geçerek politika ve hacki birbiriyle ilişkilendirmeye başlamışlardı. Politik anlamda öne sürdükleri nokta, bilgisayarların, halk için olması gerektiğiydi. İlk kuşak hackerlar, bilgisayarların dünyayı iyileştireceğini inanırken ikinci kuşaktakiler, bu inancı gerçek hayata taşımak ve bilgisayarların laboratuvarlardan çıkıp halkın da erişiminde olabilmesini istemişlerdi [34]

[34] Çalışmanın devamında, ele alacağımız The Homebrew Club'un kurucularından olan ve bilgisayarların ticarileşmesinden nefret eden pasifist Fred Moore şöyle yazıyordu: "*Deneyimlerimizi ve önemli ipuçlarını paylaşarak teknolojide en ileri seviyeye geldik ve daha fazla insanın ulaşabileceği düşük maliyetli bilgisayarları mümkün kıldık… Kanıtlar, halkın muhtemelen eğlence amaçlı ve eğitimde kullanmak üzere, bilgisayarları hayatında istediğini gösteriyor. Büyük şirketler bu piyasayı neden es geçiyor? Birbirlerine (ve devletle askeriyeye) yüksek fiyatlı makineleri satmakla meşguller. Doğrudan halka satış yapmak istemiyorlar. Ben MITS'in altair ile yakaladığı süksenin tamamen yanındayım çünkü üç şeye yarayacak : (1) diğer şirketleri evde kullanılacak düşük maliyetli bilgisayarlara yönelik talep konusunda uyandıracak, (2) teknik bir boşluğu doldurmak üzere yerel bilgisayar kulüpleri ve hobi grupları oluşturulmasını sağlayacak, (3) bilgisayarların gizemini ortadan kaldıracak*" (Levy, 2014, s.237). Moore aslında bilgisayarların kimsenin tekelinde kalmadan herkesin kullanıma açık gelmesini, bir teknolojinin iktidar sağlayıcı teknik bilgiye dönüşmesine isyan ediyordu. Kendi yapabildikleri şeyi, neden kimse yapmadan kendi tekelinde tuttuğuna anlam veremediğini gösteriyor. Zira ona göre açıkça kulübün amacı bu tekeli kırmak ve bilgi alışverişi sağlayarak bilgisayardaki özgür veri akışını kulüpte ve her yerde akması gerektiğine inandığını gösteriyor. Moore, bilgisayarların toplum yararına kullanılması gerektiğini ve nükleer karşıtlığı gibi toplumsal değişim için politik işlevleri olması gerektiğine inanıyordu. Ancak kulüptekiler bilgisayar sitemlerinin çalışma biçimleri ile daha fazla ilgiliydi (Levy,2014, s.238).

Bu dönemi, bilgisayarları laboratuvarlardan ve dolayısıyla ARPA fonlarının desteğinden kurtarma dönemi olarak tanımlayabiliriz. Bu döneme damgasını vuran ve birbirini doğurmuş üç proje söz konusudur. Bunlar; Community Memory (Toplumsal Hafıza), People's Computer Company (Halkın Bilgisayar Ortaklığı), The Homebrew Computer Club (Ev Yapımı Bilgisayar Kulübü) projeleridir.

3.2.1.2.1.Community Memory (Toplumsal Hafıza Projesi)

Community Memory Project, (Toplumsal Hafıza Projesi), Bay Area'da hümanizmi savunan aktivist çatı örgüt olan Project One'ın teknolojiyle ilgili ayağı Resource One'a, Lee Felsentein adlı hackerın, katılmasıyla tohumları atılan bir girişimdi.[35] Resource One'ın bilgisayardan anlayanların, topluma faydalı bir şeyler yapmasını sağlamak ve "*teknoloji dünyasını saran elitizmi ve hatta mistisizmi yok etmek*" isteyen bir mimar-mühendis tarafından başlatılmıştı. Teknolojinin toplumsal fayda için kullanımının yollarını aramaktaydı. Felsentein, insanları birbirine bağlayabilecek, bilgisayarları sokaklara kurup insanlara kendi bağlantılarını kurma özgürlüğü vermek istiyordu (Levy, 2010, s.161).

Bu amaçla, Ağustos 1973'de Efrem Lipkin, Mark Szpakowski ve Lee Felsenstein Community Memory Project'i oluşturdular.[36] Proje kapsamında kullanılan bilgisayarları da Community Memory (Toplumsal Hafıza) diye adlandırıyorlardı. Community Memory, bir çeşit elektronik duyuru panosuydu; kendi duyurunuzu koyabiliyor ve istediğiniz ilanları inceleyebiliyordunuz. Ryan'ın bir grup hippinin başlattığı bir sosyal deney olarak nitelendirdiği Community Memory Projesi, sosyal ağın erken bir biçimi olarak belirmişti. Bilgisayar terminallerini, bir ekran ve klavye ile birlikte Berkeley'deki popüler müzik mağazalarına ve şehrin farklı bölgelerine yerleştirdiler. Terminal, kullanıcıların diğer ziyaretçiler için mesaj bırakmasına izin veren bir bilgisayar sitemine bağlıydı (Ryan, 2010, s.56).

[35] Resource One'ın elinde demode olmuş bir XDS-940 vardı. Community Memory, XDS-904 ile işletilen bir dizi terminalle çalışıyordu. Bu terminaller ile veri giriş imkanı ve kişilerin birbirleriyle iletişime girme imkanı sağlanıyordu (Levy, 2014, 180). Ayrıca bkz.; The Well, "Community Memory" http://www.well.com/~szpak/cm/, (15.02.2016).

[36] Bkz. Ek-1 Fotoğraf 12.

Felsentein, daha sonrasında kendi web sitesinde Community Memory projesini anlattığı bir yazı kaleme almıştır. Bu yazıda Felsenstein, insanların toplumsal kurumları ve ilişkileri için teknolojinin yaratıcılığa izin verecek şekilde nasıl yeniden yapılandırılması gerektiği sorusuyla, bu çabaların başladığını belirtmektedir. Bunun için, öncelikle geniş ve hiyerarşik kurumların etkisini azaltılmasını sağlayacak, çeşitliliğe ve yaratıcılığa izin veren bir yeniden yapılandırmaya olanak verecek bir yol bulması gerektiğini düşündüğü açıklamaktadır. Aktivist bir gelenekten gelen Felsentein, *Free Speech Movement'*da (İfade Özgürlüğü Hareketi)[37] edindiği deneyimlerden yola çıkarak, öğrenciler arasında yeni bir enformasyon kanalı oluşturulması gerektiğini fark ettiği belirtmektedir. Böylelikle, "*ilk sosyal medya sisteminin*" oluşturma fikrinin doğduğunu ifade etmektedir (Felsenstein, 2013). Politik anlamda, bilgisayarların sokağa inmesi ilk defa bu şekilde sağlanmış olur. Ancak sunulanlar, bugün baktığımızda yaşadığımız dönemin ağ sistemi içinde garip gelse de, birçok insanın ilk defa bilgisayar görmesi ve kullanması sağlanmıştı. O dönem için inanılmaz bir güç az sayıda da olsa sırada bazı insanlara ulaşabilmişti.

3.2.1.2.2. People's Computer Company (Halkın Bilgisayar Ortaklığı Projesi)

Bilgisayarların halkla etkileşimini sağlama çabası, sadece Community Memory ile sınırlı kalmadı. Bir yandan da, Bob Albrecht *People's Computer Company* adında tabloid bir yayın hazırlanmaya başlandı. Felsenstein'ın da yer aldığı bu derginin yayın amacı, insanların bilgisayara ilgilerini teşvik etmekti. Bilgisayarlarla ilgili var olan enformasyonu Bay Area'daki insanlara yaymak isteniyordu. İlk sayısının kapağında şu ifadedeler yer alıyordu:

> *Bilgisayarlar genellikle,*
> *insanlar için değil insanlara karşı kullanılır*
> *insanları özgürleştirmek için değil, kontrol etmek için kullanılır*

[37] Free Speech Movement, 1964'de University of California Berkeley kampüsünde başlayan ve sonrasında dünyanın çoğu yerinde büyüyecek olan öğrenci hareketlerinin kıvılcımının atıldığı hareketlerden biri kabul edilir. Free Speech Movement Archives, http://www.fsm-a.org/, (15.02.2016), adresinden hareketin arşivine erişebilirsiniz.

tüm bunları değiştirme vakti, ihtiyacımız olan şey People's Computer Company[38] (Levy, 2014, s.186 ve Ryan, 2010, s.56)

People's Computer Company (PCC/ Halkın Bilgisayar Ortaklığı), insanlara BASIC program diliyle ve donanımlarla ilgi, MIT laboratuvarlarından özgürleştirdikleri bilgileri içeren bir yayındı. Levy, MIT'deki hackerların zaten küçümsedikleri bu dil ve bu yayını ciddiye almadıklarını belirtmektedir. Ancak Levy'e göre, gözlemlerinin ne denli değerli olduğu sonrasında anlaşılmıştır. Bu çabaların tümü, MIT'yi o zaman elit bulan bir grup hackerın, bilgisayarın teknik bilgisini ve yapabileceklerini, insanlara göstermek ve böyle bir teknolojinin gücünü herkese yaymaktı (Levy, 2014, ss.190-192).

Diğer yandan, PCC, eski bir DEC bilgisayar üzerinden bilgisayarların gizemleri üzerine kafa yorulan toplantılar düzenlemekteydi. Bu toplantılar aracılığıyla, PCC yemek yenilen ve dans edilen bir sosyal kulüp gibi işlemeye başlamıştı (Mungo ve Glough, 1993, s.21). Bu, hem hackerların dönemin hippi ruhunu taşımlarının hem de DEC üzerinde yapılabileceklerin sınırlılığından kaynaklanıyordu. Ancak, Altair'in piyasaya sürülmesi, PCC için de farklı oluşumların başlamasını sağlamıştı. PCC, Altair mikro bilgisayarlarının piyasaya sürülmesiyle birlikte, insanların birbirlerine nasıl bilgisayar kullanacağını öğretmesi gerektiğini düşündürdü. Bu nedenle, PCC'de bu konuda çokça bilgi yayınlanmaya başladı. Böylelikle de Altair'i satın alanların ABD'nin birçok yerinde çok sayıda amatör topluluk oluşmasını beraberinde getirdi. Bunların en ünlüsü PCC grubundan katılımcıları olan Silikon Vadisi'ndeki The Homebrew Computer Club olmuştur (Levy, 2014, s220 ve s.223).

3.2.1.2.3.The Homebrew Computer Club (Ev Yapımı Bilgisayar Kulübü)

Altair'in piyasa çıkışından birkaç ay sonra, *The Homebrew Computer Club (Ev Yapımı Bilgisayar Kulübü)* Silikon Vadisi'ndeki amatör bilgisayarcılar ve Berkeley'deki öğrenci hareketlerindeki programcı aktivistlerden oluşan melez bir yapıda düzenli toplantıların gerçekleştiği bir kulübe dönüştü (Ryan, 2010, s.56).

[38] People's Computer Company İlk sayısının kapağı için bkz. Ek-1, Fotoğraf 13.

Kişisel bilgisayarların gelişiminin enformel akademisi olarak varsayabileceğimiz kulübün oluşumu, 1975'te PCC'den Fred Moore'un astığı bir ilanla yaptığı, "*kendi bilgisayarını yapanları, terminal yapanları, TV daktilosu yapanları ya da herhangi bir başka dijital kutu yapanların bilgi alışverişinde bulanabilecekler*i" toplantı çağrısıyla başladı (Freiberger ve Swaine, 2000, s.119). The Homebrew Computer Club, ilk kez bir garajda toplanan, ya kendileri bilgisayar yapmayı başarmış ya da Altair sipariş vermiş kişilerdi. Kulüp birkaç toplantıdan sonra, Altair ile neler yapılabileceğini merak edenlerin tamamen bilgi paylaşımı merkezi haline gelmişti. Buradaki deneyimlerini de bir yandan PCC'nin sayılarında anlatmaya devam ettiler. Katılımcılar, kendi yaptıklarını, Altair'e ekledikleri yeni özellikleri, yeni mikro işlemci uygulamalarını veya tamamen yeni bir sistem ortaya koyduklarında bunları göstermek için bir araya geliyorlardı. Yaptıkları donanım hacklerini, birbirlerine gururla gösteriyor, yazılımları elden ele dolaştırıyor ve değerlendirmesini yapıyorlardı. En ağır basan özellikleri ise ortak çalışmaya verdikleri değer olarak ortaya çıkmaktaydı (Ryan, 2010, ss.55-56). Çalışma biçimleri açısından ilk kuşağın işbirliğine dayanan yapısı, bu kulüp için de geçerliydi.

Kulüptekiler ilk kuşağın etik değerlerine bağlıydılar. Onlar için önemi daha da artan değerler; araştırma, yerinde uygulama ve paylaşma oldu. Zira ilk kuşak için geçerli olmayan piyasa şartları, ikinci kuşak için oluşmaya başlamıştı. Fakat onlar bu şartları tamamen yok sayarak hacker değerlerini korumaktaydılar. Hackerların çalışma prensibi gereği, birlikte üretmeleri gerektiğine ve paylaşmanın bu nedenle çok önemli olduğu biliniyordu. Bu nedenle, ikinci kuşak da işbirliğiyle teknolojinin güzellik yaratabileceğine inanmaktaydı. Araştırma ve uygulamaları sonucu elde edilen bilgilerin, rakiplere bile dağıtılması gerektiğine inanıyorlardı. Çünkü endüstrinin hacker versiyonunu yaratmak istiyorlardı; onlara göre, bu versiyon de ancak özgür bilgi akışı temelinde oluşabilirdi. Bu dönemde, bazı yeni şirketlerde rekabet fikri yeni yeni oluşmaya başlamaktaydı. Ancak, hackerların kendi kuruduğu şirketler için geliştikleri ürünleri rakiplerin görmesi endişesi olmadan The Homebrew Computer Club'da herkese sunuyorlardı; üretmeyi düşündükleri ürünler hakkında tartışıyorlar ve iş planlarını sır olarak görmüyorlardı. Otoriteyi, hiçbir şekilde kabullenmiyorlar ve kişisel bilgisayarların yerinden yönetimin son temsilcileri

olduğunu düşünüyorlardı (Levy, 2014, s.245 ve s.250). Dolayısıyla, kişisel bilgisayarları devrim olarak görmenin verdiği heyecanla, hackerlar ticari baskı gibi bir otoriteyi henüz hissetmiyorlardı. Ancak bu durum çok uzun sürmeyecekti ve aralarından endüstri otoriteleri çıkacaktı. Hatta Bill Gates, Altair için geliştirdiği programlama dili BASIC'i diğer hackerlar kullanınca şikayetçi olacaktı. Zira kendisi de endüstri otoritesi haline gelmek istediği için kulüple arasını bozulmaya başlamıştı (Levy, 2014, s.283 ve Coleman, 2013, ss.65-67).

Oysaki ilk Apple[39] bilgisayarı yapan Steve Wozniak'ın belirttiği gibi, kulübün ana fikri diğerlerine yardım etmekti. Wozniak, ilk Apple bilgisayarını Homebrew Computer Club'ta yeni bir hack olarak geliştirmişti (Ryan, 2010, 57). Wozniak, Gates gibi işin endüstriyel kısmını erkenden fark etmemişti. Hatta Steven Levy'e göre, muhtemelen Steve Jobs'un zorlaması olmasıydı, ticari bir kaygı ortaya çıkmadan Wozniak kendi eğlencesi olarak gördüğü hacke devam edecekti. Oysa Steve Jobs, Apple II'nin piyasaya sürüleceği şartlarla ilgilenmekteydi. Wozniak, ilk başta Apple şirketinin kurulmasını reddetse de sonrasında Jobs'un çabasıyla ikna olmuştu. Wozniak, Apple şirketi için şunu diyecekti: "*Bu gerçek bir şirketti. Ben bilgisayar tasarladım çünkü tasarlamayı, kulüpte hava atmayı seviyorum. Benim motivasyonum bir şirket sahibi olup para kazanmak değildi*" (Levy, 2014, s.292).

Wozniak, hem Apple I hem Apple II'yi, bir şirkete bir ürün üretmek için değil, amatör bir ruhla eğlence için geliştirmişti. Kulüpte Apple'ı masaya koyup çok az çip kullanıp video ekranı eklediğini göstermekten dışında büyük hedeflere sahip değildi. Apple'ın şema çizimleri serbestçe elden ele dolaşıyordu; hatta Wozniak insanların evlerine gidip onlara kendi Applelarını yapmaları için yardım etmek istiyordu. Apple II ile birlikte kişisel bilgisayar dünyası başka bir konuma taşındı: Apple II kullanıma hazır ünite olarak satılabilecek, tüketici için kullanımı ve kurulumu kolay bir bilgisayardı. Diğer kişisel bilgisayarların sistemlerini saklamalarının aksine Apple, tüm kod kaynaklarının ve şema çizimlerinin yer aldığı bir kullanma kılavuzunu piyasaya sürüyordu. Farklı ihtiyaçlar doğrultusunda adapte edilebiliyor ve kolayca programlanabiliyordu. Ancak beklenmedik bir şekilde Apple

[39] İlk Apple için bkz. Ek-1, Fotoğraf 14.

kullanıcıları tarafından eşzamanlı geliştirilen bir platforma dönüştü. Apple II uygulamaların geliştirilebildiği bir platform olarak inanılmaz bir ticari başarı sağladı.(Ryan, 2010, s.57). Şirketin başlangıçtaki bu başarısı aynı zamanda hackerların tutkularının başka bir sektör yaratması anlamına gelmekteydi. Donanım hackerları bilgisayarları özgürleştirdiği ve kişisel hale getirdikleri için yeni bir sektör ortaya çıkarmışlardı (Levy, 2014, ss.301-302).

3.2.1.3. Üçüncü Kuşak: Kişisel Bilgisayarların Gelişimi ve Ticarileşme

Üçüncü kuşak hackerlarla birlikte, hackerların kendi tarihlerinin başından beri en önem verdikleri değerler değişime uğramaya başlamıştır. IBM'in tekelinin yenildiği bir sektör, piyasa mantığıyla işlemeye başlıyordu. Apple, Radio Shack, Commodore ve Atari gibi firmalar küçük, düşük maliyetli bilgisayarlar satıyorlardı. Paul Taylor, Steven Levy'nin, oyun programları sayesinde yazılım ve grafik kalitesinin arttığı bir dönem olduğu için, bu dönemin hackerlarını oyun hackerları olarak nitelendirdiğini belirtmektedir. Ancak Taylor ise dördüncü bir kuşak olarak *Microserf* diye nitelendirdiği dönemi yazılımın ticarileştiği döneme vurgu yaparak ele almayı önermektedir (Taylor, 1999, ss.25-26) Ancak dönemin aşağıda anacağımız gibi, hızla kapitalist koşullarla şekillenen yapısı nedeniyle ve tarihsel olarak bizce iç içe yapısı söz konusu olduğu için Microserfler üçüncü kuşak dahilinde tartışılacaktır. Bu dönemi yazılımın metalaşması ile birlikte açıklayacağız.

Üçüncü kuşakta bir yandan, The Homebrew Computer Club'ta kuluçka dönemlerini yaşamış donanım firmaları, bir yandan da para hırsıyla çıkıp gelen hatta yönetimlerinde bilgisayarlara sadece iş potansiyelleri açısından yaklaşan kişilerin olduğu yeni şirketler bulunmaktaydı. Firma sayılarının arttığı ilk dönemde, önceleri yukarıda andığımız gibi The Homebrew Computer Club'ta çok şey değişmemişti: Birbirleriyle, üretmeyi düşündükleri ürünler üzerine tartışmaya devam eden bilgiyi saklamayı anlamsız bulan ve paylaşım mottosuna sadık kalan hackerlar vardı. Küçük şirketler de insanlara, daha fazla bilgisayar sağlanırsa dünyanın daha iyi bir yer olacağına inanıyorlardı; kullanıcının veya teknolojinin zararına bir araya gelen bir kartelleşme söz konusu değildi. Hackerların hedefleriyle piyasa uyum içindeydi

ama sonra teknikten pek anlamayan insanlar bilgisayar almaya başladıkça, keyifle kendi oynamak istedikleri tarzda oyun yazan hackerların ne yapmak istediklerinin önemi kalmamaya başlamıştı. Kullanıcılar da programlardaki dahiyane algoritmayla değil, sıradan eğlenceyle ilgilenmişlerdi (Levy, 2014, s.357, s.372 ve s.403). Talep ve arzdaki çelişkinin üstüne, telif haklarının bilgisayar yazılımlarını kapsayacak şekilde düzenlenmesi eklenince Homebrew Computer Club keyif alınamayan bir yer haline gelmeye başlamıştı. Bu kuşağın, diğer kuşaktaki hackerlardan ayrılan yanı, piyasa şartlarının sarhoşluğuyla topluluk duygusunu unutmaları olmuştu. Hackerların hırslarına artık, satış rakamlarının yön vermeye başlamıştı. Bilgisayar programlarının, kullanıcılar tarafından kopyalanması alenen yasaklandı. Bu eski kuşak hacker mantığında akıl almaz bir şeydi. Hacker etiğinin temeli, önceki kuşaklarda bilgi mülkiyeti kavramının önemsenmemesiydi. Bu nedenle Levy bu kuşağı bilgisayar tarihindeki bir kırılma olarak görmektedir (Levy, 2014, ss.429-431).

Microserfler

Apple'ın yakaladığı başarı ile yenilmiş görünen IBM için de aslında yeni iş fırsatları ortaya çıkmakta ve bilgisayar sektöründeki dengeler daha da hassaslaşmaktaydı. Microsoft ile yaptığı iş birliğiyle IBM PC piyasaya sürüldü ve kullanıcıya yüzlerce hazır uygulamayı transfer etme imkanı sunuldu (Ryan, 2010, s.58). Böylelikle de piyasanın dayattığı gereklilikler egemen olmaya başladı. Artık 1970'lerin sonu ve 1980'lerin başında, yazılımın; ticarileştiği, piyasada alınıp satıldığı, telif hakları kanunu ile korunan bir meta olarak üretildiği bir dönem başlamıştı (Coleman, 2013, s.88). Böylelikle, Paul Taylor'ın microserf olarak nitelendirdiği kapitalistleşmiş ve köleleştirmiş diyebileceğimiz yazılımcılar dönemi başlamış ve hackerlığın yönü farklı kanallara doğru evrilmeye başlamıştı.

Taylor, Microserf tabirini Douglas Couplan'ın aynı adlı öyküsünden esinle kullanır. Taylor, microserfleri, hackerlık yetenekleri ticari bilişim sektörü tarafından sisteme dahil edilen dördüncü kuşak olarak nitelendirmektedir. İkinci kuşak ve üçüncü kuşağın erken dönem hackerlarında, yukarıda gördüğümüz gibi ticari kaygıları ve ticari dayatmaları ciddiye almayan ve hackerlığın öncü rolünü sürdüren,

teknolojik çabaya değer veren bir düşünce biçimi hakimdi. Taylor, microserflerde ise bu durumun artık yok olduğunu belirtmektedir. Zira Microsoft gibi şirket yapılarının dayattığı ileri kapitalizmin gereksinimlerine, microserfler tabi olmak zorundadır (Taylor, 1999, ss.25-26).

3.2.2. Kapitalist Değerlere Karşı Hacker Değerleri

Kapitalizmi artık başka bir noktaya taşıyacak ve hızla teknolojik ürünleri dünyanın geri kalan az gelişmiş ülkeleri için de tüketim ürünleri haline getirecek olan kişisel bilgisayar ile bilişim dünyasında mülkiyet ilişkilerinin belirleyici bir konumu gitgide güçlenecekti. Bu durumda da bilgisayarlarla tutkuyla ilgilenmek isteyenler, büyük şirketlerin birer çalışanı olarak emeklerine yabancılaşmış beyaz yakalı işçilere dönüşecekti. Bu durumun, bugün bir bakıma geçerli olduğunu bilmekteyiz. Ancak bu duruma, karşı çıkanlar halen hacker değerlerini sürdürmeye devam etmektedir. Bu karşı çıkışın ilk somut örneği, Steven Levy'nin '*gerçek hackerların sonuncusu'* olarak tanımladığı Richard Stallman tarafından gerçekleştirildi. Stallman, mülkiyet ilişkisini önceki kuşaklar gibi anlamsız bulmakta ve hackerların etik değerlerini benimsemekteydi. Zira Levy'nin belirttiğine göre, 1971'de dahil olduğu MIT'de hackin tutkusunu o da yaşamış ve bilgisayar dünyasının ve MIT laboratuvarlarının 1980'lerde düştüğü duruma üzülmekteydi. (Levy, 2014, ss.481-499)

Stallman, o dönem için özgür yazılım geliştirme fikrine karar vermesini, kendisinin "*yalın ahlaki seçimle karşı karşıya geldim*" diyerek anlatmaktadır. Önündeki iki yoldan biri, özel mülkiyet anlayışındaki yazılım dünyasına katılıp gizliliğin korunmasına uygun olarak yazılım geliştirmekti. Ancak Stallman, bunu yapsaydı, "*dünyanın daha kötü bir yer haline gelmesine katkıda bulunacak, para kazanacak, kod yazmaktan keyif alacak ve hacker arkadaşlarıma ihanet edecektim*" demektedir (Stallman, 2009, ss.21-22). Dolayısıyla yukarıda tanımladığımız microserflerden biri olmayı reddetmekteydi. Bunun yerine, Stallman, kaybolan hacker topluluk ruhunu yeniden canlandıracak bir yol seçti. 1984'te MIT'deki işini bırakarak GNU (GNU is Not Unix /GNU Unix Değildir) projesini geliştirmek için çalışmaya başladı. Unix, bilgisayar işletim sisteminin bir sürümünü yazarak bunu, isteyen herkesle paylaşmaya başladığı bir dağıtım sistemi geliştirdi. Bu, o güne kadar

ortaya konmuş ilk özgür yazılım projesiydi. Böylelikle, Stallman sonraki dönemleri etkileyecek bir Özgür Yazılım Hareketi başlatmış oldu. Stallman, GNU Manifesto ile ne yapmak istediğini şöyle belirtmektedir: "*GNU yazıldıktan sonra herkes aynen hava almak gibi iyi bir sitem yazılımına sahip olabilecek […] GNU işletim sistemi yazılımı rekabet alanından çıkaracak […] bütün sistem kaynakları herkese açık olacak*"tır. Dolayısıyla, herhangi bir değişikliğe ihtiyacı olduğunda tüm kullanıcılar bu değişikliği yapabilirlerdi: " *Sistem yazılımına kimin sahip olduğu ve bu yazılımla ne yapılıp yapılmayacağı özgür hale gelecektir*" (Stallman, 2009, ss.42-44).

Coleman'a göre, Stallman yasalara, teknolojiyi ele alan bir hacker gibi yaklaşmakta; yasayı, mantıksal yapısından dolayı hacklenebilen bir sistem olarak görmekteydi. Dolayısıyla, GNU için yarattığı General Public License (GPL) altında koruyarak teklif hakkı kanunu hackleyerek ve kendi versiyonunu oluşturmaktaydı (Coleman, 2013, s.69). Stallman, GPL'yi *copyleft*[40] olarak adlandırır. GPL ile lisans sahibi kullanıcılara programı kopyalama ve paylaşma hakkı verir. Yani copyright /telif hakkının tam tersidir. Bu lisanslama istemi ile kullanıcının yazılım üzerindeki kullanım özgürlükleri lisanslanmış olur.[41] GNU projesi ve lisansları, Free Software Foundation (FSF) adı altındaki vakıf tarafından yürütülür. Dolayısıyla herhangi bir ticari faaliyet işin özünde söz konusu değildir. Kısaca Coleman'ın belirttiği gibi Stallman telif hakkı kanunu tersyüz edip hacklemiştir. FSF ve özellikle de copyleft, enformasyonun mülkiyetleştirmesinin hızlanışını durdurmayı amaçlayan politik bir direniştir. Sonrasında Stallman'ın özgür yazılımın etik ve yasal yanıyla ilgili görüşleri birçok hackerı etkileyerek daha geniş politik bir anlam kazandı (Coleman, 2013, s.70).

Coleman, hackerların kendi yazılımlarını üretmek için birçok motivasyonunun olduğunu ve kolektif olarak kendilerini *üretici özgürlüğe* adamış olduklarını belirtmektedir. Erişim, ifade özgürlüğü, şeffaflık, fırsat eşitliği, alenilik

[40] Stallman'ın, Copyright'a atıfla GPL'nin özgür bir lisans olduğunu anlatmak için yaptığı bir kelime oyundur.

[41] GNU, "Various Licenses and Comments about Them", http://www.gnu.org/licenses/license-list.html, (16.02.2016) ve GNU, "A Quick Guide to GPLv3", http://www.gnu.org/licenses/quick-guide-gplv3.html, (16.02.2016) adreslerinden lisansların ayrıntıları incelenebilir.

ve meritokrasi gibi temel liberal fikirleri yeniden düzenledikleri ve yeniden anlamlandırdıklarını ortaya koymaktadır. Özgür /açık kaynak yazılım hareketinin, hem liberal geleneğin öğelerinden yararlandığını hem de bunları yeniden düzenlediğini belirtmektedir. Özgür yazılım hackerlarının, saydığımız bu liberal kavramaları somutlaştırdığı ortaya koymaktadır. Coleman, fikri haklar konusunu da ters yüz ederek, aslında liberal bir eleştiriyi, liberalizmin içinde geliştirdiklerini ortaya koymaktadır (Coleman, 2013, s.3 ve s.70).

Coleman'ın belirtiği gibi özgür/ açık kaynak yazılım hareketi, enformasyonun erişilebilirliği ve hukukiliği konusunda başka bir bakış açısı geliştirmiştir. Etik değerler bakımından, ilk iki kuşağın felsefesini özünde kabul etmiş ve dijital dünyanın günümüzdeki alternatif özgür kaynaklarının oluşumuna ilham vermişlerdir. Coleman'a göre, ortaklaşa işbirliği ile geliştirilen birçok proje kökenini, enformasyonun özgürlüğüne inanan hackerların felsefesinden almaktadır. (Coleman, 2013, s.87 ve ss.189-190). Bu nedenle, aşağıda alternatif bir yaklaşım oluşturan hackerların etik değerlerinin, nasıl daha sofistike bir duruşu barındırdığına Pekka Himanen'in *The Hacker Ethic: A Radical Approach to the Philosophy of Business* (Hacker Etiği: İş hayatına Yıkıcı Bir yaklaşım) kitabından hareketle değineceğiz.

3.2.2.1. Pekka Himanen'in Hacker Çalışma Etiği Yaklaşımı

Pekka Himanen, hackerları onların benimsedikleri değerler etrafında ele alırken onları, günümüz küresel kapitalist dünyasında halen ruhu devam eden protestan çalışma etiğine bir karşı duruş olarak değerlendirmektedir. Bu bağlamda hacker etiğini açıklayan Himanen, Max Weber'in Protestan *Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu*'nda ortaya koyduğu bir ödev olarak çalışma fikrini kapitalizmin özü olarak değerlendirmesinden yola çıkarak, hackerların protestan çalışma etiğine meydan okuduklarını ortaya koymaktadır. Himanen'in temel savı, biçim değiştirmiş bir protestan çalışma ruhunun günümüzde de yaşanıyor olması nedeniyle, hackerların radikalce buna karşı başka bir çalışma biçimi ortaya çıkarmış olmalarıdır (Himanen, 2005).

Protestan öğretisinde çalışma, tanrıya itaat etmenin yolu olarak görülmektedir. Çalışma, tanrının insanlara bu dünyada verdiği bir ödev olarak değerlendirildiğinden sorgulanmadan yapılması gereken bir vazifedir. Bu nedenle de işin tabiatını önemsenmeden o iş en iyi şekilde yerine getirilmelidir. Kapitalizm ile birlikte, tanrı aradan çıkarılsa da vazife olarak, sorgulamadan yaşayabilmek için çalışma anlayışı devam etmektedir (Himanen, 2005, ss.24-25 ve s.28). Himanen'e göre, Protestan çalışma ruhu, '*tarihin en bütüncül kapitalist çağı*' olan günümüz dünyasının da içine sızmıştır. Himanen, günümüzde doğrudan tanrıya itaat etmek olarak bir çalışma anlayışı olmasa da protestan çalışma etiğinin ruhuna uygun, çalışma merkezli yaşayış biçimini sürdürdüğümüz açıklamaktadır. Birinin işini yapması; onun sorumluluk sahibi, güvenilir sadık bir çalışan olduğunu, işin tabiatına bakmaksızın yoğun olmanın neredeyse toplumsal bir statü sağladığı ve çalışmanın hayattaki en önemli şey haline gelip tüm hayat pratiklerinin merkezine oturduğu günümüzdeki yeni bir tür kapitalizm içinde protestan etiğinin ruhunun yaşadığını belirtmektedir. Himanen'e göre, Taylorist sistemle birlikte, zamanın optimizasyonu günümüzde iş dışı hayata da taşarak devam etmekte serbest zamanlar da yeni iletişim teknolojileriyle birlikte daha da fazla çalışma merkezli hale gelmektedir. Himanen, günümüz bilgi ekonomisindeki protestan ruhun en önemli göstergesi olarak, serbest zamanlarında insanların yeni iletişim teknolojileri sayesinde sürekli çalışma anında olmalarını belirtmektedir. Bu duruma; parkta dolaşırken gelen bir telefon, e-posta ile dinlenme zamanının da '*iş nöbetiyle*' bölünmesi örneğini vermektedir. Bilgi işlem teknolojilerinin, çalışma merkezli hayatta bir '*aciliyet teknolojisine'* dönüştüğünü savlamaktadır (Himanen, 2005, ss.37-48). Himanen'e göre, bu teknolojilerin bir diğer etkisi de kapitalizmin eski ruhunda merkezde olan mülkiyet fikrinin, bilgi alanına kaymış olmasıdır; bilgi ekonomisinde şirketler para kazanma amaçlarını, patentler, ticari markalar ve birçok farklı yolla bilgiye sahip olmaya çalışarak ve onu saklayarak gerçekleştirmektedir (Himanen, 2005, s.59).

Himanen'in altını çizdiği noktaları özetlemek gerekirse; ona göre, günümüzde protestan etiğindeki çalışma ruhu, işin ne olduğunun ancak statü meselesi olarak sorgulanmasına; Taylorizmin devamı niteliğindeki yeni bir zaman optimizasyonunun, hız üzerine kurulu şekilde yeni küresel kapitalizmde süresiz

çalışmaya dayanan bir aciliyet düzenine; protestan öğretisinde çalışma daha fazla para kazanmakken, bugün devam eden ruhunda çalışmak paranın yanında ikincil plana atılarak sermaye yararına olanın yüceltilmesine dayanmaktadır (Himanen, 2005). Himanen tüm bunların karşısında ise hackerları koymaktadır. Zira ona göre, günümüz ağ toplumu, çalışma merkezli bu yaşam biçimini sorgulamadan biçimlenmeye devam etmekteyken, *"hackerlığın radikalliği, network [ağ] toplumuna alternatif bir ruh; sonunda hâkim protestan etiğini sorgulayan bir ruh önermesinden"* kaynaklanmaktadır. (Himanen, 2005, s.30) .

Himanen, hackerların önerdiği alternatifi ruhu; onların çalışmayla kurduğu tutkulu ilişkilerine, zamanları üzerinde kendi idarelerinin olmasına ve parayı önemsemek yerine bilgiyi paylaşmaya dayanan etik anlayışlarıyla açıklamaktadır. Himanen'e göre ilk önemli nokta, hackerların günümüz çalışma anlayışından öncelikle yaptıkları işi tutkuyla yapmalarıyla ayrılmalarıdır: Sistemleri keşfetmek ve sınırları zorlamak için büyük bir keyifle yaptıkları şeyi oyun olarak görmekte ve bu onların yaratıcılıklarını ve muzipliklerini beraberinde getirmektedir (Himanen, 2005, ss.21-24).

Himanen, ikinci olarak ise, hackerların çalışma zamanları ya da serbest zamanları üzerinde kapitalist düzenin tahakküm altına aldığı bir zaman düzenlemesinin olmadığını belirtmektedir. Onlar, kendi zamanlarını kendileri idare emekte; herhangi bir aciliyet baskısıyla çalışmamaktadırlar. İş hayatı etrafında, hayatı örgütlenen birinin aksine meşgul görünmeyi çalışmanın toplumsal hayatta sağladığı statü çerçevesinde yaşamak yerine, gerçekten kafalarındaki soruyla meşgullerdir. Himanen'e göre, hackerlar için çalışma "*keyifli bir hobi ile ciddi bir çalışmanın bir araya gelişi*" anlamına geldiğinden zamanla kurdukları ilişkilerinde özgürdürler (Himanen, 2005, 3ss.6-37 ve s.48). Hackerlar israf etikleri zaman miktarı ile değil, ortaya koydukları uzun vadeli uğraşlarıyla ilgilenmektedirler. (Himanen, 2005, ss.51-52).

Himanen'e göre, üçüncü önemli nokta ise hackerların bilgi ekonomisi içinde bilgiyi paylaşmaya dayalı yaklaşımlarının, bilgi teknolojileri çevresinde örgütlenmiş küresel bir kapitalist sisteme tezatlık oluşturmalarıdır. Hackerlar, bilgi paylaşımını,

ücretsiz yazılım yazıp, uzmanlıklarını paylaşmaları etik görevleri olarak kabul etmektedirler. Yukarıda andığımız Linux ve GNU projelerini örnek veren Himanen, yazılımların test edilmesini, kullanılmasını ve daha da geliştirilmesi için alenen dağıtmalarını ve diğer hackerların gönüllüce bunların gelişimine katkıda bulunmalarını, parayla olan ilişkilerini açığa çıkardığını düşünmektedir. Bu nedenle de Himanen, hackerların parayla olan ilişkilerinde hayatı organize eden temel unsurun iş veya para değil, tutku ve üretmek olduğunu açıklamaktadır (Himanen, 2005, s.60, s.65 ve s.68). Himanen, istedikleri özgürlük için kapitalist bir düzende sermayeye ihtiyaçlarının olmadığı düşünüp parayı bir kenara bırakmaktan bahsetmediklerini; Stallman'ın yaklaşımında olduğu gibi başkalarının bilgi erişimini engelleyerek para kazanmaya karşı çıktıklarını belirtmektedir (Himanen, 2005, s.66 ve ss.69-70).

Sonuç olarak, hackerların ortaya koyduğu çalışma etiği, hem zaman hem para hem de yapılan iş ile olan ilişkilerinde özgür olmalarına dayanmaktadır. Birçok farklı segmentte insanın, kendine ve emeğine yabancılaşmasının önüne geçermişçesine başka bir çalışma biçimi ortaya çıkardıklarını söyleyebiliriz. Bu bağlamda, hackerların çalışmaya yaklaşımları Antik Yunandaki serbest zaman biçimini hatırlatmaktadır.[42] Aristo'nun *diagoge* olarak nitelendirdiği serbest zamanın *paideia* için yani insanı yüceltici ve eğitici amaçlar için kullanılması gerektiği savunusu anımsatmaktadır (Oskay, 1995, s.20).[43] Zira serbest zaman özgün anlamında; bireyin dış gerçekliğin ona yüklediği rollerden sıyrılıp kendisini özgür olarak tanımlayabildiği ve hissedebildiği, kendisini ve toplumsal gerçekliği sorgulayabildiği bir alandır. Bireyin kendi özgür seçimiyle, ona dayatılmaksızın içten gelen güdülenmeyle kendi adına giriştiği etkinlikler de serbest zaman etkinliği olarak değerlendirilmektedir (Aydoğan, 2000, s.15 ve s.183). Dolayısıyla, hackerlar zaman ve para ile ilgili temel motivasyon unsurlarını küresel kapitalizmin düzenlediği

[42] Antik Çağda çalışma sadece kölelere özgü hor görülen bir etkinlik olarak, siyasete katılma, devlet işlerini tartışma, düşünme ve felsefe yapma, kendilerini geliştirme, şölenlere ve festivallere katılma gibi serbest zaman etkinlikleri özgür vatandaşlara özgü etkinlikler olarak kabul edilmekteydi. Dolayısıyla Antik çağda serbest zaman ve çalışma zamanı ayrımı özgür yurttaşlar için geçerli değildi.

[43]Aristo için paeida, kültürün temelidir ve iyi hayatın kaynağıdır; müzik, sanat, toplumsal katılım, fiziksel zindelik ve derin düşünmeyi içermektedir (Kraus, 1996, s.38).

şekilde yaşamayarak toplumsal dayatmalardan sıyrılmış ve özgür seçimleriyle kendi adlarına ve tutkuyla yaptıkları hacki özgün anlamındaki haliyle bir *paideia'ya* çevirmektedirler. Bu da, hacker çalışma etiğinin, insanın yabancılaşmasının önüne geçiş çabası olarak değerlendirilmesini sağlayabilir.

Sanayi devrimiyle birlikte tahakküm ussallaşarak insanları çalışma aracına indirgemiş ve böylelikle de tahakküm –çalışmanın yarattığı tahakküm- evrenselleşmiştir. Önceki yüzyıllarda çalışma yaşamak için yerine getirilen bir etkinlikti ve birey dışsal baskılar sonucu çalışırdı ancak sanayi devrimiyle birlikte dışsal zorlanım, yerini içsel zorlanıma bıraktı ve kapitalist çalışma düzeniyle birlikte çalışma insana ait bir etkinlik olmaktan çıkmış, insana yabancılaşmıştır (Aydoğan, 2000, ss.80-82). Karl Marx, bu durumun nedenini çalışmanın sadece yaşamak için bir araca dönüşmüş olması olarak ele almakta ve çalışan " *yaşamak için çalışır; çalışma yaşamın parçası değildir; olsa olsa yaşamını feda etmektir. [Emeği] Başka birine devrettiği bir maldır… Kendisi için ürettiği şey ücrettir.*" demektedir (Marx, 1997, s.25). Marx için, "*zaman insan gelişiminin alanıdır [ve] boş [serbest] zamanı olmayan kişi, tüm yaşamını uyku, yemek ve benzeri şeylerin getirdiği fiziksel kesintiler dışında kapitalist için çalışmakla geçen kişi, yük hayvanlarından bile aşağıdır. Kendi dışına yönelik zenginlik üreten bir makinedir yalnızca"* (Marx, 1997, s.25).

Hackerlar, kendileri için ve dayatma olmaksızın çalışma olarak hackten keyif almaları nedeniyle üretmek isterler ve dolayısıyla, içinde bulundukları dünyaya yabancılaşmış dahi olsalar, toplumun geri kalan kesimine kıyasla emeklerine yabancılaşmama çabasında olduklarını söyleyebiliriz. Marx'ın, özellikle sanayi devrimi sonrası mutlak sömürü dönemi için söyledikleri; tüketmek için çalışıyor oluşumuzu düşünürsek ve de aslında hangi küresel iş ağının mikroskobik bir kısmını yaptığımızı sorgulamadan çalışıyor oluşumuzu düşünürsek bugün de belli ölçülerde de olsa geçerliliğini sürdürmektedir. Hackerlar ise kendi zamanlarını organize etme özgürlüğü ile kendileri için haz aldıkları işi yaparak çalışmaktadırlar. Tüm bunlar ebetteki tüm hackerlar için geçerli değildir; ancak hack yapan birinin çabasının içsel nedenini bu şekilde düşünebiliriz. Himanen ise yukarıda açıkladığımız yaklaşımının

sonucunda, hackerların alternatif bir ruh ortaya koyduğunu belirtmektedir. Bu ruhu, daha çok eski kuşak hackerların etik değerlerinde ve özgür yazılım hackerlarının devam ettirdiği değerlerde görmekteyiz. Bu alternatif ruhun farklı bir politik çerçevede devam ettiği alan olarak hacktivizm üzerine bir tartışmayı yürüterek çalışmaya devam edeceğiz. Bu nedenle, bir taraftan, hackin reel politikayla buluşmasını irdelerken, diğer taraftan hacktivizmin, hacker değerlerine kattığı somut yeni bir adımın olup olmadığını sorgulayacağız.

3.3. Hacktivizm

3.3.1. Kavramsal Tartışma

Hacktivizm kelimesi, ilk olarak 1995'te Jason Sack'in, Shu Lea Cheang[44] isimli multimedya sanatçısı üzerine yazdığı makalede kullanmıştır (von Busch, 2015, s.229 ve Pandey, 2010, s.1). Hacktivizm, Sack'in makalesinde, hackin ve aktivizmin birleşimi olarak, sanatta estetik biçem üzerinden siyasi ve toplumsal eleştirel bir yorum olarak ele alınmıştır.[45] Sack'in bu yorumundan beri hacktivizm, hackin toplumsal ve siyasi amaçla kullanılmasıyla ortaya konan aktivizm biçimi olarak kabul edilmektedir. Ancak hacktivizm bu çatı anlamı kabul görse de, neyin hacktivizm olarak değerlendirilmesi gerektiği, hacktivizmin bir siyasi aktivizm biçimi olarak sınırlarının nerede başlayıp nerede bittiği taştırmalı bir konudur. Çalışmanın bu bölümünde, bu tartışmayı ortaya koyabilmek için hacktivizm kavramsal olarak açıklanmaya ve hacktivizmin ortaya çıkışı incelenmeye çalışılacaktır.

[44] Shu Lea Cheang, dijital art ve net art kapsamında sayılan, kodu araç olarak kullanarak hem sanatsal bir müdahalede bulunan hem hackin kültürel kullanımını, estetik ve eleştirel olarak yorumlama amacı taşıyan projeler gerçekleştirmiş sanatçılardandır. (Marino, 2014, 66). Dolayısıyla kelimenin ilk kullanımı itibariyle, hacktivizmin, sanat ile ortaya çıktığı ve eleştirel perspektifi ortaya koymak için bir anlamda sanatın hacklenmesi olarak düşünülebilir. Ayrıca çalışmaya konu olan Shu Lea Cheang'in *Fresh Kill* (1994) filmi içinbkz.: "Fresh Kill", Video Data Bank, http://www.vdb.org/titles/fresh-kill, (05.03.2016) ve "Bowlin Alley" adlı çalışması için bkz.: http://bowlingalley.walkerart.org/, (05.03.2016).

[45] Jason Sack, InfoNation adlı dergide Jason Logan takma adıyla yazdığı *The Virtual Underground* başlıklı makalede, sanatçının ekolojik duyarlılığı çarpıcı bir şekilde ele alan *Fresh Kill* (1994) filmini ve *Bowling Alley* adlı çalşmasını analiz etmektedir. Bkz. Ek-1 Fotoğraf 15.

Paul Taylor ve Tim Jordan, hacktivizmin 1990'ların ortasında, hacklemenin açık politik duruşla birleşimi şeklinde ortaya çıktığını belirtmektedirler (Jordan ve Taylor, 2004, s.11 ve Taylor, 2005). Paul Taylor, microserfler olarak yukarıda açıkladığımız grubu dışarıda bırakarak, MIT'deki ilk kuşaktan itibaren, tüm hacker kuşaklarda, politik hedeflerin ad hoc olarak olma eğiliminde olduğunu belirtmektedir. Özellikle açık kaynak /özgür yazılım hackerlarının, telif hakları ve yazılım özgürlüğü konusundaki mücadelelerinin güçlü politik bir duruşu ortaya koyduğunu belirtmektedir. Himanen'in önceki bölümde aktardığımız bakış açısıyla ele aldığımızda, açık kaynak / özgür yazılım hareketi küresel kapitalist sisteme oluşturdukları tezatlıklarla, özgür enformasyona olan inançları doğrultusunda verdikleri mücadele onların politika ürettikleri anlamına gelmektedir. Ancak Taylor'a göre, hacktivistlerden daha önceki kuşak hackerlarda, açık bir politika yapma eğilimi söz konusu olmamıştır. Çünkü Taylor'a göre, hacktivizm için politika, yapılan eylemin, yani hackin, varlık nedenidir (Taylor, 2005).

Jordan ve Taylor için, popüler siyasi eylemin siber uzamda oluşması olarak hacktivizm, siyasi protestonun bilgisayar hacki ile birleşimidir. Hacktivistler; siber uzam içinde faaliyette bulunurlar, sanal hayatlar içinde teknolojik olarak neyin mümkün olduğunu araştırır ve sanal güçleri offline hayatı şekillendirmek için kullanarak, siber uzamın dışına uzanırlar. Ancak hacktivizm, siber uzamla bağlantılı herhangi bir eylemi ifade etmemektedir; bizzati siber uzamın içinde gerçekleşmektedir. Dolayısıyla, Jordan ve Taylor, hacktivizmi herhangi bir dijital aktivizm biçimi olarak değerlendirmemektedir. Hacktivizm biçimindeki eylem türlerinde tüm eylem siber uzamda gerçekleşmesi nedeniyle, hacktivizmi 'çevrimiçi doğrudan eylem biçimi' olarak ele almaktadırlar. Dolayısıyla, onlar için, hacktivizmin diğer dijital aktivizm biçimlerinden ayrılan yanı, eylemin tamamının hack aracılığı ile dijital yollarla gerçekleşmesidir. Hacktivizmin oluşmasında üç unsuru vurgulamaktadırlar: (1) Hack, (2) enformasyonel toplumlar, (3) modern toplumsal protesto ve direnişler. Birbirinden farklı olan bu üç unsur hacktivizmde kesişmektedir (Jordan ve Taylor, 2004). Jordan ve Taylor'ın ele alış biçimlerinde, bu üç unsurun birbirine içkin yapısı hacktivizmin ortaya çıkabilmesine olanak tanır.

Çalışmanın *Manuel Castells ve Ağ Oluşturan Toplumsal Hareketler* başlıklı kısmında açıkladığımız üzere; enformasyonel toplum kavramını, enformasyon toplumundan farkını açıklayan Castells'in belirttiği gibi, bir toplumun enformasyonel olması demek enformasyonun toplumdaki öneminden ziyade, enformasyonun üretimi, işlenmesi ve aktarılmasının, küresel kapitalist yapılanmada üretimin ve iktidarın temel kaynağı haline gelmesinin vurgulanmasıdır. Dolayısıyla, küresel kapitalist yapılanmayla enformasyonel kalkınmanın birbirine eklemlenmesi, toplumun örgütlenmesini ve bunun sonucu olarak da, toplumun kültürel ve siyasi unsurların etkileşimini dönüştürmektedir (Castells, 2008, s.25 ve ss.624-625). Jordan ve Taylor'ın yaklaşımını, Castells'in yorumuyla ele aldığımızda; hacktivizm, enformasyonel toplumda, kültürel ve siyasi unsurların etkileşiminden ortaya çıkan direniş ve protesto biçimlerini ağ hareketleri olarak dönüştürdüğü için özgül bir aktivizm biçimi olarak ortaya çıkmaktadır. Özgül olmasının temel niteliği, hacktivizmin bir eylem biçimi olarak tamamının siber uzamda yaşanmasıdır. Hacktivizmin bu özgül yapısını ortaya koyan öncü yaklaşımlardan biri, Critical Art Ensemble (Eleştirel Sanat Topluluğu) tarafından 1994'te elektronik sivil itaatsizlik biçimi olarak değerlendirilerek tartışılmıştır.

3.3.1.1.Elektronik Sivil İtaatsizlik Olarak Hacktivizm: Critical Art Ensemble (Eleştirel Sanat Topluluğu) ve Elektronik Sivil İtaatsizlik

Çalışmanın *İmparatorluk ve Emperyalizm Tartışması* başlıklı kısmında tartıştığımız üzere, küresel tekelci kapitalist sistemin işleyişi, yeni teknolojik gelişmelere bağlı olarak biçim değiştirmiş ve teknolojiden sonuna kadar yararlanabileceği şekilde dönüşmüştür. Ayrıca Hardt ve Negri'nin tanımlamasıyla, bu yeni küresel kapitalist düzendeki ağ iktidarı, kendini imparatorluk biçiminde gerçekleştirmektedir. Ancak imparatorluk içinde, imparatorluğa karşı var olabilecek alternatifin de çokluk olduğu; çokluğun, kendi tikelliklerinde bir araya gelen bir ağ fikri olarak düşünülebileceği ve ağ mücadeleleri ortaya koyabileceği tartışmıştık (Hardt ve Negri, 2011, ss.11-12 ve ss.98-104). Hacktivizm çerçevesinde, bu tartışmaya uygun düşen bir kavrayışı Critical Art Ensemble (CAE / Eleştirel Sanat

Topluluğu) ortaya atmıştır. CAE, hacktivizmin ortaya çıkacağı temeli, elektronik sivil itaatsizlik biçiminde kavramsallaştırmıştır.

CAE, sanat, eleştirel teori ve siyasal aktivizmin kesiştiği noktaları keşfetme amacı taşıyan bir topluluk olarak 1987 yılında kurulmuştur. Siyasal aktivizmin ortaya konma biçimlerine ilişkin teorik alt yapıyı temellendirmek için çalışmalar yapan topluluk, ilk kez 1994 yılında *The Electronic Disturbance* ismiyle yayınladıkları kitapta, kültürel ve siyasi direniş kurallarının 'dramatik' bir şekilde değiştiğini vurgulamaktadır (CAE, 1994).

The Electronic Disturbance'ta; bilgisayar ve videonun hızlı gelişimiyle birlikte teknolojide yaşanan devrimin, iktidar ilişkilerinin yeni bir coğrafyasını oluşturduğu belirtmektedir: İnsanların veriye indirgendiği, küresel çapta gözetimin oluştuğu ve zihinlerin ekrandaki gerçeklikle allak bullak olduğu bir coğrafyaya vurgu yapılmaktadır (CAE, 1994, s.3). David Lyon'un belirttiği gibi, bu coğrafya içerisinde günlük hayatın izlenmesi, her türden veri akımları oluşturmaktadır. Lyon'a göre, küresel veri akımları, enformasyonel toplumlarda ekonomilerin ve politikaların yeniden yapılandırılmasıyla ilgilidir. Dünya çevresindeki ağ ise, küresel gözetleme yolarını kullanarak, pazarın metalaşmasını hızlandırmaktadır. Bu nedenle de Lyon'a göre, küreselleşmiş gözetleme, küresel kapitalizmin yeniden yapılandırılmasının ana bölümünü oluşturmaktadır (Lyon, 2006, s.180, s.183 ve s.210). CAE de Lyon'un ortaya koyduğu bu bağlama benzer şekilde, küresel kapitalizmin oluşturduğu iktidar ilişkilerinin kendini, iletişim teknolojileriyle sanallık içinde yeniden yapılandırmasına karşı çıkış yolları aranması gerektiğini belirtmektedir (CAE, 1994). CAE'nin temel savı; küreselleşen göçebe iktidar yapılarının kendisini bu sanal coğrafya içinde kurmasına dayanarak, siyasi ve kültürel direnişin merkezinin de kendini, bu elektronik uzamda göstermesi gerektiğidir. Böylelikle, CAE, direniş biçimlerinin elektronik uzama aktarılmasının gerekliliğini dile getirmektedir (CAE, 1994, s.3).

CEA 1994'te, World Wide Web genel kullanıma açık hale gelmesinden[46] bir yıl sonra, içinde yaşanılan toplumsal koşulları '*sıvılaşabilir durumda'* olarak tanımlamaktadır. CAE'ye göre, bu sıvılaşabilir durumun yarattığı temel olgu ise, "*durağanlığın tanrı ve doğa gibi sorulmamış soruların, şüpheciliğin karadeliği içine düşmüş durumda olması ve özne veya nesnenin konumlandırılmış tanımlamalarının erimesidir*". CAE, bu sıvılaşma içinde iktidarın lokasyonunun ve direnişin alanlarının, sınırları olmayan belirsiz bir bölgede kaldığını ortaya koymaktadır. Bu nedenle CAE, iktidar akışının göçebe dinamikler ile durağan yapılar arasında, hiper hız ile hiper durağanlık arasında bir geçiş içinde olduğunu belirtmektedir (CAE, 1994, s.11). Bahsedilen sıvılaşabilir durumdaki toplumsal koşulları ifade etmek için Zygmunt Bauman ve David Lyon, 'akışkan' kelimesini kullanarak, modernitenin katı sabitliğinin çözülmüş olan dönemini nitelendirmektedirler. CAE'nin durağanlık olarak tarif ettiği ise, bu bağlamda modernitenin katı sabitliğidir. Bauman ve Lyon, akışkan modernite döneminin en önemli ayağının küresel gözetim olduğu ve bu sayede iktidarın "*akışkan modernitenin değişkenliği içerisinde elektronik sinyal hızıyla yol"* aldığını belirtmektedir (Bauman ve Lyon, 2013, ss.16-20).

CAE ise, iktidarın akışkan hale gelmesini göçebeliğin yeniden keşfi olarak nitelendirmektedir. CAE, iktidarın göçebe yapısı, tarihin bilinen ilk göçebe imparatorluğu olan İskitlerden yola çıkarak ele almaktadır. İskitlerin Karadeniz'in üst kısımlarında göçer halde yaşayarak görünmez bir halde imparatorluğa doğru evrilmiş olmalarını vurgulamaktadır. Geç kapitalizmin iktidar elitlerinin, görünmez imparatorluğun arkaik iktidar dağılım modelini yeniden keşfettiğini belirterek, günümüz küresel iktidarının göçebe yapıda olduğunu savlamaktadır. CAE'ye göre, bu yeniden keşif; hız ve bulunmayış (fiziki olarak varlığın olmayışını) ile durağanlık ve varlığın (fiziki olarak var olmanın) hiper gerçeklik içinde çarpıştığı siber uzamın teknolojik açıklığına dayanmaktadır. Dolayısıyla CAE'ye göre, iktidar artık görünmezliği siber uzam aracılığıyla bir bakıma yeniden keşfederek çıkarları doğrultusunda göçer halde yaşamaktadır (CAE, 1994, ss.12-15). CAE'nin iktidarı ele alış biçimi ana hatlarıyla, çalışmanın *İmparatorluk mu Emperyalizm mi?* başlığı

[46] "CERN Declaration" (30 April 1993), Ten Years Public Domain for the Original Web Software, http://tenyears-www.web.cern.ch/tenyears-www/Declaration/Page2.html, (01.03.2016).

altında ele aldığımız, Hardt ve Negri'nin imparatorluk yaklaşımına benzemektedir. Hardt ve Negri'nin, küresel iktidar yapılarının, genişliğini ve gücünü ifade etmek için kullandıkları imparatorluk kavramının daha genel bir açıklamasını, CAE'nin yaklaşımında görmekteyiz (Hardt ve Negri, 2012, ss.11-12).

CAE için günümüz göçebelerinin toplumu, iktidar alanlarını, lokasyonu ve sabit bir konumu olmadan yayarak dağıtmaktadır. Önceki dönemlerdeki ayrıcalıklı elitler, küresel ekonominin görünürlüğüne izin vermekteyken; göçebe toplum elitleri, yani teknoloji ile küresel ekonomide rol alan elitler, farklı topraklarda '*garnizon*' gibi hareket etmekte ve verili alana özgü bir ideoloji ile ticaretin düzenini koruma görevi görmektedirler (CAE, 1994, s.15). Zygmunt Bauman'ın devletlerin küresel sermaye için düzeni sağlayan ve uygun koşulların güvenilirliğini temin eden yerel karakollar düzeyine indirgendiğini söylemesine benzer şekilde CAE için de, bu durumun temelinde ekonominin küreselleşmesi yatmaktadır (Bauman, 2010, s.79) Ancak CAE'nin asıl vurguladığı nokta, bu göçebeliğin kaynağının siber uzamda var olmasıdır. Bu nedenle de, göçebe iktidara karşı fiziki uzamdan ziyade siber uzamda direnilmesi gerektiğine inanmaktadır (CAE, 1994, s.3 ve s.15).

CAE'nin öne sürdüğü fikir temelde, iktidarın kendisini, hedeflenebilir durağan noktalardan, sanallık içinde göçebe bir varoluşa dönüştürdüğü fikridir. Dolayısıyla, artık iktidarın yeri, saldırılardan korunabilecek şekilde değişebilmekte; böylelikle, iktidar göçebe bir yapıya bürünmektedir. CAE'ye göre, küresel finans sistemi içerisinde para, göçebe iktidarı temsil etmekte ve iktidar kendisini ulusal ve kentsel olan yerleşik düzlemlerden kurtararak, elektronik yollarda dolaşabilmesini sağlamaktadır. Bunun sonucu olarak da iktidarın, yerleşik dünyada yapılan protestoların ortaya koyduğu anlaşmazlığı esas alarak stratejiler oluşturmasına gerek kalmamaktadır. Bu nedenle de iktidarın kararlarına yönelik bir baskı mekanizması işlevselliğini yitirmektedir. Bu durum, direniş ve protesto noktasında sorunlar yaratarak, sokaklardaki eylemleri etkisiz kılabilme riski yaratmaktadır. CAE, bu noktada, hackerlara iş düştüğünü belirtmektedir. Küçük ama koordineli bir grup hackerın elektronik virüsler, solucanlar ve bombaları veri bankalarına, programlara ve otorite ağlarına yayabileceğini ve eylemlerin durağanlıktaki yıkıcı gücünü göçebe

dünyaya taşıyabileceklerini açıklamaktadır. CAE, bu yolla, önceki protesto biçimleri için gereken birleşmiş bir sınıf eylemini gerekmeden ya da aynı anda birçok eylemin gerçekleşmesine gerek duyulmadan, etkili olunabileceğini vurgulamaktadır (CAE, 1994, ss.23-25). CAE'ye göre, erken kapitalist dönemde, marjinal grupların tabanında kaç kişi olduğu önemliydi, ancak şimdi teknolojik taban önemli hale gelmektedir. Bu yüzden CAE, bu teknolojik tabanın kültürel ve politik aktivistler tarafından avantaja çevrilmesi gerektiğini belirtmektedir (CAE, 1994, s.140).

CAE, siber uzamda en nihilisttik olan eylemin bile mülk yerine, veri rehin alarak, işgal stratejisini yeniden canlandırabileceği belirtmektedir. Ancak önemli bir sorun olarak hackerların apolitik karakterine işaret etmektedir. CAE, siber realiteye en yatkın toplumsal grup olan hackerların aynı zamanda, en apolitik gruplar olduğunu belirtmektedir. CAE'ye göre, hackerlar, kişisel intikam duygusuyla otorite kaynağına saldırdıklarını veya Michealengelo virüsü[47] örneğinde olduğu gibi vandalizm aracı olarak teknik bilgilerini kullandıklarını, ancak bunun hacker etiği ile örtüşmediğini belirtmektedir. Hacker etiğinin, siber uzamdaki herhangi bir karmaşayla mücadele etmesi gerektirdiğini öne süren CAE, eylemlerindeki motivasyon kaynağının, yukarıda anlattığımız gibi sitemlere olan merakları ve enformasyona özgür erişim hakkına dair inançlarıyla sınırlı kalmasını eleştirmektedir. CAE, hackerların, enformasyonun özgürlüğünü savunmanın dışında, herhangi bir politik düşünceye veya gerçek anlamda bir eylem düzenleme fikrine sahip olmalarının önemini vurgulamaktadır. CAE, enformasyonun özgürleştirilmesi bağlamında hackerların yazılım ve donanım geliştirmeye devam etmesi gerektiğine inansa da, birçok teknolojinin askeri kaynaklı olarak ortaya çıkması ve geri kalanının da ticari dünyanın ürünleri olması nedeniyle, bu mücadeleyi çok umut vaat edici bulmamaktadır. Zira enformasyonun özgürlüğünün askeri veya ticari iktidarların ellerine terkedilmiş olduğunu düşünmektedir. Ancak diğer yandan, sanal coğrafya içerisinde bir direniş umudunun büyük bir kısmı için hackerlara rol biçmektedir.

[47] Michelangelo virüsü hakkında ayrıntılı bilgi için bkz.; The Virus Encyclopedia, "Michelangelo", http://virus.wikidot.com/michelangelo, (07.02.2016).

CAE, solun kaygılarıyla biçimlenmiş herhangi bir hack eyleminin henüz yaşanmamış olmasını eleştirmektedir (CAE, 1994, ss.136-137).

CAE, hackerların politize olmasının gerekliliği yönündeki daha açık çağrısını ise 1996'daki *Electronic Civil Disobedience & Other Unpopular Ideas* isimli yayınında yaptı. 1994'te yayınlanan ilk kitabın devamında niteliğindeki bu kitapta, geç kapitalizmin diğer siyasi ve ekonomik biçimlerden ayrılan yanının, onun iktidarı temsil etme biçiminin artık göçebe ve elektronik bir akış halinde olduğundan hareketle, iktidar elitleri için sokakların bir öneminin kalmadığı vurgulanmaktadır. Çünkü CAE'ye göre, iktidarın merkezi yapısı ortadan kalkmış, fiziksel olarak var olan stratejik bir yere hakim olmanın önemi azalmış ve tahakküm, direnişin olmadığı istenilen herhangi bir yere taşınabilir durumdadır. Bu nedenle, ilk kitaptaki benzer şekilde CAE sivil itaatsizliğin etkisi durağan yapıdaki iktidarlarda gösterdiği etkiyi sağlayamadığını savunmaktadır. Ancak bu kitapta, bu duruma daha somut bir çözüm önermektedir. Etkili bir sivil itaatsizlik için direnişçilerin devlet için daha değerli olan şeylere yönelik stratejiler ortaya koyması gerektiği belirtilerek, elektronik sivil itaatsizliği önerir (CAE, 1996, s.7, s.11 ve s.13). Bu noktadan hareketle, öncelikle sivil itaatsizliğin, reel hayattaki karşılığına değinip sonrasında sanal ortama aktarılmasındaki sınırlılıkları ele alacağız.

3.3.1.1.1. Sivil İtaatsizlik Kavramı

Sivil itaatsizlik, Antik Yunan'a kadar geriye gitmekle beraber, günümüzde kullanılan politik anlamını, Henry David Thoreau'nun yaşadığı somut bir olay sonucu yaptığı kavramlaştırmayla kazanmıştır. Thoreau, amacı kölelik sistemini yeni bölgelere yaymak olan ABD'nin Meksika ile yaptığı savaşa karşı çıkarak, kilise ve seçim vergisini (pool tax) ödemeyi reddederek, bir sivil itaatsizlik örneği ortaya koymuştur. Thoreau, vergiyi ödeyecek maddi şartlara sahip olmasına rağmen, köleliğe göz yuman bir hükümete vergi ödemeyi reddederek cezaevine girmiştir. Ancak kendisi istemediği halde teyzesi tarafından borcu ödenmiş ve ertesi gün cezaevinden çıkmıştır. Thoreau, bu deneyim sonrasında 1849'da, *Resistance of Civil Government* isimli manifesto niteliğinde kaleme metin ile bugünkü sivil itaatsizlik kavramının kökenleri oluşturmuştur (Onat, 2015, s.22 ve Dağtaş, 2008, s.30).

*Resistance of Civil Government'*da, iktidarın adaletsiz uygulamalarını neden eleştirerek yasaya karşı geldiğini açıklamakta ve yasaya uymayarak hapse atılmanın, adaletsiz bir yönetimde ahlaki ve onurlu bir duruş olduğunu, şu ifadelerle belirtmektedir:

> *Haksız bir şeyden dolayı insanları hapseden bir devletin çatısı altında, haklı bir insan için doğru yer de yine hapishanedir. Massachusetts'in daha özgür ve herhangi birine daha az bağlı olan ruhlara sunduğu en uygun tek yer, hâlihazırda kendilerini kendi ilkeleri dışına iterken kendi eyleminden dolayı eyaletin dışında alıkonulduğu hapishanelerdir. […] eyaletin kendisiyle birlikte olmayanları ve ona karşı olanları koyduğu aynı fakat daha özgür ve onurlu bir yer, özgür bir adamın köle bir devlette gururla bağlanacağı tek yer.* (Thoreau, 2015, s.71).

Thoreau'nun sivil itaatsizliği ele alışı, iktidarın yanlış uygulamalarına destek vermemek adına yasa ihlalini meşrulaştıran bir direniş önermesidir. Hannah Arendt, Thoreau'nun sivil itaatsizliği bireysel vicdan temelinde ele aldığını belirtmektedir. Zira Thoreau, iktidarın adaletsizliğini dolaylı olarak desteklemek anlamına geldiğini düşündüğü için vergiyi ödemeyi reddetmiştir. Ancak Arendt'e göre, sivil itaatsizlik bireysel vicdan temelinde konumlandırılamaz; çünkü vicdan apolitiktir (Arendt, 2014, s.87). Arendt, bir yasayı bilerek ve isteyerek çiğnemenin kriminal yanıyla ilgilenerek sivil itaatsizliğin, nasıl kabul edilebilir bir eylem olarak ele alınması gerektiğini ortaya koymaktadır. Ona göre, sivil itaatsizliği anlamlı kılan unsur, sivil itaatsizlik eylemcisinin genellikle bir grup adına ve grubun iradesine uygun olarak hareket etmesidir. Bu nedenle, eylemcinin kendisi için değil, temel bir anlayış farkından dolayı yasaya ve iktidara karşı çıkması, onu sıradan bir suçlu olarak görülememesini beraberinde getirmektedir. Arendt'e göre sivil itaatsizliğin bir diğer unsuru, eylemin şiddet içermeyen barışçıl bir şekilde ortaya konmasıdır. Ancak Arendt, barışçıl yolları kullanırken halen var olan yasal ve siyasi düzleme bağlı kalınmasının, sivil itaatsizliğin devrim olmadığı sonucuna peşinen varılamayacağı vurgulayarak "*sivil itaatsizlik eylemcisi devrimciyle dünyayı değiştirme özlemini paylaşır ve onun yapmaya çalıştığı değişiklikler de çok büyük boyutlarda olabilir*" demektedir. Gandhi'yi örnek vererek onun Hindistan'daki İngiliz egemenliğini ve hukuk düzenin meşruiyetini tanımadığını ve var olan siyasal düzleme bağlı

kalmadığı belirtmektedir (Arendt, 2014, ss.99-100). Arendt'ten hareketle, şiddeti dışlayan barışçıl bir yolun sivil itaatsizliğin en önemli unsuru olduğunu ve büyük bir değişim yaratma potansiyelinin göz ardı edilmemesi gerektiğini söyleyebiliriz. Ayrıca sivil itaatsizlik eylemcisinin, sıradan kriminal bir suçlu olarak görülmemesi şartıyla sivil itaatsizliğinin meşruluk kazanacağı sonucu da gözden kaçırmamak gerekmektedir.

John Rawls ise sivil itaatsizliğin temel unsurlarını sıraladığı şu tanımı yapmaktadır: "*yasaların ya da hükümet politikasının değiştirilmesini hedefleyen, kamuoyu önünde icra edilen (aleni), şiddete dayanmayan, vicdani, ancak yasal olmayan politik bir eylemdir*" (Rawls, 2014, s.57). Ayrıca Rawls'a göre, sivil itaatsizliğin kamuoyu önünde icra edilmesi, kamunun fikrini değiştirme amacından kaynaklanmaktadır. Eylemin kamuoyu önünde icra edilmesi, Arendt'in bahsettiği bir gruba ait fikri savunmak amacıyla yasayı ihlal etmenin, sivil itaatsizliğe sağladığı meşruiyetle de ilişkilidir. Kamuoyunda icra edilmesi eyleme meşru bir zemin sağlamaktadır. Rawls'ın önem verdiği diğer nokta ise bu tanımın, karşı olunan yasayı çiğnemeyi zorunlu kılmadığıdır. Bazı durumlarda, karşı olunan yasayı çiğnemenin bedeli ve boyutu çok büyük olduğunda, trafik kuralları veya konuyla doğrudan ilgili olmayan başka bir yasanın çiğnenmesi söz konusu olabilir. Rawls'a göre, doğrudan ilişkili olmayan bir yasanın ihlaliyle de muhalif olunan konuya dikkat çekmeyi sağlamak mümkündür (Rawls, 2014, s.57). Rawls'ın açıklamasından hareketle, sivil itaatsizliğin, siber uzama taşınması ile karşı olunan politikanın doğrudan ihlali söz konusu olmaz. Çünkü elektronik sivil itaatsizlikte, dikkat çekilmek istenen konuyla doğrudan ilgisi olan bir yasanın değil, bilişim yasalarının ihlali söz konudur. Dolayısıyla, CAE'nin ortaya koyduğu elektronik sivil itaatsizliğin, dolaylı bir yasanın çiğnenmesiyle ortaya konulan sivil itaatsizlik biçimi olduğunu belirtebiliriz.

3.3.1.1.2. Elektronik Sivil itaatsizlik Kavramı ve Sınırları

CAE, sivil itaatsizliği tahakküm sistemlerine abluka kurmak olarak ele almakta ve bu ablukanın sanal hayata geçmesi gerektiği savunmaktadır. Elektronik sivil itaatsizlikteki ablukayı ise enformasyon akışının engellenmesi olarak ortaya koymaktadır. İlk kitapları *The Electronic Disturbance*'ta belirtildiği gibi, elektronik

sivil itaatsizlik, hackerlar yardımıyla yapılacak olan bir stratejiyi ön görmektedir; sivil itaatsizliğin sanal dünyaya taşınmasını hedeflenmektedir. CAE, elektronik sivil itaatsizlik stratejilerinin ortaya çıkarılmasında önemli engellerden biri olarak, hackerlar ve aktivistler arasındaki bölünmenin varlığını göstermektedir. Bu sorunun temelinde, hackerların apolitikliği yatmaktadır. Diğer yandan, solcu aktivizm, geleneksel olarak katılımcılığın gerekliliğine inanan demokrasi prensiplerine dayanmaktadır. Ancak etnisite, cinsiyet, cinsel yönelim, sınıf, eğitim gibi sosyolojik değişkenlere bölünmüş durumda olan bir popülist kitle içerisinde, bu kolektif katılım isteğinin kendisi sorunlu bir yapıya dönüştüğü için kolektif eylem biçimlerinin sınırlılığı ortaya çıkmaktadır (CAE, 1996, s.20).

Bu nedenle, CAE, kolektif kitlesel eylemlerdense, küçük gruplarla büyük etkilerin sağlanabileceği bir seçenek olarak elektronik sivil itaatsizlik biçimlerinin yaratılmasını önermektedir. CAE, politik etkinin sağlanması için teknik yetenek ve bilgi arasındaki bölünmenin kapanması gerektiğini, bunun için de farklı yeteneklerin bir araya gelmesinin gerekliliğine işaret etmektedir. Çünkü bu yolla, küçük grupların politik etki yaratmaları sağlanabilecektir. CAE'ye göre, sanatçı, teorisyen, aktivist, hacker ve avukatlar bir araya gelerek istenen etkiyi yaratabilecek elektronik sivil itaatsizlik örnekleri ortaya koyması gerekmektedir. CAE, bu tarz iyi kombinasyonların bilgi ve uygulamayı birleştirerek, elektronik sivil itaatsizliği uygulanabilir, etkili politik sonuçları olan bir seçeneğe dönüştürebileceğini belirtmektedir (CAE, 1996, ss.23-24). CAE'nin bahsettiği bu tarz kombinasyonlar sayıca az bir grubu işaret etmektedir. İlerleyen bölümde, hacktivizmin ortaya çıkışında göreceğimiz gibi, bu iyi kombinasyonların yardımıyla hacktivist eylemlere katılanların sayıca çok olması, solun kendi içindeki çelişkilerini ve farklı tikellikler barındıran çelişen grupların bir aradalığına dönüşme olanakları da tanıyacaktır. Bulunduğumuz noktada ise öncelikle, CAE'nin önerdiği elektronik sivil itaatsizlik biçimi olarak hacktivizmin sınırlarının neler olduğuna değinmek gerekmektedir.

Kenneth Himma, hacktivizmi siyasi veya moral duruşu ifade etmek için '*dijital müdahale*' olarak tanımlamaktadır. Dijital müdahale olarak hacktivizm, doğası gereği şiddet içermez ve terörizmin aksine, halk arasında terör duygusu

yaratmaz; tartışma ve müzakere edilmesini teşvik ederek siyasi amaçlarına ulaşma çabasındadır. Ayrıca hacktivizm, diğer hack biçimlerinden de adaletsizliği protesto etme isteği ile ayrılmaktadır (Himma, 2008, s.200). Ancak her dijital aktivizm biçimi de hacktivizm ya da sivil itaatsizlik olarak değerlendirilemez. Himma da izinsiz dijital saldırı olarak hacktivizmi, bir sivil itaatsizlik olarak değerlendirmektedir. Hacktivizmi, hizmet aksatma (Denial of service / DoS) saldırıları, saldırılan web sitesinin içeriğinin değiştirilmesi, site trafiğinin başka bir siteye yönlendirilmesi şeklinde örneklemektedir (Himma, 2008, ss.200-201).

Himma, hacktivizmin etik olarak ne şekilde kabul edilebilir olduğunun cevabını aradığı çalışmasında, hacktivizmin sivil itaatsizlik biçimi olarak moral ve yasal düzlemde kabul edilebilir olduğunu belirtmektedir. Hacktivizmin diğer hack ve cracker biçimlerinden ayılan yanının, sivil itaatsiz olarak kabul edilebilir olmasıyla temellendirmektedir. Hacktivizmi, masum üçüncü şahıslara önemli zararlar doğuran eylemler söz konusu olmadığı ölçüde ve eylemi yapanların sorumluluklarını üstlendikleri ölçüde kabul edilebilir olduğunu belirtmektedir (Himma, 2007, ss.73-74). Hacktivizmin diğer hack biçimlerinden ayrılmasının bir diğer yanının da hacktivistler dışındaki hackerların, sadece merak ile hack gerçekleştirirken hacktivistlerin motivasyonlarının siyasi veya moral nedenlere dayanması olarak açıklamaktadır. Salt merak duygusunun motivasyon nedeni olması, moral olarak her zaman kabul edilemeyebilir (birini öldürmenin nasıl hissettirdiği merak etmek gibi). Himma, hacktivistlerin motivasyon kaynakları çok çeşitli olsa da etik olarak kabul edilebilir bulmaktadır. Himma'ya göre, bazı hacktivistler, evrensel insan haklarının gelişimini vurgulamak ve buna engel olabilen politikalara dikkat çekmek isterken, bazıları internetin artan ticarileşen yapısını ve enformasyonun metalaşmasına dikkat çekmek istemektedir. Himma bu nedenle, hacktivistlerin motivasyonlarını etkileyici ve övgüye değer bulmaktadır. Çünkü ona göre, hacktivistlerin motivasyonları, adaletsizliğe dikkat çekerek adaletsizliği bertaraf etme amacıyla, moral olarak iyiyi gerçekleştirmeyi sağlamaktır. Himma'ya göre, hacktivizmin dijital müdahaleleri, bazı adaletsizlikleri protesto etmek veya bazı siyasi gündemleri ön plana çıkmak amacıyla gerçekleştirilmektedir. Himma, hacktivizmin moral açıdan doğrulanabilmesinin, hacktivist eylemlerin çok çeşitli yapıda olmaları nedeniyle her

birinin kendi içinde değerlendirilmesiyle mümkün olabileceğini belirtmekle beraber, genel bir kural olarak üçüncü kişilere zarar vermemeyi önermektedir. Himma, politikalarını eleştirmek için hükümete ait bir sitenin silinmesinin, üçüncü şahıslar için zarar verici bir durum ortaya çıkarmayacağı örneğini vermektedir (Himma, 2007, ss.87-88).

Mark Manion ve Abby Goodrum, CAE'nin elektronik sivil itaatsizlik tanımlamasıyla örtüşen şekilde, hacktivizmi, hackerların yetenekleriyle siyasi aktivistlerin toplumsal bilincinin birleştiği yeni bir sivil itaatsizlik biçimi olarak ele almaktadırlar. Hacktivizmi, çeşitli sivil itaatsizlik biçimlerinin elektronik çağa adapte edilmesi olarak elektronik sivil itaatsizlik olarak nitelendirmektedirler. Onlara göre, hacktivizm, başkalarının etik, sosyal veya siyasi haklarını çiğnediklerini düşündükleri bireylerin, şirketlerin, ülkelerin web sitelerine saldırı biçiminde ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle de hacktivizmin, siyasi adaletsizliğin aşılmasında aktif ve yapıcı bir rol oynama, eğitme, bilgilendirme ve olumlu siyasi ve sosyal değişim için gerçek bir rol oynama potansiyeli barındırdığını savlamaktadırlar (Manion ve Goodrum, 2000).

Hacktivizmin genel olarak bilgisayar hackinin siyasi mücadelelere yardımı olarak tanımlanmasının yanı sıra, medyanın ve telekomünikasyonun şirketleşen ticari hakimiyetini eleştirme amacını taşıdığını unutmamak gerektiğini vurgulayan Manion ve Goodrum, verilerin gözetlenmesi (dataveillance) ve sıradan vatandaşın özel hayatının, tüketim kültürü tarafından istila edilişini eleştirmek için de hacktivist eylemler yapıldığını belirtmektedirler. Bu nedenle Manion ve Goodrum, hacktivizmin mücadelesini iki temel yanına vurgu yapmaktadırlar: Şirket çıkarlarına uygun olarak internetin ticarileşmesine karşı mücadele ve baskıcı hükümetlerce insan haklarının ihlal edilmesine karşı mücadele söz konusudur (Manion ve Goodrum, 2000, s.14). Manion ve Goodrum, bu iki amaç doğrultusunda ortaya konan hacktivist eylemlerin, sivil itaatsizlik biçimi olarak kabul edileceğini düşünmektedirler. Ancak herhangi bir eylemin, sivil itaatsizlik sayılması için etik kaygılar taşıması ve şiddet içermeyen eylemlerin gerçekleştirilmesi gerektiğini vurgulamaktadırlar (Manion ve Goodrum, 2000, s.15).

Dolayısıyla, hacktivizmin meşru olarak değerlendirilebilmesi için şiddetin yokluğu ve eylemin niyeti, yani motivasyonunun ne olduğu önemlidir. Bu nedenle de Manion ve Goodrum, hacktivistlerin meşruluğunu açıklayabilmek için onların crackerlardan ve siber teröristlerden ayrıldığı noktanın açıklanması gerektiğine inanmaktadırlar. Manion ve Goodrum'a göre, crackerlar sitemleri kendi çıkarları ya da vandalizm amacıyla kırmaktayken siber teröristler ise, bilgisayar teknolojilerini çok ağır zararlar vermek için kullanmaktadır. Buna karşın Manion ve Goodrum, hacktivistlerin, etik olarak nedenlerinin olduğunun vurgulanması ve eylemlerinin moral meşruluğu olan sivil itaatsizlik biçimi olarak ele alınması gerektiğini belirtmektedirler. Diğer yandan, doğrudan siyasi eylem biçimi olarak siber uzamdaki hacktivist eylem biçimlerini, siber terör olarak algılanmasının demokrasi açısından tehdit edici olduğuna dikkat çekmektedirler. Manion ve Goodrum hacktivizmin siber terör olarak ele alınmasını bireysel ve kolektif özgürlüklerin demokratik anlamda tehlikeye atılmasına neden olacağını düşünmektedirler. Zira Manion ve Goodrum'un hacktivizm ve siber terörizmin sınırları konusunda endişeleri söz konusu olduğu gibi, hacktivizmin de siber terörizmin daha radikal ve şiddetli biçimlerine indirgenebileceğine ilişkin de endişe taşımaktadırlar. Bu nedenle, hacktivizm ve siber terörizm arasındaki ayrımın kavranmak zorunda olduğunu vurgulamaktadırlar (Manion ve Goodrum, 2000, ss.16-19).

3.3.1.2. Hacktivizm ve Siber Terörizm Ayrımı

Hacktivizm ile ilgili ilk akademik yayınlardan birini yapan Dorothy E. Denning, aktivizm, hacktivizm ve siber terörizm arasında üçlü bir ayrım yapmaktadır. Aktivizmi, bir gündemi veya bir meseleyi desteklemek için internetin yıkıcı olmayan barışçıl kullanımı olarak tanımlamaktadır. Denning aktivizmi; enformasyon için internette arama yapmak, web siteleri kurmak ve bunlara içerik oluşturmak, elektronik yayınlar ve e-posta yollamak, çeşitli konuları tartışmak, koalisyon oluşturmak, eylemler planlamak ve koordinasyon sağlamak için interneti kullanmak şeklinde özetlemektedir. Hacktivizmi ise, genel kabul gördüğü haliyle, hacklemek ve aktivizmin birleşimi olarak kabul etmektedir ancak, hacktivizmin

sınırlarının, nerede başlayıp bittiğinin vurgulaması gerektiğini de belirtmektedir (Denning, 2001).

Denning'e göre hacktivizm, hedeflenen sitelerin normal işleyişini bozma niyetiyle yapılan ancak ciddi bir hasara neden olmayan hack teknikleri kullanılarak yapılan operasyonlardır. Örnek olarak Denning şunları sıralamaktadır: Sanal oturma eylemi, sanal abluka, otomatik e-posta bombardımanı, sitelerin hacklenmesi, bilgisayarların [ağların] çökertilmesi, bilgisayar virüsleri ve solucanlarının kullanılması. Hacktivizm tanımındaki ciddi hasar ise bu örneklerden sonra daha açık hale gelmektedir. Zira Denning'in ciddi hasar nitelendirmesi nihayetinde '*kıtlık gibi ekonomik zarara*' ve '*insan hayatını kaybetmek gibi vahim sonuçlara'* neden olan siber terörizm için kullanılmaktadır. Siber terörizm örneği olarak, hava trafik kontrol isteminin hacklenmesinin, iki uçağın çarpışmasına neden olarak çok sayıda ölüme neden olmasını vermektedir. Denning'e göre, hacktivistlerin ve aktivistlerin sonuçları vahim olan eylemlerden herhangi etkili bir siyasi kazanım sağlamaları zaten mümkün değildir. Çünkü hacktivistler de aktivistler de kamuoyu desteği kazanmak istemektedir. Bu nedenle, zarar verici nitelikteki eylemlerden kamuoyunun tepkisini çekeceği için kaçınılmaktadır. Zira ona göre, 911 acil durum hattına saldırıda bulunmak, politik olarak bir milyon elektronik imza toplamaktan daha az etkili olacaktır. Bu noktada vurgulanmak istenen durum, etik çerçevede meşruiyet kazanabilecek ve destek görebilecek bir eylemin siyasi olarak daha etkili olabileceğidir (Denning, 2001, s.241).

Diğer yandan, Denning, hacktivizmin amacını, politika yapış süreçlerini etkilemek ve ele aldıkları konuya dikkat çekebilmek için hack araçlarını kullanmak olarak nitelendirmektedir. Hükümet bilgisayarlarını kontrol edebilme ve medyanın ilgisini çekebilme gibi yetenekleri, hackerların kendilerini politika yapış süreçlerine dahil olmak için yetkilendirilmiş gibi hissedebilmelerine neden olabilmektedir. Ancak, Denning hacktivistlerin politika değişikliklerini sağlayabilecek bir güce sahip olabileceklerine dair umut taşımamaktadır. Ayrıca siber terörizmin de teröristler için etkin bir yol olmadığı düşünen Denning'e göre, siber terörizmden daha önemli olarak terörizmin asıl tehlikesini kimyasal, biyolojik ve nükleer terör olarak görmektedir

(Denning, 2001, s.263, s.287 ve s.288). Ancak günümüzde en üst düzeyde güvenlik önlemlerinin alındığı nükleer santraller de bilgisayar sistemleri tarafından korunmakta ve ileri şifreleme yöntemleriyle güvenlikleri sağlanmaktadır. Hacker bakış açısıyla, hiçbir sistem girilemez ve hiçbir şifreleme çözülemez değildir. Bu yüzden, bahsedilen asıl terör tehlikeleri de sistemdeki güvenlik zafiyetleri nedeniyle bir siber terör hedefine dönüşebilmektedir. Özellikle nükleer tehlike, aslında başlı başına nükleer santrallerin varlığıyla söz konusu olabilecek bir tehlikedir. Dolayısıyla, bu durumda nükleer terör de siber terör sınıflandırılmasına sokulabileceği gibi, hacktivist bir eylem amacıyla da nükleer bir sisteme girilebilir. 22 Mart 2016'da Belçika'da İŞİD'in art arda düzenlediği üç bombalı saldırının ardından, Belçikalı yetkililer herhangi bir İŞİD saldırısı tehdidine karşı önlem olarak nükleer santralini kapattı.[48] Bu durum, Belçika'nın kendi sınırları içinde, kendisine karşı kullanılabilecek bir terör silahına dönüşebilen nükleer tehdidi barındırdığını göstermektedir.

Diğer yandan, 19 Aralık 2014'te Güney Kore'de nükleer karşıtı bir veya birkaç hacker nükleer santral tehdidine dikkat çekmek için Güney Kore'nin 23 nükleer reaktörünü yöneten Korea Hydro and Nuclear Power (KHNP) sistemi hacklendi. Hackerlar, nükleer reaktöre müdahale etmeden, sistemden 10.000 KHNP çalışanının kişisel verilerini, elektrik akış diyagramına ve en az iki reaktörün tasarım ve kılavuzuna dair bilgileri sızdırdılar. Ancak KHNP yönetimi, önemli herhangi bir gizli bilginin sızdırılmadığını, reaktörün güvende olduğunu açıklasa da bu durum, sistemlerin güvenliği konusuna yeterince dikkat çekmiş oldu. Konuyla ilgili olarak "president of anti-nuclear reactor group" adlı bir Twitter hesabından sızdırılmalar yapılarak reaktörler kapatılmazsa daha fazla bilginin sızdırılacağı tehdidinde bulunuldu. Güney Koreli yetkililer ise sistemin güvenliğinin her türlü tehlikeye açık olduğunu gösteren bu saldırıyı, siber terörizm olarak nitelendirdi (Khandelwal, 2014).

[48] Habere ilişkin bilgi için bkz.; BBC Türkçe (26 Mart 2016), "Belçika'da 'nükleer santrale saldırı planı' şüphesi", http://www.bbc.com/turkce/haberler/2016/03/160326_belcika_nukleer, (15.02.2016).

Dolayısıyla nükleer, kimyasal ve biyolojik silahlar da bilişim sistemlerinin teminatıyla güvenliğinden bahsedilebilen tehditlerdir. Ve yaşanan olaylar bu tehditlerin başka bir boyutunu göstermiştir: Bunların devletler ve ulus aşırı örgütlenmeler tarafından güvenli alanda izin verilebilir olması tehlikelidir. İstenmeyen ve beklenmedik durumlar, terör eylemi olmadan da yaşanabilir. Bu konu, çalışma kapsamında detaylandırılamayacak kadar ayrıntılı başka bir tartışmanın konusu olmakla beraber, çalışmanın kapsamı gereği, sadece terör ve suç tanımlamalarının, konjoktürel ve tahakküm ilişkilerince kurulan anlamlandırma referansınca belirlendiğini söylemekle yetinmek durumundayız. Özlüce, Denning'in de belirttiği gibi, bir eylemin, siber terör olarak değerlendirip değerlendirilemeyeceği, olayın sonucunda yaşatılması planlanan vahametle ilgilidir. İleriki bölümlerde tartışacağımız gibi, hiçbir sistemin aslında güvenli olmadığına dikkat çekmek için yapılan hacktivist eylemlerden bazıları ve bazı hacktivist gruplar siber terör ile ilişkilendirilebilmektedir. Ancak hacktivist grupların siber terör kapsamında değerlendirilmesi, Denning'in ayrımına göre nitelendirdiğimizde hatalı olmaktadır.

3.3.2. Hacktivizmin Ortaya Çıkışı: Hackin Toplumsal Hareketlerle Etkileşiminin İlk Örnekleri

Hacktivizmi daha açık bir şekilde kavramsallaştırabilmek ve hacktivizmin etik açıdan kabul edilebilirliğini, toplumsal hareketlere verdiği destekle ilişkilendirerek tartışmak için ilk hacktivist eylemlerin neler olduğuna değinmek gerekmektedir. Böylelikle, hacktivizmin araçlarının ve amaçlarının neler olduğu somutlaştırılarak, hacktivizmin toplumsal hareket biçimi olarak tartışılabileceği bağlam ortaya konacaktır. Bu amaçla çalışmanın devamında; *Chaos Computer Club* adlı hacktivist grubun eylemlerine; nükleer enerjiye karşı protesto amacıyla yazılmış *Wank Solucanı'*na, ve *Cult of The Dead Cow* adlı hacktivist grupların eylem ve projelerine, ardından Electronic Disturbance adlı hacktivist grubun Meksika'daki Zapatista hareketini desteklemek için ortaya koyduğu eylemlerine ve son olarak da Electrohippies Collective adlı grubun Seattle'daki Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ/ World Trade Organisation, WTO) protestolarına destek olmak için düzenlediği eylemlere yer vereceğiz.

3.3.2.1. Chaos Computer Club Hacker Grubu ve Çernobil Eylemi

İlk hacktivist eylem, farklı yazarlar tarafından farklı olaylarla eşleştirilmiştir. Hepsi, terim olarak hacktivizm kelimesinin doğuşundan önceye gitmektedir. Bunların içinde en eski tarihli olanlardan biri, Chaos Computer Club'un (CCC / Kaos Bilgisayar Kulübü) eylemleridir. Hacktivizmi destekleyen grupların, bilinen en erken örneklerinden biri olan CCC, 1981'de Almanya'da Herwart Holland Moritz[49] tarafından kurulmuş ve halen aktif olarak çalışmaktadır. CCC, kar amacı gütmeyen yasal bir kuruluş yapısındadır. (Mungo ve Glough, 1993, s.79). Hacktivizm kavramından ve hacktivist eylemlerden önce kurulan CCC, ilk kuşak hackerların "*enformasyon özgür olmalı*" sloganının doğrudan siyasi içerimlerine yönelmekteydi. Amaçları, enformasyon toplumundan bahsetmenin popülerleştiği o dönemde, herhangi bir enformasyon toplumundan bahsedebilmenin kriteri olarak, dünya çapında özgür iletişimin yeni insan hakkı olarak görülmesinin gerekliliğini vurgulamak olmuştur. Enformasyon özgürlüğüne getirilecek herhangi bir sınırlandırmanın kabul edilemez olduğunu savunurlar (Jordan ve Taylor, 2004, s.14).[50] [51]

CCC, bilgisayarları sosyal değişimin silahı olarak görenler, sadece sistemleri keşfetmek isteyenler, sadece oyun oynamak isteyenler gibi birçok farklı motivasyona sahip çok sayıda üyeden oluşan bir topluluktur. Farklı motivasyonlara sahip üyelerine rağmen hepsi bilgisayarlar konusunda aynı tutkuyu ve hacker etiğini paylaşmaktadır. Özellikle ilk kuşak hacker etiğine oldukça bağlı bir grup olarak, en büyük ilgileri sistemlerin güvenlik açıklarını bulmaya ve dijital gözetimin vahametini göstermeye yönelik olmuştur. Adlarının ilk duyulması, 1984'te telefon aracılığıyla

[49] Herwart Holland Moritz , Wau Holland adıyla da tanınmaktadır (Mungo, Glough, 1993,79).

[50] Ayrıntılı bilgi için bkz. Chaos Computer Club, http://www.ccc.de/, (06.03.2016). Ayrıca CCC 1984'ten bu yana, dünyanın birçok yerinden katılımcıları olan Chaos Computer Congress (Kaos Bilgisayar Kongresi) düzenlemektedir. Kongre ve diğer etkinlikleri için bkz.: Chaos Computer Club, "CCC Event Blog", https://events.ccc.de/, (06.03.2016).

[51] Kulübün son zamanlarda en çok adından bahsettirmesi ise akıllı telefonların parmak izi sistemini hackleyerek parmak izi şifrelemelerinin güvenilirliğini sorgulatmasını sağlamasıyla olmuştur. Ayrıntılı bilgi için bkz.: The Guardian (23 Eylül 2013), "iPhone 5S fingerprint sensor hacked by Germany's Chaos Computer Club", http://www.theguardian.com/technology/2013/sep/22/apple-iphone-fingerprint-scanner-hacked, (21.03.2016).

anabilgisayara bağlanılabilen bir dijital ekran olan Bildschirmtext'i (Btx)[52] kırmalarıyla gerçekleşmiştir. Ardından 1986'da yaşanan Çernobil Faciası sonrasında hükümetin bilgisayar sistemlerini hackleyerek elde ettikleri verileri yayıp, yaşanan facianın boyutunu gün yüzüne çıkarmaya çalışmalarıyla medyada geniş çaplı yer bulmaktaydılar. Bu eylemleri, literatürde bilinen en eski hacktivist eylemlerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır (Mungo ve Glough, 1993, ss.79-80). Sonrasında CCC, Alman Yeşiller Partisi'ni teknolojiyi alternatif yollarla nasıl kullanılabilecekleri konusunda desteklemekteydi. Böylece doğrudan belli bir partiyi destekleyerek, siyasi görüşünü belli etmekteydi. (Taylor, 2001, s.5).

CCC, Çernobil Faciasına ilişkin verileri sızdırmaları, hacktivizmin bilinen ilk örneklerinden biridir. Bu eylem, CAE'nin göçebe iktidar için değerli olana yönelik eylem biçimi geliştirmek olarak da ele alınabilir. Kamuoyu ile paylaşılmayan bir olayın vahametini ortaya koymak, hem hükümet verilerinin gizliliğinin güvenilmezliğini gün yüzüne çıkartırken, hem de bu verilerin paylaşılmasıyla medyanın ilgisi çekilerek kamuoyunda konuya ilişkin gündem yaratılabilmektedir. Öte yandan, CCC yasal bir örgütlenmeye sahip ve ayrıca belli bir siyasi partiyi açıkça destekleyen bir grup olarak karşımıza çıkmaktadır.

3.3.2.2. WANK Solucanı: Nükleer Katillere Karşı Solucanlar Eylemi

Wikileaks'in kurucusu Jullian Assange, ilk hacktivist eylemlerden biri olarak WANK'ı (Worms Against Nuclear Killers / Nükleer Katillere Karşı Solucanlar) işaret etmektedir.[53] 1989'da WANK solucanı yayıldı. Bu dönemde, National Aeronautics and Space Administration'ın (NASA / Ulusal Havacılık ve Uzay Dairesi) fırlatmaya hazırlandığı Atlantis Uzay Mekiğinin taşıdığı, 24 kilogram plütonyum içeren Galileo isimli uzay aracının fırlatılmasını önlemek amacıyla, nükleer karşıtı gruplar tarafından protesto gösterileri düzenlenmekteydi (Assange ve Dreyfus, 2001, s.1)

[52] Bildschirmtext'i (Btx) için bkz.: Bitzer, D., "Btx- Almanya'nın ilk Dijital Ekranı", http://www.geschichte.nrw.de/artikel.php?artikel%5Bid%5D=350&lkz=tr&WYSESSID=vmte03r3, Geschichte, (21.03.2016).

[53] Assange, J., (25 Kasım 2006), "The Curious Origins of Political Hacktivism", Counter Punch, http://www.counterpunch.org/2006/11/25/the-curious-origins-of-political-hacktivism/, (06.03.2016).

Atlantis ve Galileo'nun fırlatılmasından birkaç gün önce, ABD Enerji Bakanlığı ve NASA'nın sistemi, dünya çapında nükleer karşıtı WANK solucanıyla işgal edildi. WANK solucanın işgal ettiği bilgisayarların giriş sayfasında "*Nükleer Katillere Karşı Solucanlar. Sisteminiz resmi olarak WANKlenmiştir. Herkes için barış zamanlarından bahsediyorsunuz, sonra savaşa hazırlanıyorsunuz.*"[54] [55] şeklinde bir yazı çıkıyordu. Solucan, kendini ağ içinde bilgisayardan bilgisayara kopyalayarak otomatik olarak yayılmaktaydı. Yayılan solucan, küresel ölçekte yaklaşık 270.000 bilgisayarı etkiletmişti. Yayıldığı bilgisayarların bazılarına " *Anarşistlere oy verin*", "*FBI seni izliyor*", "*Hiçbir şey ışık hızından daha hızlı değildir: Bunu kendinize kanıtlamak için buzdolabının kapağını ışık gelmeden önce açmayı deneyin*" gibi doğrudan siyasi içerikli ya da mizahi mesajlar yerleştirmekteydi (Assange ve Dreyfus, 2001, ss.1-11).

Assange'a göre, siyasi niyetini *cesurca* ortaya koyan ilk hacktivist eylemlerden biri WANK solucanı eylemiydi (Assange, 2006). Allan Friedman ve Peter W. Singer, Avustralyalı hackerlar tarafından yerleştirilen bu solucan ile nükleer karşıtı protestoların yapıldığı ABD'deki Kennedy Uzay Araştırmaları Merkezi'nin önüne gidip, diğer aktivistlerle birlikte pankart taşımak yerine, hackerların hedeflerindeki bilgisayarlar ile mesajlarını yaydıklarını belirtmektedir (Friedman ve Singer, 2014, s.77). Bu yorum, hacktivist eylemlerin ortaya koyduğu çabanın bir yönünü bize açıklamaktadır: Avusturyalı hacktivistler politik mesajlarını, sistemler üzerinden yayarak bir sokak protestosunun dünyanın başka bir coğrafyasından desteklendiği bir eylem biçimi ortaya koymaktaydılar. Öte yandan, WANK'ı yazanların kim oldukları halen açıkça ispatlanmamış olmakla beraber, birkaç hackerın birlikte yazdığı bir solucan olduğu düşünülmektedir. Eylemi gerçekleştirenler, sokaktaki eyleme destek olmuşlardı ancak hacktivist bir grubun eyleminden ziyade, birkaç hackerın gerçekleştirdiği hacktivist bir eylem söz konusudur.

[54] Bkz. Ek-1 Fotoğraf 16.

[55] Hackerların kullandığı son cümle Midnight Oil'in *Blossom of Blood* adlı şarkısından alıntılamıştır. Ayrıca WANK kelimesi Avustralya'da mastürbasyonun argo karşılığıdır. (Friedman, Singer, 2014,77, Dreyfus, Assange, 2001, Chapter 2, 46.)

3.3.2.3. Cult of The Dead Cow Hacker Grubu: Back Orifice Projesi ve Hacktivismo Bildirisi

Cult of The Dead Cow, (CDC/ Ölü İnek Kültü) 1984'te kurulmuş, hacktivist amaçlar taşıyan hacker grupların ilk örneklerinden biridir. CDC, Back Orifice[56] projesiyle adını duyurarak ilk ünlü hacker gruplarından biri olmuştur. CDC, Back Orifice ile mahremiyetin ve yazılım dünyasının ticarileşen yapısına karşı Microsaoft'a savaş açmıştır.

CDC, 3 Ağustos 1998'de Las Vegas'daki DEF CON '06[57] toplantısında, Back Orifice (BO) isimli programını tanıtmıştı. BO, backdoor (arka kapı) olarak çalışan ve herhangi bir virüsten çok daha zararlı olarak görülen bir programdı. BO programı yüklendiğinde, Windows 95 ve 98 işletim sistemindeki bilgisayarları izleyebilmekte ve kontrol edebilmekteydi. 1999'daki BO güncellemesi, BO2k olarak tanıtıldı ve bu güncelleme ile tüm Windows işletim sistemi destekli bilgisayarlara uyumlu hale getirildi (Klaus, 2000). 21 Temmuz'da yaptıkları açıklamada, BO'nun, CDC üyesi Sir Dystic tarafından yazılan ve ağ üzerinden Windows işletim sistemiyle çalışan tüm bilgisayarları, izlemeye ve kontrol etmeye olanak tanıyan bir program olduğu açıkça dile getirilmekteydi.[58] Böylelikle de BO, Windows işletim sistemindeki önemli güvenlik açıkları ortaya çıkarmış oldu. BO, uzaktan yönetim sistemi olarak kullanıcılarına, ağdaki başka bir kullanıcının bilgisayarına erişmesine, sistem yöneticisi olarak tüm dosyalarını, yazdıklarını, şifrelerini izleyebilmesine olanak vermekteydi. Aslında bu özellikler, Windows'un uzaktan yönetim özelliğinin sahip olduğu işlevlerinin bir benzeriydi. Windows, uzaktan yönetim özelliği ile

[56] Orifice MIT'deki ilk kuşak hackerların kelime oyunu yaparak odaların verdikleri isimdi. Bu proje ilk kuşak hackerların enformasyonun koşulsuz özgür kalmasına ilişkin düşüncelerine sahip çıkarak onlara göndermede bulunur.

[57] DEF CON 1993'ten bu yana düzenlenmekte olan her yıl düzenlenen en büyük güvenlik ve hack konferanslarından biridir. DEF CON ile ilgili ayrıntılı bilgi almak için sitesine şu linkten ulaşabilirsiniz: DEF CON, https://www.defcon.org, (27.04.2016).

[58] 21 Temmuz tarihli *Securty Alert* isimli açıklama için bkz. Cult of the Dead Cow, "RUNNING A MICROSOFT OPERATING SYSTEM ON A NETWORK? OUR CONDOLENCES.", http://www.cultdeadcow.com/news/back_orifice.txt, (27.04.2016).

kullanıldığı bilgisayarda, sistem yöneticisi olarak çalışabiliyordu; BO da yüklendiğinde aynı işlevleri yerine getirebilmekteydi.[59]

CDC'nin amacı, Windows'un hatalarını ortaya koymak için bir program yazmak değil; Microsoft'un Windows işletim sistemini piyasaya sürerken güvenlikle ilgili kaygılarının olmadığını, mahremiyete önem vermediğini ortaya koymaktı. Microsoft, ilk başta işletim isteminde hata ya da güvenlik açığı olmadığını iddia etse de sonrasında, tüketicilerine ufak bir riskin söz konusu olabileceği konusuna uyarıda bulunmuştu. CDC, Programın yazılışında iki temel amaçlarının olduğunu belirtmekteydi: Windows işletim sisteminin uzaktan yönetim kapasitesini arttırmak ve Windows'un kullanıcı güvenliğini hiçe sayarak tasarlandığını ortaya koymak (Jordan, 2002, s.130). Ayrıca CDC'nin karşı çıktığı ve BO ile ortaya koymaya çalıştığı konulardan biri de bilgisayar kullanıcısının tüketiciye indirgenmesiydi. CDC, Microsoft'un, kullanıcıya güzel bir grafik ara yüz ve tarayıcı sağlayıp, bilgisayarın nasıl çalıştığını saklamanın yollarını aramasını eleştirmekteydi. Diğer yandan, CDC, Microsoft'un, maliyeti düşük olan ürünlerini fahiş fiyatlarla satarak yazılım ve programları ticarileştirmesine ve üstelik kullanıcı güvenliği hiçe saymasına yönelik bir eylem ortaya koymaktaydı. CDC, bu eylemi ile daha güvenli bir sistemin, kullanıcının nasıl işlediğini anladığı bir işletim sistemiyle mümkün olabileceği fikrini savunmaktaydı. CDC, BO ile siyasal olarak hem kullanıcı mahremiyetinin önemi hem de ticarileşme ile kullanıcının bilgisayarın işleyişine dair olan bilgisini minimumda tutma eğilimine karşı çıkmaktaydı (Thomas, 2002, ss.98-100). Bu bağlamda, CDC'nin, siyasal temelleri açısından açık kaynak/ özgür yazılım hackerlarının benimsediği fikirlerle örtüştüğünü söyleyebiliriz. CDC'nin sonraki projeleri, BO ile ortaya koyduğu fikirleri daha somut şekilde karşımıza çıkarmaktadır.

1999'da CDC içinde, İspanyolca hacktivizm anlamındaki *Hacktivismo* adını verdiği çalışma grubu oluşturulmuştu. Hacktivismo çalışma grubu, çeşitli projeler geliştirerek "*enformasyona erişimin temel insan hakkı olduğunu*" ortaya koyma

[59] Back Orifice hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Cult of the Dead Cow, "Back Orifice Windows Remote Administration Tool", http://www.cultdeadcow.com/tools/bo.html, (27.04.2016).

çabasında bulundu. 2001'de çalışma grubu, hacktivizmin politik ve etik yanını vurgulayan *Hacktivismo Declaration*'ı (Hacktivismo Bildirisi) yayınlayarak fikirlerini evrensel insan hakları çerçevesinde açıkladı. Enformasyon hakları açısından, "*Magna Carta'mız*" dedikleri bu bildirinin yayınlanma nedenini ise enformasyonun sansürlemesine karşı bir başkaldırı olarak yorumlamak mümkündür. Bu bildiride; Çin, Küba ve birçok İslam ülkesinde, pornografik içerikleri engelleme bahanesiyle uygulanan internet sansürü ve sınırlandırılmasının, gerçekte baskıcı rejimlerin (politik görüşler, dış haberler, kadın hakları, akademik çalışmalar, etnik gruplar, insan hakları, uyuşturucuların olumlu yanlarını sunan belgeler, gay ve lezbiyen içerikler gibi) kendilerine sorun yaratacağını düşündükleri, muhalif içerikli enformasyonları engelledikleri belirtilmektedir. Bu engellemelere karşı çıkmak amacıyla, uluslararası hacker topluluklarının etik zorunluluklarının gereği olarak, bu bildiriyi yayınladıkları açıklanmaktadır. Hacktivismo bildirisinde, ister kısa dalga radyo, hava postası ister telefon ve küresel internet olsun, herhangi bir medya aracılığıyla erişilen enformasyona erişimin kısıtlanamayacağını; bunun "i*nsan hakları ihlali*" olduğu belirtilmektedir[60]

Hacktivismo bildirisinde; sansür ve kısıtlamaların, Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Bildirgesindeki "*Her ferdin fikir ve fikirlerini açıklamak hürriyetine hakkı vardır. Bu hak, fikirlerinden ötürü rahatsız edilmemek, memleket sınırları mevzubahis olmaksızın malümat ve fikirleri her vasıta ile aramak, elde etmek veya yaymak hakkını içeri*r" şeklindeki 19. Maddesinin[61] ve Birleşmiş Milletler Uluslararası Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesindeki yine ifade özgürlüğüne ilişkin 19. maddesinin[62] ihlali olduğu belirtilmektedir. Öte yandan, bu bildiri ile

[60] Hacktivismo Declaration'ın tamamı için bkz.:: Cult of the Dead Cow (04 Temmuz 2001), "Internatıonal Bookburning In Progress", http://www.cultdeadcow.com/cDc_files/declaration.html (27.04.2016).

[61]Bkz.: United Nations Human Rights "Universal Declaration of Human Rights", http://www.ohchr.org/EN/UDHR/Pages/Language.aspx?LangID=trk, (27.04.2016).

[62] Birleşmiş Milletler Uluslararası Medeni Ve Siyasal Haklar Sözleşmesi 19. Madde: 1. Herkesin, bir müdahale ile karşılaşmaksızın fikirlere sahip olma hakkı vardır. 2. Herkes ifade özgürlüğü hakkına sahiptir; bu hak bir kimsenin ülke hudutlarıyla sınırlanmaksızın sözlü, yazılı veya basılı veya sanatsal ürün şeklinde veya kendi tercih ettiği başka bir iletişim vasıtasıyla her türlü bilgi ve düşünceyi arama, edinme ve ulaştırma özgürlüğünü de içermektedir. 3. Bu maddenin ikinci fıkrasındaki haklar özel bir ödev ve sorumlulukla kullanılır. Bu nedenle bu hak, sadece hukuken öngörülen ve aşağıdaki sebeplerle gerekli olan sınırlamalara tabi tutulabilir: a) Başkalarının haklarına ve itibarına saygı; b)

çocuk pornosu, kişisel mahremiyetlerin ihlali ve devlet sırrı konularında çeşitli kısıtlamalar kabul edilerek, ifade özgürlüğü ve politik hakların kısıtlanamayacağını savunulmaktadır. Bunun yanı sıra bildiride, internet sansürü, devletler tarafından yurttaşlara uygulanan sistematik ve örgütlü bir şiddet olarak değerlendirilmektedir.[63] Böylelikle, Hacktivismo Bildirisi ile hacktivizme, siyasal ve hukuki zeminin insan hakları çerçevesinde kazandırılmakta olduğu ve sonrasında diğer hacktivist guruplar tarafından ne kadar kabul edildiği tartışmalı da olsa, hacktivizmin sınırlarının insan hakları ve erişim özgürlüğünün mutlak savunusu ile çizilmekte olduğu görülmektedir.

Hacktivismo çalışma grubu, bildiride ortaya koyduğu bu düşünceleri, pratikte de savunan projeler geliştirmekteydi. Bunlardan biri, devlet sansürü ve kısıtlamalarında en sık başvurulan ulusal firewall (güvenlik duvarı) kullanımına karşı 2001'de DEF CON 09'da tanıtımı yaptıkları *Peekabooty* projesiydi (Greene, 2001). Firewall aracılığı ile devletler ulusal ölçekte internet içeriğini sınırlandırarak, internete erişimi denetleyen filtreleme mekanizmalarını devreye sokmaktadır. Peekabooty ise, bu filtreleme mekanizmalarını aşmaya yarayan dağıtılmış ortak özel ağ yaratma projesiydi. Sınırlandırılmış bir ağ yerine, özgür ve anonim ağı mümkün kılan servis bulutu (server cloud) olarak işlemesi tasarlanmış bir ağ yaratma amacı taşınmaktaydı. Dolayısıyla, Peekabooty ile ulusal veya ticari her türden sansür ile sınırlandırılmış bir interneti reddetmek amacıyla, sınırlandırılmış internet ile mücadele etme çabası ortaya konmaktaydı. Ancak bu proje istenilen başarıyı tama olarak yakalayamamıştır.[64]

Ulusal güvenliği veya kamu düzenini veya sağlık ve ahlakı koruma. Bkz. http://www.uhdigm.adalet.gov.tr/sozlesmeler/coktaraflisoz/bm/bm_05.pdf

[63] Ağustos 1998'de Emre Ersöz adlı 18 yaşındaki bir gencin polisin yapılan bir eylemde göstericiler uyguladığı şiddete ilişkin bir habere bir forum üzerinden yorum yapmıştı. Internet servis sağlayısı üzerinden Emre Ersöz'ün adresinin tespit edilmesiyle başlayan dava süreci, internet sansürü örneği olarak Hacktivismo deklarasyonunda yer almaktadır. Ayrıca dava ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz.: İlkiz, F. (26 Temmuz 2001), "İnternet Yayınına Ceza ve Anlamı", Bianet, http://bianet.org/bianet/medya/2410-internet-yayinina-ceza-ve-anlami, (27.04.2016).

[64] Ayrıntılı bilgi için bkz.: Cult of the Dead Cow, "The Hacktivismo FAQ v1.0", http://www.cultdeadcow.com/cDc_files/HacktivismoFAQ.html, (27.04.2016).

Hacktivismo ekibinin kurucu ve yöneticilerinden Oxblood Ruffin, Peekabooty'nin ulusal veya ticari güvenlik duvarlarını aşmaya yarayan dağıtılmış ağ uygulaması olarak geliştirmelerindeki amaçlarının, devlet destekli internet sansürünü kamuoyuna duyurarak, bu konuda farkındalığı mümkün olduğunca arttırmak olduğunu belirtmektedir. Ancak bu proje, Hacktivismo ekibindeki anlaşmazlıklar nedeniyle yarım kalmıştır (Ruffin, 2004). Projenin yarım kalmasına rağmen, tamamen özgür ve anonim bir ağ fikri ile hem sansüre karşı farkındalık oluşturmuş, hem de sansürü yenme çabaları için sonraki projelere fikir vermiştir. Tim Jordan'ın da belirttiği gibi, CDC, hem Back Orifice hem de Peekabooty projesi ile başka bir siyasi dava için değil, hacktivizmin kendine içkin olarak, kendi siyasi davası için politik bir duruş ortaya koymuştur. CDC, bu projeler ile enformasyon siyaseti konusunda erişim özgürlüğüne vurgu yaparken, hacktivist duruşu açısından, kendi özgün enformasyonel siyaseti için araçlar üretmekte ve erişim özgürlüğünü kendi başına siyasi bir davaya dönüştürmektedir (Jordan, 2002, s.130). Dolayısıyla, enformasyona erişim özgürlüğü hacktivizm için kendi özgül siyasi davasının temel konusu olmuştur.

3.3.2.4. Zapatista Hareketine Electronic Disturbance Theatre Hacker Grubunun Destek Eylemleri

1998'de Electronic Disturbance Theatre (EDT / Elektronik Rahatsızlık Tiyatrosu) isimli hacktivist grup tarafından, Meksika'daki Zapatista hareketini desteklemek amacıyla, çevrimiçi doğrudan eylem biçimleri ortaya kondu. Zapatistaların büyük kısmını, Lacandon yağmur ormanında 1940'lardan beri kurulan cemaatlerdeki Kızılderililer ve köylüler oluşturmaktadır. Yüzyıllarca sömürgeciler, bürokratlar ve yerleşimciler tarafından suistimale uğrayan, yerleşimlerinin statüsü hükümetin ve toprak sahiplerinin çıkarları doğrultusunda sürekli değişen, yerleri değiştirilen ve güvensizlik ortamında yaşayan bu cemaatlere destek, hem Katolik kilisesi tarafından hem de Meksika kentlerindeki Maocu gruplar tarafından sağlanmaktaydı. Zapatistaların, 1970'lerde başlayan mücadeleleri, hükümetin vaatlerinin boş çıkması, NAFTA'nın (The North American Free Trade Agreement / Kuzey Amerika Ülkeleri Serbest Ticaret Anlaşması) ve küresel ekonominin baskıları

sonucu Meksika'nın girdiği ekonomik modernleşme süreci ile çiftçilerin durumlarının daha da kötüye gitmesi üzerine başlamıştı. Bu mücadele, EZLN'nin (Ejército Zapatista de Liberación Nacional / Zapatista Ulusal Kurtuluş Ordusu) 1982'de Chiapas bölgesinde kurulmasıyla, gerilla savaşı biçimine evrilmişti (Castells, 2006, 104-107).

ELZN'nin, dünya kamuoyunda duyulması ise 1 Ocak 1994'te, 4 köyü işgal ederek başladıkları ayaklanma ile olmuştu. Bu ayaklanmayla tüm dünyaya, küresel neoliberal politikalara karşı mesajlar iletildi. Zapatistaların ayaklanması, İkinci Dünya Savaşı sonrası iki kutuplu dünyanın çöküşünün ve ideolojik tükenmişliklerin yaşandığı bir dönemde ortaya çıktı. Ancak onları diğer hareketlerden ayıran yanları, Meksika'da iktidara gelme isteklerinin ya da sosyalist bir devlet için çağrılarının olmamasıydı. 1990'lar boyunca Zapatista hareketinin amacı, Chiapas ve tüm Meksika'da geniş tabanlı sivil toplum hareketinin kıvılcımını yakarak tabandan genişleyen bir şekilde aşağıdan yukarıya politikalarla Meksika'yı dönüştürmekti. Ayaklanma, Meksika hükümetinin tüm Meksika'ya, olduğu gibi Chiapas'a da empoze ettiği modernleşmenin, ekonomi politik yapısını hedef alan bir karşı çıkışı ifade etmekteydi. Zapatistalar, yaşadıkları sorunların küresel kapitalizmin neoliberal dayatmalarından kaynaklandığının farkındaydılar. Dolayısıyla, bu ayaklanmayla küresel bir olgu olan neoliberalizm ile savaşmak amaçlanmaktaydı. Zapatistalar bunun için somut lokal projelerin dayanışma içinde ilerlemesini öneriyordu: Onlar için dayanışma, tüm katılımcı grup ve örgütlerin yatay ilişkilerine, otonomluğa ve yerelliğe vurgu yaparak radikal demokrasi, özgürlük ve sosyal adalet uygulamaları yoluyla, dünya çapında alternatif direniş ağları kurmayı ifade etmekteydi. Dünya çapında Zapatistalarla dayanışma gösterilmesinin sağlanması için iletişim araçlarının kullanılmasına ayrı bir önem atfedilmekteydi. İş ve hükümet çevrelerince internetin kendi çıkarları ve sosyal kontrolü geliştirmek amacıyla kullanılabildiği gibi, bunun tersine, küreselleşme karşıtı amaçlarla da kullanılabileceğini ortaya konmaktaydı (Burbach, 2001, ss.116-117 ve s.140).

Zapatistalar, internet sitelerini kullanarak ulusal ve uluslararası sempatizanları ile iletişimi kuvvetlendiren taktiklere başvurmaktaydı: Basın

bildirileri ve e-posta aracılığıyla destek çağrısı yapılırken, Zapatistalara karşı yapılan askeri müdahaleler tüm dünyayla paylaşılmaktaydı (Collier ve Quaratiello, 2005, s.183). Bu paylaşım ve çağrıları gerçekleştirdikleri *Chiapas95* adlı proje çerçevesinde, e-posta yoluyla tüm haber ve enformasyonları dünya çapında paylaşıma sokmaktaydılar. Chiapas95'in başarıya ulaşmasında, PeaceNet gibi mesajlaşmaya olanak veren konferans sistemleri ve Meksika'daki alternatif ağ sistemi olan La Neta ağı üzerinden interneti yoğun ve verimli bir şekilde haber yaymak ve örgütlenmek için kullanılması yatmaktaydı (Cleaver, 1995). PeaceNet ve La Neta sayesinde dünyanın birçok farlı bölgesindeki sivil toplum kuruluşlarıyla, bilgisayar konferansı ve e-posta üzerinden çalışmalar yürüttüler. Dikkat çekici sayıda web sitesinde, e-posta listelerinde, arşivlerde, EZLN'nin ve özellikle sözcüsü Marcos'un açıklamaları paylaşılmaktaydı. Zapatistlarla ilgili çok sayıda enformasyon herhangi birine, okuması, indirmesi, çeşitli sivil toplum örgütleriyle iletişime geçmesi ve daha sonrasında elektronik sivil itaatsizlik denecek olan taktiklerin nasıl sürdürüleceğini göstermek için iletiliyordu. Böylelikle, Zapatista hareketi, internette inanılmaz bir görünürlük sağlamayı başardı. Bir toplumsal hareket dünya çapında sanal bir varlık sağlayarak bir "mücadele ağı" oluşumuna ön ayak olmuştu (Arquilla ve Ronfeldt, 2001, ss.183-185).

Castells, Zapatistaların, mücadelelerinde özellikle interneti aktif bir araç olarak kullanarak dünyanın geri kalanını harekete geçirme başarısının ardında, mücadele stratejisi olarak fiili savaştansa iletişim stratejilerinin ağırlıklı olmasının yatması nedeniyle Zapatista Hareketini dünyanın *ilk enformasyonel gerilla hareketi* olarak tanımlamaktadır (Castells, 2006, s.110). Gene aynı nedenle Burbahc da, *ilk postmodern devrimci hareket* olarak nitelendirmektedir (Burbach, 2001, s.116). Diğer yandan, CAE'nin nitelendirmesiyle elektronik sivil itaatsizlik biçimde gelişecek, Zapatistaların siyasi mesajlarını duyurabilecekleri etkili bir taktik biçimi de Electronic Disturbance Theater'ın desteğiyle ortaya konmuştur.

EDT'nin kurulması kurucuları olan Stefan Wray ile Ricardo Dominguez'in internette tanışmalarına dayanmaktadır. 1994'te Dominguez ve Wray, ABD'de Zapatista eylemlerini desteklemek için bir araya gelen dayanışma grubuna katılır.

Wray, ayrıca *Accion Zapatista* adlı bir grubun da çalışmalarına katılmaktaydı. Accion Zapatista, diğerlerinden farklı olarak internet üzerinden neler yapılabileceği üzerine yoğunlaşmış bir gruptu. Dominguez de *The Zapatista Port Action* adlı dijital sanat projeleri grubunda çalışmaktaydı. Her ikisinin deneyimleri, 1998'de katıldıkları CAE'nin de elektronik kargaşa fikrini tartıştığı seminerin peşi sıra, EDT'nin kuruluşuyla birleşmişti (Wray, 1999b).

1998'de EDT üyelerinden Carmin Karasic ve Brett Stalbaum, Zapatista hareketine karşı çıkan kurumların web sitelerine sembolik bir eylem düzenleyebilmek için FloodNet[65] adında bir yazılım geliştirdi. Wray, FloodNet yazılımını, Zapatistaları desteklemek için sanatçıların, aktivistlerin ve dijital elitlerin sanal eyleme çağrılması olarak nitelendirmektedir. FloodNet, sürekli sayfa yenileme komutu yollayan, web temelli bir Java applet[66] olarak yazılmıştı. Yeterli sayıda katılımcı eş zamanlı olarak FloodNet'i hedef siteye yönlendirdiklerinde, siteye girişi engelliyordu (Wray, 1999a). FloodNet, sitenin arka planında otomatik sayfa yenilenmesi komutu yollayarak, hedeflenen sunucunun yavaşlatılmasıyla siteye girişin engellenmesini sağlıyordu. Eylem için verilen linke katılımcılar tıklayarak tarayıcılarında FloodNet'i açtığında, otomatik olarak hedeflenen siteye yeniden yükleme talimatı gitmeye başlıyordu. Diğer yandan, bireysel olarak eylemcinin etkileşimine de izin verilmekteydi: Protestocular, siyasi mesajlarını sayfadaki hata bildirim penceresine ekleyebiliyor ya da applete tıklayarak önceden belirlenmiş mesajları yollayabiliyorlardı (Stalbaum, 1998). Saldırı altındaki siteye erişmeye çalışan biri, aradığı sayfanın bulunamadığını belirten uyarı penceresinde otomatik mesaj olarak *'bu servis sağlayıcıda insan haklan bulunamamıştır'*, '*bu servis sağlayıcıda demokrasi bulunamamıştır*' gibi ifadeler görmekteydi (Jordan, 2002, ss.120-121). Böylelikle, 404 Hata sayfası siyasi bir mesaj alanına dönüştürülerek protestoya dahil edilmiştir. (Jordan ve Taylor, 2004, s.87)

[65] Bkz. Ek-1 Fotoğraf 17.

[66] Java applet, Java kodlarını çalıştırabilen bir tarayıcı üzerinde dinamik olarak çalışan küçük bir program parçasıdır. Bkz.: https://cms.inonu.edu.tr/uploads/old/5/357/appletkavrami-adamyo.pdf

EDT, Zapatistaların adını aldıkları, Meksika Devrimi lideri Emilio Zapata'nın ölüm yıl dönümü olan 10 Nisan 1998'de, yapılacak ilk büyük eylemleri için bir çağrıda bulundu. Yapılan çağrıda, FloodNet'i nasıl çalıştırılacağını ve 1998 yılı için yapılacak eylemlerin takvimini açıkladılar. EDT, eylem çağrısı metninde, sokakta gerçek eylem ile sanal eylemin bütün olarak yürümesi gerektiğine dair inancını vurgulamaktaydı. EDT'nin bu eylemi ile CAE'nin fikir öncülüğünü yaptığı elektronik sivil itaatsizlik eylemlerinden birinin ilk örneği sergilenecekti. Wray, daha sonra yazdığı makalede "*şimdi hacktivizm olarak nitelendirdiğimiz elektronik sivil itaatsizlik*" biçimi olarak 10 Nisan'daki bu eylemini nitelendirmektedir (Wray 1999a).

Daha sonra EDT, FloodNet'i, Meksika Cumhurbaşkanlığı, Frankfurt Menkul Kıymetler Borsası ve Pentagon'un sitelerine yönlendirerek 9 ve 10 Eylül 1998'de dünya çapında daha geniş bir eylem düzenledi. Bu eylem için yapılan çağrıda da sokakta ve internette, reel ve sanal alanda, birlikte mücadele edilmesinin önemi vurgulandı. Çağrı metninde, Zapatistalarla, Chiapas'taki yerli halkla, Meksika hükümetine karşı direnen diğer kesimlerle, Zapatista taraftarı küresel hareketle ve küresel ekonomi ve neoliberalizme karşı mücadele verilen her yerdeki halkla dayanışma için hükümet ve askeri ve finansal sektörlerin hedeflendiği açıklandı. Meksika Cumhurbaşkanlığı'nın web sitesine daha önce de saldırmışlardı ve bu hükümeti temsil ediyordu; Pentagon ise, ABD'nin askeri ve zihinsel müdahalesini göz önüne alarak askeri kaynakları; Frankfurt Menkul Kıymetler Borsası ise Avrupa finans dünyasında kilit önemde olduğu ve Almanya, küresel neoliberal ekonomin majör oyuncularından biri olarak görüldüğü için finans sektörünü temsil ediyordu. Eylemlerin ise eş zamanlı elektronik eylem yapma yeteneğini ortaya koymak ve karşı durulan neoliberal sistemin çoklu yapısını vurgulamak için yapıldığını belirttiler. [67] Bu çağrı, Zapatistaların neoliberalizme karşı küresel olarak mücadele edilmesini içeren mesajlarıyla uyum içindeydi. 9 ve 10 Eylül'de gerçekleşen eyleme 20.000 bilgisayar FloodNet tarayıcısına bağlandı. EDT'nin yaptığı bu eylem Avrupa medyasında geniş yer bulmuştu (Wray, 1999b).

[67] Electronic Disturbance Theater Bulletin, "Advance News Release", (25 Ağustos 1998) http://www.thing.net/~rdom/ecd/September9.html, (17.03.2016).

Böylelikle de Zapatista hareketinin amaçladığı gibi, dünyanın birçok lokal yerinden farklı siyasal ve kültürel ardyöreye sahip çok sayıda insan bir araya gelmiş ve sanal bir eylemi birlikte ortaya koymuş oldu. FloodNet ilk sanal oturma eylemi ve ilk elektronik sivil itaatsizlik eylemi olarak değerlendirilmektedir. Ancak EDT diğer hacktivist gruplar gibi anonim değildir; üyelerinin kim oldukları bilinmesiyle kendinden sonraki hacktivist gruplardan ayrılacaktır (Samuel, 2004, s.123 ve ss.129-130). EDT, Zapatista hareketinin, hackerların işbirliğiyle hacktivizmin var olan bir hareketi genişletme kapasitesini göstermiştir. EDT, dünyanın çoğu yerinden insanların katılımına açık olan bir eylem düzenlemeleri açısından, geniş kapsamlı hacktivist bir eylemi ortaya koymuştur. Dünyanın internet erişimi olan bölgelerinden, Chiapas bölgesindeki yerel direnişle dayanışma gösterilebilmiştir. Bu dayanışmanın bileşenleri ise birbirini tanımayan, birbirleriyle farklı siyasi, kültürel ve toplumsal ardyörelere sahip farklı bireylerdi. Bu da hacktivizmin, üzerinde uzlaşılan herhangi bir konu için farklılıkları koruyarak tikel bir çokluk yaratabilme potansiyelini ortaya çıkardığını söyleyebilmeyi mümkün kılmaktadır.

3.3.2.5. Dünya Ticaret Örgütü Protestolarına Electrohippies Collective Hacker Grubunun Destek Eylemleri

Hacktivizmin dünya gündeminde daha önemli bir mesele haline gelmesi, 1999'da Seattle'daki Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ - WTO /World Trade Organisation) protestoları sırasında yaşanan eylemlerle gelişmiştir. Daha doğru bir ifadeyle, bu eylemler dünya gündeminde büyük bir yer tuttuğu için hacktivizmin, medyanın gündemine farklı bir boyutla girmesi söz konusu olmuştu. Seattle protestolarıyla, küresel elitlerin yararına işleyen bir küreselleşme anlayışına karşı, çok farklı siyasal yaklaşıma sahip birçok grup bir araya gelmekteydi. Yeni küresel ekonomik düzenin simgelerinden biri olarak kabul edilen DTÖ, sembolik değere sahip olması nedeniyle protestoların merkezine yerleşmişti. *Alternatif Küreselleşme* ya da *Küresel Adalet* olarak adlandırılan hareketlerin ilki olarak kabul edilen, DTÖ protestolarına medyanın ilgi göstermesiyle, küreselleşme bir sorun olarak kamuoyunda görünürlük kazanmıştı (Ritzer, 2011, s.69).

Hardt ve Negri, Seattle'ı bir bütün olarak küresel sistemi ve onun adaletsizlik ve eşitsizliklerini hedef alan ilk küresel protesto olarak değerlendirmektedir. Bu protestolara, medyanın ilgisinin kaynağının ise polisin giderek artan sert müdahalesi ile başlayan şiddet olduğunu belirtmektedirler. Ayrıca Hardt ve Negri, bu protestolar neticesinde toplantıların ertelenmesi sağlansa da DTÖ'nün nihai anlamda herhangi bir kaybının olmadığını vurgulamaktadırlar. Ancak onlar için önemli olan nokta, Seattle küresel sistemden şikayetçi olan farklı birçok grubu bir araya getirip, nihai bir sonuçtan daha önemli bir sonucu; yeni bir örgütlenme biçimini ortaya koymuş olmasıydı. Hardt ve Negri için Seattle'da çokluğun ağ mücadelesi ortaya çıkmıştı (Hardt ve Negri, 2011, ss.302-304). İkili, Seattle'daki protestoları şu şekilde değerlendirmektedir:

> *Seattle'daki büyü; bütün bu hikayelerin sadece rastgele bir küme veya farklı seslerin kakofonisi değil, küresel sisteme sesini yükselten ortak bir koro olmasıydı. Protestocuların örgütlenme teknikleri şimdiden bu tür bir modele işaret ediyor: Çeşitli dayanışma grupları buluştuklarında tek bir merkezi gruba dönüşmek yerine, fark ve özgürlüklerini koruyarak bir ağ yapısında bir araya geliyor. Ağ, hem tekilliklerini hem de ortaklıklarını ifade ediyor. Öznel bir bakış açısından, yani protestocular açısından, Seattle küresel sisteme karşı protestoların kendi içinde ne kadar tutarlı olduğunu gösterdi. Dünyaya yayılan ve daha birçoklarına ilham veren ilk mesaj da bu oldu.* (Hardt ve Negri, 2011, s.304).

Castells ise Seattle'daki protestolarla başlayan ve dünyanın birçok yerinde alevlenen ve katılımcıları açısından, küreselleşme karşıtı hareketin birçok farklı, hatta çelişkili bileşenlerden oluşmasını;[68] '*hareketin iç kakofonisi'* olarak belirtmektedir. Castells, bu kakofoninin, siyasal olarak tercih edilmiş bir hareketler

[68] Castells bu bileşenleri şu şekilde ifade eder: "hareketin temel bileşenlerini şöyle sıralayabiliriz: Serbest ticarete dayanan, kapitalist şirketlerin çıkarlarının egemen olduğu bir küreselleşmenin toplumsal ve çevresel sonuçlarını eleştirenler; küresel finans piyasalarının bir düzene kavuşturulmasını savunanlar; yoksul ülkelerin borçlarının ertelenmesini de savunanlar dahil, dünyanın yoksullarıyla dayanışma içinde olan hükümet dışı örgütler; dini gruplar; insani yardıma yönelik hükümet dışı örgütler; işleri, sosyal güvenceleri ve çalışma koşulları için mücadele veren işçiler ve sendikaları; serbest ticaret anlaşmalarının doğuracağı sonuçlara karşı çıkan çiftçiler ve köylüler; dünya çapında köylü hareketleri ve dayanışma ağları; yerli halkların hareketleri ve dayanışma ağları; çevre hareketleri; kadın hareketleri; devrimci sanatçılar; farklı ideolojiler ve geleneklerden anarşistler ve özerk gruplar; toplumlarına karşı şiddete dayalı bir isyan gösteren genç insanlar; hem ana çizgiden (komünistler, soku sosyalistler) hem de radikal sol çizgiden (Troçkistler) eski solcu partiler; ATTAC hareketinin ve Uluslararası Küreselleşme Forumu'nun üyeleri gibi eleştirel, bağımsız entelektüeller" (Castells, 2006, ss.194-195)

koalisyonundansa, bir *ağ hareketi* olduğunu ortaya koymaktadır. Castells'e göre bu iç çeşitlilik içerisinde bileşenleri birbirine bağlayan unsur; küreselleşmenin koşuları altında geleneksel olarak uygulanmakta olan seçime dayalı temsili demokrasi ile toplumların, DTÖ, IMF gibi küresel veya daha bölgesel olan NAFTA gibi kurumlar üzerinde denetim konusunda başarısız kalmasına karşı demokratik temsil ve yönetimin alternatif biçimlerini aramasıydı. Bu nedenle, Castells'e göre, DTÖ protestoları, küreselleşme karşıtı bir hareketten ziyade, "*demokratik küreselleşmeye yönelik bir harekettir"* (Castells, 2006, ss.190-200). Castells, bu hareketlerin niteliğini şu şekilde açıklamaktadır:

> *Küreselleşme karşıtı hareket çelişkili çeşitliliği yüzünden, bir ağ olarak var olduğu koşullar dışında, imkansız bir kolektif aktördür. Hareketin, ağın kendisi olmasının, bir ağ hareketi olmasının sebebi budur; hareketin bu yönü, onu bir hareketler ağı olmaktan daha başka bir şey kılar […] Fakat bu yalnızca elektronik bir ağ değildir. Ağ, yerellikleri birleştirir; aynı zamanda etkinliklerin ve karşıt etkinliklerin gerçekleştiği sembolik mekanlar haline gelen yerleri de birleştirir. Ağlar oluşturma hem yüz yüze, hem de elektroniktir; hem web siteleriyle hem de coğrafi mekânlarla ilgidir* (Castells, 2006, s.202).

Dolayısıyla, Castells, mücadelelerde siyasi bir var olma biçimi olarak ağlar oluşturulduğunu ve bu ağların hem internete dayalı ağlar hem de özellikle küresel kurumların toplantılarının gerçekleştiği yerler gibi sembolik mekanlarla olduğunu belirtmektedir. Castells'e göre, elektronik ağ, hem tartışma ve örgütlenmek için oluşurken hem de sembolik mekanda yaşananları aktarmak içinde işlemektedir. Castells, Zapatistaların öncü internet deneyimiyle başlayan ve Seattle'da da örgütlenme ve tartışma amaçlı olarak forumların, e-posta listelerinin, sohbet odalarının kullanılmasının yanı sıra, Seattle'da farklı enformasyonel bir hareket yaşandığını belirtmektedir: Alternatif medya oluşumunun öncülerinden, Seattle protestoları sırasında kendiliğinden kurulan ve etkinlikler çerçevesinde işlemeyi sürdüren, bağımsız herkese açık bir mültimedya ağı olan Indymedya, ana akım medyanın haberleştirmediği enformasyonun akışının sağlamıştı.(Castells, 2006, ss.204-205).

Farklı gerçeklikler içerisinde yaşayan farklı grupları, bütüncül bir şekilde bir araya getiren ağ yapısındaki DTÖ protestosu, aslında Zapatistaların yaptıkları çağrıyla da, CAE'nin yaptığı küresel iktidar elitlerine karşı küresel çapta bir mücadelelinin ortaya konulması gerektiğine ilişkin çağrıyla da örtüşmekteydi. Seattle'da, küresel bir sokak protestosu ve dijital aktivizm biçimlerinin kullanılmasının yanı sıra, hacktivist eylemleri de ortaya çıkmıştır. Sokaktaki eylemcilerin amacı, katılımcı ülkelerin delegelerinin konferans alanına girmesini engelleyerek toplantının sekteye uğramasını ve kesilmesini sağlamaktı. Sokaklar bloke edilerek ve kitlesel gösterilerle geleneksel sivil itaatsizlik ve doğrudan eylem biçiminde protestolar yapılırken, çevrimiçi protestolarda da benzer taktikler kullanıldı. DTÖ toplantısının ağını durdurmak amacıyla web sitesine talep bombardımanı yapılarak sitenin işgal edilmesi sağlandı. Bu sanal eylem, 2002'den sonra çok aktif olmayan Britanyalı *Electrohippies Collective* (Elektrohippi Kolektifi / E-hippies - E-hippiler) adındaki hacker grubun, protestoyu sanal alana da yaymak için bir yazlım geliştirmesiyle şekillenmişti.(Jordan ve Taylor, 2004, s.41).

E-hippiler, 30 Kasım ve 4 Aralık tarihleri arasında, DTÖ'ye karşı eş zamanlı çevrimiçi eylem düzenlediler. Hizmet aksatma (DoS / denial of service) ve e-posta bombardımanı ile DTÖ'nün ana konferans serverlarını, sitelerini, wto.org uzantılı e-posta adreslerini hedefledikleri iki aşamalı bir eylem planları vardı. Eylemin DoS bölümünde, EDT'nin 1998'de geliştirdiği açık kaynak kodlu aracı olan FloodNet'e dayanan, javascript aracı (tool) kullanıldı. Teknolojik sınırlılıklar, katılımcıların internete bu araç ile katılmalarını gerektiriyordu. Eyleme katılmak isteyenler, e-hippilerin web sayfalarından bu aracı indirip kendi bilgisayarlarına kuruyorlardı. (Sauter, 2014, ss.39-40)

E-hippiler, en az 5000 çevrimiçi kişiye ihtiyaçları olduğunu belirtikleri bir e-posta ile bu eyleme çağrıda bulunmuşlardı. E-postanın konu kısmında "*ABD/DTÖ/Manifesto/ DTÖ oturma eylemi başladı!- sanal protestoya şimdi katıl*!" yazmaktaydı. Ayrıca bu e-postada, FloodNet'e benzer bir program sayesinde, e-hippilerin siteleri üzerinden isteyenlerin kolayca eyleme katılabileceklerini belirtiyorlardı. E-postada, yapılacak eylemin yerel saatlerle başlangıç zamanı

belirtiliyor ve dört gün sürecek eylemin 4 Aralık'ta sona ereceği bildiriliyordu. E-hippiler, sanal oturma eyleminin bir grup insanın herhangi bir girişin önüne, bir binanın içine oturarak orada barışçıl bir eylem ortaya koymaları gibi bunu internete zor da olsa taşıyabileceklerini açıklıyorlardı. "*Siber uzamda "uzamı" işgal etmenin bir yolunu bulduk*" diyerek, eylemlerinin sanal oturma eylemi olduğunu, eylemin adının "*WTO virtual sit-in*" ("DTÖ sanal oturma eylemi") olduğunu deklare etmekteydiler. Ayrıca DTÖ eyleminin, ilk Electrohippies Collective eylemi olduğu ancak bundan sonra da farklı temalar ve farklı taktiklerle eylemlerine devam edeceklerini duyurdular. [69]

E-hippiler, 4 Aralık'ta DDoS eylemi sona erdikten sonra, DTÖ eyleminin ikinci aşaması olarak 2 günlük e-posta bombardımanı eylemi başlattılar. Yapılan çağrıda, 4 Aralık'tan itibaren DTÖ oturma eylemi sitesinin DDoS eylemi amacıyla kullanımının bırakılmasını istendi. 4 ve 5 Aralık'ta e-posta yollanarak eylem yapılacağı açıklandı. Destekçilerini, 39 tane wto.org uzantılı e-posta adreslerine mail bombardımanı yapmaları yönünde çağrıda bulundular. Yollanan e-postalar ile DTÖ'nün e-posta sistemine aşırı yüklenerek, iç iletişiminin engellenmesi amaçlanıyordu. Bu nedenle sıkıştırılmamış en az 200 kilobaytlık, o zaman için büyük boyutlu sayılan dosyaların eyleme katılmak isteyenler tarafından kendi kişisel mesajlarını da ekleyerek yollanması istendiler. Bu boyutta e-posta eklerini bulamayanlar için ise, Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (Organisation for Economic Co-operation and Development / OECD)[70], Amerika Birleşik Devletleri Çevre Koruma Ajansı Bilim Danışma Kurulu (United States Environmental Protection Agency Science Advisory Board / USEPA SAB)[71], Birleşmiş Milletler

[69] Eylem için atılan e-postaya ulaşmak için bkz.: "USA / WTO / Manifestazioni // WTO Sit-in open! - enter the virtual protest now!", http://www.ecn.org/sk/archivio/1999/12dicembre/misto/wto.htm (10.05.2016).

[70] Çağrıda, OECD tarafından Ekim 1999'da hazırlanmış "Transparency And Consultation On Trade And Environment: National Case Studies" raporuna günümüzde bu linkten ulaşılabilinmektedir: OECD (21 Ekim 1999), "Transparency And Consultation On Trade And Environment: National Case Studies", "http://www.oecd.org/officialdocuments/publicdisplaydocumentpdf/?cote=COM/TD/ENV(99)26/FINAL&docLanguage=En, (17.02.2016).

[71] USEPA'in Bilim Danışma Kurulu (SAB /Science Advisory Board) tarafından hazırlanmış ilgili raporu için bkz:

Çevre ve Kalkınma Konferansı (United Nations Conference on Environment and Development/ UNCED)[72], Dünya Sağlık Örgütü (World Health Organization / WHO)[73] tarafından hazırlanmış raporların ve Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Kyoto Protokolü'nün [74] indirilip e-postalara eklenebileceği linkler verilmişti[75]. Bu raporların tümünün, DTÖ için, küresel çevre sorunlarını hatırlatmak gibi ortak bir işlevi vardı. Böylelikle DTÖ'ye, küresel ticari kalkınmanın, küresel insani sorunları umursamasının zorunluluğu hatırlatılıyordu. Küresel çaptaki çevresel sorunların, küresel neoliberal kalkınma politikalarının belirlenmesinden daha önemli olduğu mesajı veriyordu.

Diğer yandan e-hipplerin, bu eylemler boyunca kullandıkları araç, FloodNet'e benzemekle beraber, hem teknik farklılıklara sahipti hem de amacı farklı bir eylemi ortaya çıkarmaktaydı. E-hippilerin eylemi, EDT'nin eyleminde de olduğu gibi hedeflenen siteye çok fazla veri paketi yollayarak işlevlerini yavaşlatıyordu. Ancak FloodNet, hedeflenen siteyi çökertmeyi amaçlamamıştı; hedefi yavaşlatmak niyetiyle, sitedeki trafik artışını siyasi amacı doğrultusunda kullanmaktaydı. E-hippiler ise, DoS (Denial of Service / Hizmet Aksatma) saldırısıyla, sitenin işlevini tamamen durdurmayı amaçlamaktaydı (Jordan, 2002, s.123). Bu iki eylem arasındaki farkı anlayabilmek için kısaca DOS saldırısının özelliklerinden bahsetmek faydalı olacaktır.

DoS, merkezi hizmet aksatma (centralised denial of service / CDoS) veya dağıtık hizmet aksatma (distributed denial of service / DDos) olarak iki farklı

https://yosemite.epa.gov/sab/SABPRODUCT.NSF/33598FF753C6342F852571AE0067B7D0/$File/ec9813.pdf

[72] Earth Summit olarak da bilinen UNCED'in "Agenda21" isimli ilgili raporuna bu linkten halen ulaşılabilinmektedir: UNCED, "Agenda 21", http://habitat.igc.org/agenda21/index.html, (12.02.2016).

[73] WHO, "The world health report 1999: Making a Difference", http://www.who.int/whr/1999/en/whr99_en.pdf?ua=1, (12.02.2016).

[74] Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi kapsamındaki 1997 tarihinde imzalanan Kyoto Protokolü'ne günümüzde bu linkten ulaşılabilinmektedir: Kyoto, "Kyoto Protocol To The United Nations Framework Convention On Climate Change", http://unfccc.int/resource/docs/convkp/kpeng.pdf, (12.02.2016).

[75] "The Wto Sıt-In: Phase 2 Starts Now!", Electronic Civil Disobedience, http://www.thing.net/~rdom/ecd/phasetwo.html (10.02.2016).

türdedir. CDoS'ta, saldırı tek bir kaynaktan gelirken (a kaynağı b hedefine doğru saldırmaktayken); DDoS'ta veri paketleri birçok kaynaktan hedefe doğru saldırır (a, c, d, e, f, g, vd. kaynakları b hedefine saldırır). DDoS'un kullanılmasının nedeni, hem sitenin bloklamasının çok kolay olması, hem de saldıranın izinin sürülmesinin ve yakalanmasının tek kaynaktan yapılan CDoS saldırılarına göre daha zor olmasıdır. Dolayısıyla, eyleme katılanlar için daha güvenilir bir yol sunmaktadır. DDoS saldırıları, otomatik olan saldırı ile istemci taraflı saldırı olarak birbirinden farklılaşır. Zombi programları ile dağıtılmış olarak görünen bir saldırı sadece tek bir kaynaktan yapılabilir. Dolayısıyla dağıtılmış görünmekle beraber kontrol açısından merkezi bir saldırı söz konusu olur.[76] (Jordan ve Taylor, 2004, ss75-76 ve Elbahadır, 2015, ss.117-118 ve s.123).

E-hippilerin yaptığı DDoS ise kendilerinin, istemci taraflı diye nitelendirdiği bir DDoS saldırısıydı. Eyleme katılan her istemci, saldırıyı kendi bilgisayarında başlatmak için merkezi özellikleri seçmek zorundaydı. Bir bakıma, gönüllü zombi olmaktaydılar. Eylemdeki katılımcılar, e-hippilerin yazdığı bir java applet olan program aracılığıyla saldırıya katılmaktaydı. Program, hedef olarak DTÖ ağını tanımlayarak hedefe yönelik sayfa yükleme isteğini sürekli tekrarlıyordu. Programı yükleyerek eyleme katılmak isteyenler, e-hippilerin sitesine girerek, yönlendirilen linkleri tıklayıp programı yüklüyor ve DTÖ'nün ağına veri paketleri bombardımanı yoluyla saldırıyordu. Dolayısıyla, e-hippilerin yöntemi için kişilerin kendi bireysel saldırıları önemliydi. Başka bir deyişle, bireylerin saldırılarının etkin olabilmesi için sayıca çok olmaları gerekiyordu. Elbette ki, bunun yerine e-hippiler günümüzde çokça kullanılan zombi ağlarıyla oluşturulan botnetle de saldırabilirlerdi. Ancak bunu, siyasi amaçlı bir hack için uygun görmediler. Zira onların ortaya koymak istedikleri, internetin topluluk sorumluluğunu sanal dünyaya taşıyabilmekti.

[76] Zombi yazılımlar aracılığıyla hedeflenen sitede etkili sonuç alabilmek adına, bilgisayar kullanıcısı farkında olmadan bilgisayarı ele geçirilerek zombileştirilmesi ve bunun çok sayıda bilgisayarın zombileştirilerek yapılması söz konusudur. Genellikle kullanılan bir trojan ile zombi yazılım kullanıcının farkında olmadan bilgisayarına yüklenerek sistemi zombileştirilir. Dolaysıyla kullanıcısının haberi olmadan zombileştirilen çok sayıdaki sistemden bir zombi ağı oluşturulur. DDoS saldırısı için zombi görevi görerek bot olarak çalışan bilgisayarlar topluluğuna da botnet denmektedir (Elbahadır, 2015, ss.122-123).

Hükümetler ve şirketlerin, interneti toplumda var olan normal baskıdan masun olacağını sanmalarına karşın, e-hippiler bunun böyle olmadığı göstermek istediklerini ve siber uzamın da toplumun diğer bir parçası olarak ele alınması gerektiğini göstermek istediklerini belirttiler. Bu yüzden, onlara göre, reel hayatta kullanılan lobicilik ve protesto mekanizmalarını tamamlayıcı nitelikteki taktikleri, siber uzamda bulmanın ivedi gerekliliği söz konusuydu. Kısaca, siber uzamda da kamuoyu baskısı yaratılabileceğini göstermek istiyorlardı. (Jordan ve Taylor, 2004, ss.74-79).

3.3.3. Tim Jordan ve Paul Taylor'da Hacktivist Politika Değerlendirmesi

EDT ve e-hippilerin yaptığı bu eylemler, andığımız gibi literatürde kitlesel sanal eylem, elektronik sivil itaatsizlik ve sanal oturma eylemi gibi tanımlamalarla ele alınmıştır. Bu ilk örnekler, var olan bir toplumsal hareketin dünyanın birçok yerinden desteklenmesini sağlayan hacktivist eylemlerdi. Dolayısıyla, toplumsal hareketlerin sanal dünyaya taşınması bağlamı içerisinde açıklamalarda bulunulmuştur. Bu açıklamalarda, bir yandan hacktivizmin reel hayattaki toplumsal eylemlere destek olduğu, diğer yandan da enformasyon özgürlüğü temelinde kendi özgül siyasal gündemini oluşturduğu ortaya konmuştur. Bu konudaki ayrıntılı bir ele alışı, Tim Jordan ve Paul Taylor'ın yaptıkları çalışmalarda görmekteyiz.

Jordan ve Taylor, hacktivizmi, dijital olarak doğru hacktivizm (*digitally correct hacktivism*) ve kitlesel eylem hacktivizmi (*mass action hacktivism*) olmak üzere ikili bir ayrım yararak ele almaktadırlar. Dijital olarak doğru hacktivizmi, hacktivistlerin, enformasyonun özgürlüğü temeline dayalı olarak oluşturdukları enformasyonel siyaset biçimi olarak değerlendirilmektedirler. Kitlesel eylem hacktivizmini ise, var olan kitlesel eylemin sanal uzamda yaratılması olarak nitelendirmektedirler (Jordan, 2002, Jordan ve Taylor, 2004, Jordan, 2007). Jordan ve Taylor'ın yaptığı ayrımı ayrıntılı şekilde irdelemek, günümüz hacktivist politikasını sorgulamak ve konumlandırmak açısından da önem taşımaktadır.

3.3.3.1. Kitlesel Eylem Hacktivizmi

Jordan ve Taylor, kitlesel eylem hacktivizmini, kitlesel sanal doğrudan eylem biçimi olarak, sokak protestosunun ve sivil itaatsizliğin sanal ortama aktarması olarak değerlendirmektedirler. Dolayısıyla, kitlesel eylem hacktivizmi birbirini tanımayan sanal bedenlerin kitlesel olarak bir araya geldiği ve geleneksel kitlesel eylemin sanal dünyadaki bir tezahürü olarak kavranmaktadır. Jordan ve Taylor'a göre, kitlesel eylem hacktivizmi, siyasetin ve teknolojideki altyapı eksiklilerinin birleşiminden oluşmaktadır. Teknolojideki alt yapı eksikleri ise öncü hacker kuşaklarından beri ortaya konmak istenen sistem açıkları ve yetersizliklerini ifade etmektedir (Jordan, 2002, s.125 ve Jordan ve Taylor, 2004, s.69).

Tim Jordan, kitlesel sanal doğrudan eylem olarak hacktivizmden bahsedebilmemiz için eylemin sahip olması gereken üç unsuru; kitlesel olması, sanal ortamda oluşması ve doğrudan eylem biçiminde gerçekleşmesi olarak sıralamaktadır. Kitlesel olmasının nedeni, herhangi bir hacktivist eylemin politik bir tercih olarak gerçekleşmesi için kişilerin katılımının taşıdığı önemdir. Teknik olarak bir siteyi yavaşlatmak ya da çökertmek için bir kişi veya grup, botnet veya farklı teknikler kullanarak bu sonuca ulaşabilmektedir. Dolayısıyla, bir siteyi çökertmek için kitlesel bir eyleme ihtiyaç yoktur. Jordan, buradaki tercihin nedenini, teknik değil siyasi bir tercih olarak açıklamaktadır. Jordan'a göre, bu tercihin amacı, hem insanları eyleme dahil etmeye çalışarak desteklenen bir eylem olmasını sağlamak, hem de bu yolla eyleme meşruluk kazandırmaktır. Çünkü Jordan, kitlesel eylem hacktivizminin, meşruluğu katılan insanların sayısına bağlı olan, politik müdahaleler gerçekleştirmeyi hedefleyen bir eylem biçimi olarak açıklamaktadır. Bu nedenle, insanların katılımına olan ihtiyaç, katılan insanların çokluğunu göstererek eyleme meşruluk kazandırmak açısından önemlidir. Jordan, hacktivist eyleme katılan kişilerin sayıca çok olması, eyleme sokaktaki eylem gibi meşru bir zemin sağladığını öne sürmektedir. Zira Jordan, eylemin amacının, toplumsal bir kesimin reel sorununa işaret etmek olduğunu belirtmektedir. Dolayısıyla, Jordan'ın kitlesellik vurgusunun altında, kitlesel eylem hacktivizmine çok sayıda insanın katılmasının, eylemin amacı ve meşruluğu açısından kritik olduğu yatmaktadır (Jordan, 2002, s.125 ve 2007, s.75 ve s.78).

Jordan ve Taylor'ın yaklaşımında önemli bir diğer unsur ise, kitlesel eylem hacktivizminin doğrudan eylem ve sembolik eylemin bir kombinasyonu olmasıyla karşımıza çıkmaktadır. Doğrudan eylem, tek bir taktik olarak değil; boykot, sivil itaatsizlik, abluka, grev gibi birçok taktiği içeren ve doğrudan en kısa sürede istenen politik sonuca ulaşmayı hedefleyen tüm eylemleri nitelendirmek için kullanılmaktadır. Kitlesel doğrudan eylem olarak hacktivizmi de, bu doğrudan eylem biçimlerinin sanal uzama taşıması olarak değerlendirmektedirler. Jordan ve Taylor'a göre, doğrudan eylem, acilen istenilen sosyal değişimi yaratma hedefindeyken, sembolik eylem söz konusu ihtilafı dışa vurma ve insanları sosyal değişim konusunda etkileme amacındadır. Sosyal değişimin, daha fazla insan tarafından talep edildiğinin gösterilmesi de o sosyal değişimin meşruluğunu sağlamaktadır. Dolayısıyla, sembolik eylem, diğer insanların etkilendiği anlar yaratabilmek amacındadır; daha fazla desteği toplamayı sağlamaya yöneliktir. Bu bağlamda, Jordan ve Taylor'a göre, kitlesel hacktivist eylemlerin temel amacı, doğrudan eylem yaratmak olsa da bu iki eylem biçiminin karışımından oluşmaktadır (Jordan ve Taylor, 2004, ss.68-69 ve s.79). Kitlesel eylem hacktivizmin sınırlılıkları ve avantajlarını ortaya koyan Jordan ve Taylor için, kitlesel eylem hacktivizminin asıl amacı, onu diğer tüm eylem biçimlerinden ayırmaktadır. Bu amaç, sivil itaatsizliği sanal alanda yeniden yaratmaktır. Ancak Jordan ve Taylor'a göre, "*siber uzam, reel uzamdaki aynı sosyal ve kültürel kurallarla işlemez; siber uzamda, sivil itaatsizlik gerçekleştirmek internetin fiziki eksikliği ile sivil itaatsizliğin fiziki olarak gerçekleşme biçimi arasında bir uyuşmaya erişmeyi gerektirir*" (Jordan ve Taylor, 2004, s.81).

Jordan, kitlesel eylem hacktivizminin, reeldeki doğrudan eylem ile karşılaştırarak, kitlesel eylem hacktvizminin ne olduğunu somutlaştırmaya çalışmaktadır. Jordan'a göre, reel uzamdaki gibi siber uzamda da, eylem bir şeye doğrudan saldırmakta ve onu engelleme amacı taşımaktadır. DTÖ eylemleri sırasında, ortaya konan hacktivizm örneğini göz önünde tutarak, sanal doğrudan eylemi sokaktakinin yansıması olarak nitelendirmektedir. Diğer yandan, sokaktakine nazaran sanal uzamdaki eylemin, açık bir işlev görmediğini de belirtmektedir. Jordan için, kitlesel eylem olarak hacktivizm, doğrudan eylem olarak zayıf kalabilmektedir.

Siber uzamdaki her şeyin dijital varlığı, her şeye kopyalanabilme niteliği kazandırdığı için, istenen etkiyi yaratmada yetersiz kalınmasına neden olabilir. Jordan'a göre, reel hayatta bir yeri işgal etmek ya da oturma eylemi gerçekleştirmek, siber uzamda yapılan eylemden daha zordur. Ayrıca sanal eylemi bertaraf etmek hedefteki sitenin IP adresini taşınmasıyla mümkün olabilmektedir (Jordan, 2002, 126).

Dolayısıyla, Taylor ve Jordan için kitlesel eylem hacktivizmi, daha çok simgesel protesto niteliğiyle etkilidir. Ancak gerçek uzamdaki sembolik eylemden de ayrılmaktadır. Zira yukarıda andığımız gibi kitlesel olan yanı ile siber uzamdaki sembolik eylem, çok sayıda insanın katılımını sağlaması ve sonrasında bağlanan bilgisayar sayısıyla kaç kişinin protesto ettiğini gösterebilme yeteneğine de sahiptir (Jordan, 2002, s.126 ve Jordan ve Taylor, 2004, s.81). Öte yandan, Jordan, aynı zamanda, kitlesel eylem hacktivizminin, sokaktaki gösteriyle karşılaştırıldığında reel hayatı etkileme ve gündem oluşturma etkilerinin sanal dünyayla sınır kaldığını belirtmektedir. Zira sokaktaki gösteri, hem bulunduğu yakın coğrafya içinde hem de medyayı takip eden herkese ulaşırken, siber uzamda bu yaşanmamaktadır. Ayrıca, reel eylem anında, kaç kişinin daha sizinle eyleme katıldığının görülmesi ve bu kişilerin birbirleriyle etkileşim içinde olması, gerçek anlamda bir dayanışma yaratmaktadır. Jordan'a göre, sanal kitlesel eylemlerde bu dayanışma biçimini geliştirmek zordur (Jordan, 2002,125).

Özetle, Jordan ve Taylor, kitlesel doğrudan eylemin hem çok sayıda katılımcıya ihtiyaç duymakta hem de reel hayattaki etkisi sınırlı kalmakta olduğunu belirtmektedirler. Ancak yazarların çalışmalarını yaptıkları dönemde olmasa bile, bugün sosyal medya kullanımı, çok daha yaygınlık kazanarak belirli durumlarda hem örgütlenmenin sağlanmasında hem de yapılan eylemlerin geniş çapta haberleştirilmesinde ve eylemlerin geleneksel medya tarafından da görmezden gelinmemesinde rol oynamaktadır. Dolayısıyla, bugün hacktivist grupların, yoğun şekilde sosyal medya kullanımları söz konusudur. Bu nedenle de, hem eylemlerinin duyulması hem de benzer konularda hassasiyeti olan kişilerin desteğini kazanmaları söz konusudur. Ancak, burada Jordan ve Taylor'ın vurgusu, en barışçıl şekilde

yapılabilen, aktif katılımcılarla gerçekleşen ve sokaktaki mücadeleyi sanal uzama taşımakla yetinen DoS saldırıları ve e-posta bombardımanı gibi hacktivist eylemlerdir. Bu eylemler kalıcı hasar oluşturmazlar ancak hedeflenen kurumun itibarını bugün çok daha fazla zedeleyebilmektedirler. Bu nedenle, dijitalleşmenin artan önemine bağlı olarak, hacktivist eylemlerin reel hayattaki etkisinin de arttığını söyleyebiliriz.

Diğer yandan, Jordan ve Taylor, kitlesel eylem hacktivizminin, sembolik bir eylem olarak geniş çapta insanları bir araya getirebilmesine karşın, gerçek uzamdaki sembolik eylemin bazı niteliklerinin sanal uzamda kaybolduğunun altını çizmektedirler. Reel hayattaki eyleme göre, hacktivist eylem katılanların kimseyle karşı karşıya gelmediği, kısa süren, daha az çaba gerektiren bir eylem olarak değerlendirmektedirler. Zira Jordan ve Taylor'a göre, bir web sitesine girmek ve birkaç link tıklamak çok ciddi çaba gerektirmemektedir. Dijital olarak doğru hacktivist grup olarak değerlendirdikleri CDC'nin kurucularından Ruffin'den alıntılayarak gerçek bir eyleme katılmanın, bilgisayar başında oturup eylem yapmaktan çok daha fazla cesaret isteyen bir iş olduğunu belirtmektedirler (Jordan ve Taylor, 2004, s.80).

3.3.3.2. Dijital Olarak Doğru Hacktivizm

Jordan ve Taylor'ın, dijital olarak doğru hacktivizmi, CDC'nin DoS gibi saldırıları dijital olarak doğru bir hacktivizm olarak değerlendirmemesinden yola çıkarak tanımladıklarını söyleyebiliriz. Çalışmanın *Cult of The Dead Cow Hacker Grubu: Back Orifice Projesi ve Hacktivismo Bildirisi* başlıklı bölümünde ele aldığımız üzere, CDC, dijital hakları insan hakkı olarak değerlendirmektedir. Öte yandan CDC, DoS ile bir web sitesinin erişimini yavaşlatma ve durdurma çabasını, enformasyon akışının özgürlüğüne vurulan bir darbe olarak nitelendirmektedir ve DoS saldırılarıyla hacktivizmi bağdaştırmamaktadır. Bu bağlamda, Jordan ve Taylor'ın ortaya koyduğu dijital olarak doğru hacktivizm nitelendirmesi, CDC'nin yaklaşımında olduğu gibi, herkesin enformasyon özgürlüğü hakkına odaklanmaktadır. Jordan ve Taylor'a göre, dijital olarak doğru hacktivizm, enformasyon akışının sınırlandırılamayacağına ilişkin inancı ve bireylerin

kendilerine ait enformasyonu gizleyebilmesi gibi sanal mahremiyet konularını da içermektedir. Bu nedenle, Jordan ve Taylor, dijital olarak doğru hacktivizmin mücadelesinin, internetin gözetim ve sansüre olanak veren alt yapısına karşı olduğunu belirtmektedirler. Jordan ve Taylor'a göre, dijital olarak doğru hacktivistler, bu mücadelenin, internetin altyapısının enformasyon özgürlüğü temelinde dönüştürülmesiyle kazanılacağını düşünmektedirler (Jordan ve Taylor, 2004, ss.98-100 ve s.102).

Dolaysıyla, Jordan ve Taylor'a göre, dijital olarak doğru hacktivizm, mücadelelerini, ulusal hükümetlerin sansür ve gözetleme politikalarına karşı yürütmektedir. Bu mücadele, özgürlük politikaları temelinde yazılımlar aracılığıyla, internette enformasyona güvenli erişimi sağlamak için verilmektedir. Hacktivismo grubunun Peek-a-booty projesinde olduğu gibi, teknik olarak yazılım uzmanlarından oluşan küçük gruplar halinde, ancak başkalarının da desteğine açık şekilde çalışarak hackten ve diğer yazılım üretme biçimlerinden yararlanarak siber uzamda siber uzamın daha özgür ve güvenli olmasına yönelik mücadelelerini yürütmektedirler (Jordan ve Taylor, 2004, s.114). Dijital olarak doğru hacktivizm kapsamında, geliştirilen yazılımların temel amacı, insanların enformasyona erişim güvenliğini ve tüm enformasyonun erişilebilir olmasını sağlamaktır. Güvenlik, genellikle anonimlik olarak anlaşılır veya en azından anonimlik güvenliğin en kolay ve en iyi yolu olarak görüldüğü için anonimliği korumak mahremiyeti de ifade etmektedir. Mahremiyeti koruma amacı taşıyan ve sansürden muaf kalmayı sağlayan yazılımlar, mücadelenin interneti özgürlükçü bir şekilde dönüştürebilme potansiyeli taşıyan araçları haline gelmektedir. Dolayısıyla Jordan, dijital olarak doğru hacktivizmin temel amacının, enformasyona güvenli erişimin sağlanacak şekilde internetin altyapısını belirlemek olduğunu ifade etmektedir. Bu bağlamda da, dijital olarak doğru hacktivizm için, internette enformasyona erişim hacktivizmin özel politikasına dönüşmektedir (Jordan, 2007, ss.79-80)

Bu nedenle Jordan'a göre, dijital olarak doğru hacktivizm, enformasyona güvenli ve sınırsız erişim için kendisi özgül bir mücadele yaratarak, var olan mücadeleyi destekleme amacındaki kitlesel sanal doğrudan eylemden ayrılmaktadır.

Dijital olarak doğru hacktivizm, doğrudan doğruya özgül bir enformasyon siyaseti inşa etmekte; başka kampanyalara hizmet edecek araçlar inşa etmekle uğraşmamaktadır. Jordan'a göre, "*kitlesel sanal doğrudan eylemler daima bir dava içindir, oysa dijital olarak doğru hacktivizm kendi başına bir davadır*." Dolayısıyla, özgür enformasyon akışının önemine odaklanan hacktivistler, başlı başına özgül bir siyaset geliştirmektedirler. Jordan'a göre, bu durum, enformasyona güvenli erişimin sanal siyasetidir (Jordan, 2002, ss.129-130 ve s.135).

Jordan ve Taylor, kitlesel eylem hacktivistlerinin; ağı, sokaktaki protestolara benzer eylemlerin yapılabileceği bir yer olarak görmekte olduğunu belirmektedirler. Bun karşın, dijital olarak doğru hacktivistlerin ise doğrudan kodlar üzerinde eylem gerçekleştirerek, ağın doğasını şekillendirmeyi amaçladıklarını vurgulamaktadırlar. Jordan ve Taylor, dijital olarak doğru hacktivizmin de hack çevresiyle iletişim halinde oldukları için, küreselleşme karşıtı eylemler gibi, toplumsal hareketlere ilgisi olduğunu, ancak önceliklerinin ve temel politik amaçlarının özgür ve güvenli enformasyona erişimin sağlanmasına yönelik olduğunu öne sürmektedir (Jordan ve Taylor, 2004, s.114). Jordan ve Taylor'a göre, dijital olarak doğru hacktivistler, kendi politik değerleriyle siber uzamın oluşmasını istemekteyken; kitlesel eylem hacktivistleri, teknolojik formasyonlarını siyasal bir sonuca ulaşmak için kullanmaktadır. Dolayısıyla, ilkinin politik var oluşu teknoloji içinde oluşurken, ikincininkisi teknoloji aracılıyla oluşmaktadır. Dijital olarak doğru hacktivizm yaratılan ürünün dağıtımına bazen kitlesel kullanımına ihtiyaç duyarken, kitlesel eylem hacktivizmi politik-sosyal ağı yönetmeye ihtiyaç duymaktadır. Jordan ve Taylor açısından, iki hacktivizm biçimi arasındaki temel fark, dijital olarak doğru hacktivizm enformasyonel politika için ideal olan teknolojiyi yaratırken; kitlesel eylem hacktivizmi, kitlesel politika için teknolojiyi sekteye uğratarak eylemlerini gerçekleştirmesidir (Jordan ve Taylor, 2004, s.110).

Bu bağlamda, Jordan'a göre, kitlesel eylem hacktivizminin amacı radikal demokrasinin gelişimine doğrudan katkı sağlamakken; dijital olarak doğru hacktivizm radikal demokrasi uygulamalarının yürütülmesine destek olmaktadır. Jordan'a göre, dijital olarak doğru hacktivizm güvenli enformasyon erişimi için

internet altyapısının reformasyonunu isteyerek, radikal demokrasinin bir unsuruna yarımcı olmaktadır; özgür ve eşit enformasyon özgürlüğü. Bu nedenle Jordan'a göre, kitlesel eylem hacktivizmi eylemlerinin amacında radikal demokratik prensipler kilit rol oyarken; dijital olarak doğru hacktivizm demokrasinin kendisiyle değil, demokrasinin kilit önemdeki bir unsuru olan enformasyon özgürlüğüyle daha çok ilgilidir (Jordan, 2007, ss.80-82). Öte yandan, bu iki hacktivist grup birbirlerinin tüm eylemlerinin onaylamasalar da birbirlerini beslemektedirler. Taylor ve Jordan, kitlesel eylem hacktivistlerinin de diğer tüm siber uzam kullanıcıları gibi, dijital olarak doğru hacktivistlerin çabalarından yararlandığını; dijital olarak doğru hacktivistlerin de, kitlesel eylem hacktivistlerinden güçlü politik bir bağlam kazandırdığını öne sürmektedirler (Jordan ve Taylor 2004, ss.114-115).

Jordan ve Taylor'ın yaptığı bu ayrım, günümüzdeki hacktivizm biçimlerini kavrayabilmek için önem taşımaktadır. Ancak Jordan ve Taylor'ın sınıflandırmasında, kitlesel eylem hacktivizmi daha çok hâlihazırda toplumda var olan siyasal mücadeleleri desteklerken; bugün baktığımızda, hacktivist grupların, var olan eylemi desteklemenin çok ötesinde, kendi özgül siyasal söylemleriyle hacktivist mücadele yürüttükleri görülmektedir. Günümüzdeki hacktivist gruplar, sadece reel hayatta olan toplumsal hareketleri sanal dünyada destekleme kalmayıp, kendileri siyasi gündemlerini, hacktivist eylemleriyle ortaya koyma çabasındadır. Dolayısıyla günümüzde, kitlesel eylem hacktivizminin, kendi siyasal ve toplumsal dünya tezahürünü inşa eden bir harekete dönüştüğü tartışılabilir hale gelmiştir. Çalışmanın devamında, bugünün hacktivizmini tanımlayabilmek ve toplumsal hareket biçimi olarak konumlandırabilmek için, bu dönüşüm ele alınacaktır. Bu amaçla, konuyu daha anlaşılır kılma çabasıyla, günümüzün eylemleriyle adını en çok duyurmuş hacktivist gruplarından biri olan Anonymous'un, bu dönüşümde oynadığı kilit rol irdelenmeye çalışılacaktır.

3.3.4. Anonymous

Anonymous, hem kitlesel eylem hacktivizmi içerisinde değerlendirilebilecek eylemler hem de internet politikalarına ilişkin olarak sansür ve ticarileşmeye karşı eylemler düzenlemektedir. Diğer yandan Anonymous, bir

hacktivist grup olarak kendisi, sokak hareketlerini başlatabilme gücünü gösterebilmektedir. Dolayısıyla, Anonymous'un ortaya koyduğu hacktivizm biçimlerinin, sadece kitlesel eylem hacktivizmi ve dijital olarak doğru hacktivizm bağlamında ele alınamayacak bir çeşitlilik sergilediğini söylemek mümkündür. Diğer yandan Anonymous, siyasal bir amaçla ortaya çıkan bir hacker grup değil; belirli bir politikleşme süreci içerisine girerek hacktivist eylemler ortaya koymaya başlayan bir gruptur. Çalışmanın bu bölümünde, Anonymous'un eylem biçimlerini ele alarak günümüzdeki hacktivist politikanın ne şekilde dönüştüğünü tartışma çabasında olacağız. Bu amaçla, Anonymous'un ortaya çıkışını, internet politikalarına ilişkin olarak sansür ve ticarileşme karşıtı eylemlerinin ve toplumsal hareketler bağlamında ortaya koyduğu eylemlerinin önemli örneklerini, örgütlenme yapısını açıklayarak ortaya koymaya çalışacağız. Bu doğrultuda, öncelikle Anonymous'un politikleşme sürecine, sonrasında internet politikasına ilişkin eylemi olarak Operation Payback (İntikam-Misilleme Operasyonu) eylemlerini ve toplumsal hareketlerle etkileşimine ilişkin olarak Arap Baharı sırasındaki OpEgypt (Mısır Operasyonu) ve OpTunisia (Tunus Operasyonu) eylemlerini örnek olay olarak inceleyerek örgütlenme biçimini ve hacktivist söylemini açıklamaya çalışacağız.

3.3.4.1. Anonymous'un Ortaya Çıkışı: Lulz'dan Hacktivizme

Anonymous'un ortaya çıkışı, 4chan[77] adlı resim tabanlı forum sitesinin, */b/ random* panosuna dayanmaktadır. 4chan, 2003'te o zaman 15 yaşında olan "moot" rumuzuyla bilinen Christoper Pool tarafından, Futaba Channel (2chan)[78] adlı Japon anime forumunun İngilizce klonu olarak açıldı. Zamanla 4chan, anime kökenlerinin ötesine geçerek, üst başlıklar halinde sınıflandırılmış çok farklı kategorilerden oluşan, altmış panoya sahip bir içerik çeşitliliği kazandı. Örneğin; /a/ anime, /p/ picture, /v/ video gibi /b/ random (rastgele) olarak oluşturulmuş çeşitli panolar eklendi.[79] /b/ random[80] ise çok popüler hale gelerek kendi içinde bir jargon oluşturan

[77] Bkz.: 4Chan, http://www.4chan.org/, (21.02.2016).

[78] Sayfa tasarımı, arayüz ve içerik bakımından hala 4Chan'in 2Chan ile benzerliği bulunmaktadır. Bkz.: 2Chan, https://www.2chan.net/, (21.02.2016).

[79] 4Chan hakkında daha ayrıntılı bilgi için bkz: 4Chan, "Frequently Asked Questions", http://www.4chan.org/faq, (21.02.2016).

[80] 4Chan, "/b/ - Random", http://boards.4chan.org/b/, (21.02.2016).

bir panoya dönüştü. Günümüzde, 4chan'in site trafiğinin %30'u sadece bu random panoya aittir. Pool, /b/'yi "*web sitesinin yaşam gücü*" ve *" kabadayılık ve yasadışılık*" alanı olarak tanımlamaktadır (Bernstein, vd., 2011). /b/'nin özelliklerinden Anonymous'a iki temel nokta miras kalmıştır: Anonimlik ve lulz[81].

4chan, açıldığı ilk zamanlarında rumuz kullanımına izin verse de sonrasında, *forced_anon* (zoraki_anon) özelliği ile rumuzsuz anonim gönderi özelliği getirmişti. Her gönderi, '*anonymous*' (anonim-isimsiz) olarak gönderilmekte, ancak rumuz kullanmak isteyenler *tripcode* (tanımlama kodları) girerek rumuz kullanmaya devam etmekteydi.[82] Bu özelliklerin sonrasında, zamanla 4chan'de; yaş, cinsiyet, ırk gibi özellikler belirtmek, tabu haline geldi ve katılan herkes anonymous olarak gönderi eklemeye başladı. Bu durum, bir süre sonra rumuz kullananların (*tripfag*)[83], kullanmayanlarla alay etmesiyle başlayan bir laf dalaşına dönüştü. Tripfagler, anonim kullanıcılarla, yani gönderilerinde isimleri anonymous olarak görünen katılımcılarla sanki tek bir kişiymiş gibi dalga geçmeye başladı. Aslında böylelikle de Anonymous, ilk kimliğini kazanmış oldu: Bir ordudan oluşan tek bir varlık gibi davranan anonim bir kimlik ortaya çıkmıştı (Olson, 2014, ss.32-33). Anonimliğin, 4chan için temel bir önemi vardır: Anonimlik, hem temel bir kural hem de egemen kültürel unsurdur. Anonim olmanın bu özellikleri, Anonymous'u nitelendiren ve grup içindeki örgütlenmeyi belirleyen temel öğeler olacaktı. Günümüzde, Anonymous'un Guy Fawkes[84] maskesi takmış topluluk olarak

[81]Türkçede yüksek sesle gülmek anlamındaki 'laughing out loud'ın *lol* olarak internet kültüründe kullanılmasında sonra, lol'un çoğulu olan *lols*'un ses alterasyonuyla l*ulz* şeklinde kullanılması söz konusu olmuştur.

[82] 4Chan, "Frequently Asked Questions - Can I register a username?", http://www.4chan.org/faq#register, (21.02.2016).

[83] Tripcode kullanarak rumuz sahibi olanları nitendirmek amacyla trip ve fag (homoseksüel) kelimelerinin birleşimiyle oluşturulmuş 4chan jargonundaki nitelendirmedir.

[84] Guy Fawkes, 5 Kasım 1605'te İngiltere Parlementosu Lordlar Kamerasını barutla havaya uçurup Kral James'i öldürmek için komplodüzenleme girişiminde bulunan Katolik isyancıdır. Hazırladığı Komplo ifşa olunca, asılarak idam edildi. İngiliz tarihinde Barut Komplosu olarak anılan bu olay başarısızlığa uğradığı için, parlemonto ve kral kurtulduğu için her yıl 5 Kasım'da Guy Fawkes Gecesi olarak kutlanır. Komplonun engellenmesi İngiliz demokrasisinin kurtulması olarak popüler kültüre yerleştirilmiş olunur. Diğer yandan aristokrasi ve sistem karşıtı bir eylem olarak, düzenin ortadan kalabileceğini gösterdiği düşünüldüğü için bir kahramanlaştırılır ve sistem karşıtlığı ile özdeşleştirilir. Ancak Guy Fawkes'ın anarşist olmadığı ve komplonun ardından Katoliklerin hükümeti ele geçirmelerine yönelik farklı gerekçelerin olduğu da bilinmektedir. Yine de günümüzde sistem karşıtı özelliği ile harılanmaktadır. (Hutton, 2011, DeMello, 2012, ss.155-155).

karşımıza çıkmasının en büyük nedeni, 4chan'den itibaren anonimliğe atfettiği bu özel önemdir. Coleman, 4chan'de anonimliğin işlevi ve sonuçları arasında karşılıklı bir etkileşimin olduğunu belertmektedir. Coleman'a göre, anonimliğin işlevi, şöhret ve sosyal sermaye olmaksızın pür rekabeti mümkün kılması; anonimliğin sonucu ise mimler, hackler, trollemeler ile reel dünyada bir etkiye neden olmasıdır. Anonimlik sayesinde, birçok insanın katılımına açık olan bir topluluk, tek bir varlık gibi davranabilmektedir (Coleman, 2014, ss.45-46).

Diğer yandan, /b/ panosu giderek popüler hale geldikçe, acımasız şakaların yapıldığı, argonun, pornografik içeriğin, birçok aşırılığın var olduğu ve internet mimlerinin türediği bir alan haline gelmekteydi. /b/ panosunda, tek kabul edilmeyen çocuk pornosu ve ahlakçılıktı. Ancak /b/ panosunda, başkalarının başına gelen rencide edici olaylar ve başkalarına yapılan şakalar üzerinden bir eğlence biçimi yaratılmış ve buna "*lulz*" denilmekteydi (Olson, 2014, ss.31-36) Lulz, 4chan / b / panosunda iletişim pratiklerinin merkezinde yer almaktaydı. Coleman, lulz'u, "*sapkın mizah tarzı ve yarı-mistik bir varlık hali*" olarak nitelendirmektedir; lulz esprili ancak kötücüldür. Coleman'a göre, Anonymous'un mizah anlayışının kökenleri lulz'dan gelmektedir (Coleman, 2014, s.2 ve s.4). Lulz, 4chan'e bağlı bir web sitesi olan *Encyclopedia Dramatica*'da[85] 2001 yılında ilk defa ortaya çıkan, *Laugh Out Loud*'un (*lol* / yüksek sesle gülmek) bir varyasyonudur. *Lol*; daha sıradan, daha normal kişilerin, herhangi bir gönderide veya e-postada kullanabileceği türden mizah içeren bir ifadeyken; lulz daha sert, rahatsız edici ve hatta nefret söylemine varan bir mizahı ifade etmektedir. Coleman, lulz'u, bir altkültür grubu tarafından kullanılan *"uzmanlaşmış ve ezoterik terminoloji*" olarak ifade edilen argonun, tam bir örneği olarak değerlendirmektedir (Coleman, 2014, ss.30-31).

Lulz, 4chan'deki kullanıcıların, komik buldukları şeye verilen bir tepki olarak ortaya çıkmıştı ancak sonrasında "*lulz olsun diye yaptım*" ya da "*lulz diye"* slogan haline gelmişti. Sıradan kullanıcıdan biraz daha fazlası olan, /b/'nin

[85] Encyclopedia Dramatica, mimlerin, mizahın, çeşitli olayların parodilerinin, geek kültürüne ait üretilen tüm şakların yapıldığı ve aktarıldığı bir referans olma amacıyla, wiki tabanlı olarak yaratılmıştır. Aslında bir bakıma, internetteki tüm geek kültürün çetelesini tutmakta ve her şeyle dalga geçmektedir. Bkz.: Encyclopedia Dramatica, "Encyclopedia Dramatica: About", https://encyclopediadramatica.rs/Encyclopedia_Dramatica:About, (21.02.2016).

müdavimleri, kendilerini */b/rother* (birader) veya */b/tard* (bastard, gayrimeşru çocuk) olarak adlandırmaya başlamıştı. /b/tard'lar sadece lulz için çevrimiçi olan herhangi bir şeyi hedef alarak saldıralar düzenlemeye başlamıştı. Birinin forum sayfasına, aşırı yoğunlukta rahatsız edici fotoğraf göndermek, bir web sitesine aşırı trafik yaratmak ya da Time dergisinin yılın kişisi seçimlerindeki oyları saptırmak gibi, sadece eğlence, yani 'sadece lulz için' katılımın sayıca çokluğuyla yapılabilecek trollemeler yapıldı (Olson, 2014, ss.36-38 ve s.49). Kevin McDonald'a göre, ironi ve eleştiriyi birleştiren lulz ile trolleme birbirine bağlı olarak /b/ panosundaki etkileşimin bir ürünü olarak oluştu. McDonald, trollemenin, sadece basit taciz veya nefret söyleminden ibaret olmadığının farkında olmak gerektiğini belirtmektedir. Trolleme, görünüşte aptalca ve mizahi yollarla, hedefteki her neyse onu aksatmaya yönelik bir faaliyettir. Çünkü McDonald'a göre, trolleme esnasında gerekli gerçek bilgileri paylaşanlar yani ortada bir trollemenin olduğunu bilenler için, bu yıkıcı ve alaycı faaliyetler ironi ile kaplıdır (McDonald, 2015, ss.972-973).

Böyle bir ortamdan, kolektif eylemin çarpıcı bir biçimi ortaya çıkacaktı. /b/ için kırılma noktalarından biri, 12 Temmuz 2006'da Habbo Hotel adlı popüler bir çevrimiçi oyun sitesine yaptıkları saldırıyla yaşandı. Habbo Hotel, kendi avatarını yaratan oyuncuların, otel içinde birbirleriyle sohbet ederek sosyalleştiği, gerçek zamanlı simülasyon oyunudur. /b/tardlar, toplu olarak, siyahi, Afro saç stili olan bir karakter yaratarak oyuna giriş yaptı. Bir anda, oyunda birbirini aynısı olan siyasi bir karakter istilası ortaya çıktı. /b/tardlar, oyundaki havuzun girişini kapatıp, AIDS nedeniyle havuzun kapalı olduğunu söylediler. Afro saçlı siyahi avatarlar, Habbo yönetimi tarafından yasaklanınca, site yönetimi ırkçılık yapmakla suçlandı. Sonraki birkaç yıl boyunca oyuna, yine aynı şekilde saldırı düzenlendi. Habbo Hotel baskını, katılımcıların yanı sıra izleyiciler için de ironik ve eğlenceli olmasının yanı sıra, /b/'nin senkronize ve yıkıcı olarak harekete geçme potansiyelini göstermekteydi. Bu olay, onların, /b/'de bir araya bir araya gelip örgütlenebildiklerini ama aynı zamanda, /b/'de akış çok hızlı olduğundan, örgütlenmek için /b/'nin yetersiz olduğunu

keşfetmelerini sağladı. Bu noktadan sonra, Internet Relay Chat (IRC)[86] ağı kullanmaya başladılar. (Olson, 2014, ss.49-50 ve Uitermark, 2017, s.407).

Bir diğer kırılma noktalarından biri ise 2006 Aralık ayında, sağcı radyocu Hal Turner'ın hedef alınmasıyla yaşandı. Bir internet radyosu üzerinden beyaz üstünlüğünü savunan ırkçı yayınlar yaptığı gerekçesiyle, Hal Turner'ın web sitesine baskın yapılmasına karar verildi. İlk etapta, telefon şakası, yanlış pizza siparişleri gibi basit troller yapılmıştı. Ancak Turner'ın bunlara karşı sert, düşmanca sözleri ise eylemlerinin, Anonymous'un imzası haline gelecek olan DDoS saldırısıyla son bulmasına neden oldu. Bu saldırı, sitelerin kapasitelerini ölçmek için kullanılan stres testi programlarının eş zamanlı olarak, sunucunun aşırı yüklenmesi için, web sitesine gönderilmesiyle yapıldı (McDonald, 2015, s.974). Bu saldırının, o zamana kadar yaptıklarından önemli bir farkı vardı: Sadece lulz için değil; Hal Turner'ın ırkçı olduğu gerekçesiyle bir saldırı düzenlenmişlerdi. Anonymous katılımcılarından biri bloğunda, Hal Turner'ın Nazi olduğunu ve /b/tardlar ve diğer bazı trollerin onun çevrimiçi hayatını mahvetmeye karar verdiğini yazmıştı. Bu zamana kadar yapılan saldırıları ya da lulzları, trollemek olarak değerlendiren Coleman, bu saldırıyı yarı aktivist bir eylem olarak nitelendirmektedir (Coleman, 2014, ss.65-66). Zira ırkçılık karşıtı bir söylem temelinde bir eylem gerçekleştirmişlerdi. Ancak Anonymous'un politikleşmeye başlaması Chanology Project (Chanology Projesi) ile gerçekleşir.

3.3.4.2. Hacktivizmden Sokak Gösterilerine: Anonymous'un Chanology Projesi

Oyuncu Tom Cruise'un Scientology tarikatının üyesi olarak, 2004'te kilise içinde gösterilecek bir röportajı videoya alınmıştı. Ancak bu videoda, Cruise anlamsız bir konuşma yapmaktaydı[87]. Cruise'in ve dolayısıyla Scientology'nin itibarının biraz alaşağı olmasına neden olacak bu video kilise içinden eski bir üye

[86] IRC Internet Relay Chat (IRC), Kişilerin gerçek zamanda birbiriyle konuşmasını sağlayan, dünya çapında bir sohbet hattı protokolüdür. IRC ağı üzerinde sohbet odası da denilen kanallarda kişiler birbirleriyle iletişime geçerler. IRC Türkçeye İnternet Aktarmalı Sohbet olarak çevirmektedir.

[87] Bahsedilen Tom Cruise videosu için bkz.: YouTube Aleteuk Channel (17 Ocak 2008), "Tom Cruise Scientology Video - (Original UNCUT)", https://www.youtube.com/watch?v=UFBZ_uAbxS0, (21.02.2016). Video YouTube'da 2008'in en çok izlenen 7. videosu olmuştu. Bkz.: YouTube (25 Mayıs 2011), "YouTube's Best Of 2008: Top Ten (VIDEO)", http://www.huffingtonpost.com/2008/12/27/youtubes-best-of-2008-top_n_152862.html, (21.02.2016).

tarafından 2008'de sızdırıldı. Videonun sızdırılmasıyla beraber, /b/'de Scientology logosu imajı altında, Scientology saldırısı için fikirler ortaya atılmaya başlamıştı. Bazıları, saldırı fikrine karşı çıkarken bazıları da " *bu daha büyük, epik bir şeye atılan ilk adım olacak*", "*biz anonlarız ve interwebin süper kahramanlarıyız*" gibi mesajlar arttıkça Scientology'i hedef almaya karar verildi. Scientology'nin bir tür arınma metodu olan *dianectics*'in yardım hattını rickrollediler.[88] Scientology Kilisesi'ne, istenmemiş pizza siparişleri, çağrılmamış taksiler ve siyah fakslar yönlendirdiler. Ardından, şu an aktif olmayan Scientology'nin web sitesine, dayanıklılık kapasitesini ölçmek için kullanılan gigaloader.com üzerinden, DDoS saldırısı yaparak scientology'nin sitesini yavaşlattılar. Beklenenden çok daha fazla mesaj akmaya ve saldırı desteklenmeye başlandı (Olson, 2014, ss.57-59). /b/ panosu, insanları harekete geçirmek için önemliydi, ancak kampanya diğer alanlara yayılmakta; her yerde Scientology'ye karşı muhalefet artmaktaydı. Destekleyen insanların sayısı arttıkça eylemleri planlamak için daha kullanılışlı bir yere ihtiyaç duyuldu. Bu nedenle, IRC kanalları kurarak daha iyi organize olmaya başladılar. IRC ağları, kanallar üzerinde nihai yetkiye sahip olan ağ yöneticilerine, IRC'deki sohbet odalarını davetsiz kullanıcılara kapatılabilme, sohbet odalarını farklı ayrıcalıklarla farklı konumlara sahip olan kullanıcı özellikleri belirleyebilme gibi özellikler vermektedir. Dolayısıyla, tamamen yönetilebilen bir alan sunmakta ve /b/'den çok daha farklı bir izin, yetki ve kullanıcı özellikleri sağlamaktadır. Diğer yandan, IRC'nin bu özellikleri, kullanıcıların arasında saygınlık ve rolleri açısından var olan farklılıkları görünür kılmaktadır (Uitermark, 2017, s.408). Bu nedenle, çekirdek yönetsel bir grubun oluşmasına izin veren bir yapı söz konusudur.

IRC ağı üzerinden, *#raids*, *#xenu* ve sonrasında *#target* adında planlamacıların yer aldığı üst bir başlık olarak hedeflerin belirlendiği kanallar açıldı. Her birinde, o kanalın yönetimiyle sorumlu biri vardı. Böylelikle bu kanallarda çekirdek bir ekip, saldırıların başına geçmiş oldu. /b/tardlar, Chan ve Scientology kelimelerinin birleşimiyle *Chanology Project* (Chanology Projesi) olarak saldırılarını adlandırıp faaliyete geçtiler, ancak bir süre sonra bu kanallar da çok

[88] Rickrollemek, birine beklenmedik anda Rick Astley'in *Never Gonna Give You Up* şarkısını dinletmektir.

kalabalıklaşmaya başlamaktaydı. Scientology'nin web sitesinin, 24 saat DDoS saldırısıyla kitlenip basında yer almaya başlayınca, bir basın açıklaması yazılması gerektiğini düşündüler. Bunun üzerine, *#press* kanalı açıldı ve *#xenu'*ya yeni kanal duyuruldu ve buradan beş kişi *#press* kanalında, basın açıklaması yazmaya koyuldu. "*Anonymous adlı İnternet grubu, Scientology'ye savaş ilan ediyo*r" başlıklı bir basın açıklamasını, *Chan Enterprises* imzasıyla yayınladılar. Benzer bir metnin, videoyla anlatmanın daha iyi olacağını düşünerek Anonymous'un sonrasında gelenekleşecek ilk videosunu, "*Message to Scientology*"[89] başlığıyla YouTube'a yüklediler (Olson, 2014, s.63 ve s.66). Videoda şunu söylüyorlardı:

> *Merhaba Scientology. Biz Anonymous'uz. Yıllardır sizi izliyoruz. Yanlış haber kampanyalarınız, muhalifleri bastırmanız, kavgacı yapınız, tüm bunlar dikkatimizi çekti. Son propaganda videonuzun sızdırılmasıyla, size, sizin lider dediğiniz kişiye güvenenler üzerindeki kötü etkinizin yayılması bizim için netlik kazandırdı. Bu yüzden Anonymous, örgütünüzün yok edilmesine karar verdi. Yandaşlarınızın iyiliği için, insanlığın iyiliği için ve eğlenmek için sizi internetten defedeceğiz ve var olan haliyle Scientology Kilisesini sistematik şekilde parçalayacağız[...]Bilgi özgürdür. Biz Anonymous'uz. Orduyuz. Unutmayız. Bizi bekleyin.*

Aslında metnin abartılı olduğunu fark etmeden, gelmiş geçmiş en iyi trolleme olaylarından birinin boyutu değişmişti. Videoyu izleyenler *#xenu*'ya akın etti ve IRC ağını sağlayan Partyvan neredeyse çöküyordu. Sonrasında dahil olmak isteyenler, farklı kanallara yönlendirilmeye başlandı. Bu kadar çok katılımcının olması beklenmeyen bir durumdu ve yönlendirilmeleri gerekiyordu. Bu nedenle, daha sonra Anonymous'un kullanmaya devam edeceği, *LOIC* (Low Orbit Ion Canon)[90] programı geliştirildi. LOIC, Preatox rumuzlu bir yazılımcı tarafından açık kaynaklı olarak yazdı. NewEraCracker rumuzlu bir yazılımcı da LOIC'in sunucuya talepler ve paketler yollamasını sağlayan özellikler ekledi. Yeterince insan, aynı siteyi hedef aldığında talep bombardımanına tutarak siteyi çevrimdışı bırakabiliyordu. LOIC, Chanology projesi sırasında gelişti ve ilk başlarda kullanılan

[89] "Message to Scientology" Video Church0fScientology adlı YouTube kanalında 21 Ocak 2008'de paylaşıldı. Bu kanal üzerinden bugüne kadar 5.316.896 defa izlenmiş ve toplam 63.807 yorum almış (15.04.2017). Video için bkz.: YouTube Church0fScientology Channel (21 Ocak 2008), "Message to Scientology", https://www.youtube.com/watch?v=JCbKv9yiLiQ, (21.02.2016).

[90] LOIC için bkz.: Ek-1 Fotoğraf 19.

gigaloader'ın yerini almaya başladı. LOIC'in etkisi botnet[91] gibiydi ancak farklı olarak, botnetteki enfekte olmuş bilgisayarlar yerine, LOIC'te gönüllü katılımcılar söz konusuydu. Yukarıda değindiğimiz EDT'nin Zapatistalara destek için kullandıkları FloodNet'e benzer şekilde katılımcıları esas aldığını söyleyebiliriz[92] (Suater, 2013).

IRC kanalları üzerinden DDos saldırılarını koordine etmek için nasıl saldırıya dahil olunabileceğine dair kılavuzlara yer verilerek örgütlenme sağlanmaktaydı. Katılımcılar arttıkça, DDoS saldırıları yoğunlaşmaktaydı. IRC ağında, 140 civarında Chanology kanalı oluşmuş ve bu kanallara yaklaşık 42 ülkeden katılımcı vardı. Bu kadar çok sayıdaki insanla yapılabilecek şey, onları sokağa dökmekti ve bu başarıldı. İlk kez 2 Şubat 2008'de, yaklaşık 150 kişi Orlando Florida'da Scientology kilisesi önünde buluştu. Böylelikle, ilk kez doğrudan ve tamamen internette başlayan ve örgütlenen bir eylem, sokağa taşmaktaydı. Bir hafta sonra, 75 ülkede yaklaşık 7000 kişi Scientology kiliselerinin önlerinde protesto düzenlemeye başladı. Bu gruplar, ellerinden internet mimlerinin yazılı olduğu dövizler taşıyan gençlerden oluşmaktaydı. Sokaktaki protestolarla ilgili Youtube'da *AnonyNews* üzerinden haberler aktarılmaya başlandı[93] AnonyNews haber bülteni gibi bir jenerik açılıyor ve maskeli bir sunucu haberleri aktarıyordu. Sunucu, Britanyalı devrimci Guy Fawkes'a dayandırarak Alan Moore'un *V for Vandetta* çizgi romanı için David Lloyd'un yarattığı ve 2006 yapımı *V for Vandetta* filminde kullanılan V maskesinden takmış, siyah takım elbise giymiş ve kırmızı kravat takmıştı. Bu görüntü, sonrasında Anonymous ile özdeş hale gelecek bir imaj yaratmıştı. V maskesi, sokakta da anonim kalabilmek için kullanılır hale gelmeye başladı ve bugün tamamen Anonymous'la özdeş hale geldi. Sokaktaki protestolar arttıkça insanları örgütlemek zorlaşıyordu. Chanology projesi, artık 4chande değil, tamamen IRC kanallarında ve whyweprotest.net ve enturbulation.org sitelerinde tartışılıyordu.

[91] Botnet için çalışmanın 80.dipnotuna bakınız.

[92] Çalışmanın, *Zapatista Hareketine Electronic Disturbance Theatre Hacker Grubunun Desteği* başlıklı bölümüne bakınız.

[93] Bugün bu kanal bulunmamakla birlikte, Anoymous, aktif olarak Anonymous Official adlı kanalı kullanmaktadırlar. Bkz.: YouTube Anonymous Official Channel, https://www.youtube.com/user/AnonymousWorldvoce/featured, (21.02.2016).

Haziran aylarına doğru proje sona erdirildi. Ardından, iki kişi Scientology'nin açtığı dava gerekçesiyle tutuklandı. Scientology, zararına karşılık 100.000 Dolar talep etti. Aralarından teşhir olmuş olan Gregg Housh, medyaya bir sürü demeç vermişti; ancak Anonymous'un sözcüsü olmadığını, sadece anonlardan biri olduğunu anlatmıştı (Olson, 2014, ss.69-75).

Coleman, Chanology Projesinin, önceki trollemelerden ve saldırılardan çok farklı olduğunu belirtmektedir. Coleman'a göre, anonlar için politik açıdan kalıcı olan bir yansıması olmuştur; /b/ gibi sınırsız alaycılığın ve sapkın bir mizahın olduğu yerden çıkan kaotik bir grup, kalıcı bir protesto başlatmış ve sokak eylemleriyle destek görmüştü. Ayrıca Coleman, Hal Turner eyleminde de siyasi söyleme sahip olduklarını ancak bu eylemin arkasındaki enerjinin. Birkaç gün veya birkaç hafta sonrasında dağılma eğiliminde olduğunu açıklamaktadır. Coleman'a göre, Chanology projesi sırasında Anonymous; kasıtlı siyasi örgütlenmeye tam olarak uymayan bir ortamda eylemini sürdürülmüş olsa da uzun vadeli ve siyasi bir dil bulma çabasında olan, lulz ve ifade özgürlüğünü için çırpınan bir topluluk olarak şekillenmiştir (Coleman, 2014, s.66 ve s.71). Ancak siyasi bir dil bulmaları ve örgütlenmeleri tamamen yatay, hiyerarşiden arınık bir yapıda değildi. Aralarında bu eylemeleri neden yaptıklarına dair tartışmada, bir kısmı "*doğru olduğuna inandıkları şeyleri yapma*" çağrısına katılmayıp, anonların özgürlük savaşçısı olmadıklarını, sadece lulz için bir şeyler yaptıklarını belirtiyordu. Politikleşen eylemlerde, b/tardaların, *leaderfag* ile ifade ettikleri liderlerin ortaya çıkacağından korkulmaktaydı. Bu nedenle de eylemlerine anlam yüklenilmesinden hoşlanmayan, sadece lulzu ön plana çıkarmak isteyen bir grup vardı (McDonald, 2015, s.975).

Dolayısıyla, siyasi dilin oluşmasına bir grup karşı çıkmaktaydı ancak eylem yine de politik bir hal aldı ve bu hali almasını da çekirdek bir grubun varlığına borçluydu. Coleman, istikrarlı bir hiyerarşi ya da tek bir kontrol noktası olmamasına rağmen, eylemin belirli kısımlarında bazı Anonların, diğerlerinden daha aktif ve etkili olduğunu belirtmektedir. Ancak Coleman'a göre, bu liderler ve takipçileri arasında basit bir örgütsel yapıdan ya da birleşik bir cepheden ziyade; çok sayıda farklı ağdan oluşan çok başlı bir yapı vardı. Bazı anonların ilk baştaki liderlik rolüne

sert tepkilerine rağmen, birkaç anonun değerli bir örgütsel rolünün olduğunu ve grubun yumuşak liderliğin hem çevrimiçi hem de yerel şehirlerde etkileyici bir organizasyon oluşturduğu kabul edilmeye başlandı. Coleman, bu liderlik yapısını Gerbaudo'nun, günümüz eylemlerinin liderlik yapısını ifade etmek için kullandığı *koreograf* nitelendirmesini yansıttığını düşünmektedir (Coleman, 2014, s.76). Gerbaudo, koreografik liderliği, yumuşak liderlik olarak tarif etmektedir. Özellikle, sosyal medya platformları üzerinde hareketi başlatma ve sürdürmede, lider unvanları olmasa da merkezi etki gücüne sahip belirli kişilerin olduğunu belirtmektedir. Gerbaudo'ya göre, geleneksel katı örgütlenmelerdeki liderlik yoktur; ancak az sayıda insanın iletişim akışını kontrol ettiği bir yapı söz konusudur. Akışkan örgütlen, yani emir komuta hiyerarşisinde olmayan ancak yönlendirici çekirdek bir grubun merkezi rolünün varlığı söz konusudur (Gerbaudo, 2012, ss.215-217).

Chanology projesinde de bu yumuşak liderlik yapısı oluşmuş ve çekirdek bir grup eyleme yön vermişti. Bu şekilde, Anonymous örgütsel yapısını kazanmış oldu. Chanology projesindeki tartışmalar ve birbiriyle çatışan gruplar sayesinde, liderlik ve lidersizlik konusunda, grup içinde ilk deneyimler yaşanmış oldu. Birazdan değineceğimiz gibi, belli eylemlerde belli kişiler ön plana çıksa da bir lider fikrine hep karşı çıkılmaktaydı. Anonymous, kesinlikle bir liderinin olmadığını ve gücünü herkes olmaktan aldığını belirtmekte ve bu nedenle V maskesi kullanmaktadır. Coleman'a göre, tüm çatışan gruplara rağmen, özellikle Chanology eylemlerinde sokakta görünür hale gelen Guy Fawkes'ın V maskesi, bölünmeler ve eşitsizlikler karşısında, eşitliğin sembolik değerini ifade etme işlevi görmekteydi (Coleman, 2014, s.76).

3.3.4.3. Anonymous'un İnternet Politikası: İntikam Operasyonu – Korsanla Mücadele Eden Kurumlara Saldırıları

Chanology projesinin ardından 2010'a kadar manşetlerden düşen Anonymous, ufak tefek hamlelerle bazı başka web siteleriyle uğraşıyor, bu arada kendini tanımlamaya çalışıyordu: Anonymous'un amacının lulz mu yoksa aktivizmi olmalı tartışması devam ediyordu (Olson, 2014, ss.89-90). Anonymous'un bu ilk örgütlülük deneyimlerinden sonra gelişimleri daha şaşırtıcı ve çok daha politik bir

hal almaya başladı. Eylül 2010'dan itibaren, doğrudan internetin ticarileşmiş yapısını hedef alan bir söylemi ortaya koydukları Operation Payback (İntikam Operasyonu) ile internetin ticaretin konusu olmasına, şirket çıkarının alanı olmasına, kısaca dijital dünyanın kapitalist örgütlenmesine karşı çıktılar.

Motion Picture Association of America (MPAA/ Amerikan Sinema Filmleri Derneği) Hindistan merkezli yazılım şirketi AiPlex ile korsan filmlerin indirilebildiği sitelere saldırıları düzenlemesi için anlaşma yapmıştı. Bu anlaşmanın yapıldığı, şirketin, 2003'te kurulan ve anonlar arsında da çok popüler olan torrent sitelerinden, The Pirate Bay'e DDoS saldırısı düzenlemesinden sonra ortaya çıktı. Anonlar, bu olayı tartışmaya başladılar ancak bir saldırı yapmak Chanology'den sonra çok kolay değildi. Çünkü IRC ağları, kanallarda DDoS saldırı tartışılmasına engellemeye çalışmaktaydı. Anonlar da bununla baş etmek için sürekli yeni kanal açıp yer değiştiriyor ve her yeni kanalın linkini Twitter ve 4chan'de paylaşılıyordu. Önce 17 Eylül 2010'da Aiplex'i hedef aldılar, şirketin sitesi bir gün kapalı kaldı, sonrasında Recording Industry Association of America (RIAA / Amerikan Kayıt Endüstrisi Birliği), U.S. Copyright Office (ADB Telif Hakları Bürosu), MPAA ve çeşitli korsan karşıtı grupların web sitelerini hedef almaya başladılar. Bu saldırıların bazıları, Structured Query Language (SQL/ Yapılandırılmış Sorgu Dili) enjeksiyon saldırısıydı.[94] Bu zamana kadar yapılanlar, basit DDoS saldırılarıydı ve herkesin basitçe katılabileceği, üstün teknoloji bilgisi gerektirmeyen türden saldırılardı. Ancak SQL enjeksiyonları daha fazla teknolojik yetkinlik gerektiriyordu. Diğer yandan, SQL'de sunucuya yönetici olarak erişim sağlandığı için web sitesinde istenilen her değişiklik yapılabilmekteydi. Örneğin, telif hakkını savunan copyrigtalliance.org'a "*Payback is A Bitch*" mesajı yerleştirip siteye korsan film, müzik ve oyun datası yığdılar. Ayrıca /b/tard alışkanlığı olarak Rick Astley'in "*Never Gonna Give You Up*" şarkısını da rickrollemek için siteye yüklendiler. Bu saldırılar sırasında, IRC ağlarındaki engellemeyle başa çıkma yolu olarak, kendi *AnonOps* IRC ağlarını

[94] Structured Query Language (SQL), bir veritabanı dili olarak, sistemdeki veritabanlarına erişim ve yönetim için kullanılan standart bir yapıdır. Veritabanlarına kayıt ekleme, var olan kayıtları silme veya değiştirme, izin ve yetkileri belirleme ve silme gibi işlevleri yerine getirir. SQL enjeksiyon ise veritabanına SQL ile verile işlenirken araya karakter eklenmesiyle oluşur. Bunu bir komut gibi düşünecek olursak veritabanı üzerinde istediği her şeyin yapılmasına imkan verebilir. (Elbahadır, 2015, 133-134, 143)

kurdular. Burada, örgütleyici bir grup *#command* kanalında saldırılara yön vermekteydi (Olson, 2014, ss.89-92).

Böylelikle, Anonymous, İntikam Operasyonu ile kendi özerk iletişim kanallarına ve örgütleyici bir grubun varlığına ihtiyaç duyduğunun farkına varmış oldu. Diğer yandan, Anonymous açısından, internetin ticarileşmesine ve kapitalist bir alan haline dönüşmesine karşı hacker geleneğinin kökenlerinde olan politik duruşun dışavurumu ortaya çıkmış oldu.

Burcu Bakioğlu, İntikam Operasyonu ile telif hakkının dönüşümünde ve dijital haklar hareketinde mihenk taşı olarak değerlendirmektedir. Çünkü medya holdinglerinin, AiPlex'e DDoS saldırıları düzenletebilmelerinin de ortaya koyduğu gibi, korsanla mücadele eden endüstrinin, yasal olarak sorgulanabilen savunma biçimlerini, maddi kazancı için kullanmaktan çekinmediklerini ortaya çıkardı. Aslında söz konusu olan, yasal olarak suç kapsamına alınan saldırı biçimlerinin, korsanla mücadele için ayrı bir sektörü ortaya çıkaran yöntemlere dönüşmüş olmasıdır. Bakioğlu, bu durumu, küresel ağ kapitalizminin iç yüzü olarak değerlendirmektedir (Bakioğlu, 2015, s.50). Anonymous da, eylemleri için benzer bir çıkarımda bulunmaktaydı. Anonlardan biri, AiPlex'in DDoS saldırısına cevap olarak düzenledikleri bu eylemlerinin, "*şiirsel bir adalet biçimi*" olarak gördüğünü belirtmekteydi. Ayrıca Anonymous, İntikam Operasyonu'ndan sonra Korsan Parti'ye yolladığı mektupla eylemlerini meşru gördüklerini açıklamaktaydı. Coleman da Anonymous'un, bu intikam operasyonu ile kendi eylemlerini, meşru bir sivil itaatsizlik biçimi olarak görmeye başladığını belirtmektedir (Coleman, 2014, s.110 ve s.112).

3.3.4.4. Anonymous'un İnternet Politikası: İntikam Operasyonu – Wikileaks'e Destek Eylemleri

Anonymous bir süre telif hakları konusunda kısa bir sessizlik dönemi yaşadıysa da 2010'da Wikileaks olayının patlak vermesiyle olayların akışı değişmeye başladı. Aslında, o güne kadar pek bilinmeyen Wikileaks, Aralık 2006'da Somali İslami Dava Birliği'nin hükümet yetkililerine suikast düzenleyeceğine ilişkin ilk

belgesini yayınlamıştı. Wikileaks; MediaWiki yapısında, Tor, OpenSSL[95], FreeNet[96], PGP'nin[97] değiştirilmiş uyarlamaları ile kendi tasarladığı yazılımın bütünleştiği bir yapıya sahiptir. Bu yapı, Wikileaks'te bilginin bir kez sızdırıldıktan sonra sansürlenmesini imkansız hale getirmektedir. Wikileaks'ın "*biz hükümetleri açarız*" sloganı; bilgi edinme ve yayma hakkını, hükümetlerin şeffaf ve açık olması talebini ifade etmektedir (Uçkan, Ertem, 2011, ss.25-26 ve s.55). Wikileaks kendisini, "*savaş, casusluk ve yolsuzluk içeren sansürlü veya başka şekilde kısıtlanmış resmi materyallerin büyük veri setlerini analiz etmek ve yayınlamak konusunda uzmanlaşmış*", "*çok uluslu medya kuruluşu"* olarak tanımlamaktadır. Ayrıca Wikileaks, Kasım 2015'e dek 10 milyondan fazla belge ve bunlara ilişkin analiz yayınladığını belirtmektedir (Wikileaks, 2015).[98] Kurucusu Jullian Assange ise temel amacını, "*dünyamızın iliklerine bakmak ve iyi ve gerçek olup olmadığını sınamak*" olarak özetlemektedir (Assange, 2011, s.153). Assange, sızıntıyı, gazeteciliğin bel kemiği olarak nitelendirmekte ve kaynağı koruma ve sansürlenmeme konusunda teknolojiyi çok yoğun kullansalar da aslında yaptıklarının geleneksel olarak gazeteciliğin özü olarak değerlendirmektedir. Assange'a göre, "*gazetecilik tarihi, sızdırılmış bilgilerin tarihidir*" (Assange, 2011, ss.205-207). Ancak 2010'daki sızıntıların etkisi, Assange için sürgün hayatını beraberinde

[95] Secure Sockets Layer (Güvenli Soket Katmanı/ SSL), bilgisayar ağı üzerinden güvenli haberleşmeyi sağlamak için tasarlanmış kriptolama protokolüdür. OpenSSL ise açık kaynak kodlu bir versiyonudur. Open SSL projesi güvenliği geliştirmek için çaba harcayan ticari, geniş özellikli ve açık kaynak kodlu, çok güçlü genel amaçlı bir şifreleme kütüphanesidir. OpenSSL araçlarını geliştirmek için interneti kullanan gönüllüler topluluğu tarafından yönetilir. Bkz.: Open SSL, https://www.openssl.org/, (22.08.2016).

[96] FreeNet, sansürlemenin önüne geçen bir peer to peer (P2P) platformudur. Freenet, şifreleme ile anonim olarak dosyaları paylaşılmasına, yalnızca Freenet aracılığıyla erişilebilen web sitelerinin oluşturulmasına, ve forumlarda sohbet edilmesine izin veren ücretsiz bir yazılımdır. Bkz.: FreeNet, "About - What is Freenet?", https://freenetproject.org/pages/about.html, (22.08.2016).

[97] PGN (Pretty Good Privacy) e-posta veya dosya gibi çeşitli verileri şifrelemek, şifreli veriyi çözmek veya veriyi imzalamak için kullanılan, gönderilen ya da alınan verinin gizliliğini ve kimlik doğrulamasını sağlayan bir bilgisayar programıdır. Bkz.: OpenPGP, http://openpgp.org/, (22.08.2016).

[98] "*What is WikiLeaks*" (3 Kasım 2015), https://wikileaks.org/What-is-Wikileaks.html (13.04.2016).

getirecekti.[99] Diğer yandan, Anonymous için en önemli politik eylemlerin başlangıcı olacaktı.

Wikileaks'in 2010 yılında, Cablegate sızıntısı olarak bilinen, ABD Dışişleri Bakanlığı'nın yaklaşık 250.000 diplomatik iç yazışmasının sızdırılmasıyla uluslararası skandalların ortaya çıkmasından sonra; Assange, ABD'li sağcılar tarafından vatan haini ilan edilirken, dünyanın birçok yerinde de kahraman olarak görülmeye başlamıştı. Wikileaks'in sızdırdığı bu belgelerin ardından, ABD'li bazı senatörler, Wikileaks'i "*terör örgütü*" olarak; Assange'ı "*ileri teknoloji teröristi*", siber savaş yürüten bir "*düşman savaşçı"* olarak nitelendirmekteydiler (Assange, vd. 2012, s.22). Bu söyleme paralel olarak da Wikileaks'i kısıtlama yönünde inanılmaz bir baskı ortamı oluşturulmuştu. İlk başta, wikileaks.org adresi The Jester rumuzlu eski bir ordu mensubu tarafından çökertildi (Olson,2014, s.94). ABD hükümeti, internet hizmet sunucularına, wikileaks.org'a hizmet vermelerini kesmesi yönünde baskı yaptı. Amazon, Wikileaks'i depo sunucularından çıkardı. Yapılan bağışlarla ayakta duran Wikileaks'e banka ablukası uygulandı: VISA, MasterCard, PayPal ve Bank of America'nın aralarında olduğu finans kuruluşları, Wikileaks'e verdikleri hizmeti kestiler (Assange, vd. 2012, s.22).

Dolayısıyla, Wikileaks'in Cablegate sızdırmasına karşı yaşananlar, çalışmanın İkinci Bölümü'nde tartıştığımız internetin ütopik bir şekilde erişimi ve demokrasiyi sağlayan bir yapıda olduğu iddiasının tersine, denetlenebilen bir teknoloji olduğunu ve siyasi iktidarla küresel sermayenin sembiyotik ilişkisinin alanı olduğunu fiilen göstermektedir. Dolayısıyla, internet dolayımlı teknolojiler bir özgürlük alanından ziyade, sağladığı araçlarla mücadele alanı olarak kullanılabilmektedir.[100] Wikileaks de bu mücadeleyi sürdürme amacı taşıdığı iddiasındadır. Assange, bunu şu şekilde ifade etmektedir: "*Elimizdeki en önemli özgürleşme aracı olan internet, totaliterliğin bugüne dek görülmedik düzeyde*

[99] Cablegate sızıntısı sonrasında, Wikileaks ve bağlantılı olduğu kişiler hakkında ABD Casusluk Yasası uyarınca dava açılmış ve Jullian Assange Haziran 2012 tarihinden itibaren Ekvador'un Londra Büyükelçiliği'nde siyasi sığınmacı olarak kalmaktadır.

[100] Çalışmanın *Dijitalleşen Toplumda 'Ağ Oluşturan' Toplumsal Hareketler* başlıklı bölümüne bakınız.

tehlikeli bir yöntemi haline geldi" (Assange, 2012, s.11). Anonymous da Cablegate sürecinde, Wikileaks'e destek için bu mücadelenin aracı olarak hacki, adından en fazla söz ettireceği şekilde kullanmaya karar verdi.

Cablegate sızdırmasından sonra uygulanan tüm baskılara karşı, Anonlar önce PayPal'ın thepaypalblog.com web sitesini DDoS saldırısı ile çökertti. AnonOps IRC ağı ve internet sayfası anonops.net üzerinden, Anonymous'un sansürle ilgili çeşitli hedeflere saldırmayı planladığı ve Wikileaks'e destek olmak için İntikam Operasyonu'nun (Operation Payback / OpPayback) yeniden başladığı duyuruldu. İntikam Operasyonu kapsamında hem botnetler hem de LOIC kullanan katılımcılarla, önce paypal.com, ardından mastercard.com ve visa.com siteleri çökertildi. Sonrasında Assange'a destek amacıyla #OpAvengeAssange (Assange'ın İntikamı Operasyonu) ile İsveç hükümetinin web sitesi çökertildi. İntikam Operasyonu, halen gündemdeki olaylar çerçevesinde sürdürülmektedir. Bu intikam Operasyonu ile artık Anonymous, dünya gündeminde hacktivist güçlü bir örgütlenme olarak kendini kanıtlamış ve medyada geniş yer bularak güçlü bir etkiye sahip olmuştu. Diğer yandan, bu saldırılarla ilgili olarak FBI, LOIC kullanan 14 kişiyi gözaltına aldı. Bunda en büyük problem olarak LOIC'in açık kaynak kodlu olması ve birçok gereksiz özelliklere sahip farklı sürümlerinin dolaşması görüldü. Çünkü LOIC'e gömülü bir Truva atı sayesinde FBI, LOIC kullananların izini sürebilmiş olduğu ortaya çıktı. AnonOps üzerinden 8 kişilik bir ekip LOIC'i baştan yazdı: Tor üzerinden hedefe önemsiz e-posta paketleri bombardımanına yarayan özellikler programa eklendi. İntikam Operasyonu başarısından sonra AnonOps'taki operatörler vasıtasıyla, Anonymous eylemleri farklı operasyonlara bölünerek devam eder hale gelmekteydi. Bir yandan bir operatör, insanları Wikileaks belgelerini özetleyip video veya metin şeklinde yaymalarına teşvik eden *#Leakspin* Operasyonu yürütürken; bir başka kanalda, metinler hazırlanmaktaydı. Ancak bu süreçte Anonymous'a da ciddi bir baskı uygulanmıştı. Anonymous, Wikileaks'e destek operayonlarını, Facebook ve Twitter hesapları üzerinden yürütüldüğü gerekçesiyle, Facebook ve Twitter Anonymous bağlantılı hesapları 2010 yılında askıya aldı. Olson, bu sürece kadar tüm eylemelere dahil olan insanların sadece çok azının hacker olduğunu belirtmektedir. Yapılan eylemler, teknolojiden biraz anlayan birinin katılabileceği türden eylemlerdi

İntikam Operasyonu, farklı bir durumun yaşanmasını da beraberinde getirmişti: Bu zamana kadar edindiği deneyim ile farklı operasyonları aynı anda yürütebilme yeteneği, operatör olarak görev alan kişiler sayesinde koordinasyonun yürütülebilmesi, LOIC'in güçlenmesi gibi yetkinlikler kazanıldı (Olson, 2014, ss.95-105). Ancak şu da görüldü ki, toplumsal hareketlerin örgütlenmesine yarayan popüler sosyal medya platformları hükümet ve/veya şirket baskısı karşısında boyun eğebiliyordu.

3.3.4.5. Anonymous'un Toplumsal Hareketlerle Etkileşimi: Arap Baharına Destek Eylemleri

2011 yılı Ortadoğu ve Kuzey Afrika ülkeleri, Arap Baharı adıyla anılan halk isyanlarına sahne oldu. Bu ayaklanmalar, maalesef bu ülkelere kalıcı baharlar getirmedi. Samir Amin, Ağustos 2011'de kaleme aldığı yazısında eğer başarı sağlayabilirse "*Arap dünyasındaki bu ilerici hareket kaçınılmaz olarak, dünya ölçeğinde emperyalist kapitalizmin ötesine geçebilmek için bir hareketin parçası haline gelmek durumunda. Başarısızlık ise Arap dünyasını şu anki teslimiyetçi periferi konumunda tutacak, dünyanın şekillenmesi sürecinde aktif bir şekilde katılmasının önüne geçecek*" demektedir (Amin, 2011, s.13). Aslında, başarılı olursa ortaya çıkacak olan emperyalist kapitalizmin ötesine geçebilme ihtimali, Arapların ilerici hareketlerinin, yönetim değişiklikleri gibi önemli kazanımlar elde etseler de daha karmaşık sorunları yaratarak periferi konumunu desteklemesini beraberinde getirdi.

Aralık 2010'da, Tunus'ta bir seyyar satıcının kendini yakması sonucunda halk bu uruma tepki göstererek protesto gösterilerine başladı. Ardından Mısır'da polisin iki kişiyi öldürülmesiyle Mısır'da da protestolar başladı. Sonrasında ise Yemen, Cezayir, Suriye, Libya ve Ürdün, özellikle büyük çapta protestolara sahne olurken, Arap dünyasının genelinde daha küçük çapta da olsa gösteriler düzenlenmiş; Arap Coğrafyasında art arda toplumsal hareketler ortaya çıkmaya başlamıştı. Ayaklanmalar, en fazla Tunus ve Mısır'da yaşanmış ve sonrasında yönetim değişikleri ve bir dizi siyasi sonuç doğurmuş ve doğurmaya da devam etmektedir. Diğer yandan, sosyal medyanın bir örgütlenme aracına dönüşme potansiyeli, otoriter

rejimlerde tehdit olarak algılanmıştı. Ocak 2011'de Hüsnü Mübarek yönetimi Mısırlıların cep telefonu ve internet erişimini kesti (Jasper, 2017, ss.188-189).

Özellikle, Tunus'ta ve Mısır'da iletişimle ilgili olağanüstü kısıtlamalar getirilirken; isyanlarda da sosyal medyanın önemli rol oynadığı ortaya atılmıştı. Ancak daha sonrasında, Gerbaudo (2012) ve Fuchs'un (2014a) yaklaşımlarında da gördüğümüz üzere; sosyal medyanın, kilit bir rol oynamadığı ortaya kondu. Diğer yandan, dijital iletişim araçlarının, özellikle gençlik tabanlı eylemlerde; örgütlenme, organizasyon ve eylem sırasında haberleşme, enformasyon aktarımında katkıları ve etkileri olmaktaydı. Bu nedenle de Tunus'ta ve Mısır'da düzenlenecek protestoları engelleyebilmek için hükümetlerin iletişim kısıtlaması konusunda ne denli ileri gidebileceği ortaya çıkmış oldu. İnternet ve iletişim kısıtlamalarının önüne geçmek ve düzenlenen protestolara destek vermek amacıyla, Anonymous da Arap Baharı sırasında OpTunisia (Tunus Operasyonu) ve OpEgypt (Mısır Operasyonu) eylemlerini başlattı.

Uçkan ve Ertem, Tunus'ta yaşanan ayaklanmalarda ana etken olmamakla beraber, Wikileaks belgelerinin tetikleyici rol oynadığını belirtmektedirler. Öyle ki Arap Coğrafyasındaki bu ayaklanmalara, "*ilk Wikileaks devrimi*" bile denilmişti. Çünkü Wikileaks belgelerinde, 23 yıldır iktidarda olan Bin Ali'nin lüks hayatı ve ticari imparatorluğu ifşa olmuştu. Cablegate sızıntıları, *TuniLeaks* adıyla çevrilerek muhalif platformlarda yayınlanıyordu. Bunun üzerine hükümet, Wikileaks ve Tunileaks yayınlarına erişim engeli getirmişti. Ardından da Tunus'ta muhaliflerin enformasyonları yayacağı ve örgütlenmeyi sağlayacağı Twitter, Facebook gibi sosyal medya platformları, video paylaşım siteleri ve gençlerin yoğun olarak kullandıkları her şey sansürlenmekteydi. Gazeteciler, blog yazarları ve muhalifler tutuklanmıştı. Bunun üzerine, Anonymous, Tunus Operasyonu (OpTunisia) adıyla devlet sitelerini hedef almaya başladı; eş zamanlı olarak da Tor gibi anonim ağ araçları dağıtılmaya başlandı (Uçkan ve Ertem, 2011, ss.115-119).

Ardından Anonymous, Tunus için bir basın birisi hazırladı: Tunus halkına yapılan baskıya ve sansüre karşı Tunus halkının yanında olduğunu ve sansürlemede yer alan kuruluşların hedef alınacağını; internet özgür kalana kadar saldırılara devam

edeceğini duyurdu (Coleman, 2014, s.148). Ayrıca, Anonlardan biri, Tunusluların web tarayıcılarına kurabileceği, sansürü aşabilecekleri bir betik yazdı; Tunus'taki bir başka Anon sayesinde de sosyal medyada yayıldı ve Tunuslular tarafından üç binden fazla indirildi. Bir yandan da devlet siteleri yoğun bir şekilde çökertilmeye devam ediyordu. Bunu üzerine, hükümet Tunus dışından gelen her hangi bir istemcinin bloke olmasını sağlasa da Anonlar, *#OpTunisia* kanalına giren sıradan bir Tunuslunun Proxy sunucusunu kullanılıp saldırıya devam etti. Bu, Anonymous için teknik açıdan bir adım öteye gitmek anlamına gelmekteydi: Erişiminin olmadığı bir ülkenin sitelerini, o ülkedeki bir Proxy aracılıyla çökertmişlerdi. Başbakanlık resmi web sitesine "*Payback is A Bitch, isn't it*?" (İntikam kahpedir, değil mi?) mesajı ve korsan gemisi imajı yerleştirdiler. Başbakan Ganuçi'nin resmi web sitesine ise; "*Anonymous'tan selamlar, kendi vatandaşlarınıza nasıl muamele ettiğinizi gördük, davranışınızdan ötürü hem çok üzgün hem de öfkeliyiz. Biz Anonymous'uz, Orduyuz… Bizi bekleyin*" mesajı yerleştirdiler[101] (Olson, 2012, ss.119-122).

Tunus Operasyonu'nda, Anonymous'un diğer operasyonlarından farklı bir yapı oluşmuştu. Hem operasyonun başlangıcından itibaren hackerlar, propagandistler ve organizatörlerden oluşan küçük ve güçlü bir takım vardı hem de eş zamanlı olarak daha geniş gruplarca yürütülen operasyonlar ve herkese açık olan IRC kanalları vardı.[102] Ancak Coleman, Anonymous'un içinde küçük bir yönetici takım olmasının, her eylemde aynı kişilerin yönetici rolleri üstlendiği anlamına gelmediğini vurgulamaktadır. Bazı bireyler, belirli bir durumda yetenekleri açısından geri kalanlar arasında öne çıkabilmekte ancak organizasyonu yapan Anonlar içinde bir lider rolü ortaya çıkmamaktadır. Dolayısıyla, disiplinli hiyerarşik bir yapı oluşmamaktadır. Hatta Coleman'a göre, bir lider veya statik bir hiyerarşiye sahip olsalardı daha fazla etkili olabilirlerdi; ancak Anonymous'un herhangi bir yönlendirici sabit liderleri olmadan da yapabildikleri olağan üstüdür. Coleman, Anonymous'un bu eylemlerinin, dünyanın başka bir yerindeki insanlar için,

[101] Kullanılan imajlar için bkz. Ek-1, Fotoğraf 20.

[102] Tunus'a destek operasyonları hızla büyürken gazeteciler de Anonymous'un liderinin kim olduğunu aramaya koyuldular. En sonunda, çoğu gazeteci, Sabu (Hector Xavier Monsegur) ve Topiary'i (Jake Leslie Davis) liderler olarak tespit ettiler. İki isim de tutuklandı. Sabu, daha sonra FBI'a muhbirlik yaparak Jeremy Hammond'ın ismini verecekti.

doğrudan etkisi sınırlı da olsa, farklılık yaratabilmesi ve dayanışma sağlayabilmesi açısından önemini vurgulamaktadır. Tunus'taki eylemciler, hackerlar ve diğer Anonlar arasında dağınık bir işbirliği ile ortaya konmuş hacktivizm örneği yaşanmıştı (Coleman, 2014, ss.154-157).

Mısır'daki isyanlar sırasında da internete erişimin tamamen durdurulmasının ardından Anonymous OpEgypt'i (Mısır Operasyonu) başlattı. Ancak bu kez farklı bir durum daha ortaya çıkacaktı. Anonymous, bağlantıyı yeniden sağlamak için başka bir hacktivist grup olan Telecomix ekibi ile bir araya geldi. Anonymous ve Telecomix geçmişte farklılıklar sergilemişlerdi: Telecomix, DDoS taktiklerine ilkesel olarak karşı çıkmaktadır. Telecomix dijital olarak doğru hacktivistler içinde değerlendirilen, her türlü enformasyona erişim hakkını savunan bir gruptur. Bu nedenle de daha önce Anonymous tarafından erişimi engellenen siteleri ayakta tutmaya bile çalışmıştır. Dolayısıyla iki hacktivist grup arasında daha önceleri yaşanmış çatışmalar söz konusuydu. Ancak buna rağmen, Mısır Operasyonu için işbirliği yaptılar. Bu durum da, çözülmesi gereken acil ve önemli bir sorun varsa, özellikle de iletişim hakkının kişilerin ellerinden alınması gibi hackerların temel etiklerine aykırı durumlarda, hackerların farklılıklarını bir kenara bırakıp birlikte çalışabildiklerini gösterdi. Eski modemlerin, faksların ve telefonların internete dolambaçlı biçimde bağlanabilmesi için Telecomix tarafından yönlendirilen süreçte Anonlarla beraber çalıştılar. Aynı zamanda, IRC kanalların üzerinden Mısırlılar Anonymous'un hükümet sitelerine ve hükümet kontrolündeki medyaya saldırmasını istiyordu. Hükümet siteleri hedef alınmaya ve aktivistlere destek verilmeye devam ediliyordu, ancak ilkesel olarak basın organlarına saldırı düzenlenmedi (Coleman, 2014, ss.192-200).

Anonymous'un ele aldığımız bu dört eyleminde, kendi işleyiş ve saldırı biçimlerini oturtmaya, eylemlerini meşru görmeye ve tamamen politik bir söyleme kavuşmalarını gördük. Örgütlenmeleriyle ilgili varılan sonuç, Anonymous'un çekirdek bir ekip ile organize olduğu; bu ekibin sabit değil, operasyona ve yeteneklerine göre farklılaştığı; dünyanın çeşitli yerlerinden hacker olan veya olmayan insanların, eylemlerin farklı etaplarında yer aldığını aktardık. Telecomix'le

yapılan işbirliği ise hacktivist grupların, aralarındaki farklılıklara rağmen, temel hacker etiği içinde kalan alanda dayanışma içine girebildiklerini göstermektedir. Diğer yandan, çalışmanın *Tim Jordan ve Paul Taylor'da Hacktivist Politika Değerlendirmesi* başlıklı bölümünde iki farklı hacktivizm biçimi olarak ele aldığımız, dijital olarak doğru ve kitlesel eylem hacktivizminin günümüzde birbiriyle iç içe geçebildiğini de göstermektedir. Kitlesel eylem hacktivizminin gerçekleşebilmesi için, hacktivist gruplar temelde dijital olarak doğru hacktivizmi, de facto olarak uygular hale gelmiştir. Öte yandan kitlesel eylem hacktivizmi, hacktivist grupların, insanları reel eyleme yönlendirebilmesiyle yani hack ile başlayan bir eylemin reel hayatta da örgütlenmesiyle başka bir yöne doğru evrilmektedir. Hem Chanology projesinde insanların sokak gösterileri düzenlemeleri hem de günümüzde dünyanın birçok yerinde sokak gösterilerinde V maskesini görür hale gelmemiz, bu durumu ortaya koymaktadır. Hacktivist grupların, bu iki hacktivist eylem biçimlerini iç içe savunmaları, çalışmanın *Hacker Etiği* başlıklı bölümünde ele aldığımız hackerların etik değerleriyle doğrudan bağlantılıdır. Hacktivistler, hem internet erişiminin kısıtlanmasına hem bu araçların özgürlük yanlısı olmayıp, küresel ticari alanın yeni pazarlarına dönüşmesine karşıdırlar.

4. TÜRKİYE'DE HACKER GRUPLAR VE HACKTİVİZM

4.1. Amaç ve Kapsam

Türkiye, hack olgusunun merak ve bilgisayar sistemlerini aşma isteğiyle ortaya çıkışından, toplumsal hareketler ile etkileşim içine girerek elektronik sivil itaatsizlik şeklinde hacktivizm olarak ele alınmasına kadar geçen süreç içerisinde, bilgisayar ve ağ teknolojilerini geriden takip etmiştir. Türkiye'nin ilk bilgisayarı, 1960'ta Karayolları Genel Müdürlüğü'ne gelen ve 18 yıl kullanılan IBM- 650 idi[103]. Bu yıllarda, bilişimle ilgili bir uzman olmadığı için; fizikçi, matematikçi ve inşaat mühendislerinden oluşturulan bir ekip bu bilgisayarı kullanmaktaydı. 12 Nisan 1993'te ilk kez, Ortadoğu Teknik Üniversitesi (ODTÜ) ile Washington arasında internet bağlantısı sağlandı. Türkiye, bilişim konusunda bu ilkleri geç yaşamasına rağmen, ilk bilgisayar virüsü Temmuz 1993'te yazılmıştı (TBD Kamu-BİB, Kamu Bilişim Birimlerinin Analizi ve Öneriler Raporu, Mayıs, 2013). *Mumcu Virüsü* veya *Ugur Virus* olarak bilinen bu virüs, 24 Ocak 1993'te gazeteci Uğur Mumcu'nun faili meçhul bir suikast sonucu hayatını kaybetmesine tepki olarak, dosya virüsü şeklinde yayıldı. Bu virüs 'exe' ve 'com' uzantılı dosyalara bulaşarak, bulaştığı dosyaya "*Ugur Mumcu ölmedi*" mesajı yerleştiriyordu.[104] Mumcu virüsü, Türkiye'nin ilk virüsü olduğu gibi aynı zamanda protesto amacıyla yazılmıştı; bu nedenle, Mumcu virüsü ile Türkiye'de, bilindiği kadarıyla ilk kez protesto amacıyla bilişim alanında bir eylem ortaya konmuştur.

Türkiye'de ilk hackin ne zaman yapıldığı tam olarak bilinmese de Tamer Şahin adlı bir hackerın 1999'da internet servis sağlayıcısı Superonline'ı hacklemesiyle, hack ilk kez Türkiye mahkemelerine konu olmaktaydı. Böylelikle şu an sistem güvenliği alanında firması olan Şahin,[105] hakkında hack suçlaması ile ceza alan ilk hacker oldu (Şahin, 2012). Öte yandan, Türkiye'nin hacker gruplar ve

[103] Karayolları Genel Müdürlüğü, "Türkiye'de kullanılan ilk bilgisayar", http://www.kgm.gov.tr/Sayfalar/KGM/SiteTr/Galeri/IlkBilgisayar.aspx, (15.03.2017).

[104] The Virus Information Summary List, VSUM, "Ugur Virus", http://wiw.org/~meta/vsum/view.php?vir=1434 , (15.03.2017); The Probert Encyclopaedia, "Computer Viruses" http://vets.com/questionmanager/encyclopaedia/ency1/L7.HTM (15.03.2017).

[105] Tamer Şahin, https://www.tamersahin.com/tr/, (15.03.2017).

hacktivizm ile tanışması, 1997 yılında kurulduğunu belirten RedHack isimli hacktivist grup ile başlamış olduğu genel kabul görmektedir.[106]

Türkiye'deki hacker gruplar, siyasal söylemleri çerçevesinde hack eylemleri gerçekleştirmektedir. Türkiye'deki hacker grupların, milliyetçi ve sosyalist olmak üzere iki kolda ilerlediğini söylemek mümkündür. Bu grupların çoğu, kendilerini milliyetçi ve dindar bir söylem içerisinde konumlandırmakta ve kendilerini, genel tabirle Türk milleti ve İslam dini için 'siber savaşçı' olarak görmekteyken; sosyalist grup olan RedHack kendisini sosyalist hacktivist grup olarak konumlandırmaktadır. Milliyetçi ve dindar hackerlık ile sosyalist hacktivizm bağlamında; hacktivist ve siber savaşçı olarak ikili bir ayrımın söz konusu olup olmayacağı ve varsa bile hacker grup olmakla hacktivist grup olmak arasındaki temel farklıları hangi kriterlerin belirleyebileceği sorusu karşımıza çıkmaktadır. Bu soruya cevap aramak için çalışmanın bu bölümünde, öncelikle Türkiye'deki hacker gruplardan kısaca bahsedip, sonrasında hacktivizm bağlamında bir sonuca varma amacıyla; iki hacktivist grup olan Cyber Warrior Akıncılar ve RedHack'i detaylı şekilde ele alarak, siyasal amaçla hacklemenin, Türkiye'deki durumunu analiz etme çabasında olacağız.

4.2. Yöntem

Çalışmanın kapsamında, dört hacker grup Türkiye'deki hacker gruplar hakkında genel çerçeve çizmek amacıyla; iki hacktivist grup ise çalışmanın hacktivizm kavramsallaştırmasını tartışmak ve Türkiye'deki hacktivizm biçimini sorunsallaştırmak amacıyla detaylıca incelenmektedir. Cyber Warrior Akıncılar ve RedHack'in detaylıca ele alınmasının üç nedeni bulunmaktadır. Öncelikle, Türkiye'deki diğer hacker gruplardan farklı olarak, bu iki grup kendisini hacktivist olarak tanımlamaktadır.[107] Diğer yandan, çalışmada incelecek hacktivist grupların

[106] RedHack, "RedHack kısa tarihçe", www.kizilhack.org, (arşivlenmiş link) http://web.archive.org/web/20081209020043/http://www.kizilhack.org:80/ , (20.03.2016).

[107] Bkz.: Cyber Warrior Akıncılar, "Misyonumuz", https://www.cyber-warrior.org/Misyon.Asp (20.05.2017). Köksal, S. (21 Ocak 2013), "RedHack'in Şirin Baba'sı konuştu", Vatan, http://www.gazetevatan.com/redhack-in-sirin-baba-si-konustu-507601-gundem/ (20.03.2016).

birinin sol görüşü, diğerinin ise sağ görüşü temsil edebilmesi açısından bu iki hacktivist grup seçilmiştir.

Son olarak ise Türkiye'de, hacker grup olarak en fazla hack kaydı bulunan gruplar Redhack ve Cyber Warrior Akıncılar'dır. Öte yandan, sağ görüşü yansıtan bir diğer hacker grup olan Türk Hack Team'in hack kaydı sayısı fazla olmakla birlikte, bu kayıtlar grup adına değil, bir hacker adına alınmış olduğu ve grup kendisini hacktivist olarak tanımlamadığı için çalışmada ayrıntılı olarak ele alınacak iki gruptan biri olarak seçilmemiştir.

Çalışma kapsamında, hack kayıtlarını incelemek için ise dünyadaki en eski web sitesi saldırı arşivi kaydı bulunan ve en güvenilir mirror (ayna) web sitesi[108] Zone-h.org kullanılmıştır[109] (Hopkins, 2014, ss.131-132). Zone-h'nin güvenilirliğinin nedeni, bir ekip tarafından, hackerların eklediği kaydı kontrol ederek, sahte kayıtların önüne geçmesinden ve arşivlenmiş kaydı, sayfası hacklenmiş kurumlardan gelen talep doğrultusunda kaldırmamasından kaynaklanmaktadır.[110]

Zone-h kayıtlarına göre, Türkiye'deki hacker grupların; kayda geçen toplam hack sayısını ifade eden, *toplam bildirim* sayıları ve resmi kurumların, büyük markların web sitelerini içeren saldırıların toplam kaya geçen hack sayısını belirten, *özel saldırı* kayıtları incelendiğinde karşımıza çıkan sonuç şu şekildedir:

- RedHack; Toplam bildirim: 9992 / Özel saldırı: 241 [111]
- Cyber Warrior Akıncılar; Toplam bildirim: 8727 / Özel saldırı: 73 [112]
- Türk Hack Team; Toplam bildirim: 11 / Özel saldırı: 0 [113]

[108] Bir ayna sitesi, bir web sitesinin veya belirli sayfalarının farklı bir URL'ye yerleştirilmiş kopyasıdır. Bkz.: Techopedia, "Mirror Site", https://www.techopedia.com/definition/4894/mirror-site, (17.04.2017). Hackerlar da genellikle zone site şeklinde anılan, hacklenen web sitelerinin kopyalarının arşivlendiği mirror sitelere hack kayıtlarını eklemektedir.

[109] Zone-h 2002'de Estonya'da kurulmuş bir web sitesi olmakla beraber; kendinden önce kurulmuş olan ancak faaliyetlerini durduran attrition,org ile alldas.de arşiv kayıtlarını zone-h'ye devretmesiyle, 1995 yılına kadar geriye giden bir arşive sahiptir. Bkz.: "Zone-H celebrates its 10 years!" (09 Mart 2012), http://www.zone-h.org/news/id/4742, (17.04.2017).

[110] Zone-h, "Warning", Bkz.: http://www.zone-h.org/notify, (17.04.2017).

[111] RedHack Zone-h kaydı için bkz. Ek-1 Fotoğraf 20. (10.06.2017).

[112] Cyber Warrior Akıncılar Zone-h kaydı için bkz. Ek-1 Fotoğraf 21. (10.06.2017).

ZoRRoKiN[114] ; Toplam bildirim: 67,572 / Özel saldırı: 1,029

- Aslan Neferler Tim; Toplam bildiri: 1593 / Özel saldırı: 2 [115]
- Ayyıldız Tim; Toplam bildirim:1400 / Özel: 2 [116]
- Türk Güvenliği; Toplam bildirim: 233 / Özel saldırı: 117 [117]

Türkiye'de eylemleriyle gündeme gelen ve günümüzde aktif olarak faaliyetlerini sürdüren bu grupların yanı sıra, Grayhatz, Börtiçine Cyber Team gibi faaliyetini durdurmuş veya 1923Türk gibi grup hakkında aktif web sitesi veya sosyal medya hesabı olmayan ve basına yansımamış daha küçük çaplı hack faaliyetleri yürüten hacker gruplar da bulunmaktadır. Yukarıda listenmiş grupların web siteleri, forum sayfaları, zone kayıtları, sosyal medya hesaplarının aktif olması ve eylemleri hakkında basında haberlerinin yapılmış olması; hack eylemini gerçekleştirme amaçlarıyla ilgili kendi beyanlarına dayanan bilgiyi edinebilmeyi olanaklı kılmaktadır. Bu nedenle, çalışma kapsamında yukarıda listelenmiş olan gruplar ele alınacak olup; bu gruplar içinden kendini hacktivist olarak nitelendiren ve zone kaydı grup adına en fazla alınmış olan Cyber Warrior Akıncılar ve RedHack hacktivizm bağlamında detaylıca tartışılacaktır.

Öte yandan, bu grupların her birinin kendine özgü yapıları ve dijital iletişim kanalları kullanmaları nedeniyle, her biri için en fazla ve en güvenilir veriyi içeren kaynakların incelenmesi amaçlanmaktadır. Grupların kendileriyle ilgili beyanları, gerçekliği ispatlanamayacak veriler olarak tartışmaya açık olsa da; bu çalışma kapsamında, gruplarla ilgili birincil kaynak olarak geçerli veriler olarak değerlendirilecektir. Bu bağlamda, grupların web sitelerindeki, sosyal medya hesaplarındaki ve verdikleri röportajlarındaki açıklamalar, doğrudan grubun kendi hakkında ortaya koyduğu beyanları olarak kabul edilerek, grubun amaçları ve örgütlenme modeli için incelenecek kaynakları oluşturacaktır. Ayrıca bu kaynaklara

[113] Türk Hack Team Zone-h kaydı için bkz. Ek-1 Fotoğraf 22. (10.06.2017).

[114] Türk Hack Team kayıtlarını kurucusu olan Zorrokin rumuzlu hacker adına almaktadır. Zorrokin Zone-h kaydı için bkz. Ek-1 Fotoğraf 23. (10.06.2017).

[115] Aslan Neferler Tim Zone-h kaydı için bkz. Ek-1 Fotoğraf 24. (10.06.2017).

[116] Ayyıldız Tim Zone-h kaydı için bkz. Ek-1 Fotoğraf 25. (10.06.2017).

[117] Türk Güvenliği Zone-h kaydı için bkz. Ek-1 Fotoğraf 26. (10.06.2017).

ek olarak, zone kayıtları ile basında eylemleri hakkında çıkmış haberler de gerçekleştirdikleri eylemleri incelemek için başvurulacak kaynakları teşkil edecektir. Ancak bu grupların kendileri hakkındaki çeşitli biçimlerdeki beyanları ile eylemlerinin zone kaydı ve haber kaynakların çokluğu ve çeşitliliği, her grup için farklılık sergilemektedir. Bu nedenle, gruplar hakkında elde edilen bilgilerin genişliği, bu grupların dijital kaynaklarda kendilerini yansıttığı ve haberlerde yer bulduğu ölçüde çalışmaya bir sınırlama getirmektedir. Dolayısıyla, çalışmanın bu kısmında hem gruplara ayrılan fiziksel alan hem de elde edilen bilgiler ışığında eylemlerinin sınıflandırılması, farklılık göstermektedir. Bu nedenle, çalışmada en fazla ve en güvenilir veri elde edilebilen dijital kaynakların kullanılması amacıyla; karma yapıdaki dijital kaynaklardan hareket edilerek, deskriptif bir inceleme yöntemi benimsenmektedir.

4.3. Önem

Çalışma kapsamında, doğrudan toplumsal hareketler bağlamında hacktivizmin tartışılması, literatürdeki hacktivizm kavramsallaştırmasına katkı sunmak yönündedir. Siyasal amaçla hacklemek olarak nitelendirilen hacktivizm bağlamında, siyasal söylemin niteliğinin ne olduğunun önemli olup olmadığına cevap aranarak; hacktivizm kavramsallaştırmasının geliştirilmesi ve kapsamının sorgulanması, çalışmanın önemini teşkil etmektedir. Literatürde hacktivizmin, sivil itaatsizlik olarak konumlandırılmasına ve muhalefet etme biçimi olarak değerlendirilmesine karşılık olarak; çalışmada, Türkiye'deki gruplar üzerinden hacktivizmin muhalif konumu sorunsallaştırılmaktadır. Bu bağlamda da bu çalışma, hacktivizm kavramsallaşması ve hackin toplumsal hareketlerle olan etkileşimi konusundaki ele alış biçimleri için farklı bir bakış açısı sunma hedefindedir. Hacktivizm konusunda yapılmış çalışmaların azlığı nedeniyle, bu çalışma ile hacktivizm tartışmalarının geliştirilmesi açısından literatüre katkı sağlanacağı düşünülmektedir. Öte yandan, Türkiye'deki hacker gruplar ve hacktivist gruplar hakkında daha önce yapılmış kapsamlı bir çalışma bulunmaması nedeniyle, çalışmanın Türkiye özelinde hack ve hacktivizm tartışmaları ve sonrasında bu alanda ortaya konacak çalışmalar açısından da önem taşıdığı düşünülmektedir.

4.4. Türkiye'de Hacker Gruplar

4.4.1. Türk Hack Team

Türk Hack Team (THT), 2002 yılında turkhackforums.cjb.net adresinde forum sayfası olarak kurulmuş bir gruptur. [118] Forum ilk kurulduğu dönemde, Türkiye adına çeşitli hackleri gerçekleştirdiğini savunan hackerların bir tartışma alanı şeklindeydi. Sonrasında daha fazla yönetimsel ve misyona dayalı bir anlayış ortaya koydu. Günümüzde forumda, programlama, tasarım, mobil işletim sistemleri, sunucu yönetiminden hackin nasıl yapılacağı ilişkin başlıklardan; Atatürk, Türkiye, Türklük ve Türk tarihi, teröre lanet gibi başlıklara; bilgi güvenliği alanında eğitim veren üniversitelerden, ÖSYM sınavlarıyla ilgili, kültür sanat, İslam ve insan gibi başlıklara kadar hemen hemen her konuyla ilgili bir tartışma alanı vardır. Ancak ağırlıklı olarak bilişim teknolojilerine ilişkin gündeme ve programlaya ilişkin sayfalar ön plandadır. Forumdaki üyelerin tümü hacker olmasa da, hack ve programlamayla ilgili bir şeyler öğrenmek isteyen veya sadece gruba sempati duyan üyeleri bulunmaktadır.

Forumun admini olarak bilinen ZoRRoKiN isimli hacker, aynı zamanda grubu kuran üye olarak da bilinmektedir.[119] Forum sayfasının diğer adminleri ise OnLy, Arsenik, Se-Zer, Solo-Türk, TheKar1zma, Corsair isimli üyelerdir. Forum yönetimde olan bu kişiler aynı zamanda grubun hack eylemlerine yön veren isimlerdir. Diğer yandan, moderatörler, uzman moderatörler, süper moderatörler, kategori moderatörü gibi başlıklar altında forum sayfasından sorumlu üyeler ile genelkurmay başkanı, orgeneral II (Anka Timi) Korgeneral III (Ar-ge), Korgeneral IV (Grafiker) Sosyal Medya Timi, İstihbarat Timi, Underground Tim başlıkları altında da hacker grup olarak faaliyette bulunmayı organize eden üyeler bulunmaktadır. [120] Türk Hack Team, forum sayfası olduğu ve bu sayfada

[118] Forum daha sonra 2004'te Turkhackteam.net adresine, 2008'de ise halen kullanılmakta olan Turkhackteam.org adresine taşınmıştır. Bkz.: Türk Hack Team, "TurkHackTeam 7 Sene Önce... Mutlaka Okunması Gerekenler!", http://www.turkhackteam.org/mutlaka-okunmasi-gerekenler/500398-turkhackteam-7-sene-once.html, (17.04.2017).

[119] Türk Hack Team, "Zorrokin - THT Yardım Merkezi", http://www.turkhackteam.org/tht-yardim-merkezi/857191-zorrokin.html, (20.04.2017).

[120] Türk Hack Team, http://www.turkhackteam.org/showgroups.php, (20.04.2017).

örgütlendiği için iki kola ayrılan bir yönetimi bulunmakta; biri forumun yönetimini üstelenirken, diğeri hack eylemlerini organize etmektedir. Hackle ilgili yönetim; orgeneral, korgeneral ve genelkurmay başkanlığı gibi militarist bir modeli andıran birimler arasında dağıtılmış görünmektedir.

Türk Hack Team hacker grup olarak kuruluş amacını, "*dilimize, dinimize, ülkemize, inançlarımıza örflerimize, adetlerimize, toplum ahlakına ve bunlar gibi değerlere, aykırı yayın yapan sitelerin hayatına son vermektir*" şeklinde açıklamaktadır. Türk Hack Team, "*vatanı için çalışan ve hacki zevk için değil*" açıklanan bu misyonu için yaptığını, "*doğru, dürüst, ahlaklı ve yararlı yayın yapan sitelere*" yardımcı ve destek olacağını belirtmektedir. [121] Diğer yandan, Türk sitelerine zarar vermeyeceğini ve bu sitelerdeki güvenlik açıklarını belirtmek için uyarı amaçlı bir index yüklemesi yapılabileceğini belirtirken; "*Türk milletine, vatanımıza, devletimize, devlet büyüklerimize yapılacak olan yurtdışı kaynaklı olumsuz faaliyetler"* için bu kuralın dışına çıkılarak *"pkk terör örgütü propagandası yapan terörist sitelere"* her türlü zararlı, yıkıcı faaliyette bulunmanın kendileri için serbest ve meşru olduğunu açıklamaktadır.[122]

Grup adını en fazla, sözde Ermeni soykırımının tanınmasına yönelik yasaların kabulüne ilişkin olarak Avrupa hükümetlerinde tartışmaların sürdüğü 2015 yılında; Vatikan'ın resmi web sitesini (Doğan Haber Ajansı,15 Nisan 2015); Ermenistan E-Devlet Sistemi, Ermenistan Enerji Bakanlığı, Ermenistan Merkez Bankası, Ermenistan Telekom, Ermenistan Bankası ve Ermenistan Genelkurmay Başkanlığı web sitelerini (Milliyet, 24 Nisan 2015); Fransız Cumhurbaşkanlığı web sitesini (NTV, 13 Temmuz 2012); Almanya Gizli Servisi, Almanya Bağımsız Katolik Haber Portalı, Almanya Merkez Bankası, Federal Almanya Araştırma ve Eğitim Bakanlığı ve Başkent Berlin'in web sitelerinin de aralarında olduğu birçok alman sitesini hackleyip erişimlerini durdurmasıyla duyurdu (Hürriyet, 17 Mayıs 2015). Bu eylemlerinden önce de çeşitli hackler gerçekleştirmiş olsa da grup,

[121] Türk Hack Team, "Türk Hack Team Misyon", http://www.turkhackteam.org/misyon.html, (20.04.2017).

[122] Türk Hack Team, "Forum Kuralları", http://www.turkhackteam.org/forum-kurallari/25068-forum-kurallari.html, (14.04.2017).

kamuoyunda bilinirliğini sözde Ermeni soykırımına ilişkin ortaya koyduğu bu saldırılarla sağladı.

28 Eylül 2015'te PKK'nın terör saldırını kınamak için 4 bin 100 internet sitesini aynı anda erişimini durdurması (İhlas Haber Ajansı, 28 Eylül 2015); Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) ve Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan hakkındaki olumsuz eleştiri için New York Times'ın İngilizce ve İspanyolca web siteleri, blog ve uygulama sayfalarının ve kayıt sistemini hackleyerek erişimlerini durdurması (Sabah, 28 Mayıs 2015); 2017'de Uluslararası kredi derecelendirme kuruluşu Fitch Ratings, Türkiye'nin kredi notunu düşürmesi üzerine web sitesini erişimini durdurması gibi iç politikayı etkileyen ve devlet yetkililerini ve kurumlarını eleştiren kurumların web sitelerini de hacklemektedir. Türk Hack Team'in bu hackleri genellikle, DDoS saldırı şeklinde web sitelerinin bir süre erişime kapalı kalmasına neden olan, amaçları doğrultusunda Türkiye ve yöneticileriyle ilgili olumsuz olduğuna inandığı konularda ve teröre karşı eylemler gerçekleştirmektedir.

Diğer yandan, bu hacklerin zone-h kayıtları bazen hackerlar adına bazen de çeşitli yazılış biçimleriyle grup adına oluşturulmaktaydı. Ancak Türk Hack Team adına hackledikleri eylemlerin kaydını tutulmasını zorlaştırması nedeniyle, bir süre sonra tüm kayıtların, grubun adına değil, Zorrokin adına yapılmasına karar verildi.[123] Bu nedenle, Türk Hack Team'e eskiden üye olup şimdi olmayan hackerların oluşturduğu kayıtlar ile Zorrokin adına yapılan kayıtlardan oluşan bir karmaşıklık söz konusudur. Bu durum, bir yandan Zorrokin adlı hackerı zone listelerinde üst sıraya taşınmasını sağlarken[124] diğer yandan, Zorrokin için hackleyen bir grubun ortaya çıkmasını beraberinde getirmektedir. Ortaya çıkan bu sonuç, aslında Türk Hack Team'i, hacker grup olmasından ziyade bir hacker için eğitilen bir grubun varlığı olarak düşünülmesine de neden olabilir.

[123] Türk Hack Team, "Zone Alma - Videolu Anlatım, Web & Server Güvenliği", http://www.turkhackteam.org/web-server-guvenligi/1048466-zone-alma-videolu-anlatim.html, (04.05.2017).

[124] Zorrokin, Zone-h'nin en çok kaydı bulunan hackerlar sıralamasında 10. Sırada bulunmaktadır. http://www.zone-h.org/stats/notifier Bkz.: Ek-1 Fotoğraf 27. (10.06.2017).

Türk Hack Team'in açıklamaları ve hackleri, grubun milliyetçi bir anlayış içerisinde kendini konumlandırarak milli, dini, geleneksel değerlere aykırı yayın yapan web sitelerini hacklemeyi kendine görev edinmekte olduğu ortaya çıkarmaktadır. Dolayısıyla, grubun ırksal, dini ve ülkeyle ilgili öncelikleri, hack faaliyetini belirlemektedir. Bu durum, şimdiye kadar değindiğimiz, hacker etiğinin enformasyonun özgürlüğü ve evrensel eşitlik gibi değerleriyle; hem de hacktivizm çerçevesinde elektronik sivil itaatsizlik şeklinde ortaya konan eylemlerin sistem dışı muhalif yapısıyla uyuşmamaktadır. Diğer yandan, Zorrokin'in grup lideri olarak tüm grubun kayıtlarını kendi adına yaptırması ve grubun militer bir sıfatlandırmayla görev dağılımda bulunması grup içindeki hiyerarşiyi ortaya koyarak, günümüzdeki sivil örgütlenme biçimlerinin lidersiz ve yatay örgütlenme biçimiyle zıtlık teşkil etmektedir.

4.4.2. Aslan Neferler Tim

Aslan Neferler Tim (ANT) hakkındaki bilgi, web sitelerinin kullanımını durdukları için Facebook ve Twitter sayfalarından edinilebilmektedir. Facebook sayfalarında, grubun 18 Eylül 2014'te Muhteşem Süleyman rumuzlu hacker tarafından kurulduğu belirtilmektedir. Grubun tüm kararlarının alındığı Rütbe ve Disiplin Denetleme Kurulunun yanı sıra; Webhack, Smshack, DDoS Attack, Asayiş Birim komutanlığı, Şikayet Grup Komutanlığı birimlerine sahip bir örgütlenme şeması ortaya konmaktadır.[125] Dolayısıyla, Aslan Neferler Tim de Türk Hack Team gibi komutanlık gibi birimler ile emir komutaya tabi olan militer bir yapıda olduğu görülmektedir.

Grup kendisini, Facebook hesabında "*dünyanın en büyük medya kuruluşlarında haber olan Türkiye'nin yüz akı İslam vatan ve bayrağın savunucusu, MOSSAD'ı kapatan tek Türk siber savaşçıları*" olarak tanıtmaktadır.[126] Twitter hesabında ise amacını; "*İslam'a ve vatanımıza yapılan siber saldırılara her*

[125] Facebook Aslan Neferler Tim (25 Şubat 2017), "Bizim Hakkımızda Kısaca", https://www.facebook.com/aslanneferler.org/posts/1251248288285789, (04.05.2017).

[126] Facebook Aslan Neferler Tim ,"Hakkında", https://www.facebook.com/pg/aslanneferler.org/about/?ref=page_internal, (04.05.2017).

platformda anında organize olmak ve cevap vermek" olarak tanımlamaktadır.[127] Aslan Neferler Tim, yaptığı hack eylemlerini, Türkiye ve İslamiyet'e karşı yapılan siber saldırılara cevap olarak; savunma amacıyla yapılan saldırılar olarak meşru bir eylem biçimi olarak ele alsa da, yaptığı saldırılar özelinde ortaya koyduğu amaç ve söylemleri incelemek, grubun hack ile ortaya koyduğu politik eylemliliğin amacını daha anlaşılır kılacaktır.

Grubun eylemlerinin kamuoyuna yansıması, 2016'da Ermenistan'ın resmi kurumlarını hedef almasıyla yaşandı. Azerbaycan ile Ermenistan arasında Dağlık Karabağ sorunuyla ilgili yaşanan gerginlikler sonucu 5 Mart 2016'da Azerbaycan'ın Ermenistan mevzilerini hedef aldığı saldırı sonrasında (Milliyet, 5 Mart 2016), Aslan Neferler Tim Azerbaycan'a destek amacıyla, 7 Mart 2016'da Ermenistan Merkez Bankası'nın web sitesini hackledi (İhlas Haber Ajansı, 07 Mart 2016). Daha sonra, 1 Haziran 2016'da Ermenistan'ın Rusya ile birlikte PKK'ya açık destek verdiği iddiasıyla, Ermenistan Enerji Bakanlığı ve Ermenistan Silahlı Kuvvetleri sitelerini hackledi (İhlas Haber Ajansı, 01 Haziran 2016). 26 Şubat 2017'de ise Hocalı Katliamını yıl dönümü için tekrar Ermenistan'ı hedef alarak, Ermenistan Savunma Bakanlığı'nın web sitesi hackledi. Grup, Facebook hesabından "*Hocalı Katliamının sene-i devriyesi olduğu için Ermenistan Savunma Bakanlığı Operasyonel Ekiplerimizce kapatılmıştır! Kardeşlerimize Yüce Rabbimizden Rahmet Dileriz*" yazılı görsel paylaştı.[128]

Ermenistan'ın hedef alındığı bu hacklerin ilkinde, Ermenistan'ın Azerbaycan'la yaşanan güncel sorunlara ilişkin bir tepki; ikincisinde PKK'ya destek verdiği iddiası; sonuncusunda ise Hocalı Katliamını anmak için Ermenistan'ın resmi kurumlarının web sitelerini hedeflenmekteydi. Bu saldırılar, belirli bir tepkiyi dile getirirken, herhangi bir verinin alınmadığı bu saldırılarda sitelere de herhangi bir mesaj bırakılmadan, sadece web sitelerinin kısa süreliğine erişimini durdurma amacıyla yapılmış olduğu anlaşılmaktadır.

[127] Twitter Aslan Neferler, https://twitter.com/aslaneferler, (04.05.2017).

[128] Facebook Aslan Neferler Tim (26 Şubat 2017), "Hocalı Katliamının Sene-i Devriyesi…" https://www.facebook.com/aslanneferler.org/photos/a.1063863470357606.1073741828.106378326369898960/1252413024835982/?type=3&theater, (04.05.2017).

Benzer şekilde, 21 Kasım 2016'da İsrail'de ezanın desibel yüksekliğine ilişkin İsrail Parlamentosu'nda karar alınmasına karşılık olarak; Aslan Neferler Tim, İsrail'in istihbarat teşkilatı MOSSAD'ın web sitesini DDoS saldırısı ile hackledi (Milliyet, 21 Kasım 2016). Ardından, web sitesine ulaşılamadığının ekran görüntüsünü Facebook hesabından "*İsrail'in parlamentoda aldığı kararla ezanı yasaklamasından sonra İsrail istihbarat teşkilatına siber saldırı düzenlenmiştir Aslan Neferler Tim olarak hak eden herkesin hakkını vereceğiz MOSSAD'ın sitesi saldırımızın ardından çökertilmiştir yakında İsraillin alt yapısını cehenneme çevireceğiz. Kamuoyuna saygıyla duyurulur*" açıklamasıyla paylaştı.[129] Aslan Neferler Tim'in, hedeflerinin DDoS saldırısı sonucu kısa süreliğine erişimini durdurduğu bu tip saldırılarında, milliyetçi ve dini kabullerin savunulduğu görülmektedir.

Bu durumun bir diğer örneği ise, Türkiye ile Avusturya arasında Ağustos 2016'da başlayan diplomatik kriz sonrası yaşanan çeşitli olaylara misilsime olarak, hack eylemleri gerçekleştirmesidir. Bunlardan ilki, Viyana Havaalanı'na zorunlu iniş yapan bir uçağın 49 Türkiye kökenli yolcusunun, Schengen vizesi olmadığı gerekçesiyle havaalanında mahsur bırakılmasını ayrımcılık olarak değerlendirip, havaalanının web sitesinin hacklenmesi olmuştur (Milliyet, 03 Eylül 2016). Bir hafta sonra da Türkiye aleyhtarı davranışlara devam edildiği gerekçesiyle, Avusturya Merkez Bankası'nın web sitesini erişime kapatırken; bu tutumun devam etmesi halinde saldırıların devam edeceğini duyurmaktaydı (Milliyet, 10 Eylül 2016). Türkiye'ye silah ambargosu tartışmasının başlamasıyla beraber, 25 Kasım 2016'da Aslan Neferler Tim, bu kez Avusturya Dış İşleri Bakanlığı'nın web sitesini, "*bir süre siteye ambargo uygulayacağız*" açıklaması yaparak, hacklediğini duyurmaktaydı (Sabah, 25 Kasım 2016). Avusturya Dışişleri Bakanı Sebastian Kurz, siber saldırıları doğrularken, bu saldırıların, Türkiye'ye karşı tutumlarını değiştirmeyeceğini belirtmişti (Haber Türk, 28 Kasım 2016). Aslan Neferler Tim'in Avusturya saldırıları, veri ele geçirme, siteme zarar verme gibi kalıcı sonuçlar doğurmayan,

[129] Facebook Aslan Neferler Tim (21 Kasım 2016), "İsrailin parlementoda aldığı kararla ezanı…" https://www.facebook.com/aslanneferler.org/posts/1159352460808706 , (04.05.2017).

ancak hedeflerin seçimi itibariyle kamuoyuna yansıyan eylemler olarak belirmektedir.

Diğer yandan, Aslan Neferler Tim, ülke içinde de muhalefet partilerini ve mensuplarını hedeflediği hackler gerçekleştirmiştir. Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) ve Halkların Demokratik Partisi'ne (HDP) yönelik bu saldırılar, 'had bildirme' ve teröre destek olmaları iddiasıyla yapılmış hacklerdir (İhlas Haber Ajansı, 24 Mart 2016). Bu durumu, Facebook sayfalarında 14 Mart 2017'de paylaştıkları açıklamayla da ortaya koymaktadırlar. Bu açıklamada, particilik yaptıklarına ilişkin gelen eleştirilere cevap vererek, Cumhurbaşkanı'na ve ülkeye yönelik, ülke içinden ve dışından gelen her türlü art niyete cevap vereceklerini belirtmektedir.[130] Aslan Neferler Tim'in hack ile ortaya koyduğu siyasi tepkileri, ülkedeki hükümet yetkilerinin resmi söylemleriyle bağdaşan, onların açıklamalarıyla şekillenen ve onları hedef alan açıklamalara misilleme şeklinde ortaya konan hackler olduğu görülmektedir.

4.4.3. Ayyıldız Tim

Ayyıldız Tim, 2002 yılında, Yeni Zelanda'da yaşayan Türk kökenli Batuhan rumuzlu kişi öncülüğünde, Avrupa'daki çeşitli ülkelerde yaşayan Cedkanbiryafes, Barbaros, Cagabey ve Atakan rumuzlu kişiler tarafından kurulduğu belirtilmektedir. Ayrıca, Ayyıldız Tim 2016 yılında yaptığı kurul toplantısında "*Ayyıldız Tim kurucusu Cedkan Bir Yafes Tüm Yetkilerini, Genel Kurmay Başkanı Ledün Abdal'a devretmiştir. Bundan sonra emir komuta zincirinin başı Ledün Abdal'dır ve Ayyıldız Tim'i Japonya'dan yönetmeye başlayacaktır*." kararı alınmış oluğu açıklanmıştır[131]. Böylelikle grubun yöneticiliği, Batuhan'dan Cedkan Bir

[130] Facebook Aslan Neferler Tim, (14 Mart 2017), "Aslan Neferler Tim Taraftır!" https://www.facebook.com/aslanneferler.org/photos/a.1063863470357606.1073741828.106378326369898960/1267153510028600/?type=3&theater, (05.05.2017).

[131] Ayyıldız Tim (19 Eylül 2016), "2016-Yaş Kurul Toplantısı Kararları", https://ayyildiz.org/ayt-duyuru/18-2016-yas-kurul-toplantisi-kararlari.html, (05.05.2017).

Yasef'e ondan ise Japonya'da olduğu ifade edilen Ledün Abdal'a geçmiş olduğu anlaşılmaktadır.[132]

Grup web sitesi yenilenmeden önce, kendini "*vatansever, inançlı, temel değerlerimize saygılı, Atatürk milliyetçisi, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının ve de soydaşlarımızın oluşturduğu bir organizasyon*" olarak tanımlamakta ve "*sanal alemin bordo bereli askerleri*" şeklinde nitelendirmekte[133]; web sitelerini ise "*kesinlikle bir hack sitesi değildir. Ayyıldız Tim bir tekzip sitesidir*" diyerek açıklamaktadır.[134] Dolayısıyla, grubun, kendisini hacker ve yapılan işleri hack olarak değil, siber savunma veya karşı propaganda olarak nitelendirebileceğimiz bir çerçevede değerlendirmekte olduğu ortaya çıkmaktadır. Çünkü tekzibi misyonu olarak değerlendirerek; kendilerinin "*Türkiye aleyhtarı propagandalara karşı ülkemizin tekzip hakkı kullanmakta"* olduğunu belirtmektedir. Bu misyonun, devlet sitelerini ve Türk sitelerine yönelik saldırıları geri püskürtme ve güvenlik açıklarını tespit ederek yetkililere bildirmek olarak faaliyette bulunarak; "*ülkemiz sitelerinin sanal ortamdaki güvenliğini sağlamak*" olduğunu belirtmektedir. [135] Ayyıldız Tim kuruluş amacı olarak sahip olduğu ülküyü de bu misyona paralel olarak "*organizasyonumuzun amacı sadece ve sadece Büyük Türk Milletine hizmet etmek*" şeklinde ifade etmektedir. [136]

---

[132] Star gazetesine *Kim Bu Ayyıldız Tim* isimli bir kitap yazmış olan ve çeşitli televizyon programlarında grubu anlatan ve açıklamalarda bulunan M. İshak Telli Ayyıldız Tim'in siber danışmanı olarak Ledün Abdal ile birlikte verdikleri röportajda; Ledün Abdal, 34 yaşında, Japonya'da yaşayan ve Amerika'da bilgisayar bölümü okuyan biri olduğunu ve bu en üst rütbeye on altı yılın sonunda ulaştığını belirtmekteydi. Diğer yandan Ayyıldız Tim'in 4 kişiden oluşan bir yönetme ve şaşırtıcı bir şekilde yüz bin kişilik bir hacker ordusuna sahip olduğu belertilmekteydi (Görgülü, 2016).

[133] Ayyıldız Tim, "AYT Kural ve Duyurular", http://www.ayyildiz.org, (arşivlenmiş link), http://web.archive.org/web/20150920091303/http://www.ayyildiz.org/navigasyon.php?id=37, (05.05.2017).

[134] Ayyıldız Tim, "Biz Kimiz", http://www.ayyildiz.org, (arşivlenmiş link), http://web.archive.org/web/20160313145043/http://www.ayyildiz.org/navigasyon.php?id=38, (05.05.2017).

[135] Ayyıldız Tim, "Biz Kimiz", http://www.ayyildiz.org, (arşivlenmiş link), http://web.archive.org/web/20160313145043/http://www.ayyildiz.org/navigasyon.php?id=38, (05.05.2017).

[136] Ayyıldız Tim, "AYT Kural ve Duyurular", http://www.ayyildiz.org, (arşivlenmiş link), http://web.archive.org/web/20160313145025/http://www.ayyildiz.org/navigasyon.php?id=37, (05.05.2017).

Web sitesinin yenilenmiş halinde ise, hacke dair önceki görüşlerine yer verilmemekle birlikte, misyonlarını açıkladıkları sayfada tekzibe ilişkin vurgunun yerini lobi faaliyetlerinin ön planda tutularak korunduğu görülmektedir. Ayyıldız Tim kendisini, Türkiye'ye yönelik yapılan siber saldırılara karşı gönüllü olarak lobi faaliyeti sürdüren bir organizasyon olarak tanımlamaktadır. Lobi faaliyetlerini ise, Türkiye'yi hedef alan herhangi bir saldırıya karşı; devlet kurum ve devlet adamlarına, manevi değerlere karşı yapılan saygısızlıklara; istihbarat birimleri, emniyet ve askeri kurumlara yönelik herhangi bir harekete cevap vermek şeklinde ifade etmekledir. Ayyıldız Tim, devlet kurumlarını ve devlet adamlarına yapılan saldırıları ülke bütünlüğüne yapılan bir saldırı olarak gördüğü için, bu lobi faaliyetlerini devletçilik anlayışı içinde yürüttüğünü belirtmektedir.[137] Bu milliyetçilik ve devletçilik anlayışı çerçevesinde grup, "*Türkiye Cumhuriyeti sınırları içerisinde kurulmuş sitelere karşı ideolojileri ne olursa olsun hukuki hakkın, tepkinin kullanılması dışında herhangi bir saldırıda bulunulmasını*" ve "*Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanına, Başbakana, Genel Kurmay Başkanına, Ordumuza, Milli İstihbarat Teşkilatımıza, Emniyet Teşkilatımıza ve Devlet Görevlilerine karşı eleştiriyi*"[138] üyelerine yasaklamaktadır.

Ayyıldız Tim, lobi faaliyetlerini yürütme amacını yedi başlık altında açıklamaktadır: (1) "*Türkiye Cumhuriyeti Devletine, tüm kamu kurum ve kuruluşlarına yönelebilecek her türlü saldırıyı bertaraf edilmes*i" olarak saldırıları önlemeye yönelik çalışmaları; (2) "*Türkiye karşıtı, Satanist, Pornografik, Anayasal düzeni değiştirmeye yönelik yayın yapan sitelerin, sistemlerin yayınlarını durdurmak*" şeklinde ifade ettiği web sitelerinin ve sistemlerin çökertilmesi; (3) "*faydalı yayın yapan sitelere ve sistemlere gereken teknik desteği vermek*" şeklinde ifade ettiği ancak bu web sitesi ve sistemlerin neler olabileceği veya ne olduğu konusuna açıklık getirilmeyen çeşitli faaliyetleri; (4) "*Gov.tr, pol.tr, edu.tr, bel.tr gibi Türkiye Cumhuriyeti Devletini İnternette Temsil eden sistemleri*" korumaya yönelik aslında ilk maddenin açıklamasını ifade eden çalışmaları; (5) "*karşı*

[137] Ayyıldız Tim, "Ayyıldız Tim Tarihi", https://ayyildiz.org/ayyildiz-tim-tarihi.html, (05.05.2017).

[138] Ayyıldız Tim, "AYT Kural ve Duyurular", http://www.ayyildiz.org, (arşivlenmiş link), http://web.archive.org/web/20160313145025/http://www.ayyildiz.org/navigasyon.php?id=37, (05.05.2017).

propaganda faaliyetleri yürüterek Türkiye Cumhuriyet Devletinin Manevi şahsını dünya milletleri arasında hak ettiği yere getirmek" gibi uluslararası propaganda faaliyetini kapsayan çalışmaları; (6) "*Gereken hallerde(Yönetim Kurulu Kararı)Ülkemize yönelen sözlü, yazılı ve fiili saldırılara şiddetle cevap vermek*." şeklinde saldırı düzenlemeyi; (7) ve son olarak da *kamuoyunun bilinçlenmesi adına information admin eli ile yazılı açıklamalar* yapmayı lobi faaliyet biçimleri olarak ifade etmektedir.[139] Bu faaliyetlerin çoğu birbiriyle iççice geçmiş olan Türkiye Cumhuriyeti kurum ve kuruluşlarının sitelerine yönelik saldırıların bertaraf edilmesi; ülkenin değerlerine ve imajına zarar verebilecek konularda saldırı ve uluslararası kamuoyu için propaganda düzenlemek şeklinde özetlenebilmektedir. Ayyıldız Tim'in savunduğu devletçilik anlayışı, ortaya koyduğu örgüt yapısına da yansımaktadır.

Ayyıldız Tim, yönetim birimleri; Üst Kurul, Yüksek Ayyıldız Şurası (YAŞ), Özel Kuvvetler Başkanlığı (Bordo Bereliler), Delta Saldırı Timi, International Force, Disiplin Kurulu Başkanlığı, AYT Eğitim ve Geliştirme, Terörle Mücadele Merkezi, şeklinde sıralanan gruplardan oluşmaktadır. TSK'nın yapılandırmasını andıran bir örgütlenme sistemi yansıtmakta olan bu alt grupların tümünün faaliyetlerine ilişkin açıklama yapılmamakla beraber; aktif olan forum sayfalarında Ayyıldız Tim Özel Hareket Daire Başkanlığı altında; Bordo Bereli Özel Kuvvetler, Siber Savunma Strateji Geliştirme Komutanlığı, AYT Saldırı Grupları Komutanlığı, AR-GE Komutanlığı, Web-Grafik Tasarım Komutanlığı başlıkları sıralanmaktadır[140]. Dolayısıyla, Ayyıldız Tim de Türk Hack Team ve Aslan Neferler Tim gibi, askeri bir model ile yapılanmış hiyerarşik emir komuta zinciri içeresinde örgütlenmiş bir grup olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca üç grup da varolan sistemi destekleyip bunu korumak adına, kendini Türk milletine admış bir siber savaşçı ordusu olarak konumlandırmaktadır. Bu anlamda, özellikle ilk kuşak hackerların kabul ettiği; hackerların ırk, yaş, unvan gibi kriterlerle değerlendirilmemesini içeren etik kodların uzağına düşüldüğü ortaya çıkmaktadır.

---

[139] Ayyıldız Tim, "Ayyıldız Tim Misyon ve Vizyon", https://ayyildiz.org/misyon-vizyon.html, (05.05.2017).

[140] Ayyıldız Tim, "Forum", https://forum.ayyildiz.org/#ayyildiz-tim-oezel-hareket-daire-baskanligi.168, (05.05.2017).

Ayyıldız Tim terörle mücadele etme amacında olduğunu belirttiği çeşitli saldırılar düzenleyerek, kamuoyunda bilinirlik sağlamıştır. Bu saldırılar genellikle, yaşanan terör olayları ve şehit haberlerinin duyulması üzerine düzenlenen saldırılar şeklinde ortaya çıkmaktadır. Bu tarzdaki saldırılarının örneklerinden biri, PKK'ya yönelik operasyonların yoğun olarak sürdüğü ve çok sayıda şehit haberlerinin geldiği bir dönemde[141], 22 Mayıs 2008'de Ayyıldız Tim'in PKK yanlısı beş yüzden fazla siteyi hacklediğini açıklamasıdır. Grup bu web sitelerini, PKK propagandası yapan ve örgütün açıklama ve haberlerini yayınladıkları gerekçesiyle hacklediğini belirterek, web sitelerin giriş sayfalarına Türk bayrağı ve şehit mezarlarının fotoğrafları ile *'ne unuturuz, ne de unuttururuz" açıklaması* yerleştirdi. Ayrıca, grup tarafından 'bölücü' olarak nitelendirilen bu web sitlerinin neler olduğu ve hangi zaman dilimi içinde hacklendiği bilinmemekle beraber, beş yüz sitenin hacklenmesiyle toplam yüz bin dolardan fazla zarar verdikleri açıklanmaktaydı (Hürriyet, 23 Mayıs 2008).

Bu operasyonlarına benzer bir şekilde, Ayyıldız Tim, 10 Aralık 2016'da Beşiktaş'ta gerçekleşen terör saldırısının ardından, 11 Aralık 2016'da PKK'ya destek veren ve terör propagandası yapan pek çok siteye siber saldırı düzenledi. Ancak bu kez sadece web siteler değil; sosyal medya hesaplarını hedef almaktaydı. Bu sayfalara, İslam dininin kutsal kitabı Kuran'dan "*De ki: Ey kafirler, yenileceksiniz ve toplanıp cehennemin dibine sürüleceksiniz*" ayetini yerleştirildi (Haber 7, 11 Aralık 2016). PKK'ya yönelik olduğunu açıkladığı bir başka operasyonu, 6 Kasım 2008'de Demokratik Toplum Partisi'nin (DTP) web sitesini hackleyerek gerçekleştirdi. Ancak bu kez Kürt yurttaşlara birlik ve beraberlik çağrısı yaptıkları bir bildiriyi DTP'nin sayfasına yerleştirerek; "*ülkemiz için el ele PKK yandaşlarına karşı Şırnak'taki vatansever Kürt kardeşlerimiz gibi bizler de karşı gösterilere başlayalım ve bu oyunu bozalım. Bu PKK yandaşlarını içimizden ve çevremizden uzaklaştıralım*" açıklamasıyla yürüyüş düzenleme çağrısında bulundu (Haber Türk, 06 Kasım 2008).

[141] Dönemi yansıtması açısından yer alan çatışma haberi için bkz.: Milliyet (29 Temmuz 2008), "Türkiye'nin 7 aylık terör bilançosu…", http://blog.milliyet.com.tr/turkiye-nin-7-aylik-teror-bilncosu-/Blog/?BlogNo=122730, (05.05.2017).

Bu operasyonları ile hacki bir reel hayattaki protesto yürüyüşü için eylem çağrısı olarak kullanmışlardı.

Diğer yandan, Gezi Parkı protestolarından CHP'yi sorumlu tutarak "*Kardeşi kardeşe kırdırmak isteyen CHP sitesi yine hacklendi*" açıklamasıyla partinin web sitesi chp.org.tr'yi de hackledi (Mynet Haber, 16 Haziran 2013). Türkiye iç politikasına dair gündemin paralelinde seyreden bir operasyon yürütme şeklinin yanı sıra, ülke içindeki partileri de kendi milliyetçilik ve devletçilik söylemlerine uygun düştüğünde, ülke içindeki siteleri hackleme yasağından vaz geçtikleri veya bu tarzdaki hackleri meşru gördükleri ortaya çıkmaktadır.

Ayyıldız Tim'in kendi misyonu olarak kabul ettiği dijital alanda terörle mücadele olarak nitelendirdiği operasyonları, 15 Temmuz Darbe girişimi ardından Fetullahçı Terör Örgütü'ne (FETÖ) yönelik olarak yürütülmekteydi. Bu operasyonları daha çok belirli kişilerin mail adresi ve twitter hesaplarının ele geçirilmesi şeklinde gerçekleşmekteydi. Örneğin; Radyocu Bedirhan Gökçek'in mail hesabı (Yeni Şafak, 15 Ağustos 2016); komedyen Atalay Demirci'nin Twitter hesabı (Milliyet, 31 Temmuz 2016); CHP milletvekili Eren Erdem'in Twitter hesabını hackleyerek yazışmalarıyla ilgili çeşitli görüntüler paylaşılmakta (Star, 29 Ağustos 2016); diğer yandan Sanatçı Zara'nın hesabı bağlantısı bulunmadığından kendisine iade edilmekteydi (Kanal A, 09 Ağustos 2016). Ayyıldız Tim bu süreçte özellikle sanat, medya ve siyaset çevrelerinden tanınmış kişilerin Twitter hesapları hackleyerek, yazışmalarını kontrol etme rolü oynamaya çalışmaktaydı.

Ayyıldız Tim, yurtdışında yaşanmakta olan olaylar ilgili olarak da çeşitli operasyonlar yürütmüştür. Bunlar, 31 Ocak 2015'te ise çoğu Fransa ve Belçika olmak üzere Avrupa'daki İslam dinine hakaret ettiği gerekçesiyle 751 web sitesini (İhlas Haber Ajansı, 31 Ocak 2015); 1 Eylül 2007'de Bulgaristan'da ırkçı ve aşırı milliyetçilerin Türklere karşı söylem ve eylemlerini protesto Bulgaristan Tarım ve Orman Bakanlığı ile Bulgaristan Bölgesel Kalkınma Bakanlığı'nın web sitelerinin (Hürriyet, 01 Eylül 2007); 28 Temmuz 2009'da ise, Birleşmiş Milletler'in (BM) Uygur Türklerine yapılan katliama sessiz kalmasını protesto etmek için, BM'nin web sitesi içerisinde yer alan Ermenistan uzantısının (İhlas Haber Ajansı, 27 Temmuz

2009); 13 Temmuz 2013'te ise Tayland'a kaçan Arakan Müslümanlara ayrımcılık uygulandığı için aralarından Tayland üniversitesi, nükleer enerji şirketi, eğitim merkezinin de bulunduğu Tayland'ın yaklaşık otuz web sitesinin (Milliyet, 13 Temmuz 2013); Türkiye'den Gazze'ye yardım götüren Özgürlük Filosuna İsrail'in saldırı düzenlemesine tepki olarak 1 Haziran 2010'da Ayyıldız Tim, İsrail'e ait bin beş yüz web sitesinin hacklenmesi gibi eylemlerdir (Radikal, 01 Haziran 2010).

Ayyıldız Tim'in bu eylemlerinde, Türkiye'yi doğrudan ilgilendiren bir olay yaşanmamasına karşın, ayrımcılığa, katliamlara ve savaşa maruz kalan Müslüman ve/veya Türk halklara destek olma amacı taşıdığı ortaya çıkmaktadır. Ayyıldız Tim toplumun belli kesimindeki tepkileri yansıtan eylemler sergilemekte olsa da, devlet için gönüllü çalışan saldırı grubu olarak operasyonlar yürütmektedir. Dolayısıyla, Ayyıldız Tim, elektronik sivil itaatsizlik şeklinde ortaya çıkan hacktivizme uzak olmakla beraber, kendi devletçilik anlayışı içerisinde gönüllü siber savaşçı grubu olarak eylemlerini ortaya koymaktadır.

4.4.4. Türk Güvenliği

Türk Güvenliği hacker grubu sadece Twitter üzerinden eylemlerini paylaşmakta ve görüşlerini ifade etmektedir. Ayrıca bu hesapları üzerinden kendileriyle ilgili Wikipedia sayfasını paylaştıkları için buradaki bilgileri kaynak kabul edilerek; grubun 2009 yılında kurulduğu, beş ila on kişilik bir ekipten oluştuğu ve devletçi ve İslamcı bir politika izlemekte olduğu bilinmektedir.[142] Grubun Twitter'da, "*Fertler ölür, Türk Milleti yaşar*"[143], "*anasının başörtüsündeki kokuyu namus bilip koruyan şehitlerim; var olun bu vatan size ebedi minnettardır"*[144], "*Bizde büyük ya da güçlü olan kazanmaz, Allah kimin yanındaysa o kazanır*"[145] gibi paylaşımları, İslamcı ve milliyetçi çizgisini ortaya çıkmaktadır. Öte yandan Türk

[142] Vikipedi "Türk Güvenliği"https://tr.wikipedia.org/wiki/T%C3%BCrk_G%C3%BCvenli%C4%9Fi, (2.05.2017).

[143] Twitter Türk Güvenliği, https://twitter.com/Turkguvenligi/status/783391108260827136, (02.05.2017).

[144] Twitter Türk Güvenliği, https://twitter.com/Turkguvenligi/status/126618501170470912, (02.05.2017).

[145] Twitter Türk Güvenliği, https://twitter.com/Turkguvenligi/status/681636559913914368, (02.05.2017).

sitesi hacklemeyi kabul etmedikleri, Türk bilişimin gelişmesine destek olduklarını ifade ettikleri tweetleri de bulunmaktadır. Aralık 2015'te ise saldırılarıyla artık web sitesi içeriklerini değiştirmekle yetinmeyip; ekonomik, prestij kaybı, önemli bilgileri içeren daha kalıcı zararlar vereceklerini açıkladılar. [146]

Türk Güvenliği grubu adını 2011'de Vodafone, UPS, BetFair, TheRegister, National Geographic ve Daily Telegraph, Acer gibi büyük firmaları hackleyerek duyurdu. Ayrıca, The Guardian gazetesine verdikleri röportajda, bu büyük firmalardaki açıklar için aylarca bekleyip, açık bulunca saldırdıklarını açıklamaktaydılar. Ayrıca, web sitede açık bulamayınca onun bulunduğu sunucuya, sunucuda da açık bulunmazsa, bulunduğu domain firmasını hackledikleri ve bunu eğlence için yaptıkları açıklamasında bulundular (Arthur, 2011). Öte yandan, grup sadece eğlence için değil, siyasi mesajlar bırakan bir çizgiye de sahip olduğu sonraki eylemlerinde anlaşılmaktaydı. Örneğin, 2014'te grup tarafından, Gazze'deki saldırılar için Lübnan'daki Birleşmiş Milletler Batı Asya Ekonomik ve Sosyal Komisyonu'nun (ESCWA) web sitesi hackleyerek "*Neden Gazze'nin çocuklarını önemsemiyorsunuz, Neden Gazze umurunuzda bile değil*?" mesajı yerleştirdi (Haber 7, 24 Temmuz 2014). Yurt içinde ise, 3 Şubat 2012 Mevlit kandili nedeniyle, Barış ve Demokrasi Partisi'nin (BDP) web sitesini hackleyerek,[147] bu eylemini Türk ve İslam dünyasına armağan ettiğini duyurdu.[148]

Bir başka eylemi ise, açık kaynak kodlu SSL ve TLS hizmeti sağlayan OpenSSL'in web sitesini hacklemesi oldu (E Hacking News, 28 Aralık 2013).[149] Bu durum, açık/özgür yazılım için çalışan ve genel olarak üçüncü kuşak hackerların savunduğu anlayışı yansıtan OpenSSL'in bir hacker grup tarafından hacklenmesi ironik olduğu kadar, Türk Güvenliği grubunun açık/özgür kod yaklaşımına karşı olduğunu da göstermektedir. Türk güveliği grubu İslamcı ve milliyetçi çizgide

[146] Twitter Türk Güvenliği, https://twitter.com/Turkguvenligi/status/681633971793477632, (02.05.2017).

[147] Zone kaydı için bkz.: http://zone-h.org/mirror/id/16858754, (02.5.2017).

[148] Twitter Türk Güvenliği (03 Şubat 2012), https://twitter.com/Turkguvenligi/status/165424269327740928, (02.5.2017).

[149] Ayrıca zone kaydı için bkz.: http://zone-h.org/mirror/id/21425720, (02.5.2017).

hackleriyle, söylem ve eylemleriyle belli bir dini ve ırkı temsil ettiklerini açığa vurarak, az önce incelediğimiz iki grup gibi hackin ırk, din, yaş gibi unsurları gözetmeyen evrensel kabulleriyle çelişmektedir.

4.5. Türkiye'de Hacktivist Gruplar: Cyber Warrior Ve Redhack

4.5.1. Cyber Warrior Akıncılar

Cyber Warrior Akıncılar, Türkiye'deki en eski hacker gruplardan bir olarak, kendisini legal sınırlar içinde siyasal söylem ve amaçlarına uygun eylemler ortaya koyan hacktivist bir grup şeklinde yansıtmaktadır. Çalışmamız açısından, grubun siyasal söylemini savunmak için gerçekleştirildiği hack eylemlerindeki amaçlarını ve grubun kendini legal sınırlar içinde nasıl konumlandırdığını inceleyerek, grubun kendine özgü hacktivizmi kavrayış biçimini ortaya koymaya çalışacağız. Bu amaçla, grubun aktif olarak kullanmakta olduğu forum ve portal kısımlarına sahip olan www.cyber-warrior.org web sitesini ve eylemlerinde kullandıkları mesajları incelenecektir. Cyber Warrior Akıncılar'ın, hacktivist eylem ve amaçlarıyla ilgili genel bir çerçeve çizmek amacıyla; grubun basına yansıyan eylemlerinden ve zone-h web sitesindeki kayıtlardan yararlanılarak hacktivist eylemleri ele alınacaktır.

4.5.1.1. Cyber Warrior Akıncılar'ın Ortaya Çıkışı ve Amacı

Akıncılar olarak da bilinen, Cyber Warrior Akıncılar (CW Akıncılar) hacker grubu 2001 yılında kurulduğunu belirtmektedir.[150] Grup, 2007'ye kadar yasal düzenlemeler yeterli olmadığı için kendini illegal bir grup olarak değerlendirmekteyken; 2007'de 5651 sayılı İnternet Ortamında Yapılan Yayınların Düzenlenmesi ve Bu Yayınlar Yoluyla İşlenen Suçlarla Mücadele Edilmesi Hakkında Kanun'un yürürlüğe girmesiyle, yasal düzenlemelerdeki pornografi, ahlaki değerle ilgili eksikliklerin giderilmesi, grubun kendisini legal bir grup olarak değerlendirmesini sağladığı açıklanmaktadır.[151] Ayrıca grubun sayfasında bu kanun

[150] Bu bilginin aksine, grubun yöneticisi olarak, CWDoktoray'ın 2004 yılında verdiği bir röportajda ise grubun 26 Kasım 2002'de kurulduğu belirtilmektedir. Ancak biz web sitesindeki bilgiyi güncelliği nedeniyle kullanmayı tercih ettik. Bkz.: Haber 7 (27 Eylül 2004), "Akıncılar Grubu yine görevde", http://www.haber7.com/teknoloji/haber/15139-akincilar-grubu-yine-gorevde, (21.05.2017).

[151] Cyber Warrior Akıncılar, "Sitemizin Çizgisi", https://www.cyber-warrior.org/Root.asp?Action=News&HID=238, (20.05.2017).

metni için bir alan ayrılmasının yanı sıra,[152] yasal uyarı yapılarak legal sınırlar içerisinde olduklarının önemi vurgulanmaktadır. Bu uyarıda, web sayfalarındaki materyallerin siber güvelik önlemlerini içerdiği ve bilişim suçu teşkil edecek içeriklere yer verilmediği belirtilmektedir. Ayrıca uyarıda, siber güvenlik önlemleri açısından bir açığın nasıl oluştuğunun anlaşılması için bazen hackerların gözünden aktarılması gerektiği; "*bir güvenlik açığının nasıl oluştuğunu bilmiyorsanız, o açıktan kendinizi koruyamazsınız, ilkesinden hareket ederek yasal çerçevede faaliyetlerimizi sürdürmekteyiz.*" denilerek açıklanmaktadır.[153]

Ancak, hacki siyasal bir amaç olarak kullanan bir grubun sayfasında, Türkiye'deki bilişim suçlarına karşı oldukları açıklamaları ironik bir durum ortaya çıkarmaktadır. Çünkü 5237 Sayılı Türk Ceza Kanunu'nun bilişim suçlarını tanımlayan 243. Maddesi'nde, "*bir bilişim sisteminin bütününe veya bir kısmına, hukuka aykırı olarak*" girme "*veya orada kalmaya devam*" etme eylemleri[154] ile 244. Maddesi'nde bir "*bilişim sisteminin işleyişini engelleme veya bozma*" eylemleri[155] suç sayılmaktadır. Bu ironinin altında ise grubun misyon olarak kabul ettiği değerleri savunma amacıyla ortaya koyduğu hacki, meşru olmanın ötesinde legal olarak görmeleri yatmaktadır. Dolayısıyla, CW Akıncılar açısından, hackin bir eylem olarak legal alan içinde olup olmadığı değil; hack eyleminin amacının legal ya da meşru söylem alanının içinde olup olmadığına önem verilerek, legal ve meşru oldukları argümente edilmektedir. CW Akıncılar'ın amaçlarına ilişkin beyanları da bu durumu yansıtmaktadır.

---

[152] Cyber Warrior Akıncılar, "Bilişim Suçları Kanunu", https://www.cyber-warrior.org/BilisimSuclari.asp, (20.05.2017).

[153] Cyber Warrior Akıncılar, "Yasal Uyarı", https://www.cyber-warrior.org/Root.asp?Action=News&HID=240, (20.05.2017).

[154] 5237 Sayılı Türk Ceza Kanunu, Madde 243 "Bilişim Sistemine Girme", (Yürürlük Tarihi: 07.04.2016), TBMM Mevzuat Bilgi Sistemi, Http://Mevzuat.Tbmm.Gov.Tr/Mevzuat/Faces/Maddedetaylari?_Afrloop=2172202443529415&Psira=18779&_Afrwindowmode=0&_Adf.Ctrl-State=122una7hi0_104, (24.05.2017).

[155] 5237 Sayılı Türk Ceza Kanunu, Madde 244 "Bilişim Sistemine Girme", (Yürürlük Tarihi: 01.06.2005), TBMM Mevzuat Bilgi Sistemi http://mevzuat.tbmm.gov.tr/mevzuat/faces/maddedetaylari?_afrLoop=2172391987735715&psira=18780&_afrWindowMode=0&_adf.ctrl-state=122una7hi0_119, (24.05.2017).

CW Akıncılar amacını, "*İnternet üzerinden inanç ve ahlaki değerlerimize saldırı yapan, saf beyinleri bulandırmaya yönelik içerikler bulunduran, 'Satanist' ve Pornografik içerikli yayınlarla mücadeledi*r" şeklinde belirtmektedir.[156] Bu amaç 2007'deki yasal düzenlemelerden önce belirlenmiş olmalı ki; pornografik içerik günümüzde yasaklanmış durumdadır. Diğer yandan, satanizm ile mücadelesi de bir dönem Türkiye'de gündeme yoğun olarak konu olmuş olmasıyla ilgili görünmektedir. Güncel olarak ise grup kendisini, "*internet üzerinden; inanç ve ahlaki değerlerimize yapılan saldırılar, devletimiz ve ülkemiz aleyhtarı eylemler, toplum ve kamu vicdanını olumsuz etkileyen olaylar karşısında sanal alemde mücadele eden hacktivist bir gruptur.*"[157] şeklinde tanımlamaktadır. Dolayısıyla, bu değerler çerçevesinde ortaya konulan hacktivist eylemin yasallığını savunmaktadır. Bu değerler, sadece Türkiye'nin resmi devlet söyleminden, hacktivizme bakılınca kabul edilebilecek değerler olarak karşımıza çıkmaktadır. Zira grubun, başka bir ülkenin Türkiye'ye kendi değerleri için saldırması meşru ve legal sınırlar içinde bir hack eylemi olarak görmediği açıktır. Sonuç olarak bu tutum, hackin evrensel etik kodlarıyla çelişen, belli bir din ve ırk için geçerli olduğu düşünülen hackin meşruluk sınırlarının belirlenmesini içeren bir durumu ortaya çıkarmaktadır.

4.5.1.2. Cyber Warrior Akıncılar'ın Örgüt Yapısı ve Üyeleri

CW Akıncılar grubu, eylemlerini sayfalarındaki forum üzerinden sadece onaylı üyelerin katılımına açık başlıklar altında organize etmektedir. Grubun güncel olarak forum sayfasına kayıtlı 242.396 üyesi bulunmaktadır.[158] Grubun kurucusu olarak CWDoktoray rumuzlu kişinin 2004 yılında verdiği röportajda; CW Akıncılar'ın 40 kişilik bir ekip ile kurulduğunu ve belli bir merkezlerinin olmadığını, web sitelerindeki forum sayesinde iletişim kurdukları belirtmektedir. Diğer yandan, CWDoktoray bu röportajında gönüllü olarak gov.tr uzantılı siteleri korumak istediklerini belirtmekte ve resmi kuruluşların web sitelerindeki açıkları bulup,

---

[156] Cyber Warrior Akıncılar, "Sitemizin Çizgisi", https://www.cyber-warrior.org/Root.asp?Action=News&HID=238, (20.05.2017).

[157] Cyber Warrior Akıncılar, "Misyonumuz", https://www.cyber-warrior.org/Misyon.Asp (20.05.2017).

[158] Cyber Warrior Akıncılar, "Cyber-Warrior Toprakları / Sınır Kapısı", https://www.cyber-warrior.org/Forum/Login_User.Asp, (10.06.2017).

bunları web sitelerinin yöneticilerine bildirdiklerini belirtmektedir. Ancak bunun dışında, güvenlik hizmeti verdiklerini, "*Cyber-Security olarak sektörde, kişisel güvenlikten kurumsal çözümlere kadar tüm kategorilerde*" testler ve çözüm hizmetleri, o dönem Türkiye'de yeni ivme kazanan "e-*ticaret ürünleri ve güvenlik ürünleri ile entegrasyonları konusunda ürün ve danışmanlık hizmetleri*" verdiklerini belirtmektedir (Haber 7, 27 Eylül 2004). Cyber Security Bilişim Teknolojileri adlı şirket üzerinden verilen hizmetler 2007'den itibaren, açılan bir derneğin üzerinden yürütülmeye başlanmıştır. Grubun yöneticisi olan CWDoktoray kimliğini gizlemeden Gökhan Şanlı olarak, 2007'de Bilişim Güvenliği ve Bilişim Suçlarına Karşı Mücadele Derneği kurmuştur. Şanlı, derneğin başkanlık görevini sürdürmekte ve siber güvenlik konusunda seminerler düzenlemekte ve ayrıca şirketini yönetmeye de devam etmektedir.[159] [160] Bir hacker grubunun, siber güvenlik alanında faaliyet yürüten bir şirket bağlantısıyla, grubu ve derneği ticari çıkar amacıyla kullanması ve bunu sağlayabilmesinde grubun ününden yararlanması, hem hackerların ticarileşmeye karşı söylemleriyle uyuşmamaktadır, hem de hacktivist eylemlerin dolaylı olarak tüm grup üyeleri için olmasa da yöneticileri için maddi kazanç yolunu açması söz konusu olmaktadır.

CW Akıncılar'ın web sitesinde, grubun bu dernek bünyesinde resmi devlet kurumlarının sitelerine ücretsiz güvenlik desteği ve penetrasyon testleri de yaptığını belirtmektedir.[161] Dolayısıyla, dernekle hacker grup arasında organik bir bağ bulunmaktadır. Ayrıca yukarıda andığımız gibi grubun kendisini 2007'de legal olarak görmesinin bir nedeni de, CW Akıncılar'ın dernek ile ilişkilendirilecek olmasıdır. Dernek aracılığıyla hacker grubun legal olarak, resmi davet ve toplantılara katılması da söz konusu olmuştur. 14 Nisan 2012 tarihinde, derneği temsilen, Gökhan Şanlı ve beraberindeki iki kişi Çankaya Köşkü'nde Cumhurbaşkanlığı Kurumsal İletişim Başkanlığı ve Bilişim Teknolojileri Başkanlığınca düzenlenen

[159] Bilişim Güvenliği ve Bilişim Suçlarına Karşı Mücadele Derneği, "¡idari Yapı", https://bg.org.tr/Portal.asp?X=IY, (22.05.2017).

[160] "CWDoktoray Deşifre Edilmiştir" 'e Cevap, http://cwdoktoray.blogcu.com/cwdoktoray-desifre-edilmistir-e-cevap/9436596, (22.05.2017).

[161] Cyber Warrior Akıncılar, "Cyber-Warrior TIM Olarak Neler Yaptık? / Kurumsal Güvenlik İçin", https://www.cyber-warrior.org/Root.asp?Action=News&HID=257, (22.05.2017).

"Türkiye'de İnternet Sitelerine Erişimlerin Engellenmesi ve Telif Hakları" konusunda gerçekleşen bir toplantıya katılmıştır. Ek olarak, CW Akıncılar üyesi olan Emrullah Akdemir, Ekber Ekşi ve Serkan Erdemir adlı hackerlar, derneği temsilen Aksaray Polis Yüksek Meslek Okulu'nda " Wireless Güvenliği ve Kişisel Verilerin Korunmasının Önemi" konulu seminer vererek teşekkür belgesi almışlardır (Birgün, 18 Haziran 2012). Dolayısıyla, dernek aracılığıyla resmi kurumlarca tanınmış, fikrine başvurulmuş ve de teşekkür edilmiş bir hacker grubu olarak faaliyetlerini yürüttükleri görülmektedir. Çalışmanın önceki bölümünde ele aldığımız gibi, özellikle kişisel verilerin korunması ve sansürün engellenmesi konularında çalışan hacker gruplar bulunmakla beraber; bu gruplar enformasyonun özgürlüğü ilkesine uymadıklarını benimseyerek, hacki saldırı şeklinde kullanmayı reddettikleri gibi, siyasi ve devlet otoritesini de sansür mekanizmaları nedeniyle reddeler. CW Akıncılar ise, tam tersine, kendi milli, dini ve ahlaki değerlerini savunmak amacıyla hem yurtdışında hem yurt içinde hack eylemleri yürütmekte; siber güvenlik yaklaşımını özellikle resmi kurumları kapsayan destek verme faaliyetleri ve siber güvenlik danışmanlığı hizmetleri şeklinde kabul etmektedir.

Grubun örgütlenişi, danışma kurulu olarak işleyen *fetva kurulu*[162]; kararların alındığı *strateji*[163];saldırıları düzenleyen *akıncılar*[164]; hedeflerle ilgili kaynak sağlayan ve akıncılara destek olan *lojistik*;[165] yeni teknolojik gelişmeleri, grupla ilgili haberleri aktaran ve çevirileri yapan *haberci*[166]*;* grubun kendi üyeleriyle ilgili bilgi toplayan ve grupla ilgili araştırma yapan *CW-İstihbarat*[167];projeler üretip hayata

[162] Cyber Warrior Akıncılar, "TIM Görev Organizasyonu – Fetva Kurulu", https://www.cyber-warrior.org/forum/gorevorg_fetvakurulu.asp, (24.05.2017).

[163] Cyber Warrior Akıncılar, "TIM Görev Organizasyonu - Strateji", https://www.cyber-warrior.org/Forum/GorevOrg_Strateji.asp, (24.05.2017).

[164] Cyber Warrior Akıncılar, "TIM Görev Organizasyonu – Akıncılar", https://www.cyber-warrior.org/Forum/GorevOrg_Akincilar.asp, (24.05.2017).

[165] Cyber Warrior Akıncılar, "TIM Görev Organizasyonu – Lojistik", https://www.cyber-warrior.org/Forum/GorevOrg_Lojistik.asp, (24.05.2017).

[166] Cyber Warrior Akıncılar, "TIM Görev Organizasyonu – Haberci", https://www.cyber-warrior.org/Forum/GorevOrg_Haberci.asp, (24.05.2017).

[167] Cyber Warrior Akıncılar, "TIM Görev Organizasyonu – CW Ajanı", https://www.cyber-warrior.org/Forum/GorevOrg_CWistihbarat.asp, (24.05.2017).

geçiren *Ar-Ge*[168]; ve daha çok görsel malzemeler ve sosyal medya faaliyetlerini yürüten *grafik-web, video-animasyon, enformasyo*n birimlerinden oluşmaktadır. Bu birimlerin içinde; fetva kurulu, strateji ve akıncılar, grubun yönetim ve saldırı misyonunu üstlenmiş temel birimler olarak çalışmaktadır.

Fetva kurulu, diğer gruplardan farklı olarak, üyelerin katılımına açık olan, başvuru kabul edilen bir grup değil; sorumlusu, kurucu ve administratörler tarafından belirlenen bir danışma ve istişare kurulu olarak faaliyet göstermektedir.[169] Fetva kurulu, fetva gereken konulara çözüm üretmek, akıncılar grubunun faaliyetlerini takip etmek ve misyon uyumluluğunu kontrol altında tutmak ile yükümlü olduğu ve bu kuruldan çıkan kararın aksi yönünde kimsenin hareket edemeyeceği belirtilmektedir.[170] Fetva, İslam hukuku ve kuralları açısından, alanında uzman olman din adamları tarafından verilen kararlar anlamına gelmektedir. Bu fetva, şeraitin uygulandığı ülkelerde hakim tarafından verilirken, seküler ülkelerde Müslümanlar için müftüler tarafından verilmektedir.[171] CW Akıncılar'ın Fetva kurulunda İslam dini açısından yetkili kişilerin kim olduğu bilinmemekle beraber; bu kurulun varlığı, grubun misyonunda ön plana çıkan inanç için eylemde bulunma amacına paralellik taşımaktadır. Bu kurul, yapılan eylemlerin İslam dini açısından sakıncalı olup olmadığını teyit eden bir mekanizma olarak işlemektedir. Fetva kurulu, yapılacak saldırının CW Akınılar grubunun temel ilkelerine uygun olup olmadığını ve saldırının İslam dini açısından haklı nedeni olup olmadığı konusunda, danışma ve karar mekanizması rolü üstlendiği sonucu ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla eylemin yapılıp yapılmayacağında son kararı İslami uygunluğu açısından fetva kurulu vermekte olduğu anlaşılmaktadır.

---

[168] Cyber Warrior Akıncılar, "TIM Görev Organizasyonu –

Ar-Ge (CW Developer)", https://www.cyber-warrior.org/Forum/GorevOrg_Ar-Ge.asp, (24.05.2017).

[169] Cyber Warrior Akıncılar, "Forum", https://cyber-warrior.org/FORum/fetva-kurulu-hakkinda_508752,0.cwx, (24.05.2017).

[170] Cyber Warrior Akıncılar, "TIM Görev Organizasyonu – Fetva Kurulu", https://www.cyber-warrior.org/forum/gorevorg_fetvakurulu.asp, (24.05.2017).

[171] Atar, F. (1995), "Fetva", *İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı, Cilt: 12, 486-496. http://www.islamansiklopedisi.info/dia/pdf/c12/c120297.pdf , (24.05.2017). Ayrıca bkz.: Wikipedia, "Fatwa", https://en.wikipedia.org/wiki/Fatwa, (24.05.2017).

Strateji birimi ise, hack konusunda bilgi düzeyi yüksek yönetici vasfındaki kişilerden oluşmaktadır. Genel olarak grubun işleyişiyle ilgili kararları almakta ve program, kod geliştirerek yeni teknikler üretmekle yükümlüdür. Bu birimin aldığı kararlar tüm diğer birimleri bağladığı açıklanmaktadır.[172] Akıncılar birimi ise, fetva kurulunun kararını uygulamakla yükümlü olan, hack konusunda yetkin olan kişilerin oluşturduğu temel saldırı birimi olarak açıklanmaktadır.[173] Bu açıklamalar neticesinde, saldırı hedefi belirlendikten sonra, fetva kuruluna danışılmakta; bu saldırının uygunluğuna ilişkin fetva kurulu kararı sonrasında ise hack eylemlerinin ortaya konduğu anlaşılmaktadır.

CW Akıncılar'ın bu yönetsel birimlere bağlı olan aktif operasyonel timleri bulunmaktadır. Bu timler; Zabıta-i Form Tim, Mobile Developers, C.War-Z Training, STK-Sosyal Medya Hack, Hashtag TIM, C.War-Z Gama, C.War-Z Beta, C.War-Z Alfa, C.War-Z Delta, Diriliş, CryptoS, İhya-i Ramazan, Kıraat-ül Furkan, Messenger of Death, Target Attack, Hilaf-ı Edeb, Karargâh Operasyon-2, Halalen Tayyiben, Kızılelma , Kalk ve Uyar, Karıncaaslanı gibi, hack jargonu ile İslami tabirlerin ve askeri jargonun iç içe geçtiği başlıklar altında ortaya konmaktadır.[174]

Grubun önemli bir başka birimi ise Cyber Academy adıyla faaliyette bulunan ve üyelik kriterlerinden biri haline gelmiş olan eğitim birimidir. Cyber Academy'nin, "*bazı teknikleri web sayfası üzerinden gerçeğine en yakın şekilde uygulayabilmek amacı ile daha etkileşimli eğitim için*" 2002 yılında kurulduğu belirtilmektedir. [175] Bu birim altında, üyeler güvenlik ve saldırı alanlarıyla ilgili görev simülasyonları seçerek kendilerini test edebilmekte ve geliştirmektedir. Ayrıca forumda rütbe alabilme kriterlerinden biri de bu akademide başarı sağlamış olmaktır. Forumdaki rütbeler; sivil (rütbesiz ya da sistemden atılmış kullanıcılar), teğmen (yeni kullanıcılar), yüzbaşı (2. seviye kullanıcılar), binbaşı (3. seviye kullanıcılar), yarbay

[172] Cyber Warrior Akıncılar, "TIM Görev Organizasyonu – Strateji", https://www.cyber-warrior.org/Forum/GorevOrg_Strateji.asp, (24.05.2017).

[173] Cyber Warrior Akıncılar, "TIM Görev Organizasyonu – Akıncılar", https://www.cyber-warrior.org/Forum/GorevOrg_Akincilar.asp, (24.05.2017).

[174] Cyber Warrior Akıncılar, https://www.cyber-warrior.org/, (24.05.2017).

[175] Cyber Warrior Akıncılar, "Vizyon", https://www.cyber-warrior.org/Academy/, (24.05.2017).

(üst seviye kullanıcılar), albay (CW'de aktif görev alabilecek üst seviye kullanıcılar), komodor (yönetici ve moderatörler), general (yönetici ve smoderatörler), grup yöneticisi (yönetici ve smoderatörler), advisor (üst yönetim ve strateji grubu üyeleri), administrator (üst yönetim ve strateji grubu üyeleri)[176] şeklinde asttan üstte doğru ilerleyen militer bir şemayı andıran hiyerarşik yapılanmayı yansıtmaktadır. Forumda albay rütbesinden itibaren, CW Akıncılar grubunun aktif üyeliği söz konusu olurken, alt rütbelerin bu aşamaya geçebilmesi için kendilerini ispatlaması, belirli kriterleri yerine getirmesi gerekmekte olduğu açıklanmaktadır. Yönetsel birimlerde aktif olabilmek için, üst yöneticilerden birinin referansı ile strateji grubuna önerilen üyenin atanması gerektiği belirtilmektedir.[177]

Tüm bu hususlar, grubun forum içinde kendini ispatlayabilen üyelerin CW Akıncılar ekibine dahil olabildiğini gösterdiği gibi, grubun son derece hiyerarşik, atama esasına dayalı bir ast-üst ilişkisi ile yapılandığını göstermektedir. Dolayısıyla karşımıza lideri olan, bürokratik atanma işlemlerinin belirli koşullar ve şartlar altında yapıldığı, askeri bir yapıya öykünmenin söz konusu olduğu katı bir öğütleniş modeli çıkmaktadır. Bu örgütlenme modeli, grubun misyonunu yansıtan bir yapıya sahiptir. Kendisini, inanç ve milli değerler için mücadele eden bir grup olarak ortaya koyması, sanal ortamda bu değerlerin savunuculuğu görevini üstlenmiş olması ve bu mücadelede kendisini 'siber savaşçı' olarak nitelendirmesi, grubun askeri öykünmesinin altında yatan neden olarak anlaşılmaktadır. CW Akıncılar'ın hacktivist bir grup olarak ortaya koyduğu amaç ve örgütlenme modeli, toplumsal hareketler bağlamında çeşitli mücadeleleri ortaya koyan diğer hacktivist grupların söylemlerinden oldukça farklı bir noktada olduğu gibi, şimdiye kadar çalışmanın kapsamında açıkladığımız hacktivizm bağlamının dışında görünmektedir. Ancak CW Akıncılar kendisini hacktivist bir grup olarak ilan ettiği için, ortaya koyduğu eylemlerden yola çıkarak üstlendiği rolü ve hacktivizmi ortaya koyuş biçimini daha anlaşılır kılma çabasıyla çalışmamız devam edecektir.

---

[176] Cyber Warrior Akıncılar, "Forum", https://cyber-warrior.org/%5C/%5C/Forum/yeni-rutbe-duzeni_75182,0.cwx, (24.05.2017).

[177] Cyber Warrior Akıncılar, "Forum - Sistem işleyişi Forum Kültürü ve Kurallar", https://www.cyber-warrior.org/Forum/Kurallar.asp, (24.05.2017).

4.5.1.3. Cyber Warrior Akıncılar'ın Hacktivist Eylemleri

Grubun kamuoyunda bilinirliği, 2003'te Süleymaniye'de 11 Türk askerinin başına çuval geçiren Amerika Birleşik Devletleri'ne (ABD) misilleme yaptığı 21 Temmuz 2003'te, 1500 Amerikan web sitesini hackleyerek erişimlerini aksatma eylemiyle sağlandı. Hacklenen sitelere "*bir Türk Amerika'ya bedeldir, 11 Türk için dünyayı fethederiz... şimdilik 1500 tane sitenizi topraklarımıza dahil ediyoruz*." açıklaması ve bordo bereliler olarak bilinen Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK) Özel Kuvvetler Komutanlığı askerlerinin fotoğrafı yerleştirildi.[178] CW Akıncılar'ın sitelere yerleştirdiği bu açıklamada, hacki bir fetih metaforu olarak değerlendirdikleri anlaşılmaktadır. Ayrıca, doğrudan bir hedef belirlemek yerine rastgele 1500 web sitesinin aynı anda hacklenmesi şeklinde bir eylem biçimi ortaya konmaktadır. Hacklenen bu siteler resmi kuruluşlara ait değil; sadece domaini (alan adı) ABD'de bulunan hemen hemen her sektör ve alana yayılmış web siteleri oldukları görülmektedir.[179] Hürriyet'te yer alan habere göre basın organlarına mail atılarak grup tarafından eylemlerinin duyurulması istenmiştir (Hürriyet, 23 Temmuz 2003). Ancak CW Akıncılar, bu ilk büyük eylemlerinde basında yer alma amacı taşımaktayken, "*Artık hiçbir basın kuruluşu ile röportaj, söyleşi, haber vb. etkileşim yapılmayacaktır. Sadece Security konusunda Cyber-Security olarak ilgili faaliyetler devam edecektir*" denilerek 10 Nisan 2007'den itibaren basın faaliyetlerini durduğunu açıklanmıştır[180]. Bu kararın derneğin kuruluşundan hemen önce verilmiş bir karar olması itibariyle, basınla ilişkilerini legal olarak dernek üzerinden yürütmek istedikleri sonucuna varmak mümkündür. Ancak bu tarihten sonra da, eylemlerle ilgili haberlerin servis edilip edilmediğini bilinmemekle beraber; CW Akıncılar eylemlerini gündemi takip eden bir şekilde ortaya konması nedeniyle basında kendilerine yer bulmaktadır.

---

[178] Ek-1 Cyber Warrior Akıncılar, "iP/Cyber-WARRiOR Hack Team", https://www.cyber-warrior.org/Hacked/index.htm, (24.05.2017).

[179] Hacklenen 1500 web sitesinin listesi için bkz.: Cyber Warrior Akıncılar, "Protesto Saldırı Bilançosu", https://www.cyber-warrior.org/Hacked/ProtestoSaldirisi.htm, (21.05.2017).

[180] Cyber Warrior Akıncılar (10 Nisan 2007), "Basın faaliyetleri durdurulmuştur", https://www.cyber-warrior.org/Root.asp?Action=News&HID=221, (21.05.2017).

Diğer yandan, CW Akıncılar, aynı anda çok sayıda ve rastgele web sitesini hedef almanın yanı sıra, intikam veya tepki amacıyla belirli web sitelerini hedef almaktadır. Bunun ilk örneklerinden biri, bir başka Türkiyeli hacktivistin hacklenmesiyle yaşandı. 2008'de Karan rumuzlu bir hackerın Başbakanlık Basın Merkezi'nin web sitesini hackleyerek, sayfaya "*Sayın Başbakanım mademki sesimizi duymuyon!* [duymuyorsun] *Biz de böyle duyururuz. Bu kadar işsiz varken sen hâlâ binlerce imam atamaya devam et. Dualarla bu ülke kurtulur belki*" mesajı bıraktı (Milliyet, 2 Mayıs 2008). Bunun üzerine CW Akıncılar, bu hackerın thekaran.org web sitesini hackleyerek sayfaya "*Hacked by RTE*" imzası ve Adnan Menderes, Turgut Özal ve Recep Tayyip Erdoğan'ın fotoğrafının üzerinde olduğu Türk bayrağı görseli yerleştirdiler (Haber Türk, 9 Mayıs 2008). [181]

CW Akıncılar, hacktivist eylem biçimi olarak, aynı anda çok sayıda web sitesinin erişimini aksatmasının yanı sıra, doğrudan hedefine aldığı belirli web sitelerine mesaj bırakmayı da farklı bir eylem türü olarak ortaya koymaktadır. Grubun eylem biçimlerini anlaşılır kılmak için gerçekleştirdiği eylemlerin amaçlarına, mesaj ve açıklamalarını ele almak gerekmektedir. CW Akıncılar, hacktivist eylemlerini "*Türkiye için*" ve "*inanç ve ahlaki değerlerimiz için*" olarak iki başlık altında değerlendirmektedir.[182] Ancak bu başlıklar altında değerlendirdiği eylemler amaçları açısından birbiriyle iç içe girmiş halde olduğu için net bir sınıflandırmayı sunmamaktadır. Bu nedenle, CW Akıncılar'ın eylemlerini; doğrudan Türkiye'nin dış politikasıyla ilgili veya terörle ilgili olarak Türkiye'yi ve yönetimini savunmak için yapılan eylemler, uluslararası Müslüman halklarla ilgili yaşanan olaylara ilişkin olarak yapılan uluslararası eylemler ve İslam dini ve toplumsal ahlakı savunma adına yapılan eylemler olarak değerlendirmek mümkündür. Çalışma kapsamında, grubun eylemleri, bu ana başlıklar altında ele alınarak, hacki siyasal olarak nasıl kullandıkları irdelenmeye çalışılacaktır.

[181] Ayrıca hackin videosu için bkz.: https://www.youtube.com/watch?v=lqwbzgFD95M

[182] Cyber Warrior Akıncılar, "Cyber-Warrior TIM Olarak Neler Yaptık?", https://www.cyber-warrior.org/Root.asp?Action=News&HID=257, (21.05.2017).

4.5.1.3.1. Doğrudan Türkiye Siyaseti İle İlgili Eylemleri

CW Akıncılar'ın doğrudan Türkiye ile ilgili eylemeleri, Türkiye'nin dış politikasıyla ve teröre ilişkin gündemiyle ilgili hacktivist eylemleri içermektedir. Türkiye'nin dış politikasıyla ilgili olarak yaptığı hacklerin bir kısmı doğudan yaşanan bir olaya ilişkin misilleme amacıyla Türkiye'yi savunmak için ve hükümet ve devlet yetkililerine yönelik olumsuz olaylara veya eleştirilere cevap olarak hükümet ve devlet yetkililerini savunmak amacıyla yapılan eylemler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Türkiye'yi savunma amacında olduğu eylemlerden biri, İsrail milletvekili Michael Ben-Ari'nin web sitesinin ve çok sayıda İsrail alan adına sahip web sitesinin hacklenmesidir. 31 Mayıs 2011'de Türkiye'den Gazze'ye yarım taşıya üç gemiye İsrail'in baskın yapmasıyla başlayan İsrail Türkiye diplomatik krizinin yaşandığı süreçte, İsrail milletvekili Michael Ben-Ari'nin, Türkiye'nin düşman ülke ilan edilmesi gerektiğini belirtti (Haberler.com, 02 Eylül 2011). Bu açıklamanın ardından CW Akıncılar, hem açıklamada bulunan milletvekilinin kişisel web sitesini (Takvim, 5 Eylül 2011) hem de 020 adlı ücretsiz hosting firmasından hizmet alan çok sayıdaki web sitesini hackleyerek, bu sitelerin ana sayfasına, "*İsrail yaptığı bu zulüm karşılığında tüm İslam aleminden ve Türkiye'den özür dilemek zorundadır.*" ifadeleri içeren bir metin yerleştirdi (Sabah, 5 Eylül 2011). Ayrıca dönemin Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu'nun konuyla ilgili yaptığı basın açıklamasının videosu da bu sitelerin ana sayfasına yerleştirildi. [183] Bu eylemde Dışişleri Bakanı'nın videosunun kullanılması; daha sonraki eylemlerinde de karşımıza çıkacağı gibi, grubun Türkiye'nin resmi söylemini yansıtan ve bu nedenle de kendini meşru alanda varsaymasıyla ilişkilendirilebilir. Ayrıca, Türkiye yerine bir cevap olarak ortaya koyduğu bir hacktivist eylem söz konusudur.

CW Akıncılar'ın Türkiye için misilleme şeklinde ortaya koyduğu başka bir eylem ise, Fransa'da sözde Ermeni soykırımı inkâr yasa teklifini kabul edilmesinin ardından gerçekleştirildikleri hacktir. Yasa tasarısını sunan Fransa Milletvekili

[183] Hacklenen sayfalardan örnek bir sayfanın zone kaydı için bkz.: http://zone-h.org/mirror/id/14848641

Valerie Boyer'in ve dönemin Fransa Cumhurbaşkanı Nicolas Sarkozy'e yakın isimlerden olan Ermeni kökenli Fransa Milletvekili Patrick Deveciyan'ın kişisel web sitelerini hacklenerek, bu sitelere mesaj bırakılmıştır. Deveciyan'ın sitesine, "*O kadar ikiyüzlü bir yönetiminiz var ki, bizim yüzümüze karşı başka; diğer ülkelere karşı başka konuşuyorsunuz*" ifadelerini yazdılar (TimeTürk, 3 Ocak 2012). Bu eylemde sadece kendi açıklamalarını kullanmakla yetinirken, hackledikleri web sitelerine şiir ile mesaj bırakma yolunu da seçmektedirler. 21 Kasım 2013'te ise, Ermenistan askerlerinin Yukarı Karabağ Bölgesinde üzerinde Türkiye ve Azerbaycan bayraklarının bulunduğu tuğlaları kırarak gösteri düzenlemeleri üzerine (Hürriyet, 12 Kasım 2013) CW Akıncılar bu olaya cevap olarak Ermenistan Parlamentosu'nu web sitelerinin de aralarında olduğu çok sayıda Ermenistan sitesini hackleyerek; bu sitelere, Mehmet Akif Ersoy'un Çanakkale şiirinden "*Şüheda gövdesi, bir baksana dağlar taşlar... O, rükû olmasa, dünyada eğilmez başlar, Yaralanmış temiz alnından uzanmış yatıyor; Bir hilal uğruna ya Rab, ne güneşler batıyor*" ile Mithat Cemal Kuntay'ın On Beş Yılı Karşılarken şiirinden "*Bayrakları Bayrak Yapan Üstündeki Kandır. Toprak Eğer Uğrunda Ölen Varsa Vatandı*r" mısralarını yerleştirdi (Sabah, 25 Kasım 2013). Mesaj vermek için kullanılan bu dizeler, eylemin Türkiye'yi savunma amacını doğudan yansıtan milli duyguların ön planda tutan şair ve şiirlerden seçilmişidir.

CW Akıncılar'ın Türkiye adına yaptığını iddia ettiği eylemlerin bir diğeri ise Hollanda'nın hedef alınmasıyla ortaya kondu. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanı Fatma Betül Sayan Kaya'nın, Hollanda'ya girişiyle ilgili olarak yaşanan diplomatik kriz nedeniyle; CW Akıncılar, Hollanda web sitelerine 12 Mart 2017'de saldırı başlattı. Hollanda'nın çok sayıda resmi kurum web sitesini hackleyerek, ana sayfalarına Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın fotoğrafını ve "*ey Avrupa, siz demokrasi insan hak ve özgürlüklerinden bahseder dursunuz ama büyük Türkiye korkunuz gerçek yüzünüz olan sömürgeci, ırkçı ve faşist haçlı zihniyetinizi ortaya çıkardı*." mesajını içeren bir görsel yerleştirildi (Milliyet, 12 Mart 2017). Ardından tekrar 14 Mart'ta Hollanda Merkez Bankası, İskan, Planlama ve Çevre Bakanlığı, Uluslararası Ticaret ve İşbirliği Ajansı, İhracat Kredi Sigortası Kurumu gibi resmi kurumları hackleyerek aynı görseli sitelerin ana sayfalarına yerleştirdiler (Star, 14

Mart 2017). Bu eylemlerinde grup, Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'a olan desteklerini sadece onun fotoğrafıyla değil; aynı zamanda Cumhurbaşkanının konuyla ilgili beyanları ve sesleniş biçimine uygun bir açıklama yapılarak ortaya koymuştur.

Türkiye adına yaptığı bir başka eylemi ise daha önce uygulamadığı veya uyguladığını açıklamadığını iddia ettiği bir eylem biçimi olan yazışma ve belge deşifresi ile gerçekleştirdi. 15 Temmuz 2016'da yaşanan darbe girişimi sonrasında ortaya atılan 14 Ağustos'ta yeni bir darbe girişimi olacağına dair iddialara karşılık olarak, CW Akıncılar, Fetullahçı Terör Örgütü'nün (FETÖ) web sitesi fgulen.com'u hackleyerek siteye "*14 Ağustos 2016 bekleyin dediniz. İşte biz buradayız, ininize girdik! Uzun Adam'a selam olsun. 15 Temmuz Şehitleri anısına*" ifadelerini içeren 15 Temmuz'un sembolleşen fotoğraflarından bir tankı ele ecirmiş sivillerin fotoğrafının yer aldığı bir görsel yerleştirdi.[184] Web sitesine girildikten 30 saniye sonra, 2014 yerel seçimleri öncesinde kullanılan ve dönemin Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan'ın İstiklal Marşı'nı seslendirdiği Adalet ve Kalkınma Partisi'nin (AKP) reklam videosuna yönlendirildi (Star, 14 Ağustos 2016). Grup, bu eyleminde meydan okuyan bir mesaj ile FETÖ'ye karşı olduğunu ve aynı zamanda Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'a destek olma amaçlarını ortaya koymaktaydı. Ayrıca grup, bu hack ile elde ettikleri çeşitli belgeleri ve 3800 e-posta yazışmasını ilgili devlet kurumlarına ilettiklerini açıkladı.[185] CW Akıncılar, elde ettiği verileri resmi kurumlarla paylaşması, devlet adına teröre kaşı olarak yapılan bir eylem gerçekleştirerek devlete destek olma misyonunu ortaya koymaktadır. Ardından grup, 11 Şubat 2017'den itibaren ekran görüntüsü olarak, fgulen.com uzantılı adreslerden elde ettiği 3 bin 962 adet e-posta yazışması, 17 farklı veri tabanı, 495 Skype iletişim listesini içeren bazı belgeleri deşifre etti (İhlas Haber Ajansı, 15 Şubat 2017). Ancak, CW Akıncılar bu deşifrenin resmi kurumların yürüttüğü operasyonlara zarar vermeyecek önemsiz bir kısmıyla sınırlı kalacağını açıkladı. Ayrıca açıklamasında, şimdiye kadar hiçbir belgeyi yayınlamayıp ilgili kurumlara ilettiklerine karşın,

[184] Hacklenen web sitene yerleştirilen görsel için bkz.: Ek-1 Fotoğraf 28.

[185] Cyber Warrior Akıncılar (23 Ekim 2016), "Cyber-Warrior TIM Olarak Neler Yaptık?", https://www.cyber-warrior.org/Root.asp?Action=News&HID=257, (24.05.2017).

Ayyıldız Tim'in grup ile ilgili FETÖ bağlantısı iddialarına cevap olarak yayınladıklarını belirtti.[186] Böylelikle, CW Akıncılar daha önce de devlet kurumlarına, hackleyerek elde ettikleri belge ve bilgileri ilettiklerini beyan etmiş oldu. Bu durum, siyasal söylemin hack ile birleşmesiyle ortaya konan hacktivist bir yaklaşımdan ziyade, grubun kendine misyon olarak kabul ettiği devlete destek olma şeklinde ortaya konan gönüllü bir faaliyet biçiminde algılanabilir. Diğer yandan devlet kurumlarının bu belgeleri kullanmalarıyla ilgili bir açıklama veya bilgi bulunmamaktadır.

CW Akıncılar'ın Türkiye adına gerçekleştirdiği bu eylemlere ek olarak, aynı amaçla devlet yetkilileri için misilleme olarak ortaya koyduğu hackler de söz konusudur. Milli İstihbarat Teşkilatı (MİT) Müsteşarı Hakan Fidan aleyhinde propaganda yaptığı iddiasıyla, İsrail haber portalı Jewish Press'i hacklemesiyle yaşandı. Jewsih Press'in 17 Ekim 2013'te Hakan Fidan aleyhinde İran ajanı olduğuyla ilgili bir yazının yayınlanmasına (Jewish Press, 17 Ekim 2013) Türkiye'de tepkiyle karşılandı (Sabah, 18 Ekim 2013). Bunun üzerine CW Akıncılar, çok sayıda İsrail web sitesini aynı anda hackleyerek, ana sayfalarına Hakan Fidan'ın fotoğrafını ve "*Siz bir terör devletisiniz. Şimdiye kadar işlediğiniz cinayetler de kendi gölgenizden dahi korktuğunuz içindir, bunun farkındayız. Yıllardır uyguladığınız şiddet ve baskı ile kurduğunuz düzeninizi saklamaya devam edin. Bizler oradan da sizi söküp çıkaracağız*" açıklaması içeren görsel yerleştirdi. Mesajın tehdit edici yapısı dikkat çekmekle beraber, görselde ayrıca besmele ve İslam dini kutsal kitabı Kuran'dan İmran suresinin bir ayeti de yer almaktaydı. CW Akıncılar'ın bu eylemi inanç gerekçesiyle değil, Türkiye için yaptığı bir eylem olmasına karşın, Kuran ayetini mesaj olarak hacklediği sitelere yerleştirmesi İslam dinine olan bağlılığının yanı sıra eylemini dini açıdan da meşru görmesiyle ilgilidir. Ayrıca, grubun bu tarzdaki içerikleri kullanmak için de fetva kurulu adını verdiği kişilerden yararlanmakta olduğunu düşünmek mümkündür.

[186] Twitter Cyber Warrior Akıncılar, https://twitter.com/CyberWarriorTIM/status/830429638832832513, (24.05.2017).

CW Akıncılar benzer bir eylemi, dönemin başbakanı Recep Tayyip Erdoğan'ı eleştiren Avusturya Dışişleri Bakanı Sebastian Kurz'un web sitesini hackleyerek gerçekleştirmiş. Grup, hacklediği bakanın sayfasına İngilizce, Almanca ve Türkçe olarak "*Sen de kimsin ufaklık? Bizim başbakanımızın nasıl konuşacağına sen karar veremezsin. Başbakan Erdoğan, o üstünde bulunduğunuz topraklara, Viyanalara kadar ulaşan ecdadın torunudur! Biz Akıncı'larız, Biz Osmanlı'yız, Biz Türkiye'yiz*" mesajı içeren ve Erdoğan'ın ve Kanuni Sultan Süleyman'ın fotoğraflarını içeren görsel yerleştirdi (Anadolu Ajansı, 16 Haziran 2014). Bu defa, yerleştirilen görselde Osmanlı vurgusu ön plana çıkartılırken dini bir içerik söz konusu değildir. Ancak, grup tarafından, grubun amaçlarında ortaya koyduğu gibi, başbakanı savunmak Türkiye sınırları içerisinde meşru olarak değerlendirilen bir eylemdir.

4.5.1.3.2. Müslüman Halklar İle İlgili Eylemleri

CW Akıncılar grubunun, Türkiye dışındaki Müslüman halkların uğradığı ayrımcılık, şiddet ve içinde bulundukları çatışmalara ilişkin olarak ortaya koyduğu eylemlerde hedefleri Suriye, İsrail, Mısır ve Çin gibi Müslüman halkların sorun yaşadığı veya mezhep sorunlarının yaşandığı ülkeleri kapsamaktadır. Bu eylemlerindeki meşruluk zeminini ve amaçlarını ortaya koyma biçimleri, Türkiye'nin resmi dış politika söylemi ve İslam dini referans alınarak ortaya konmaktadır.

Suriye'de devlet başkanı Beşer Esad karşı ayaklanmaların ve çatışmaların yaşanmaya başladığı dönemde CW Akıncılar, Esad'ın ülke içindeki politikalarını meşru gösterdiği gerekçesiyle 11 Şubat 2013'te Addounia televizyonun web sitesi hackledi. Kanalı Esad yanlısı olduğu iddiasıyla web sitesine, dün gece yarısı siber saldırıda bulundu. Siteye; "*Zulüm eden zulüm bulur.. Zulüm yanlısı Beşar Esad görmedin mi? Saddamları, Firavunları, Kaddafileri, sonları ne oldu... Hala anlamadın mı zulüm edenlerin sonunu ? Zulm ile âbâd olanın, âhiri berbâd olur.*" (Milliyet, 12 Şubat 2013) ifadesi ile "Allah (c.c.) buyuruyor ki; Allah Zalimleri sevmez!" ayeti yerleştirildi. CW Akıncılar, , Suriye'de yaşananları ve bunları taraflı yansıttığını düşündüğü televizyon kanalını protesto ederken bu protestonu dini bir açıklamayla ortaya koymaktaydı. Hacker etiğinin dini farklıları reddetmesine karşın

CW akıncılar, dini açıklama ve ayet kullanmayı mesajlarını iletme biçimi olarak seçmesi, grubun dini söylemle hacklediğinin en açık yansımalarından biri olarak diğer eylemlerinde de karşımıza çıkmaktadır. Mısır'a yönelik eylemlerinde de benzer mesaj biçimi ve içeriği söz konusu olmuştur.

Mısır'da 3 Temmuz 2013'te Cumhurbaşkanı Muhammed Mursi yönetiminin askeri darbe ile devrilmesi üzerine yaşanan süreçte, CW Akıncılar bu darbeyi protesto etmek için Mısır'ın resmi kurumlarını hackledi. 17 Temmuz'da hacklediği Mısır Sağlık Bakanlığı, Tarım Bakanlığı, Ulaştırma Bakanlığı, Spor Bakanlığı, Nüfus Bakanlığı, Mısır Ulusal Konseyi ve Spor Bakanlığı, Mısır Cumhuriyeti Organizasyonu ve Yönetim Merkez Ajansına ait bu sitelere Türkçe ve Arapça olarak, Kuran'da yer alan Ahzab suresinden ayet (Sabah, 17 Temmuz 2013) ve "*Akıncılar olarak sonuna kadar Mısır'daki Müslüman kardeşlerimizin yanındayız. Akıncılar olarak hedef gözetmeksizin her sisteminiz hedefimizdedir. Akıncılar olarak bu zulüm bitinceye kadar sizinle savaşmaya devam edeceğiz. Biz Osmanlıyız, biz Türkiye'yiz, biz Akıncılar'ız.*" ifadelerini ve Mursi'nin fotoğrafını içeren bir görsel yerleştirdiler.[187]

Ardından, Mısır'daki olayların şiddetlenmesi, siyasi engellemelerin ve tutuklamaların artması üzerine, darbenin 100. günü olan 10 Ekim 2013'te CW Akıncılar, bu kez, Mısır Ana Yasa Mahkemesi Başkanlığı, Mısır Sağlık Bakanlığı, Mısır İdari Gelişim Devlet Bakanlığı, Mısır Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, Mısır İş ve İşçi Alma Kurumu, Mısır El Ezher Üniversitesi, Mısır Shams Üniversitesi, Spor Hekimliği İhtisas Merkezi, ESCO Mühendislik Hizmetleri firması, Z-Overseas Madencilik ve Güvenlik Hizmetleri firması gibi, resmi kurumların da aralarında olduğu mısır alan adı uzantılı web sitelerini hackledi. Hacklediği devlet kurumlarına ait sitelerin ana sayfalarına ise, İmran suresinden bir ayet ile Müslüman Kardeşlerin kurucusu Hasan el- Benna'nın sözlerine yer verildiği ve dönemin Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan'ın, "*'Mısır'daki darbe yönetimine şunu hatırlatmak istiyorum: Tarihte hiçbir zalim zulüm ile abad olmamıştır. Mısır'ın darbeci yöneticileri, bu dünyanın kudretli gibi görünen firavunlarına dahi kalmadığını bilmeleri gerekir ki*

[187] Hacklenen web sitene yerleştirilen görsel için bkz.: Ek-1 Fotoğraf 29.

onlar bunu çok iyi bilirler. Er ya da geç bir Musa çıkar, zulmün hesabını sorar" sözlerinin (Haber 7, 14 Ekim 2013) ve "*tüm inancımız ve gücümüz ile zalimlere ve İslam düşmanlarına karşı sanal ortamda savaşımız sürecektir. Biz Türkiye'yiz. Biz Akıncılarız*" açıklamasının olduğu bir görsel yerleştirildi.[188]

24 Mart 2014'te Mısır'da 529 kişi hakkında idam cezası kararı verilmesi dünya kamuoyunda tepkilere neden olmuş; Türkiye'de de sokak protestoları düzenlenmişti. CW Akıncılar ise önceki eylemlerinde olduğu gibi, Mısır'ın resmi kurumlarına ait web sitelerini hacklediler. Adalet Bakanlığı, Ekonomi Bakanlığı, Eğitim Bakanlığı olmak üzere çok sayıda devlet sitesine Türkçe Arapça ve İngilizce dillerinde, İslam dini peygamberinin hadisine yer verdikleri ve "*Dünya Mısır'daki idama sessiz!!!Bizi ölümden korkar mı zannettiniz? Biz ölüme gülerek gideriz!!! Dağları oyup zindan etseler, Allah nurunu söndüremezler. Zalimler için yaşasın cehennem*!" açıklaması içeren bir görsel yerleştirdiler.

CW Akıncılar'ın Mısır'a yönelik olarak geçekleştirdikleri bu eylemlerde dini açıklamalar ve Kuran'dan alıntılar ön plana çıkmaktadır. Ayrıca Türkiye hükümetinin açıklamaları ile paralellik taşıdığı gibi, aynı zamanda bunları da yansıtma çabası görülmektedir. Öte yandan üç eylemde de sitelere yerleştirilen görsellerin en üstünde İslam dininde önemli bir yer tutan besmelenin yer alması da bu hackleri Allah adına ve İslam dini için yaptıkları ortaya çıkartmaktadır. CW Akıncılar, kendisini İslam dini için savunucu olarak konumlandırmakta ve bu amaçla sanal ortamda savaşçı olarak yansıtmaktadır. Dolayısıyla, CW Akıncılar'ın Mısır'ı hedef alan eylemlerinde hack, İslam dini için yapılan bir savaşın aracı olarak kullanılmaktadır. Diğer yandan ayetler, peygambere ait sözler, dini açıdan önemli görülen kişilerin sözleri ve dönemin başbakanın dini açıklamaları verilmek istenilen mesaj olarak kullanılması; kendilerini bu söylemler aracılığıyla meşru alanda gördüklerini de ortaya koymaktadır.

Mısır ve Suriye'nin Müslüman popülasyona sahip olması, CW Akıncılar'ın bu ülkelere yönelik eylemlerinde, mesajlarını Arapça olarak dini referanslarla

[188] Hacklenen web sitene yerleştirilen görsel için bkz.: Ek-1 Fotoğraf 30.

oluşturmasının bir nedeni olarak düşünmek mümkündür. Ancak grubun, İsrail'in Gazze'ye yönelik askeri operasyonlarını protesto etmek amacıyla hacklediği, İsrail'e ait web sitelerine de dini referansları içeren mesajları yerleştirmesi söz konusudur.

İsrail'in 8 Temmuzda Gazze şeridine hava ve kara operasyonlarıyla başlayan, 2014 Gazze-İsrail çatışmaları sırasında, 20 Temmuz'da çok sayıda Filistinli'nin hayatını kaybettiği büyük bir saldırının ardından (Hürriyet, 21 Temmuz 2014) CW Akıncılar 22 Temmuz'da İsrail'in bin beş yüz web sitesini hackledi. Hacklenen web siteleri arasında, İsrail'in en büyük gazetelerinden Haaretz, teknoloji sitelerinden msn ile iş ortağı olan elem.il.msn.com, İsrail Başhahamlığı'nın ve Avrupa Hahamlar Birliği'nin resmi web siteleri bulunmaktaydı (Milliyet, 22 Temmuz 2014). Hacklenen sitelerin ana sayfalarına, Türkçe ve İngilizce olarak dönemin Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan'ın *"Bu topraklarda dökülen her gözyaşı bizim gözyaşımızdır. Biz hiçbir zaman vicdanı kurumuş bir millet olmadık. Filistinli başını öne eğmedi, eğmeyecek."* sözleri ve *"Kudüs davası Müslümanların onur mücadelesidir […] Akıncılar olarak bütün dünyaya sesleniyoruz: Ya hakkın yanında olacaksınız ya batılın yanında olacaksınız. Biz Hakkında yanında olmak için Filistin davasını seçtik. Biz Osmanlı'yız, biz Türkiye'yiz, biz Akıncılar'ız*" açıklamasının olduğu görsel yerleştirildi.[189] Dolayısıyla, bu eylemlerinde de İslam dininin amacı vurgulanırken, hükümetin açıklamaları da kullanılmaktaydı. Ancak Mısır'daki darbe yönetimini protesto ederken kullanıldığı gibi, doğrudan İslam dinine ait kaynaklar referans alınarak bir açıklama yapılmamakta; dini içerikli vurgunun yoğunluğu daha dolaylı bir şekilde mesaj içeriğinde bulunmaktadır. Ayrıca Yahudiler için sembolik önemi olan web sitelerinin hedef alınmış olması, misilleme yapma amacını yansıtmaktadır.

CW Akıncılar'ın, doğrudan Türkiye ile ilgili olmayan uluslararası olaylarla ilgili düzenlediği eylemler arasında, Çin'i hedef aldığı hackler de bulunmaktadır. Çin'in Doğu Türkistan'daki Müslüman Uygurlara uyguladığı oruç tutma yasağına tepki olarak, 1 Temmuz 2015'te Çin'e ait resmi kurumların web sitelerini hackledi. Aralarında, Çin Komünist Partisi, Halk Mahkemesi, Hong Kong Üniversitesi'nin de

[189] Hacklenen web sitene yerleştirilen görsel için bkz.: Ek-1 Fotoğraf 31.

bulunduğu hacklenen sitelerin ana sayfalarına, Kuran'dan Nahl suresi ayeti ve "*Adalet için en büyük talihsizlik, devleti idare edenlerin zalimliğidir. Zalimin zulmü varsa, mazlumun da Allah'ı var. Elbette bu yaptığınız zulüm hesapsız kalmayacaktır. Biz Akıncılar olarak, mazlumun zalime karşı haykırmasıyız. Biz şanlı Akıncılarız*" açıklamasını içeren, tarihteki eski 16 Türk devletinin bayrağının yer aldığı görsel yerleştirildi (Türkiye, 01 Temmuz 2015).

CW Akıncılar'ın, Mısır eylemlerinde olduğu gibi, Çin'e yönelik bu eyleminde de Kuran'ı referans alarak mesaj içeriği üretmekte ve eylemini savunucusu olduğunu iddia ettiği İslam dini açısından meşruluğunu vurgulama amacı taşıdığı sonucuna varılabilir. İsrail'e yönelik olarak yaptığı eylemlerinde ise intikam duygusunun ve misilleme isteğinin ön planda tutulması söz konusuydu. Öte yandan, CW Akıncılar'ın Müslüman halkların yaşadığı çatışma ve baskıya karşı ortaya koyduğu bu eylemler, Türkiye'nin doğudan içinde bulunduğu uluslararası konular olmamakla beraber; hacklenen web sitelerine Başbakanın sözlerine yer verilmesi, Kuran'ın referans alınması, CW Akıncılar'ın kendilerini legal alan içerisinde konumlandırma çabasının bir tezahürü olarak değerlendirmek mümkündür. Diğer yandan, hacklenen sitelerin içerisinde üniversite, basın organları gibi kurumların olması, hack etiği açısından tartışmalı bir durum ortaya çıkartmaktadır. Hacker etik kodları içerisinde, enformasyon akışının her hâlükârda hak olarak değerlendirilmesine karşın, CW Akıncılar'ın bu değeri benimsemediği ortaya konabilir.

4.5.1.3.3. Dini ve Ahlaki Değerler İle İlgili Eylemleri

CW Akıncılar'ın bu eylemleri ahlaki değerler ve İslam dini kitabı ve peygamberine ilişkin olarak ortaya konan eylemlerdir. Grubun doğrudan ahlaki değerlere bağlı olarak ortaya koyduğu eylemlerden biri, 4 Nisan 2007'de, evli olan ve eşinden farklı partner arayan kişilerin kullandığı, evliyimamauygunum.com web sitesini, toplumun ahlaki değerleri için hacklemesidir. Siteye "*Bu Siteye Erişim CW Kararı ile Engellenmiştir! Bu ülkede, bizim internetimizde, bizim ahlak değerlerimize, aykırı yayın yapanlar şunu asla unutmasınlar ki; Türk Internet aleminde CW Akıncıları vardır*" açıklaması yerleştirildi (Hürriyet, 04 Nisan 2007).

Bu eylem, grubun, doğrudan toplumsal ahlakı koruma ve savunma amaçlı eylemlerinden biri olarak karşımıza çıkmaktır. CW Akıncılar'ın toplumsal ahlakı doğrudan savundukları bu tip eylemleri, inanç ve milli değerler adına yapılan eylemler kadar yoğun değildir. Diğer yandan, doğrudan din ile ilişkili eylemlerinde dini referanslara yer verilen ve uyarı mahiyetinde açıklamalar yapılmaktadır.

1 Kasım 2011'de Fransa'nın haftalık politik hiciv dergisi Charlie Hebdo'nun Libya'daki İslamcı parti seçimleri kazanmasıyla ilgili olarak, o haftaki sayısına ait "Şeriat Hebdo" (*Charia Hebdo*) başlığıyla, Peygamber Muhammed'i yazı işleri müdürü olarak kapaklarında tasvir etikleri kapağına tepki olarak, 2 Kasım'ın ilk saatlerinde dergi binasına molotof kokteyli atılarak saldırı gerçekleştirildi (Libération, 02 Kasım 2011). Aynı gece, CW Akıncılar, Charlie Hebdo'nun web sitesini hackleyerek, siteye İngilizce "*Kin dolu karikatürlerinizle ve ifade özgürlüğü adı altında İslam'ın yüce peygamberine saldırıyorsunuz. Allah'ın laneti üzerinize olsun. Sanal ortamda sizin lanetiniz olacağız*" mesajı yerleştirdi. [190] Benzer bir eylemi, Belçika Milletvekili Flaman asıllı Filip Dewinter'in 22 Ocak 2015'te Kuran'ın kötülüklerin kaynağı olarak gördüğünü açıklamasından sonra, CW Akıncılar da milletvekilinin web sitesini Kuran'a hakaret ettiği gerekçesiyle hackleyerek; siteye Kuran'ın Hicr suresinden bir ayet ve "*Kur'an'a abdestli olmanın dışında sakın el sürmeyiniz*" açıklaması yerleştirdi (Anadolu Ajansı, 10 Şubat 2015).

CW Akıncılar grubu, doğrudan İslam dini kitabı ve peygamberiyle ilgili olmayan, ancak diğer Müslüman halkları savunmak adına yaptığı eylemlerinde, dini referanslara sıklıkla başvurması açısından, dini değerleri savunmak adına yaptığı eylemler olarak ele almak mümkündür. Diğer yandan, İslam dinini savunmak grubun temel amaçlarından bir olduğu için, her zaman kendi meşru alanını çizerken kullandığı temel referans noktası, İslam dini olarak karşımıza çıkmaktadır.

CW Akıncılar'ın açıklama ve eylemlerinden hareketle; grubun hacktivizm yaklaşımında öncelikli noktanın dini ve milli değerler olduğu ortaya çıkmaktadır. Grup, hem Türkiye hükümeti ve devletini savunmaya hem de diğer Müslüman

[190] Zone kaydı için bkz.: http://www.zone-h.org/mirror/id/15739759?zh=1.

halkları savunmaya yönelik olarak kendine siyasal bir dayanak sağlamakta ve bu doğrultuda siyasal söylemi ve hacki birleştirmektedir. Bu durum da, şimdiye kadar ele aldığımız hacktivizmin, elektronik sivil itaatsizlikten toplumsal hareketlerle etkileşimiyle edindiği sistem karşıtı muhalif yapısıyla çelişmektedir. CW Akıncılar, kendilerini hacktivist olarak konumlandırsalar da doğrudan herhangi bir toplumsal hareket ile değil, varolan sistemi korumaya yönelik sivil itaatsizliğin tersine eylemler sergilemektedir. Çünkü CW Akıncılar, kendilerini legal alan içerisinde meşru bir zeminde konumlandırarak, var olan egemen siyasal söylem ile hack eylemlerini ortaya koymaktadır. Bu sonuç ise bizi, başat siyasal söyleme sahip olarak hack eyleminde bulunmanın, hacktivizm olarak değerlendirilip değerlendirilemeyeceği sorusuna götürmektedir. Bu soruya farklı bir açıdan yaklaşabilmek için çalışmanın devamında, sistem karşıtı siyasal söyleme sahip olan hacktivist grup RedHack'i ele alacağız.

4.5.2. RedHack

RedHack, Mayıs 1997 yılından beri var olan, en eski hacktivist gruplardan biridir. Kendilerini Marksist-leninist bir örgütlenme olarak tanımlayan RedHack, klavye ve mousetan oluşan orak çekiç sembolünü kullanarak iddia ettikleri amaç ve görüşlerini sembolik olarak ifade etmektedir.[191] Marksizm'i eylem kılavuzu olarak görüp, devrimci mücadeleyi dijital alana taşıma felsefesine sahip olan hacktivist bir gruptur.[192] RedHack, kuruluş ve iş yapış biçimiyle ilgili olarak 2006 yılında "*RedHack (Kızıl Hackerlar Birliği- Red Hackers Association /RHA) KızılHack Tüzüğü*"[193] başlığı taşıyan bir tüzük hazırlamıştır. Bu tüzük nedeniyle, ileride terör örgütü olarak yargılanmaları söz konusu olacak ve bu tüzük hazırlanan iddianamede suç delili olarak ele alınacaktır. Ancak çalışma kapsamında, eylemleri basına yansımadan ve tanınırlıkları artmadan önce kendilerini bu tüzükte ifade ettikleri için grubun amaç ve örgütleniş biçimleriyle ilgili kaynak teşkil etmektedir. RedHack ile

[191] RedHack'in kullandığı amblem için bkz.: Ek-1 Fotoğraf 32.

[192] RedHack, "RedHack kısa tarihçe", www.kizilhack.org, (arşivlenmiş link) http://web.archive.org/web/20081209020043/http://www.kizilhack.org:80/, (20.03.2016).

[193]RedHack (2006), "RedHack Tüzük", www.kizilhack.org, (arşivlenmiş link) http://web.archive.org/web/20081210051609/http://www.kizilhack.org:80/tuzuk, (14.03.2016).

ilgili olarak genel bir çerçeve çizmek, amacını ve örgütleniş yapısını anlamak amacıyla; bu tüzükten ve bir süre açık kalan, ancak erişimi engellenmiş olan kızılhack.org web sitesinin arşivlenmiş linklerinden yararlanmak, kendilerinin oluşturdukları bilgilerden hareket etmek, onların kendilerini ifade ediş biçimi açısından doğrudan açıklayıcı nitelik taşıdığı için yerinde olacaktır. Diğer yandan, gazetelere verdikleri röportajlarındaki çeşitli açıklamaları da amaçları ve örgütlenişlerini anlamaya yardımcı olacak kaynaklar olarak çalışma kapsamında kullanılacaktır.

4.5.2.1. RedHack'in Ortaya Çıkışı ve Amacı

RedHack'in tam olarak kurulduğu tarihin kesin bir kanıtı olmamakla beraber grup, "*1997 yılının 18 Mayıs'ında, Türkiye'de çeşitli milliyetlere mensup bilişim emekçileri tarafından*" kurulduğunu ifade etmektedir (Kübra, 2012). Bu başlangıç zamanının, bir araya gelmelerinin ya da ilk hacklerinin bir tarihi olup olmadığı tam olarak bilinmese de, 18 Mayıs tarihi, Türkiye Komünist Partisi/Marksist-Leninist örgütlenmenin öncülerinden olan İbrahim Kaypakkaya'nın 1973'te hapishanede işkence sonrası ölüm yıldönümüdür (Çobanlı, 2008, s.142 ve s.226). Bu tarih, RedHack'in kendisini Türkiye'deki Marksist-leninist mücadelenin parçası olarak görmesi açısından değerlendirildiğinde, kendisine seçtiği sembolik bir başlangıç zamanı olarak belirmektedir. Çünkü grup, Marksist-leninist ideolojiyi dijital alana taşıma amacında olduğunu belirtmektedir.

RedHack, bir tüzük hazırlamasının nedenini "*RHA Tüzüğü, RHAnın sınıf mücadelesindeki konumunu güçlendirip, sınıf yararına örgütlü iş yapmanın zorunluluğu*" olarak açıklamaktadır. Bu tüzükte kendisini, "*çeşitli milliyetlerden Türkiye ve Dünya proletaryasının ve ezilen halkların teknolojik alandaki saldırı, savunma, araştırma-inceleme ve geliştirme gücü"* olarak tanımlamaktadır. RedHack, Marksizm'i bir eylem kılavuzu olarak benimseyip, dijital alanda, temelde Türkiye ama genelde dünya proletaryası ve ezilen halklarla dayanışma gösterme amacında olduğunu belirtmektedir. Benimsediği felsefeyi ise; teknolojinin, "*ezenle ezilenler arasındaki savaşın, gelişen teknolojik kulvarlarda ezilenler lehine kullanması* [kullanılması], *geliştirilmesi*" olarak ifade etmektedir (RedHack Tüzük, 2006).

RedHack, kendini konumlandırdığı Marksist-leninist temelde sınıf bilinciyle hareket etmeyi, kendisi için bir zorunluluk olarak açıklamaktadır. Bu durum, genel olarak yeni toplumsal hareketler yaklaşımlarında ve özellikle dijitalleşen toplumsal hareketler bağlamında, Castells'in ağ toplumu ve ağ oluşturan toplumsal hareketler yaklaşımında (Castells, 2006, 2008, 2012) ve Hardt ve Negri'nin imparatorluk ve çokluk yaklaşımında (Hardt ve Negri, 2011, 2012) ortaya konan sınıf olgusunun tarihsel olarak aşılmış olduğu görüşüne zıtlık teşkil etmektedir. Öte yandan, Amin'in belirttiği proleterleşmenin genelleşmesi paralelinde (Amin, 2006) ortaya çıkan sömürülen emek karşısındaki sosyalist mücadelenin yeni bir aracı olarak, hackin kullanılmakta olduğu da ortaya çıkmaktadır.

RedHack, diyalektik materyalizm ile özgür yazılım fikrini birleştirdiğini belirterek, eylemlerini "*halk için hack*" felsefesinde temellendirmektedir. Bu nedenle, RedHack, "*teknolojinin emperyalizmin kontrolünde olmasına ve egemenlerin çıkarlarına kullanılmasına"* karşı çıkmakta, teknolojiyi *"özünde devrimci"* görmektedir. Bu bağlamda da teknolojiyi, devrimci mücadele için kullanılabilecek bir araç olarak gördüğünü belirtmektedir (RedHack Tüzük, 2006).

Dolayısıyla RedHack, teknolojinin devrimci bir yanı olduğuna ve bunun, hem devrime ulaştıracak yolda kullanılabilecek bir araç olduğunu hem de ticarileşmesine yönelik verilecek mücadele ile insanlığın yararına kullanılabileceğini ifade etmektedir. Teknolojinin ticarileşmesine karşı olması ve insanlığın yararına kullanılmasına olan inancı, hacker etiğinin bu yönlerini paylaştığını göstermektedir. Ancak RedHack, şimdiye kadar var olmuş hacktivist gruplar içerisinde kendi siyasi ideolojisini oluşturmuş ve buna devrimci bir rol yüklemiş, hacki açık siyasal bir araç olarak kullanan ve örgütlülüğünü sosyalist bir yapılanmaya sürdüren tek hacktivist grup olarak bilinmektedir. Dolayısıyla, hacktivist grupların var olan toplumsal hareketlere destek olma amacının ötesinde, RedHack'in siyasal bir örgütlenmesi de söz konusudur.

Ama RedHack, Türkiye'deki diğer siyasal örgütlerle doğrudan veya dolaylı bir bağı olmadığını belirterek her türlü desteği vermeyi, devrimci mücadelelerin parçası olarak değerlendirmektedir. Tüzükte bu durumu, "*hiç bir örgüte direk veya*

dolaylı bağıntılı değildir. R.H.A, ülkemiz coğrafyası esas olmak üzere dünya genelinde sınıf yararına teori ve pratik gösteren, sınıf düşmanlarıyla amansız savaşan tüm devrimci örgüt ve üyelerinin sanal alandaki gücüdür." şeklinde belirtilmektedir (RedHack Tüzük, 2006). Ancak 1 Mayıs 2008'de, Tempo dergisine verdiği röportajda illegal örgütlerden gelen talepleri yerine getirip getirmedikleri konusunda sorulan soruya; "*Bu gibi yapılanmalardan direkt talep gelmez. Sonuçta bunlar da illegal örgütlerdir. Ve biz, sadece onların yarattığı mücadelenin bir parçasıyız. Fakat endirekt bazı şeyler gelmiştir, hatta direkt geldiği zamanlar da olmuştur. Biz de bu istekleri değerlendirip gerekli şekilde, istenilen görevi başarıyla yerine getirmişizdir*" cevabı verilmiştir (Erdoğan, 2008). 25 Haziran 2012'de İnternetHaber.com portalına verilen röportajda ise hiçbir örgütle bağlarının olmadığını belirterek; *"[...] her ulusun kendi kaderini tayin edebilme hakkına sahip olduğunu ve her ulusun diğer uluslar tarafından ezilmemesi için onların yanında yer almak bizleri A veya B örgütünden yapmaz, eğer bir örgütten olsaydık çekinmez söylerdik."* şeklinde bir açıklaması yapmışlardır (Kübra, 2012).

Sonuç olarak, RedHack'in bu konudaki açıklamaları çelişkili görünmektedir. Redhack, illegal örgütlerle doğrudan bağının olduğunu kabul etmemekle beraber, savunduğu sosyalist ideoloji çerçevesinde kabul edilebilir talepleri yerine getireceği veya talep olmasa bile gerekli gördüğü desteği sağlayabileceğini belirtmektedir. Çünkü RedHack, reel sosyalist mücadeleyi esas amaç olarak görmekteyken; dijital ortamdaki mücadelenin tali olduğunu ilkesel olarak kabul etmektedir. Geleneksel mücadele araçlarını kullanan örgütlere destek vermeyi de bu nedenle misyonlarının bir parçası olarak görmektedir. Bu doğrultuda, sosyalist devrimci mücadelenin dijital ortamdaki varlığında kendine temel misyon yüklenerek; devrimci mücadelede hacki araç olarak görmekte ve kendi açısından dijital alandaki mücadeleyi esas amaç olarak benimsemektedir. [194] Ayrıca RedHack kendi örgütlenme biçimini, Türkiye'deki diğer sosyalist örgütlenmelerin kendi içindeki bölünmelere bir eleştiri olarak yorumlamaktadır. "*Örgütümüzde her devrimci görüşten arkadaşlar mevcuttur. Örgütümüz, dar grupçuluğu aşamamış*

[194] RedHack (2006), "RedHack Tüzük", www.kizilhack.org, (arşivlenmiş link) http://web.archive.org/web/20081210051609/http://www.kizilhack.org:80/tuzuk, (14.03.2016).

devrimci yapılara aynı zamanda bir eleştiri oluşumudur. Çünkü biz, tüm devrimci yapılara aynı mesafedeyiz." (Atılım, 21 Ağustos 2016).

4.5.2.2. RedHack'in Örgüt Yapısı ve Üyeleri

RedHack, Anonymous ve diğer hacktivist gruplardan farklı olarak hiyerarşik bir yapıda örgütlenmiştir. Gabriella Coleman, Anonymous'un hack eylemlerine fiilen katıldığı gerekçesiyle şu an tutuklu bulunan Jeremy Hammond ile hapishanede yaptığı görüşmede Hammond'ın, Anonymous'un dağınık örgütlenmesiyle ilgili olarak şunu söylediğini aktarmaktadır: "*Keşke RedHack gibi daha disiplinli olsaydık*".(Coleman, 2014, s.156). Anonymous'un çekirdek bir ekibe sahip olmakla beraber, hiyerarşik bir yapılanmaya sahip olmadığını yukarıda açıklamıştık.[195] RedHack ise lidere sahip olan geleneksel bir hiyerarşik örgütlenme sergilemektedir. Bu örgütlenme biçimini anlayabilmek için üyelerine ve örgüt şemasına değinmemiz gerekmektedir.

RedHack'in kizilhack.org web sitesinde iki; 1 Mayıs 2008'de Tempo dergisine verilen röportajda ise üç kodcu tarafından kurulduğu belertilmektedir (Erdoğan, 2008). Ayrıca 2008 yılında web sitelerinde, MaNYaK, ChaoS, pRenCipiCe, r3dinside, Xebat rumuzlu beş kişi üye olarak açıklanmıştır. [196] Grubun liderinin ise, 2012 yılında başlayan RedHack davası iddianamesinde yer alan şekliyle Manyak olduğu bilinmektedir (Hürriyet, 27 Kasım 2012). Diğer yandan, 2012'den itibaren çekirdek kadrodaki kişiler, Şirinler çizgi filmindeki kahramanların isimlerini rumuz olarak kullanmaya; grubun lideri Manyak, Şirin Baba olarak anılmaya başlamıştır. Bağımsız Sinema Merkezi'nin RedHack'i konu aldığı, 15 Şubat 2013'te gösterimi yapılan RED belgeselinde grup üyeleri; Şirin Baba, Doğrucu Şirin, Çalışkan Şirin, İsyankar Şirin ve Şirine rumuzlarıyla canlandırılmıştır.[197] Böylelikle, RedHack'in somut bireyler olarak şirinler karakterleriyle görünür kılınmaları ve

[195] Çalışmanın *3.3.4. Anonymous* Bölümüne bkz.

[196] RedHack, "RedHack (Kizil Hackerlar) Kimdir?", http://www.kizilhack.org, http://web.archive.org/web/20081209020043/http://www.kizilhack.org:80/, (15.03.2016).

[197] Aybastı, Mustafa Kenan (Yönetmen), Red!, (Belgesel film),Türkiye:Bağımsız Sinema Merkezi,2013. Red belgeseli Bağımsız Sinema Merkezinin YouTube kanalından izlenebilmektedir; bkz.: https://www.youtube.com/watch?v=nf-24WuN--Y&list=WL

sosyal medya hesaplarında şirinler karakterlerine yer vermeleri nedeniyle, Türkiye kamuoyunda grup bir süre yoğun olarak şirinler karakterleriyle özdeş hale gelmiştir. Öte yandan, Şirinlerin komünal hayat sürdüğünün ve komünizmi yansıttığının öne sürülmesi nedeniyle, şirinlerin komünist propaganda yaptığı yönünde tezler bulunmaktadır. [198] Bu nedenle, Şirinler karakterlerinin kullanılması, sosyalist bir grup olan RedHack'in nihai hedefi olan komünizmi temsil etmesi açısından anlam taşımaktadır.

Grup üyelerinin birbirleriyle olan ilişkisinin ise gizlilik esasına dayanmakta olduğu hem tüzüklerinde hem de verdikleri röportajlarda belirtilmektedir. Tüzüklerinde, üyelerin hem grup içinde hem grup dışında kendisi veya başkasına ait isim, lokasyon, şehir, cinsiyet, fotoğraf gibi bilgilerin verilmemesi kuralı bulunmaktadır. Ayrıca, üyelerin birbirleriyle ve hatta hack yaşantısından herhangi biriyle, reel hayatta buluşmaları ve RedHack ile bağlantı kurulacak rumuzu kullanmaları da yasaklanmaktadır (RedHack Tüzük, 2006). RedHack içindeki bireylerin nerede yaşadıkları, kaç yaşında oldukları, ne iş yaptıkları konusunda röportajlarda sorular sorulmuştur; ancak, verilen cevaplar bu gizlilik kurallarını yansıtmaktadır: "*üye yoldaşlarımızın nerede olduğunu bilmeyiz. Bunu sormak, öğrenmeye çalışmak yasaktır. İsim, yer, cinsiyet gibi ayrıntılarımızı bilmeyiz*" (Erdoğan, 2008).

Diğer yandan, 2008'de bu kural çerçevesinde üyelerinin nerede yaşadıkları yönündeki bir soruya, "*üyelerimizin çoğunluğu Türkiye'de olmakla beraber, yurtdışında da üyelerimiz olduğunu tahmin ediyorum*." (Erdoğan, 2008) şeklinde bir yanıt verilirken; 2012'de yurtdışında yaşadıkları yönünde basında yer alan haberleri spekülatif bulunmuştu: "*Yurtdışında olduğumuz şeklinde çıkan haberler bilinçli spekülatif ve dezenformasyon haberler. Bizler ülkemizdeyiz. RedHack üyeleri sanıldığından çok. Türkiye'deki kilit noktalara yerleşmiş çoğu eski olmak üzere*

[198] Şirinlerin komünist bir ütopyayı mı, yoksa totaliteryan bir ütopyayı mı resmettiği konusunda çeşitli görüşler ortaya konmuştur. Marc Schmidt'in Şirinlerin sosyalist modeli ortaya koymasına ilişkin olarak bkz.: Schmidt, M. (2011), "Socio-Political Themes in The Smurfs", http://www.pop-cultured.net/socio-political-themes-in-the-smurfs/, (17.03.2016). Bu fikre yönelik bir karşı okumayla, Şirinlerin totaliteryan bir ütopyayı yansıttığını ortaya koyan Şirinler toplumunun eleştirel ve politik bir analizinin ele alındığı ayrıntılı çalışma için ayrıca bkz.:Antoin, B.(2011) *Le Petit Livre Bleu,* Hors Collection, Paris.

birçok üyemiz, dostumuz var" (Ocak, 2012b).[199] Ancak bu ikinci yorumun, reel hayatta devrimci mücadelenin bir parçası oldukları savlarıyla ilişkili olarak yapılan bir açıklama olması mümkündür. Çünkü RedHack, tüzüğünde, reel hayatta da mücadelenin önemini belirtmektedir: Reel hayattaki siyasi örgütlü mücadele ile dayanışma içinde olduklarını ve üyeleri için de reel hayatındaki örgütlü mücadelesini unutmadan, RedHack'e önem ve zaman vermenin öneminin altı çizilmektedir. Bu bağlamda, Tempo dergisindeki röportajda da, "*bizler esasta komünist devrimcileriz. Reel hayatımızda da devrimcilik yapan insanlarız. […] Bilgisayarda yaşayan insanlar değiliz. Bize göre bu, bir araç ve biz de bu aracı kullanmakta oldukça iyiyiz*." denmektedir (Erdoğan, 2008).

RedHack, verdiği röportajlarda reel hayatlarına ilişkin olarak, reel sosyalist mücadelede yer almalarının altının çizmenin yanı sıra, geçim derdinde bireyler olduklarını da dile getirmekte ve kişisel yarar sağlamak için hacklemediklerinin altını çizmektedir. Salih Köksal'ın, "*Sürekli bilgisayar başında mısınız? Nasıl geçiniyorsunuz?*" sorusuna; "*Nasıl geçinemiyoruz" desek daha doğru olur. Üyelerimiz çoğunlukla eğitim düzeyi yüksek olan insanlardan oluşmasına karşın önceliklerimizi halkımızın sorunlarına endeksli belirlediğimiz için geçinmekte zorlandığımız açıktır. Milyon dolarlık sistemlerle oyuncakla oynar gibi oynuyoruz ama çoğu zaman yiyecek ekmeğimiz, içecek çayımız olmayabiliyor."* şeklinde cevap verilmektedir (Köksal, 2013).[200] Tüm bu açıklamalar, RedHack'in sınıf mücadelesinde devrimciliği esas görevi olarak görürken; hacki, bu görevin bir aracı olarak kullanmakta olduğu ortaya çıkarmaktadır. Bu duruma bağlı olarak da RedHack'in örgütlenme biçiminin, diğer sosyalist örgütlere benzer şekilde birimlerden oluşan görev ve kademelerin önceden belli olduğu bir yapıda olmasını beraberinde getirmektedir.

RedHack'in lideri olan hiyerarşik yapıda, aşağıdan yukarıya demokratik seçimlerle üyelerinin iş başına geldiği, yönetim organlarına sahip bir örgütlenme

[199] Ocak, S. (26 Nisan 2012), "RedHack'in lideri 'Şirin Baba' çıktı!", Radikal, http://www.radikal.com.tr/turkiye/redhackin-lideri-sirin-baba-cikti-1086105/, (17.03.2016).

[200] Köksal, S. (21 Ocak 2013), "RedHack'in Şirin Baba'sı konuştu", Vatan, http://www.gazetevatan.com/redhack-in-sirin-baba-si-konustu-507601-gundem/ (20.03.2016).

yapısına sahip olduğunu belirtmektedir. Tüzüğünde, örgütlenme yapısında demokratik merkeziyetçilik ilkesi çerçevesinde, her üyesinin fikrini savunma hakkını ve eleştiriyi koruyan bir anlayış benimsediğini açıklamaktadır (RedHack Tüzük, 2006). RedHack, 21 Ağustos 2006'da Atılım gazetesine verdiği röportajda, bu demokratik yapıyı şu şekilde ifade etmektedir: "*Örgütlenme biçimimiz, demokratik merkeziyetçilik ilkesinin bu kulvara yansımasıdır. Genel anlamıyla azınlığın çoğunluğa tabi olduğu demokratik bir örgütlenme şeklimiz var"* (Atılım, 21 Ağustos 2016). RedHack, kabul ettiği demokratik merkeziyetçi ilke ekseninde örgütlenmesindeki yönetim organlarını biçimlendirmektedir. Tüzükte, komite ve bürolardan oluşan bu organlar; Merkez Komite (MK), Siyasal Büro (SB), Basın ve Informasyon Bürosu (BIB), Teknik Büro (TB), Enternasyonal Büro (EB), Hack Bürosu (HB), Askeri Komite (AK), Alt Grup Komitesi (AGK) şeklinde sıralanmaktadır. Komitenin iş başına gelişi, kongrelerin düzenlenmesi gibi MK ve bürolarla ilgili işleyişin, üyelik kabulü, kuralları ve üyelikten ihraç gibi konuların geniş bir anlatımına yer verilmektedir (RedHack Tüzük, 2006). Öte yandan, Vatan Gazetesine 28 Haziran 2012'de Twitter üzerinden verilen röportajda, hiyerarşik yapılarını, işlerin yürütülmesi için gerek duydukları kolektif çalışmanın hiyerarşisi olduğunu; aralarında alt üst ilişkisi olmadığını, herkesin eşit söz hakkına sahip olduğu birbirlerine kardeş, yoldaş olarak baktıklarını vurgulamaktadırlar (Geviş, 2012). Bu örgütleniş yapısının uygulanıp uygulanmadığıyla ilgili kesin bir veri olmamakla beraber; grubun örgütlenişinde kurumsal ve hiyerarşik bir yapıyı benimsediğini su yüzüne çıkarmaktadır. Dolayısıyla, RedHack'in örgütlenme biçimi, merkez komitenin yönetim organı olduğu ve çeşitli alt komitelerden ve bürolardan oluşan komünist rejim ve partilerin örgütlenme modelini yansıtmaktadır.

RedHack'in yönetsel organlarında görev alan yukarıda andığımız beş üyeden oluşan çekirdek kadrosunun 2008 yılına gelindiğinde sekiz kişiye çıktığını 1 Mayıs 2008'de Tempo dergisiyle yaptıkları röportajdan öğrenirken (Erdoğan, 2008); 2012'de ise bu sayının 12'ye çıktığını yine Radikal (Ocak, 2012b) ve Vatan (Geviş, 2012) gazetelerindeki ve İnternetHaber.com portalındaki (Kübra, 2012) röportajlardan öğrenmekteyiz. Dolayısıyla, 2006 sonrası altı yıllık süreç içerisinde hangi rumuzlu kişiler olduğu bilinmemekle beraber, çekirdek kadrolarının beş

kişiden on iki kişiye genişlemiş olduğu ortaya çıkmaktadır. Diğer yandan, Tempo dergisine verdikleri röportajda çekirdek kadronun küçük olmasına rağmen "*bize bugüne kadar emek verenlerle beraber, yaklaşık 75 kişilik hacker çevresiyiz*." demektedirler (Erdoğan, 2008). Bu yüzden, çekirdek kadro daha çok yönetimsel üyeleri içermekte, eylemlerde çeşitli destek sağlayan veya rol alan kişi sayısının daha geniş olduğu sonucuna varılabilmektedir.

Çalışmanın İkinci Bölümü'nde ele aldığımız yeni toplumsal hareketler yaklaşımlarında ortaya konanın aksine, RedHack'in örgütleniş biçiminde merkeziyetsiz dağınık bir işleyiş söz konusu olmadığı ortaya çıkmaktadır. RedHack, merkezi ve lideri olan geleneksel sosyalist örgütlenme yapısına sahip olmakla beraber, üye olmayan kişilerce de desteklenmektedir. Diğer yandan, RedHack, Gerbaudo'nun koreografik liderliğe dayalı akışkan örgütlenen, hiyerarşinin olmadığı koreografi betimlemesine de uzak görünmektedir (Gerbaudo, 2014). Çünkü RedHack için, geleneksel örgütlenmenin demokratik merkeziyetçilik ilkesine bağlı olarak seçildiği belirtilen bir liderinin ve örgütlenmesinde hiyerarşinin varlığı söz konusudur. Gerbaudo'nun, koreografi kavramlaştırmasında da çekirdek bir yapı söz konusu olmakla beraber, hiyerarşinin olmaması RedHack'i bu yaklaşımının da dışında kılmaktadır. Redhack için çekirdek kadronun varlığı, koreografik bir yapılanmadan ziyade, yönetim kadrosu olarak hiyerarşiye tabi bir yapıda karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenlerle, RedHack'in çalışmamızın İkinci Bölümü'nde açıklanan toplumsal hareketlerin dijital teknolojiler ile lidersiz, dağınık ve herkesten oluşabilen ya da hiyerarşik olmayan organizasyon rolünü üslenmiş koreografi biçimindeki değişken çekirdek ekipler etrafındaki örgütlenmelerle bağdaşmayan, geleneksel hiyerarşik bir örgütlenmeyi, dijital alanda yaratmakta olduğu ortaya çıkmaktadır.

4.5.2.3. RedHack'in Hacktivist Eylemleri

RedHack eylemlerini, propaganda amaçlı olanlar ve olmayanlar olarak iki grupta değerlendirmek mümkündür. kizilhack.org adresli web sitelerinde,[201] propaganda amacıyla yaptığı eylemleri kamuoyu ile paylaştığını, başka bir deyişle

[201] RedHack, "RedHack kısa tarihçe", www.kizilhack.org, (arşivlenmiş link) http://web.archive.org/web/20081209020043/http://www.kizilhack.org:80/, (20.03.2016).

taktiksel olarak kamuoyuyla eylemlerini paylaştığını belirtmektedir. Propaganda amacı taşımayan eylemlerin ise destekledikleri diğer örgütlenmeler veya yapılanmaların, dijital alandaki varlıklarını korumaya yönelik savunma eylemleri şeklinde gerçekleştirildiğini açıklamaktadır. Ancak RedHack, bazı eylemlerinin kamuoyu ile paylaşılmasının, taktiksel olarak doğru olmadığı belirtmektedir. RedHack, "*egemenler arasında çelişkileri yoğunlaştıracak*" yönde ve "*halktan yana iletişim ve bilişim alanında faaliyet gösterenleri korumak, onlara yönelecek saldırılara karşı koymak*" amacıyla yaptıkları bu hacklerin de taktiksel olarak kamuoyuyla paylaşılmadığını açıklamaktadır.[202] Ayrıca RedHack, kamuoyu ile sistemden borç silmek gibi kalıcı değişikliklerin, üstlenilmeyen başkası yapmış gibi gösterilen hacklerin kamuoyuyla paylaşılmadığını belirtmektedir. [203]

Grup, kamuoyuyla paylaştığı eylemlerde bildiri tarzı ve saldırı tarzı olmak üzere iki çeşit hack türü benimsediğini açıklamaktadır. Bildiri tarzı hack, hacklenen siteye istenilen mesajın yerleştirilmesi şeklinde 'zararsız, bilinçlendirici hack' olarak nitelendirilirken; saldırı tarzı hack ile girilen web sitesinin tüm dokümanlarının silinmesi, gerekirse kalıcı zararlar verilmesi olarak nitelendirilmektedir.[204]Bildiri amaçlı olarak nitelendirdikleri, daha hafif bir saldırı türü olan hack ile hastaneler gibi kamu kuruluşlarının web sitelerinin hedeflenmekte olduğu, yani doğrudan vatandaşları etkileyecek sitelere bildiri bırakıp çıktıklarını; ancak, bakanlıklar gibi web sitelerine ise verebilecekleri en büyük zararı vermeye çalıştıklarını, yani saldırı tarzı hacki kullandıklarını açıklamaktadırlar (Erdoğan, 2008). RedHack, kizilhack.org web sitesinde bildiri tarzı hacki, bildiri dağıtmak veya sokakta yazılama yapmak gibi görmekteyken; saldırı tarzı hacki de web sitesine dokunmayıp belirli kodlar yerleştirip, indexlerine mesaj bırakmaktan kalıcı zarar vermeye uzanan

---

[202] RedHack, "RedHack (Kizil Hackerlar) Kimdir?", www.kizilhack.org, (arşivlenmiş link)

http://web.archive.org/web/20081217064205/http://www.kizilhack.org:80/redhack-kimdir, (02.04.2016).

[203] Redaktif (23 Eylül 2016), "RedHack'ten REDaktif'e özel röportaj!", http://redaktif.com/2016/09/23/RedHackten-redaktife-ozel-roportaj, (22.03.2016).

[204] RedHack, "RedHack (Kizil Hackerlar) Kimdir?", www.kizilhack.org, (arşivlenmiş link)

http://web.archive.org/web/20081217064205/http://www.kizilhack.org:80/redhack-kimdir, (02.04.2016).

bir skalada genellikle "*Faşist sahipli siteler, Halk düşmanı bireylerin siteleri, Devlet siteleri, Legal Parti siteleri, Uluslararası Emperyalist tekeller ve onlara bağlı komprodor siteleri, Finans siteler*i" gibi web sitelerini hacklemek için kullandıklarını belirtmektedir. Bu anlamda da yaptıkları hackin zarar verme skalasını, RedHack'in ideolojik açıdan az ya da çok zararlı bulduğu kurumların yapıları belirlemektedir. Diğer yandan, bu iki türde hack, propaganda amaçlı olarak çoğunlukla kamuoyuna yansıyan eylemlerdir. Bunların dışında, RedHack, yine propaganda amaçlı olarak "*egemenlerin gizli gündemlerini halka taşıyarak, halkın yönetenlerin gerçek yüzlerini görmelerini sağlamak*" amacıyla, bilgi belge paylaşımı olarak açıkladıkları, bugün sızıntı olarak ele aldığımız taktiği de propaganda amaçlı olarak kullandıklarını belirtmektedir. [205]

Dolayısıyla, siyasal olarak taraf oldukları veya kendilerine yakın buldukları kurumlara yapılan saldırılara karşılık verilmesi kamuoyuna yansımazken, aynı zamanda, stratejik olarak da kamuoyuna yansımayan eylemleri söz konusudur. Bu açıklamalar, bizi RedHack açıklayana kadar tam olarak ne yaptıklarını bilmeyeceğimiz bir noktaya ulaştırmaktadır. Ancak çalışmanın kapsamı bağlamında, özellikle toplumsal hareketlerle dayanışma şeklinde ortaya koydukları hackler, taktiksel olarak, kamuoyuyla paylaşılmasını neredeyse zorunlu kılan eylemler olarak belirmektedir. Hacktivizm, toplumsal hareketin görünürlüğü için hackin taktiksel kullanımı olarak ele alındığında, eylemlerin kaçınılmaz olarak kamuoyuna yansıtılması gerekmektedir. Ancak RedHack üstlendiği misyon nedeniyle savunma amaçlı olarak ve egemenler arasında çelişkiyi güçlendirmek için gizli tutulan eylemleri de hacktivist eylemlerinin içerisinde saymaktadır. Zira parçası olduğunu belirttiği Marksist-leninist mücadele için dijital alandaki araçları taktiksel olarak kullanabileceği her şekilde kullanmayı amaçladığını belirtmektedir.

[205] RedHack, "RedHack (Kizil Hackerlar) Kimdir?", www.kizilhack.org, (arşivlenmiş link) http://web.archive.org/web/20081217064205/http://www.kizilhack.org:80/redhack-kimdir, (02.04.2016).

4.5.2.3.1. 1997 ve 2012 Arası Dönemde RedHack: Basınla İlişkiler ve Sosyal Medyanın Etkileri

1997 yılında kurulmuş olmasına karşın, RedHack'in kendisinin ve yaptığı eylemlerin kamuoyunda bilinirliği, 2005 sonrası dönemde sınırlı olarak ve 2012 sonrasında, eylemlerinin sıklığı ve büyüklüğü, kamu kurum ve kuruluşlarını hedef alması ve kamu kurum ve kuruluşlarıyla ilgili belge ve bilgi yayınlamasıyla artmaktadır. Bu durumu, tamamen taktiksel bir gizlilik çabasının dışında varolan koşulların bir sonucu olarak değerlendirmek mümkündür. Türkiye'de internet kullanımın yaygınlaşmadığı, sosyal medya ağlarının genişlemediği ve ana akım medyada kendine yer bulamasının güç olduğu bir dönemden, günümüze kadar gelmiş bir grubun eylemlerinden tarihsel bir çizgide bahsedebilmek zordur. Diğer yandan, kamuoyuna yansıyan, en çok ses getiren eylemleri de 2012 sonrası dönemde gerçekleşmiştir.

RedHack, kendisinin 2012 yılından sonra ön plana çıkmalarının ve kamuoyunda bilinirliklerinin artmasının nedenini şu şekilde açıklamaktadır: *"Bugün duyulduk, çünkü 1990'li yıllarda ne Facebook vardı ne Twitter ve insanlar sesini duyurmak için illaki bir gazete televizyonda görünmesi lazımdı ki orak-çekicin 'terörizm' sanıldığı ve öyle propagandasının yapıldığı bizim ülkemizde, bizim o dönem gazetelere geçmemiz hayaldi"* (Kübra, 2012). Dolayısıyla, RedHack'in eylemlerinin 2012 sonrası dönemde yaygın olarak sosyal medya ile duyulması, çalışmanın başında değindiğimiz bağlamda, sosyal medyanın tecimsel olarak biçimlenmesine rağmen, diğer tüm toplumsal hareketler için geçerli olduğu gibi, hacktivist gruplara da belirli kazanımlar sağlayabilme potansiyelinin göz ardı edilmemesi gerektiğini hatırlatmaktadır. Diğer yandan, RedHack'in kendi stratejileri dışında kalan taktiksel olarak gizlemediği eylemlerin 2012 öncesi dönemde istense de kamuoyuna yansıtılamadığı sonucu da ortaya çıkmaktadır. Bu durum, RedHack'in, 1999, senesinde Emniyet Genel Müdürlüğü sistemi olan POLNET (Polis Net) üzerinden sağladıkları bilgi ve belgeleri kamuoyuna duyurmak istedikleri halde, başaramadıklarını açıklamasıyla ortaya konmaktadır. 3 Mart 2012 tarihinde verdikleri röportajda "*1999 yılında İstanbul başta olmak üzere bütün polise ait network ağına girdik, pek çok belge sızdırdık. Ancak o dönemde nedense kimse*

yayınlamak istemedi. Bu dönemde bu kadar ilgi gösterilmesinin nedeni olarak sosyal medyanın geldiği boyut ve edindiği gücü görüyoruz" açıklaması yapılmaktadır (Kara, 2012).

O dönemde, RedHack'in eylemleriyle ilgili haber yapmamayı tercih eden gazete ve gazeteciler hakkında bilgi sahibi olmadığımız için bir çıkarsamada bulunmak varsayımsal olmakla beraber; bu olay, bize konvansiyonel medyanın tek haber alma kaynağı olduğu dönem ile dijital medyanın devreye girdiği dönem arasındaki farka ilişkin ipucu vermektedir. RedHack'in sosyal medyanın yaygınlaşması öncesinde sızdırdığını iddia ettiği bilgi ve/veya belgelerin konvansiyonel medya tarafından editoryal tercih olarak görmezden gelinebilirken, sosyal medya kullanımının yaygınlaşmasıyla, editoryal tercihlerin haber söylemine yansımasına rağmen görmezden gelmeyi, özellikle büyük çaplı eylemlerde zorlaştırdığı, söylemek mümkündür. Dolayısıyla, dijital medya ve konvansiyonel medya arasındaki farktan ziyade, karşımıza dijital haber alma ve yayma kaynaklarının, editoryal tercihlerine bağlı olmakla birlikte, konvansiyonel medya için haber yapmaktan kaçınmayı engelleyen bir baskıyı da beraberinde getirdiğini düşünmek mümkündür. Diğer yandan, hacktivizmin varmak istediği politik sonucun kamuoyuna duyurulmasında, hackin tek başına politik bir amaçla yapılıyor olmasının yeterli olmayabildiği; tüm toplumsal hareketlerin sesini duyurabilmek için basında yer bulabilme ve basınla diyalog ihtiyacının söz konusu olduğu ortaya çıkmaktadır.

Tüm bu nedenler neticesinde, RedHack'in 2012 öncesi dönemdeki eylemlerinden birkaç tanesinin neler olduğu bilinmektedir. Haber7'de yer alan habere göre; grup, 1 Mayıs İşçi ve Emekçi bayramı için 30 Nisan ve 2 Mayıs 2005 arasında 3 günlük bir eylemle 1500'den fazla siteyi hackleyerek, şu açıklamada bulunmuştur: "*Kırılan yerler genellikle milliyetçi firma ve sanatçıları bünyesinde bulunduruyor. Yükselen ırkçılık ve bunun net ortamına yansımasından sonra, grubumuz sanal alanda devrimci sitelere karşı yapılan saldırılara yanıt verip işçi sınıfının yanında olmaya çalışmaktadır*". Ayrıca hacklenen sitelere "*Hacked by RHT*" mesajı bırakılmıştı (Haber 7, 5 Mayıs 2005). Öte yandan, grubun, Atılım dergisine 21 Ağustos 2006'da verdiği röportajda bu eylemle ilgili olarak şu

söylenmektedir: "[1 Mayıs] *2005 çıkışı, çok önceden düşünülmüş ve hazırlanılmış bir eylemdi. Egemenlere şok yaşatacaktı. Emekçileri sokakta görenler de eve gelip bilgisayarlarını açtıklarında bunu göreceklerdi. Aylarca uğraştık ve kırdığımız bütün sayfaları beklettik. 1 Mayıs'tan önceki gece eyleme başladık. 1 Mayıs'ta ara verdik, çünkü meydanlardaydık."* (Atılım, 21 Ağustos 2006). Böylelikle RedHack, sadece dijital bir mücadele değil, reel hayattaki eylemlerin de parçası olduklarını vurgulamakta ve aynı zamanda böyle bir eylem için uzun süren ön hazırlık gerektiğini belirtmektedir.

Bir diğer eylemleri ise 25 Haziran 2006'da İstanbul Elektrik Tramvay ve Tünel İşletmeleri Genel Müdürlüğü (İETT) resmi web sitesi iett.gov.tr'yi hackleyerek bildiri tarzı hacklerinden birini gerçekleştirmeleri olmuştur. Web sitesinin açılışına yerleştirdikleri mesajda "*Bir Gün Biz de Özgürce Gezebileceğiz, Sömürülmeden Aşağılanmadan*" sloganını, haberler bölümüne de "*Kahrolsun Faşizm. RedHack Team tarafından ulaşımdaki eşitsizlik, adaletsizlik, sömürü nedeniyle kırılmıştır*" mesajı yerleştirildi. Ayrıca web sitesinin açılış sayfasındaki anket de "*Halk otobüsleri kimin elinde?*" sorusu ile "*A) Faşizmin, B) Feodalizmin, C) Komprador Kapitalizmin*" şeklindeki şıklarıyla değiştirilmiştir (Hürriyet, 25 Haziran 2006).[206] RedHack, Atılım dergisiyle yaptığı röportajda ise İETT'ye yönelik bu hacklerini şu şekilde yorumlamaktaydı: "*Geçen aylarda İETT'yi kırdığımızda Hürriyet'ten Milliyet'e birçok gazete bu konuda haberler yazdı. Hatta siteye orak çekiç koyup 'Kahrolsun faşizm', 'İktidar namlunun ucundadır' türü tüm sloganlarımızı gazetede yazdılar.*" (Atılım, 21 Ağustos 2006).

RedHack için bu dönemde, basında yer bulabilmenin, basında kendilerine uygulanan sansürün delinmesinin önem taşıdığı; eylemlerini kamuoyuna duyurmaya çalıştıkları ortaya çıkmaktadır. Ancak 2012 sonrasında, eylemlerinden kamuoyunun daha fazla haberdar olduğu, sık sık basında kendilerine yer buldukları bir dönem başladı. Çalışmanın devamında, RedHack'in 2012 sonrası dönemdeki hacklerini şimdiye kadar elde ettiğimiz kriterler çerçevesinde iki temel başlık altında değerlendireceğiz. Bu başlıkları, hacktivizm konusunda Paul Taylor ve Tim

[206] Hacklenen web sitesinin görüntüsü için bzk.: Ek-1, Fotoğraf 33.

Jordan'ın dijital eylem hacktivizmi olarak tanımladıkları, internetin kendisi üzerine yürütülen sansür, gözetim karşıtı ve kişisel hakların korunmasına yönelik politikalara ilişkin hacktivist eylemler ve kitlesel eylem hacktivizmi olarak tanımladıkları, var olan bir toplumsal harekete destek olmak için yapılan hacktivist eylemler olmak üzere vardıkları ikili ayrımdan hareketle[207]; RedHack için daha kapsayıcı olduğunu düşündüğümüz, internet politikalarına ilişkin hacktivizm ve toplumsal hareketlere ilişkin hacktivizm olarak belirlemeyi tercih ettik. Bu bağlamda, RedHack'in internet politikasına ilişkin hackleri ile toplumsal hareketlere ilişkin hackleri değerlendirilecektir. Ancak ikinci grup hacktivist eylemleri; gündemdeki olaylarla ilgili olarak gerçekleştirilen kendi siyasal söylemine doğrudan yansıtan eylemleri, sızıntı eylemleri, var olan toplumsal hareketlere destek eylemleri olarak alt başlıklar halinde incelenecektir.

4.5.2.3.2. İnternet Politikasına İlişkin Hacktivizm Açısından Redhack

RedHack'in internet politikasına ilişkin olarak benimsediği tutum, misyonuyla ilişkili olarak hackin sosyalist amaç için kullanılmasıyla doğrudan bağlantılı olarak ortaya çıkmaktadır. İlk kuşaklarından bugüne kadar savunduğu enformasyon özgürlüğü temeline dayanan hacker etiğinin, somut sosyalist bir yorumu karşımıza çıkmaktadır. Öyle ki, RedHack, tüzüğünde "*yeni teknolojiler ve ayakları havada kalan 'özgür ve açık yazılım' felsefesini bir netliğe oturtarak 'halk için hack' sentezine varmış*" olduğunu belirtmektedir (RedHack Tüzük, 2006). Dolayısıyla, RedHack için teknoloji kullanımı ve enformasyon özgürlüğü, sosyalist bakış açısıyla şekillendirilerek bir temele oturtulmaktadır. Bunu, kzilhack.org web sitelerinde şu şekilde ifade etmektedir:

> *R.H.A teknolojinin emperyalizmin kontrolünde olmasına ve egemenlerin çıkarlarına kullanılmasına karşın, teknolojiyi, ilerlemesinden kaynaklı özünde devrimci görür. R.H.A teknolojiye değil, teknolojiyi ezilen halklara karşı bir baskı aracı olarak kullanan ve kendi sübjektif koşullarına yedekleyerek kar amacıyla kullanan emperyalizme karsıdır.[…] Devrimci hareketin, sosyalizm ve yüce komünizm mücadelesinin başarıya ulaşma durumunda,*

[207] Çalışmanın, *Tim Jordan ve Paul Taylor'da Hacktivist Politika Değerlendirmesi* bölümüne bakınız.

> *teknolojinin özüne uygun, insanlığın yararına ve hizmetinde, kolektif ve özgür bir bicimde kullanılacağı bilinciyle hareket eder.*[208]

Bu açıklamadan hareketle, RedHack ilk kuşak hackerların benimsediği, "*bilgisayarlar hayatınızı daha iyiye götürür*" etik kodunu (Levy, 2014, 41), komünist bir hayatı daha iyi hayat olarak yorumlayarak dönüştürdükleri sonucuna varmak mümkündür. Öte yandan, People's Computer Company[209] ile bilgisayarların, insanları kontrol etmek için değil, onları özgürleştirmek için kullanılması gerekliliği inancını, RedHack'in Marksist bir versiyonunu sunarak kabul etmekte olduğu ortaya çıkmaktadır. Diğer yandan, RedHack'in açık ve özgür yazılım konusundaki çalışmalarının veya desteklerinin ne olduğu tam olarak bilinmemekle beraber; ilkesel olarak teknolojinin emperyalist kullanımına karşı oldukları için üçüncü kuşak hackerların bilgisayarların ticarileşmesine karşı olan tutumlarını savunduklarını söylemek mümkündür. RedHack'in, internetin kendisine yönelik olan bu politikalara ilişkin yaklaşımını, eylemleri üzerinden örneklendirmek konuyu daha anlaşılır kılacaktır.

RedHack, 27 Nisan 2012'de saldırı tarzı hack olarak nitelendirdiği hacklerinden birini gerçekleştirerek, TTNET'i hedef alıp; 2 saat boyunca internet hizmetinin aksatılmasına neden olduğunu iddia etmekteydi. 27 Nisan 22:00 ile 00:00 saatleri arasında birçok ilde internet kesintisi yaşanırken, alt yapı sağlayan Türk Telekom, fiber altyapı çalışmalarına bağlı bir arızanın olduğunu belirtirken, Türkiye İletişim Başkanlığı (TİB) saldırıyı doğruladı (Hürriyet, 28 Nisan 2012). RedHack, sabah saatlerinde, önceki gece yaşanan kesintinin, Türkiye'de resmi kurumlara yönelik bir siber saldırı nedeniyle, gerçekleştiğini duyurmakta; Anonymous'un da RedHack'e destek vermek amacıyla TTNET, Emniyet Genel Müdürlüğü, Adalet Bakanlığı ve Yargıtay'a önceki gece itibariyle bir saldırı başlattığını iddia etmekteydi. İddiaya göre, Emniyet Genel Müdürlüğü ve Adalet Bakanlığı'nın sistemlerine saldırılmasına karşılık, TİB, bu saldırıları engellemek amacıyla,

[208] RedHack, "RedHack (Kizil Hackerlar) Kimdir?", www.kizilhack.org, (arşivlenmiş link) http://web.archive.org/web/20081217064205/http://www.kizilhack.org:80/redhack-kimdir, (02.04.2016).

[209] Çalışmanın *People's Computer Company* başlıklı bölümünde ayrıntılı anlatımı bulabilirsiniz.

internetin yurt dışı çıkışlarını kapattı. Anonymous'un saldırısına karşı alınan bu önlem sonrasında ise RedHack yurtiçinden saldırıya devam edince "*TİB de bu noktada 'fişi çekerek' tüm ADSL bağlantılarını kapattı.*" (Cumhuriyet, 28 Nisan 2012). RedHack, bu eylemin nedenini şu şekilde açıklamaktaydı: "*Adil kota vb. uygulamalarla 'düşük hızda' internet ile kullanıcıyı sömüren, zenginlere daha iyi ulaşım sağlarken durumu iyi olmayanlara çok yavaş interneti fahiş fiyata satan TTNET'i protesto etmek*." Ancak bu tek neden değildi; RedHack davasından tutuklu bulunanların masum olduğunu "*biz buradaysak tutukladıklarınız kim?"* diye sorarak ispatlamak, yaklaşan 1 Mayıs için "*halkımızı işçi kardeşlerini sahiplenmeye çağırmak*", Anonymous'un dayanışmasından mutluluk duyduklarını göstermek, "*Pensilvanya İmamı'nın ve ordusunun 'yenilmez' 'her şeye kadir' olmadıklarını halkımıza göstermek 'cesaret gayri' demek*" ve eğlenmek için olduğunu belirtmekteydi (Sol, 28 Nisan 2012). Dolayısıyla RedHack için, tüm bu nedenler birlikte ele alınabilecek sosyalist mücadelenin bir parçası olarak görülmekte ve tek bir eylemde, hepsi için açıklama yapılabilmekteydi.

Ayrıca, RedHack için eğlence de işin içinde olabilen bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Her ne kadar Anonymous gibi sadece lulz[210] hiçbir zaman doğrudan amaçları olmasa da RedHack üyeleri, hackledikleri kurumları sıkıntıya sokmaktan keyif aldıklarını belirtmektedir. Grup, eylemlerini gerçekleştirirken çok eğlendiklerini belirterek; "*önemli olan yapılan işin ne kadar halkımıza yararlı olduğu ;) Cemaatçi, ırkçı, kapitalist veya gerici tipler tırnaklarını kemiriyorsa o kadar mutlu olup, keyif alıyoruz* ;)" demektedir. (Kübra, 2012). Eğlence ve mizah, MIT'den beri, hackin temel unsurlarından biri olagelmiştir. RedHack, hackin bu unsurunu bazen mizah kullanarak bazen laf oyunları yaparak bazen de söyledikleri gibi sadece kurumları sıkıntıya sokmanın keyfiyle, eğlenceyi hacklerinin bir parçasına dönüştürmektedir.

Doğrudan eğlencenin, eylemin parçası kılındığı hacklerden birini ise 15 Mayıs 2012'de Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu'nun (BTK) sunucusuna girerek, Pokemon karakterleri yerleştirmelerinde görmekteyiz. RedHack Twitter

[210] Çalışmanın, *Anonymous'un Ortaya Çıkışı: Lulz'dan Hacktivizme* başlıklı bölümüne bakınız.

hesabından, *"bir grup genç 3 aydır devleti miskete çevirdiyse, Ergenekon, KCK, Fenerbahçe, vb. davalardaki deliller nasıl dışarıdan yerleştirildi düşünün*" diyerek eylemini duyurmaktaydı (Bianet, 16 Mayıs 2012). Daha sonra 23 Kasım 2012'de verdikleri röportajda, özellikle Pokemon yerleştirmelerinin nedenini ise şu şekilde açıkladılar: *"[…]bilgisayarlarla yürüttükleri mesainin pokemon oynamak ve sosyal paylaşım siteleri üzerinden zaman öldürmekten ibaret olduğunu gözler önüne sermiştik. Sırf bu güvenlik zaaflarını gösterdiğimiz için bile bizlere teşekkür borçlular*." (Sol, 23 Kasım 2012). RedHack, Türkiye'de bilişim konusuna en yetkili birim olan BTK'yı hedeflemelerinin nedenini ise, "*insanları dinlerken, her olayda bilirkişi olurken, her saldırıda en çok onlar konuşurken aslında bu kahramanların 'kâğıttan*' kahraman olduğunu" göstermek şeklinde açıklamaktaydı (CNN Türk, 15 Temmuz 2014). Bu eylem ile RedHack, internet güvenliği konusunda BTK'yı eleştirmek için hacklerken aynı zamanda, gündemdeki davaları ve BTK'nın bilirkişi konumunu da eleştirmekteydi. Dolayısıyla Redhack, bu eylemde sadece internet politikalarına ilişkin bir protesto ortaya koymakla yetinmeyerek, gündemdeki olaylara ilişkin olarak da kendi siyasal söylemine paralel olarak açıklamalarda bulunmaktaydı.

RedHack'in 4 Şubat 2014'te, telekomünikasyon şirketlerinin sistemlerini hackleyerek abone bilgilerini yayınlamasını, doğrudan internet politikalarına yönelik protesto amacıyla yaptığı eylem olarak değerlendirmek mümkündür. Türkiye'de torba yasalar ile internet düzenlemelerinin yapıldığı, sansür ve gözetim tartışmalarının yoğun olarak yürütüldüğü sırada, en büyük tepkilerden biri, TİB'in mahkeme kararı olmaksızın doğrudan erişim engellemesi getirilebilmesine ve internet yer sağlayıcılarının, verileri en az bir yıl en fazla iki yıl saklamasının yükümlülük haline getirilmesine yönelik olmuştu. Bu dönemde, Türkiye'de 2011 yılında başlayan 'İnternetime Dokunma' eylemleri, yeniden sokak yürüyüşleri şeklinde düzenlenmeye başlamıştı (Hürriyet, 19 Ocak 2014). Bu tartışmalar yürütülmekte ve yeni yasa tasarıları tartışılmaktayken, 4 Şubat'ta RedHack, bazı telekomünikasyon şirketlerinin sistemlerine girerek, üye bilgilerini ve bunlara ait kayıtları yayınladı. RedHack'in yayınladığı belgeler arasında bakanlıklar, emniyet ve MİT'in TTNET kayıtlarındaki üyelik bilgileri bulunmaktayken; kişilere ait bilgileri

yayınlanmamıştı. RedHack bu eylemi, hiçbir sistem tam anlamıyla korunamayacağını göstermek için ve telekomünikasyon şirketlerinin sistemlerinin, kişisel verileri koruyamadıklarını ortaya koymak için gerçekleştirdiğini belirtti. "*Bizler sınırlı imkanlarla bunları ele geçirebiliyorsak ülkenin yüzde 90'nından fazlasının bilgi ve evraklarının olduğu bu sistemlere daha kimler erişip nasıl kayıtlar alıyordu*r" şeklinde açıklamada bulundu (Hürriyet, 04 Şubat 2014). Ertesi gün, eylemlerine Vodofone'u hackleyip sesli mesajların neden kayıt altında tutulması gerektiğini sorarak, örnek beş bin sesli mesaj kaydını, kişisel bilgileri gizleyerek paylaştı (Cumhuriyet, 04 Şubat 2014). Yeni internet yasasının onaylandığı 18 Şubat'ta ise RedHack Twitter'da Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) İstanbul İlçe Belediye Başkan adaylarının cep telefonu numaralarını, pastebin.com linki ile paylaştı. Yeni yasa ile mümkün hale gelen mahkeme kararı olmaksızın web sitesinin engellenebilmesine ilişkin ilk icraat da 19 Şubat'ta pastebin.com web sitesinin engellenmesiyle yaşandı. Bunun üzerine RedHack, numaraları Twitter'da imaj formatında paylaşarak erişim engellenmesini aşmış olduğunu belirtti (Radikal, 19 Şubat 2014).

RedHack'in, Türkiye'deki internet politikalarına ilişkin yaptığı bu eylem de tek başına internet düzenlemelerine ilişkin değil; aynı zamanda, sokakta başlatılan İnternetime Dokunma eylemlerine verilen destekle de ilgili olarak karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla, Taylor ve Jordan'ın yaptığı ikili ayrımın geçerli olmamasının bir nedeni olarak, artık internet kullanıcılarının dijital haklarına sahip çıkabilmek için geleneksel protesto yöntemlerini kullanmalarını gösterebiliriz.

Bir başka örnek de doğrudan gündemdeki bir olay için yapılan eylemin peşi sıra, yaşanan çeşitli erişim engellemelerine karşı anlık bir reaksiyonla, eylemin erişim engeline karşı olarak genişlemesi söz konusudur. Bunu, 30 Ağustos 2012 tarihinde RedHack, Ö.Ç. davası kararına tepki olarak, Yargıtay'ın web sitesi yargitay.gov.tr ile Anayasa Mahkemesi'nin web sitesi anayasa.gov.tr adreslerini hacklemesi olayında görmekteyiz (Hürriyet, 30 Ağustos 2012). Sakarya'da 34 kişinin cinsel istismar ve tecavüzüne maruz kalan, 14 yaşındaki Ö.Ç'nin cinsel istismar ve tecavüz davasında alınan tahliye kararlarına tepki olarak gerçekleştirdiği eylemi,

Twitter hesabından "*Bu eylem Ö.C olayını aklayan, sanalda ise özgürlüğümüze tecavüz eden adalet sistemine gelsin*" diyerek #RedHackÖCiçinVuruyor hashtag'iyle eylemini duyurdu. Kamuoyunda kararın büyük tepkiyle karşılanması üzerine yapılan bu eylem, Twitter'da desteklenerek, #RedHackÖCiçinVuruyor en çok bahsedilen başlıklar arasına girdi (Cumhuriyet, 30 Ağustos 2012; Radikal, 31 Ağustos 2012).

Ardından, Facebook ve Twitter'ı anlık ya da saatlik durdurma hazırlığının gündeme gelmesine tepki olarak, Anonymous ve RedHack ortak bir eylem gerçekleştirdi (Cumhuriyet, 04 Eylül 2012). RedHack'e destek amacıyla, Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı'nın siber ordu olarak anılan İnternet Üst Kurulu'nun kurul.ubak.gov.tr adresinin Anonymous tarafından hacklendiği, RedHack'in Twitter hesabından "*Siber ordu değil, halkın ordusu kazanır! http//kurul.ubak.gov.tr Anonymous ve @TurkeyAnonymous tarafından RedHack'e destek amacıyla çökertildi. Siber ordu kuruldu 150 kişi göreve alındı. Her an her şeye karşı önlemimiz var açıklamaları sürerken günlerdir suskun duran RedHack ve Anonymous yeniden devreye girdi ve sanal ordunun merkezine baskın düzenleyerek sitelerini işlevsiz kıldı*" açıklamasıyla duyuruldu (Sol, 31 Ağustos 2012). Dolayısıyla, resmi kurumların anlık erişimlerle ilgili karar vermeleri, eylemi büyüterek, hacktivist gruplar arasında çeşitli işbirlikleri yaratabilmektir. Anonymous ile Telecomix arasında hacktivist yaklaşımları açısından temel bir farklılık olmasına rağmen, erişim konusundaki kısıtlamaya karşı ortaklık kurabilmelerine nazaran, Anonymous ve RedHack'in hacktivizm için DDoS veya sistem hackleriyle erişim engelini her ikisinin de etik buluyor olması, bu tip ortaklıkları daha da kolaylaştırmaktadır.

4.5.2.3.3. Toplumsal Hareketlere İlişkin Hacktivizm Açısından Redhack

4.5.2.3.3.1. Siyasal Söylemini Doğrudan Yansıtan Eylemleri

RedHack, kendi siyasal söylemine paralel olarak, çeşitli anma günlerinde hedef olarak kendisine o günle ilgili bir adres seçerek eylem düzenlemektedir. Örneğin; 6 Mayıs 2012'de Deniz Gezmiş, Hüseyin İnan ve Yusuf Aslan'ın idam edilmelerinin 40. yıl dönümü nedeniyle, AKP Sivas İl Başkanlığı'nın web sitesini hackleyerek; İl Yönetim tablosunun il başkanı kısmına Şirin Baba'nın fotoğrafını

yerleştirdi (Radikal, 06 Mayıs 2012). Siteye ise Deniz Gezmiş'in fotoğrafı ve "*Yani Sivas unutulur mu? Gemerek, Şarkışlalar, Madımaklar?* açıklaması yerleştirildi. [211] Bir diğer örnek de, toplumun çoğu tarafından kutlanan önemli günlerde, RedHack'in, kendi siyasal söylemiyle güncel politikayı eleştirerek eylemler düzenlemesidir. 14 Mayıs 2012 Anneler Gününde yaptığı eylemde, kadına yönelik şiddete tepki olarak ve Cumartesi Anneleri için Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın web sitesini bildiri tarzında hackleyerek siteye; *"Anneler Günü kutlu olsun! […] Bu eylemimizi, Cumartesi Anneleri ve hangi ırktan, milliyetten, dinden veya öğretiden olursa olsun çocuklarını savaşa kurban vermiş tüm annelerimiz nezdinde tüm dünyanın ezilen cefakar annelerine armağan ediyoruz!"* açıklaması yerleştirildi (Milliyet, 14 Mayıs 2012).[212] Dolayısıyla, RedHack'in, Anneler Gününü siyasal söylemini dile getirmek için bir vesile olarak değerlendirdiği görülmektedir. Ayrıca RedHack, siyasal söylemine bağlı bir şekilde, bu tarz hacklerinde günün anlamıyla ilişkilendirdiği kuruma ve genel olarak iktidara yönelik bildiriler kullanmaktadır.

RedHack'in bir diğer eylem amacı ise basında "biz buradayız" eylemi olarak değerlendirilen, RedHack davalarına tepki göstermek şeklinde ortaya konmaktadır. Bu eylemleri, 25 Mart 2012'de Ankara Polis Yurtlarının www.emniyetyurdu.pol.tr adresini hacklenip öğrenci bilgilerini ele geçirmesi [213]; 13 Nisan 2012'de FETÖ'ye ait olan www.risale-inur.org ve www.fethullahgulen.info sitelerinin hacklenmesi (Birgün, 14 Nisan 2012); 20 Nisan 2012'de İçişleri Bakanlığı web sitesinde yer alan ve bakanlık çalışanlarınca kullanılan 'Dosya Paylaşım Sistemi' adresi "http://dosya.icisleri.gov.tr/dosyalar/" uzantısının hacklenmesi ve ardından sistemdeki belgeleri yedeklediğinin ve şifrenin 123456 olduğunun açıklanması (Hürriyet, 21 Nisan 2012; Radikal, 21 Nisan 2012); 26 Kasım 2012'deki duruşma için 23 Kasım 2012'de Anonymous'un desteğiyle Anayasa Mahkemesi'nin hacklemesi; 22 Kasım 2013'te aralarında oyuncu Barış Atay'ın da bulunduğu 16 kişinin gözaltına alınması sonrasında (Milliyet, 22 Kasım 2013) 25 Kasım'da AKP'nin TBMM Grup Başkanlığı web sitesinin hacklenmesi

[211] Eylemin zone kaydı için bkz.: http://www.zone-h.org/mirror/id/17570706, (09.04.2016).

[212] Eylemin zone kaydı için bkz.: http://www.zone-h.org/mirror/id/17620266, (09.04.2016).

[213] Eylemin zone kaydı için bkz.: http://www.zone-h.org/mirror/id/17314234, (10.04.2016).

(Cumhuriyet, 25 Kasım 2013) şeklinde sıralamak mümkündür. RedHack'in bu eylemleri, doğrudan kendisiyle ilgili olarak yürütülmekte olan davada tutuklu yargılanan veya gözaltına alınmış kişilerin masum olduğu iddiasıyla yapılmış eylemlerdir. Anonymous da tutuklanan Anonlar için çeşitli eylemler yapmışlardı; ancak onların eylemleri hacktivizm amacıyla ortaya konan hackin suç kabul edilmesine ve cezaların aşırı bulunmasına ilişkin eylemler olarak düzenlenmişti. "Biz buradayız" eylemleri, RedHack'e özgü, içinde bulunulan konjonktürün ve yasal düzenlemelerin bir yansıması olarak gelişmiştir.

Dolayısıyla, RedHack, sokakta bir yansıması olmayan, doğrudan kendi siyasal görüş ve misyonuna dayanarak da çeşitli eylemler düzenlemektedir. Bunlar, Taylor ve Jordan'ın, internet politikalarına ilişkin gerçekleştirilen dijital olarak doğru hacktivizm tanımlamasına da; sokaktaki eylemlere destek olma amacıyla ortaya konulan kitlesel eylem hacktivizmi tanımlamasına da uygun düşmemektedir. RedHack'in bu eylemlerinde çok farklı amaçların iç içe geçmesi söz konusudur. Bu nedenle, Jordan ve Taylor'ın her iki hacktivist tanımına da uymayan, doğrudan RedHack'in kendi siyasal söylemiyle ilgili ortaya koyduğu hacktivist eylemlerdir. Bu eylemler arasında, gündeme getirmeyi amaçladığı konularla ilgili sızıntı şeklinde gerçekleştirdikleri eylemleri de bulunmaktadır.

4.5.2.3.3.2. Sızıntı Eylemleri

RedHack, sızıntı tarzındaki ilk büyük eylemini, Yüksek Öğretim Kurumu (YÖK) belgelerini ifşa ederek düzenledi. Bu eylem de Orta Doğu Teknik Üniversitesi'nde (ODTÜ) yaşanan olayları protesto için başlayıp sonrasında, YÖK ve çeşitli üniversitelerle ilgili sansasyonel belgelerin, olayları gölgelediği yeni bir gündemin ortaya çıkmasına neden oldu. 18 Aralık 2012 tarihinde, ODTÜ'de düzenlenen bir törene, dönemin Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan'ın katılımının öğrenciler tarafından protesto edilmesi sonrasında polis olaya müdahale etti. YÖK ve bazı üniversite yönetimleri, öğrencileri bu protestoları için kınadıklarını açıkladılar. Redhack, ODTÜ'ye destek amacıyla eylem hazırlığı içinde olduğuna ilişkin Twitter'da açıklamada bulunarak; 1 Ocak 2013'ün ilk saatlerinde, YÖK'ün ide.yok.gov.tr adresini hackledi. Sayfaya, ODTÜ'ye destek mesajı ve eylemlerinin

devam edeceğini içeren bir metin yerleştirildi.[214] Ayrıca, Suavi'nin RedHack için bestelediği marş da siteye yerleştirildi (Hürriyet, 01 Ocak 2013).

RedHack'in bu bildiri tarzı eylemi, belge ifşasıyla devam etti. Grup, 8 Ocak 2013'te, ebys.yok.gov.tr adresini hackleyip ardından YÖK'e ait gizliliği bulunan yaklaşık altmış bin dokümanı ele geçirdiklerini belirterek, birçok üniversite ile ilgili yolsuzluk ve usulsüzlüğe ilişkin olduğunu iddia ettikleri belgeleri paylaşmaya başladı. (Cumhuriyet, 08 Ocak 2013).[215] [216] Ertesi gün, konu TBMM'ye taşındı ve soru önergesi ile konunun araştırılması istendi (Cumhuriyet, 09 Ocak 2013). 10 Ocak'ta, YÖK ise yazılı açıklamada bulunarak, gizliliği olan belgelerin soruşturma aşaması tamamlanmamış belgeler olduğunu ve bu belgelerin ifşası ile kurumların ve kişilik haklarının ihlal edildiğini belirtti. Ayrıca, YÖK, gizli belge ifadesi ile kamuoyunda yanlış bir algı oluşturulmaya çalışıldığını; çünkü denetlemenin sağlıklı bir şekilde yürütülebilmesi için tüm soruşturma belgelerinin gizli ibaresi taşıdığını açıkladı (Cumhuriyet, 10 Ocak 2013). Dönemin Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanı Binali Yıldırım ise YÖK'ün güvenlik sisteminde zafiyet olduğunu kabul ederek, gereken önlemleri alacaklarını belirtirken, birçok üniversitenin yönetiminden de sızan belgelerle ilgili yalanlama geldi. Ancak sonrasında, belgelerin kurum sistemine aktarılırken saldırının gerçekleştiği ortaya çıktı (Hürriyet, 15 Ocak 2013). Türkiye'nin gündeminde, bu konu hem bu belgelerin ifşası ile sistem güvenliği açısından hem de usulsüzlük tartışmalarıyla uzun süre yer aldı. Bu sızıntı eylemi, YÖK'ün ilk hedef alındığında ODTÜ'ye destek eylemi şeklinde ortaya çıkmaktayken; sonrasında kendi politik ideolojisi çerçevesinde sisteme muhalif bir söylemle ortaya konan bir eyleme dönüşmüştür.

RedHack'in başka bir sızıntı eylemi, 11 Mayıs 2013 tarihinde Hatay Reyhanlı'da meydana gelen iki ayrı patlamada 51 kişinin hayatını yitirdiği olayın ardından, sosyal medyada ulusal yas ilan edilmesi talebinin gündeme gelmesiyle ortaya çıkmaktaydı. Ulusal yas ilan edilmemesi üzerine RedHack Hatay Valiliği'nin

[214] Eylemin zone kaydı için bkz.: http://www.zone-h.org/mirror/id/18851514, (17.04.2016).

[215] Eylemin zone kaydı için bkz.: http://www.zone-h.org/mirror/id/18906528, (17.04.2016).

[216] Belgelerin paylaşıldığı blog linki için bkz.: RedHack (16 Ocak 2013), "#RedLeaks – RedHack Belgeleri",http://redleaks.blogspot.com.tr/2013/01/redhackleaks-redhack-belgeleri.html, (17.04.2016).

sitesini hackleyerek, "*madem yas ilan edilmiyor, o halde biz ilan ederiz!*" şeklinde açıklama yaparak başladığı eylemleri belge sızdırma şeklinde devam etmekteydi (Hürriyet, 11 Mayıs 2013). Grup, 22 Mayıs'ta "*Reyhanlı'da ne oldu? Ne oluyor? İşte bu soruların cevabı*" şeklinde bir tweet atarak, Jandarma İstihbarat Daire Başkanlığı'na ait olduğu iddia edilen belgeleri paylaştı. Paylaşılan belgelerden ortaya çıkan iddialar kamuoyunda çok tartışma yaratırken, dönemin Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu ise, bu iddiaların çarpıtma amaçlı olduğunu belirterek yalanladı (Milliyet, 22 Mayıs 2013). Öte yandan daha sonra bu belgelerin hacklenerek elde edilmediği, RedHack'e e-posta yoluyla ulaştırılmış belgeler olduğu ortaya çıktı (Hürriyet, 23 Mayıs 2013). Hükümetin ilgili bakanlıklarından çeşitli açıklamalar yapılırken (Cumhuriyet, 23 Mayıs 2013), Utku Kali isimli bir er bu belgeleri RedHack'e sızdırdığı iddiasıyla tutuklandı (Hürriyet, 24 Mayıs 2013).

RedHack, hem hackleyerek hem de kendisine ulaştırılmış olan belgelerin ifşası yoluyla sızıntıyı bir taktik olarak kullanmaktadır. 26 Şubat 2013 tarihinde Ankara Büyükşehir Belediye Başkanı Melih Gökçek'e ve korumasına ait telefon numaralarını, Twitter'da paylaştıktan sonra Melih Gökçek ile ilgili ele geçirdiği yolsuzluk iddiasını ortaya koyan 6 belge ve 4 bilgi notunu (Vatan, 26 Şubat 2013); 26 Mayıs 2013'te dönemin Avrupa Birliği Bakanı Egemen Bağış'ın mail adresini hackleyerek yazışmalarını ve harcamalarını içeren belgeleri usulsüzlük iddiasıyla ifşa etti (Radikal, 26 Mayıs 2013). 13 Mayıs 2014'te Manisa'nın Soma ilçesindeki madende 301 madencinin ölümüyle sonuçlanan facianın ardından ise 28 Mayıs 2014'te dönemin AKP Manisa milletvekili Muzaffer Yurttaş'ın mail adresini hackleyerek, Yurttaş'ın diğer AKP'li vekillere yolladığı raporu Twitter'da "*Soma Katliamı Gerçekleri*" başlığıyla paylaştı (Cumhuriyet, 28 Mayıs 2014). Aynı tarihte, dönemin AKP Düzce Milletvekili Osman Çakır'ın mail adresini de hackleyerek torpil olduğu iddiaları ile vekilin yazışmalarını paylaştı (Cumhuriyet, 28 Mayıs 2014). Öte yandan, mail hackleme yoluyla elde edilen bilgi ve belgelerin paylaşılmasının, dijital alanda mahremiyetin korunması, gizliliğin sağlanması ve gözetimin önlenmesi için dijital olarak doğru hacktivistlerin hack anlayışıyla uyuşmadığını söylemek mümkündür. Ayrıca, bu eylemler de reel hayatta fiilen var olan eylemlere destek olmak için değil; siyasal söylemiyle, çok genel anlamda sosyalist mücadeleye destek

olmak için, gündemde olan veya gündeme getirilmek istenen konuya göre düzenlenen eylemler olarak değerlendirilebilir. Diğer yandan, RedHack açısından kitlesel eylem hacktivizmi örneği olarak değerlendirilebileceğimiz eylemler de söz konusudur.

4.5.2.3.3.3. Var Olan Toplumsal Harekete Destek Eylemleri

RedHack'in, 29 Mayıs 2012'de Türk Hava Yolları'nın (THY) Hava-İş Sendikası'na bağlı çalışanlarının başlattığı greve destek amacıyla ve havacılık iş koluna grev yasağı getirilmesinin TBMM'nin gündemine alınmasına karşı olarak THY'nin web sitesini (Bianet, 29 Mayıs 2012); 28 Mart 2012'de, 4+4+4 Eğitim Yasa Tasarısı ile 4688 sayılı Kamu Görevlileri Sendikaları Yasa Tasarısı'nın geri çekilmesi için Kamu Emekçileri Sendikası'nın (KESK) düzenlediği eyleme destek olmak ve eyleme polisin müdahale etmesini protesto etmek için Emniyete ait "pol.tr" uzantılı 350 web sitesini hacklemesi[217] gibi eylemleri, var olan eylemleri desteklemek amacında olduğu saldırılarıdır. Ancak bu son eylemi hem KESK eylemlerine destek olmak, hem RedHack davasından tutuklu bulunanları masum olduğunu savmak, hem de 30 Mart 1972'de ölen Mahir Çayan'ı anmak için düzenlediklerini açıkladılar (Bianet, 29 Mart 2012). Dolayısıyla, tekrar tek bir nedenle değil; gündemin, sokaktaki eylemin ve sosyalist tarihin önemli bir figürünün anılmasının iç içe geçtiği gerekçelerle, kendi siyasal söylemlerine yakın bir sendikanın desteklenmesi için düzenlenmiş bir eylem söz konusudur.

RedHack'in doğrudan sokaktaki eyleme ilişkin yürüttüğü hacktivist eylemleri ise Gezi Hareketi sırasında ortaya çıkmıştır. Bu eylemler, hacktivist eylem biçimleri açısından homojen bir bütünlük sergilememekle beraber, tümü Gezi ile ilgili eylemler olarak karşımıza çıkmaktadır. RedHack'in 2012 yılında ve 2013 yılı Reyhanlı belgelerini sızdırmasına kadar geçen sürede yaptığı eylemler, Türkiye'deki hükümete muhalif olan kesimlerin tepkilerini yansıtan bir sürece paralel olarak ilerlememekteydi. Muhalif kesimin tepkileri, bugün Gezi hareketi olarak andığımız, uzun bir protesto sürecini beraberinde getirdi. RedHack'in yapmış olduğu eylemler, Türkiye'yi Gezi hareketlerine götüren bu süreci de yansıtmaktaydı. Gezi Parkı'na

[217] Hacklenen 350 web sitesi için bkz.: https://pastebin.com/TMqPdmEY

yapılmak istenilen Topçu Kışlası Projesi'ni protesto etmek için 13 Nisan'da dayanışma festivali yapılmış ve etkinlik #ayagakalk hashtagiyle sosyal medyada duyurulmuştu (BTnet, 10 Nisan 2013). Ardından 27 Mayıs gecesi Gezi Parkı'na iş makinelerinin girmesiyle, sosyal medyada aynı hashtag ile organize olan yurttaşlar, gezi parkındaki iş makinalarının durdurulmasını sağlayarak, parkta nöbet tutmaya başlamışlardı. Gezi Parkı'nda bu şekilde başlayan eylemler, 31 Mayıs 2013 günü kitlesel bir protesto biçimine dönüşerek, ülkedeki birçok şehirde, farklı muhalif kesimlerin eylemlere destek vermesiyle genişlemekteydi.

Aynı zamanda, Gezi hareketleri sorasında, Türkiye'de sosyal medyanın toplumsal hareketlerde kullanımı açısından, çok geniş bir kitlenin desteği ile daha önce söz konusu olmayan geniş bir kapsam ve çeşitlilik söz konusu oldu. 31 Mayıs 2013'ten itibaren iki gün içinde 2 milyon tweet Gezi Parkı Protestoları için atılırken; bu sayı 15 Haziran'da 13,5 milyona ulaştı. Twitter, Gezi hareketlerinde enformasyon paylaşımında en önemli araç haline gelirken, diğer sosyal medya araçları da aktif olarak kullanıldı (Saka, 2015b, 267). Gezi Parkı Protestoları, kitlesel bir niteliğe bürünmeden bir gün önce 30 Mayıs'ta, RedHack, parktaki nöbete destek olmak ve parka polis müdahalesini protesto etmek amacıyla, Beyoğlu İlçe Emniyet Müdürlüğü'nün web sitesini hackleyerek başladığı (Milliyet, 30 Mayıs 2013) Gezi hareketine destek eylemlerine, protestolar sürecince yoğun olarak devam etmiştir. Daha sonrasında ise RedHack, Gezi hareketinin sembollerinden biri olarak görülmeye başlanacaktı.

Gezi hareketleri boyunca, RedHack doğrudan üstlendiği eylemlerle, bildiri tarzı hack, daha önceki hacklerden elde edilen bilgi ve belge sızdırma, web sitesine erişimi durdurma amaçlı hack gibi daha önce kullandığı yöntemleri kullanmasının yanı sıra, web sitelerinin sistem yönetimi kullanıcı adını ve şifrelerini paylaşarak, destekleyenleri bu eylemlere katılmaya da çağırdı. RedHack'in bu eylemleri, doğrudan Gezi'yle ilgili gündeme anlık verilen cevaplar şeklinde olabildiği gibi, Gezi'de yaşanan ölümleri anmak için de gerçekleştirilmekteydi. Diğer yandan, Anonymous'un desteği, Gezi hareketi süresince de birlikte yürütülen DDoS saldırıları şeklinde devam etmekteydi.

RedHack'in Gezi hareketi boyunca, belge sızdırmayla ilgili ortaya koyduğu eylemlerden ilki, aynı zamanda Gezi'yle ilgi ilk büyük eylemi olarak karşımıza çıkmaktadır. 1 Haziran'da, milletvekillerinin Gezi'deki olaylara sessiz kalmasına tepki olarak, TBMM çalışanlarının, milletvekillerinin ev, cep ve işyeri telefon numaraları blogspot sayfaları üzerinden paylaşıldı.[218] Bu paylaşımla ilgili olarak grup, "*dayak yiyen, coplanan, komaya giren, gaz soluyan biziz bu sebeple iki telefon çaldı diye rahatsız olunmamalı*" açıklamasında bulundu. Ayrıca yapılan açıklamada, bu belgelerin hâlihazırda ellerinde bulunan belgelerden biri olduğu belirtilmekteydi. Dolayısıyla, daha önce yapılan hackler aracılığıyla ele geçirilmiş bir belge olarak lanse edilmekteydi (Sol, 01 Haziran 2013).

15 Haziran akşamından 16 Haziran sabahına kadar Gezi Parkı'ndaki nöbetin, polis müdahalesi ile dağıtılması sonrasında (Radikal, 15 Haziran 2013), RedHack 17 Haziran'da, dönemin Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanı Mehdi Eker ile iş adamları arasındaki toplantıda geçtiğini iddia ettiği iki ses kaydını blog sayfasından yayınlayarak, Gezi hareketindeki mücadeleye devam edilmesinin gerekliliğini ortaya koydukları bir açıklamada bulundu. [219] Bu ses kaydının nasıl elde edildiği ile ilgili bir açıklama yapılmamasıyla birlikte; RedHack'in ses kaydını yayınladığını duyurduğu açıklamasında, eylemlerin devam etmesi gerektiği yönündeki vurgu, bu sızıntıyı bir nevi eylem çağrısı olarak da kullanmakta olduğunu göstermektedir. RedHack'in Gezi hareketi boyunca, sızdırdığı belge ve ses kayıtlarının, daha önceden edinilmiş ve olayların gidişatına göre yayınlanmış olduğu ortaya çıkmaktadır. Sızdırılan bilgi ve belgelerin içerikleri, yolsuzluk, hukuksuzluk gibi gizli ve önemli belge niteliği taşımadığı için sistemlerden sızdırılmasıyla ön plana çıkarılan sızıntılar olarak değerlendirilebilir. Bu nedenle, RedHack'in sızıntıyı bir çeşit meydan okuma ve başlı başına bir eylem taktiği olarak kullandığı sonucuna varmak mümkündür.

---

[218] RedHack (01 Haziran 2013), "TBMM çalışanları, Milletvekilleri ve Eşlerinin Ev, Cep, işyeri Numaralari – RedHack", http://kiyamet-projesi.blogspot.com/2013/06/milletvekili-ve-esleri-telefon-numaralari.html ve http://redleaks.blogspot.com/2013/06/tbmm-milletvekili-ve-esleri-telefon-numaralari.html, (20.04.2016).

[219] RedHack (17 Haziran 2013), "Tarım Bakanı, AKP'liler ve İş Adamları Arasında Geçen Toplantın Ses Kaydı", http://kiyamet-projesi.blogspot.com/2013/06/tarim-bakani-ve-isadamlari-ses-kaydi.html, (20.04.2016).

Gezi süresince, RedHack, Anonymous'un da desteği ile çeşitli eylemler yürüttü. Bu eylemler, 2 Haziran 2013'te, Anonymous'un Gezi hareketine destek verdiğini ve hükümetin web sitelerini çökerteceğini açıkladığı bir video yayınlayarak #OpTurkey (Türkiye Operasyonu) eylemlerini başlattığını duyurmasıyla başladı.[220] Anonymous ve Redhack, 2 Haziran ve 3 Haziran'da Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı'nın, İstanbul Valiliği'nin, Mersin Valiliği'nin, İstanbul Emniyet Müdürlüğü'nün, Ankara Büyükşehir Belediyesi'nin, Resmi Gazete'nin, TBMM Milli Saraylar'ın, TÜBİTAK Marmara Araştırma Merkezi'nin, Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü'nün, İzmir Elektrik Su Havagazı Otobüs ve Troleybüs Genel Müdürlüğü'nün, İstanbul Emniyet Müdürlüğü'ne bağlı Mobil Elektronik Sistem Entegrasyonu'nun (MOBESE) ve AKP'nin web sitelerini hackledi (Hürriyet, 03 Haziran 2013). Bu saldırılarda DDoS ile web sitelerinin erişimleri durduruldu (Bianet, 03 Haziran 2013).

Bu eylemler, aynı anda birçok devlet kurumuna ait web sitelerinin artarda hacklenmesi şeklinde gerçekleşmekteyken, Anonymous 12 Haziran'da özel bir hedef belirleyerek, Radyo Televizyon Üst Kurulu'nun (RTÜK)'ün sayfasını, Gezi hareketlerindeki eylemleri aktaran televizyon kuruluşlarına, halkı şiddete teşvik ettikleri gerekçesiyle para cezası vermesini protesto etmek amacıyla hackledi. Anonymous'un Türkiye Twitter hesabında, "*Doğruları yazan medya kuruluşlarına ceza verdiniz. Simdi de Anonymous sizi cezalandırdı*" denildi (Radikal, 12 Haziran 2013). Aynı gün Redhack, önce Ankara Emniyet Müdürlüğü'nün web sitesini, eylemler sırasında yaralanan ve 12 Haziran'da beyin ölümü gerçekleşen Ethem Sarısülük için hacklediğini duyurdu. Hemen ardından, İstanbul Valiliği'nin web sitesini hackledi (Hürriyet, 13 Haziran 2013). Anonymous'un eylemi televizyon kanallarının aldığı cezayı, sansür olarak değerlendirmesine bağlıyken; RedHack'in eylemi, gündeme gelen ölüme ilişkin anlık bir tepki olarak ortaya konmaktaydı. Bu eylemlerde, iş birliği ya da iş bölümü olduğuyla ilgili bir açıklama yapılmamaktaydı;

[220] Youtube Crypt0nymous Channel, (2 Haziran 2013), "Anonymous-#opTurkey" https://www.youtube.com/watch?v=kdQYDR1GxJ8 (21.04.2016).

ancak, Twitter'da Anonların kullandığı bazı hesaplardan hem İstanbul Valiliği hem de Ankara Emniyet Müdürlüğü'nün siteleri hedef olarak açıklanmaktaydı.[221]

Gezi hareketleri boyunca, RedHack'in yaptığı eylem türlerinden başka biri ise web sitelerinin kullanıcı adı ve şifrelerini paylaşıp, destekçilerini sistem üzerinde değişiklik yapmaya çağırarak, ortak bir eylemlilik halini örgütlemesi olmuştur. Bu eylemlere katılmak için hacke dair herhangi bir şey bilmeye gerek duyulmadan, sadece RedHack'in duyurduğu şifre ve kullanıcı adıyla sistemde istenilen değişikliğin yapılması mümkün hale getirilmekteydi. Bunlardan ilki, RedHack'in, 28 Haziran 2013'te İstanbul İl Özel İdaresi'nin web sitesini hackleyerek birçok kamu kurumunun devlete olan borcunu sildiğini iddia edip; Twitter'da takipçileriyle web sitesinin yönetim şifresini paylaşarak, takipçilerini de istedikleri kuruma müdahale etmeye çağırmasıydı. Kullanıcıların ise çeşitli okul adlarını, Gezi hareketi sırasında yaşamını yitirenlerin adlarıyla değiştirdiği görülmekteydi. Örneğin, Gezi eylemlerinde yaşamını yitiren Abdullah Cömert'i anmak için "Abdullah Cömert İlköğretim Okulu" sistemdeki kurumlara eklenmişti (Radikal, 28 Haziran 2016). Ardından İstanbul İl Özel İdaresi, hiçbir kurumun borcunun silinmediğini ancak bazı okulların adının değiştirildiğini doğruladı (Cumhuriyet, 28 Haziran 2016).

RedHack, benzer bir eylemi, Sivas katliamının yirminci yıldönümü olan 2 Temmuz'da Diyanet İşleri Başkanlığı'nın web sitesini hacklemesinin ardından gerçekleştirdi. Grup, Twitter'da Diyanet İşleri Başkanlığı'nın veri tabanına erişim sağlayan kullanıcı adı ve şifreyi paylaşarak eylemi destekleyenleri sistem üzerinde değişiklik yapmaya çağırdı (Radikal, 03 Temmuz 2013). Eyleme destek olmak için sisteme girenler, Yaz Kuran Kursları listesine "*3 kulfü bir elham redhack'e selam*", "*Direndiyanet*", "*unutMADIMAKlımda,* "*Diyanet kusura bakma ayakkabıyla girdim"* "*Ethem Sarısülük ölümsüzdür*" gibi başlıklar eklediler (Vatan, 03 Temmuz 2013).

Son olarak, böyle bir eylemde RedHack, Gezi için 23 Ağustos 2013'te Türkiye Belediyeler Birliği'nin tbb.gov.tr web sitesini hackleyerek, sistemdeki tüm

[221] Twitter YourAnonWold, https://twitter.com/YourAnonWorld/status/226314093651447808, (21.04.2016).

kullanıcı kimlik numaralarını ve şifrelerini yayınlayarak, eyleme destek vermesi için takipçilerini sistem üzerinde değişikliğe çağırmaktaydı. Twitter'da yaptığı açıklamada ise bu eylemi, başta Gezi hareketlerinde yaşamını yitirenlere ve Reyhanlı belgelerini sızdırdığı iddia edilen Utku Kali'ye ithafen yaptıklarını açıkladılar. Sayfaya girenler, Gezi hareketinde yaşamını yitiren isimlerden Ali İsmail Korkmaz olarak karşılanmakta ve "*Hoşgeldiniz sn. Ali İsmail Korkmaz*" yazısıyla, sistemde nasıl değişiklik yapılabileceğinin kısa bir anlatımıyla karşılaşmaktaydı (Radikal, 23 Ağustos 2013).

Şifre paylaşma tarzındaki bu tip eylemler; eylemi destekleyen diğer bireylerin de dahil olunmasının istendiği, geçmişteki EDT'nin 1998'deki FloodNet benzeri bir katılımcılığı hedeflemekte olduğu kanısı yaratmaktaydı. Ancak FloodNet ile gerçekten katılımcı sayısına göre başarı sağlayabilen eylem biçimi ortaya konmaktayken; RedHack'in şifre paylaşması, eylemin başarısı için değil, zaten hedeflenen eylem gerçekleştikten sonra eylemin desteklenmesi amacıyla yapılmış bir çağrı olarak karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla, eyleme katılımın zaruri bir önemi olmamakla beraber, yapılan eylemin duyurulması ve belki yaratıcılığın artması açısından bir önem taşıyabilmesi söz konusu olabilmektedir.

RedHack'in Gezi hareketinde kullandığı bir eylem tarzı ise Twitter gözaltıları olarak basına yansıyan, attıkları tweetlerle ilgili olarak kişiler hakkında hukuki işlem yapılmasının önüne geçmek amacıyla gerçekleştirildi. RedHack, 19 Haziran'da Twitter'da "*Yahu TUM twitleri biz attık, yüzbinlerce insanine bilgisayarına girdik, garibanla uğraşma, buradayız;) RedHack'i RT eden, RedHack ile alakalı yazı yazan, Direnişi örgütleyen tüm hesaplar tarafımızca hacklenmiştir!*" açıklaması yaptı. Açıklamanın ardından, çok sayıda Twitter kullanıcısı, #redhacktarafındanhacklendik hashtagini kullanarak Gezi hareketi boyunca attıkları tweetlerin, RedHack tarafından atıldığını duyurdu.

RedHack, Gezi hareketlerinin artık sonlandığı dönemde de olaylarda ölenleri anmak için eylemler düzenlemeye devam etti. 5 Eylül 2013'te Emniyet Genel Müdürlüğü'nün internet sitesi egm.gov.tr'yi Gezi hareketlerinde yaşamını yitiren ve yararlananlar için hacklediğini duyururken (Radikal, 05 Eylül 2013); 14

Ekim 2013'te ise Kurban Bayramı nedeniyle, Türk Kamu İşletmeleri Birliği'nin web sitesini hackledi. Siteye yerleştirdiği görselde, Gezi hareketinde ve çeşitli olaylarda hayatını kaybedenlerin isimlerini paylaşarak, "*evladını yitiren annelerimizin ellerinden öpmek için bu bayram bizlere sadece bir vesile daha olsun*" diyerek, onlara ithafen bu eylemi gerçekleştirdiğini belirtti. Bu eylem RedHack'in doğrudan Gezi hareketiyle ilgili olan son eylemi olmuştur (Hürriyet, 15 Ekim 2013).

RedHack'in ortaya koyduğu tüm bu eylemler, kendi siyasal söylemi olan sosyalizm mücadelesine uygun olarak seçilmiş hedeflerin hacklenmesi ve bilgilerinin sızdırılması şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Proletaryanın genişlemesine koşut olarak, sosyalist bakış açısını benimsemesi ve tüm halklar ve proletarya için mücadele yürüttüğünü açıklaması açısından, erken dönem hacktivist grupların neoliberalizm karşıtı söylemine paralel görünmektedir. Sosyalizmin enternasyonal özelliği nedeniyle eylemleri hacker etiğini büyük ölçüde taşımakla beraber, grubun sosyalist ideolojiye bağlılığı hackerların herhangi bir ideolojiyi kabul etmeyen yaklaşımı ile çelişmektedir.

5. SONUÇ

Sosyal bilimlerde, toplumsal hareketlerle iletişim teknolojilerinin ilişkisini ortaya koymaya yönelik tartışmalar, toplumdaki taban hareketlerinin sistemli bir şekilde ortaya çıkmasından itibaren ele alınan bir konu olmuştur. Dijitalleşen teknolojilere erişimin artmasına ve bu teknolojilerin ucuzlamasına koşut olarak, günümüzdeki toplumsal hareketlerin, kendinden önceki hareketlerden çok daha etkin bir şekilde iletişim araçlarını kullanabilmeleri, bu konudaki tartışmaların artmasına neden olmuştur. Ancak bu tartışmalar içerisinde, hacktivizm konusunda sınırlı sayıda yaklaşımın ortaya konduğu görülmektedir. Bu nedenle, bu çalışma kapsamında, hacktivizmin toplumsal hareketler bağlamında nasıl bir temele oturtulabileceğine ve hacktivizm kavramsallaştırmasında siyasal söylemin niteliğinin önemine ilişkin açıklamalarda bulunulmaya çalışılmıştır. Bunun için öncelikle, toplumsal hareketlerin öznesinin kim olduğu; toplumsal formasyon alanlarının, mücadele biçimlerinin ve dijitalleşen küresel kapitalizm içinde proleterleşme süreçlerinin dönüşümünün, toplumsal hareketler yaklaşımlarına nasıl yansıdığı irdelenmiştir.

Çalışmanın Birinci Bölümü'nde, öncelikle 18. yüzyılda toplumun kapitalist örgütlenmesinin beraberinde getirdiği sorunlara tepki olarak başlayan ayaklanmaların, 19. yüzyılda örgütlü ve sistematik toplumsal mücadele biçimine dönüşmesi ele alınmıştır. Bu bağlamda, toplumsal hareketlerin başlangıcı olan 19. yüzyılın işçi hareketlerine ve bu hareketlerde iletişim teknolojilerinin rolüne ilişkin ortaya konan tartışmalar açıklanmıştır. Bu tartışmaların ilk örnekleri ise Karl Marx'ın iletişim araçlarının ekonomi-politik bağlamına rağmen, sınıf bilincinin oluşmasında etkili araçlar olarak kullanılabileceği yönündeki açıklamasında ve Vladimir İ. Lenin'in, iletişim araçlarını sınıf mücadelesinde stratejik araçlar olarak konumlandırılması gerektiği yönündeki açıklamasında görülmüştür. Ardından ise Gustave Le Bon'un, toplumsal hareketleri, kalabalıkların ilkel taleplerini ortaya koyma biçimi olarak değerlendirdiği yaklaşımında, iletişim araçlarına da bu kalabalıkları telkin etme rolü biçilmiş olduğu açıklanmıştır. Dolayısıyla, çalışma

kapsamında, toplumsal hareketlerin öznesinin nasıl ele alındığının, iletişim araçlarına atfedilen rolü de değiştirmekte olduğu ortaya çıkmıştır.

Öte yandan, çalışmanın devamında, tarihsel süreç içerisinde işçi sınıfının sosyalist mücadelesinin, belirli kazanımlar sağlasa da beklenilen toplumsal sonuçları yaratmadığı görülmüştür. Bu nedenle de özellikle 1960'lardan sonra ortaya çıkan toplumsal hareketlerin herhangi bir siyasal angajmanlarının olmamasının, toplumsal hareketler literatürü içinde temel bir dönüşüme neden olduğu açıklanmıştır. Bu dönüşüm, toplumsal hareketlerin öznelerinin, sınıf veya kolektif eylemde bulunan kitleler olarak değil; rasyonel ama sınıfsal aidiyeti olmayan bireyler olarak kabul edilmesiyle yaşanmıştır. Çalışma bağlamında, bu dönüşümün yapısını anlamak amacıyla, 1960'lardaki toplumsal hareketleri ele alan, ABD'de gelişen kaynak mobilizasyonu ve Batı Avrupa'da gelişen yeni toplumsal hareketler yaklaşımları açıklanmıştır.

Çalışma kapsamında, kaynak mobilizasyonu yaklaşımının, toplumsal hareketlerin öznesini, çıkarları doğrultusunda davranan birey olarak değerlendirdiği ve iletişim araçlarını da toplumsal hareketlerin sahip olması ve kullanması gereken, para, zaman, iş gücü gibi kaynaklardan biri olarak açıkladığı görülmüştür. Bu yaklaşımın, iletişim araçlarını; toplumsal hareketler için kamuoyu oluşturma, harekete yeni destekçiler kazandırma, hareketin görünürlüğünü sağlama gibi işlevleri yerine getiren araçlar olarak değerlendirdiği açıklanmıştır. Bu çalışmada, kaynak mobilizasyonu yaklaşımının, toplumsal hareketin öznesini, ekonomik çıkarları doğrultusunda bir araya gelen bireylere indirgediği sonucuna varılmıştır. Ancak yine çalışma dahilinde, bireylerin sadece kendi çıkarları peşinde koşmadığı, toplumsal dönüşümü toplumun geneli için istediği; bu bağlamda, dayanışma kültürü sergileyebildiği ve bireysel açıdan çeşitli riskler alarak toplumsal hareketlere dahil olduğu ortaya konarak, kaynak mobilizasyonu yaklaşımına eleştiriler yöneltilmiştir.

Çalışmanın devamında ise kaynak mobilizasyonu yaklaşımına karşın, yeni toplumsal hareketler yaklaşımında, toplumsal hareketlerin öznelerinin; cinsiyet, etnisite, çevre, barış gibi konularda toplumsal dönüşümü talep eden gruplar olarak ele alındığı açıklanmıştır. Yeni toplumsal hareketler yaklaşımının getirdiği

açıklamalar, toplumun ekonomik, siyasi ve kültürel dönüşümüne paralel olarak, toplumsal hareketlerin de değiştiğini ortaya koymuştur. Bu doğrultuda, yaklaşım genelinde, sınıflı toplum yapısının aşılmış olduğu açıklanarak, toplumsal hareketlerin de sınıf temelinde örgütlenmediği; ancak, gündelik hayatın politikleşmesiyle ortaya çıktığı belirtilmiştir. Çalışma kapsamında ise yaklaşımın ortaya koyduğu temel argümanın, hem toplumun hem de toplumsal hareketlerin dönüşümünde enformasyona özel önem atfetmesiyle şekillendiği açıklanmıştır.

Bu nedenle, çalışmanın iletişim teknolojileri ve toplumsal hareketlerin ilişkisini anlamaya yönelik ortaya koyduğu çaba açısından, yeni toplumsal hareketler yaklaşımı önemli bir yer tutmuştur. Çalışmada, yeni toplumsal hareketler yaklaşımının; sanayinin merkezi öneminin enformasyona geçtiği sanayi sonrası toplumlarda, iktidarın enformasyonu kontrol ederek, toplumsal hayatın organizasyonunu denetlediği yönündeki açıklamalarına yer verilmiştir. Buna paralel olarak ise yeni toplumsal hareketler yaklaşımının temel argümanının; toplumsal mücadelenin hayatın her alanına yayılmış durumda olduğu ve enformasyonun denetimi üzerinde bir mücadelenin ortaya çıkması olduğu açıklanmıştır. Çalışma kapsamında, yeni toplumsal hareketler yaklaşımının ortaya koyduğu bu temel argümanın, günümüzdeki dijital iletişim teknolojilerinin, toplumun ve toplumsal hareketlerin dönüşümündeki rolünü açıklayan yaklaşımlarda devam ettiği görülmüştür. Bu doğrultuda ise dijital teknolojilerin topluma etkisini açıklayan, Manuel Castells'in "ağ toplumu" ve "ağ oluşturan toplumsal hareketler" kavramsallaştırmaları ile Michael Hardt ve Antonio Negri'nin "imparatorluk" ve "çokluk" kavramsallaştırmaları ele alınmıştır. Çalışma bağlamında, bu teorisyenlerin temel olarak; iktidarın, toplumsal hayatın her anına küresel olarak yayılabildiği ve buna karşı gelişen toplumsal hareketlerin de dijital iletişim teknolojilerinin yardımıyla, küresel olarak dönüştüğünü ortaya koymaları tartışılmıştır.

Çalışmada yürüttüğümüz bu tartışma neticesinde ise Castells'in yaklaşımının enformasyona dayalı toplumsal dönüşüm etrafında şekillenmesinin, onu yeni toplumsal hareketler yaklaşımının dijital iletişim teknolojileriyle birleştiği bir noktaya taşıdığı görülmüştür. Öte yandan, Hardt ve Negri'nin Marksist

ardyörelerinin onları, toplumun ve toplumsal hareketlerin dönüşümünü, emek ve emperyalizm üzerinden tartışmaya ittiği belirtilmiştir. Bu doğrultuda, Hardt ve Negri'nin çokluğu, sınıf olma potansiyeli taşıyan herkesi kapsayan bir kavram olarak açıkladığı görülmüştür. Ancak çalışma kapsamında, Hardt ve Negri'nin çokluğu bu şekilde açıklanmasının nedeni olarak, dijitalleşen toplumdaki emeğin maddi olmayan üretimine atfettikleri önem olduğu açıklanmıştır. Oysa emek kavramının, Marx'ın ortaya koyduğu anlamda da hem maddi olan hem de maddi olmayan emeği kapsadığı ortaya konmuştur. Dolayısıyla çalışmada, günümüzde de Marksist bakış açısından, proleterleşme sürecinin devam etmekte olduğu açıklanmıştır. Ayrıca, Hardt ve Negri'nin aşkın bir emperyalizm fikrini sundukları imparatorluk kavramsallaşması ise kapitalist emperyalizmin zaten özünde olan kendini yeniden üreterek güçlenmesinin bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu yüzden de çalışmada, emperyalizmin yetersiz bir kavram olmasından ziyade, emperyalizmin güçlenmesinin ve belirli merkezlerde yoğunlaşmasının söz konusu olduğu ortaya konmuştur. Emperyalizmin bu dönüşümünün ise Samir Amin'in yaklaşımındaki, ABD, Avrupa ve Japonya'nın, diğer coğrafyaları periferi konumuna düşürerek oluşturduğu "kolektif emperyalizm" kavramı ile karşılanabileceği öne sürülmüştür.

Castells ile Hardt ve Negri, her ne kadar paradigmatik olarak farklı ardyörelere sahip olsalar da; vardıkları sonuç açısından, sınıfın aşıldığı ve toplumsal hareketlerin kendi keşfedecekleri özgün yollarla, dijital iletişim teknolojilerini kullanarak, demokratikleşmiş bir toplumu yaratabileceğini savlamışlardır. Bu teorisyenler, günümüz toplumsal hareketlerinin, yatay, merkezsiz örgütlenen ve iletişim teknolojilerini yoğun kullanan mücadele biçimleri ortaya koyduğunu vurgulamışlardır. Bu bağlamda, bu teorisyenlerin belirli ölçüdeki etkisiyle de; toplumsal hareketler literatüründe, toplumsal hareketlerin, dijital iletişim teknolojilerini kullanma biçimi ve toplumsal dönüşümü talep eden gruplara sağlayabileceği olanaklar tartışılmıştır. Bu tartışmalar, dijital iletişim araçlarının toplumsal hareketlere; örgütlenmeyi kolaylaştırma, enformasyon sağlama ve yayma, farkındalık yaratma, koordinasyonu sağlama, kolektif kimlik oluşturmayı kolaylaştırma gibi, olanaklar sağlaması bağlamında ortaya konmuştur. Bu tartışmalara karşılık olarak ise, tüm kitle iletişim araçları için geçerli olduğu gibi,

hükümet ve şirket çıkarlarının sembiyotik ilişkisi sonucu; dijital teknolojilerinin, gözetimi, denetimi ve ideolojik bir aygıt olarak kullanılmasını içerdiği öne sürülmüştür. Bu bağlamda da, dijital teknolojilerin toplumsal hareketler açısından çok ciddiye alınacak dönüşümlere neden olamayacağını öne süren açıklamalara yer verilerek, çalışma kapsamında yürütülecek tartışma için teorik bir zemin oluşturulmuştur.

Çalışmanın teorik alt yapısını oluşturan bu açıklama ve yaklaşımlar neticesinde; dijital teknolojiler ile şimdiye kadar söz konusu olmayan bir şekilde, inanılmaz bir veri edinme gücü sağlanmış olduğu ve bu verilerin, ticari ve siyasal örüntüyü karmaşık hale getiren "kolektif emperyalizm" tarafından kullanıldığı sonucuna varılmıştır. Ancak çalışma kapsamında böyle bir sonucun, toplumsal hareketlerin ortaya koyduğu potansiyelin baştan görmezden gelinmesi anlamına gelmediği açıklanmıştır. Bu nedenle, toplumsal hareketlerin dijital teknolojileri kullanması açısından karşılaştığı sorunlar ve sınırlılıklar neticesinde, dijital iletişim teknolojilerinin, toplumsal hareketlere hiçbir fayda sağlayamayacağının iddia edilemeyeceği vurgulanmıştır. Çünkü tüm bunlara karşın, dijital haklar için mücadele edildikçe ve dijital teknolojilerin tecimsel yapısının ve gözetimi arttıran yapısının aşılması için yazılım, program ve uygulamalar geliştirildikçe, toplumsal hareketler açısından dijital teknolojilerin kullanım biçimlerinin gelişmesinin ve çeşitlenmesinin de mümkün olacağı iddia edilmiştir.

Toplumsal hareketlerin dijital teknolojiyi kullanmasına ilişkin olarak, temelde teknolojiyi geliştirmede yetkin olan grupların desteklerinin olması zorunluluk olarak karşımıza çıkmıştır. Bu bağlamda çalışmanın Üçüncü Bölümü'nde, hacktivizmin; hem internet politikası yürütmesi, hem hack yoluyla toplumsal hareketi desteklemesi, hem de kendisi bir toplumsal hareket yaratabilme potansiyeline sahip olması nedeniyle, dijital olanakların toplumsal hareketlere katkısı bağlamında şimdiye kadar andığımız eylemliliklerden ayrı bir konumda bulunmasına yönelik tartışma yürütülmüştür. Bu doğrultuda ise hack kavramının tarihsel olarak barındırdığı; enformasyon özgürlüğünün koşulsuz olarak savunulması, enformasyonun ve teknolojinin ticarileşmesine karşı çıkılması, hackerların din, dil,

ırk gibi kriterlere göre düşünülmemesi gerektiği, bilgisayarların dünyayı daha iyiye götüreceğine inanılması ve teknolojinin halk yararına kullanılmasını ifade eden etik değerlerin hacktivizme de aktarılmış olduğu ortaya konmuştur. Çalışma kapsamında, hacktivizmin, bu etik değerleri yansıtan eylem biçimlerinin elektronik sivil itaatsizlik olarak kavramsallaştırıldığı açıklanmıştır. Hacktivizmin sivil itaatsizlik biçimi olarak değerlendirilmesi ise hacktivizmin muhalif ve sistem karşıtı olduğu sonucunu ortaya çıkartmıştır.

Çalışmanın devamında ise hacktivizmin bu etik değerleri ve muhalif özellikleri bağlamında ve ilk hacktivist örneklerden hareketle, Tim Jordan ve Paul Taylor'ın ortaya koyduğu dijital olarak doğru hacktivizm ve kitlesel eylem hacktivizmi ayrımının günümüzdeki geçerliliği açısından sınırlılıklarını irdelenmiştir. Bunun sonucunda ise, ikilinin sınıflandırmasındaki sınırlılığın; kitlesel eylem hacktivizminin, sadece var olan toplumsal hareketi destekleme amacı taşıdığının belirtilmesiyle ortaya çıktığını öne sürülmüştür. Anonymous'un ortaya koyduğu hacktivist eylem biçimlerini incelerken, grubun hack ile başlattığı eylemleri, sokak hareketine dönüştürebildiği açıklanarak, bu durumun somut bir örneği gösterilmeye çalışılmıştır. Böylelikle çalışma kapsamında, toplumsal hareketlere ilişkin olarak eylemde bulunan hacktivist grupların, sadece var olan hareketi desteklemekle kalmayıp, aynı zamanda kendilerinin de reel eylem başlatabildikleri ortaya çıkmıştır. Diğer yandan çalışmada, dijital olarak doğru hacktivist eylemlerde bulunan Telecomix'in de toplumsal hareketleri destekleyen eylemler ortaya koyduğu ve ilkesel olarak karşı çıktığı Anonymous ile işbirliği yaptığı açıklanmıştır. Bu bağlamda ise Jordan ve Taylor'ın ortaya koyduğu sınıflandırmanın iki öğesinin, günümüzde iç içe girebildiği durumların olduğu ortaya çıkmıştır.

Bununla beraber çalışma dahilinde, Jordan ve Taylor'ın yaklaşımlarının, bu sınırlılıkların göz önünde tutulması şartıyla, halen günümüzdeki hacktivist eylem biçimlerini kavrayabilmek için önemini koruduğu da belirtilmiştir. Çünkü ikilinin yaklaşımlarının, hacktivizmin iki temel amacını açıklaması açısından, kayda değer kriterler sunmuş olduğu açıklanmıştır. Ancak bu çalışma kapsamında, bu kriterleri daha kapsayıcı hale getirme çabasında bulunulmuştur. Bu amaçla, dijital olarak

doğru hacktivizmi; sansür, gözetim ve mahremiyete ilişkin, dijital teknolojinin kendisine yönelik olan tüm politikaları kapsayacak hacktivizm şeklinde ve kitlesel eylem hacktivizmini; toplumsal hareketleri hem desteklemek hem başlatabilmek amacıyla hem de reel eylem olmaksızın kendi siyasal söylemini yansıtacak şekilde ortaya konan hacktivist eylemleri kapsayacak şekilde genişletme çabasında bulunulmuştur. Kavramların bu doğrultuda genişletilmesi ile internet politikalarına ilişkin hacktivizm ile toplumsal hareketlere ilişkin hacktivizm şeklinde, günümüzdeki hacktivist eylemleri daha fazla kapsayan tanımlamaların kullanılması tercih edilmiştir.

Çalışmanın Türkiye'deki hacker ve hacktivist grupların ele alındığı Dördüncü Bölümü'nde ise temel olarak, bu ikili ayrım gözetilerek, hacker etik değerleri çerçevesinde bir araştırma ortaya konmuştur. Türkiye'deki hacker gruplar hakkında genel bir çerçeve sunma amacıyla, öncelikle dört hacker grup incelenmiştir. Araştırmaya konu edilen hacker grupların seçilmesinde; en geniş saldırı arşivi kaydı bulunan ve en güvenilir mirror (ayna) web sitesi Zone-h'deki kayıtlarının incelenmesi ve ülke genelinde bilinirliklerinin olması temel kriter olarak kabul edilmiştir. Bu kriterler çerçevesinde, Türkiye'de en fazla hack kaydı bulunan hacker grup olarak; Türk Hack Team, Aslan Neferler Tim, Ayyıldız Tim ve Türk Güvenliği gruplarının, amaçları, örgütlenme yapıları ve örnek eylemleri ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu amaçla ise grupların amaç ve örgütlenme yapılarıyla ilgili doğrudan bilgi kaynağı olarak, web siteleri ve/veya sosyal medya hesapları incelenirken, eylemleri hakkında bilgi edinmek için basında yer bulan haberleri, hacklerinin zone kayıtları ve sosyal medya üzerinden yaptıkları açıklamalar incelenmiştir.

Bu araştırmanın sonucunda ise çalışmaya konu edinilen dört hacker grubun da milliyetçi ve dindar söylem içinde kendilerini; millet, devlet ve İslam için siber alanda mücadele eden 'savaşçılar' olarak konumlandırdıkları sonucu ortaya çıkmıştır. Türk Güvenliği grubunun örgütlenme yapısını bilmemekle beraber, diğer üç grubun; kendilerini konumlandırma biçimlerine uygun olarak, kurucusu ve yöneticisi olan ve örgütlenmelerini hiyerarşik askeri bir modele öykünerek gerçekleştirdikleri görülmüştür. Bu örgütlenme modeli, dijitalleşen toplumsal

hareketler bağlamında ortaya konan yatay, lidersiz örgütlenme modelinin tamamen zıddı durumundadır. Milliyetçi söylem ile var olan sistemi korumaya ve savunmaya yönelik faaliyette bulunan bu hacker gruplar, toplumun belli kesimindeki tepkileri yansıtan eylemler sergilemekte olsa da devletin resmi söylemine uygun düşen ve belli bir din ve ırk için gönüllü çalışan saldırı grupları şeklinde eylemler düzenledikleri sonucuna varılmıştır. Dolayısıyla eylemlerinin, elektronik sivil itaatsizlik şeklinde ortaya çıkan hacktivizm ile bağdaşmadığı sonucuna varılmıştır. Kaldı ki bu grupların hacktivist oldukları yönünde bir iddiaları da bulunmamaktadır. Bu grupların siber savaşçı olma iddialarının ön planda olduğu; açıklamalarından, eylemlerinden ve emir komutaya verdikleri önemden anlaşılmaktadır.

Türkiye'deki hacker gruplar hakkında bu doğrultuda genel bir sonuca varılmasının ardından ise, Türkiye'deki hacker gruplar içinde kendisini hacktivist olarak tanımlayan Cyber Warrior Akıncılar ile RedHack ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Bu iki hacktivist grubun seçilmesindeki kriter, hacker grupları incelerken ortaya koyduğumuz gibi, Zone-h kayıtları en fazla olan hacktivist gruplar olmalarıdır. Bu doğrultuda, Cyber Warrior Akıncılar ve RedHack'i incelenerek, Türkiye'deki hacktivizmin ortaya konma biçimleri hakkında genel bir çerçeve sunulmaya çalışılmıştır.

Yapılan inceleme sonucunda, CW Akıncılar'ın ortaya koyduğu hacktivizm biçiminde; ırk ve din farklılığı gözetmemeye dayanan ilk kuşak hacker etiği ile kendisini, amacı tek bir ırk ve tek bir dini savunan siber savaşçı olarak konumlandırdığı için uyuşmadığı görülmüştür. Ayrıca grubun, basın organlarını hedef alması, yine ilk kuşak hackerların enformasyonun özgür olması gerektiği yönündeki yaklaşımıyla da çeliştiğini göstermiştir. Ancak grubun hacker etiği ile tamamen çeliştiği önemli bir diğer nokta ise, grubun Bilişim Güvenliği ve Bilişim Suçlarına Karşı Mücadele Derneği ile olan ilişkisi ve bu derneğin daha önce siber güvenlik ve danışmalık hizmeti vermiş olan Cyber Security Bilişim Teknolojileri şirketiyle olan organik bağı olmuştur. Bu durum, özellikle üçüncü kuşak hackerların ve hacktivistlerin sahip olduğu, bilişimin ticarileşmesine karşı ve hack ile kişi veya grup yararına çıkar ilişkisi ortaya konmamasına yönelik temel bir değerin, CW

Akıncılar tarafından yok sayıldığını göstermiştir. Tüm bu açılardan ele alındığında, grubun yapısı ve amacı, onu hacker etik değerlerinden ve hacktivist oluşumların toplumsal hareketlerle olan etkileşiminden uzak bir noktaya taşıdığı ortaya çıkmıştır.

Araştırma kapsamında, RedHack'in ortaya koyduğu hacktivizm biçiminin ise doğrudan sosyalist ideoloji çerçevesinde gerçekleştirilen eylemler olduğu gözlenmiştir. Bu doğrultuda, eylemlerini, sosyalizm mücadelesine uygun olarak seçilmiş hedeflerin hacklenmesi ve bilgilerinin sızdırılması ile gerçekleştirdiği görülmüştür. RedHack, hem herhangi bir reel eylem olmaksızın siyasal söylemini doğrudan yansıtabileceği çeşitli anma günlerinde, hem gündemde tepkiyle karşılanan olaylarda, hem de reel hayatta bir protesto düzenlenmekteyken bu protestoları desteklemek amacıyla, çeşitli eylemler ortaya koymuştur. Ancak genellikle bu eylemlerin tümünde, hem gündemdeki herhangi bir olaya hem toplumsal herhangi bir soruna hem de hedefindeki kuruma ve genel olarak iktidara karşı açıklamalarda bulunmuştur. Dolayısıyla yapılan inceleme sonucunda, RedHack'in belli bir olay için bir eylem düzenlemiş olsa da bu olaydan bağımsız olarak, sosyalist mücadeleyi ön plana çıkaran ve iktidarı hedef alan açıklamalarda bulunduğu ortaya çıkmıştır. Çalışma kapsamında ise bu durumun nedenlerinden birinin, RedHack'in esas olarak sosyalist mücadeleyi kabul edip, dijital alandaki mücadeleyi bunun bir aracı olarak görmesi olduğu belirtilmiştir. Zaten bu nedenle, 2012'den itibaren RedHack ile ilgili olarak görülen davalarda, RedHack terör örgütü olarak kabul edilmiştir. 5237 Sayılı Türk Ceza Kanunu'nun 243. Maddesi'ne göre, hack eylemleri bilişim suçları kapsamında sayılmaktadır.

Çalışma kapsamında, RedHack'in internet politikalarına ilişkin olan eylemlerini ise Türkiye'de internet yasalarının düzenlenmesine ve sansüre karşı olarak ortaya koyduğu görülmüştür. Ayrıca, bu konudaki somut katkılarının ne olduğu grup tarafından belirtilmemekle birlikte, grubun açık kaynak/ özgür yazılımı desteklediğini açıklaması ve genel olarak ise teknolojinin emperyalizm tarafından ticarileştirilmesine karşı olduğunu belirtmesi, grubun bilişimin ticarileşmesine karşı olduğunu göstermiştir. Sonuç olarak, RedHack'in benimsediği ideoloji olan sosyalizmin, enternasyonal özelliği nedeniyle, eylemleri hacker etiğini büyük ölçüde

taşımakla beraber, sosyalist ideolojiye bağlılığı hackerların herhangi bir ideolojiyi kabul etmeyen yaklaşımı ile çeliştiği ortaya çıkmıştır. Öte yandan RedHack, çalışmanın genelinde tartıştığımız yeni toplumsal hareketlerin sınıf temelinde şekillenmediği yönündeki açıklamaların tersine, sınıf bilincine sahip olan hacktivist bir grup olarak karşımıza çıkmıştır. Bu bağlamda, RedHack'in kendisini, proletaryanın bir parçası olarak görmekte olduğu ve bu doğrultuda, hacktivist eylemler ortaya koyduğu sonucuna varılmıştır.

Çalışma kapsamında, Türkiye'deki hacktivist gruplar üzerinden iki önemli sonuca varılmıştır. Birincisi, ister militarist ister sosyalist örgütlenme modeli benimsemiş olsun, Türkiye'de hacker ve hacktivist gruplar, lideri olan hiyerarşik bir yapılanma ortaya koymaktadır. Bu durum, günümüz toplumsal hareketlerinin merkezi olmayan yatay örgütlenme modeli sergilediği yönündeki yaklaşımı geçersiz kılmaktadır. Öte yandan, Türkiye'de sosyalist ve dindar-milliyetçi olarak tanımlayabileceğimiz iki koldan ilerleyen bir durum karşımıza çıkmaktadır. Bu durum ise çalışmanın ikinci sonucu olarak, doğrudan ideolojik siyasal söylem ile hackin birleştiği bir hacktivizm biçimini karşımıza çıkartmaktadır. RedHack, sosyalist ideolojinin muhalif yapısına bağlı olarak bir itaatsizlik biçimi sergilemekteyken; çalışmada ele aldığımız sağ görüşü yansıtan diğer grupların ise sistemi ve var olan düzeni korumaya yönelik egemen söylemi güçlendiren eylemler gerçekleştirdiği ortaya çıkmaktadır. Bu duruma paralel olarak ise, RedHack ülke içindeki kurum ve kuruluşlara saldırmaktayken; sağ görüşü yansıtan gruplar, ülkeyi ve İslam dinini, uluslararası kamuoyunda korumaya ve savunmaya yönelik, ülke içinde terörle ilişkili veya yurtdışında Türkiye ve İslam aleyhtarı olduğunu düşündüğü hedeflere saldırmaktadır.

Genel olarak, Türkiye'deki gruplar üzerinden vardığımız sonuç ise hacktivizmin toplumsal hareketlerle olan ilişkisinin, sadece sistem karşıtı ve muhalif eylemlerde ortaya çıkmadığı, sistemi destekleyen eylemler için de hackin siyasal amaçla kullanımının söz konusu olduğudur. Bu durum, hackin siyasal söylem amacıyla kullanılmasının hacktivizm olarak ifade edilişiyle ve bir sivil itaatsizlik olarak ele alınışıyla uyuşmamaktadır. Bu doğrultuda ise siyasal söylemine bağlı

olarak itaatsizlik biçimi sergilemeyen grupları, hacktivist bağlamda değerlendirmemek gerektiği iddia edilebilmektedir.

Öte yandan, günümüzde bazı ülkelerin, kendi çıkarları için siber savunma birimleri oluşturdukları ve hatta başka ülkelere düzenlenen hack saldırı, diplomatik krize yol açacağı için ülkesindeki veya çıkarlarının uyuştuğu hacker grupları gizli bir şekilde, belirli ülkelere saldırması amacıyla yönlendirdiği de bilinmektedir. Bu durumun bir örneği, Türkiye'de, 14 Aralık 2015'te başlayan ve 10 gün sürecek olan *.tr* alan adına erişim problemiyle başlayan DDoS ve DNS yükseltme saldırılarının ardından yaşanan tartışmada ortaya çıkmıştır. Bu saldırıların Anonymous tarafından üstlenilmesine rağmen, Türkiye ile Rusya arasındaki uçak krizi sonrasında yaşanması nedeniyle, devlet yetkilileri de dahil olmak üzere, akıllara saldırıların Rusya tarafından gerçekleştirilebilmiş olma ihtimali gelmiştir. Bunun üzerine, Türkiye'deki birçok sağ eğilimli hacker grup ve hacker, Rusya sitelerini hedef almıştır. Bu bağlamda ise, ülkelerin doğrudan dış politikaya ilişkin olarak hedeflenmesinin, hacktivizm sınırlarının aşılması anlamına geldiği, hacker gruplar ile ülkelerin organik bağı ortaya konamadığı için iddia edilebilmesi tartışmalı bir konudur. Ancak, böyle bir iddianın nasıl ortaya konabileceği, uluslararası siber suçların, devletler eliyle yürütülmekte olduğunun sorgulanması ve bu bağlamda hackin siyasal konumunun tartışılması, başka bir çalışmada ele alınması gereken bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır.

KAYNAKÇA

Kitaplar

Adorno,T. ve Horkeimer, M. (2010) *Aydınlanmanın Diyalektiği*, Ülner, N., Karadoğan, E. Ö. (Çev.), İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

Adorno,T. ve Horkheimer, M. (2013) Kültür Endüstrisi: Kilelerin Aldatılışı Olarak Aydınlanma, Ülner, N.(Çev.), *Kültür Endüstrisi Kültür Yönetimi* içinde Adorno, T., Artun, A. (Ed.), 8. Baskı, İstanbul: İletişim, 47-108.

Alemdar, K. ve Erdoğan, İ. (2010) *Öteki Kuram*: *Kitle İletişim Kuram ve Araştırmalarının Tarihsel ve Eleştirel Bir Değerlendirmesi*, 3. Baskı, Ankara: Erk.

Arendt, H.. (2014) Sivil İtaatsizlik, *Kamu Vicdanına Çağrı : Sivil İtaatsizlik* içinde, Çoşar, Y. (Çev.) İstanbul: Ayrıntı.79-121.

Arrighi,G., Hopkins, T. K., ve Wallerstein, I. (2015) *Sistem Karşıtı Hareketler*, İstanbul: Metis.

Assange, J. ve Dreyfus, S. (2001) *Underground: Tales of Hacking, Madness, and Obsession on the Electronic Frontier*, Reed Books Australia.

Assange, J. (2011) *Onaylanmamış Otobiyografi,* Güven, G. Ç. (Çev.), İstanbul: Alfa.

Assange, J., vd. (2012) *Şifrepunk*, Temiz, A. D. (Çev.), İstanbul: Metis.

Aydoğan, F. (2000) *Medya ve Serbest Zaman*, İstanbul: Om Yayınevi.

Aydoğan, F. (2010) İkinci Medya Çağında Gözetim ile Kamusal Alan Paradoksunda İnternet, *İkinci Medya Çağında İnternet* içinde, Aydoğan, F., Akyüz, A. (Ed.), 3-17.

Aydoğan, F. (2011) *Küresel Medya,* İstanbul: Beta.

Bauman, Z. (2010) *Küreşelleşme,* Yılmaz, A. (Çev.), İstanbul: Ayrıntı.

Bauman, Z. ve Lyon, D. (2013) *Akışkan Gözetim*, Yılmaz, E. (Çev.), İstanbul: Ayrıntı.

Bernstein, J. M. (2013) Sunuş, Gen, E. (Çev.), *Kültür Endüstrisi- Kültür Yönetimi* içinde Adorno, T., Artun, A. (Ed.), 8. Baskı, İstanbul: İletişim, 9-43.

Bhaskar, R. (1993) Diyalektik, Köker, L., Çulhaoğlu, M. (Çev.), *Marksist Düşünce Sözlüğü* içinde, Bottomore, T. (Ed.), İstanbul: İletişim, 140-147.

Burbach, R. (2001) *Globalization and Postmodern Politics: From Zapatistas to Hightech Robber Barons*. London: Pluto Press.

Callinicos, A. (2009) *Karl Marx'ın Devrimci Fikirleri,* Tuygan, A. (Çev.), İstanbul: Antikapitalist Yayınları.

Castells, M. (2006) *Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür: Kimliğin Gücü,* Kılıç, E. (Çev.), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Castells, M. (2008) *Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür: Ağ toplumunun Yükselişi,* Kılıç, E. (Çev.), 2. Baskı, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Castells, M. (2012) *İsyan ve Umut Ağları: İnternet Çağında Toplumsal Hareketler,* Kılıç, E. (çev), İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.

Cohen, J. (2016) Strateji ya da Kimlik: Yeni Teorik Paradigmalar ve Sosyal Hareketler, Çayır, K. (Çev.), *Yeni Sosyal Hareketler* içinde, Çayır, K. (Ed.), 2. Baskı, İstanbul: Kaknüs Yayınları, 101-120.

Collier, G. A. ve Quaratiello, E.L. (2005) *Basta!: Land and The Zapatista Rebellion in Chiapas,* California: Food First Books.

Coleman, G. (2012) Phreaks, Hackers, and Trolls and the Politics of Transgression and Spectacle, *The Social Media Reader* içinde, Mandiberg, M. (Ed.), New York: New York University Press.

Coleman, G. (2013) *Coding Freedom: The Ethics and Aesthetics of Hacking*, Princeton, NJ: Princeton University Press.

Coleman, G. (2014) *Hacker, Hoaxer, Whistleblower, Spy: The Many Face of Anonymous*, New York, London: Verso.

Coleman, G. (2014b) Hacker, *Johns Hopkins Guide to New Media and Digital Textuality*, Ryan M. (Ed.), Maryland: Johns Hopkins University Press.

Crossley, N. (2002) *Making Sense of Social Movements*, Buckingham: Open University Press.

Çakır, M. (2015) *İnternette Gösteri ve Gözetim: Eleştirel Bir Okuma*, Ankara: Ütopya.

Çayır, K. (2016) Toplumsal Sahnenin Yeni Aktörleri: Yeni Sosyal Hareketler, , *Yeni Sosyal Hareketler* içinde, Çayır, K. (Ed.), 2. Baskı, İstanbul: Kaknüs Yayınları, 11-30.

Çetinkaya, Y. D. (2015) Tarih Kuram Arasında Toplumsal Hareket, *Toplumsal Hareketler: Tarih, Teori ve Deneyim* içinde, Çetinkaya Y. D. (Ed.), 3. Baskı, İstanbul: İletişim, 25-74.

Dağtaş, E. (2008) Medya ve Demokrasi EksenindeTabandan Yükselen Çığlık: Sivil İtaatsizlik üzerine Bir Değerlendirme, *Türkiye'de Sivil İtaatsizlik: Toplumsal Hareketler ve Basın* içinde, Dağtaş, E. (Ed.), Ankara: Ütopya. 27-78.

Denning, D. E. (2001) Activism, Hacktivism, and Cyberterrorism: The Internet as a Tool for Influencing Foreign Policy, *Networks and Netwars : The Future of Terror, Crime, and Militancy* içinde, Arquilla, J. ve Ronfeldt, D. F. (Ed.), Santa Monica, CA: RAND, 239-288.

Elbahadır, H.(2015) *Hacking Interface*, İstanbul: Kodlab.

Engels, F. ve Marx, K. (2008) Komünist Manifesto, *Komünist Manifesto ve Hakkında Yazılanlar* içinde, Satlıgan, N. (Çev.), İstanbul: Yordam.

Fetscher, I. (1993) Sınıf Bilinci, Altuğ, Ü. (Çev.), *Marksist Düşünce Sözlüğü* içinde, Bottomore, T. (Ed.), İstanbul: İletişim, 499-501.

Freiberger, P. ve Swaine, M. (2000) *Fire in the Valley: The Making of the Personal Computer*, New York: McGrawHill.

Friedman, A. ve Sınger, P. W. (2014) *Cybersecurity And Cyberwar: What Everyone Needs To Know*, New York: Oxford University Press.

Fuchs, C. (2014a) *Sosyal Medya : Eleştirel Bir Giriş,* Kalayıcı, İ., Saraçoğlu, D. (çev), Ankara: NotaBene Yayınları.

Fuchs, C. (2014b) Bilişsel Kapitalizm ya da Enformasyonel Kapitalizm? Enformasyonel Ekonomide Sınıfın Rolü, Özdil, K. (Çev.), *Bilişsel Kapitalizm: Eğitim ve Dijital Emek* içinde, Peters, M. A. ve Bulut, E. (Ed.), Ankara: NotaBene Yayınları.

Fuchs, C. (2015) *Dijital Emek ve Karl Marx*, Kalayıcı, İ., Oğuz, S. (çev), Ankara: NotaBene Yayınları.

Gerbaudo, P. (2014) *Twitler ve Sokakalar: Sosyal Medya ve Günümüzün Eylemciliği,* Akınhay, O. (Çev.), İstanbul: Agora Kitaplığı.

Graham, P. (2004) *Hackers and Painters*, Sebastopol, CA: O'Reilly and Associates

Gurak, J. L. (2014) Trust and Internet Activism: From Email to Social Networks, Cyberactivism on The Participatory Web içinde McCaughey, M. (ed.), New York: Routledge. 7-19.

Harding, L. (2014) *Snowden Dosyası: Dünyanın En Çok Aranan Adamının Hikayesi*, Sağlamer, İ. (Çev.), İstanbul: Pegasus Yayınları.

Hardt, M. ve Negri, A. (2011) *Çokluk: İmparatorluk Çağında Savaş ve Demokrasi*, Yıldırım, B. (Çev.), 2. Basım, İstanbul: Ayrıntı.

Hardt, M. ve Negri, A. (2012) *İmparatorluk*, Yıldırım, A. (Çev.), 7. Basım, İstanbul: Ayrıntı.

Himanen, P. (2005) *Hacker Etiği: İş Hayatına Yıkıcı Bir yaklaşım*, Kaptan, Ş. (Çev.), İstanbul: Ayrıntı.

Himma, K. E. (2008) Ethical Issues Involving Computer Security: Hacking, Hacktivism, and Counterhacking, *The Handbook of Informatıon and Computer Ethics* içinde, Himma, K. E. ve Tavani, H. T. (Ed.), New Jersey: John Wiley & Son. 191-218.

Himma, K. E. (2007) Hacking as Politically Motivated Digital Civil Disobedience: Is Hacktivism Morally Justified?, *Internet Security: Hacking, Counterhacking, and Society* içinde, , Himma, K. E. (Ed.), Sudbury, MA: Jones & Bartlett Learning 73-98.

Himmelweit, S. (1993) Artık Değer, Satlıgan, N. (Çev.), *Marksist Düşünce Sözlüğü* içinde, Bottomore, T. (Ed.), İstanbul: İletişim,

Hey, T. ve Pápay, G. (2015) *The Computing Universe: A Journey through a Revolution*, New York: Cambridge University Press.

Hobsbawm, E. J. (2003) *Devrim Çağı: Avrupa 1789-1848,* Şener, B. S. (Çev.), 3. Baskı, Ankara: Dost.

Holloway, J. (2015) *İktidar Olmadan Dünyayı Değiştirmek*, Siral, P. (çev), 4. Baskı, İstanbu: İletişim.

Huberman, L. (2009) *Feodal Toplumdan Yirminci Yüzyıla*, Belge, M. (Çev.), 12. Baskı, İstanbul: İletişim.

Jasper, J. M. (2017) *Protesto: Toplumsal Hareketlere Kültürel Bir Giriş*, Önal, A. (Çev.), İstanbul: Ayrıntı.

Johnston H., Laraña, E. ve Gusfield, J.R. (2016) Strateji ya da Kimlik: Yeni Teorik Paradigmalar ve Sosyal Hareketler, Çayır, K. (Çev.), *Yeni Sosyal Hareketler* içinde, Çayır, K. (Ed.), 2. Baskı, İstanbul: Kaknüs Yayınları, 121-151.

Jordan. T. (2002) *Activism! Direct Action, Hactivism and the Future of Society,* London: Raktionbooks.

Jordan, T. ve Taylor, P. (2004) *Hacktivism and Cyberwars,* London: Routledge.

Jordan, T. (2007) Online Direct Action: Hacktivism and Radical Democracy, *Radical Democracy and the Internet* içinde, Dahlberg, L. ve Siapera, E. (Ed.), New York: Palgrave Macmillan, 73-88.

Joyce, M. (2010) Introduction: How to Think About Digital Activism, *Digital Activism Decoded: The New Mechanics of Change* içinde Joyce, M. (Ed.), New York: IDebate Press, 1-14.

Kavada, A. (2010) Activism Transforms Digital: The Social Movement Perspective, *Digital Activism Decoded: The New Mechanics of Change* içinde Joyce, M. (Ed.), New York: IDebate Press, 101-118.

Kendall, D. (2011) *Sociology in Our Times*, 8. Edition, Belmont: Wadsworth, Cengage Learning.

Klandermans, B. (2004) The Demand and Supply of Participation: Social-Psychological Correlates of Participation in Social Movements, *The Blackwell Companion to Social Movements* içinde, Snow, D. A., vd. (Ed.), Malden, MA and Oxford, UK: Blackwell Publishing, 360-379.

Lafrance, X. (2012) Sociétés Contemporaines et Actualité de L'analyse de Classe : Une critique des théories de la société postindustrielle et des conceptions statiques des classes sociales, Cahiers de Recherche Sociologique, Numéro: 52 Montréal: l'Université du Québec, 215–242.

Le Bon, G. (1997) *Kitleler Psikolojisi*, İstanbul: Hayat.

Le Bon, G. (2002) *Psychologie des Foules,* Paris: Presses Universitaires de France.

Leibowitz, B. (2011) Hack, Hacker, Hacking , Peterson, T. F.(Ed.) *Nightwork : A History of Hacks and Pranks at MIT* içinde, Cambridge, Massachusetts: MIT Press.

Lenin, V. İ. (1992) *Ne Yapmalı? Hareketimizin Canalıcı Sorunları,* Erdost, M. (Çev.), 4. Baskı, Ankara: Sol Yayınları.

Leontiev, L. (1979) Marksist Ekonomi Politiğin İlkeleri, Somer, K. (Çev.), 2. Baskı, Ankara: Sol Yayınlar.

Levy, S. (2010) *Hackers: Heros of The Computer Revolution,* Sebastopol, CA: O'Reilly and Associates.

Lyon, D. (2006) *Günlük Hayatı Kontrol Etmek: Gözetlenen Toplum,* Soykan, G. (Çev.), İstanbul: Kalkedeon.

Marx, K. (1966) *Felsefenin Sefaleti,* Başar, E. (Çev.), Ankara: Sol Yayınları.

Marx, K. (1976) People's Paper'ın Yıldönümünde Yapılan Konuşma, *Seçme Yapıtlar: Cilt I* içinde, Kardam, A, (Çev.), Ankara: Sol Yayınları.

Marx, K. (2011) *Kapital I: Kapitalist Üretimin Eleştirel Bir Tahlili,* Birini Cilt, Bilgi, A, (Çev.), 10. Baskı, Ankara: Sol Yayınları.

Mattelart, A. ve Mattelart, M. (2009) *İletişim Kuramları Tarihi*, Zıllıoğlu, M. (Çev.), 4. Baskı, İstanbul: İletişim.

Mattelart, A. (2012) *Gözetimin Küreselleşmesi: Güvenlileştirme Düzeninin Kökeni*, Gayretli, O., Karacan, S. E. (çev), İstanbul: Kalkedon.

Melucci, A. (2016) Çağdaş Hareketlerin Sembolik Meydan Okuması, Çayır, K. (Çev.), *Yeni Sosyal Hareketler* içinde, Çayır, K. (Ed.), 2. Baskı, İstanbul: Kaknüs Yayınları, 75-100.

Mitnick, K. D. ve Simon, W. L. (2005) *The Art of Intrusion : The Real Stories Behind The Exploits of Hackers, Intruders, and Deceivers,* Indianapolis: , Wiley Publishing.

Mohun, S. (1993) Değer, Çulhaoğlu, M. (Çev.), *Marksist Düşünce Sözlüğü içinde,* Bottomore, T. (Ed.), İstanbul: İletişim, 115-120.

Morozov, E. (2017) Facebook ve Twitter Sadece Devrimcilerin Gittiği Yerlerdir, Göksun, Y. (Çev.), *Yeni Medya Kuramları* içinde Aydoğan, F. (Ed.), İstanbul: Der Yayınları, 23-27.

Mungo, P. ve Glough,B. (1993) *Approaching Zero: The Extraordinary Underworld of Hackers, Phreakers, Virus Writers, And Keyboard Criminals,* New York: Random House.

Olson, P. (2014) *Biz Anonymous'uz: LulzSec, Anonymous Hacker Dünyasının ve Küresel Siber Ayaklanmanın İçyüzü*, Ağırsanlı, S. N. (Çev.), Ankara: Paloma.

Onat, N. (2015) Önsöz, *Sivil İtaatsizlik* içinde, Threau, D.T, İstanbul: Say.

Oualline, S. (2008) *C++ Hacker's Guide,* California: No Starch Press.

Palmås, K. ve von Busch, O. (2006) *Abstract Hacktivism: The Making of a Hacker Culture,* Londoa: OpenMute.

Peterson, T. F. (2011) *Nightwork : A History of Hacks and Pranks at MIT,* Cambridge, Massachusetts: MIT Press.

Prey, R. (2014) Ağın Kör Noktası Dışlama, Sömürü ve Marx'ın Süreç-İlişkisel Ontolojisi, Yüksel, H. (Çev.), *Marx Geri Döndü: Medya, Meta, Sermaye Birikimi* içinde, Mosco V. ve C. Fuchs (Ed.), Ankara: NotaBene Yayınları.

Raymond E. S. (Ed.), (1993) *The New Hacker's Dictionary,* Cambridge: MIT Press.

Raymond E. S. (Ed.), (1996) *The New Hacker's Dictionary,* 3. Edition, Cambridge: MIT Press.

Rawls, J. (2014) Sivil İtaatsizliği Tanımı ve Haklılığı, *Kamu Vicdanına Çağrı : Sivil İtaatsizlik* içinde, Çoşar, Y. (Çev.) İstanbul: Ayrıntı. 55-78.

Resnick, D. (1998) Politics on The Internet: The Normalization of Cyberspace, . *The Politics of Cyberspace* içinde, Toulouse C., Luke T. W (Ed.), New York: Routledge, 48-68.

Ritzer, G. (2011) *Küresel Dünya*, Pakdemir, M. (Çev.), İstanbul: Ayrıntı.

Ryan, J. (2010) *A History of The Internet and The Digital Future,* London: Reaktion Books.

Samuel, A. (2004) Hacktivism and the Future of Democratic Discourse, *Democracy Online : The Prospects For Political Renewal Through The Internet* içinde, Shane, P. M. (Ed.) , New York: Routledge, 123-140.

Sander, O. (2003) *Siyasi Tarih: İlkçağlardan 1918'e*, 12. Baskı, Ankara: İmge.

Saka, E. (2015a) Armağanlaşmadan (Gift Economy) Kitle kaynağa (Crowdsourcing) Dijital Gönüllülükler Üzerine, *İletişim Çalışmaları* içinde, Aydoğan, F. (Ed.), İstanbul: Derin Yayınları, 37-44.

Saka, E. (2015b) Sosyal Medya Üzerinden Haber Doğrulama Süreçleri: Gezi Parkı Direnişi/Olaylarına Bir Bakış, *İnternet ve Sokak* içinde, İnceoğlu, Y. ve Çoban, B. (Ed.), İstanbul: Ayrıntı, 257-278.

Scholz, T. (2010) Infrastructure: Its Transformations and Effect on Digital Activism, *Digital Activism Decoded: The New Mechanics of Change* içinde Joyce, M. (Ed.), New York: IDebate Press, 17-31.

Stallman, R. (2009) *Özgür Yazılım Özgür Toplum: Richard Stallman'ın Seçme Yazıları*, Çapkan, Ç. ve diğerleri (Çev.), Ankara: Elektrik Mühendisleri Odası Yayınları.

Suater, M. (2014) *The Coming Swarm: DDOS Actions, Hacktivism, and Civil Disobedience on the Internet,* New York: Bloomsbury Publishing.

Sweezy, P. (1975) Emperyalizm*, Çağdaş Kapitalizmin Bunalımı* içinde, Sweezy, P., Baran, P., ve Magdoff, H. (Ed.), Koç, Y. (çev), Ankara: Bilgi Yayınevi, 15-98.

Şahin, T. (2012) Hacker'ın Aklı, Doğan Kitap İstanbul.

Tarrow, S. (2011) *Power in Movement: Social Movements and Contentious Politics*, New York: Cambridge University Press.

Taylor, P. A. (1999) *Hackers Crime In The Digital Sublime*, New York: Routledge

Thomas, D. (2002) *Hacker Culture*, Minneapolis: University of Minnesota Press.

Threau, D.T, (2015) *Sivil İtaatsizlik* içinde, Turan, C. (Çev.), İstanbul: Say.

Tilly, C. (1984) Social Movements and National Politics, *Statemaking and Social Movements* içinde, Bright C., Harding S. (Ed.), Michigan: University of Michigan Press , 297–317. 306

Tilly, C. (1999) From Interaction to Outcomes in Social Movements, *How Social Movements Matter* içinde, M.Guingni vd. (Ed.), Minneapolis: University of Minnesota Press.

Tilly, C. (2004) *Social Movements: 1768-2004*, Boulder, Colorado: Paradigm Publishers.

Touraine, A. (1971) *The Postindustrial Society: Tomorrow's Social History: Classes, Conflicts And Culture İn The Programmed Society,* Mayhew, L. F.X. (trans.), New York: Random House.

Touraine, A. (2011) *La Voix et Le Regard*, Paris : Les Éditions du Seuil, Ed. Electronique, Collection: Sociologie Permanente, Ville Laval, Québec.

Touraine, A. (2012) *Modernliğin Eleştirisi,* Yanrıöver, H.U. (Çev.), 8. Baskı, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Touraine, A. (2016) Toplumdan Toplumsal Harekete, Çayır, K. (Çev.), *Yeni Sosyal Hareketler* içinde, Çayır, K. (Ed.), 2. Baskı, İstanbul: Kaknüs Yayınları, 31-46.

Turkle, S. (2005) *The Second Self: Computers and the Human Spirit*, 20th Anniversary Edition, Cambridge, Massachusetts: , The MIT Press.

Uçkan, Ö. ve Ertem, C. (2011) *Wikileaks, Yeni Dünya Düzenine Hoşgeldiniz*, İstanbul: Etkileşim Yayınları.

Van Dijk, J. A. G. M. (2016) *Ağ Toplumu,* Sakin, Ö. (Çev.), İstanbul: Kafka, Epsilon.

Van Laer, J. ve van Aelst, P. (2010) Cyber-protest and civil society: the Internet and action repertoires in social movements, *Handbook of Internet Crime içinde*, Jewkes, Y., Yar M. (Ed.),Willan Publishing, London, s. 230-254.

Wark, M. (2008) *Bir Hacker Manifestosu*, Darende, M. (Çev.), İstanbul: Altıkırkbeş.

Webster F. (1995) *Theories Of The Information Society*, Routledge, New York.

Williams, R. (1989) *İkibin'e Doğru,* Tarım, E. (Çev.), İstanbul: Ayrıntı.

Williams, S. (2002). *Free as in Freedom: Richard Stallman's Crusade for Free Software*, Sebastopol, CA: O'Reilly and Associates.

Yeo, S. (1993) İşçi Sınıfı Hareketleri, Etiman, O. (Çev.), *Marksist Düşünce Sözlüğü* içinde, Bottomore, T. (Ed.), İstanbul: İletişim, 301-304.

Makaleler

Amin, S. (2006) İmparatorluk ve Çokluk, Çıdamlı, Ç. (Çev.), Monthly Review Türkçe, Ocak 2006, Sayı:1, İstanbul: Kalkedon, 131-143.

Amin, S. (2011) Bir Arap Baharı Mı?, Nazım, K., Gayretli, O. (Çev.), Monthly Review Türkçe, Kasım 2011, Sayı:28, İstanbul: Kalkedon, 13-35.

Amin, S. (2016) Hardt ve Negri'ye Karşı: Çokluk Mu Yoksa Genelleşmiş Proleterleşme Mi?, Nazım, K. (Çev.), Monthly Review Türkçe, Mart 2016, Sayı:40, İstanbul: Kalkedon, 117-130.

Amin, S. (2017) Çağdaş Emperyalizm, Kaya, E. (Çev.), Monthly Review Türkçe, Ocak 2017, Sayı:40, İstanbul: Kalkedon, 5- 17.

Bakioğlu, B. S. (2016) The gray zone: Networks of piracy, control, and resistance, The Information Society, 32:1, 40-50, DOI: 10.1080/01972243.2015.1107164

Bernstein, M., Monroy-Hernández, A., Harry, D., André, P., Panovich, K., & Vargas, G. (2011) .. 4chan and /b/: An Analysis of Anonymity and Ephemerality in a Large Online Community, , North America, International AAAI Conference on Web and Social Media 2011, 50-57.

Breindl, Y. (2013) Assessing Success In Internet Campaıgnıng, Information, Communication & Society, Vol. 16, Iss. 9, 1419-1440.

Camfield, D. (2007) Çokluk ve Kanguru: Hardt ve Negri'nin Maddi Olmayan Emek Teorisinin Eleştirisi, Devrimci Marksizm, Mart 2007, Sayı: 3, 174-204.

Cox, L. ve Nilsen, A.G. (2015) Bir Marksist Toplumsal Hareketler Teorisi Neye Benzeyecek?, Felsefelogos, Sosyal Hareketler, Sayı: 56, Yıl:19, İstanbul, 47-68.

Demirel, T. (1999) Mancur Olson Üzerine Bir Değerlendirme, Liberal Düşünce, Sayı:14, Cilt:4, Ankara: Liberal Düşünce Topluluğu Yayınları, 118-133.

Diani, M. (1992), The Concept of Social Movement, The Sociological Review, Vol 40, Issue 1, 1–25.

Erdoğan, İ. (1997) Karl Marx: Basın Özgürlüğü ve Sansür, İletişim Kuram Ve Araştırma Dergisi, Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi, Ankara: Sayı 25 Yaz-Güz, 229-256.

Foster, J. B. ve McChesney, R. W. (2015) Gözetleme Kapitalizmi, Akalın, U. S.,Kala, K. (Çev.), Monthly Review Türkçe, Şubat 2015, Sayı:38, İstanbul: Kalledon, 71-109.

Garnham, N. (2000), La Théorie De La Société De L'information En Tant Qu'Idéologie : Une Critique, Gamberini, M. (trad.), Réseaux : Questionner La Société De L'information, Vol. 18, No: 101, 53-91.

Gerbaudo, P. (2015) Protest Avatars As Memetic Signifiers: Political Profile Pictures And The Construction Of Collective Identity On Social Media In The 2011 Protest Wave, Information, Communication & Society, Vol. 18, No. 8, 916-929.

Goodrum, A. ve Manion, M. (2000) Terrorism or Civil Disobedience: Toward a Hacktivist Ethic, Computers and Society,Vol. 30 (2) June 2000, 14-19.

Gunkel, D. (2005) Editorial: Introduction to Hacking and Hacktivism, New Media & Society, vol. 7 no. 5, 595-597.

Lee, Y. H., Hsieh, G. (2013) Does Slacktivism Hurt Activism?: The Effects Of Moral Balancing And Consistency In Online Activism. ACM CHI 2013: Conference on Human Factors in Computing Systems, April 27 – May 2, Paris, France, 811-820.

McCarthy, J. D. ve Zald, M. N. (1977) Resource Mobilization and Social Movements: A Partial Theory, The American Journal of Sociology, The University of Chicago Press, Vol. 82, No. 6, 1212-1241.

McDonald, K. (2015) From Indymedia to Anonymous: Rethinking Action and Identity in Digital Cultures, Information, Communication & Society, 18:8, 968-982, DOI:10.1080/1369118X.2015.103956.

Pandey, S. N. (2010) Cyber Attack Episode, International Relations and Security Network (ISN), Center for Security Studies (CSS) 8 March 2010, ETH Zurich, http://www.css.ethz.ch/content/specialinterest/gess/cis/center-for-securities-studies/en/services/digital-library/publications/publication.html/113440 (9 Mart 2016)

Pichardo, N. A. (1997) New Social Movements: A Critical Review, Annual Review of Sociology, Vol. 23, 411–430.

Regan, L. (2015) Elektronik İletişimin Gözetlenmesi, , Akalın, U. S.,Kala, K. (Çev.), Monthly Review Türkçe, Şubat 2015, Sayı:38, İstanbul: Kalledon, 111-154.

Rotman, D., vd. (2011) From Slacktivism To Activism: Participatory Culture In The Age Of Social Media, ACM CHI 2011: Conference on Human Factors In Computing Systems, May 7–12, 2011, Vancouver, Canada, ACM Press, 819-822.

Suater, M. (2013) "LOIC Will Tear Us Apart": The Impact of Tool Design and Media Portrayals in the Success of Activist DDOS Attacks, American Behavioral Scientist, 57(7), 983–1007.

Taylor, P. (1998) Hackers: Cyberpunks or Microserfs, Information, Communication and Society, 1(4): 401-419, London: Routledge.

Taylor, P. A. (2001) Hacktivism, The Semiotic Review of Books, Vol. 12(1). s.1-4.

Taylor, P. A. (2005) From hackers to hacktivists: speed bumps on the global superhighway?,, New Media and Society, London: Sage Publication, Vol7(5):625–646.

Touraine, A. (1984) Les mouvements sociaux : objet particulier ou problème central de l'analyse sociologique?, Revue Française de Sociologie, Paris: Presses de Sciences Po, 1984, Vol: 25, No.1., 3-19.

Uitermark, J. (2017) Complex Contention: Analyzing Power Dynamics Within Anonymous, Social Movement Studies, 16:4, 403-417, DOI: 10.1080/14742837.2016.1184136

İnternet Kaynakları

Anadolu Ajansı (16 Haziran 2014), "Kurz'un internet sitesi çökertildi", http://aa.com.tr/tr/dunya/kurzun-internet-sitesi-cokertildi/150740, (22.05.2017).

Anadolu Ajansı (10 Şubat 2015), "Kur'an-ı Kerim'e hakaret eden vekile siber saldırı", http://aa.com.tr/tr/dunya/kuran-i-kerime-hakaret-eden-vekile-siber-saldiri/76333, (25.05.2017).

Arthur, C. (5 Eylül 2011), The Guardian, "Interviewed: the Turkish hackers whose DNS attack hit the Telegraph", https://www.theguardian.com/technology/2011/sep/05/dns-hackers-telegraph-interview, (02.5.2017).

Assange, J. (25 Kasım 2006), "The Curious Origins of Political Hacktivism", http://www.counterpunch.org/2006/11/25/the-curious-origins-of-political-hacktivism/, Counter Punch, (06.03.2016).

Atar, F. (1995), "Fetva", İslam Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı, Cilt: 12, 486-496. http://www.islamansiklopedisi.info/dia/pdf/c12/c120297.pdf , (24.05.2017)

Atılım (21 Ağustos 2016), "Kızılhack: Hedefimiz Ezenler", http:/www.atilim.org, (arşivlenmiş link), http://web.archive.org/web/20100507133839/http://www.atilim.org/atilim/modules.php?name=Guncel&file=article&sid=16899, (16.03.2016).

Ayyıldız Tim (19 Eylül 2016), "2016-Yaş Kurul Toplantısı Kararları", https://ayyildiz.org/ayt-duyuru/18-2016-yas-kurul-toplantisi-kararlari.html, (05.05.2017).

Ayyıldız Tim, "AYT Kural ve Duyurular", http://www.ayyildiz.org,(arşivlenmiş link), http://web.archive.org/web/20150920091303/http://www.ayyildiz.org/navigasyon.php?id=37, (05.05.2017).

Ayyıldız Tim, "AYT Kural ve Duyurular", http://www.ayyildiz.org,(arşivlenmiş link), http://web.archive.org/web/20160313145025/http://www.ayyildiz.org/navigasyon.php?id=37, (05.05.2017).

Ayyıldız Tim, "Ayyıldız Tim Misyon ve Vizyon", https://ayyildiz.org/misyon-vizyon.html, (05.05.2017).

Ayyıldız Tim, "Ayyıldız Tim Tarihi", https://ayyildiz.org/ayyildiz-tim-tarihi.html, (05.05.2017).

Ayyıldız Tim, “Biz Kimiz”, http://www.ayyildiz.org, (arşivlenmiş link), http://web.archive.org/web/20160313145043/http://www.ayyildiz.org/navigasyon.php?id=38, (05.05.2017).

Ayyıldız Tim, “Forum”, https://forum.ayyildiz.org/#ayyildiz-tim-oezel-hareket-daire-baskanligi.168, (05.05.2017).

BBC Türkçe (26 Mart 2016), “Belçika'da 'nükleer santrale saldırı planı' şüphesi”, http://www.bbc.com/turkce/haberler/2016/03/160326_belcika_nukleer, (15.02.2016).

Bianet (26 Temmuz 2001), “İnternet Yayınına Ceza ve Anlamı”, http://bianet.org/bianet/medya/2410-internet-yayinina-ceza-ve-anlami, (27.04.2016).

Bianet (29 Mart 2012), “RedHack’ten Kesk’e Destek”, http://bianet.org/bianet/toplum/137266-emniyet-e-ulasilamiyor, (20.04.2016).

Bianet (16 Mayıs 2012), “RedHack BTK'daki Pokemonları Deşifre Etti”, http://bianet.org/bianet/bilisim/138382-RedHack-btk-daki-pokemonlari-desifre-etti, (06.04.2016).

Bianet (29 Mayıs 2012), “RedHack THY'yi Hackledi”, http://bianet.org/bianet/diger/138692-RedHack-thy-yi-hackledi, (20.04.2016).

Bianet (03 Haziran 2013), “Anonymous'dan Gezi Direnişine Destek”, http://bianet.org/bianet/toplum/147157-anonymous-dan-gezi-direnisine-destek, (20.04.2016).

Bilişim Güvenliği ve Bilişim Suçlarına Karşı Mücadele Derneği, “İdari Yapı”, https://bg.org.tr/Portal.asp?X=IY, (22.05.2017).

Birgün (14 Nisan 2012), “RedHack’ten Fethullah Gülen’e Cuma ziyareti!”, http://www.birgun.net/haber-detay/RedHack-ten-fethullah-gulen-e-cuma-ziyareti-61299.html, (14.04.2016).

Birgün (18 Haziran 2012), “Devletin makbul hacker’ları”, http://www.birgun.net/haber-detay/devletin-makbul-hacker-lari-61827.html, (22.05.2017).

BTnet (10 Nisan 2013), “Taksim Gezi Parkı için #ayagakalk”, (http://www.btnet.com.tr/taksim-gezi-parki-icin-ayagakalk/, (20.04.2016).

CERN, Ten Years Public Domain for the Original Web Software, “Declaration”, http://tenyears-www.web.cern.ch/tenyears-www/Declaration/Page2.html, (01.03.2016).

Chaos Computer Club, http://www.ccc.de/, (06.03.2016).

Chaos Computer Club, “CCC Event Blog”, https://events.ccc.de/, (06.03.2016).

Claver, H. (1995) The Zapatistas and the Electronic Fabric of Struggle, https://la.utexas.edu/users/hcleaver/zaps.html (27 Mart 2016).

CNN Türk (15 Temmuz 2014), “RedHack BTK'yı hackledi” http://www.cnnturk.com/2012/bilim.teknoloji/teknoloji/05/16/redhack.btkyi.hackledi/661228.0/index.html, (06.04.2016).

Columbia University, “Columbia University Computing History”, http://www.columbia.edu/cu/computinghistory/029.html, (12.01.2016).

Crabgrass, https://crabgrass.riseup.net/, (15.01.2016).

Critical Art Ensemble (CAE) (1994) The Electronic Disturbance, Autonomedia, http://www.critical-art.net/books/ted/ (27 Nisan 2015).

Critical Art Ensemble (CAE) (1996) Electronic Civil Disobedience & Other Unpopular Ideas, Autonomedia, http://www.critical-art.net/books/ecd/ (27 Nisan 2015).

Cult of the Dead Cow (04 Temmuz 2001), “International Bookburning In Progress”, http://www.cultdeadcow.com/cDc_files/declaration.html, (27.04.2016).

Cult of the Dead Cow, “Back Orifice Windows Remote Administration Tool”, http://www.cultdeadcow.com/tools/bo.html, (27.04.2016).

Cult of the Dead Cow, “Running A Microsoft Operating System On A Network? Our Condolences.”, http://www.cultdeadcow.com/news/back_orifice.txt, (27.04.2016).

Cult of the Dead Cow, “The Hacktivismo FAQ v1.0”, http://www.cultdeadcow.com/cDc_files/HacktivismoFAQ.html, (27.04.2016).

Cumhuriyet (28 Nisan 2012), “İşte dün geceki internet kesintisinin nedeni”, http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/diger/338500/iste_dun_geceki_internet_kesintisinin_nedeni.html, (02.04.2016).

Cumhuriyet (30 Ağustos 2012), “RedHack, Ö.Ç. için Yargıtay ve AYM'yi hackledi!”, http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/diger/367516/RedHack__O.C._icin_Yargitay_ve_AYM_yi_hackledi_.html, (07.04.2016).

Cumhuriyet (04 Eylül 2012), “Sansür iddiası kızdırdı: Ulaştırma Bakanlığı çökertildi”, http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/diger/368528/Sansur_iddiasi_kizdirdi__Ulastirma_Bakanligi_cokertildi.html, (09.04.2016).

Cumhuriyet (08 Ocak 2013), “RedHack YÖK'ü yine hackledi”, http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/diger/396086/Redhack_YOK_u_yine_hackledi_.html, (17.04.2016).

Cumhuriyet (09 Ocak 2013), “CHP, üniversite yolsuzluklarını Meclis'e taşıdı”, http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/diger/396362/CHP__universite_yolsuzluklarini_Meclis_e_tasidi_.html, (17.04.2016).

Cumhuriyet (10 Ocak 2013), “YÖK'ten siber saldırıya suç duyurusu”, http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/diger/396660/YOK_ten_siber_saldiriya_suc_duyurusu.html, (17.04.2016).

Cumhuriyet (23 Mayıs 2013), “Güler'den Reyhanlı belgeleri açıklaması”, http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/diger/423520/Guler_den_Reyhanli_belgeleri_aciklamasi.html, (19.04.2016).

Cumhuriyet (25 Kasım 2013), “RedHack, AKP'yi hackledi!”, http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/turkiye/12983/RedHack__AKP_yi_hackledi_.html (14.04.2016).

Cumhuriyet (04 Şubat 2014), “RedHack yine hackledi...”, http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/turkiye/37347/RedHack_yine_hackledi....html, (07.04.2016).

Cumhuriyet (28 Mayıs 2014a), “Redhack, AKP'nin Soma raporunda şoke eden gerçekleri paylaştı”, http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/turkiye/76457/Redhack__AKP_nin_Soma_raporunda_soke_eden_gercekleri_paylasti.html, (20.04.2016).

Cumhuriyet (28 Mayıs 2014b), “Redhack'ten AKP'nin kadrolaşma belgeleri”, http://www.cumhuriyet.com.tr/foto/foto_galeri/76565/1/Redhack_ten_AKP_nin_kadrolasma_belgeleri.html, (20.04.2016).

Cumhuriyet (28 Haziran 2016), “Redhack devlete borçları sildi”, http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/diger/430406/Redhack_devlete_borclari_sildi.html, (21.04.2016).

"CWDoktoray Deşifre Edilmiştire Cevap”, http://cwdoktoray.blogcu.com/cwdoktoray-desifre-edilmistir-e-cevap/9436596, (22.05.2017).

Cyber Warrior Akıncılar (10 Nisan 2007), “Basın faaliyetleri durdurulmuştur”, https://www.cyber-warrior.org/Root.asp?Action=News&HID=221, (21.05.2017).

Cyber Warrior Akıncılar (23 Ekim 2016), “Cyber-Warrior TIM Olarak Neler Yaptık?”, https://www.cyber-warrior.org/Root.asp?Action=News&HID=257, (24.05.2017).

Cyber Warrior Akıncılar, https://www.cyber-warrior.org, (24.05.2017).

Cyber Warrior Akıncılar, "Bilişim Suçları Kanunu", https://www.cyber-warrior.org/BilisimSuclari.asp, (20.05.2017).

Cyber Warrior Akıncılar, "Cyber-Warrior TIM Olarak Neler Yaptık?", https://www.cyber-warrior.org/Root.asp?Action=News&HID=257, (21.05.2017).

Cyber Warrior Akıncılar, "Cyber-Warrior TIM Olarak Neler Yaptık? / Kurumsal Güvenlik İçin", https://www.cyber-warrior.org/Root.asp?Action=News&HID=257, (22.05.2017).

Cyber Warrior Akıncılar, "Cyber-Warrior Toprakları / Sınır Kapısı", https://www.cyber-warrior.org/Forum/Login_User.Asp, (10.06.2017).

Cyber Warrior Akıncılar, "Forum – Fetva Kurulu Hakkında", https://cyber-warrior.org/FORum/fetva-kurulu-hakkinda_508752,0.cwx, (24.05.2017).

Cyber Warrior Akıncılar, "Forum – Yeni Rütbe Düzeni", https://cyber-warrior.org/%5C/%5C/Forum/yeni-rutbe-duzeni_75182,0.cwx, (24.05.2017).

Cyber Warrior Akıncılar, "Forum - Sistem işleyişi Forum Kültürü ve Kurallar", https://www.cyber-warrior.org/Forum/Kurallar.asp, (24.05.2017).

Cyber Warrior Akıncılar, "iP/Cyber-WARRiOR Hack Team", https://www.cyber-warrior.org/Hacked/index.htm, (24.05.2017).

Cyber Warrior Akıncılar, "Protesto Saldırı Bilançosu", https://www.cyber-warrior.org/Hacked/ProtestoSaldirisi.htm, (21.05.2017).

Cyber Warrior Akıncılar, "Sitemizin Çizgisi", https://www.cyber-warrior.org/Root.asp?Action=News&HID=238, (20.05.2017).

Cyber Warrior Akıncılar, "TIM Görev Organizasyonu – Fetva Kurulu", https://www.cyber-warrior.org/forum/gorevorg_fetvakurulu.asp, (24.05.2017).

Cyber Warrior Akıncılar, “TIM Görev Organizasyonu – Ar-Ge (CW Developer)”, https://www.cyber-warrior.org/Forum/GorevOrg_Ar-Ge.asp, (24.05.2017).

Cyber Warrior Akıncılar, “TIM Görev Organizasyonu - Akıncılar”, https://www.cyber-warrior.org/Forum/GorevOrg_Akincilar.asp, (24.05.2017).

Cyber Warrior Akıncılar, “TIM Görev Organizasyonu – Fetva Kurulu”, https://www.cyber-warrior.org/forum/gorevorg_fetvakurulu.asp, (24.05.2017).

Cyber Warrior Akıncılar, “TIM Görev Organizasyonu - Haberci”, https://www.cyber-warrior.org/Forum/GorevOrg_Haberci.asp, (24.05.2017).

Cyber Warrior Akıncılar, “TIM Görev Organizasyonu - Strateji”, https://www.cyber-warrior.org/Forum/GorevOrg_Strateji.asp, (24.05.2017).

Cyber Warrior Akıncılar, “TIM Görev Organizasyonu - Lojistik”, https://www.cyber-warrior.org/Forum/GorevOrg_Lojistik.asp, (24.05.2017).

Cyber Warrior Akıncılar, “TIM Görev Organizasyonu - CW Ajanı”, https://www.cyber-warrior.org/Forum/GorevOrg_CWistihbarat.asp, (24.05.2017).

Cyber Warrior Akıncılar, “Vizyon”, https://www.cyber-warrior.org/Academy/, (24.05.2017).

Cyber Warrior Akıncılar, “Yasal Uyarı”, https://www.cyber-warrior.org/Root.asp?Action=News&HID=240, (20.05.2017).

DEF CON, https://www.defcon.org, (27.04.2016).

Digital Age (31 Ağustos 2012), “RedHack: ‘Dünyadaki tüm sınırları ortadan kaldırmak istiyoruz”, http://digitalage.com.tr/RedHack-dunyadaki-tum-sinirlari-ortadan-kaldirmak-istiyoruz-roportaj/, (22.03.2016).

Doğan Haber Ajansı (15 Nisan 2015), “Vatikan'a 'Türk' şoku”, http://www.dha.com.tr/vatikana-turk-soku_909507.html, (14.04.2017).

Ehackinhnews (28 Aralık 2013), ”OpenSSL.org hacked and defaced by Turkguvenligi”, http://www.ehackingnews.com/2013/12/opensslorg-hacked-and-defaced-by.html, (02.5.2017). Ayrıca zone kaydı için bkz.: http://zone-h.org/mirror/id/21425720, (02.5.2017).

Electronic Disturbance Theater Bulletin, “Advance News Release”, (25 Ağustos 1998) http://www.thing.net/~rdom/ecd/September9.html, (17.03.2016).

Encyclopedia Dramatica, “Encyclopedia Dramatica:About”, https://encyclopediadramatica.rs/Encyclopedia_Dramatica:About, (21.02.2016).

Encyclopedia Dramatica, https://encyclopediadramatica.rs/Main_Page, (21.02.2016).

Erdoğan, E. (1 Mayıs 2008), “Halk için Hack”, Tempo, www.tempodergisi.com.tr, (arşivlenmiş link) http://web.archive.org/web/20081224014122/http://www.tempodergisi.com.tr:80/toplum_politika/15867/, (20.03.2016).

Felsenstein, F., “Social Media Technology”, Lee’s Web, http://www.leefelsenstein.com/?page_id=125, (15.02.2016).

FreeNet, “About - What is Freenet?”, https://freenetproject.org/pages/about.html, (22.02.2016).

Free Speech Movement Archives, http://www.fsm-a.org/, (15.02.2016).

Geviş, H. (28 Haziran 2012), “RedHack: Halk İstedi”, Vatan, http://www.gazetevatan.com/RedHack--halk-istedi-461131-teknoloji/, (20.03.2016).

GNU, “A Quick Guide to GPLv3”, http://www.gnu.org/licenses/quick-guide-gplv3.html, (16.02.2016).

GNU, “Various Licenses and Comments about Them”, http://www.gnu.org/licenses/license-list.html, (16.02.2016).

Haber 7 (27 Eylül 2004), “Akıncılar Grubu yine görevde”, http://www.haber7.com/teknoloji/haber/15139-akincilar-grubu-yine-gorevde, (21.05.2017).

Haber 7 (5 Mayıs 2005), “Kızıl Hacker’lar 1 Mayıs’ta eylemdeydi”, http://www.haber7.com/teknoloji/haber/90191-kizil-hackerlar-1-mayista-eylemdeydi, (23.03.2016).

Haber 7 (14 Ekim 2013), “Darbeci Sisi'ye 100.gün darbesi”, http://www.haber7.com/ortadogu/haber/1084973-darbeci-sisiye-100gun-darbesi, (22.05.2017).

Haber 7 (24 Temmuz 2014), ”Gazze için BM'nin bir sitesini hacklediler”, http://www.haber7.com/avrupa/haber/1184069-gazze-icin-bmnin-bir-sitesini-hacklediler, (02.5.2017).

Haber 7 (11 Aralık 2016), “Ayyıldız Tim PKK destekçisi siteleri hackledi”, http://www.haber7.com/guncel/haber/2233205-ayyildiz-tim-pkk-destekcisi-siteleri-hackledi, (05.05.2017).

Haberler.com (02 Eylül 2011), “Türkiye Düşman Ülke İlan Edilmeli”, https://www.haberler.com/turkiye-dusman-ulke-ilan-edilmeli-2968112-haberi/, (21.05.2017).

Haber Türk (9 Mayıs 2008), “Hacked By R.T.E.”, http://www.haberturk.com/ekonomi/teknoloji/haber/72789-hacked-by-rte, (21.05.2017). Ayrıca hackin videosu için bkz.: https://www.youtube.com/watch?v=lqwbzgFD95M

Haber Türk (06 Kasım 2008), “DTP'nin sitesini hackledi”, http://www.haberturk.com/ekonomi/teknoloji/haber/107076-dtpnin-sitesini-hackledi, (05.05.2017).

Haber Türk (28 Kasım 2016), “Avusturya Dışişleri Bakanı Kurz: Türkiye'ye karşı tutumumuz değişmeyecek” http://www.haberturk.com/dunya/haber/1329514-

avusturya-disisleri-bakani-kurz-turkiyeye-karsi-tutumumuz-degismeyecek, (04.05.2017).

Hürriyet (23 Temmuz 2003), "Türk siber korsanlardan ABD sitelerine saldırı", http://www.hurriyet.com.tr/turk-siber-korsanlardan-abd-sitelerine-saldiri-38476583, (21.05.2017).

Hürriyet (25 Haziran 2006), "İETT sitesine kızıl hacker darbesi", http://www.hurriyet.com.tr/iett-sitesine-kizil-hacker-darbesi-4645009, (28.03.2016).

Hürriyet (04 Nisan 2007), "'Evliyim ama uygunum' diyenlere şok", http://www.hurriyet.com.tr/evliyim-ama-uygunum-diyenlere-sok-6270798, (23.05.2017).

Hürriyet (01 Eylül 2007), "Türk internet korsanları Bulgaristan'da iki bakanlığa ait internet sitesini hackledi", http://www.hurriyet.com.tr/turk-internet-korsanlari-bulgaristanda-iki-bakanliga-ait-internet-sitesini-hackledi-7201621, (06.05.2017).

Hürriyet (23 Mayıs 2008), "Türk hackerler PKK yanlısı 500 siteyi hackledi", http://www.hurriyet.com.tr/turk-hackerler-pkk-yanlisi-500-siteyi-hackledi-8991179, (05.05.2017).

Hürriyet (21 Nisan 2012), "RedHack İçişleri sitesini hackledi", http://www.hurriyet.com.tr/RedHack-icisleri-sitesini-hackledi-20390478, (14.04.2016).

Hürriyet (28 Nisan 2012), "Dün gece Türkiye'de internet neden koptu", http://www.hurriyet.com.tr/dun-gece-turkiyede-internet-neden-koptu-20440306, (02.04.2016).

Hürriyet (30 Ağustos 2012), "RedHack'in son hedefi Yargıtay", http://www.hurriyet.com.tr/RedHackin-son-hedefi-yargitay-21345818, (07.04.2016).

Hürriyet (27 Kasım 2012), “RedHack davasında tahliye”, http://www.hurriyet.com.tr/RedHack-davasinda-tahliye-22015260, (15.03.2016).

Hürriyet (01 Ocak 2013), “RedHack YÖK'ü hedef aldı”, http://www.hurriyet.com.tr/redhack-yoku-hedef-aldi-22269803, (17.04.2016).

Hürriyet (15 Ocak 2013), “60 bin belge paniği”, http://www.hurriyet.com.tr/60-bin-belge-panigi-22362971, (17.04.2016).

Hürriyet (11 Mayıs 2013), “Redhack'ten 'Ulusal yas' tepkisi”, http://www.hurriyet.com.tr/redhackten-ulusal-yas-tepkisi-23261048, (19.04.2016).

Hürriyet (23 Mayıs 2013), “Bu kez ‘bomba’ mail’ler”, http://www.hurriyet.com.tr/bu-kez-bomba-mail-ler-23342165, (19.04.2016).

Hürriyet (24 Mayıs 2013), “Belgeleri sızdıran asker tutuklandı”, http://www.hurriyet.com.tr/belgeleri-sizdiran-asker-tutuklandi-23360343, (19.04.2016).

Hürriyet (03 Haziran 2013), “Anonymous #OpTurkey'i başlattı,Gezi Parkı için hack'ledi”, http://www.hurriyet.com.tr/anonymous-opturkeyi-baslatti-gezi-parki-icin-hackledi-23421709, (20.04.2016).

Hürriyet (07 Haziran 2013), “RedHack, komiserlerin cep telefonlarını açıkladı”, http://www.hurriyet.com.tr/redhack-komiserlerin-cep-telefonlarini-acikladi-23455424, (20.04.2016).

Hürriyet (13 Haziran 2013), “Önce RTÜK, sonra emniyet son olarak İstanbul Valiliği hack'lendi”, http://www.hurriyet.com.tr/once-rtuk-sonra-emniyet-son-olarak-istanbul-valiligi-hacklendi-23491184, (21.04.2016).

Hürriyet (15 Ekim 2013), “Redhack bayram mesajını kendi yöntemi ile verdi”, http://www.hurriyet.com.tr/redhack-bayram-mesajini-kendi-yontemi-ile-verdi-24921735, (21.04.2016).

Hürriyet (12 Kasım 2013), ”Ermenistan askerleri gösteride Türk ve Azeri bayraklı tuğlaları kırdı”, http://www.hurriyet.com.tr/ermenistan-askerleri-gosteride-turk-ve-azeri-bayrakli-tuglalari-kirdi-25093674, (24.05.2017).

Hürriyet (19 Ocak 2014), “'İnternetime dokunma' protestosu”, http://www.hurriyet.com.tr/internetime-dokunma-protestosu-25600110, (06.04.2016).

Hürriyet (04 Şubat 2014), “Yine hackledi... Bu kez...”, http://www.hurriyet.com.tr/yine-hackledi-bu-kez-25734260, (07.04.2016).

Hürriyet (21 Temmuz 2014), “Gazze'de ölü sayısı 500'ü geçti”, http://www.hurriyet.com.tr/gazzede-olu-sayisi-500u-gecti-26853772, (22.05.2017).

Hürriyet (17 Mayıs 2015), “Alman Gizli Servisi'ni çökerttiler”, http://www.hurriyet.com.tr/alman-gizli-servisini-cokerttiler-29026498, (14.04.2017).

Hürriyet (10 Ekim 2016), “Dropbox, OneDrive, Google Drive, Github ve Archive.org Türkiye'de engellendi”, http://www.hurriyet.com.tr/google-drive-dropbox-onedrive-github-ve-archive-org-turkiyede-engellendi-40244298, (20.04.2016).

İhlas Haber Ajansı (27 Temmuz 2009) “BM'ye Türk hacker darbesi”, http://www.iha.com.tr/haber-bmye-turk-hacker-darbesi-82131/, (06.05.2017).

İhlas Haber Ajansı (31 Ocak 2015), “Ayyıldız Tim, Belçika ve Fransa sitelerini hackledi”, http://www.iha.com.tr/haber-ayyildiz-tim-belcika-ve-fransa-sitelerini-hackledi-434490/, (06.05.2017).

İhlas Haber Ajansı (28 Eylül 2015), “Türk Hackerlar 4 bin 100 internet sitesini ele geçirdi”, http://www.iha.com.tr/haber-turk-hackerlar-4-bin-100-internet-sitesini-ele-gecirdi-499378/, (14.04.2017).

İhlas Haber Ajansı (07 Mart 2016), “Türk hackerler Ermenistan Merkez Bankası'nı hackledi”, http://www.iha.com.tr/haber-turk-hackerler-ermenistan-merkez-bankasini-hackledi-542003/, (04.05.2017).

İhlas Haber Ajansı (24 Mart 2016), “Aslan Neferler' HDP belediyelerini hackledi!”, http://www.iha.com.tr/haber-aslan-neferler-hdp-belediyelerini-hackledi-546288/, (05.05.2017); Yeni Şafak (20 Kasım 2016), “CHP’nin internet sitesine siber saldırı”, http://www.yenisafak.com/gundem/chpnin-internet-sitesine-siber-saldiri-2567052, (05.05.2017).

İhlas Haber Ajansı (01 Haziran 2016), “Aslan Neferler'den Ermenistan’a darbe”, http://www.iha.com.tr/haber-aslan-neferlerden-ermenistana-darbe-563500/, (04.05.2017).

İhlas Haber Ajansı (15 Şubat 2017), “'Akıncılar' FETÖ/PDY’nin yazışmalarını deşifre etti”, http://www.iha.com.tr/haber-akincilar-fetopdynin-yazismalarini-desifre-etti-625054/, (24.05.2017).

Jewish Press (17 Ekim 2013), “Turkey Exposed 10 Israeli Agents in Iran”, http://www.jewishpress.com/news/breaking-news/turkey-exposed-10-israeli-agents-in-iran/2013/10/17/, (22.05.2017).

Kanal A (09 Ağustos 2016), “Ayyıldız Tim FETÖ kontrolü yapıyor”, http://www.kanalahaber.com/haber/gundem/ayyildiz-tim-feto-kontrolu-yapiyor-315037/, (06.05.2017).

Kara, M. (3 Mart 2012), “’Sol duyulu’ Wikileaks’i kuracağız”, Evrensel, https://www.evrensel.net/haber/24292/sol-duyulu-wikileaksi-kuracagiz, (23.03.2016).

Karayolları Genel Müdürlüğü, “Türkiye’de kullanılan ilk bilgisayar”, http://www.kgm.gov.tr/Sayfalar/KGM/SiteTr/Galeri/IlkBilgisayar.aspx, (15.03.2017).

Khandelwal, S. (24 Aralık 2014), “South Korean Nuclear Power Plant Hacked”, The Hacker News, http://thehackernews.com/2014/12/Korea-nuclear-power-plant-hacked.html, (15.02.2016).

Köksal, S. (21 Ocak 2013), “RedHack'in Şirin Baba'sı konuştu”, Vatan, http://www.gazetevatan.com/redhack-in-sirin-baba-si-konustu-507601-gundem/ (20.03.2016).

“Kyoto Protocol To The United Nations Framework Convention On Climate Change”, http://unfccc.int/resource/docs/convkp/kpeng.pdf, (12.02.2016).

Libération (02 Kasım 2011) “«Charlie Hebdo» incendié, Guéant dénonce un «attentat»”, http://www.liberation.fr/medias/2011/11/02/charlie-hebdo-incendie-gueant-denonce-un-attentat_771918, (25.05.2017).

Milliyet (2 Mayıs 2008), ” Başbakanlık Basın Merkezi hack’lendi”, http://www.milliyet.com.tr/basbakanlik--font-color-darkblue-hack--font--lendi-siyaset-523224/, (23.05.2017).

Milliyet (29 Temmuz 2008), “Türkiye’nin 7 aylık terör bilançosu…”, http://blog.milliyet.com.tr/turkiye-nin-7-aylik-teror-bil-ncosu-/Blog/?BlogNo=122730, (05.05.2017).

Milliyet (28 Nisan 2012), “Saldırılar durdurulamadı fişi çektiler”, http://www.milliyet.com.tr/-saldirilar-durdurulamadi-fisi-cektiler--gundem-1533914/, (02.04.2016).

Milliyet (14 Mayıs 2012), “Aile Bakanlığı’nı RedHack hackledi”, http://www.milliyet.com.tr/aile-bakanligi-ni-RedHack-hackledi-gundem-1539999/, (09.04.2016).

Milliyet (12 Şubat 2013), “Esad yanlısı siteyi hackleyip bu görüntüyü koydular”, http://www.milliyet.com.tr/esad-yanlisi-siteyi-hackleyip-bu-goruntuyu-koydular/dunya/dunyadetay/12.02.2013/1667892/default.htm, (21.05.2017).

Milliyet (22 Mayıs 2013),“Redhack'ten şok Reyhanlı belgeleri.”, http://www.milliyet.com.tr/redhack-ten-sok-reyhanli/gundem/detay/1712423/default.htm, (19.04.2016).

Milliyet (23 Mayıs 2013), “Beşir Atalay: 'Bu istihbaratları zaten takip ettik'”, http://www.milliyet.com.tr/besir-atalay-bu-istihbaratlari/siyaset/detay/1713044/default.htm, (19.04.2016).

Milliyet (30 Mayıs 2013), “RedHack'ten Gezi Parkı protestosu!”, http://www.milliyet.com.tr/redhack-ten-gezi-parki-protestosu-/gundem/detay/1716430/default.htm, (20.04.2016).

Milliyet (13 Temmuz 2013), “'Teravih namazı' ayıbı için Türk hackerlardan siber saldırı”, http://www.milliyet.com.tr/-teravih-namazi-ayibi-icin-turk/dunya/detay/1736152/default.htm, (02.05.2017).

Milliyet (22 Kasım 2013), “Ünlü isme RedHack gözaltısı”, http://www.milliyet.com.tr/unlu-isme-redhackgozaltisi/magazin/detay/1795979/default.htm, (14.04.2016).

Milliyet (09 Şubat 2014), “Sansür eylemine polis dokundu!”, http://www.milliyet.com.tr/sansur-eylemine-polis-dokundu-/gundem/detay/1834074/default.htm, (07.04.2016).

Milliyet (22 Temmuz 2014), ”Akıncılar’dan İsrail Sitelerine Siber Saldırı”, http://www.milliyet.com.tr/akincilar-dan-israil-sitelerine-siber-istanbul-yerelhaber-305683/, (22.05.2017).

Milliyet (24 Nisan 2015), “Türk Hackerlar Ermenistan Devletine Ait Web Sitelerini Hackledi”, http://www.milliyet.com.tr/turk-hackerlar-ermenistan-devletine-adana-yerelhaber-748477/, (14.04.2017).

Milliyet (5 Mart 2016), “Azerbaycan'dan Ermeni ordusuna büyük darbe”, http://www.milliyet.com.tr/azerbaycan-dan-ermeni-ordusuna/dunya/detay/2204677/default.htm, (04.05.2017).

Milliyet (31 Temmuz 2016), “Atalay Demirci FETÖ'cü çıktı”, http://www.milliyet.com.tr/atalay-demirci-feto-cu-cikti-magazin-2286978/, (06.05.2017).

Milliyet (03 Eylül 2016), “Aslan Neferler Tim, Viyana Havaalanı’nın Sitesini Hackledi”, http://www.milliyet.com.tr/aslan-neferler-tim-viyana-havaalani-diyarbakir-yerelhaber-1540406/, (04.05.2017).

Milliyet (10 Eylül 2016), “Aslan Neferler Tim Avusturya Merkez Bankası’nı Hackledi”,http://www.milliyet.com.tr/aslan-neferler-tim-avusturya-merkez-diyarbakir-yerelhaber-1549873/, (04.05.2017).

Milliyet (21 Kasım 2016), “Türk Hackerler Mossad'ın İnternet Sitesini Çökertti”, http://www.milliyet.com.tr/turk-hackerler-mossad-in-internet-sitesini-diyarbakir-yerelhaber-1661549/, (04.05.2017).

Milliyet (12 Mart 2017), “Türk Hacker Grubu Akıncılar'dan Hollanda'ya Siber Saldırı”, http://www.milliyet.com.tr/turk-hacker-grubu-akincilar-dan-hollanda-istanbul-yerelhaber-1901679/, (23.05.2017).

Mynet Haber (16 Haziran 2013), “Ayyıldız Tim, CHP'nin sitesini hackledi”, http://www.mynet.com/haber/guncel/ayyildiz-tim-chpnin-sitesini-hackledi-702976-1, (05.05.2017).

Ntv (13 Temmuz 2012), “Türk 'hacker'lar Elysée'ye saldırdı”, http://www.ntv.com.tr/dunya/turk-hackerlar-elyseye-saldirdi,7ahKZzzB2UaEV1YsUDUnPA, (16.04.2017).

Ocak, S. (2012a), “O hacker’lar konuştu: Şifreler ‘emniyet’sizdi”, Radikal, 4 Mart 2012, http://www.radikal.com.tr/turkiye/o-hackerlar-konustu-sifreler-emniyetsizdi-1080633/, (23.03.2016).

Ocak, S. (2012b), “RedHack'in lideri 'Şirin Baba' çıktı!”, Radikal, 26 Nisan 2012, http://www.radikal.com.tr/turkiye/redhackin-lideri-sirin-baba-cikti-1086105/, (17.03.2016).

OECD (21 Ekim 1999), “Transparency And Consultation On Trade And Environment: National Case Studies”, “http://www.oecd.org/officialdocuments/publicdisplaydocumentpdf/?cote=COM/TD/ENV(99)26/FINAL&docLanguage=En, (17.02.2016).

OpenPGP, http://openpgp.org/, (22.02.2016).

Open SSL, https://www.openssl.org/, (22.02.2016).

PC Mag (11 Şubat 2014), “The 10 Most Disturbing Snowden Revelations”, http://www.pcmag.com/article2/0,2817,2453128,00.asp, (10.01.2016).

Phrack Magazine (4 Kasım 2008), “PHRACK PROPHILE ON - The UNIX Terrorist”, http://phrack.org/issues/65/2.html#article, (05.02.2016).

Radikal (01 Haziran 2010), “İsrail'in 1500 internet sitesi hacklendi”, http://www.radikal.com.tr/teknoloji/israilin-1500-internet-sitesi-hacklendi-1000059/, (02.05.2017).

Radikal (21 Nisan 2012), “123456 yaz İçişleri'ne şak diye gir”, http://www.radikal.com.tr/turkiye/123456_yaz_icislerine_sak_diye_gir-1085597, (14.04.2016).

Radikal (06 Mayıs 2012), “RedHack Denizler için hackledi”, http://www.radikal.com.tr/turkiye/RedHack-denizler-icin-hackledi-1087137/, (09.04.2016).

Radikal (31 Ağustos 2012), “RedHack Ö.Ç. için hackledi”, http://www.radikal.com.tr/turkiye/RedHack-o-c-icin-hackledi-1098738/, (09.04.2016).

Radikal (13 Nisan 2013), “Gezi Parkı'nda cümbüşlü eylem”, http://www.radikal.com.tr/turkiye/gezi-parkinda-cumbuslu-eylem-1129413/, (20.04.2016).

Radikal (26 Mayıs 2013), “Redhack Egemen Bağış'ın maillerini hackledi”, http://www.radikal.com.tr/turkiye/redhack-egemen-bagisin-maillerini-hackledi-1135022/, (19.04.2016).

Radikal (12 Haziran 2013), “Anonymous RTÜK'ü hack'ledi”, http://www.radikal.com.tr/turkiye/anonymous-rtuku-hackledi-1137333/, (21.04.2016).

Radikal (15 Haziran 2013), “Polis Gezi Parkı'nı müdahaleyle boşalttı, gösteriler sürüyor”, http://www.radikal.com.tr/turkiye/polis-gezi-parkini-mudahaleyle-bosaltti-gosteriler-suruyor-1137715/, (20.04.2016).

Radikal (03 Temmuz 2013), “Redhack, Diyanet'i hackledi”, http://www.radikal.com.tr/turkiye/redhack-diyaneti-hackledi-1140180/, (21.04.2016).

Radikal (23 Ağustos 2013), “Redhack, Türkiye Belediyeler Birliği'ni hackledi!”, http://www.radikal.com.tr/turkiye/redhack-turkiye-belediyeler-birligini-hackledi-1147480/, (21.04.2016).

Radikal (05 Eylül 2013), “Redhack Emniyet'in sitesini hacklediğini iddia etti”, http://www.radikal.com.tr/turkiye/redhack-emniyetin-sitesini-hacklediginii-iddia-etti-1149441/, (21.04.2016).

Radikal (19 Şubat 2014), “İnternet yasası siftahı RedHack'le yaptı!”, http://www.radikal.com.tr/turkiye/internet-yasasi-siftahi-redhackle-yapti-1177469/, (07.04.2016).

Radikal (28 Haziran 2016), “Redhack İstanbul İl Özel İdaresi'ni hackledi”, http://www.radikal.com.tr/turkiye/redhack-istanbul-il-ozel-idaresini-hackledi-1139486/, (21.04.2016).

Raymond, E. (2003) Appendix A. Hacker Folklore, The Meaning of ‘Hack’, The Jargon File, The on-line hacker Jargon File, version 4.4.7, 20 Decembre, 2003, http://www.catb.org/jargon/html/meaning-of-hack.html (02.02.2016).

Redaktif (23 Eylül 2016), "RedHack'ten REDaktif'e özel röportaj!", http://redaktif.com/2016/09/23/RedHackten-redaktife-ozel-roportaj, (22.03.2016).

RedHack (16 Ocak 2013), "#RedLeaks – RedHack Belgeleri", http://redleaks.blogspot.com.tr/2013/01/redhackleaks-redhack-belgeleri.html, (17.04.2016).

RedHack (01 Haziran 2013), "TBMM çalışanları, Milletvekilleri ve Eşlerinin Ev, Cep, işyeri Numaralari – RedHack", http://kiyamet-projesi.blogspot.com/2013/06/milletvekili-ve-esleri-telefon-numaralari.html ve http://redleaks.blogspot.com/2013/06/tbmm-milletvekili-ve-esleri-telefon-numaralari.html, (20.04.2016).

RedHack (07 Haziran 2013), "İstanbul Emniyet'i Müdür ve Yardımcılarının Cep Telefonu Numaraları", http://redleaks.blogspot.com/2013/06/Istanbul-Emniyet-Mudurleri-Cep-Tel-Numaralari.html, (20.04.2016).

RedHack (17 Haziran 2013), "Tarım Bakanı, AKP'liler ve İş Adamları Arasında Geçen Toplantın Ses Kaydı", http://kiyamet-projesi.blogspot.com/2013/06/tarim-bakani-ve-isadamlari-ses-kaydi.html, (20.04.2016).

RedHack, "RedHack kısa tarihçe", www.kizilhack.org, (arşivlenmiş link) http://web.archive.org/web/20081209020043/http://www.kizilhack.org:80/, (20.03.2016).

RedHack, "RedHack (Kizil Hackerlar) Kimdir?", www.kizilhack.org, (arşivlenmiş link) http://web.archive.org/web/20081217064205/http://www.kizilhack.org:80/redhack-kimdir, (02.04.2016).

RedHack (2006), "RedHack Tüzük", www.kizilhack.org, (arşivlenmiş link) http://web.archive.org/web/20081210051609/http://www.kizilhack.org:80/tuzuk , (14.03.2016).

Ruffin, O. (2004), Hacktivism From Here to There, http://www.cultdeadcow.com/cDc_files/cDc0384.html (5 Mayıs 2015)

Sabah (5 Eylül 2011), "İsrail'e bir darbe de Türk hackerlardan", http://www.sabah.com.tr/teknoloji/haber/2011/09/05/israile-bir-darbe-de-turk-hackerlardan, (21.05.2017).

Sabah (17 Temmuz 2013), "Mısır'daki askeri cuntaya sanal darbe", http://www.sabah.com.tr/dunya/2013/07/17/misirdaki-askeri-cuntaya-sanal-darbe, (22.05.2017).

Sabah, (18 Ekim 2013), "Hakan Fidan'a ölüm tehdidi", http://www.sabah.com.tr/dunya/2013/10/18/hakan-fidana-olum-tehdidi, (22.05.2017).

Sabah (25 Kasım 2013), "Akıncılar grubu, Ermeni sitesini hackledi", http://www.sabah.com.tr/gundem/2013/11/25/akincilar-grubu-ermeni-sitesini-hackledi, (24.05.2017).

Sabah (28 Mayıs 2015), "New York Times hacklendi", http://www.sabah.com.tr/gundem/2015/05/28/new-york-times-hacklendi, (16.04.2017).

Sabah (25 Kasım 2016), "Aslan Neferler'den Avusturya'ya ambargo cevabı", http://www.sabah.com.tr/dunya/2016/11/25/aslan-neferlerden-avusturyaya-ambargo-cevabi, (04.05.2017).

Sol (28 Nisan 2012), "RedHack saldırdı, TTNet çareyi buldu: İnterneti toptan kapatalım!", http://haber.sol.org.tr/devlet-ve-siyaset/redhack-saldirdi-ttnet-careyi-buldu-interneti-toptan-kapatalim-haberi-54252, (06.04.2016).

Sol (01 Haziran 2013), "Redhack'den Gezi Parkı yanıtı: İşte milletvekillerinin numaraları", http://haber.sol.org.tr/devlet-ve-siyaset/redhackden-gezi-parki-yaniti-iste-milletvekillerinin-numaralari-haberi-73891, (20.04.2016).

Sol (31 Ağustos 2012), “RedHack ve Anonymous Ö.C. için Yargıtay, Anayasa Mahkemesi sitelerini çökertti”, http://haber.sol.org.tr/devlet-ve-siyaset/RedHack-ve-anonymous-oc-icin-yargitay-anayasa-mahkemesi-sitelerini-cokertti-haberi, (09.04.2016).

Sol (23 Kasım 2012), “RedHack davası başlıyor: 'Bu davada faşizmi, zulmü görmek mümkün'”, http://haber.sol.org.tr/devlet-ve-siyaset/RedHack-davasi-basliyor-bu-davada-fasizmi-zulmu-gormek-mumkun-haberi-62930, (06.04.2016).

Spiegel (29 Aralık 2013), “Documents Reveal Top NSA Hacking Unit”, http://www.spiegel.de/international/world/the-nsa-uses-powerful-toolbox-in-effort-to-spy-on-global-networks-a-940969.html, (10.01.2016).

Stallbaum, B. (1998) The Zapatista Tactical FloodNet, http://www.thing.net/~rdom/ecd/ZapTact.html (27 Nisan, 2015)

Stallman (2002), On Hacking, https://stallman.org/articles/on-hacking.html, (05.02.2015).

Star (14 Ağustos 2016), “Akıncılar, FETÖ lideri Gülen'in inine girdi”, http://www.star.com.tr/guncel/akincilar-feto-lideri-gulenin-inine-girdi-haber-1133857/, (24.05.2017).

Star (29 Ağustos 2016), “CHP’li vekillerin FETÖ bağlantısı deşifre oldu”, http://www.star.com.tr/politika/chpli-vekillerin-feto-baglantisi-desifre-oldu--haber-1137629/, (06.05.2017).

Star (14 Mart 2017), “Cyber Warrior hack grubu, Hollanda Merkez Bankasına Erdoğan'ın fotoğrafını koydu”, http://www.star.com.tr/dunya/cyber-warrior-hack-grubu-hollanda-merkez-bankasina-erdoganin-fotografini-koydu-haber-1196603/, (23.05.2017).

Takvim (5 Eylül 2011), “Akıncılar İsrail'i vurdu”, http://www.takvim.com.tr/guncel/2011/09/05/akincilar-israili-vurdu, (21.05.2017).

The Guardian (23 Eylül 2013), “iPhone 5S fingerprint sensor hacked by Germany's Chaos Computer Club”, http://www.theguardian.com/technology/2013/sep/22/apple-iphone-fingerprint-scanner-hacked, (21.03.2016).

The Mentor (Loyd Blankenship) (8 Ocak 1986), “The Conscience of a Hacker”, Phrack, Vol. 1, Issue 7, Phile 3 of 10, http://phrack.org/issues/7/3.html (02.06.2014).

The Virus Encyclopedia, “Michelangelo”, http://virus.wikidot.com/michelangelo, (07.02.2016).

The Virus Information Summary List, VSUM, “Ugur Virus”, http://wiw.org/~meta/vsum/view.php?vir=1434 , (15.03.2017); The Probert Encyclopaedia, “Computer Viruses” http://vets.com/questionmanager/encyclopaedia/ency1/L7.HTM (15.03.2017).

TimeTürk (3 Ocak 2012), “Türk hackerlerden Sarkozy'nin iki numaralı adamı Deveciyan'a gözdağı”, http://www.timeturk.com/tr/2012/01/03/turk-hackerlerden-sarkozy-nin-iki-numarali-adami-deveciyan-a-gozdagi.html, (24.05.2017).

Türk Hack Team, “Forum Görevlileri”, http://www.turkhackteam.org/showgroups.php, (20.04.2017).

Türk Hack Team, “Forum Kuralları”, http://www.turkhackteam.org/forum-kurallari/25068-forum-kurallari.html, (14.04.2017).

Türk Hack Team, “TurkHackTeam 7 Sene Önce... Mutlaka Okunması Gerekenler!”, http://www.turkhackteam.org/mutlaka-okunmasi-gerekenler/500398-turkhackteam-7-sene-once.html, (17.04.2017).

Türk Hack Team, “Türk Hack Team Misyon”, http://www.turkhackteam.org/misyon.html, (20.04.2017).

Türk Hack Team, “Zone Alma - Videolu Anlatım, Web & Server Güvenliği”, http://www.turkhackteam.org/web-server-guvenligi/1048466-zone-alma-videolu-anlatim.html, (04.05.2017).

Türk Hack Team, “Zorrokin - THT Yardım Merkezi”, http://www.turkhackteam.org/tht-yardim-merkezi/857191-zorrokin.html, (20.04.2017).

Türkiye Bilişim Derneği (Mayıs 2013), “Kamu Bilişim Birimlerinin Analizi ve Öneriler”, http://eski.tbd.org.tr/usr_img/cd/kamubib17/raporlarPDF/RP3E-2013.pdf, (15.03.2017).

Türkiye Gazetesi (07 Haziran 2013), “RedHack İstanbul Emniyeti'ni vurdu”, http://www.turkiyegazetesi.com.tr/gundem/43494.aspx, (20.04.2016).

Türkiye Gazetesi (01 Temmuz 2015), “Akıncılar'dan Çin'e büyük darbe!”, http://www.turkiyegazetesi.com.tr/yasam/284834.aspx, (23.05.2017).

UNCED, “Agenda 21”, http://habitat.igc.org/agenda21/index.html, (12.02.2016).

United Nations Human Rights “Universal Declaration of Human Rights”, http://www.ohchr.org/EN/UDHR/Pages/Language.aspx?LangID=trk, (27.04.2016).

Vatan (01 Eylül 2012), “RedHack Ö.C. için hackledi!”, http://www.gazetevatan.com/RedHack-o-c--icin-hackledi--478144-gundem/, (09.04.2016).

Vatan (26 Şubat 2013), “Redhack'ten Melih Gökçek'e şok”, http://www.gazetevatan.com/redhack-ten-melih-gokcek-e-sok-517871-gundem/, (19.04.2016).

Vatan (03 Temmuz 2013), “Diyanet'i hackledi!”, http://www.gazetevatan.com/diyanet-i-hackledi--550662-gundem/, (21.04.2016).

WHO, “The World Health Report 1999: Making a Difference”, http://www.who.int/whr/1999/en/whr99_en.pdf?ua=1, (12.02.2016).

Video Data Bank, “Fresh Kill”, http://www.vdb.org/titles/fresh-kill, (05.03.2016).

Vikipedi “Türk Güvenliği” https://tr.wikipedia.org/wiki/T%C3%BCrk_G%C3%BCvenli%C4%9Fi, (2.05.2017).

Vikipedi “Hacker Manifestosu” https://tr.wikipedia.org/wiki/Hacker_manifestosu, (02.06.2014).

Wikipedia, “Youth International Party”, https://en.wikipedia.org/wiki/Youth_International_Party, (03.02.2016).

Wray, S. (1999b) On Electronic Civil Disobedience, http://www.thing.net/~rdom/ecd/oecd.html (29 Nisan 2016).

Wray, S. (1999a) Electronic Civil Disobedience and the World Wide Web of Hacktivism, Switch, Vol 4 (2). http://switch.sjsu.edu/web/v4n2/stefan/ (29 Nisan 2016).

Yeni Şafak (15 Ağustos 2016), “Bedirhan Gökçe FETÖ'cü çıktı”, http://www.yenisafak.com/hayat/bedirhan-gokce-fetocu-cikti-2511648, (06.05.2017).

Yeni Şafak (22 Kasım 2014), “Hackerler İsrail'in 3'te 1'ini çökertti”, http://www.yenisafak.com/teknoloji/hackerler-israilin-3te-1ini-cokertti-2027900, (23.05.2017).

2600, http://www.2600.com/, (02.02.2016).

2Chan, https://www.2chan.net/, (21.02.2016).

4Chan, http://www.4chan.org/, (21.02.2016).

4Chan, “/b/ - Random”, http://boards.4chan.org/b/, (21.02.2016).

4Chan, “Frequently Asked Questions”, http://www.4chan.org/faq, (21.02.2016).

4Chan, “Frequently Asked Questions - Can I register a username?”, http://www.4chan.org/faq#register, (21.02.2016).

5237 Sayılı Türk Ceza Kanunu, Madde 243, “Bilişim Sistemine Girme”, (Yürürlük Tarihi: 07.04.2016), TBMM Mevzuat Bilgi Sistemi, Http://Mevzuat.Tbmm.Gov.Tr/Mevzuat/Faces/Maddedetaylari?_Afrloop=2172202443529415&Psira=18779&_Afrwindowmode=0&_Adf.Ctrl-State=122una7hi0_104, (24.05.2017).

5237 Sayılı Türk Ceza Kanunu, Madde 244, “Bilişim Sistemine Girme”, (Yürürlük Tarihi: 01.06.2005), TBMM Mevzuat Bilgi Sistemi http://mevzuat.tbmm.gov.tr/mevzuat/faces/maddedetaylari?_afrLoop=2172391987735715&psira=18780&_afrWindowMode=0&_adf.ctrl-state=122una7hi0_119, (24.05.2017).

Sosyal Medya Hesapları

Facebook Aslan Neferler Tim, “Hakkında”, https://www.facebook.com/pg/aslanneferler.org/about/?ref=page_internal, (04.05.2017).

Facebook Aslan Neferler Tim (25 Şubat 2017), “Bizim Hakkımızda Kısaca”, https://www.facebook.com/aslanneferler.org/posts/1251248288285789, (04.05.2017).

Facebook Aslan Neferler Tim (26 Şubat 2017), https://www.facebook.com/aslanneferler.org/photos/a.1063863470357606.1073741828.1063783263698960/1252413024835982/?type=3&theater, (04.05.2017).

Facebook Aslan Neferler Tim (14 Mart 2017), “Aslan Neferler Tim Taraftır!” https://www.facebook.com/aslanneferler.org/photos/a.1063863470357606.1073741828.1063783263698960/1267153510028600/?type=3&theater, (05.05.2017).

Facebook Aslan Neferler Tim (21 Kasım 2016), https://www.facebook.com/aslanneferler.org/posts/1159352460808706, (04.05.2017).

Twitter Aslan Neferler, https://twitter.com/aslaneferler, (04.05.2017).

Twitter Cyber Warrior Akıncılar (11 Şubat 2017), https://twitter.com/CyberWarriorTIM/status/830429638832832513, (24.05.2017).

Twitter Türk Güvenliği (19 Ekim 2011), https://twitter.com/Turkguvenligi/status/126618501170470912, (02.05.2017).

Twitter Türk Güvenliği (03 Şubat 2012), https://twitter.com/Turkguvenligi/status/165424269327740928, (02.5.2017).

Twitter YourAnonWold (20 Temmuz 2012), https://twitter.com/YourAnonWorld/status/226314093651447808, (21.04.2016).

Twitter Türk Güvenliği (29 Aralık 2015), https://twitter.com/Turkguvenligi/status/681633971793477632, (02.05.2017).

Twitter Türk Güvenliği (29 Aralık 2015), https://twitter.com/Turkguvenligi/status/681636559913914368, (02.05.2017).

Twitter Türk Güvenliği (04 Ekim 2016), https://twitter.com/Turkguvenligi/status/783391108260827136, (02.05.2017).

YouTube (25 Mayıs 2011), "YouTube's Best Of 2008: Top Ten (VIDEO)", http://www.huffingtonpost.com/2008/12/27/youtubes-best-of-2008-top_n_152862.html, (21.02.2016).

YouTube Aleteuk Channel (17 Ocak 2008), "Tom Cruise Scientology Video - (Original UNCUT)", https://www.youtube.com/watch?v=UFBZ_uAbxS0, (21.02.2016).

YouTube Anonymous Official Channel, https://www.youtube.com/user/AnonymousWorldvoce/featured, (21.02.2016).

YouTube Church0fScientology Channel (21 Ocak 2008), “Message to Scientology”, https://www.youtube.com/watch?v=JCbKv9yiLiQ, (21.02.2016).

Youtube Computer History Archives Project Channel (07 Haziran 2015), “IBM 704 Computer Film Narrated - 1954 - Computer History Archives “, https://www.youtube.com/watch?v=DKaVvv15Heo, (02.02.2016).

YouTube Computer History Archives Project Channel (05 Ocak 2016), “Computer Punch Cards Historical Overview - IBM Remington Rand UNIVAC - History Archives”, https://www.youtube.com/watch?v=kKJxzay85Vk, (02.02.2016).

YouTube Crypt0nymous Channel, (2 Haziran 2013), ”Anonymous-#opTurkey” https://www.youtube.com/watch?v=kdQYDR1GxJ8 (21.04.2016).

YouTube MIT Channel (07 Aralık 2012), “The Tech Model Railroad Club of MIT”, https://www.youtube.com/watch?v=STVdCJaG0bY, (20.01.2016).

EKLER

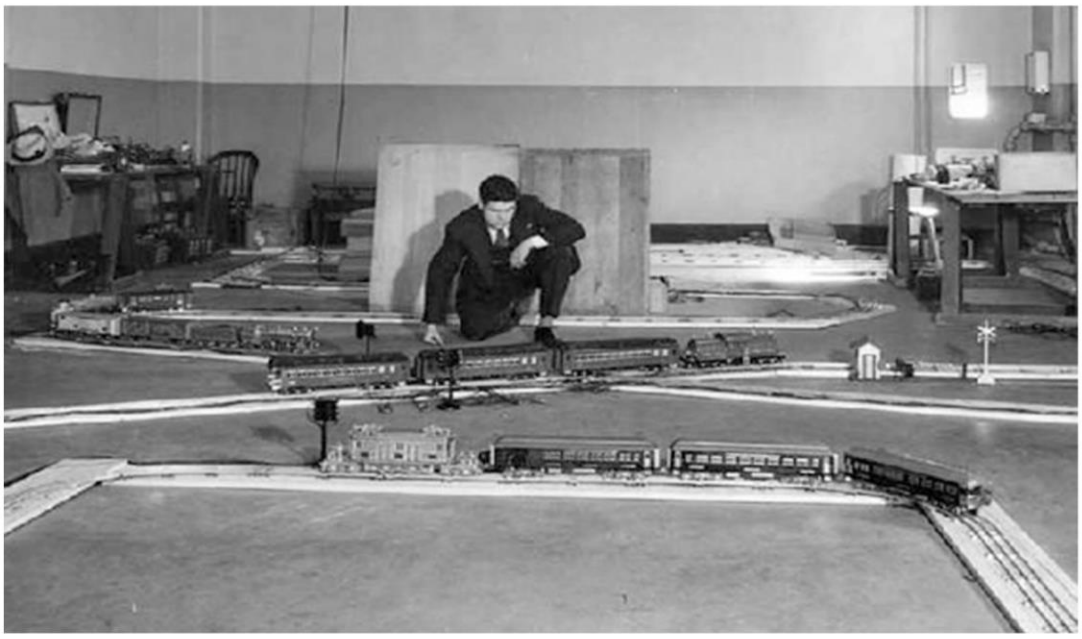
Ek-1: Fotoğraflar

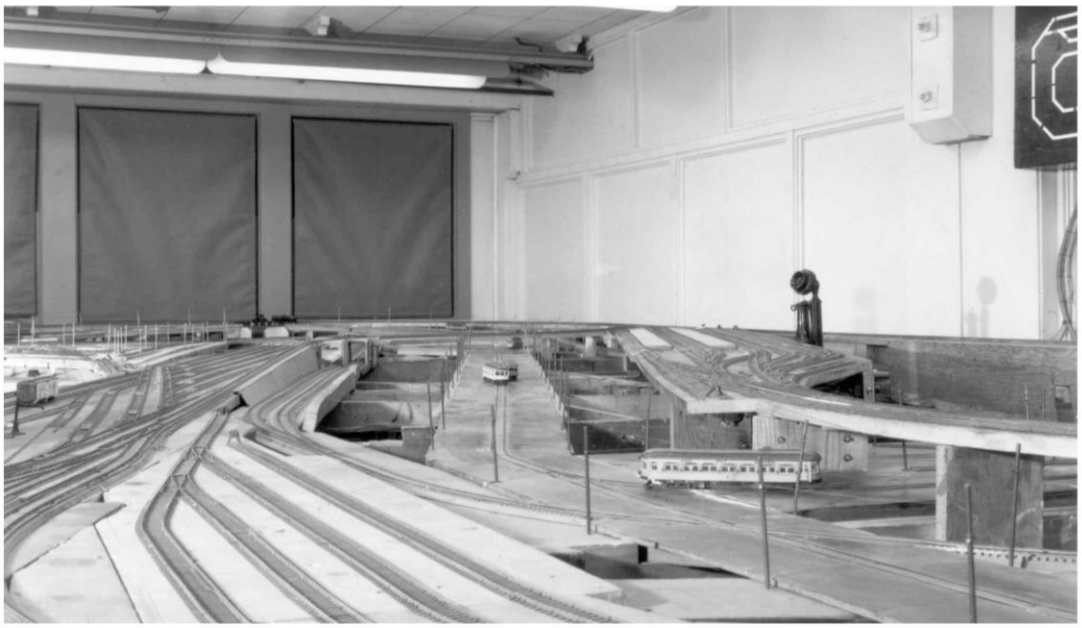
Fotoğraf 1: 1926'da MIT öğrencileri yurt çatısına araba çıkarıyorlar.
Kaynak: Peterson, 2011, 44.

Fotoğraf 2: 1936'da MIT öğrencileri üzerinde "Tech 2 Hell" yazan eski bir arabayı yurt çatısından sarkıtıyorlar.
Kaynak: Peterson, 2011, 45.

Fotoğraf 3: TMRC Odası, 1954.
Kaynak: https://webmuseum.mit.edu/mxgis/?kv=5501&style=fullsize

Fotoğraf 4: TMRC Odası, 1958.
Kaynak: http://tmrc.mit.edu//mitco/trolley-history/MITCo1.jpg

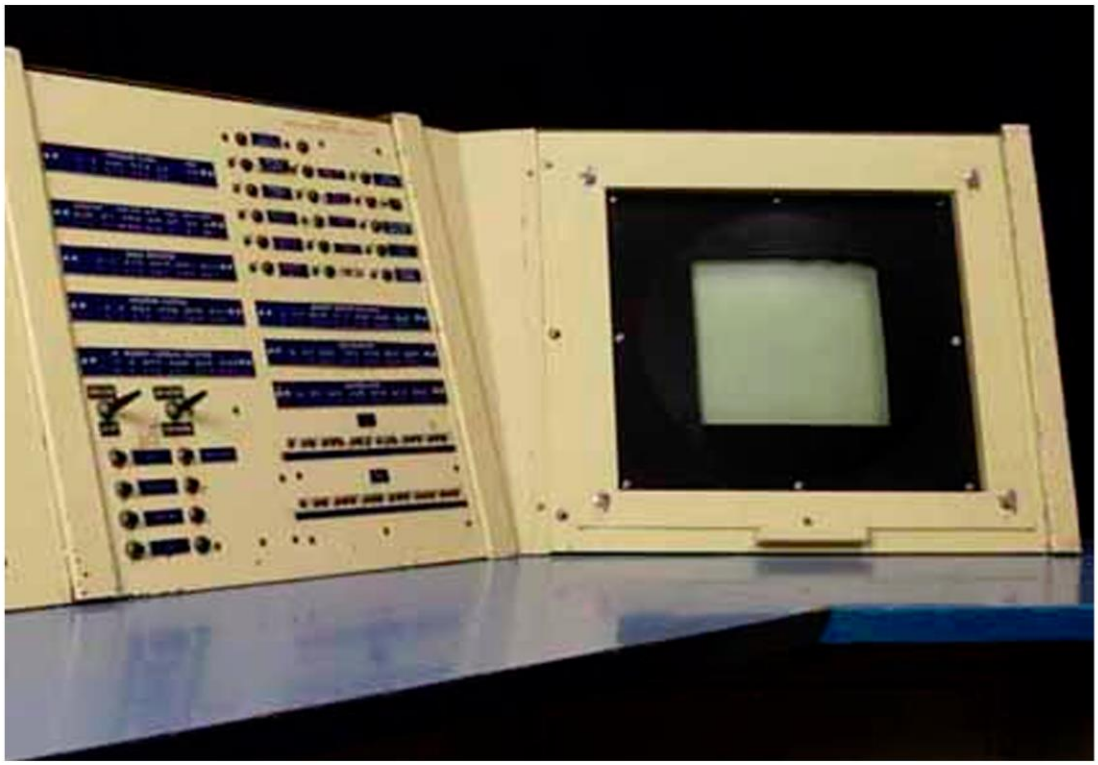
Fotoğraf 5: TMRC Odası, 1982.
Kaynak: http://tmrc.mit.edu//mitco/trolley-history/Overall1982.jpg

Fotoğraf 6: IBM 704, 1954.
Kaynak: http://archive.computerhistory.org/resources/still-image/Chess_temporary/still-image/2-1.IBM.704.1954.102646511.jpg

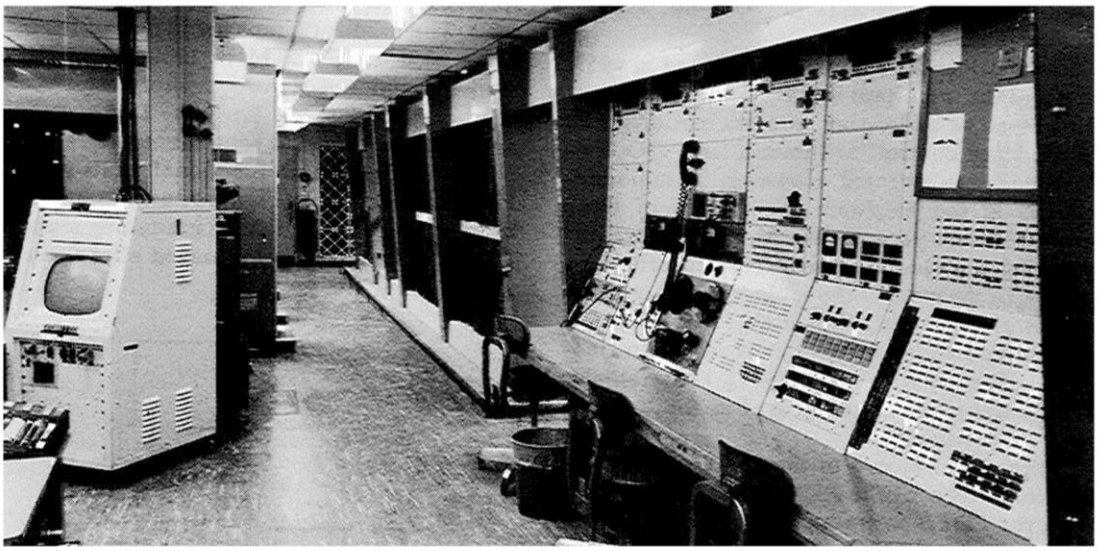
Fotoğraf 7: IBM 704, 1954.
Kaynak: http://archive.computerhistory.org/resources/still-image/Chess_temporary/still-image/2-1.IBM.704.1954.102646504.jpg

Fotoğraf 8: TX-0 , MIT Lincoln Laboratory, 1953–1957.
Kaynak: http://museum.mit.edu/150/23

Fotoğraf 9: TX-0
Kaynak: http://www.computermuseum.li/Testpage/MIT-TX0-Computer.htm

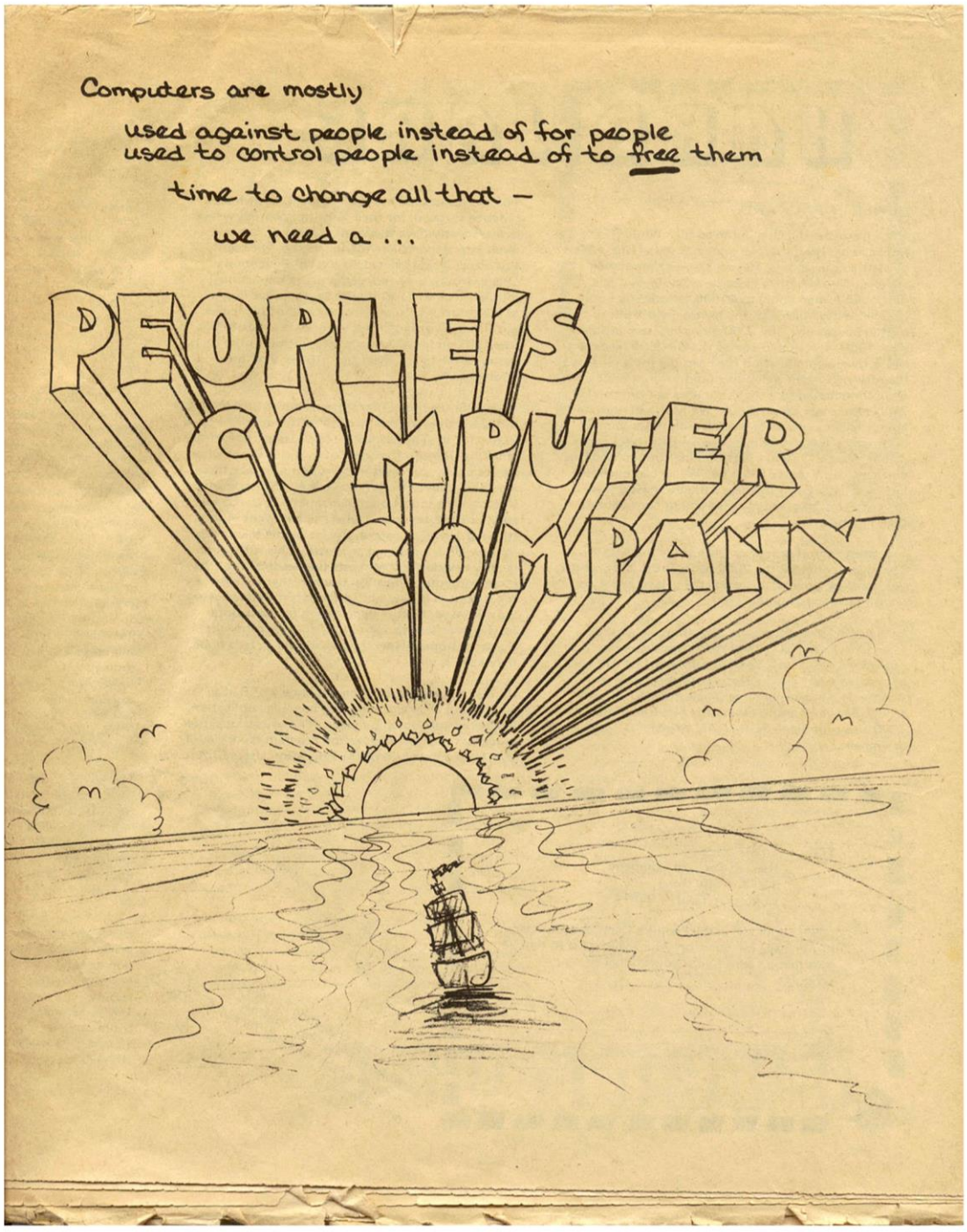
Fotoğraf 10: Lincoln Laboratory TX-2
Kaynak: http://research.microsoft.com/en-us/um/people/gbell/Computer_Engineering/00000149.htm

Fotoğraf 11: Altair 8800, 1975.
Kaynak: http://www.computerhistory.org/revolution/personal-computers/17/312/1140

Fotoğraf 12: Community Memory terminal.
Kaynak: http://www.computerhistory.org/revolution/the-web/20/377/2045

Fotoğraf 13: People's Computer Company Newsletter İlk sayısının kapağı (Ekim, 1972)
Kaynak: http://www.digibarn.com/collections/newsletters/peoples-computer/peoples-1972-oct/index.html

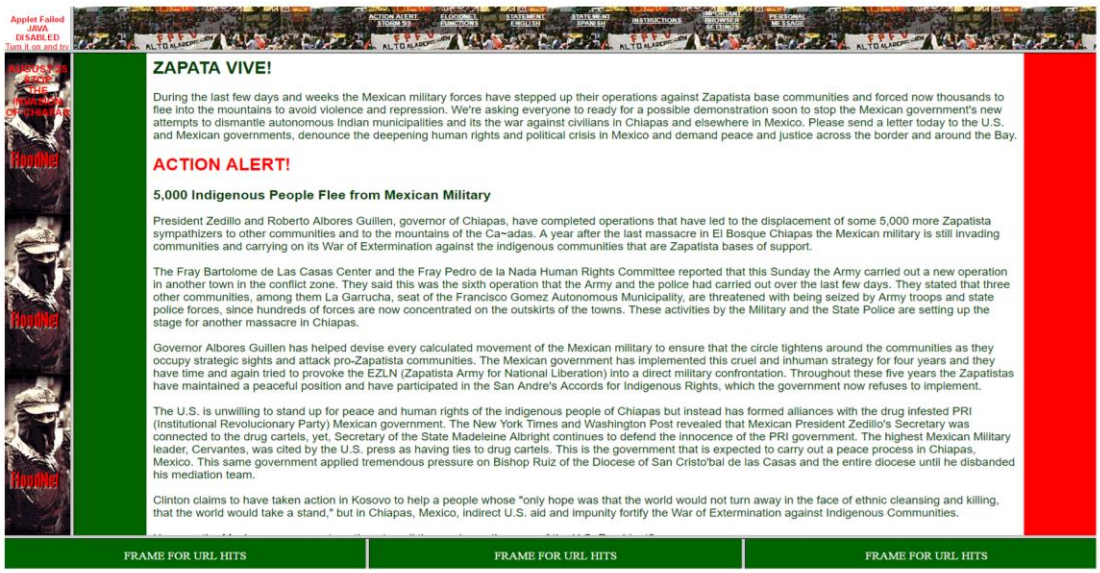
Fotoğraf 14: İlk Apple Bilgisayar. Apple I.
Kaynak: http://apple2history.org/history/ah02/

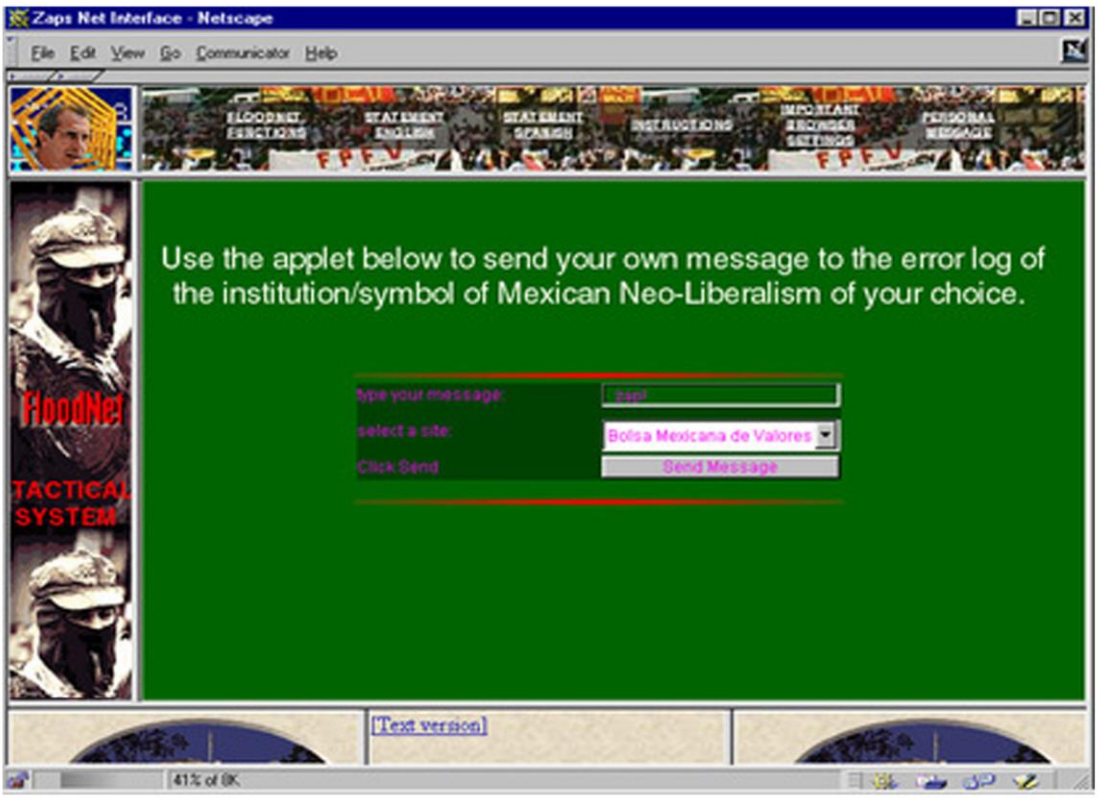
Fotoğraf 15: Jason Sack'in The Virtual Underground (1995) adlı makalesi.
Kaynak: https://jerichoattrition.wordpress.com/2014/02/17/on-the-origins-of-the-term-hacktivism/

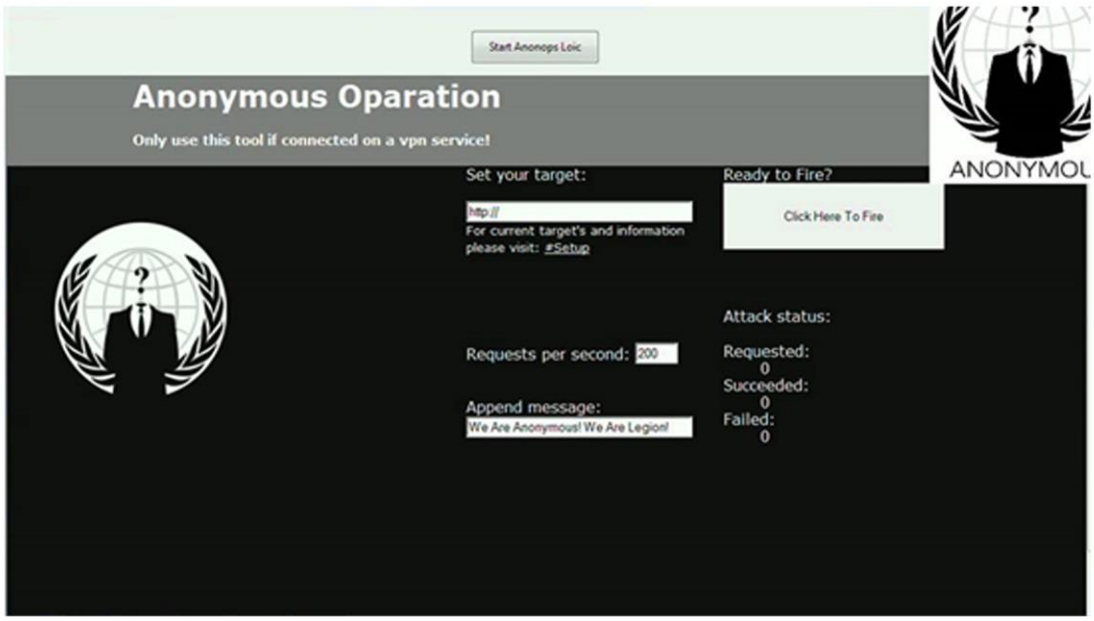
Fotoğraf 16: WANK'ın ekran görüntüsü.
Kaynak: Dreyfus, Assange, 1997.

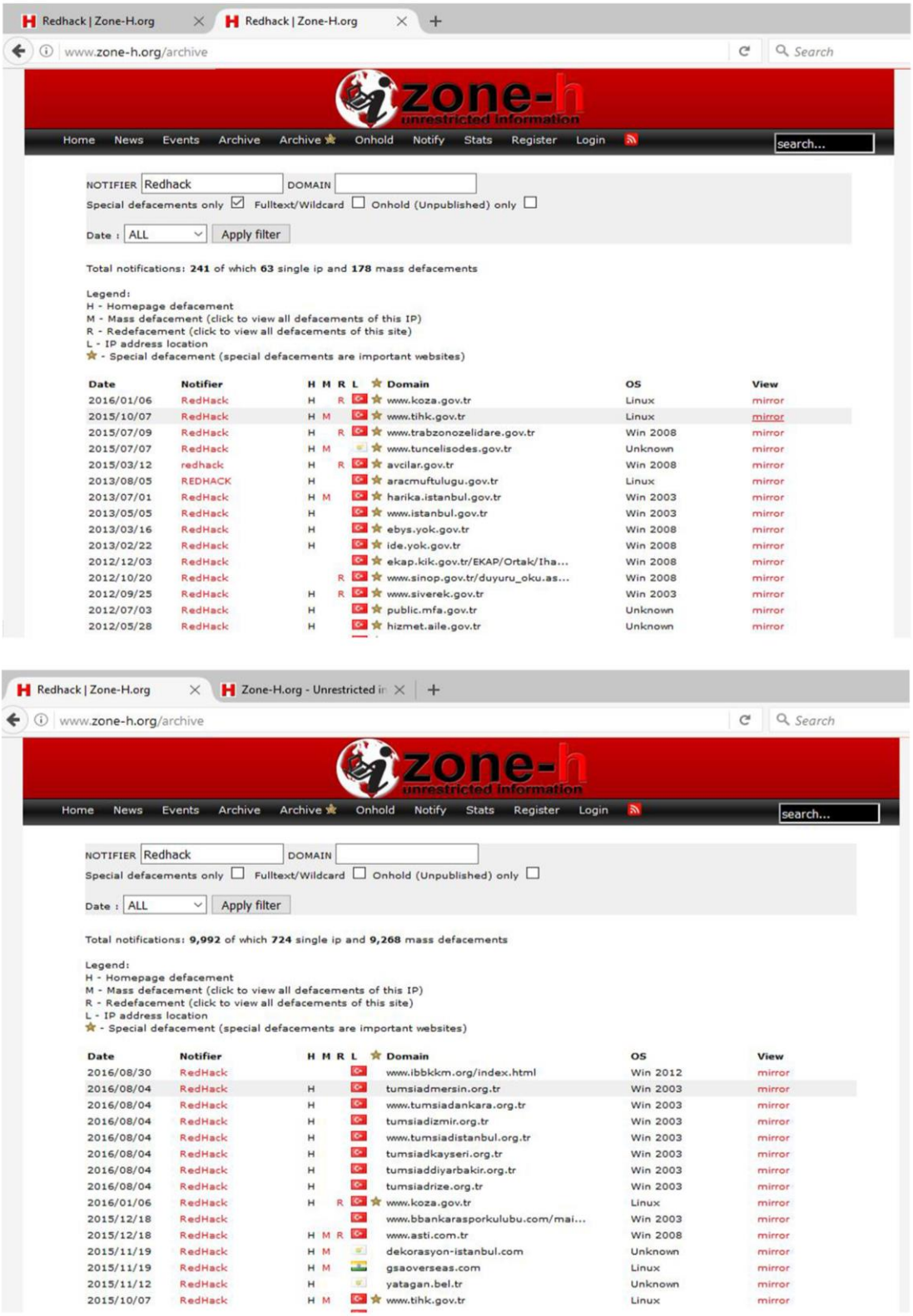
Fotoğraf 17: FloodNet'in sayfası.
Kaynak: http://humann.carminka.net/samples-floodnet.php

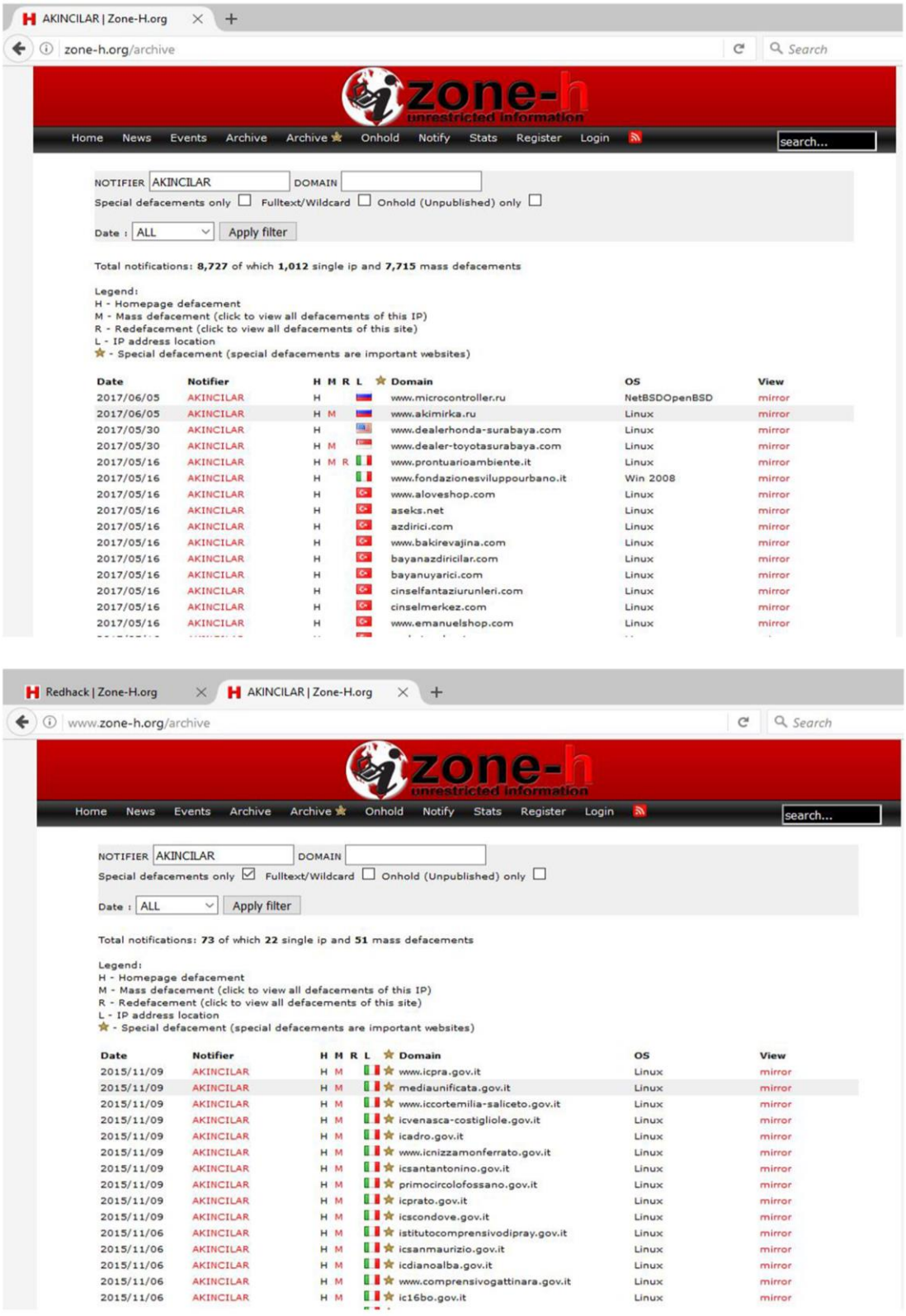
Fotoğraf 18: FloodNet'in arayüzü.
Kaynak: http://www.tacticalmediafiles.net/articles/3394/The-Zapatista-Tactical-FloodNet;jsessionid=2DDB7F0C14813A6C700CB1B142F5A8A7

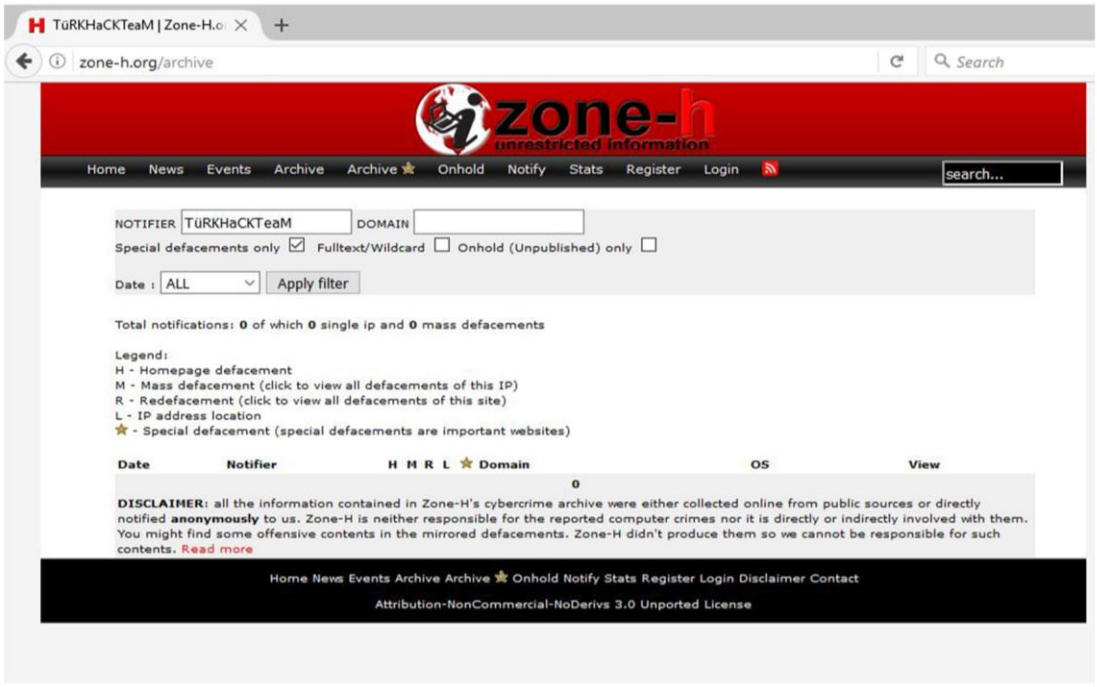
Fotoğraf 19: LOIC'in Arayüzü (Low Orbit Ion Cannon)

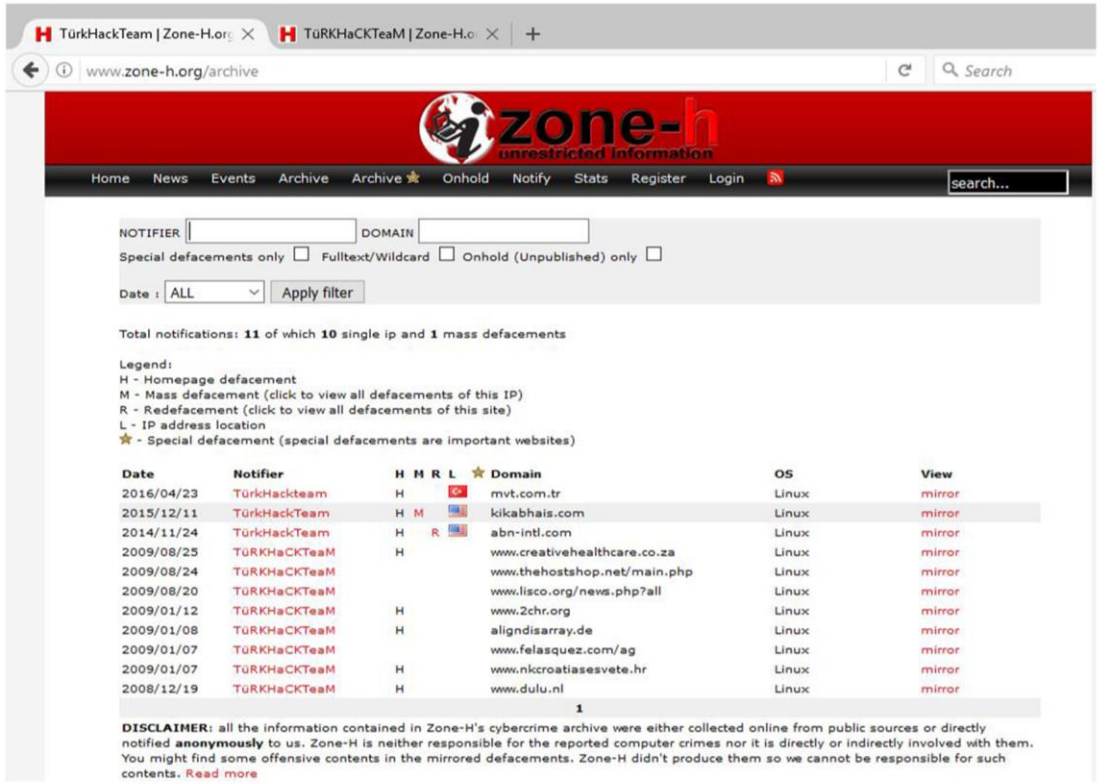

Fotoğraf 20: RedHack Zone-h kaydı (10.06.2017).

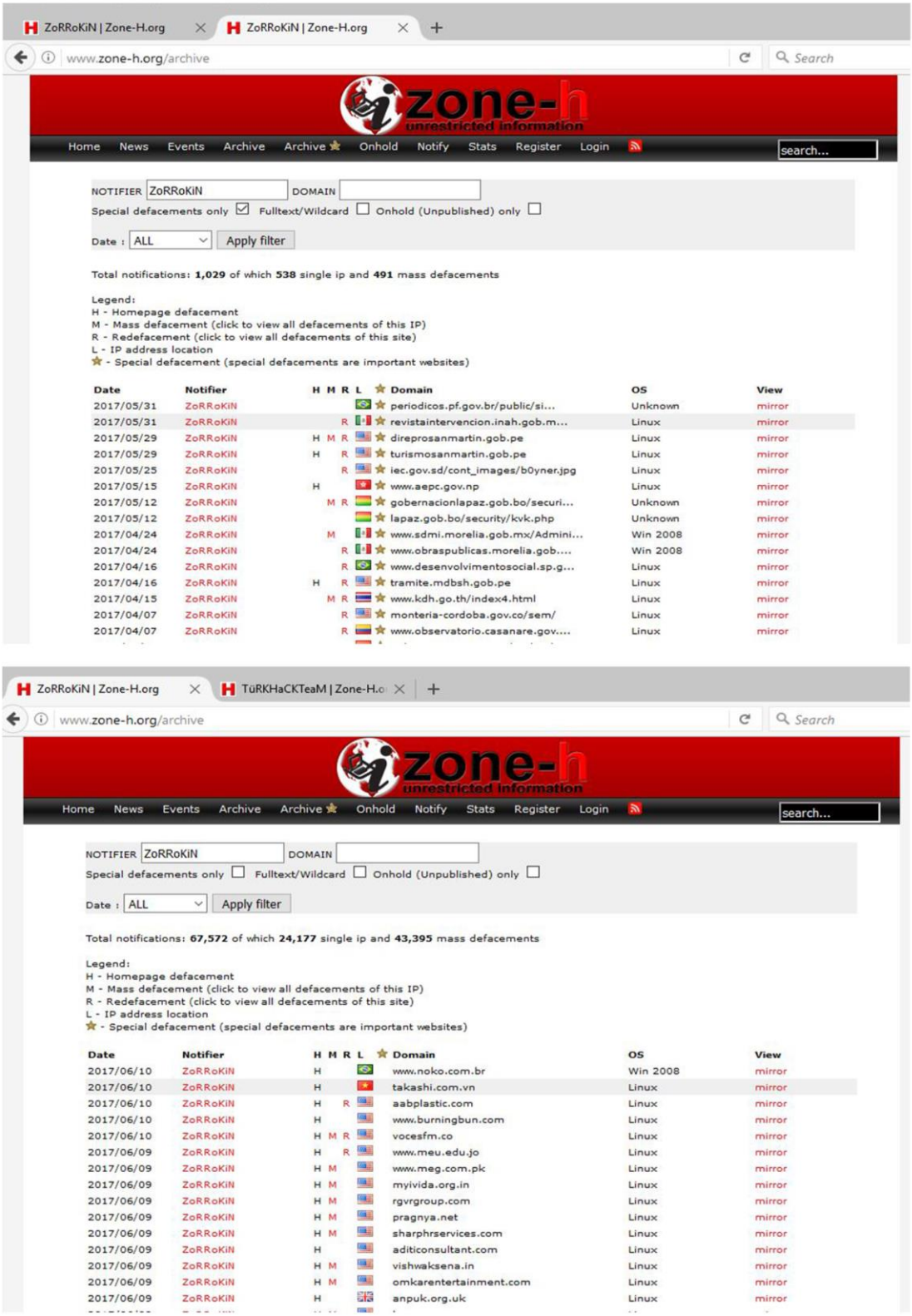

Fotoğraf 21: Cyber Warrior Akıncılar Zone-h kaydı (10.06.2017).

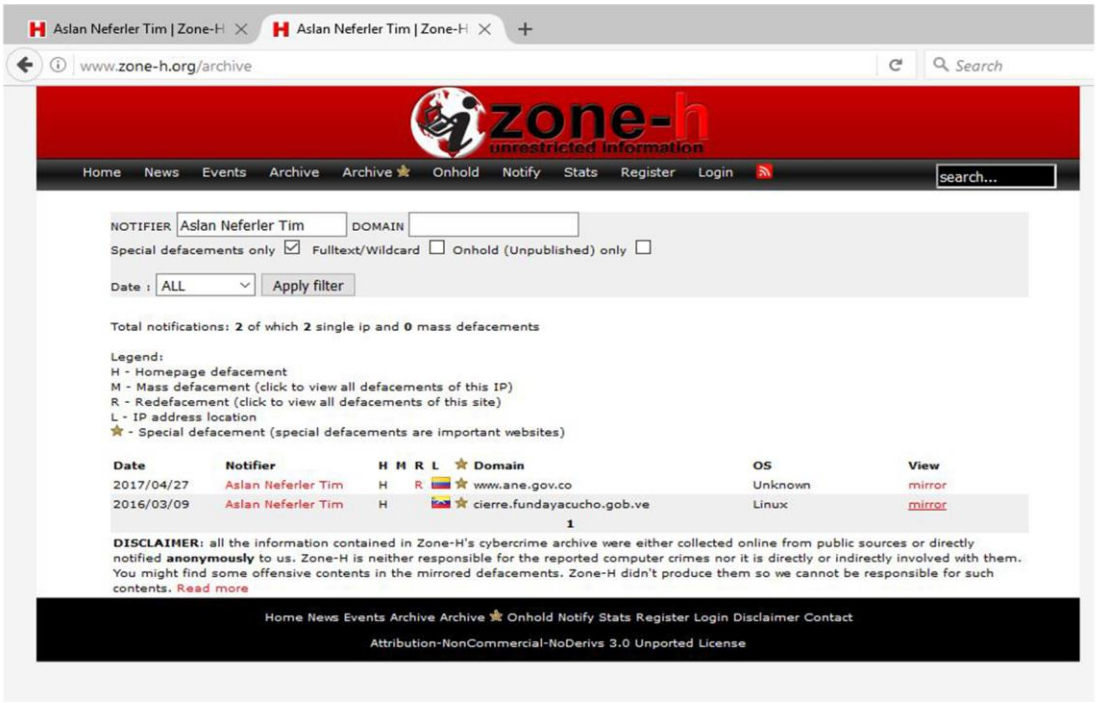

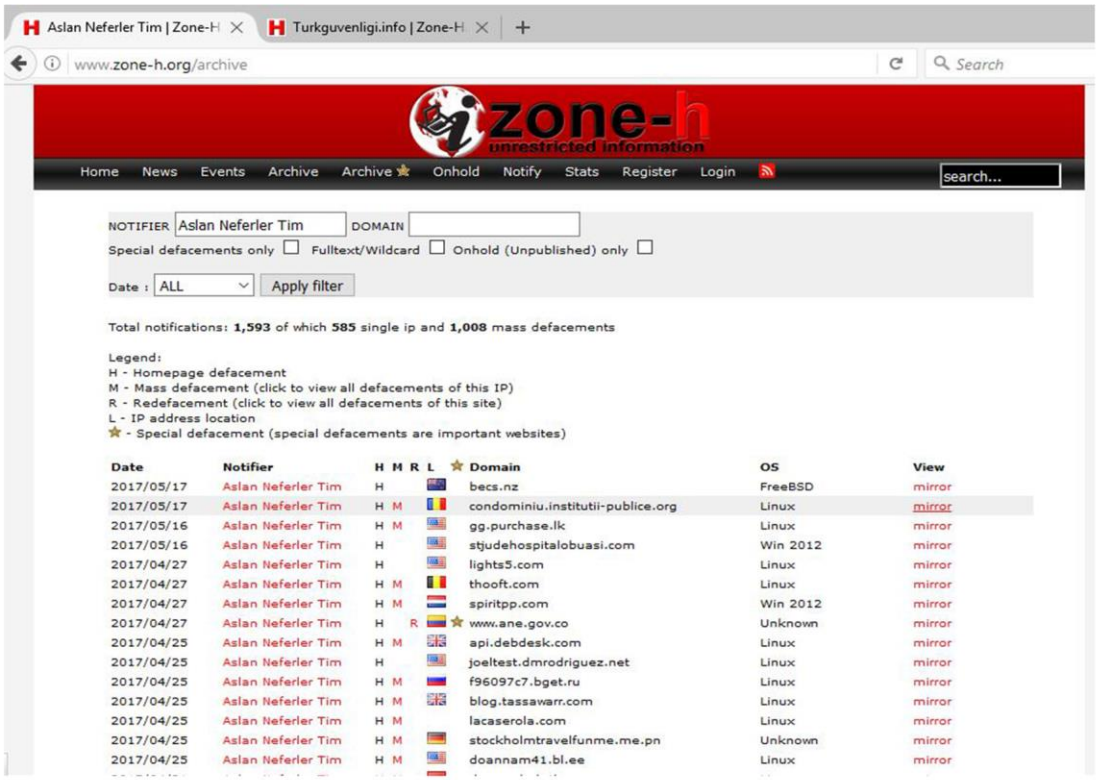

Fotoğraf 22: Cyber Warrior Akıncılar Zone-h kaydı (10.06.2017).

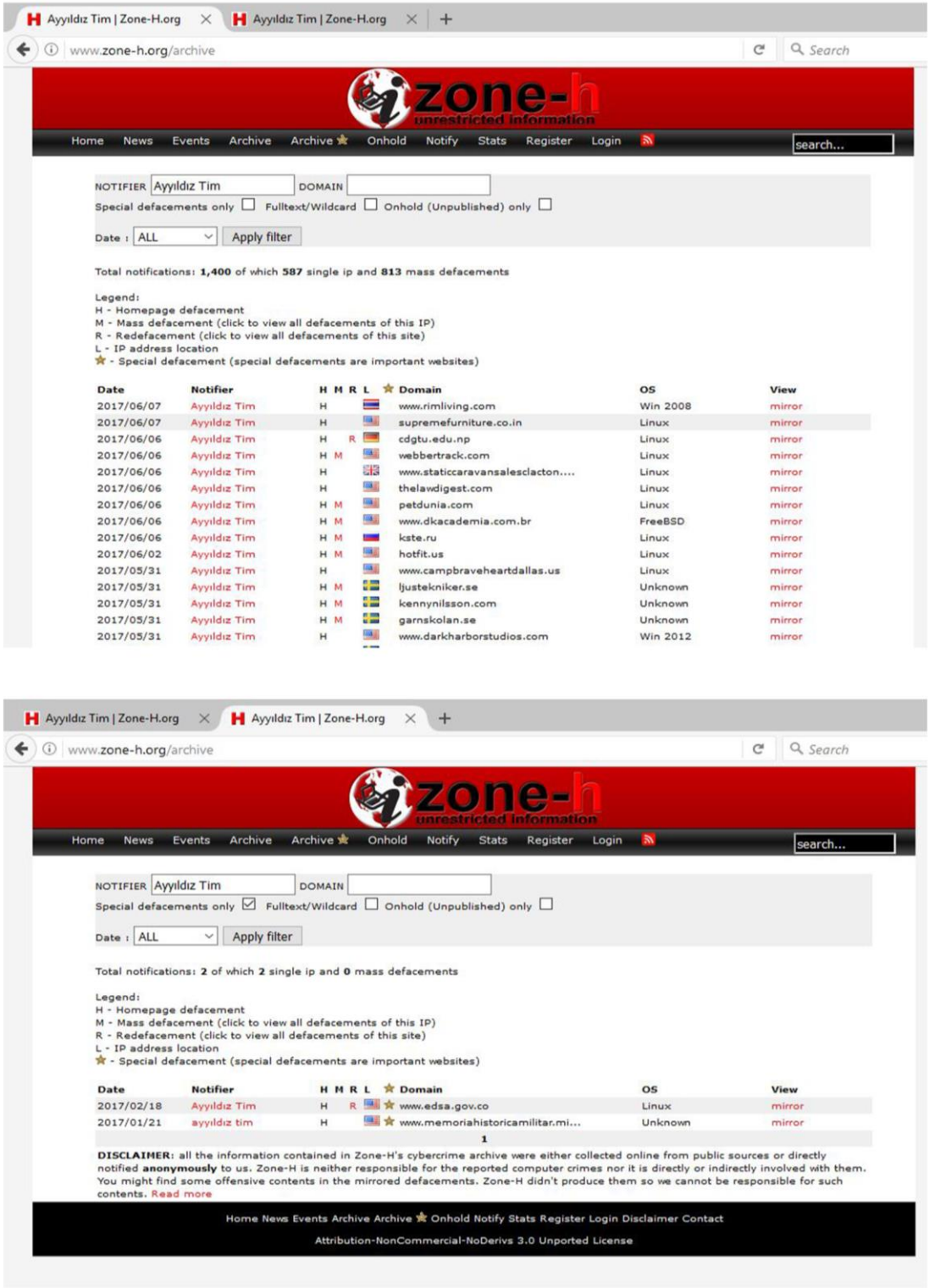

Fotoğraf 23: Zorrokin Zone-h kaydı (10.06.2017).

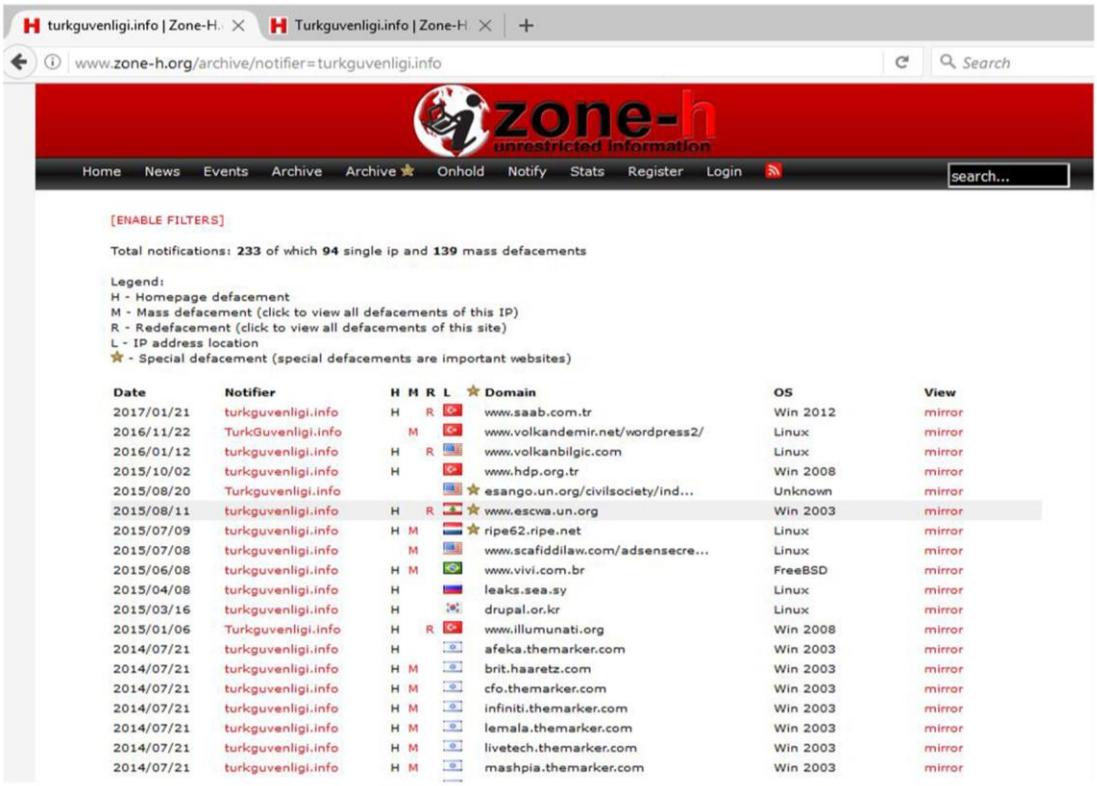

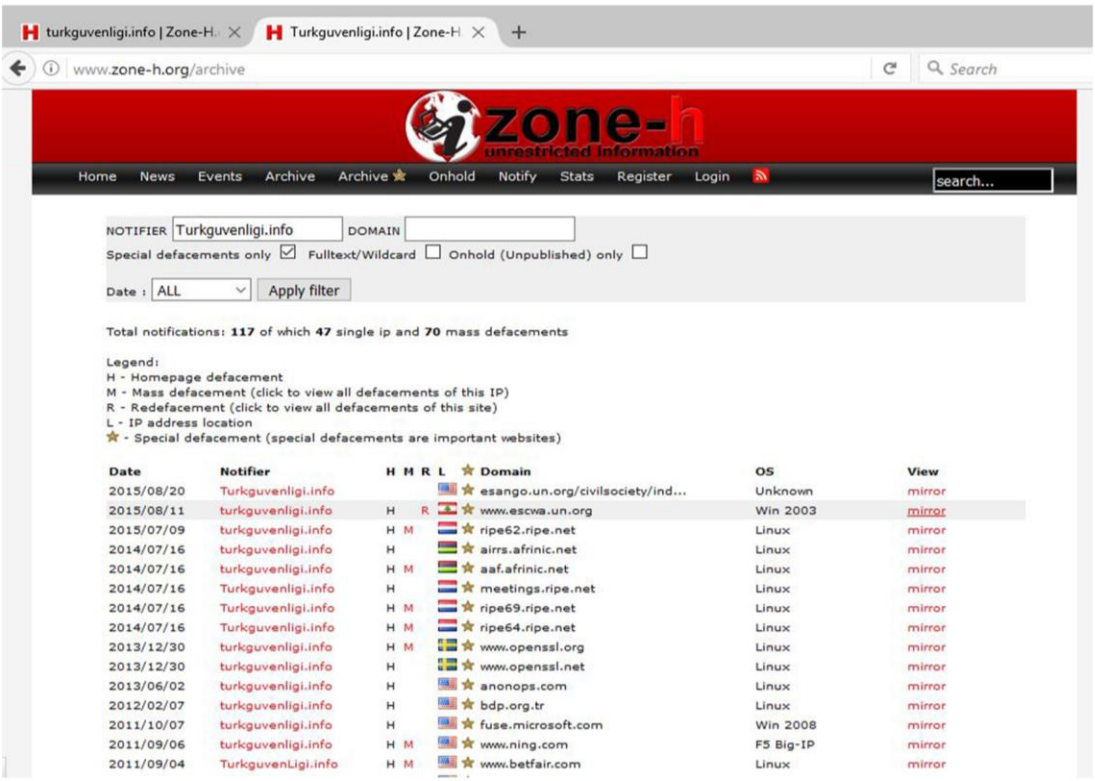

Ek-1 Fotoğraf 24: Aslan Neferler Tim Zone-h kaydı (10.06.2017).

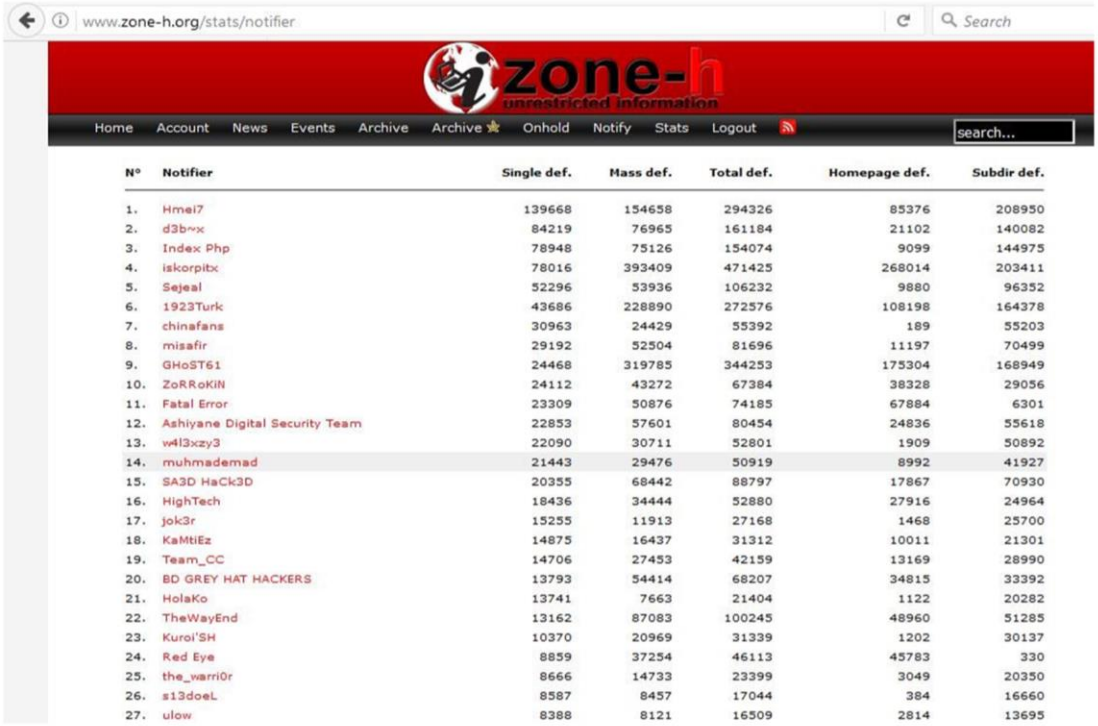

Ek-1 Fotoğraf 25: Ayyıldız Tim Zone-h kaydı (10.06.2017).

Ek-1 Fotoğraf 26: Türk Güvenliği Zone-h kaydı (10.06.2017).

www.zone-h.org/stats/notifier

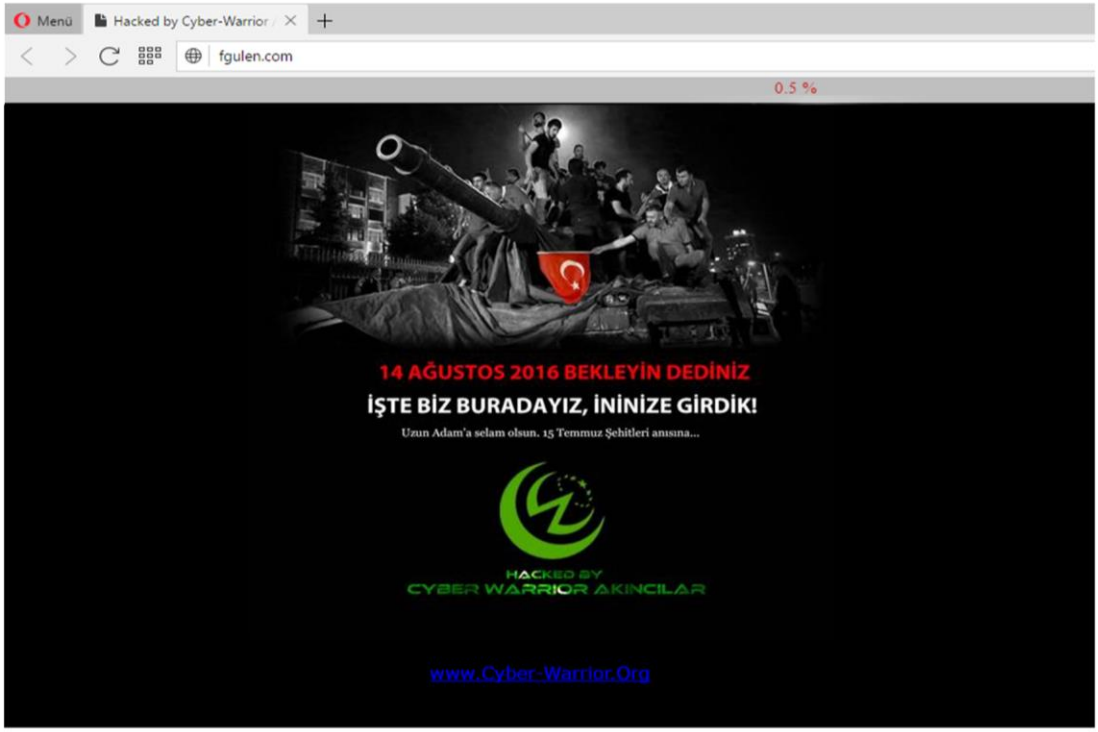
Search

zone-h
unrestricted information

Home Account News Events Archive Archive Onhold Notify Stats Logout search...

N°	Notifier	Single def.	Mass def.	Total def.	Homepage def.	Subdir def.
1.	Hmei7	139668	154658	294326	85376	208950
2.	d3b^x	84219	76965	161184	21102	140082
3.	Index Php	78948	75126	154074	9099	144975
4.	iskorpitx	78016	393409	471425	268014	203411
5.	Sejeal	52296	53936	106232	9880	96352
6.	1923Turk	43686	228890	272576	108198	164378
7.	chinafans	30963	24429	55392	189	55203
8.	misafir	29192	52504	81696	11197	70499
9.	GHoST61	24468	319785	344253	175304	168949
10.	ZoRRoKiN	24112	43272	67384	38328	29056
11.	Fatal Error	23309	50876	74185	67884	6301
12.	Ashiyane Digital Security Team	22853	57601	80454	24836	55618
13.	w4l3xzy3	22090	30711	52801	1909	50892
14.	muhmademad	21443	29476	50919	8992	41927
15.	SA3D HaCk3D	20355	68442	88797	17867	70930
16.	HighTech	18436	34444	52880	27916	24964
17.	jok3r	15255	11913	27168	1468	25700
18.	KaMtiEz	14875	16437	31312	10011	21301
19.	Team_CC	14706	27453	42159	13169	28990
20.	BD GREY HAT HACKERS	13793	54414	68207	34815	33392
21.	HolaKo	13741	7663	21404	1122	20282
22.	TheWayEnd	13162	87083	100245	48960	51285
23.	Kuroi'SH	10370	20969	31339	1202	30137
24.	Red Eye	8859	37254	46113	45783	330
25.	the_warri0r	8666	14733	23399	3049	20350
26.	s13doeL	8587	8457	17044	384	16660
27.	ulow	8388	8121	16509	2814	13695

Ek-1 Fotoğraf 27: Zone-h en fazla kaydı bulunan hacker listesi (10.06.2017).

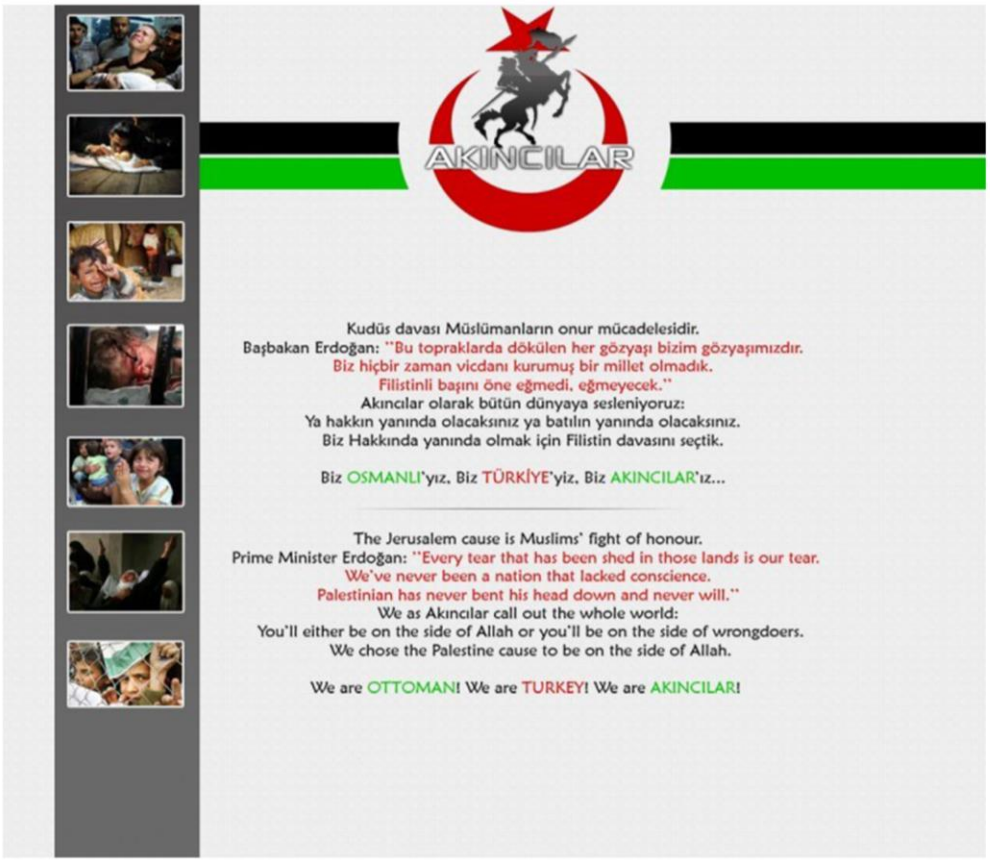
Ek-1 Fotoğraf 28: CW Akıncılar'ın hacklenen web sitesine yerleştirdiği görsel.

Ek-1 Fotoğraf 29: CW Akıncılar'ın hacklenen web sitesine yerleştirdiği görsel.

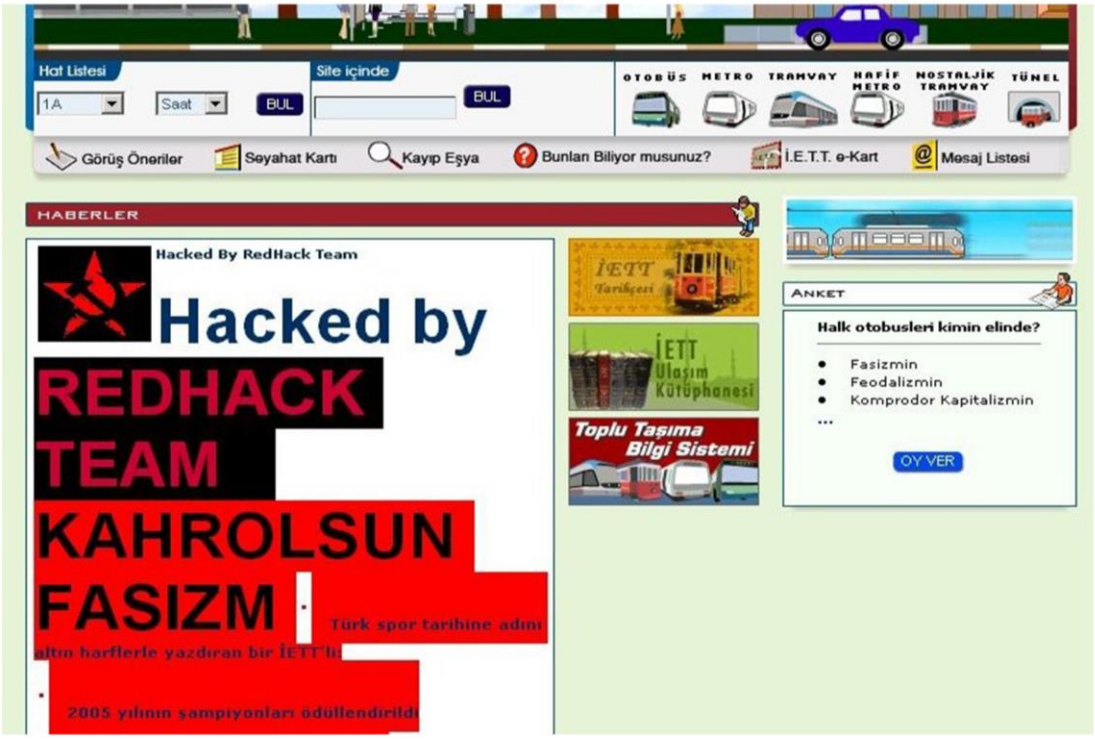
Ek-1 Fotoğraf 30: CW Akıncılar'ın hacklenen web sitesine yerleştirdiği görsel.

Ek-1 Fotoğraf 31: CW Akıncılar'ın hacklenen web sitesine yerleştirdiği görsel.

Ek-1 Fotoğraf 32: RedHack'in kullandığı amblem.

Ek-1 Fotoğraf 33: RedHack'in hacklenen web sitesinde yaptığı değişiklikler.